

A kötet tanulságait összegezve eleve különbséget kell tennünk azon városok között ahol a magyarok adták a lakosság többségét (Csíkszereda, Gyergyószentmiklós, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Székelykeresztúr, Székelyudvarhely). S azok között ahol csak töredékét adták, – de valamikor magyar többséggel bírtak illetve szociológiai értelemben, társadalmi pozícióikat tekintve 1940 előtt nem voltak a szó mai értelmében kisebbségi helyzetben és ennek emléke még mozgósítható volt – (Arad, Kolozsvár, Máramarossziget, Temesvár). Ezen kívül van két ún. feles város ahol közel azonosak voltak az etnikai arányok és a következő években alakul ki a román többség, de a magyarság (önlépe szerint) még létszámbeli és kulturális fölényben érzi magát és ezt a pozícióját kívánja intézményesen érvényesíteni.

A romániai rendszerváltásban annak előkészítettségéről, belső és külső irányítottságáról megoszlanak a vélemények, de az ténykérdés, hogy legkésőbb január elején országosan már helyi szinten a hadsereg vagy katonatisztek ellenőrzik a helyi hatalmat. Ez azonban a magyar többségű városokra nem érvényes. A feles városokban és azokban a nagyvárosokban pedig ahol a magyar kisebbség intézményes közösségként lép fel az RMDSZ nevében ott a legtöbb gondja a hadseregnek épp a rendszerváltást és a kisebbségi nyelvi, érdekvédelemérti jogokat demokratikus keretek között tovább szélesíteni akaró magyarokkal volt. Románia története szempontjából talán ez a legfontosabb momentum magyar vonatkozásban a Nemzeti Megmentési Frontokon keresztül aztán központilag integráló február-márciusi állapotok beálltáig.

Magyar kisebbségtörténeti szempontból a kötet legfontosabb hozadéka, hogy a sokféle léptékű emlékezés ellenére világosan kibontakozik, hogy a helyi társadalom szintjén (az épp nemzetiségpolitikai okokból leváltott vagy még regnáló magyar) vállalatvezetők, az irányító pozícióba lévő mérnökök, tanárok voltak az önszerveződés hangadó vezetői. De ettől elválaszthatatlan az a Domokos Gézához kapcsolódó értelmiségi (újságírókból, tanárokból, közművelődési szakemberekből, kultúrmunkásokból stb. álló) kapcsolathálózat, amely az egyházakon kívül (ahol azonban nem voltak világosak a bizalmi viszonyok), egyedül bírt országos lefedettséggel. (Ez természetesen nem azt jelenti, hogy horizontálisan is ismerték egymást ezek a körök, legfeljebb sporadikusan, de az biztos, hogy Bukarestben Domokoshoz vagy a Kriterion illetve az Előre/Romániai Magyar Szó, A Hét, Művelődés szerkesztőségeihez volt bekötöttségük.)

A negyedik nagyon fontos elem a lokális stabilitásigény körüli viták kérdése akár a vállalatvezetők, iskolaigazgatók stb. leváltásáról, akár az önálló magyar tannyelvű iskolák létrehozásáról vagy nyelvhasználatról, a nyelvi tájkép átalakításáról illetve a bukaresti központi kormányzati és RMDSZ vezetésről legyen szó. Ezekben a helyi nyilvános vitákban, – a kilencvenes évek közepéig elképesztően színes és nyitott – magyar sajtóban valamint az RMDSZ tanácskozásokon játszódik le egyfajta professzionalizáció, pontosabban az új kialakuló szervezetekbe nem integrálódó helyi szereplők marginalizálódása.

Az eddigi visszaemlékezésekhez képest a helyi történéseket vizsgálva jóval szerényebbnek tűnik Magyarország és az onnan érkező személyek, segélyek szerepe. Ellenben elemi erővel jelenik a magyarországi tömegkommunikáció, a magyarországi kiutazás élménye az évtizedes elzártság után „valaki gondol ránk”, „nem vagyunk egyedül” nagy közösségi felemelő, a kisebbségi identitást a hatalmi, nyelvi aszinkronitással szemben erősítő jellege.

Az utolsónak említendő, de talán távlatosan a legfontosabb az országos és a helyi töréspontok rendszere, amelyek megközelítően, egymást átfedve, óvatosan fogalmazva (hisz városokként más és más) 5-6 szakaszra különíthetők el a tárgyalt időszakot: hírek a temesvári eseményekről; Ceaușescu bukása és kivégzése és ennek hatása a helyi hatalomra; az RMDSZ bukaresti létrejötte, majd az ehhez való helyi kapcsolódás; a NMF nyilatkozata a nemzetiségi kérdéstről, Király Károly és más magyar politikusok kormányzati részvétele; 1990 január végétől nemzetiségpolitikai visszakozás az önálló magyar iskolák és az egyetem ügyben; március 15-e megünneplése és ugyanazon hónap 16--21-i marosvásárhelyi eseményei; a NMF melletti önálló magyar politikai érdekképviselet építése és az RMDSZ-n belüli stratégiai viták és törésvonalak kialakulása; a májusi többpárti választások.

Itt a legfontosabb töréspont mindenképp a márciusi marosvásárhelyi események és az arra való országos és helyi, magyar és román reagálások, újrafogalmazott álláspontok voltak. Mindenképp ez az esemény erősítette meg a kisebbségi magyarság körében a külön entitás önképét, a párhuzamos magyar társadalom (és intézményességének) kiépítésének elvárását valamint ezzel együtt az egységes fellépés alapkövetelményét a román politikai pártrendszerben. A demokratikus berendezkedéstől remélt nyelvi, esélyegyenlőségi, önkormányzati jogokról rövidesen kiderült, hogy az egységes nemzetállam etnokulturális hatalmi fölényével szemben csak a kollektív jogok biztosítása nyújthat védelmet. Az ezzel kapcsolatos viták és küzdelmek története, a romániai magyarság és nemzeti mozgalmainak politikatörténete azonban egy elkövetkező kötet témája lehet.

[Ki a szerző?](#)

AZ 1989-ES RENDSZERVÁLTÁS CSÍKSZEREDAI ESEMÉNYEI

Tanulmányunkban az 1989. december végi változások csíkszeredai eseményeit, valamint az ezek által elindított folyamatokat mutatjuk be az 1990. májusában megrendezett első szabad parlamenti és államfői választásokig. A téma feldolgozását nehezítette a helyi eseményekre vonatkozó levéltári források teljes hiánya, így kutatásunkban elsősorban az alternatív források körébe tartozó helyi sajtótermékek, visszaemlékezések és az oral history szolgáltatott információk feldolgozására szorítkoztunk.

Előzmények

Az életszínvonal drasztikus csökkenése, az emberi jogok következetes megsértése, a társadalom feletti ellenőrzést gyakorló ~~Securitate~~ [Szekuritáte](#) súlyos túlkapásai, a mindent behálózó besúgóhálózat kiépítése, a félretájékoztatás, az 1980-as évek második felére elviselhetetlenné tették Ceaușescu diktatúráját. Az egész társadalmat sújtó intézkedéseken túl a romániai magyarságnak szembesülnie kellett az államnacionalizmus fokozódó nyomásával is, az asszimilációs törekvésekkel, az anyanyelvű oktatás beszüntetésével, a kisebbségi sajtó- és könyvkiadás leépítésével, a magyar nyelvű tévé- és rádióadások beszüntetésével, a vezető beosztásban lévő magyar nemzetiségű ~~káderek~~ [alkalmazottak](#) leváltásával. Az egyre kilátástalanabbá, elviselhetetlenebbé váló kisebbségi helyzet elől sokan külföldre, Nyugat-Európába, de főként az anyaországba menekültek. Magyarország bukaresti konzulja, Szücs Pál egy 1986-os jelentéséből kiderül, hogy a megelőző időszakban csak Hargita megyéből közel 1700 személy, többségükben értelmiségi telepedett ki [Magyaroszágra](#).¹

A pártvezetés az ország homogenizálására, a nemzeti kisebbségek asszimilálására törekedett. Ennek érdekében a frissen végzett magyar nemzetiségű diplomásokat a Kárpáton túli, színromán megyékbe helyezték ki, míg a székelyföldi, de általában az erdélyi megyékbe regáti

---

¹ Novák Csaba Zoltán: Revoluția din decembrie 1989 în județele Mureș, Harghita și Covasna. In: [Clio 1989](#), 2008. 2-41.

fiatal értelmiségieket irányítottak. 1985-ben a tanévkezdés után egy hónappal 123 új pedagógust neveztek ki Hargita megyébe, akik közül csak hét volt magyar nemzetiségű.² Három év múlva a további újonnan kinevezett 67 tanár közül már csak egy volt magyar anyanyelvű,³ s a román nemzetiségű tanárok többsége magyar tannyelvű iskolában kapott állást. Így aztán nem meglepő, hogy Ecaterina Brisc, Hargita megyei agitációs-propaganda-titkár az Országos Nevelési Tanács határozataira hivatkozva utasította a községi és városi ~~propaganda-propaganda~~-főtitkárokat, hogy az iskolákban minden felirat csak román nyelvű lehet, s ugyanúgy az ifjúság politikai nevelése is csak román nyelven folyhat még a magyar tannyelvű intézményekben is.⁴ A hatóságok 1988 nyarán ~~egy~~ újabb lépést tettek a romániai magyar nyelvű oktatás felszámolására: Hargita megyéből 1100, X. osztályt végzett, magyar anyanyelvű diákot kellett a regáti megyékben beiskoláztatni, ahonnan viszont 940 diákot kellett ~~a~~ Hargita megyébe irányítani.⁵ A magyar tannyelvű osztályok folyamatos csökkentése, a magyarul nem tudó román anyanyelvű tanárok tömeges kinevezése, magyar iskolákban román osztályok kötelező indítása mellett a magyar oktatási intézmények élére román nemzetiségű igazgatókat neveztek ki. Így például az 1-es számú Általános Iskolában Steluța Lukács, a 3-as számúban Miron Dușa, a 9-es számúban Sarcă Cornelia, a 10-esben Pompa Valer, a 12-es számúban Vaideș Liviu, az 1-es számú Ipari Líceumban Orosz Paraschiva és a 4-es számúban Butacu Eugen lett az intézmény vezetője.

Ilyen hangulat mellett került sor 1988. novemberében a Román Kommunista Párt XIV. ~~kongresszusára~~Kongresszusára, amelyen Nicolae Ceaușescu ~~megígérte~~megígérte Románia lakosságának, hogy a „kommunizmus felé haladnak”. Ezt megelőzően, november 11-én, Csíkszeredában a kongresszusi munkálatok előkészületeinek keretében tartotta, komoly biztonsági intézkedések közepette, a Román Kommunista Párt Hargita megyei szervezete a konferenciáját, ~~amelyet komoly biztonsági előkészületek előztek meg~~. A kongresszus előtt minden megyében csináltak egy ilyen mini-kongresszust, amivel előkészítették az országos ~~utolsó~~ utolsó kongresszust. Akkor még nem tudtuk, hogy utolsó lesz, de reménykedtünk benne. Csíkszeredában is képesek voltak arra, hogy teljesen átalakítsák az új kultúrháznak a hall részét azért, hogy nehogy valahol meg tudjon bújni az osztályellenség, s aztán az elvtársakat

² Vincze Gábor: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája, 1944–1989. <http://vincze.adatbank.transindex.ro/index.php?action=ev&ev=1989> (letöltve: 2014. július 31.)

³ Uo.

⁴ Uo.

⁵ Uo.

megfutamítsa.”⁶ Jól előkészített forgatókönyv szerint a konferencia tagjai kiálltak az erőltetett-
iparosítás, a nagy beruházások, a falurombolás mellett. Elfogadták a megye helységrendezésének
keretében a tizenkét agrár-iparközpont kialakítását. Ugyanakkor a konferencia résztvevői
táviratot intéztek az összeülő pártkongresszushoz, amelyben az egész országgal teljes „gondolat-
és akarategységben” javasolták Nicolae Ceaușescunak az RKP magas főtitkári tisztségébe való
újraválasztását.⁷

Fábián András, az RKP Csíkszereda ~~municípiumi~~-municipiumi bizottságának első titkára, a
megyeszékhely polgármestere az RKP XIV. ~~kongresszusának~~-Kongresszusának napjaiban a
Hargita című megyei napilapban hozta a csíkszeredaiak tudomására, hogy az 1991–1995-ös
ötéves tervben mintegy 4,4 milliárd lej értékű beruházást fordítanak a város gazdasági-társadalmi
továbbfejlesztésére. Könyvtárat és filmszínházat magába foglaló, új művelődési létesítmény,
modern szolgáltató-kereskedelmi komplexum, sportcsarnok, valamint két, egyenként 24
osztálytermes iskola építését és átadását tervezték a város új, szocialista központja kialakításának
lezárásaként. Csíkszeredában további 1740 lakás felépítése mellett a pártvezetés a már meglévő
ipari egységek korszerűsítését és egy új, elektrotechnikai és finommechanikai gyár létesítését
irányozta elő.⁸ Ez utóbbi fejlesztések minden bizonnyal Hargita megye székhelye etnikai
összetétele megváltoztatásának veszélyeit hordozták volna magukban.

A kommunista diktatúra kisebbségellenes politikája ellen az értelmiségiek közül sokan bátor
kiállással tiltakoztak, és hívták fel a külföld figyelmét az erdélyi magyarságot ért sérelmekre. Az
ismertebbeken – Tökés Lászlón, Cs. Gyimesi-Gyimesi Éván, az *Ellenpontok* című szamizdat-lap
egyik szerkesztőjén, Szócs Géza költőn – túl számos Hargita megyei értelmiségi is felemelte
szavát a mindent megbénító és ellenőrzése alatt tartó diktatúra ellen. A bukaresti pártvezetésnek a
magyar kisebbséggel szembeni diszkriminatív politikája ellen számos levélben tiltakozó Páll
Béla gyergyóditrói matematika-tanárt 1983. május 19-én hurcolták el otthonából az államhatalmi
szervek. Két hónap múlva Borbély Ernő csíkszeredai történelem-filozófia szakos tanárt két
társával, Bíró Katalinnal és Búzás László műszaki rajzolóval együtt államrend elleni
összeesküvés vádjával hét évi börtönbüntetésre ítélték.⁹ A székelyudvarhelyi római katolikus
papnak, Pálfi Gézának 1983 karácsonyán egyházellenessége miatt a kommunista rendszert

⁶ Forró Albert: Interjú Vorzák Jánossal. 2010. december 30., Csíkszereda. *Nemzeti Kisebbségkutató Intézet Dokumentációs Tára* (a továbbiakban: *NKI-DT*), Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, II. dosszié, 3.

⁷ *Hargita*, 1989. november 12.

⁸ *Hargita*, 1989. november 18.

⁹ Vincze, i. m.

nyíltan bíráló beszéde utáni azonnali eltűnését és gyors halálát nemcsak hívei, hanem a különböző nemzetközi szervezetek, hírcsatornák is a lelkeszt évtizedeken át megfigyelés és folyamatos zaklatás alatt tartó ~~Securitate~~-~~Szekuritáténak~~ tulajdonították. Maga II. János Pál pápa is említést tett Pálfiról egyik miséjében, mint akit „a kommunista rendszer brutalitása megsemmisített.”¹⁰ A kommunista diktatúra utolsó csíkszeredai áldozatai közt tartjuk számon azt a két fiatalembert, Székely Attilát és Forró László-Sándort, akik 1989. november 11-én *Le a diktátorral! Jos cu Ceaușescu!* felhívást festették fel az egyik épület falára. Egy névtelen betelefonáló a ~~Securitate~~-~~Szekuritáté~~ kezére juttatta a fiatalokat, akiket a csíkszeredai bíróság három hónap börtönre ítél. December 23-án, a Nemzeti Megmentési Front Tanácsa döntése nyomán, 41 napi raboskodás után szabadultak a csíkszeredai börtönből.¹¹ Az ellenállásnak egy másik formája volt az a Papp Kincses Emese tanárnő által 1989. december 15-én rendezett irodalmi est is, amelyen a csíkszeredai 10-es általános iskola VIII. osztályos tanulói égő gyertyákból kirakott koporsó fölött ~~Petőfi~~-~~Petőfi~~-verseket adtak elő a szülők előtt. Utoljára 36 gyermek szavalta egyszerre fennhangon az *Akasszátok fel a királyokat-t*, miközben a szülők a réműlettől dermedten ültek a padokban.¹²

Az elnyomás és a szigorú megtorlások ellenére az értelmiségiek közül sokan továbbra is fontosnak tartották a rendszeres szakmai találkozásokat, amelyek a disszidens cselekedetek egyik formáját jelentették. Kolozsvár, Temesvár, Marosvásárhely és Sepsiszentgyörgy mellett Csíkszeredában is működött hasonló szakmai csoportosulás. A szabad kutatócsoportként 1979-ben Csíkszeredában megalakuló Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport (KAM) tagjai egy ideig a Hargita megyei Pártkabinet keretében működő Etnológiai Kör égisze alatt keretében dolgoztak. A kör tagjai, miután ~~Az-az~~ állambiztonságiak ~~miután~~ 1985-től Romániában szigorú ellenőrzés és megfigyelés alá vontak minden szerveződést, ~~a kör tagjai~~ többé nem találkozhattak nyilvánosan egymással. Ennek ellenére a ~~Securitate~~-~~Szekuritáté~~ megfigyelései szerint a KAM tagjai nem nyilvánosan tartott esti tanácskozásokon tudományos és módszertani kérdéseket vitattak meg heti rendszerességgel.¹³ A munkacsoport *Néphagyományok új környezetben* címmel

¹⁰ Novák Csaba Zoltán – Denisa Bodeanu: *Az elnémult harang. Egy megfigyelés története, Pálfi Géza élete a Securitate irataiban*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2011, 105.

¹¹ *Hargita Népe*, 1990. január 6.

¹² Papp Kincses Emese: *Virrasz velem*. Hargita Könyvkiadó, ~~hivatal~~Hivatal, Csíkszereda, 1999, 16.

¹³ Novák: ~~Revolúcia~~... i. m., 42.

1987-ben első közös kiadványát is megjelentette, majd két évvel később elkészült – de a politikai viszonyok miatt csak belső használatra – *Hát idefigyelj, édes fiam...* című második kötetük.¹⁴

Csikszereda, mint Hargita megye székhelye, 1968 után fontos gazdasági, kulturális és adminisztratív központtá nőtte ki magát. Pataki Imre, megyei első alelnök közbenjárására számos ipari és infrastrukturális beruházásra került sor megyeszerte. Csikszeredában az 1970-es években létesült a vaslemez-, a bútor-, a traktorgyár, a szövőde és a fonóda, a sörgyár. A megyei kórház, illetve a város vízellátását biztosító szépvízi gyűjtőtó gátjának megépítése is ebben az időszakban történt állami beruházásból. Kulturális téren szintén látványos előrelépések történtek. Új kulturális intézmények jöttek létre, amelyek lehetővé tették, hogy fiatal, aktív értelmiségiek költözzenek a megyeszékhelyre. 1968-ban *Hargita* címmel új megyei napilap indult, 1970-ben alakult a Hargita Táncegyüttes. Miután Nagy Imre összes műveit a városnak ajánlotta fel, megépült a festményeinek otthont adó emlékház is. A Hargita Megyei Népi Alkotások Háza zenei szakirányítójának, Pávai István kezdeményezésére 1977-ben helyi fiatal zenetanárok bevonásával megalakult a hiteles népzenei tolmácsoló Barozda együttes, amelynek közvetítésével egész generációk kerültek be a táncművelésbe. A Barozdából kiváló néhány tag és más közreműködőkkel kiegészítve alapították a Kájoni együttest, amely 1980. júniusában szervezte meg a Mikó-vár udvarán az első, azóta már az ország határain is ~~túlnővő-túlnövő~~ Régizene Fesztivált.

Hargita megye pártbizottságának nemzetiségi összetétele 1989-ben tizenegy magyar és négy román káder volt. A jelentősebb megyei tisztségeket – megyei első titkár, gazdasági, kulturális, szervezési titkár stb. – az 1970-es években még magyar származásúak töltötték be.¹⁵ Így például Bránis László volt 1968-ban Hargita megye első titkára, Pataki Imre pedig 1974–1984 között első alelnökként irányította a megye beruházásait. Az 1980-as évektől a helyzet azonban drasztikusan megváltozott, amikor úgynevezett káderrotációval, több fontos helyi tisztséget betöltő magyar kádert eltávolítottak vagy más szakterületre helyeztek át. Ennek eredményeként 1989 decemberében Hargita megye vezetésének már csak fele volt magyar nemzetiségű, köztük Csiki Aurel mezőgazdasági- és Bedő Erzsébet szociális ügyekért felelős titkár, valamint Fejes

¹⁴ *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. III. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1994, 96–97. A KAM tagjai voltak: Bíró A. Zoltán, Bodó Julianna, Csiki Irén, Gagyí József, Lukács Borbála, Oláh Sándor, Turós Endre, Balázs Lajos, Magyarai Nándor László és Magyarai Vincze Enikő.

¹⁵ Novák Csaba Zoltán: *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája 1965–1974*. Pro-Print Könyvkiadó, Csikszereda, 2011, 75.

Gyulát Gyula, a megyei néptanács végrehajtó bizottságának első ~~alelnökét~~ alelnökétaláljuk. A megyei pártbizottság többi tagja mind román nemzetiségű volt.

A kulturális intézmények és rendezvények, az anyanyelvű oktatás rohamos leépülése, a magyar nemzetiségű kádereknek a döntéshozó szervekből való kiszorulása a megye többségi magyar lakosságában a fennálló politikai rendszerrel és diktatúrával szemben erős ellenszenvet váltott ki a 80-as évek második felében ~~a fennálló politikai rendszerrel és diktatúrával~~.

A temesvári események következménye

A temesvári események híre gyorsan terjedt országszerte az előrehozott téli vakációra hazatérő egyetemistáknak köszönhetően, akik az ostromállapot bevezetéséről, Temesvár körülréséről, a forradalom első halálos áldozatairól tudósították családtagjaikat, szomszédjaikat, barátaikat. Hasonló tartalmú híreket közvetítettek román és magyar nyelven a *Szabad Európa* és az *Amerika Hangja*, valamint a budapesti székhelyű *Kossuth Rádió* is. Ezeknek a rádióadóknak a híradásaiból értesülhetett Románia lakossága az előző hónapokban a lengyelországi és a magyarországi demokratikus átalakulásról, a szovjet reformokról, a csehszlovákiai és NDK-beli tekintélyuralmi rendszerek elleni akciókról.

Központi utasításra a párt helyi vezetése a párt pozícióinak megerősítésére törekedett. A párt megyei és városi vezetőit utasították, hogy aaz üzemekben, gyárakban a munkásság előtt, rendkívüli gyűléseken ítéljék el a temesvári események~~etnek az, üzemekben, gyárakban a munkásság előtt, rendkívüli gyűlések keretében történő elítélésére mozgósították~~. A csíkszeredai Traktorgyárban a délutáni műszakban dolgozó munkásoknak rendezett gyűlésen Ioan Eugen Vaidoş, a vállalat pártbizottságának elnöke fejezte ki rosszsallását az idegen, imperialista elemeknek az ország belügyeibe való beavatkozása miatt.¹⁶ „Tudom, egyik este a traktorgyárba, este 10-kor hívtak be, hogy gyorsan, gyorsan meg kell szervezni egy ilyen gyűlést. Akkor már kint volt az illető pártelvtárs. Az első kérdés az volt, hogy de mi van ott, hogy el kell ítélni, de mit? Erre azt mondta, hogy erről most ne beszéljünk.” – emlékezik vissza Benkő Sándor, a Traktorgyár volt igazgatója.¹⁷ Az Erdészeti Vállalatnál azonban semmiféle összejövetelt nem tudtak szervezni a hatóságok. Pataki Imre, a vállalat igazgatója azzal utasította vissza a RKP

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹⁶ Uo.: 44.

¹⁷ Forró Albert: Interjú Benkő Sándorral, 2011. november 9., Csíkszereda. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, II. dosszié, 2.

Hargita megyei bizottsága első titkárának titkára, Costea Aurel hasonló jellegű gyűlés megszervezését sürgető kérését, hogy a rossz élelmezésük miatt amúgy is elégedetlen erdei munkások közt a temesvári események elítélésének szándéka a visszajára fordulhat.¹⁸ A Vasúti Építőanyag-kitermelő Vállalatnál is szerveztek a diktátor parancsára a temesvári „rendbontó huligánokat” elítélő nagygyűlést.¹⁹ Csíkszereda Néptanácsának első alelnöke, Buslig József december 21-én telefonon arra szólította fel a megyei útépitő vállalat munkásait, hogy a televízió képernyője előtt kövessék Ceuașescu beszédét.²⁰

Erdély nagyobb városaiban a temesvári forradalom hatására az emberek a temesváriak melletti szolidaritásuk kifejezésére jelöl szintén az utcára vonultak, és a halálos áldozatok gyilkosainak felelősségre vonását, a diktatúra megszüntetését követelték. December 21-én a kora délutáni órákban a nemzetvédelmi miniszter a nagyobb városok – Kolozsvár, Marosvásárhely, Arad, Nagyvárad, Nagybánya és Csíkszereda – katonai egységeinek parancsnokait utasította, hogy szükség esetén fegyveresen lépjenek fel a tüntető tömeggel szemben. Még aznap Kolozsváron és Marosvásárhelyen a délutáni és az esti órákban számos emberéletet követelő összecsapásra került sor a hadsereg és a tömeg között.²¹

Ezekben a napokban nyomasztó csend és feszültség kerítette hatalmába Csíkszeredát. A helyiek többsége nem tud Csíkszeredában semmiféle szervezkedésről a temesvári megmozdulások alatt.

Bíró József²² így emlékszik vissza azokra a vészterhes napokra:

„A fészünk úgymond a Prizma fotóklub volt, ahol a Prizma fotóklubnak a tagsága nyolcvan százalékban egy elég forrongó fiatalokból állt. Mi mertünk egymás közt őszintén beszélni bármilyen problémáról. Mai napig sincs tudomásom vagy tudomásunk, hogy lett volna úgymond besúgó közöttünk. Ügyeltünk, hogy mit és hogy beszélünk [...] követtük a híreket, persze külföldi rádión, a szabcsin,²³ a Kossuthon s [...] már tudtuk, hogy milyen szelek fújnak. Amikor Tőkés László úgymond felvállalta a szobafogságot és december 14. estétől a református hívek szolidarizáltak vele, és gyertyákkal oda-vonultak a parókia köré, na mi másnap, december 15-én, ez a társaság és még néhány más, szintén fiatal személy [...] körülbelül 10–12-en leültünk és beszélgettünk az eseményeket. Szóba került az, hogy kéne úgymond máshol is valamit csinálni, mert

¹⁸ Novák: *Revoluția...* i. m., 44.

¹⁹ *Hargita Népe*, 1989. december 24.

²⁰ *Adevărul Harghitei*, 1990.

²¹ Novák: *Revoluția...* i. m., 45.

²² Bíró József 1977–1990 között a Hargita megyei Vízügynél, majd magánvállalkozóként, 1993-tól pedig a civilszférában dolgozik.

²³ A Szabad Európa Rádióról van szó

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

hogya egy helyre koncentrálódik a cselekmény, akkor könnyen el tudják fojtani a hatóságok [...]

Én régebről ismertem a Tökés családot, és ezért felutaztam Kolozsvárra, hogy lássam, mi a helyzet. Tökés Erzsébettel beszélgettem [...], kint találkoztunk a városban, a ~~fellegváron~~Fellegváron. Ő [...] sem tudott sokat mondani [...], de azt, hogy valamit kell tenni, ő is jónak látta [...]. A vonaton hallottam meg, hogy Kolozsváron is belelőttek a tömegbe aznap. A vonaton hideg és ideges emberek tömege. Hazaérkeztem, ez volt vasárnap éjjel. Hétfőn már leültünk s akkor már körvonalazódott egy elképzelés. Szalai Zoli barátomnak volt egy ilyen gyermekjáték kis nyomdája, ő nyomtatott több mint háromezer röpcédulát [...]. Kidolgoztunk egy tervet, ami végül is nem valósult meg. Az volt az elképzelés, hogy nekem volt egy Trabantom, és én kiviszem Labancz Istvánt és Szél Palit Csicsóba. Ők felülnek arra a vonatra, amelyik jön Csíkszeredába Felcsíkról délután fél négy körül, s akkor már az alsíki vonat és a gyimesi gyimesi vonat benn áll az állomáson. Az volt a mi elképzelésünk, hogy szombaton – ez már huszonharmadika lett volna – ez a két haver a beérkező vonatból két oldalt kidobálják a röpcédulát, a szél felkapja, ahogy beérkezik a vonat. Így a három vonat közönségén keresztül a röpcédulák eljutnak Alcsík, Felcsík, minimum, akár Gyergyó- és Háromszékig is, és GyimesbeGyimesbe. Az állt rajta, hogy „Ne menjetek dolgozni szent karácsony ünnepén! Szolidaritás–Szolidaritás Temesvárral!” S ez románul és magyarul a szöveg. Az volt az elképzelésünk, hogy könnyű lesz a székely falusi munkást rábírnunk arra, hogy ne menjen karácsonykor dolgozni. Ezt mi egy főpróbaként le is játszottuk, minden rendben ment. Persze közben követtük az eseményeket [...], és hallgattuk a híreket. Közben ilyen madár-nyelven, telefonon beszélgettünk marosvásárhelyi és sepsiszentgyörgyi ismerőseinkkel. A sepsiszentgyörgyiek már mondták a telefonban, hogy ott már fő a leves stb. Tehát mi már tudtunk róla, hogy Sepsiszentgyörgyön a tömeg kivonult. Izgultunk, hogy itt is valamit már kéne csinálni. Egy adott pillanatban azt mondtuk, hogy kész, tovább nem lehet várni, fél ország már mozog s itt nálunk sehol semmi. Akkor [...] elmentünk a kultúrházhoz, ott az adminisztrátortól, akit jól ismertünk, kértünk két zászlót. Azokból Zoli a címet kivágta, beültünk a Trabantba, körbejártuk a várost, a perifériát, az ipari övezeteket. Dudáltunk, kiabáltunk, zászlóztuk a keleti s a nyugati ipari zónát, a lakótelepeket, mindent. Amikor mi elindultunk, akkor a tapsplacc üres volt, mire visszaértünk addigra már körülbelül 150–200 ember ott volt a tapsplacc közepén.”²⁴

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

²⁴ Forró Albert: Interjú Biró Józseffel, 2011. november 22., Csíkszereda. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, II. dosszié, 1-3.

December 22-én reggel a Traktorgyárnak a város keleti ipari övezetében lévő egységénél a munkások megtagadták a munka felvételét mindaddig, amíg Ceaușescu képe a falon lóg. A megyei első titkár, Costea Aurel óvatosságra intette a gyár igazgatóját, a munkásokat pedig arra kérte, hogy ha nem is dolgoznak, az utcára ne vonuljanak ki, mert a belügyes csapatok engedélyt kaptak arra, hogy adott esetben a tüntető tömegbe lőjenek.²⁵ A Matematika–Fizika Líceum tanárainak egy része a hatalom mindent megfigyelő tekintete elől a Hargitára, a Madicsa hegyére vonultak fel megvitatni az országban kialakult helyzetet.²⁶

A december 22-i forradalmi események Csíkszeredában

1989. december 22-én a déli órákban Bukarestben a felkelők tömege elfoglalta a rádió és televízió épületét. Az ismert ellenzéki román költő, Mircea Dinescu jelentette be egyenes adásban a diktátor elmenekülését s az új központi irányító szerv, a Nemzeti Megmentési Front megalakulását. Déli 12 óra körül Csíkszereda utcái és terei még kihaltak voltak. Ferenczes István költő a pártbizottság székháza előtti, a helyi lakosság által csak „tapsplacc”-nak nevezett téren gyertyát gyújtott a temesvári áldozatok emlékére, amikor gyülekezni kezdett a tömeg a város központjában. Ceaușescu futásának és a diktatúra bukásának hírére a gyárakból a munkások a főtérre vonultak. A tömeg kérésére Ferenczes István többször is elszavalta *A diktatúra közhelyei* című, nem sokkal korábban írt és a városban kézirat formájában terjesztett versét.²⁷

*„nem számít nappal vagy éjszaka
a terrornak nincsen évszaka*

*az ajtódat ököllel veri
ablakodat kővel zörgeti*

*padló alól ássa föl magát
vagy a plafonról szakad le rád*

átsuhan a vasbeton falon

---

²⁵ Interjú Benkő Sándorral, i. m., 3.

²⁶ Forró Albert: Interjú Lászlófy Pállal, 2011. május 18., Csíkszereda. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, II. dosszié, 4.

²⁷ Forró Albert: Interjú Ferenczes Istvánnal, 2012. január 14., Csíkszereda. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, II. dosszié, 3.

mint meleg kés a hideg vajon

*osonva jön szellőzőlyukon
ólálkodik kéményhuzaton*

*felveri a lépcsőházakat
szétúzza a gyermekágyakat*

*és kényyszerlakhelyre kényszerít
és ítélet nélkül elveszít*

*betömi a víz- és gázcsapot
de kikapcsolja az áramot*

*a tévében indulót csahol
a rádióból rád lovagol*

*leltározza suttogásodat
vizágyúval lövi álmodat*

*ha szerelmet vallasz közbeszól
s ha szűz vagy hát megerőszakol*

*szeretőidet megszarolja
ölelésedet sárba fojtja*

*lehallgatja telefonodat
röntgennel bombázza csontodat*

*ott van mindenütt és nincs sehol
bitangnak címez el- és leszól*

*ha énekelsz azért ha hallgatsz
ezért veri széjjel a szádat*

*a kenyérre váró sorba lő
és tarkódon hál a puskaeső*

*a bénát kalodába zárja
a vakot házfalához vágja*

*a kicsiket korbáccsal veri
a némákat kiselejtezi*

*a suszterből vőlegényt csinál
a cédájából királyleányt*

*és kitépi annak a nyelvét
ki másként szól s másképpen beszél*

*ha ökölbe szorítod kezéd
porba üti fölszegett fejed*

*a fasiszta kommunizmusban
igaza és joga egynek van*

*az egy-népnek-vezérnek-pártnak
a kakaón hízlalt elvtársnak*

*kopónak vérebnek zsarunak
gumibotnak tanknak ágyúnak*

*csak pusztulsz csak fêlsz és elrohadsz
irigyled a báva barmokat*

*és nincsen vég és nincsen kezdet
sem élni sem halni nem lehet*

*csak földrehulló arcunk átka
hull mint hó a diktatúrára...”*

Az emberek örömben egymást ölelgették, többször is elénekelték a Székely himnuszt. A tömeg ezután behatolt a Megyei Néptanács és a pártbizottság székházába, ahonnan a megyei vezetők már korábban elmenekültek. Bútorokat, írógépeket, aktákat rongáltak meg, amit egyes személyek, Bíró József, Benkő Sándor, Péter Zoltán és mások próbáltak megakadályozni. A letűnő diktatúrával szembeni, az emberekben éveken át felgyűlő indulat, sérelem és ellenszenv most elemi erővel tört ki a tömegeből. Megsemmisítettek mindent, ami a kommunista rendszer szimbóluma volt, eltávolították a középületek homlokzatáról és a város bejáratainál elhelyezett, a Román Kommunista Pártot és főtitkárát, Ceaușescut dicsőítő feliratokat és zászlókat, amelyek közepéből kivágták a címet. A könyves üzlet²⁸ kirakataiból a diákok és gyermekek a gyűlölt diktátor beszédeit tartalmazó propaganda-kiadványokat kihordták az utcára és meggyújtották.

Péter Zoltán a kulisszák mögül figyelhette végig az eseményeket. A forradalom első évfordulóján így emlékezett vissza erre a napra: „Telefonszolgálatos voltam a kabinetben. Kabinetnek neveztük az első alelnök irodájának előszobáját. Délben jöttem be az épületbe [...] Bejövet szembetalálkoztam az épületből kifelé tóduló alkalmazottak tömegével. Mentek hazafelé, mert már mindenki tudta, hogy Ceaușescu elmenekült. Euforikus állapot alakult ki. Körülbelül egy fél óra múlva bejött Fejes, bement az irodájába, fél percet sem ült és ment is el. Közben szólt a telefon. Őt keresték. Hogy ki volt, nem tudom, mert nem mutatkozott be. Fejes ennyit mondott: <Răspunsul este: sîntem cu poporul!> [A válasz: a néppel vagyunk!] Ezzel letette a telefont és a legnagyobb sebességgel elrohant. Akkor jött az első roham. Tizenévesek. Mondták, hogy csak a képeket és a pártdokumentumokat akarják. Csak ennyi? – mondom. Fölhívtam a figyelmet, hogy értelmetlen lenne törni-zúzni. Közben fölléptem egy emelettel feljebb, mert

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

²⁸ A mai Kossuth utcában lévő Corvina könyves üzletről van szó.

kiabálást hallottam. Hát egy másik csoport megjárta magát a mezőgazdasági igazgatóság irodáiban, törés-zúzás volt a látogatás eredménye. Ezt a társaságot is sikerült lecsillapítanom. A harmadik emeleten a másik csoport már nagytakarítást rendezett [...]. Közben érkeztek az első felelős beosztású emberek. Tehát kialakult egy általam válságstábnak nevezett csoport. Akkor még nem volt Front meg egyebek. Kik voltak az elsők? Benkő? Rákosi? Varró Domokos?²⁹ Pontosan meg nem mondanám, mert egy valóságos áradat jött. Akik úgy érezték, hogy tiszta a lelkiismeretük, jöttek. Döntöttek a feladatok felosztásáról [...]. Újabb emberáradat özönlött az épületbe. Voltak közöttük felnőtt emberek, vakációzó főiskolások. Ez utóbbiak egyenesen a kabinetbe jöttek és megkérdezték, hogy miben segíthetnének. A mások addig randalíroztak az épületben. A diákokból szerveztük meg az őrseget a bejáratoknál. Hihetetlen higgadtsággal viselkedtek ezek a fiatalok.³⁰

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Egy másik, a milícia épülete előtt gyülekező tömeg egyfajta igazságtételre készülődött: az évek során több ezer csíki embert brutálisan bántalmazó szekusokkal kívántak leszámolni. A milícia épületébe behatoló felkorbácsolt érzelmű tömeg az elmenekült szekusok és magasrangú milicisták helyett a bent talált néhány kiskatonán töltötte ki bosszúját, akiket pofonokkal bántalmaztak. Itt is megisméltődtek a már ismerős jelenetek, az írógépeknek, iratoknak, lehallgatási hangkazettáknak az épületből való kidobálása és megrongálása. Néhány rendőrautót szintén felgyújtottak. A romboló tömeget Borbély Gábor római katolikus esperes-plébános próbálta megfékezni, lecsillapítani. Az épületből elmenekülni már nem tudó, fegyvereik használatával fenyegetőző milicistákat a Benkő Sándor, traktorgyári igazgató által küldött teherautón szállították el a nép bosszúja elől.³¹

A vonatállomás épületében működő milíciaőrsön azonban egy tragikus esetre került sor. A helyiségbe behatoló tömeg láttán az ott-tartózkodó szolgálatos tiszt félelmében fegyverét használta, a kilőtt golyó a 25 éves csíkszentdomokosi György László életét kioltotta. A tiszt elmenekült, később, mint a forradalom hőstét, előléptették. Az áldozat szülei 15 ezer lejes kártérítést kaptak az államtól.³² Neve mindezek ellenére sem szerepel Hargita megye áldozatai között. A „terroristákkal” vívott fegyveres harcokban haltak hősi halált a csíkszeredai Müller Antal László és Ion Simion, a gyimesbüki-gyimesbükki Antal László Jenő, a galócási Lőrincz

Formázott: Betűtípus: Nem Félkövér

Formázott: Betűtípus: Nem Félkövér

²⁹ Benkő Sándor a Traktorgyár, Rákosi Zoltán a Vasúti Építőanyag-kitermelő Vállalat igazgatója volt, Varró Domokos pedig Hargita megye Néptanácsának titkára és a pártkabinet igazgatója volt.

³⁰ *Hargita Népe*, 1999. december 23.

³¹ Interjú Benkő Sándorral, i. m., 3.

³² Kincses: Virrassz... i. m., 19.

László-Raymond, a székelyudvarhelyi Imecs László, valamint a maroshévízi Cotfaş Aurel és Marinel Constantin sorkatonák.³³

Másnap, december 23-án délután a csíksomlyói kegytemplomban hálaadó misére került sor, majd az emberek ismét a főtérrre vonultak, ahová népgyűlést hirdettek meg. Mintegy 15 ezer fő tömeg gyűlt össze, többnyire magyar emberek. Időközben az elmenekülő párt- és megyei vezetők nyomában kialakuló hatalmi űr betöltésére délután 17 órakor a vállalatvezetők, mérnökök részvételével megalakult a Hargita megye Demokratikus (Ideiglenes) Bizottsága. A tizenegy tagú választmány élére Pataki Imre jogászt választották, aki már korábban is népszerű, ismert vezető volt a lakosság körében. Tagja volt annak a csíkszeredai bizottságnak is, amelyik 1968-ban Nicolae Ceauşescunál kiharcolta, hogy Csíkszereda legyen az újonnan létrehozott Hargita megye központja. Később, 1984-es leváltásáig, a megyei tanács alelnökeként tevékenykedett, így megfelelő kapcsolatrendszerre, terepismeretre és közigazgatási tapasztalatra tett szert.³⁴

A téren összegyűlt tömeghez elsőként Pataki Imre szólt. „Pataki fogalmazott egy kiáltványt, – emlékezik vissza Papp Kincses Emese tanárnő –, mert közben gyűlt a tömeg a nagy népgyűlésre. Jellemző módon csak románul tudta megfogalmazni, és Ferenczes Pistával, a költővel ezt magyarítottuk. Amikor befejeztük-forma, akkor jöttek valami munkások, hogy tanárnő, mi azt akarjuk, hogy maga olvassa fel. Most én életemben nem beszéltem tömeg előtt. Az természetes volt, hogy kimegyek. Na itt történt az a dolog, hogy először elhangzott a szöveg, illetve nem, az első az volt, hogy Ferenczes István felolvasta *A diktatúra közhelyei* című versét és a tömeg még kétszer elmondatta vele. Vissza, vissza! Egy ilyen fantasztikus hangulat volt, húszezer ember. December volt s mégis olyan volt, mintha forróság lett volna. Gyertyák lobogtak. Ha így erre visszagondolok, akkor az életem egyik legfantasztikusabb élménye volt ez a gyertyát lobogtató, reménykedő tömeg. Jellemző, aztán Pataki bekonferálta, hogy most következik Kincsesné. A nevemet sem tudta pontosan. Amikor elkezdtem a magyar szöveget, ami tükörfordítása volt a románnak, akkor megéreztem azt, hogy ennek a tömegnek, amelyik végül is tud románul, ugyanazt a szöveget még egyszer nem fogom elmondani. És akkor rögtönöztem egy beszédet, azt mondtam, ami akkor nekem úgy eszembe jutott. Szinte minden mondatom után Úgy legyen!

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

³³ *Hargita Népe*, 1990. április 1.

³⁴ Novák: *Revoluția...* i. m., 54–55.

Tehát egy ilyen nagyhatású szónoklat volt. Utána még mások is beszéltek.”³⁵ Mások is úgy tudják, hogy Pataki Imre románul szólt a téren összegyűlt 15–20 ezernyi, többségében magyar emberekből álló tömeghez, sőt igazi szocialista forradalomnak nevezte az aznapi eseményeket.³⁶

Közben a háttérben megkezdődött a hatalmi harc, mindenki a tömeghez kívánt szólni. „Hogy mi volt az erkélyen, mindenki tudja. De ami a kulisszák mögött volt, arról kevesen tudnak. Nagy volt a mozgás az erkély mögötti szobában és a folyosón. Voltak olyan személyek, akik még a pártapparátus szempontjából próbálták irányítani a közhangulatot. Incidensek is voltak. Mindenki beszélni akart. Megkezdődött a háttérben a hatalmi harc. A könyöklés nagyon erőteljes volt. Mindenki az erkélyre akart kerülni. De volt, akit úgy kellett kitzásítani a tömeg elé...”³⁷

A főtéren egybegyűlt nagy számú tömeg előtt felolvasásra került az ideiglenes bizottság felhívása, amelyet nagy lelkesedéssel, örömmel és ujjongással vettek tudomásul a város lakói. A felhívást az új szemlélettel előálló magyar nyelvű megyei lap, a *Hargita Népe* első számában publikálták.³⁸ A megye ideiglenes vezetősége a lakosságot emberi méltóságának megtartására, a rend megőrzésére, a vandalizmustól, a rombolástól való tartózkodásra szólította fel, mert csak közös erővel lehet megteremteni a normális élet hétköznapi feltételeit. A helyi emberek szabadon, demokráciában, emelt fővel dolgozzanak, hogy 45 év után ismét szabadon választhassák meg vezetőiket, akik valóban a nép érdekeit szolgálhassák, és megvédhessék anyanyelvüket, iskoláikat, intézményeiket.

A tömeg egész este és éjjel a téren maradt, gyertyát gyújtottak, hazafias és karácsonyi dalokat énekeltek, imádkoztak, virrasztottak. Eközben a Fehérvárnak nevezett megyei közigazgatási és pártközpont épületének különböző termeiben, egymással párhuzamosan, folytatódott a szervezkedés, a megyei vezetés, a Nemzeti Megmentési Front megyei bizottságának megválasztása. A székházat mindeközben körülbelül 25–30 ember, néhány diák, a bányavállalat és a Traktorgyár felfegyverzett munkásárdái őrizték. A katonaság megtagadta a segítséget.³⁹

Az újakezdés (1989. december–1990. január)

³⁵ Forró Albert: Interjú Papp Kincses Emesével, 2012. január 18., Csíkszereda. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, II. dosszié, 5.

³⁶ Interjú Bíró Józseffel, i. m., 4.

³⁷ *Hargita Népe*, 1999. december 23.

³⁸ *Hargita Népe*, 1989. december 23.

³⁹ *Hargita Népe*, 1999. december 23.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A megye és Csíkszereda városának új vezetésére a forradalom euforikus napja után rengeteg tennivaló várt. Az emberek többsége a közellátási, fűtési és világítási problémák, a közbiztonság megszervezésének azonnali megoldását várták tőlük. A megye ideiglenes vezetőségének nevében Pataki Imre már december 22-én felvette a kapcsolatot a Nemzeti Megmentési Front (NMF) ~~rövidítéssel~~ bukaresti vezetőségével, a televízióban kapcsolatfelvétel céljából folyamatosan közölt telefonszámok egyikén.⁴⁰ Másnap Bukarestbe küldött távirat útján tudatták, hogy teljes mértékben egyetértenek az NMF közleményével. Hangsúlyozták a magyarok és románok közötti testvériséget és egyenlőséget, a megye területén az erőszakos cselekedetek megakadályozását, valamint a gazdasági-társadalmi egységek zavartalan működésének biztosítását.⁴¹

Hargita megye Demokratikus (Ideiglenes) Bizottsága már december 22-én este Csíkszereda főterén összegyűlt tömeghez intézett első felhívásában karácsonyt, december 24. és 25-ét hivatalos munkaszünetté nyilvánította.⁴² Másnap a megye ideiglenes vezetősége a lakosság fontosabb fogyasztási javakkal történő ellátásáról szóló közleményében arról értesítette a lakosságot, hogy korlátozott élelmiszerkészletekkel rendelkezik a megye, ezért az alapvető élelmiszereket továbbra is jegyre árusítják. Ugyanakkor intézkedtek a tej- és hústermelés növeléséről, az üzletek elegendő mennyiségű száraztésztával, zöldség- és gyümölcskonzervvel való ellátásáról, valamint étolajnak és cukornak más megyékből történő beszerzéséről. A karácsonyi ünnepek alkalmából a vállalatok és intézmények révén élelmiszer- és édességcsomagok készítésére és osztására került sor. Végül, felhívással fordultak a megye összes élelmiszer-ipari és kereskedelmi dolgozójához, hogy rendes program szerint jelentkezzenek munkahelyeiken, biztosítsák minden egység zavartalan működését a szükséges termékek előállítására és a lakosság ellátására érdekében.⁴³ A megyei kereskedelmi igazgatóság beszámolója szerint 1990 januárjában még akadozott az áruellátás. Alapanyagok hiányában a húskészítményekből nem ~~tudnak~~ tudtak eleget előállítani, a megfelelő minőségű takarmány hiányában pedig baromfihúsból és tojásból volt hiány. Ezenkívül vajból, túróféléből és egyes import-termékekből, kávéból, déligyümölcsökből, kakaóból is a szükségesnél kevesebb került az

---

⁴⁰ Interjú Benkő Sándorral, i. m., 6.

⁴¹ *Hargita Népe*, 1989. december 24.

⁴² *Hargita Népe*, 1989. december 23.

⁴³ *Hargita Népe*, 1989. december 24.

üzletek polcaira. Ezzel szemben a cukor-forgalom közel háromszorosára növekedett az 1989 januárjában árusított 215 tonnához képest.⁴⁴

A december 22-i eseményekkel az ország nagyobb városaiban nem ért véget a forradalom. Az új hatalommal szemben fegyveres akcióval fellépő terroristák elleni küzdelem ürügyén még napokig ropogtak Bukarestben és a nagyobb városok utcáin a fegyverek, újabb halálos áldozatokat követelve. Feltehetően ennek a továbbra is bizonytalannak tűnő helyzetnek a hatására születhetett meg az Nemzeti Megmentési Front Hargita Megyei Tanácsa ideiglenes elnökének, Pataki Imrének az újabb felhívása 1989. december 24-én, amelyben a megye lakóit a forradalom győzelméről, a hadsereg támogatásáról biztosította, nyugalomra, a törvényes rend megőrzésére intett. Ugyanakkor kihangsúlyozta, hogy a megye területén testvériségben élnek a magyarok és a románok, akik együtt szenvedtek a diktatúra elnyomása alatt, s most pedig békésen dolgoznak egymás mellett és örködnék a közösen kivívott sikerek felett.⁴⁵

A hosszas, reggelig tartó tárgyalások során megalakuló NMF Hargita Megyei Tanácsának kezdetben csak csíkszeredai tagjai voltak. Ezek kiválasztásában fontos szerepe volt Pataki Imre ideiglenes elnöknek, aki olyan munkatársakat választott maga mellé, akiket már ismert, akikkel korábban már együttműködött.⁴⁶ Bíró József szerint a kommunista párt és a megye egykori, a központi hatalom által eltávolított magyar nemzetiségű vezetői kerültek be a NMF Hargita Megyei Tanácsába.⁴⁷ A december 22. utáni első napok euforikus napjai-pillanatai után gondoltak csak arra, hogy a Nemzeti Megmentési Front Tanácsába – december 27-én már így nevezték magukat – a megye más településeiről is behívjanak tagokat. Olvasói kérésre a *Hargita Népe* december utolsó napi számaiban közölte az NMF Hargita megyei Tanácsának ideiglenes összetételét, amely napokig nyitott-nyitott maradt, így a különböző munkaközösségek javaslatára folyamatosan újabb tagokkal bővült.⁴⁸ December 30-án került sor Csíkszeredában a Nemzeti

⁴⁴ *Hargita Népe*, 1990. január 11.

⁴⁵ *Hargita Népe*, 1989. december 25.

⁴⁶ Interjú Lászlófy Pállal, i. m., 8.

⁴⁷ Interjú Bíró Józseffel, i. m., 4.

⁴⁸ A NMF Hargita megye Ideiglenes Tanácsának összetétele: Albert Antal, Antal Vidor, Albert Judit, András Ignác, Antal Ioan, Aron Dezideriu, Atzberger Eugen, Bakcsi Jenő, Bató Vilmos, Bíró Géza, Benkő Sándor, Balogh István, Virgil Boac, Bokor Mózes, Alexandru Braic, Crăciun Brisc, Deáky Tibor, Demeter Dénes, Pavel Fizeşan, Fodor Gheorghe, Iuliu Florişcă, Fábíán István, Fancsali Kálmán, Füleki Zoltán, Corneliu Grosu, Gáll István, Gaál András, Grausam Géza, Gherman Elvira, György Béla, Eugen Hirişcău, Kiss Ilona, Kiss Lajos, Kiss István, Kovács Géza, Kozma György, Lőrincz Lukács, Lászlófy Pál, Crăciun Leucea, Lipcsei Sándor, Virgil Lungu, Magyar Zoltán, Mincsor Bálint, Máthé János, Nicolae Marschall, Ioan Micu, Magyar Tibor, Márton Árpád, Márton László, Mohr János, Mátyus József, Ioan Oancea, Pataki Imre, Pakot József, Prohászka Ibolya, Vasile Puşcaşu, Mircea Potor, Petres Eugenia, Ioan Proca, Rákosi Zoltán, Rancz László, Rác Attila, Szenner István, Cornel Stoica, Gheorghe

Megmentési Front Hargita Megyei Tanácsának alakuló ülésére. Az alakuló ülést levezető Király Károlynak, az NMF alelnökének elmondása szerint, az ülést többször is meg kellett ismételni, mivel a csíkszeredaiak a szabályok figyelmen kívül hagyásával több küldöttet javasoltak a tanácsba, mint a megye más vidékei.⁴⁹ A részt vevő küldöttek 49 tagot választottak be a tanácsba, amelynek így is fele csíkszeredai volt.⁵⁰ A tanács végrehajtó burójának tagjai lettek: Pataki Imre – elnök, Csutak István és Balázs Sándor I. – alelnökök, Somai Péter – titkár, Leucea Crăciun őrnagy, Proca Ioan, Lászlófy Pál, Bokor Márton és Ferenczes István – tagok.⁵¹

A megye községeiben az államigazgatás helyi szerveiként a közigazgatás irányítására 1990. január havának közepén megalakultak a polgármesteri hivatalok. A ~~esíki~~–Csíki-medencében Szentsimonban Lakatos András, Szentkirályon Péter Sándor, Szépvízen Becze László, Karcfalván Karda Béla, ~~Szentmártonon~~–Szentmártonban Csibi Sándor, Kászonalbízen Balázs Dénes, Szentmihályon Kósa Gyárfás lettek a polgármesterek.⁵²

Hargita megye gazdasági, lakásügyi, szociális, munkaügyi, élelmezési feladatainak ellátására 1990. január 25-én az NMF Hargita Megyei Tanácsa végrehajtó szervként létrehozta a megyei polgármesteri hivatalt. A tanács tagjai nyílt szavazással Várday György közigazdászot választották a megye polgármesterévé, Anghelleanu Ioan építésszámológót polgármester-helyettesé, Erdős Gyula jogászt pedig a hivatal titkárává. A megyei polgármesteri hivatal tagjai lettek a mezőgazdasági és élelmiszer-ipari vezérigazgatóság igazgatói, a tanfelügyelőség főtanfelügyelője, az egészségügyi—, pénzügyi- és munkaügyi igazgatóság ~~igazgatói~~vezetői, a

---

Stăruș, Szalai Zoltán, Schiller Vilmos, Szabó Gábor, Székely Virginia, Tankó B. Imre, Tulit Zoltán, Varga István, Varró Domokos, Ioan Vaidoș, Vécsey László, Uborny Mihály (*Hargita Népe*, 1989. december 27.), illetve Antal Sándor, Ioan Anghelleanu, André László, André Nándor, Benkő Éva, Balázs Imre, Balázs Sándor, Bodor Károly, Czine Csaba, Csutak István, Ștefan Danciu, Deák Attila, Endes Róbert, Eigel Tibor, Ferenczes István, Fodor József, Fülöp Álmos, Györgypál István, Horváth István, Horváth László, Vasile Istinei, Kánya Florian, Koflorus Ferenc, Kolumbán Gábor, Miklós Lola, ifj. Horea Moldovan, Nagy Imola, Florin Năsulea, Rózsa Zsolt, Salamon József, Sebők Dezső, Mihaela Stoian, Szígyártó Zoltán, Szöcs Attila, Tankó Csaba, Várdai György és Végh Albert. *Hargita Népe*, 1989. december 29.

⁴⁹ *Hargita Népe*, 1990. február 11.

⁵⁰ Árus Zsolt, Balázs Sándor I., Bardócz Ferenc, Bokor Márton, Balázs Árpád, Benkő Sándor, Bölöni Domokos, Biró Zsolt, Ilie Buzea, Cornel Colceriu, Csedő Csaba, Virgil Cifra, Csutak István, Dánél Attila, Eigel Tibor, Dumitru Gherman, Mircea Gavrilă, Ferenczes István, Fazakas Sándor, Eugen Hirișcău, Hobai József, Kolumbán Gábor, Lászlófy Pál, Ladó László, Lőrincz György, Crăciun Leucea őrnagy, Major Sándor, Ioan Marin, Mika Dezső, Mihály József, Magyarós Csaba, Pataki Imre, Ioan Proca, Péter Péter, Pakot József, Rancz László, Róth András, Rác Attila, Rókai József, Rózsa Imre, Sántha Pál Vilmos, Mihai Sarca alezredes, Somai Péter, Silló Imre, Szilágyi Edit, Ugron József, Miron Urzică, Gheorghe Țifrea és Végh Albert voltak az NMF Hargita megyei Tanácsának tagjai. *Hargita Népe*, 1989. december 31.

⁵¹ *Hargita Népe*, 1989. december 31.

⁵² *Hargita Népe*, 1990. január 18.

község- és lakásgazdálkodási vállalat igazgatója.⁵³ Az NMF Megyei Tanácsának ugyanezen az ülésén Lászlófy Pált és Dorneanu Cornelt a tanács alelnökévé választották. Csutak István, mivel előzőleg – Pataki Imre elnök autokrata munkastílusára hivatkozva⁵⁴ – lemondott alelnöki tisztségéről, a tanács plénuma előtt újból elfogadta, hogy a Végrehajtó Büro tagjaként az ifjúsági kérdések megbízott felelőse legyen.⁵⁵

A Nemzeti Megmentési Front Hargita Megyei Ideiglenes Tanácsával (Hargita megye Demokratikus Ideiglenes Bizottsága) ellentétben, amely már december 22-én délután 5 órakor megalakult, a Nemzeti Megmentési Front Csíkszeredai Bizottsága csak hat nappal később, december 28-án alakult meg.⁵⁶ Benkő Sándor, az NMF Csíkszeredai Bizottságának elnöke szerint a forradalmi napokban minden, a közügyek intézésében részt venni kívánó személy a megyei intézmények munkálataiba kapcsolódott be. Azok a csíkszeredai személyek, akik nem értettek egyet Pataki Imrének az NMF Hargita Megyei Tanácsának elnöki tisztségébe való megválasztásával, Benkő Sándor kezdeményezésére a december 22-i események után üresen álló egykori városi néptanács épületébe vonultak, hogy újjászervezzék a város megbénult életét.⁵⁷ Az így megalakuló csíkszeredai bizottság elnökévé Benkő Sándor; traktorgyári igazgatót választották, tagjai pedig, dr. Balázs Sándor (közgazdász-igazgató), Vorzsák János (mérnök), Varga Attila (mester), Borsody Zoltán (mérnök-igazgató), László Pál (mérnök), Sántha Pál Vilmos (közgazdász-igazgató), Magyar Tibor (technikus), dr. Balázs Lajos (tanár), Beder Tibor (tanár), Forró Miklós (technikus), Váli József (újságíró, munkaügyi felügyelő), Hajdu Gábor (ügyvéd), ifj. Májai László (ügyvéd), Proca Ioan (tanár), Horváth László (jégkorongozó), Szalay Zoltán (tanár), Chicea Ioan (rendőr), Bíró József (technikus), Gîrbea László (munkás), Bokor Márton (orvos), Nedelka Gábor (mérnök), Túrós Endre (tanár), Barabás Barna (géplakatos), Imets István (technikus), Anghel Tibor (almérnök) lettek.

Az NMF Csíkszeredai Bizottsága 1990. január 19-én a helyi lakosság és munkaközösségek javaslatait figyelembe véve László Pál építészmérnököt, a Hargita megyei Építőipari Vállalat aligazgatóját a város polgármesterévé,⁵⁸ január 24-én Buslig Józsefet alpolgármesterré, Comșia

⁵³ *Adevărul Harghitei*, 1990. január 26.

⁵⁴ *Hargita Népe*, 1990. január 20.

⁵⁵ *Hargita Népe*, 1990. január 26.

⁵⁶ *Hargita Népe*, 1989. december 29.

⁵⁷ Interjú Benkő Sándorral, i. m., 5–6.

⁵⁸ *Adevărul Harghitei*, 1990. január 20.

Alexandrut titkárrá, Csibi Lászlót, Szabó Lászlót, Proca Ioant és Varga Csabát pedig a polgármesteri hivatal tagjaivá nevezte ki.⁵⁹

A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsának (NEIT) megalakulása

A Nemzeti Megmentési Frontnak az 1989/8-as, a politikai pártok és társadalmi szervezetek bejegyzéséről és működéséről szóló törvényerejű rendelete lehetőséget biztosított a különböző érdekek intézményi megfogalmazására és legitim képviseletére. Négy évtizednyi diktatúra, egypártrendszer után ismét lehetőség ~~nyílt~~nyílt politikai pártok alapítására. Elsőként, 1990. január végén az úgynevezett történelmi pártok, a Nemzeti Liberális Párt, a Nemzeti Keresztény-Demokratikus Parasztpárt, a Romániai Szociáldemokrata Párt, illetve az erkölcsi megújulást és a totalitárius rendszer teljes felszámolását ~~meghirdető~~meghirdető Romániai Ökológista Mozgalom alakult meg.⁶⁰ Az újonnan megszerveződött politikai erők, mozgalmak lehetőséget kaptak programjaik, elképzeléseik ismertetésére a televízió és rádió műsoraiban, illetve napilapokat jelentethettek meg.

Az újonnan alakult pártok fokozatos megerősödését és társadalmi támogatottságát jelezték a január végi sorozatos tüntetések, amelyek január 28-án a Front bukaresti székháza előtti tömegtüntetéssel tetőztek. Ezek a megmozdulások az esedékes parlamenti választásokon minél jobb eredmény elérése céljából a hatalmához görcsösen ragaszkodó Frontot politikai párbeszédre, a hatalom megosztására készítették. A Front és a már működő pártok és mozgalmak képviselőinek február 1-~~jei~~jei tárgyalása eredményeként egyezség született a Front központi és területi hatalmi szerveinek módosításáról. Az államhatalom országos és helyi szervei különváltak a Front irányító testületeitől. Országos szinten a legfelső törvényhozó testületté a 253 fős Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa lépett elő. A korábbi, a decemberi események után kialakuló területi közigazgatási rendszer is megváltozott a párttá alakuló Front és az államhatalom szétválásával. Az addigi szervezeti struktúra megőrzése mellett alakultak meg a Nemzeti Egység ideiglenes területi szintű tanácsai, amelyek a NEIT-~~vel~~tel és az országos szervekkel együtt közösen vezették Romániát a májusi választásokig. Az új hatalmi szervekben a Front megőrizte számbeli fölényét. A februári tárgyalások időpontjában már működő politikai pártok és mozgalmak mellett a Volt Politikai Foglyok Egyesületének és a nemzeti kisebbségek képviselői

⁵⁹ *Adevărul Harghitei*, 1990. január 25.

⁶⁰ Balogh László: *Románia története*. Aula Kiadó, Budapest, 2001, 369.

is bekerültek az új hatalmi struktúra országos és helyi tanácsaiba. A különböző szinteken a tisztségeket nem választások útján töltötték be, hanem azokról a pártok vezetői döntöttek. A februári megállapodás a hatalom gyakorlásából kirekesztette mindazoknak a pártoknak a képviselőit, amelyek a megegyezés után jöttek létre; ezeknek képviselői a későbbiekben csak megfigyelőként vehettek részt a különböző szintű tanácsok munkájában.⁶¹

A párttá alakuló Nemzeti Megmentési Front Ideiglenes Hargita Megyei Bizottsága 1990. február 18-án jött létre Csíkszeredában. Elnökévé Tomescu-Stachile ~~Nicolae~~ [Nicolae](#), alelnökévé Albert Homonnai Márton műépítész, a csíkszeredai tervezőintézet munkatársát, titkárává Filimon Mihait, az *Adevărul Harghitei* újságíróját választották.⁶²

A Nemzeti Egység (Szövetség) Ideiglenes Hargita Megyei Tanácsa 1990. február 8-án alakult meg Csíkszeredában. A február 1-[jei](#) bukaresti megállapodás értelmében ebbe a tanácsba Hargita megyében a NMF tanácsán kívül a Keresztény és Demokratikus Nemzeti Parasztpárt két képviselőjét kooptálták. Az RMDSZ és a Demokrata Magyar Ifjak Szövetsége már korábban is képvisel[ette magát](#)~~ve volt~~ a tanácsban.⁶³

A régi elit

Hargita megyét 1989. december 22-ig többek közt Costea Aurel elsőtitkár, Pop Grigore Vasile szervezési titkár, Vasiu Gheorghe gazdasági titkár, Csíki Aurel mezőgazdasági titkár, Brisc Ecaterina propagandatitkár, Bedő Erzsébet, a szociális ügyek titkára, Fejes Gyula, a megyei néptanács végrehajtó bizottságának első alelnöke, Nicu Vrabie megyei főtanfelügyelő stb. vezették. A megye csúcsvezetőinek többsége nem Hargita megyében született. A forradalom győzelme, Ceaușescu bukása után a volt pártvezetők, a milicisták és a szekusok többsége a nép haragja elől a város feletti hegyekben lévő katonai egységhez és a zsögödfürdői földalatti bunkerbe menekült, ahonnan csak napok múlva, a közhangulat lecsillapodása után jöttek elő.⁶⁴ Costea Aurel a megyei pártbizottság autójával december 22-én este Besztercére, onnan Nagyenyedre menekült. A *Hargita Népe* tudósítása szerint egy Nagyváradon keltezett levelében a volt első [titkár](#) arról biztosította az NMF Hargita Megyei Tanácsát, hogy nem szándékozik visszatérni Csíkszeredába. Egy másik, 1990. január 10-én, [Gyulafehérváron](#) feladott levelében a

⁶¹ Balogh: Románia... i. m., 373–375.

⁶² *Hargita Népe*, 1990. február 20.

⁶³ *Hargita Népe*, 1990. február 9.

⁶⁴ Interjú Vorzsák Jánossal, i. m., 4.

megye új vezetőitől a lakásába behatoló személyek azonosítását és fellelhető javainak visszajuttatását kérte. Pop Grigore Vasile volt szervezési titkár (a köznyelvben megjelenése, munkamódszerei és viselkedése miatt egymás közt egyszerűen csak „Fasisztának” nevezték) a megyei kórházba utaltatta be magát, ahonnan meg nem erősített hírek szerint Kolozsvárra távozott. Vasiu Gheorghe, a megye gazdasági ügyeiért felelős titkára, mérnöki végzettségének megfelelő állást kapott a vajdahunyadi acélkombinátban. Csíki Aurel szintén szakmájában, az Állami Mezőgazdasági Vállalat csíkszentsimoni farmján állatorvosként helyezkedett el. Brisc Ecaterina még rövid ideig Csíkszeredában maradt, majd ő is elhagyta a várost. Bedő Erzsébet a Megyei Munkaügyi és Társadalombiztosítási Igazgatóságnál kapott új állást. Fejes Gyula szintén Csíkszeredában maradt, de semmiféle politikai vagy államigazgatási tevékenységbe nem kapcsolódott be.⁶⁵

Nicu Vrabie megyei főtanfelügyelőnek is menekülnie kellett. „A forradalom elkergette a főtanfelügyelőt – emlékszik vissza Lászlófy Pál, aki az NMF megyei Tanácsának az oktatásért és kultúráért felelős alelnöke lett. Én kellett megmentsem az életét. Pataki ordítva kerestetett, hogy hol vagyok én, hogy már vigyem ki az épületből, mert őt fiatal-ember, szakállas fiatal-ember körülvette, letartóztatta a főtanfelügyelőt. Ki akarta vinni a toporzékoló 4–5000 embernek. Képzeld el, milyen lett volna az, amikor a tanügy összes fájdalmát, mindent Vrabiére-Vrabiére raknak. Ő volt az akkori tanfelügyelőség képviselője, a románosításnak ő volt a szimbóluma, akár tetszett, akár nem, az ő nevéhez fűződött ez az időszak. Na most, egy ilyen emberre reászabadítod a dühöngő népet [...] Mondom, fiúk, el kéne engedni. Intették, hogy nem. Van olyan is, aki egyetemi tanár ma közülük [...] Tudom, hogy kik voltak, de a nevüket nem mondtam meg senkinek soha, még Patakinak sem. Pataki ordított nekem, mondd meg, hogy kik voltak. Mondom, nem, Imre, soha. Nem az a lényeg; az a lényeg, hogy megoldottuk. Bejöttem ide velük a lépcsőházba, amíg hozták, nem engedték el, ott volt ez a Leucea gépfegyverrel, de úgy sem engedték el. S akkor ... valahogy erélyesebben rájuk kiáltottam. Mondom, már legyen elég, mert elment a türelmem. Értelmes emberek, mondom, mit akarnak itt, vérengzést? Nem volt elég ugye, hogy a szeku-főnököt megölték Udvarhelyen, most annak isszuk a levét. Maguk akarnak még egy ilyen? [...] Értsék meg, normális emberek, ezzel nem csinálunk semmit,

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

⁶⁵ Hargita Népe, 1990. január 16.

eresszék azonnal el! Akkor elengedték. Addig nem akarták a jó Istennek sem. Mondom [LeuceanakLeuceának](#), ia-l de aici. Hátul az ajtón kivitte s kivitték oda az erdő alá.”⁶⁶

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Azt is érdemesnek tartjuk megemlíteni, hogy egyes információk szerint, az Erdőalján lévő katonai egységhez menekült egykori megyei csúcsvezetéssel Pataki Imre, az Országmentő Front Hargita Megyei Tanácsának elnöke már a forradalom első napjaitól szoros kapcsolatban volt, egyeztettek a tennivalókról, lehetséges, hogy közvetítésükkel utasításokat kapott Bukarestből.⁶⁷

Részleteiben mind a mai napig nem ismerjük pontosan, milyen átalakuláson ment át a decemberi események után a kommunista rendszer volt titkosszolgálata, a [SecuritateSzekuritáte](#). Feltételezhető, hogy csak formális átszervezésre került sor, s a testület tagjai beépültek a hatalmi elitbe, a szervezet a Megmentési Front szerveinek stabilizáló eszköze maradt. Mások az újonnan

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

létrehozott SRI-nek lettek az alkalmazottai. Bíró József szerint „-Azok jártak a legjobban, akik 40 év felettiak voltak, azok elmentek nyugdíjba, s mai napig itt van, kapják a jó nyugdíjat, és senki nem bántotta, hacsak a saját lelkiismerete nem.”⁶⁸ A [Securitate-Szekuritáte](#) néhány, a letűnt rendszerben kiemelkedő, kompromittálódott tagját ugyan eltávolították, de többségük a-beépült az új hatalmi struktúrába. Pataki Imre elmondása szerint 1989 decemberének utolsó napjaiban Ion Iliescunak, a Nemzeti Megmentési Front Tanácsa elnökének megbízásából egy tábornok jött Bukarestből, akivel a megye új vezetői közösen állították össze azoknak a volt pártaktivistáknak, milicistáknak, szekusoknak a névsorát, akik el kellett hagyniuk Hargita megyét.⁶⁹

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A [Securitate-Szekuritáte](#) törvénytelen működéséről még 1990 januárjából is vannak adatok. Salamon János madéfalvi polgármester és Blága Benjamin, a madéfalvi NMF tanács elnökének tájékoztatása szerint a madéfalvi tranzitposta épületének ajtaját a NMF Hargita Megyei Tanácsának tudtával a vasút dolgozói és a posta személyzete december 23-án egy új lakattal zárták be. A tranzitposta helyiségeiben cenzúrázták és ellenőrizték a leveleket és hallgatták le a telefonbeszélgetéseket a [Securitate-Szekuritáte](#) emberei. Feltehetően a kompromittáló iratok megsemmisítése céljából 1990. január 17-én délután Bomher Lascu, a tranzitposta igazgatója és két belügyes, köztük Andrei Mihai törzsfőhadnagy, az utólag tett lakatot levágták és behatoltak az épületbe.⁷⁰ Utólag a tranzitposta épületének a [Securitate-Szekuritáte](#) által használt egyik helyiségének szekrényében 84 könyvet találtak, amelyeket a titkosszolgálat emberei

⁶⁶ Interjú Lászlófy Pállal, i. m., 14.

⁶⁷ Interjú Bíró Józseffel, i. m., 5–6.

⁶⁸ Uo., 7.

⁶⁹ Novák: *Revoluția...* i. m., 55.

⁷⁰ *Hargita Népe*, 1990. január 26.

visszatartottak és sosem jutottak el a címzettekhez. A zömében szakkönyveket és szépirodalmi munkákat leltár alapján Madéfalva községi könyvtára vette át.⁷¹

A forradalom napjainak ~~pánikhangulat~~~~pánikhangulat~~-keltését – a terroristákat, az ivóvizek megmérgezését stb. – utólag talán nem alaptalanul sokan a ~~Securitate~~~~Szekuritáte~~ kádereinek tulajdonítják. Karácsony éjszakáján hangosbeszélővel felszerelt gépkocsi járta végig Csíkszereda lakónegyedeit, utcáit, hogy megnyugtassák a lakosságot, iható, egészséges a víz a megyeszékhelyen. A város lakosságát ivóvízzel ellátó csíkszépvízi gyűjtő állandó felügyelet alatt állt, őrzésében éjszakánként a falu lakói is részt vettek. A tavat tápláló patakok és a vízművek vizét óránként vegyelemeztek.⁷² Csíkszereda ~~közuti~~~~közúti~~ bejáratait teherautókkal torlaszolták el, utcai őrzőjáratokat szerveztek, a tömbházak védelmét botokkal felfegyverzett férfiak látták el. A forradalom örömteli pillanatai után, amely nem minden generációnak adatik meg, elkezdődött a rémhírterjesztés, az embereknek egymás ellen való uszítása. „Én azt hiszem, – állítja Benkő Sándor –, hogy az a négy-öt nap volt az, amikor a városban az emberek egyszerűen mintha újjászülettek volna, átmentek a szivárványon és a túlsó felén bűneiktől megszabadulva mindenki egyforma, hogy mindenki jó-indulatú volt és mindenki szeretete egymást. Mentél az úton s két ember találkozott, s ugrottak egymás nyakába s puszilóztak, boldogok voltak. Ezt őszintén. Ezt az állapotot most is irigylem, hogy csak annyit tartott, most, mikor visszagondolok ilyen távlatokból. Érdekes az, hogy rá négy-öt napra megindult valahonnan, mintha a földből kijött volna a sok rossz, el-kezdett kicsapódni. Én ezt még elmondtam s most is elmondom, hogy én abszolút egybeejtem azzal, – mert egy napra esik –, amikor Iliescu aláírta a dekrétumot, úgymond a ~~Securitatet~~~~Szekuritátét~~ beolvasztják a hadseregbe.⁷³ Ez volt az, amikor akkor még az ijedt, részben elbűjt, elfutott szekus kamarilla felszínre került és azután elkezdett dolgozni. Elkezdte egymásra uszítani a különböző embereket, a különböző feleket, nemzeteket, megindult a nemzeti cirkusz.”⁷⁴

A volt pártfunkcionáriusokon, milicistákon és szekusokon kívül a régi elit közé kell sorolnunk a vállalatok, gyárak, iskolák, intézmények vezetőit is. Köztudott, hogy az 1980-as évek második felében a megyei intézmények, gyárak, iskolák élére többnyire más megyéből érkezett, román nemzetiségű igazgatókat neveztek ki. Ezek nagy részét december 22. után a munkaközösségek

⁷¹ Hargita Népe, 1990. január 30.

⁷² Hargita Népe, 1989. december 26.

⁷³ Feltehetően Benkő Sándor az NMF Tanácsának arra a közleményére utal, amely kimondta, hogy a Belügyminisztérium egységei a Honvédelmi Minisztériumba integrálódtak. Hargita Népe, 1989. december 25.

⁷⁴ Interjú Benkő Sándorral, i. m., 6.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

demokratikus választások keretében menesztették. A Megyei Tejipari Vállalat dolgozói a NMF vállalati bizottságával közösen 1990. január 5-én megvitatták Coloianu Emilia mérnök, a vállalat igazgatójának ~~a~~-tevékenységét, s a vita során megfogalmazott 24 pont alapján megállapították, hogy a nem hozzáértő vezetése ártott a munkaközösségnek. Ezért úgy határoztak, hogy javasolják az NMF Megyei Tanácsának és az illetékes szakminisztériumnak az igazgatónő azonnali felmentését a vállalat éléről.⁷⁵ Az Ipari Kereskedelmi Vállalat csíkszeredai egységei 1990. február 3-án tartott sztrájkjukkal kívánták elérni Grosu Corneliu lemondását a Megyei Kereskedelmi Igazgatóság igazgatói beosztásából.⁷⁶ Benkó Sándor, a Traktorgyár igazgatója pedig 1990. február 19-én a brassói vállalati központ döntése alapján távozott vezetői beosztásából.⁷⁷

A hadsereg szerepe a forradalom helyi eseményeiben

Hargita megyében, mivel a Ceaușescu-házaspár elmenekülése előtt nem került sor utcai megmozdulásokra, a hadseregnek és a belügyi erőknek nem kellett fegyveresen beavatkozniuk.

Felemás a megítélése a A-hadsereg csíkszeredai egységének egysége szerepének a forradalom győzelme utáni ~~szerepének megítélése felemás~~. Mint említettük, a párt, a milícia és a titkosrendőrség megyei vezetőinek egy része a hadsereg erdőalji egységénél húzta meg magát a népharag elől és kapott menedéket december 22-én. Crăciun Leucea, a csíkszeredai katonai garnizon-helyőrség parancsnoka egy interjúban azt nyilatkozta, hogy Hargita megyében a hadsereg az első perctől a nép, a forradalom oldalán állt. Ugyanakkor a katonák biztosították a közrendet és nyugalmat, védelmezték a közvagyonot, a gazdasági egységeket, élelmiszerlerakatokat, a stratégiai objektumokat, a vasútállomást és a postát. Ezenkívül különleges feladatok elvégzésre is vállalkoztak: a milíciától és a volt pártbizottságtól a fegyverek begyűjtésére.⁷⁸ A forradalom napjaiban, a terrorista támadások elhárítására, Bukarestből katonai erősítés érkezett a csíkszeredai egység védelmére.⁷⁹

A csíkszeredai katonai helyőrség parancsnoka, Leucea Crăciun százados december 24-én felhívást intézett a belügyminisztérium, a honpolgári alakulatok, a hazafias gárdák vezérkarához és a megyei katonai központ összes tisztjeihez, altisztjeihez, katonáihoz és civil

⁷⁵ *Hargita Népe*, 1990. január 6.

⁷⁶ *Hargita Népe*, 1990. február 2.

⁷⁷ *Hargita Népe*, 1990. február 21.

⁷⁸ *Hargita Népe*, 1990. február 9.

⁷⁹ Uo.

alkalmazottjaihoz, miszerint a Román Hadsereg Vezérkari főnökének, Gușe vezérőrnagy parancsára azonnal jelentkezzenek az erdőalji garnizonnál a birtokukban levő teljes fegyverzettel a rendbontások megelőzése végett.⁸⁰ Másnap ugyanő, a Hargita megyei Katonai Védelmi Tanács parancsnokaként kiadott tájékoztatója szerint a Belügyminisztérium, a Hazafias Gárdák és a Honvédelmi Minisztérium csíkszeredai alakulatai alávetik magukat az NMF Hargita Megyei Tanácsának és neki, mint helyi katonai parancsnoknak. Továbbá ezek az egységek intézkednek a haza függetlenségének és területi sérthetlenségének megvédéséért, a főbb gazdasági és katonai objektumok, az intézmények, üzletek és lerakatok megóvásáért, részt vállalnak a közrend és a csend fenntartásában.⁸¹

A csíkszeredai és megyei intézmények, vállalatok, lerakatok, üzletek stb., a közrend és a nyugalom megóvásában a hadseregre azért is szükség volt, mert az ezeket a feladatokat hagyományosan ellátó belügyi egységek, a milícia alkalmazottainak többsége december 22-én elmenekült. A megye más területeivel ellentétben a csíki térségben nem támadták és rongálták meg a községi milíciaőröket, valamint az oroszhegyihez és a zetelakihoz hasonló atrocitásokra sem került sor. Csíkdánfalván ezekben a napokban a helyi tűzoltóság és a hazafias gárda őrizte a rendet.⁸² Azokat a milicistákat, akik a diktatúra ideje alatt nem éltek vissza hatalmukkal, a nép nem lincselte meg, nem kergette el. Bărteanu Ionică, a csíkszépvízi őrs milicistája például a helyén maradt december 22. után is, nem esett bántódása.⁸³

A rendfenntartó erők hiányában szinte minden településen törvénytelenésekre, kihágásokra, betöréses lopásokra került sor. A lakosság éppen ezért fellélegezhetett, amikor az NMF Hargita Megyei Tanácsa keretében december 25-én megalakuló Országos Front megyei Katonai Bizottsága hírül adta, hogy a hadsereg irányítása alatt a megye összes településén megkezdte működését a milícia.⁸⁴

A milicián kívül a volt ~~Securitate-Szekuritate~~-állománya is átkerült a Honvédelmi Minisztérium hatáskörébe. A csíkszeredai ~~Securitate-Szekuritate~~ iratai, megmaradt felszerelése szintén a helyi hadsereg kezébe került. Leucea Crăciun őrnagy utólagos tájékoztatása szerint a titkosrendőrség csíkszeredai épületét egy vegyes bizottság, köztük a NMF megbízottja is átkutatta, s minden

⁸⁰ *Hargita Népe*, 1989. december 25.

⁸¹ *Hargita Népe*, 1989. december 27.

⁸² Uo.

⁸³ *Hargita Népe*, 1989. december 28.

⁸⁴ *Hargita Népe*, 1989. december 26.

mozdítható dolgot összegyűjtöttek, biztonságosan elraktározták és három-négy pecséttel, köztük a Front pecsétjével, lezárták.⁸⁵

A forradalmi eseményekben való helytállásukért a [következő, a](#) Honvédelmi Minisztérium kötelékébe tartozó ~~következő~~ Hargita megyei tiszteket léptették elő 1989. december utolsó napjaiban miniszteri rendelet alapján: a hadsereg soraiból Leucea Crăciun és Truța Ioan kapitányokat őrnagyokká, a milícia állományából Sarcă Mihai, Paul Mihai, Beiușan Liviu és Calust Aurel őrnagyokat alezredesekké, illetve Popovici Ioan és Sándor Jenő kapitányokat őrnagyokká, végül a Hazafias Gárda részéről Crișan Dimitru őrnagyot alezredessé léptették elő.⁸⁶ Mint már jeleztük, a katonaságnak a forradalom és az azt követő napok politikai konszolidációjában játszott szerepéből következően a hadsereg tisztjeit ott találjuk a kiépülő hatalom minden szintjén. Ennek megfelelően Leucea Crăciun őrnagy a NMF Hargita Megyei Tanácsa végrehajtó büroójának lett a tagja, míg Chicea Ioan rendőrtisztet beválasztották a NMF Csíkszeredai Bizottságába.

Úgy érezzük, hogy nem fejezhetjük be addig a katonaság szerepét bemutató részt, amíg röviden nem térünk ki arra, hogyan látta a helyi lakosság a katonaság szerepét a december 22-i eseményekben. Számos visszaemlékezés kérdésessé teszi a hadsereg csíkszeredai helyőrségének és parancsnokának a forradalommal szembeni viszonyulását. Benkő Sándor tudomása szerint, aki végig az események első vonalában volt: „A hadsereg este 6-7 óráig a kaszárnyában volt.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Amikor a téren összegyűlt a tömeg, akkor én ott voltam és próbáltuk hívni a hadsereget, hogy azért őrséget biztosítsunk ott, mert – mondom – rengeteg rémhír terjengett. A parancsnok Crăciun volt akkor, ő azt mondta, hogy nem hagyja el a kaszárnyát, mert ő egyenruhás és ő csak parancsra cselekedik. A parancs pedig nem jött, mert Bukarestben még nagyobb volt az összevisszaság. És végül, emlékszem arra, hogy olyan 6 és 7 között megérkezett a parancsnok és körülbelül olyan 10-15 katonával, egy zászlóval, ki volt tépve belőle a címer, egy forradalmi zászlóval, s jöttek, hogy: „Armata e cu voi!” Ettől a perctől kezdve a hadsereg olyan vegyes szerepet játszott, volt, ahol napokig éjjelenként őrséget biztosítottak, meg ott voltak a tömeggel, volt, amikor egyszerűen eltűntek. Úgy láttam akkor – és ez utólag beigazolódott, – hogy a hadseregen belül még nem volt egy egységes álláspont. Egyesek nem tudták, hogy hova tartoznak, s attól függően, hogy ki került a parancsadás közelébe, ilyen meg olyan parancsokat

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

⁸⁵ *Hargita Népe*, 1990. február 9.

⁸⁶ *Adevărul Harghitei*, 1989. december 30.

adtak. A hadsereg is ilyen ingadozó állapotban volt. Voltak közülük olyanok, akik részt vettek a városi akciókban, sőt választásokban, ami akkor mindennap valami volt, azok aztán nagyrészt el is tűntek a hadseregből, tehát a hadsereg nem bocsájtotta meg ezeket a kilógó fiúkat.”⁸⁷

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Benkő véleményével részben összhangban, a forradalmi pillanatokban a megye adminisztratív épületében jelen lévő Péter Zoltán, a decemberi események első évfordulóján a következőket nyilatkozta a sajtónak: „Közben a tévé bemondta, hogy több megyeszékhelyen a politikai adminisztratív székházak védtelenül maradtak. Így volt nálunk is. [...] Tíz óra előtt felhívtam a katonai egységet a hegy alól, ahonnan azt válaszolták, hogy Descurcați-vá! Így reagált a katonaság egyik tisztje, akit három nap múlva előléptettek. Ugyanazt a személyt, aki megfenyegette a székházban lévő fiatal tisztet, hogy itt van és nem az egységben. Ennek fültanúja voltam. Erre fel mindenre fel voltunk készülve. Blokádot hoztunk létre a város minden bejáratánál, ezzel sikerült megfékezni a pánikhangulatot.”⁸⁸

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A román–magyar kapcsolatok alakulása Csíkszeredában. 1989. december 22 – 1990. január

A diktatúra elnyomásának, a nélkülözések együttes megélése, a Ceaușescu-rendszer elleni közös fellépés és véraldozat lehetővé tették, hogy a forradalom győzelme országszerte elfeledtesse a két nép közötti ellentéteket, bizalmatlanságot. A diktátor menekülésének hírére Csíkszereda főterére özönlő emberek, románok és magyarok együtt ünnepeltek, ölelgették egymást, közösen énekeltek. A visszaemlékezők szerint a téren megtörtént a román–magyar megbékélés, „kitört” a két nép közti barátság. „Bár életünk legboldogabb napja volt az elmúlt huszonnégy óra – mesélte Rákosi Zoltán mérnök, a Vasúti Építőanyag-kitermelő Vállalat igazgatója –, most is elmelegedek, az éjszakára gondolva, amikor a téren levő tömeg nem a rákényszerített, hanem az önmaga szívéből fakadó énekeket énekelte. Magyar és román ember együtt, az egymás iránti nagy tisztelet jeleként. Valaki hirtelen meg is kérdezte, vajon nem veszik-e ezt rossz néven román barátaink? Elmosolyodtam és a körülöttem lévő román barátaimra mutattam. – Látja? Velünk együtt énekeltek.”⁸⁹ A téren a román trikolorót lengette a tömeg, amelynek a közepéből kivágták a címert, az Országmentő Front Hargita Megyei Tanácsának tagjai piros–sárga–kék karszalagot viseltek ezekben a napokban.

Formázott: Betűtípus: Nem Félkövér

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Félkövér

⁸⁷ Interjú Benkő Sándorral, i. m., 3–4.

⁸⁸ *Hargita Népe*, 1999. december 23.

⁸⁹ *Hargita Népe*, 1989. december 24.

A csíki emberek szolidaritásukat fejezték ki a forradalmi városok lakosságával. A csíki falvak lakói burgonya- és húsgyűjtést szerveztek, hogy szeretetsomagjukat eljuttassák Temesvár és Bukarest sokat szenvedett lakosságának. December 22-én délután számos csíkszeredai önkéntes jelentkezett véradásra. A megyei vérközpont a begyűjtött vért Marosvásárhelyre és Szebenbe szállította, ahol az előző napi tüntetések a halálos áldozatai-áldozatok mellett számos súlyos sebesültje is volt. A csíkszentkirályi és a tusnádi borvíztöltőde Temesvárra, Buzăuba, Bukarestbe és Szebenbe több mint 180 ezer liter borvizet küldött. A forradalom áldozatai családtagjainak anyagi megsegítésére létrehozott *Contul omeniei 1989 – Az emberiség számlája 1989* nevű bankszámlára a különböző csíkszeredai magánszemélyek és munkaközösségek sokszor év végi prémium-alapjukról, nyereség-részesedésükről, fizetésük tíz százalékáról lemondva, több százezer lejre menő összeget fizettek be. A karácsony első napján Csíkszeredában megalakuló Demokrata Képzőművészek Hargita Megyei (Ideiglenes) Tanácsa felkéréssel fordult a megye képzőművészeihez, hogy december 28-ig jelentkezzenek legjobb alkotásaikkal a csíkszeredai Petőfi utcai Kisgalériában, hogy jótékony céllal szabad képzőművészeti kiállítást szervezhessenek. A munkák eladásából befolyó pénzeszeget szintén az említett folyószámlára fizették be.⁹⁰

A román–magyar megbékélés, ez az idillikus állapot, a forradalom győzelme után csak néhány napig tartott. A rendőri és katonai hírszerzés megbotrányozással számolt be a diktatúra bukását követően önszerveződő magyarság első lépéseiről, a románok – a Ceaușescu-rezsim leghűségesebb, a helyi lakossággal szemben a legkíméletlenebb aktivistái, pedagógusai, rendőrei stb. – erőszakos elűldözéséről a többségében magyarok által lakott Hargita és Kovászna megyékből.⁹¹ A forradalom teremtette szabadság lehetővé tette a magyarság széles körű önszerveződését, és ennek következtében a korábbi román elit kiszorult a két megye intézményeinek vezetéséből. A többségükben Marosvásárhelyre visszavonuló, állásaikat elvesztő volt pártaktivisták és belügyesek megalapították a románok jogainak védelmét hangoztató Vatra Românească nevű szervezetet. Propagandával, a kisebbségek elleni uszítással, a magyarokkal szembeni Erdély-féltésükkel sikerült a két nép közötti bizalmatlanságot, ellenségeskedést feléleszteniük, a tömeget utcára vinniük.

⁹⁰ *Hargita Népe*, 1989. december 26.

⁹¹ Domokos Géza: *Esély. Visszaemlékezés, 1989–1992*. I. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 1996, 27.

A csíkszeredai románság képviselőjében, a magukat Önvédelmi Bizottságnak nevező Ștefan Danciu újságíró, Croitoru Irina volt megyei főtanfelügyelő-helyettes és Oancea Ioan újságíró, későbbi parlamenti képviselő 1990. január 4-i keltezéssel egy memorandumot juttattak el Bukarestbe a Nemzeti Megmentési Fronthoz a Hargita megyében 1989. december 22. után bekövetkezett románellenes eseményekről.⁹² A megyeszékhely számos munkaközösségének ~~kérésére-kérésére~~ nyilvánosságra hozott irat szerint a diktátor szökésének bejelentése után a megye több helységében sovinszta, románellenes megnyilvánulásokra, ~~talaján~~ emberáldozattal járó túlkapásokra, kegyetlenkedésekre került sor. A helyi magyarság, hogy megtisztítsák a megyét a románságtól, megfélemlítő tevékenységbe kezdett, névtelen telefonhívásokkal a helységek elhagyására szólítottak fel több román nemzetiségűt. A beadvány szerint kezdetét vette egyes intézmények és vállalatok vezetőinek tiszttségükből való leváltása, mint pl. Rus Teodor, a Hargita megyei törvényszék elnökének, Nicu Vrabie főtanfelügyelőnek és más megyei gazdasági vezetők esetében. A beadvány kiemelte, hogy a megyének románoktól való megtisztítása céljából szervezett csoportok járták be a város tömbházait, és jegyzéket készítettek az ott lakó románokról. A magyar nyelvű oktatás megszervezésének ürügye alatt valóságos hadjárat folyik a román nemzetiségű tanfelügyelők és tanárok ellen. A csíkszeredai NMF Tanácsába sovinszta magyar nemzetiségű elemeket választottak be – köztük Benkő Sándor elnököt név szerint említve –, akik lejáratták magukat a temesvári mérszárlást elítélő gyűléseken, és akik felbujtották a tömeget a milícia épületének kifosztására. Ugyanakkor ezek a személyek nyomást gyakorolnak az NMF megyei Tanácsának elnökére, hogy száműzze a városból a magukat kompromittált személyeket, akik egytől egyig román nemzetiségűek. Csíkszereda vezetésébe csak jelentéktelen, személyiség nélküli románokat engedtek be maguk közé. Az emlékirat aláírói kihangsúlyozták, hogy átfogó, jól megszervezett akció van kibontakozóban, egy olyan magyar közösségnek a megteremtése, amelyből kiszorul a román elem. Egyre állhatatosabban követelik a megye autonómiáját, a magyar nyelv kizárólagos használatát, beleértve az államigazgatásban is, egyes helyi magyar elemek bevonását a rendfenntartó erőkhöz, egyenes arányban a megye magyar lakosságának a részarányával. Végül, az így kialakult helyzet különös súlyosságára való tekintettel, a szöveg szerzői a NMF Tanácsának segítségét kérik, mivel az ellenséges légkör miatt már nemcsak a román értelmiségiek, hanem egyre több egyszerű munkás is a megye területének elhagyására készül.

---

⁹² *Hargita Népe*, 1990. január 20.

A megyei tanács és a csíkszeredai municípiumi tanács Végrehajtó Büróinak 1990. január 5-i közös ülésükön felvett jegyzőkönyvben, amelyet többek közt román részről Chicea Ioan őrnagy és Cristoloveanu Dan is aláírtak, a következő választ olvashatjuk: a megyeszékhely előtt december 22-én és 23-án összegyűlt tömeg karácsonyi énekeket, a Székely himnuszt, a Deșteaptă-te Române-t, a Hora Unirii-t, magyar és román népdalokat énekelt, a Hora Unirii-re és csárdásra táncolt, a Szabad Román Televízió műsorát nézte és a bukaresti rádió műsorát hallgatta. Ami a románok elleni megfélemlítést illeti, az emlékirat szerzőitől konkrét neveket kértek. A vállalatok vezetőinek leváltásával kapcsolatosan leszögezték, hogy ez alulról, a munkások soraiból indult ki, de hasonló esettel nem-csak a románok, hanem a magyarok közt is lehet találkozni. Név szerint dr. Bíró Gézát, a megyei egészségügyi központ igazgatóját emelték ki, de hangsúlyozták, hogy számos román nemzetiségű igazgató továbbra is hivatalában van. Nicu Vrabie és Croitoru Irina tanfelügyelők leváltása kapcsán kiemelték a tanerők és a szülők sürgetését. Mindkettőjüket hivatali visszaéléssel és a Hargita megyei magyar nyelvű oktatás felbomlasztásával vádolták. Ugyanakkor visszautasították a Benkő Sándort ért támadásokat, külön kitérve arra, hogy a temesvári események elítélésére összehívott gyűlésen a megyei pártbizottság propaganda-titkára által előre megírt szöveget olvasott fel.⁹³

A Benkő Sándorral készült interjúból tudjuk, hogy az NMF Csíkszeredai Bizottságánál – amelynek elnöke volt – beadták a megyeszékhelyről elüldözött román családok névsorát. Ennek ellenőriztetése során kiderült, hogy olyan személyek is szerepeltek a listán, akik már tíz éve elköltöztek a városból. „Volt olyan, aki feljött és tiltakozott, hogy nem tudja, ki írta fel a listára, s még most is ott dolgozik a Hamerocknál, ebben az esetben, és ő szégyelli magát a kollégáitól, akik jó barátai, hogy mit mondanak. Elment az újsághoz, feladott egy hirdetést, hogy nem igaz, hogy őt elüldözték. Tehát volt egy rakás olyan alaptalan [hír] is, de csak azért, hogy egyik egymást.”⁹⁴ Lászlófy Pál szerint az NMF Hargita Megyei Tanácsának Végrehajtó Bürójába 1989. december 30-án bevásztott Proca Ioan⁹⁵ a helyi nacionalista románok fenyegetőzése miatt mondott le tisztségéről. „Igen, azt hiszem, Proca tagja volt egész addig, amíg meg nem félemlítették a románok. Ő egy jobb érzésű gyerek volt és a postaládájába mindenféle ijesztő dolgokat dobtak be, hogy ő magyar párti s így tekerik ki a nyakát. S egyszer nagy sárgán jött

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

⁹³ Uo.

⁹⁴ Interjú Benkő Sándorral, i. m., 8.

⁹⁵ Ioan Proca középiskolai tanár volt Csíkszeredában.

nekem panaszkodni.”⁹⁶ A csíkszeredai román nacionalista erők között Vorzsák János, a helyi RMDSZ egyik alapító tagja, egyes újságírók, volt szekusok, katonatisztek mellett a román ortodox egyház papjait, köztük Dumitru Gherman esperest említi.⁹⁷

Az országos RMDSZ Ideiglenes Intéző Bizottságának január 18-án közzétett *Szándéknyilatkozatának* kapcsán a *Hargita Népe* vezércikkében emelte ki, hogy a korábbi keserű tapasztalatok az RMDSZ-t a kisebbségi jogok védelmébe határozott kiállásra kell sarkallják, mert az 1918-ban és 1945–1946-ban megígért-megígért nemzetiségi jogokat utólag fokozatosan megnyírbálták-megnyírbálták.⁹⁸ A Vatra Românească által február 10-én, Marosvásárhelyen szervezett tüntetés kapcsán – ahol a magyarokat, mint barbár hunokat, Ázsiába való visszatérésre, az ország elhagyására szólították fel – Bogos Sándor újságíró megjegyezte, hogy ezt csak olyanok mondhatják, akik halottak napján elődeik sírján gyertyát gyújtani nem e tájak temetőibe zárandokolnak. Visszautasította a vádat, miszerint az erdélyi magyarság az iskolák mellett az üzemetek, vendéglőket, a közlekedési eszközöket is külön akarnák választani, és a dél-afrikai helyzetre utalva kérdezte, hogy mi lennénk a fehér négerek, az ország másodrendű polgárai?⁹⁹ Iliescu kijelentésére reagálva pedig azt olvashatjuk, hogy az utóbbi 50 évben a romániai magyarságot mindig szeparatizmussal, elkülönüléssel, sovinizmussal vádolták, amikor anyanyelvük és több évszázados iskoláik védelmébe felemelték szavukat.¹⁰⁰ *Az idő változott?!* című írásban a *Hargita Népe* szerkesztői az 1940 novemberében megalakult *Uniunea național-revoluționară a românilor din partea de nord a Transilvaniei* című programját ismertették, amelyben 1,1 millió észak-erdélyi román nevében követelték az önrendelkezés jogát, a román nyelv és kultúra teljes szabadságát, a román nép kulturális szükségleteinek megfelelő számú, román tannyelvű iskolákat, a magyar állam költségén fenntartott román egyetemet, a román nyelvű ügyvitel és törvénykezés biztosítását. A közel kétfélmilliónyi magyar hasonló követelését öt évtized távlatában – teszik fel a kérdést a szerkesztők – miért bélyegzik sovinizmusnak és szeparatizmusnak?¹⁰¹ Csutak István *Ki dönt a sorsunkról?* című írásában arra int, hogy nemzeti identitásunk megőrzéséhez nem egyenlő jogokra, hanem pozitív diszkriminációra van szükség,

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

⁹⁶ Interjú Lászlófy Pállal, i. m., 5–6.

⁹⁷ Interjú Vorzsák Jánossal, i. m., 10–11.

⁹⁸ *Hargita Népe*, 1990. január 21.

⁹⁹ *Hargita Népe*, 1990. február 16.

¹⁰⁰ *Hargita Népe*, 1990. január 27.

¹⁰¹ *Hargita Népe*, 1990. február 28.

mert egy francia típusú, jakobinus (többségi) demokrácia rövid úton a bretonok sorsára juttathatja, álcázatlanul asszimilálhatná a romániai kisebbségeket.¹⁰²

A magyarokhoz hasonlóan a románok is a másik nemzettel szemben próbálták meghatározni magukat. A Csíkszeredában 1990. március 5-én megalakuló Liga Democratică Română (Román Demokratikus Liga) Hargita megyei szervezetének megalakulását az a kényszer szülte, hogy a Hargita megyei románok szervezeten harcolhassanak jogaikért, és a magyar kisebbséggel egyenlő jogokat vívjanak ki – szögezték le az alakuló közgyűlésen. Minden törvényes eszközt fel kívántak használni a nemzetiségek közötti diszkrimináció és szeparatizmus megszüntetése érdekében. Követelték, hogy az állami intézmények vezetőségében a Hargita megyei románok számarányuknak megfelelően legyenek képviselve, illetve hivatalos nyelvként kizárólag a román nyelvet használják. Határozat született arról, hogy a Hargita megyei LDR a jövőben nevét megőrizve a Vatra Românească fiókjaként fog működni. Az LDR megyei vezetőségébe megválasztott George Mitar elnök mellett ott találjuk alelnökként azt a Ștefan Danciut és titkárként azt a Ioan Oancea újságírót, akik 1990. január elején a csíkszeredai románság nevében megfogalmazták és Bukarestbe az országos NMF vezetőségéhez eljuttatták a későbbiekben oly sokat vitatott memorandumot.

A Román Demokratikus Liga programként a román nyelv, történelem, hagyományok és kultúra ápolását, a keresztény erkölcs támogatását, a megye területén található ~~roman~~–román emlékművek és katonai temetők és sírok karbantartását ~~hirdette~~–hirdette meg. Március 15-én egy terjedelmes írást közölt a szervezet a megye román nyelvű napilapjában, az *Adevărul Harghitei*-ben, miszerint a forradalmat követő időszakban Székelyudvarhelyen, Csíkszentmártonban, Szépvízen és Ditróban az első és második világháborúban elesett román katonák obeliszkjeit ismeretlen személyek megrongálták. Legnagyobb vehemenciával a ditróiakat támadták, akik december 22-én, miközben Bukarestben a román fiatalok életüket áldozták a szabadságért, addig a székelyek a község központjában az Észak-Erdélyt a horthysta–hitlerista uralom alól felszabadító román hősök emlékére állított emlékmű feliratát leszerelték. A Liga tagjai a tettesek felelősségére vonását sürgették, akik meggyalázták a román hősök emlékét.¹⁰³

¹⁰² *Hargita Népe*, 1990. március 8.

¹⁰³ *Adevărul Harghitei*, 1990. március 15.

A Székelyföldön uralkodó helyzettel kapcsolatos hamis információk terjesztésében az írott sajtó mellett a magát szabadnak mondó Román Televízió és a rádió is kivette a részét. Így nem csoda, hogy a székelyekről egy teljesen abszurd, vérszomjas, románokat üldöző kép alakult ki a többségi románságban. „Én azt tudom, hogy nekem egy nagyon jó geológus barátom, aki moldvai román fiú volt, és a szülei állandóan írták neki a levelet s telefonáltak, hogy menjen haza. Menjen haza, mert ugye az a hír járta, hogy itt a székelyek román fejekkel fociznak. A srác mindig megnyugtató leveleket küldött haza, hogy itt ilyen problémák nincsenek.”¹⁰⁴ Egy másik rémhír szerint Csíkszereda vasútállomásán egy románul beszélő terhes asszonyt vertek meg a helyi székelyek. „Aztán mi kinyomoztuk, és bevallotta a nő, hogy a férje verte meg, de a sógora, a milicista azt mondta, hogy mondja azt, hogy a magyarok verték meg. Viszont amikor már egy ilyen rémhírt bedobnak, hogy terhes asszonyt vernek meg a vad székelyek, akkor már a cáfolatnak nincsen súlya. Így sikerült a magyarság elleni gyűlöletet a maximumra felfokozni a 90-es évek első hónapjaiban” – állítja Papp Kincses Emese tanárnő.¹⁰⁵

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Az uszítások, ellenségeskedések dacára is mindkét részről maradtak még józanul gondolkodó emberek, akik az összefogást, a demokrácia, a jogállamiság közös építését sürgették. Ilyen volt például az 1990. január 30-án a csíkszeredai Traktorgyárban megalakult román–magyar baráti kör. Célként az együtt_élő románok és magyarok lelki összeforrottságának megbontására törő uszítás, a hamis hírek propagandájának minden formája elleni közös baráti front létrehozását tűzték ki. Felhívással fordultak az ország valamennyi vállalatának és intézményének munkaközösségéhez, az együtt_élő nemzeti kisebbségek barátságának elmélyítéséért, az évszázadok során gyakran használt leggyalázatosabb fegyver, a sovinizmus ellen.¹⁰⁶ A traktorgyári román–magyar baráti társaság megalakulását megelőzően a NMF Csíkszereda ~~municípiumi~~–Municípiumi Tanácsa egy felhívást intézett a város lakóihoz, amelyben tudatta, hogy az NMF Országos Tanácsa által 1990. január 12-én kiadott törvénytervezete értelmében megalakult egy, a beérkezett panaszok és észrevételek kivizsgálását végző bizottság. Ugyanakkor felkértek mindenkit, aki olyan konkrét bizonyítékokkal alátámasztott értesülések birtokában van, amelyek sovén, a demokráciával ellentétes jelenségekre világítanak rá, kivizsgálás és törvényes orvoslás céljából január 20-ig terjesszék fel a NMF ~~municípiumi~~–Municípiumi Tanácsa

¹⁰⁴ Forró Albert: Interjú Zólya Lászlóval, 2011. november 22., Csíkszereda. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, II. dosszié, 5–6.

¹⁰⁵ Interjú Papp Kincses Emesével, i. m., 9.

¹⁰⁶ *Hargita Népe*, 1990. január 31.

titkárságára. A Tanács tagjai ismételten kihangsúlyozták, hogy a város lakói nemzetiségre való tekintet nélkül továbbra is teljes békességben, barátságban és emberségben kívánnak élni.¹⁰⁷

Végezetül említést kell tennünk Grigorescu [Nicoletanak](#)[Nicoletának](#), annak a jogot végzett fiatal nőnek esetéről is, akit a régi rendszer, akarata ellenére, a csíkszépvízi néptanács titkári posztjára helyezett ki. December 22. után tagja lett a NMF helyi Tanácsának, s felterjesztett egy beadványt, amely a felsőfokú oktatás végzőseinek méltányos kihelyezését sürgette. Ezzel egyszerre kérte a magyar lakta falvak nemzetiségi jogainak és szabadságjogainak tiszteletben tartását is.¹⁰⁸

A decemberi változások után a csíkszeredai románság elüldözéséről szóló vádak alaptalanoknak bizonyultak. Ferenczes István költő, aki az NMF [megyei–Megyei](#) Tanácsában a kulturális kérdésekért felelt, Beldiman Corneliu fiatal régésznek a múzeumtól való önkéntes távozására emlékszik, aki Bukarestben helyezkedett el.¹⁰⁹ A diktatúra utolsó éveiben Csíkszereda tanügyi intézményeibe és textilipari egységeibe irányított Ialomița megyei lányok 1990. március 1-jén hagyták el a várost.¹¹⁰ A Polgármesteri Hivatal 1990. áprilisában az 51/1990. számú határozatával engedélyezte Mureșan Doina, a városi Művelődési Ház igazgatónőjének áthelyezését a marosvásárhelyi Al. Papiu Ilarian Líceumba, ahol a továbbiakban tanárként tevékenykedett.¹¹¹

Az iskolák szétválasztása és az anyanyelvű oktatás kérdése

A román–magyar kapcsolat alakulását meghatározó tényezők között minden kétséget kizáróan első helyen az anyanyelvű oktatás és az önálló magyar tannyelvű iskolák megszervezése állt. A győztes forradalom első óráiban az NMF által kiadott Közlemény 7. pontja leszögezte a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak tiszteletben tartását és a románokkal való teljes jogegyenlőség biztosítását.¹¹² Ennek szellemében a romániai magyarság élni kívánt a demokratikus szabadság adta lehetőségekkel. Mindenekelőtt elengedhetetlennek tartotta az előző rendszer, a nemzetiségi létüket veszélyeztető intézkedéseinek azonnali felszámolását. A magyarság rövid távon megvalósítható céljai között szerepelt az iskolaügy, az anyanyelvű

¹⁰⁷ *Hargita Népe*, 1990. január 18.

¹⁰⁸ *Hargita Népe*, 1989. december 28.

¹⁰⁹ Interjú Ferenczes Istvánnal, i. m., 8.

¹¹⁰ Csíkszereda Polgármesteri Hivatalának iratai.

¹¹¹ Uo.

¹¹² Az NMF Tanácsának Közleménye megjelent a *Hargita Népe*, 1989. december 23.

oktatás terén az előző évtizedekben elszenvedett súlyos sérelmek orvoslása. A tanfelügyelőség kimutatása szerint az 1989/1990-es tanév elején Hargita megye líceumaiban a nappali tagozaton a 12 704 magyar anyanyelvű diákjának csak 43 százaléka tanulhatott anyanyelvén, az esti tagozaton ez az arány pedig 23 százalékra csökkent (4573-ból 1943-an), míg a 4037 magyar anyanyelvű szakiskolás tanuló mindegyike román nyelven tanult.¹¹³

Ezen helyzet orvoslására a Hargita Megyei Magyar Demokrata Szövetség intézőbizottsága december utolsó napjaiban egy állásfoglalást tett közzé a *Hargita Népe*-ben, amelyben a NMF Tanácsának, a kisebbségek jogegyenlőségét szavatoló programjára hivatkozva kérték: a megyei tanfelügyelőségből és iskolák vezetőségéből mindazoknak az eltávolítását, akik a bukott rezsim nemzetiségellenes iskolapolitikájának szolgái megvalósítói voltak, és helyükbe olyanok megválasztását, akik megőrizték emberi-erkölcsi tisztaságukat; az anyanyelvi oktatás jogaiba való visszahelyezése céljából a szülők és tanulók kérése alapján határozzák meg az oktatás nyelvét; a második évharmadtól kezdve biztosítsák az anyanyelvi oktatást minden szinten magyar vagy magyarul beszélő pedagógusok alkalmazásával; törvényes úton tegyék lehetővé megyénk végzettségeinek hazatérését, akik képesítésüknek megfelelően a vidékünkön szeretnének dolgozni.¹¹⁴

A Nemzeti Megmentési Front Csíkszereda Muncípiumi Tanácsának keretében 1989. december 26-án létrejövő, az oktatási tevékenységet átmenetileg koordináló hét tagú szakbizottság felhívással fordult a megye valamennyi pedagógusához, tanulóihoz és a szülőkhöz, románokhoz és magyarokhoz egyaránt, hogy a közrend végleges helyreállításig fogjanak össze és tegyenek meg mindent az iskolák és az oktatási eszközök védelmében. Szervezzék meg az iskolák folyamatos őrzését, hogy a második évharmadtól ne az anyagi károk helyreállítása, hanem a hazai és az egyetemes műveltség és kultúra valós értékeinek tanítása, a tiszta humánus és testvériség szellemében történő nevelés váljon meghatározó tevékenységgé.¹¹⁵

Lászlófy Pálnak, a NMF megyei Tanácsa Végrehajtó Bűrójának tanügyi kérdésekkel foglalkozó tagja tájékoztatása szerint 1990 januárjának első napjaiban a megye minden iskolájában már megalakultak, illetve alakulóban voltak az NMF egységszintű tanácsai az iskolák folyó ügyeinek az adminisztratív vezetéssel közösen történő intézésére, az anyagi javak védelmének megszervezésére és a tanítás megkezdésének előkészítésére. Az oktatásügyi miniszter

¹¹³ *Hargita Népe*, 1990. január 12.

¹¹⁴ *Hargita Népe*, 1989. december 31.

¹¹⁵ *Hargita Népe*, 1989. december 27.

rendelkezései szerint szintén ezek a tanácsok hivatottak a továbbiakban az iskolák új vezetőségének demokratikus úton történő megválasztására. A NMF ~~megyei~~-Megyei Tanácsa szükségesnek tartotta egy demokratikus úton létrehozott reprezentatív-konzultatív szerv megalakítását, amelyben az iskolatanácsok által, a tantestület létszámának függvényében kijelölt küldöttek vennének részt az új tanfelügyelők megválasztásának és az anyanyelvi oktatás újjászervezésnek megvitatása céljából.¹¹⁶

Ezekben a napokban Tánczos Vilmos tanár a *Hargita Népe*-ben közölt írásában kiállt az anyanyelvi oktatás fontossága mellett. Felfedte a kommunista diktatúra asszimilációs törekvéseit, amelynek részeként a hazai magyar sajtóban – köztük a *Hargitában* is – olyan tudományosnak álcázott cikkek jelentek meg, amelyek gyermekeink kétnyelvűségének szükségességét, hasznosságát hangsúlyozták, amivel arra próbálták rávenni a magyar szülőket, hogy óvodás kor előtti kisgyerekeikkel beszéljenek két nyelven, majd adják román óvodába és iskolába őket. A szülőket arra figyelmeztette, hogy a kisgyerekeket óvodás korban ért érzelmi, intellektuális, nyelvi, zenei hatások markánsan meghatározzák a későbbi felnőtt gondolkodásmódját, műveltségét. A gyerekeknek kicsi koruktól hallaniuk kell anyanyelvük, népdalaik, mondókáik ritmusát, mert csak az anyanyelv által lesznek képesek a világot értelmezni, gondolkodásukat fejleszteni, idegen nyelveket elsajátítani. Számos Hargita megyei példa bebizonyította, hogy az anyanyelvükön tanuló gyermekek jobb eredményeket értek el a tantárgyversenyeken és a felvételi versenyvizsgákon, mint román tagozaton végzett magyar anyanyelvű társaik. Éppen ezért felszólította a szülőket, hogy ne fogadják el az előző rendszernek a gyermekek jobb érvényesülése mellett érvelő, a kétnyelvűséget erőltető politikáját, amely az anyanyelvi kultúra elsorvasztását és hosszú távon az asszimilációt tartotta szem előtt.¹¹⁷

Az NMF iskolai küldötteinek megyei reprezentatív-konzultatív tanácskozására Csíkszeredában került sor 1990. január 13-án. Ennek keretében demokratikus közvélemény-kutatás történt a megyei főtanfelügyelő és helyettese személyéről. Az ülésen felszólaló tanerők megfogalmazták az oktatás időszerű kérdéseit, amelyek közül a legfontosabbak: az anyanyelvi oktatás minden szinten való azonnali beindítása; a román-nyelv- és irodalom-tanítás hatékonyságának tartalmi és módszertani felülvizsgálata; az anyanyelvű oktatás újjászervezése nyomán felmerült, román anyanyelvű tanerők helyzetének humánus és törvényes rendezése; az iskolák kiválasztása az

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

¹¹⁶ *Hargita Népe*, 1990. január 7.

¹¹⁷ *Hargita Népe*, 1990. január 12.

oktatási nyelv szerint; a magyar nyelv és irodalom fakultatív tantárgyként való bevezetése a román nyelvű iskolákban; a nemzetiségek története képezze szerves részét Románia történelmének az iskolai oktatásban is.¹¹⁸ A tanácskozáson elhangzott javaslatokat, amellyel a résztvevők döntő többsége egyetértett és megszavazta, [egy-a](#) Lászlófy Pál vezette küldöttség juttatta el a szakminisztériumnak.

A küldöttség eredményes tárgyalásáról január 17-én a csíkszeredai gimnáziumban dr. Balázs Lajos számolt be a csíki körzet iskoláinak képviselői előtt. Első és legfontosabb feladatként az iskolahálózat tanítási nyelv szerinti átszervezését határozta meg. Amint azt a Köznevelési Minisztérium nemzeti kisebbségi ügyosztályának január 10-i állásfoglalása világosan leszögezte, amit a küldöttség jelenlétében ismételtén megerősítettek, már a második évharmadtól újabb magyar tannyelvű osztályokat lehet indítani minden iskolában a szülők és tanulók kérésének megfelelően. Egy-két nap alatt minden iskolában összesíteni kell a tanítási nyelvre vonatkozó kéréseket, amelyek alapján; ott, ahol szükséges, megtörténhessen az osztályok átcsoportosítása. Azokban a helységekből, ahol korábban teljes egészében felszámolták a magyar tannyelvű iskolákat és osztályokat – elsősorban a megye északi részén – a szülők óhajának megfelelően ezeket újra kell szervezni. Megállapodtak abban, hogy a csíkszeredai és székelykeresztúri gyermekotthonokban, az oklándi és bélbori kisegítő iskolákban differenciáltan vezetik vissza a magyar nyelvű oktatást. Azokon a településeken, ahol lehetőség van rá, már januártól lehetővé kell tenni, hogy a különböző tannyelvű iskolák önálló intézményekként működjenek. A tanulók minden iskolafokozaton, beleértve a szakiskolákat is, a román nyelvet és irodalmat leszámítva valamennyi tantárgyat anyanyelvükön tanulhatnak, köztük az ország földrajzát és történelmét is. Megyék közötti tanárcserével, nyugdíjasok visszahívásával már a második évharmadtól biztosítani kell, hogy a tantárgyakat magyar vagy magyarul jól beszélő pedagógusok tanítsák.¹¹⁹ A körzeti tanfelügyelők, az NMF városi és községi tanácsainak tanügyi felelősei, valamint a Front [megyei—Megyei](#) Tanácsa tanügyi bizottsága 1990. január 25-én Csíkszeredában megválasztotta a megye új főtanfelügyelőjét és annak helyettesét. A résztvevők, egyhangúlag jóváhagyva a megye pedagógusai által korábban megtartott reprezentatív-konzultatív fórum javaslatát, Beder Tibort főtanfelügyelővé, Hăgătiș Ioant pedig főtanfelügyelő-helyettesé választották. Az előző napokban a körzeti tanfelügyelők megválasztására is sor került.

---

¹¹⁸ *Hargita Népe*, 1990. január 16.

¹¹⁹ *Hargita Népe*, 1990. január 19.

Maroshévízen Hirișcău Eugen, Gyergyóban Zayzon Sámuel, Csíkszeredában és környékén Túrós Endre és Kiss Ernő, Székelyudvarhelyen és vidékén Bodor István és Asztalos Ferenc, Székelykeresztúron pedig Fekete János lett a felelős. A szakmai kérdések intézésére tantárgyanként megyei szakbizottságokat hoztak létre.¹²⁰

Ilyen előzmények után került sor Csíkszeredában az iskolák oktatási nyelv szerinti szétválasztására. A legnagyobb visszhangot a 10-es számú általános iskolában történtek kapták. A január 16-ra meghirdetett szülői értekezlet keretében Papp Kincses Emese tanárnő, az iskola NMF egység szintű alelnöke ismertette a megjelentekkel, hogy a szülők és tanulók kérését figyelembe véve a második évharmadtól az intézmény oktatási nyelve a magyar lesz. A román osztályok tanulójának ezért át kell menniük a szomszédos 3-as számú líceum épületébe, amely kimondottan román tannyelvű lesz. Az értekezlet kapcsán az *Adevărul Harghitei* lap *Cui ajută o astfel de ședință?* címen Gheorghe Chiper újságíró a magyarokat szeparatizmussal vádolta meg.¹²¹ A helyi román sajtó által bűnbaknak kikiáltott Papp Kincses Emese így emlékezik vissza az esetre:

„A 10-es iskolában volt egy gyűlés, ahova összehívtuk a szülőket. Ezt akkor Bukarestben Péterfi Attila is támogatta, ezt az alulról jövő kezdeményezést, hogy az elrománosított iskolák legyenek újból magyar iskolák. Akkor jöttem a kollégáim s mondták, hogy Emese, te menj ki és te mondd el a szülőknél, hogy milyen változás lesz, mert jó hangosan tudsz beszélni. Már azelőtt két héttel bebizonyítottam az erkélyről is. És akkor én kimentem, elmondtam, hogy itt akkor végre az iskola újból magyar lesz. Nyilván ott voltak a román szülők is. A magyar szülők éljeneztek, a román szülők hurrogtak. Utána behívtak engemet egy terembe, – az borzasztó volt. Ők teljesen úgy élték meg, hogy őket valami iszonyatos méltánytalanság éri, egy megalázó dolog, hogy a gyerekeket át kell vinni egy másik épületbe. Hogy annak idején, amikor odahozták a magyar iskolába, hogy azt mi, hogy éltük meg? Az igazságnak mindig minimum két arca van [...] Hát én voltam a románok elüldözője. Közben megtörtént az iskoláknak az átszervezése a Beder Tibor vezetése alatt. Ehhez nekem nem voltak eszközeim, se hatalmam, hogy kijelöljem, melyik épületbe fognak költözni. Mégis engem mutattak úgy fel, mint a románság ellenségét. Ez elég sötét időszak volt, telefonon hívtak, halállal fenyegettek.”¹²²

A Lászlófy Pállal készített interjúból tudjuk, hogy a helyi katonaság tisztjei a magyar nemzetiségű tanárok megfélemlítésével próbálták megakadályozni az iskolák szétválasztását.

¹²⁰ *Hargita Népe*, 1990. január 26.

¹²¹ *Adevărul Harghitei*, 1990. január 18.

¹²² Interjú Papp Kincses Emesével, i. m. 7.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

„Hát ott az első időben nagyon sok probléma volt, el egészen addig, hogy az iskolák szétválasztásának dolgába is beleavatkozott a katonaság. Durván, megegyeztek s fenyegetőztek iskolaigazgatókkal. A katonatisztek bementek az iskolákba s ott [...] Úgyhogy itt Patakit meg kellett kérjem – különben akkor már én feleltem az iskolák dolgaiért – [...] hogy hívjuk be ~~Leuceat~~ Leuceát [...] És volt a katonai központ, a Centru Militar [...] ha még van ilyen a polgármesteri hivatalnál. Annak is az ezredese, régi vágású tiszt, majd szembejött velem, mikor bementem. Hidegen, nyugodtan megmondtam nekik, hogy a világ megváltozott, uraim, önöknek nincs ehhez hozzászólása, tessék úgy viselkedni, hanem a kormány fele teszek lépéseket. Aztán lecsillapodtak. Be kellett ~~Leuceat~~ Leuceát hívassuk. Szemem előtt hazudott, hogy nem igaz, hogy nem adott parancsot. Pedig tudtam, hogy ő adta a parancsot, hogy menjenek az iskolákba s ijesztgessék a népet. Ezután vigyázzba állt s Patakinak mondta: Tovarășul președinte, raportez că de mâine nimeni nu va mai intra acolo [Elnök elvtárs, jelentem, hogy holnaptól senki nem fog oda bemenni.] s nem tudom mi, ilyen stílusban. Na, de sok bajunk volt velük, a katonasággal.”¹²³

Tény, hogy az iskolák szétválasztásának s elsősorban a 10-es általános iskolában törtéteknek a kapcsán a helyi román sajtóban, az *Adevărul Harghitei* hasábjain azt nyilatkozták, hogy amíg a hazával és a néppel szembeni kötelességüket teljesítik, nem szeretnék, hogy feleségeiket a munkahelyeiken és gyermekeiket az iskolákban igazságtalanságok ériék.¹²⁴

A 10-es számú általános iskolában január 16-án tartott szülőértekezleten törtéteknek az iskola magyar tanulóinak szülei nevében Ambrus Attila, Balázs Pál, Gyarmati András, Kerekes Csaba, Leitman Péter, Sipos György és Szentpáli Dénes szülők ~~egy replikával~~ válaszoltak, amelyet *Părinți către părinți* címmel az *Adevărul Harghitei*-ben adtak közre.¹²⁵ Ebben kifejtették, hogy az elmúlt évtizedekben a romániai magyarságot a legtöbb sérelem épp az anyanyelvi oktatás területén érte. A szülői értekezlet célja a magyar nyelvű oktatásnak az újrászervezése volt, amit a jelen_lévő közel ezer magyar nemzetiségű szülő egyöntetűen támogatott. Az osztályonként, a tanítási nyelv megválasztására és az önálló magyar tannyelvű iskola helyreállítására készített jegyzőkönyveket pedig aláírásaikkal hitelesítették. Arra a kérdésre, hogy kinek használ mindez, a román szülőknek azt válaszolták, hogy Románia demokratikus haladásának és az egyetemes emberi jogok betartásának.

¹²³ Interjú Lászlófy Pállal, i. m., 11.

¹²⁴ A nyilatkozatot Ion Negoită alezredes, Nicolae Mihălțan őrnagy, Kontró Béla és Zagrai Ioan kapitányok, Olimpiu Rațiu, Vasile Ifrim és Costică Oprea törzsőrmesterek, Emil Groza őrmester és Ioan Ciubara főhadnagy írták alá. *Adevărul Harghitei*, 1990. január 20.

¹²⁵ *Adevărul Harghitei*, 1990. január 25.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Az „iskolaháború” országszerte felkorbácsolta a kedélyeket. A magyar többségű Hargita és Kovászna megyékben a második évharmad elejére sikerült visszaállítani a magyar tannyelvű iskolák többségét, azonban a vegyes lakosságú térségekben a többségi lakosság ellenállása miatt a magyar és román iskolák szétválasztásának ügyében alig történt előrehaladás, és nem sikerült megoldást találni a kolozsvári Bolyai Egyetem kérdésében sem. Az indulatok elmérgesedése okán Ion Iliescu, a NMF Tanácsának elnöke 1990. január 25-i televíziós beszédében a romániai magyarságot szintén szeparatizmussal vádolta, amellyel azt a látszatot keltette, hogy az erdélyi városokban előállt helyzetért egyoldalúan a magyarok és érdekképviseleti szervezetük, az RMDSZ a felelős.¹²⁶ A Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Szatmáron, Nagyváradon, de Csíkszeredában és Sepsiszentgyörgyön is a román társadalom többségében kialakuló feszültségek és Iliescu vádjainak visszautasítására az RMDSZ Ideiglenes Intéző Bizottsága január 27-én két központi napilapban, az *Adevărul*-ban és a *Romániai Magyar Szóban* egy állásfoglalást tett közzé,¹²⁷ azonban minden hiábavalónak bizonyult: az anyanyelvű oktatás újjászervezésének alulról jövő kezdeményezéseit pártoló Pálfalvi Attila oktatásügyi miniszterhelyettest leváltották.¹²⁸ Pálfalvi Attila leváltása ellen nemcsak Lászlófy Pál, a Hargita Megyei Tanács alelnöke és az oktatási kérdésekért felelős tagja tiltakozott a sajtó útján, hanem az RMDSZ Hargita megyei vezetése is közzétett egy nyilatkozatot, amelyben a leghatározottabban tiltakozott a leváltás módja ellen, mivel az semmiben sem különbözött a Ceaușescu-korszak önkényes eljárásaitól. Visszautasították a leváltás szűkszavú indoklását is, mivel a Közoktatási Minisztérium rendelkezései a nemzetiségi kisebbségek anyanyelvű oktatására vonatkozóan már több mint két hete ismereteseek, ami ellentmond annak, hogy önkényességről volna szó; a Közoktatási Minisztérium és személyesen Pálfalvi Attila az NMF Programnyilatkozata 7. pontjának szellemében cselekedett, amely a nemzetiségi jogok korlátlan biztosítását ígerte. A leghatározottabban visszautasították a napok óta egyoldalúan elhangzó szeparatizmus vádját is, valamint a magyarságnak főként az oktatás területén megnyilvánuló sérelmeinek és jogfosztottságának semmibe vételét. Kijelentették, hogy nem elszigeteltségben, hanem egyenlő jogú partnerként akarnak élni és dolgozni a románsággal minden téren, az oktatásban is, amelynek előfeltételét az önálló iskolák megszervezésében látják.¹²⁹ Csíkszereda főterén február

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹²⁶ Domokos: Erdély ... i. m., 143.

¹²⁷ Uo., 140.

¹²⁸ *Adevărul Harghitei*, 1990. január 30.

¹²⁹ *Hargita Népe*, 1990. január 28.

1-jén, a megye többi városaihoz hasonlóan, az RMDSZ szervezésében nagyszabású tömegtüntetésre került sor, amelyben tiltakoztak Pálfalvi Attila oktatásügyi miniszterhelyettes leváltása ellen és a nemzetiségek kollektív és egyéni jogainak szavatolását követelték.¹³⁰

A magyar tanintézetek helyreállításáért a következő napokban, hetekben is folytatódtak a tárgyalások, a szervezett tüntetések. Domokos Géza kezdeményezésére a bukaresti Petőfi Házban tartott ~~RMDSZ~~-tanácskozáson 1990. február 10-re országos utcai tüntetésre szólították fel az RMDSZ-szervezeteket tiltakozásul az anyanyelvű oktatásban érezhető diszkrimináció ellen. Ezen a szombati napon tizenegy erdélyi megye magyar lakossága tüntetett, illetve néma tiltakozó akciókkal csatlakozott az RMDSZ felhívásához. Csíkszeredában ezen a napon 18 403-an írták alá a Közoktatási Minisztériumnak címzett petíciót, amely a következőket tartalmazta: „Mi, Csíkszereda municípium magyar nemzetiségű állampolgárai, aláírásunkkal támogatjuk alábbi kérésünket: 1. Az anyanyelvi oktatás jogaiba való visszahelyezése érdekében kérjük az önálló anyanyelvi – magyar nyelvű – iskolarendszerünk helyreállítását minden fokon, az óvodától a tudományegyetemig; 2. Határozottan kérjük a Bolyai Tudományegyetem visszaállítását Kolozsváron, mindazokkal a karokkal, amelyekkel 1945–1959 között működött, beleértve az orvosi, gyógyszerészeti és fogorvosi karokat Marosvásárhelyen, az agrártudományi, állattenyésztési, állatorvosi, valamint zeneművészeti, képzőművészeti és színművészeti karokat, intézeteket, magyar oktatási nyelvvel, saját, önálló tudományos és adminisztratív vezetéssel; 3. Kérjük, hogy a kolozsvári Műegyetem keretében minden karon és szakon indítsanak magyar oktatási nyelvű csoportokat, illetve évfolyamokat, biztosítva az anyanyelven való felvételizés lehetőségét is. Csak a fenti jogaink intézményes biztosításával látjuk szavatoltnak nemzetiségi létünket, és csak ezen feltételek megteremtésével lehetünk jogokban és kötelességekben valóban egyenlők a román nemzettel.”¹³¹ Este Csíkszeredában is gyertyák ezrei világítottak az elsötétített ablakokban, szolidarizálva az ország többi városainak, községeinek, falvainak szervezeteivel, akik könyvvel és égő gyertyákkal foglaltak állást a magyar tannyelvű iskolák jogainak visszaállításáért.

A következőes harc meghozta eredményét a magyar nyelvű iskolahálózat helyreállításában. A Közoktatásügyi Minisztérium 1990. január végi adatai szerint Hargita megye 20 líceumából 17-ben az érdekelt felek közös megegyezésével átcsoportosították a tanulókat, hogy olyan új

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹³⁰ Hargita Népe, 1990. február 2.

¹³¹ Hargita Népe, 1990. február 13.

osztályokat alakítsanak ki, ahol a tanítási nyelv kizárólag magyar.¹³² Más esetekben – a kétnyelvű általános iskolákat is beleértve – további tárgyalások folytak a megfelelő megoldásokért, hogy az 1990/1990-es tanévtől minél több önálló magyar tannyelvű oktatási intézmény nyithassa meg kapuit. Nem csupán érdekességként említjük meg, hogy 1990. március 2-án Csíkszeredában a volt pártkabinet épületét ünnepélyesen átadták a magyar tannyelvű 8-as számú általános iskolának. Az avatás egyben névadó ünnepség is volt, az iskola József Attila nevét vette fel.¹³³ Az iskola dísztermében március 21-én, a marosvásárhelyi véres események idején, az intézmény magyar tanulói a 11-es számú román tannyelvű iskola tanulóival közös irodalmi összeállítást mutattak be, amelynek keretében mindkét nyelven versek és énekek hangzottak el a román és magyar nép barátsága, kölcsönös megismerése, a közös jövő jegyében.¹³⁴

Az iskolaátstrukturizálást megvizsgálva, megállapíthatjuk, hogy a magyarság részéről is voltak türelmetlenségek, visszaélések. „[...] persze aztán sokan – emlékszik vissza Lászlófy Pál – vérmérsékletüknél fogva nem tudták visszafogni magukat, mert nálunk is ki akarták kergetni a románokat. Akkor, tűz-víz. S mondom, ide figyeljete, hát hogyha itt Csíkszeredában nem tudunk annyi türelemmel lenni, hogy fejezzék be az iskolát, most az a gyermek hibás azért, hogy forradalom lett? Most ha itt nálunk tizenegyedikes s itt van, hát már várjuk meg ezt az év végét, fejezzük be a tanévet és az ősztől úgy, ahogy mi akarjuk, olyan lesz az iskola. Ha pedig nem tudjuk megcsinálni, akkor úgy sem ér semmit az egész forradalom. Ezért is haragudtak reám, hogy most, most, most. Le kellett menjek a saját iskolámba, hogy a románnal s magyarral kezelt fogassak, mert már verték össze egymást, mert az egyik ki akarta rakni hamarabb a másikat. Tehát mi is voltunk sok helyt, mikor elkapott a hév. Mondhatjuk azt, hogy nem csoda, mert eleget nyeltünk, de nem szabad, sosem szabad, semmilyen körülmények között nem szabad úgy viselkedni, hogy azt, ami nekem nem esett jól, én azt a másinak visszacsinálom. Ezt én nem fogadom el.”¹³⁵

Az iskolák kérdéséhez tartozik a sok román nemzetiségű tanár helyzete is, azoké, akik az iskolák átszervezése után elveszítették állásukat a többségükben magyar lakta településeken. Amint a fentiekben láttuk, a Hargita megyei pedagógusok reprezentatív-konzultatív csíkszeredai ülésén a

¹³² *Romániai Magyar Szó*, 1990. február 2.

¹³³ *Hargita Népe*, 1990. március 4.

¹³⁴ *Adevărul Harghitei*, 1990. március 22.

¹³⁵ Interjú Lászlófy Pállal, i. m., 10.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

jelen_lévő küldöttek a megszűnt állású román tanerők helyzetének humánus és törvényes rendezését kérték a felettes hatóságoktól. Ugyancsak a Lászlófy Pállal készített beszélgetésből derült ki az is, hogy számos román nemzetiségű tanárnak a megyéből való önkéntes eltávozását tartalmazó kérelmét írta alá.¹³⁶ Papp Kincses Emese tanárnő meglátása szerint „Nincs olyan, hogy elüldözött román. Egyiket sem üldözték el, mert nem számolták fel a román iskolákat. Annyi történt, hogy más épületbe költöztek elemitől középiskoláig. Viszont egy elég nagyszámú román tanárt helyeztek ide '89-ben. Így volt például a 10-es számú általános iskolában, a VI. osztályban minden tantárgyat románul tanultak, magyar osztályban, mert a tanár román volt. Tehát a tanár anyanyelvéhez alkalmazták. Most ezeknek, amikor az iskola magyar lett, nyilván ezeknek nem volt katedrájuk. Ezeknek jó része nagyon örült, hogy hazamehet. Tehát mégis egy idegen környezetbe helyezték őket, habár lakást kaptak és 30 ezer lej letelepedési díjat, azért, hogy ide jöjjenek a szörnyű Székelyföldre. Ilyen nem volt, hogy elüldözés.”¹³⁷

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Kisebbségi érdekképviselet és az RMDSZ megalakulása

A Hargita megyei magyarság önszerveződését, politikai aktivitását jelzi, hogy a győztes forradalom első napjaiban már számos érdekképviseleti szervezetet, pártot alapított. Ilyenek voltak a december 24-én Csíkszeredában megalakuló Magyar Demokrata Szövetség; majd a Hargita Megyei Földművesek Ideiglenes Demokrata Bizottsága Éltés Zoltán kezdeményezésére, amely január 16-án Romániai Magyar Kisgazdapárt néven tartotta alakuló ülését és programismertetőjét; Gyergyóújfaluban a Székely Kisgazdapárt;¹³⁸ a Hargita Megyei Mozgássérültek Demokrata Szövetsége; az Alfa Ifjúsági Szervezet;¹³⁹ a Csíki Természetjáró és Természetvédelmi Egyesület stb. Mindezek közül a kezdeti időszak után kétségtelenül a legéletképesebbnek a magyar nemzetiség különböző politikai, eszmei, érdekirányultságú csoportjainak széles skáláját tömöríteni tudó Romániai Magyar Demokrata Szövetség bizonyult. Országos viszonylatban is az elsők közt Csíkszeredában 1989. december 24-én este a *Hargita Népe* újság szerkesztőségében létrejövő Magyar Demokrata Szövetség (Ideiglenes) megyei szervező bizottságát helyi értelmiségiek, mérnökök, tanárok, orvosok – köztük dr. Balázs Lajos,

¹³⁶ Uo., 13.

¹³⁷ Interjú Papp Kincses Emesével, i. m., 9.

¹³⁸ *Hargita Népe*, 1990. január 10.

¹³⁹ Az Alfa Ifjúsági szervezet 1990 februárjában alakult az ifjúság megszervezésének, a KISZ vagyonának és tevékenységének átvétele céljával. Eredményes tevékenysége azonban már 1990 vége felé kifulladás, majd két-hároméves agonizálás után megszűnt jogutód nélkül.

Beder Tibor, Ferenczes István, Hajdú Gábor, Nagy Benedek, Papp Kincses Emese stb. – alapították. A hús-tagú testület Ferenczes István költőt bízta meg az elnöki teendőkkal.¹⁴⁰ Az ideiglenes megyei bizottság azzal a kéréssel fordult megalakulása után a megye lakóihoz, hogy alakítsák meg a Szövetség ideiglenes helyi szervező bizottságait, amelyről küldjenek tudósítást.

„Egy kis papírra én vezettem a jegyzőkönyvet, – emlékszik Papp Kincses Emese – ott engem megválasztottak titkárnak. Az én telefonomat írtuk ki a *Hargita Népe*-be, és hogy meg kell alakulnia mindenütt ezeknek a szervezeteknek. Hús másodpercenként csengett nekem a telefonom és jelentették, hogy itt is megalakult, ott is megalakult. Volt egy olyan felhajtóerő az emberekben, amivel a hegyeket meg lehetett volna mozgatni. Mindenki cselekedni akart valamit.”¹⁴¹ Az RMDSZ (Ideiglenes) csíkszeredai szervező bizottsága 1989. december 27-én alakult meg, elnökének pedig Váli Józsefet választotta.¹⁴² Január elején az RMDSZ megyei szervezőbizottságától kapott információk szerint a csíki térségben Balánbányán, Csíkszentdomokoson, Csíkkarcfalván, Csíkdánfalván, Madéfalván, Csíkcsicsóban, Gyimesbükkön, Gyimesbükkön, Gyimesfelsőlokon, Gyimesfelsőlokon, Gyimesközéplokon, Gyimesközéplokon, Csíkszépvízen, Csikpálfalván, Csíkdelnén, Csomortánban, Csíkszentkirályon, Csíkszentmártonon, Csíkszentmártonban, Csíkszentsimonon, Csíkmadarason, Tusnádközségben is már megalakultak az RMDSZ helyi szervezetei.¹⁴³ 1990. március végén Csíkszeredában 10 193, a Csíki-Csíki-medence községeiben pedig 21 089 tagot számlált az RMDSZ.¹⁴⁴

Az RMDSZ Hargita megyei szervezetének Ideiglenes Szervező Bizottságának kezdeti programjáról csak hozzávetőleges elképzeléseink vannak, amelyek elsősorban a kisebbségi jogvédelemre, az anyanyelvű oktatásra vonatkoztak. 1990. január 19-én közzétett felhívásából értesülhetünk, hogy munkacsoportokat hoz létre, amelyek a szervezet megyei programtervezetét – a szövetség helyi szervezetei javaslatainak figyelembevételével – dolgozzák ki.¹⁴⁵ A tanügyi, a művelődési és kulturális, a sajtó és tömegtájékoztatási, a gyermek és ifjúsági, az egyházügyi, a természet- és környezetvédelmi, a gazdasági, a jogi, a mezőgazdasági, valamint az egészségügyi

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹⁴⁰ *Hargita Népe*, 1989. december 25.

¹⁴¹ Interjú Papp Kincses Emesével, i. m., 6.

¹⁴² *Hargita Népe*, 1989. december 29. Váli József (szül. 1944, Szászrégen) költő, újságíró. 1968–1987 közt a *Hargita* napilap szerkesztője, 1988–1990 közt a Hargita megyei Munkügyi Igazgatóság felügyelője, majd a Hargita megyei Művelődési Igazgatóság felügyelője volt.

¹⁴³ *Hargita Népe*, 1990. január 10.

¹⁴⁴ *Hargita Népe*, 1990. április 4.

¹⁴⁵ *Hargita Népe*, 1990. január 19.

és szociális munkacsoportok létrehozása azt mutatja, hogy az RMDSZ nemcsak a magyarság egyéni és kollektív jogainak intézményes biztosításáért kész síkra szállni, hanem aktív részese [kíván-kíván](#) lenni az ország gazdasági, társadalmi, kulturális átalakításának is.

Az udvarhelyszéki RMDSZ-szervezet önállósodásával a Hargita megyei RMDSZ saját vezetőséggel rendelkező területi szervezetekre bomlott. Domokos Géza visszaemlékezése szerint az RMDSZ—küldöttek sepsiszentgyörgyi, február 24–25-én tartott tanácskozásán jelentették be a Hargita megyei RMDSZ Csíkszereda, Székelyudvarhely és Gyergyószentmiklós és környékeik szervezetekre való felbomlását.¹⁴⁶ A tanácskozáson a csíki szervezetet Zólya László¹⁴⁷ képviselte, ami azt mutatja, hogy a csíkszeredai szervezet már az első pillanattól szoros kapcsolatban állt a romániai magyarság érdekképviseletének országos – ideiglenes – vezetőségével. Ez a szoros együttműködés az RMDSZ első, nagyváradi kongresszusa után is fennmaradt, ahol Borbély Ernőt az elnökség tájékoztatási titkárává választották.¹⁴⁸ Cs. Gyimesi Éva, Verestóy Attila és Bara Gyula mellett a csíkszeredai Csutak István pedig tagja volt annak a csapatnak, amely a Szabad Román Televízióban ismertette a választópolgárokkal az RMDSZ választási programját.¹⁴⁹

Március 26-án az RMDSZ Csík–Gyergyó–Maroshévíz szervezetei küldötteinek csíkszeredai konferenciáján megválasztották a területi vezetőséget. Elnök dr. Hajdú Gábor ügyvéd (Csíkszereda), alelnökök Garda Dezső (Gyergyószentmiklós), Kolumbán Tihamér (Maroshévíz) és Zólya László (Csíkszereda), ügyvezető titkár Papp Kincses Emese lett.¹⁵⁰

Az előző, a magyar nyelvű oktatás és iskolahálózat megszervezésének szentelt fejezetünkben már utaltunk az RMDSZ – elsősorban Hargita megyei és csíkszeredai szervezetének – a nemzetiségi jogok érvényesítéséért folytatott határozott kiállására, a február 1-[jei](#) és február 10-i tiltakozások megszervezésében kifejtett tevékenységére. A továbbiakban az RMDSZ helyi szervezeteinek szervezésében március 15-i megemlékezésekről szeretnénk szólni, amelyek – meglátásunk szerint – az iskolaháború mellett ugyancsak tematizálódtak a szatmárnémeti és

¹⁴⁶ Domokos: Esély ... i. m., 174.

¹⁴⁷ Zólya László 1989 decemberéig a Hargita megyei Geológiai Kutató és Feltáró Vállalat kutatómérnöke. 1990-től az RMDSZ Csík területi szervezetében szervezési feladatokat látott el, 1998-tól magánvállalkozó, 2001-től a Hotel Hargita 2000 Rt. ügyvezető igazgatójaként a csíkszeredai Sapientia egyetemi központ épületének átalakítását irányította, majd az épületmenedzsmet igazgatója volt. 2008-tól a HARVÍZ Vízü és Csatornaszolgáltató Regionális Rt. vezérigazgatója.

¹⁴⁸ Domokos: Esély ... i. m., 250.

¹⁴⁹ Domokos: Esély ... i. m., 272.

¹⁵⁰ *Hargita Népe*, 1990. március 27.

marosvásárhelyi magyarellenes atrocitások kapcsán az erdélyi magyarsággal szemben táplált bizalmatlanság fokozódásában.

Március 15. megünneplése Csíkszeredában és környékén

Miként Erdély-szerte, úgy Csíkszereda és a környező települések lakói is méltósággal ünnepelték meg a forradalom utáni első szabad március 15-ét, az 1848-as magyar forradalom napját. Bereczki Károly tollából *Március idusa* címmel egy-felemelő hangvételű írás jelent meg a helyi lapban. Március 15-ét a szerző történelmi jelképpé magasztosult napnak nevezte, ugyanis több mint kétezer évvel korábban az örökös diktátorrá választott Caesart ezen a napon a köztársaság és a szabadság kivívásának jelszavával gyilkolták meg a római Szenátusban. Így vált március idusa a szabadságért, az emberi méltóságért, a zsarnokság ellen vívott harcok jelképévé. 1848-ban Petőfi, az európai szabadság legnagyobb költője egymaga teljesítette be március idusának történelmi szimbólumát, amikor március 14-én a Pilvax kávéházban gyülekező ifjúságot cselekvésre buzdította. Tudta, hogy március idusa következik, amely a magyarországi népek forradalmi napja kell legyen, a zsarnokság elleni összefogás napja. Március idusának szellemét és a szabadság jelszavát hirdetve gyülekeztek 1848 októberében Agyagfalva mezején a székelyek, akik felhívással fordultak Avram Iancu románjai és Stefan Ludwig Roth szászai felé az összefogás érdekében. Három hónappal korábban Tőkés László éppen Petőfi szabadságszellemét ápolva szegült szembe az emberi méltóságot sorvasztó, bolsevik álarc mögé bújtatott nacionalista sovén politikával, s a román ifjúság Petőfi nevét is idézve vitte győzelemre a forradalmat 1989 decemberében. Ez a forradalom tette lehetővé, hogy 1848 után száznegyvenkét évvel tájainkon is megvalósulhasson a szabadság, a demokrácia, az egymás kultúrájának, hagyományainak, anyanyelvének ismeretén és becsülésén alapuló román–magyar barátság.¹⁵¹

A számos helységben megejtett koszorúzási ünnepség, az alkalomhoz illő művészi-irodalmi műsor, a bemutatott mise és istentisztelet a helyi székely-magyaroknak a nemzeti értékeik, hagyományaik, szabadságvágyuk, a demokrácia melletti hitének a felemelő ünnepe volt. Csíkszeredában a Mikó-vár előtti téren Petőfi és Bălcescu szobrainál zajlott az ünnepség. Tízezres tömeg – a város magyar és román lakóinak – jelenlétében, a két nép himnuszának eléneklésével kezdődött a megemlékezés. A megyei és municípiumi szervek, iskolák,

¹⁵¹ *Hargita Népe*, 1990. március 15.

intézmények képviselői, Magyarország romániai nagykövete, Szűts Pál által megkoszorúzott forradalmárok szobránál katonák, tanulók, népviseletbe öltözött gyermekek álltak díszőrséget. A Csíki-medencében a székely vértanúk madéfalvi és a kommunista rendszer által lebontásra kiszemelt nyergestetői emlékműnél tartottak nagyobb szabású ünnepséget. Délután a város új művelődési házában ünnepélyes műsorra került sor.¹⁵² Csíkdánfalván a helyi RMDSZ szervezésében került sor a megemlékezésre. Nagyszámú közönség részvétele mellett az iskola előtti Petőfi-szobornál koszorúzást rendeztek. Elhangzott a Petőfi *Naplójának* egy részlete, a *Respublica*, a *Nemzeti dal*, a *Jövendölés*, valamint Kányádi Sándor, *A kökői hídon* című verse. Végül a jelenlévők elénekelték a Székely himnuszt. ~~Ezzel az alkalommal~~ vette fel a dánfalvi iskola ~~felvette a~~ Petőfi Sándor nevét.¹⁵³

Március 15. kapcsán a helyi román sajtó Erdélynek 1848-ban Magyarországhoz való csatolását emelte ki, amely a két nép közötti ellentétek elmélyüléséhez és 40 ezernél is több erdélyi román halálához vezetett. Nehezményezték, hogy a beszédek csak magyar nyelven hangzottak el, hogy a résztvevők csak piros–fehér–zöld színű zászlócskákat és kokárdákat viseltek, hogy az RMDSZ a magyar nyelvnek az ország második hivatalos nyelvvé nyilvánítását követelte, hogy a kitűzött zászlók sorrendjében a magyar megelőzte a román, hogy a délutáni zenés-irodalmi összeállításból is mellőzték a román nyelvet, Románia hivatalos nyelvét, hogy Madéfalva községvezetője a román mellé a magyar nemzeti színű lobogót is kitűzték. Egyszóval a szervezők megfeledeztek arról, hogy Románia területén élnek.¹⁵⁴

A marosvásárhelyi március 20-i események visszhangja Csíkszeredában

A NMF csúcsvezetése habár elismerte és deklarálta a kisebbségek jogos követeléseit, főleg az anyanyelvi oktatásra vonatkozóan, a Front párttá alakulása és a parlamenti választásokon való indulásának bejelentése után, hogy ne veszítse el erdélyi bázisának bizalmát, ellentmondásos intézkedéseket fogantatott, a magyarságot téve felelőssé a kialakult feszültségekért. A Front ingadozó magatartása miatt részben a szélsőséges román erők befolyása alá került, amelyek így próbálták átmenteni az előző rendszerből örökölt hatalmi és gazdasági pozícióikat.¹⁵⁵ Erdély különböző településein március 15-től kezdődő magyarellenes akciók mögött a kisebbségek

¹⁵² *Hargita Népe*, 1990. március 16.

¹⁵³ *Hargita Népe*, 1990. március 17.

¹⁵⁴ *Adevărul Harghitei*, 1990. március 16. és 1990. március 17.

¹⁵⁵ Balogh: Románia ... i. m., 382–383.

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

erőszakos asszimilációjára törekvő Vatra Românească és az általa képviselt román szélsőséges csoportosulások álltak. Ezek az akciók március 19–20-án a szatmárnémeti és marosvásárhelyi eseményekbe torkoltak.

Csikszeredában Hargita megye valamennyi nagyobb településéhez hasonlóan, több ezer ember gyűlt össze a város főterén, szolidaritását fejezve ki Marosvásárhely magyarságával. A spontánul összeverődött tömeg egész éjjel a város főterén virrasztott, sokan közülük autóbuszok indítását követelték Marosvásárhelyre, hogy segíthessenek a bajba jutott ottani magyarokon. Egy 20-30 fős fiatalokból álló, szentegyházi vasmunkások csoportja behatolt a megyeházára, és felelősségre vonta az ott tartózkodó RMDSZ-es vezetőket, hogy miért nem lépnek kapcsolatba a helyi szállítók vállalatok vezetésével. Vorzsák János visszaemlékezése szerint; senki sem mert felelősséget vállalni azok után, hogy a Marosvásárhelyre tartó udvarhelyieket és gyergyóiakat a katonaság a megyehatárról visszafordította. Közben Markó Bélán keresztül arról is értesültek, hogy Vásárhelyen a hatóságoknak sikerült lecsendesíteniük a kedélyeket, s a székelység beavatkozása csak tovább súlyosbítaná a helyzetet.¹⁵⁶

A gyárak, üzemek, intézmények a szabad szakszervezetek vezetésével beszüntették a munkát, kivonultak a térre, az iskolákban ülősztrájkot szerveztek. Csikszeredában 1990. március 20-án, a marosvásárhelyi atrocitásokat követő napon spontánul összegyűlt 20 000 magyar ajkú lakos egy beadványt intézett Románia kormányához, amelyben nyilvános választ sürgetett a következő kérdésekre: 1. Érvényben lévőnek tekinti-e az 1945. évi Nemzetiségi Statútumot, az Alkotmány 22. szakaszát, valamint a Helsinki Konferencia záróokmánya VII. fejezetének előírásait? 2. A kormány érvényben lévőnek tekinti-e a Büntető Törvénykönyv 106. és 317. cikkelyeinek rendelkezéseit, amelyek a nyilvánosan kifejtett fasiszta és sovinszta jellegű propagandát, a faji és nemzeti gyűlöletszítást súlyos bűncselekményeknek minősítik? 3. Vizsgálják ki a marosvásárhelyi magyarellenes akciók reális okait, állítsák törvény elé szervezőit! 4. Vizsgálják ki, hogy 1990. március 19-én és az azt megelőző napokon miért nem lépett idejében közbe a Maros megyei és a marosvásárhelyi vezetés?! 5. Hasonlóképpen, miért nem intézkedett idejében a rendőrség? 6. Kik a Vatra Românească vezetői? Mi a múltjuk? Mit akarnak valójában? 7. Tegyük közzé a marosvásárhelyi magyarság követeléseit és azt is, hogy kéréseiket miként teljesítették? 8. A nemzeti kisebbségek jogos követeléseivel kapcsolatban miért terjeszt mind a Szabad Román Televízió és Rádió, illetve a román nyelvű sajtó túlnyomóan megtévesztő, hamis

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹⁵⁶ Interjú Vorzsák Jánossal, i. m., 13–15.

és manipulált információkat, amelyek félrevezetik az ország egész lakosságát? 9. Követelik a magyar nyelvű oktatás helyreállítását a marosvásárhelyi Orvosi- és Gyógyszerészeti Intézetben, valamint az önálló Bolyai Egyetem újbóli létrehozását Kolozsváron. 10. Mindezekben a kérdésekben tegyék sürgősen közzé a kormány álláspontját.”¹⁵⁷

A szabad szakszervezet által március 21-én délelőtt szervezett néma tüntetés egybefonódott az RMDSZ Csíkszereda és környéke ideiglenes szervezőbizottsága által meghirdetett délutáni tömegtüntetéssel, ahol tízezrek követelték a román kormány határozott fellépését és intézkedését a romániai magyarság ellen szervezeten folyó sovinszta és erőszakos cselekmények megszüntetéséért és a bűnösök felelősségre vonásáért. A megyeszékhely központjában összegyűlt tömeg elfogadta az RMDSZ Hargita Megyei Ideiglenes Intéző Bizottságának a Nyilatkozatát. Ebben kifejtették a román kormánynak és a Nemzeti Szövetség Ideiglenes Tanácsának a kisebbségi ügyek orvoslásában tanúsított halogató taktikázását, a nemzeti kisebbségek nemzetközileg elismert jogainak érvényesítésére vonatkozó követeléseknek olyan módon való beállítását, mintha azok a román nép érdekeit sértenék, Románia területi épségét veszélyeztetnék, így a magyarságot téve felelőssé a Marosvásárhelyen történtekért. Követelték, hogy a közvéleményt az igazságnak megfelelő, hiteles információkkal lássák el, a kormány és a Nemzeti Szövetség Ideiglenes Tanácsa nyilvánosan ítélje el a Vatra Românească és az általa szított faji és nemzeti gyűlöletet, az eseményeket kivizsgáló bizottságban hazai magyar jogászok, katonai és rendőrségi szakértők is kapjanak helyet, valamint megfigyelői státussal nemzetközi szervezetek független szakértői is legyenek jelen. Bejelentették, hogy addig folytatják az általános sztrájkot ~~mindaddig~~, amíg a romániai magyarság jogainak érvényesítését törvényes úton írott dokumentumokkal nyilvánosan nem szavatolják.¹⁵⁸

Március 24-én Csíkszereda lelkipásztorai – Borbély Gábor római katolikus főesperes, Gherman Dumitru ortodox esperes, Hegyi István református és Simén Domokos unitárius lelkészek – közös nyilatkozatban ítélték el a keresztényellenes és embertelen megnyilvánulásokat: a nacionalizmust, sovinizmust, gyűlöletet és az ezekre való felbujtást.¹⁵⁹ A csíkszeredai fonoda munkaközössége az *Adevărul Harghitei*-ben megjelentetett tiltakozó felhívásában megbotrányozásának adott kifejezést a Marosvásárhelyen történtek miatt, az események

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹⁵⁷ *Hargita Népe*, 1990. március 21.

¹⁵⁸ *Hargita Népe*, 1990. március 22.

¹⁵⁹ *Hargita Népe*, 1990. március 24.

kivizsgálását és a bűnösök felelősségre vonását követelve.¹⁶⁰ A municípium keleti ipari zónájának munkásai március 22-én az *Adevărul Harghitei* megyei román napilap szerkesztősége előtt tüntetést szerveztek, s ~~egy~~ 30 tagú bizottságuk a sajtó jelen_lévő munkatársaitól a közvélemény félretájékoztatását, a magyar kisebbség jogos követeléseinek nem megfelelő prezentálását, a Vatra Românească csíkszeredai szervezetének az épületben való működését kérték számon.¹⁶¹

Március 23-án az RMDSZ, a Front és a Román Demokratikus Liga Hargita megyei szervezetei ~~egy~~-közös nyilatkozatot fogadtak el, amelyben ugyancsak elítélték a marosvásárhelyi erőszakos cselekedeteket, kimondták, hogy a megye területén a decemberi forradalom után nem voltak nemzetiségi konfliktusok, a központi sajtót a megyével kapcsolatosan valóságos információk közlésére szólították fel, a feszültségek okát a kormány passzivitására vezették vissza, kijelentették, hogy a megye többségi magyar lakossága toleranciával viseltetik a kisebbségek iránt, a kölcsönös megismerés és barátság céljából ezentúl a fontosabb történelmi események megünneplésekor azokat az értékeket fogják kidomborítani, amelyek összekötik a két népet. A közös nyilatkozatot az RMDSZ részéről Zólya László, Hajdu Gábor, Balázs Lajos, Beder Tibor és Vorzsák János, a Fronttól Ioan Oancea, a RDL-től pedig Gheorghe Mitar, Ilie Șandru és Dumitru Gherman látták el kézjegyükkel.¹⁶²

A Hargita, Kovászna és Maros megyei magyarság körében kirobbanó általános sztrájk hatására és a helyzet elmérgesedésétől tartva a román kormány-~~egy~~ közleményt tett közzé, amelyben visszavonták Ion Iliescu elnök korábbi kijelentését, Kovászna és Hargita megye magyar nemzetiségű lakosságának Románia területi épségének fenyegetéséről; ígéretet tettek arra, hogy az 1990/1990-es tanévtől a romániai magyarság szükségleteinek kielégítésére újabb magyar tannyelvű osztályokat indítanak, valamint a nemzeti kisebbségek ~~nyelvének-nyelve~~ korlátlan használatának biztosítására azokon a vidékeken, ahol többségben élnek, végezetül a marosvásárhelyi események kivizsgálására.¹⁶³

Csíkszereda egyes gyáraiban, üzeimiben március 23-án vették fel újra a munkát. Ugyanaznap a helyi szabad szakszervezetek vezetőinek megbeszélésén az RMDSZ, a Demokrata Magyar Ifjak Szövetsége, valamint a NSZIT Megyei Tanácsának képviselői a termelőmunka folyamatos

¹⁶⁰ A tiltakozást Tankó Gizella, Bajkó Mária, Ioana Oțel, Marilena Cibotaru, Boros Minodora, Adriana Ciurlică, Maria Popovici és Tompos Emilia írták alá. *Adevărul Harghitei*, 1990. március 22.

¹⁶¹ *Adevărul Harghitei*, 1990. március 23.

¹⁶² *Adevărul Harghitei*, 1990. március 24.

¹⁶³ Uo.

biztosítását kérték minden vállalat dolgozójától, javasolták, hogy tiltakozásuknak japán stílusú sztrájkjal adjanak kifejezést.¹⁶⁴

A marosvásárhelyi események kapcsán Hargita megyében kialakult helyzetről való tájékozódás szándékával március 28-án Csíkszeredába látogatott Moțiu Adrian államminiszter. A Nemzeti Szövetség Hargita Megyei Ideiglenes Tanács, a Megyei Polgármesteri Hivatal, az RMDSZ, a Román Demokratikus Liga, a DMISZ, az Alfa ifjúsági szervezet és a sajtó képviselőivel folytatott megbeszélésen az államtitkár leszögezte, hogy a kormány eltökélt szándéka az ország összes lakói érdekeinek a képviselete és védelmezése, a kisebbségek sajátos problémáinak megoldását a kormány gyakorlati intézkedései a jövőben tükrözni fogják. A marosvásárhelyi események kapcsán pedig ismét ígéretet tett, hogy a vétkesek felelősségre vonása nyilvános per keretében, külföldi újságírók jelenlétében fog megtörténni. Az RMDSZ, a DMISZ és a Román Demokratikus Liga Hargita megyei képviselőit március 30-ra Kolozsvárra invitálta a Vatra Românească képviselőivel való párbeszéd céljából.¹⁶⁵

Még egy utolsó esemény a vizsgált időszakból, amely felkavarta a Hargita megyei magyar lakosság kedélyeit 1990. április 15-én, húsvét vasárnapján történt. A délelőtti istentisztelet idején Csíkszereda, Székelyudvarhely és Gyergyószentmiklós katolikus templomai felett megfélemlítés szándékával négy katonai csapatszállító helikopter mély berepülést hajtott végre, amellyel a hívekben pánikot keltettek, illetve a templomok tornyait is veszélyeztették. A Hargita megyei hívek és lelkipásztorok nevében Borbély Gábor csíkszeredai főesperes tiltakozott.¹⁶⁶ Ez az eset is a kommunista pártapparátusának és irányítási eszközeinek fennmaradását, illetve a nacionalista-soviniszta erők térnyerésének volt bizonyítéka. Egy idő után ezt már nemcsak a jogaikért harcoló nemzeti kisebbségek tapasztalták meg, hanem a főváros lakói, értelmiségei, diákjai is utcára vonultak 1990. áprilisának végétől Ion Iliescu és a Front egykori kommunista párti tagjai ellen tiltakozva. A bukaresti Egyetem téri tüntetőknek Csíkszeredában is voltak szimpatizánsai. [...] „Bukarestben volt az Egyetem téri tüntetés. Azzal mi szolidarizáltunk. Úgy, ahogy ők létrehoztak egy úgymond kommunistamentes övezetet, mi is nemcsak, hogy jónak láttuk, de szükségét éreztük annak, hogy Csíkszeredában is létre kell hozni, mert nem az volt. Létre kellett hozni egy kommunistamentes övezetet, ezt ott, ahol volt az ifjúsági klub, ma a konzulátus főépülete, az előtt egy ilyen kis területet kijelöltünk, oda kitettünk táblákat, hogy ez

¹⁶⁴ *Hargita Népe*, 1990. március 24.

¹⁶⁵ *Hargita Népe*, 1990. március 29.

¹⁶⁶ *Hargita Népe*, 1990. március 18.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

egy kommunistamentes övezet. Aláírásokat gyűjtöttünk. Azzal az volt a szándékunk, s később meg is történt, hogy elküldjük Bukarestbe. Ha jól emlékszem, 14-16 ezer aláírást gyűjtöttünk össze egy-két hét alatt talán.”¹⁶⁷

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Az 1990. májusi választások

A Nemzeti Megmentési Front már 1989. december 22-én bejelentette, hogy csak átmeneti jelleggel, a parlamenti választások megszervezéséig kíván működni. Amint láttuk, az 1989/8-as törvényerejű rendelet lehetővé tette a politikai pártok és mozgalmak megalakulását. Február elején, a tömegtüntetések hatására az újonnan alakult pártok képviselőivel szervezett [kerekasztal-kerekasztal](#)-tárgyalás és a Nemzeti Szövetség Ideiglenes Tanácsának megalakulása után, a Front bejelentette párttá alakulását.

A diktatúra után lassan demokratizálódó romániai politikai kultúrában a decemberi forradalom óta a hatalmat a kezében tartó, a központi írott és elektronikus médiát ellenőrző, kiváló pénzügyi lehetőségekkel rendelkező Front számított a májusi parlamenti- és elnökválasztások nagy esélyesének. A többségében magyarok által lakott székelyföldi megyékben, így Hargita megyében is, széles körű támogatottsága miatt az RMDSZ jelentős előnyt élvezett a többi politikai párttal szemben.

Az RMDSZ szempontjából a jelöltállítás a megyei szervezetek joga volt, egyetlen és döntő kritérium az volt, hogy a jelölteket a helyi közösségek, a választók ismerjék.¹⁶⁸ „Mi a jelölteket úgy állítottuk az országos parlamenti képviselőre, szenátoroknak – emlékszik vissza Vorzsák János, az akkori RMDSZ Hargita megyei ügyvezetőelnöke – hogy az RMDSZ vezetőkön kívül összehívtuk a körzeti vezetőket és összehívtunk jelentős köztisztviselőben álló személyeket is, főleg tanárokat, papok, azt hiszem, nem voltak, de általában köztisztviselőben álló személyeket. És úgy határoztuk meg azt a néhány képviselőt, akik Hargita megyét képviselnék. Szenátor kettő volt lehetséges, egyet Udvarhelyről, egyet Csíkszeredából, képviselőket is úgy állítottuk, hogy minden régió legyen képviselve, a csíki körzet, a gyergyói körzet, udvarhelyi körzet, mindenkinek állítottunk két-három képviselőt.”¹⁶⁹ Papp Kincses Emese szerint „Volt egy ilyen belső vezetőség, aminek én tagja voltam. Olyan embereket jelöltünk, akiket tisztának tartottunk. A későbbiekben természetes volt, hogy Borbély Ernőt hazahívtuk, aki 5 év s 8 hónapot húzott le

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹⁶⁷ Interjú Bíró Józseffel, i. m., 11.

¹⁶⁸ Domokos: Esély ... i. m., 258.

¹⁶⁹ Interjú Vorzsák Jánossal, i. m., 16.

a börtönben [...] Akkor Hajdú Gábort, akit elmozdítottak, a bíróság elnökét. Nagy Benedeket, aki szintén börtönben ült. Csutak Istvánt, aki fiatal volt, jól beszélt, jól gitározott és jól énekelt és jól nézett ki, egy ilyen dalia volt. De nem volt még olyan, hogy csiki, gyergyói s udvarhelyi [...] Tehát nem volt egy ilyen szelekció.”¹⁷⁰ Az RMDSZ esélyeit jelentősen veszélyeztették a Romániai Demokrata Agrár Párt listáján jelölt, főként a falusi lakosság által jól ismert és becsült helyi agrármérnökök és állatorvosok. Pár nappal a listák letételének a határideje előtt megjelent az RMDSZ-szel párhuzamosan egy másik magyar csapat [...], az akkor frissen alakult demokratikus Demokratikus agrár Agrár párt Párt [...]. Scurtu [...] szervezte meg. Ő volt akkor az ideiglenes mezőgazdasági miniszter, és ő kiadta az ukázt a megyei mezőgazdasági igazgatóknak, hogy mindenki hozzon össze egy listát a megyében és tegye le [...] Ladó Laci volt itt a megyénél és ő, mint szófogadó katona, mit csinált? [...] azt mondta, hogy kell hat-nyolc ember, jelölt [...] s az egyik faluból, a másiktól az agrármérnököket berakta erre a listára. Ezek olyan emberek voltak, akiket a falu és az a térség jobban ismert, mint akárki mást. Mert ugye voltak tanárok s mások az RMDSZ-listán, na most, ismerték vagy nem. Komoly veszély volt, hogy valahogy az RMDSZ-t elvágják. Meg is indult a kapkodás s akkor Lacival – jó barátom lévén – megegyeztünk a következő dologban: utolsó este [...] visszaveszi azt a listát [...] és maradt csak az RMDSZ.”¹⁷¹

Az április végén kezdődő választási kampány keretében az RMDSZ szenátor- és képviselőjelöltjei a megye összes vidékét bejárták, hogy a választópolgárokkal ismertessék a romániai magyarság érdekképviseletét felvállaló szervezet elgondolásait, programját. Csíkszeredában május 3-án Hajdu Gábor szenátorjelölt és Nagy Benedek képviselőjelölt,¹⁷² május 13-án pedig Hajdu Gábor és Verestói Attila szenátorjelöltek, valamint Borbély Ernő képviselőjelölt találkoztak a választópolgárokkal.¹⁷³ „Hát mivel kiderült, – meséli Papp Kincses Emese –, hogy jó szónok vagyok, ezért a jelölteket jobbára én kísértem falvakra. Rendkívül nagy volt a lelkesedés az emberekben, és azt hitték, hogy azzal, hogy lesznek magyar képviselők a parlamentben, akkor minden megoldódik. Mindig falvakon is nagy tömeg gyűlt össze. Sírtak az

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹⁷⁰ Interjú Papp Kincses Emesével, i. m., 11.

¹⁷¹ Interjú Benkő Sándorral, i. m., 12–13.

¹⁷² *Hargita Népe*, 1990. május 5.

¹⁷³ *Hargita Népe*, 1990. május 15.

emberek, ölelgettek. Én tartottam a nagyhatású beszédet s az urak mentek a parlamentbe. Ez így nézett ki, de nagy lelkesedéssel és nagy hozzáállással”.¹⁷⁴

A választási kampány keretében május 7-én Csíkszeredában járt Ion Rațiu, a Nemzeti Keresztény-Demokrata Parasztpárt elnökjelöltje. A művelődési ház erkélyéről a jelenlévőket először magyarul köszöntő, majd a pártjának programját románul ismertető politikust többen is lehurrogták. „Hát egy eléggé szimpatikus beszédet tartott. Nem volt nagy tömeg, de azért csak tömeg volt. Én a megyeháza ablakából figyeltem a dolgot, mikrofonba beszélt, jól hallottam a beszédet is. De felülről figyelmes lettem arra, hogy attól függetlenül, hogy rendőrök biztosították a rendet a főtéren, egyszer csak megjelent két-három rendőrautó. Abból civilek szálltak ki s a rendőrautók elmentek. És ezután nem sokára felcsendült egy néhány hujjogtatás olyan értelemben, hogy hát ugye nem helyeslik a Rațiu által mondottakat. Hát, mi az ablakból, felülről észrevettük, hogy van egy néhány csoport s ezek a csoportok kiabálnak, hujjogatnak. Lementünk és az egyik csoportban felfedeztem az egyik vállalatunknál dolgozó fiatal román lakatost. Egyenesen hozzá is mentem, kérdeztem, hogy ki bízta meg ezzel, hogy ezt csinálják. Hát, nem mondta meg, hogy ki bízta meg, de láttam rajtuk, hogy hát komoly megbízatással vannak. Az érdekes az volt, hogy a többiek, rajta kívül, akik még ott kiabáltak vele együtt, azok is egy-kettőre eltűntek a színről [...]. Tehát valaki megbízójuk volt valószínű.”¹⁷⁵

A választási kampánynak még volt egy incidense a megyeszékhelyen. Civil ruhás rendőrök vették őrizetbe és hallgatták ki a marosvásárhelyi Fazakas Károlyt és Szombati Ferencet, akik a Maros megyei RMDSZ-szervezet megbízásából a csíkszeredai lakosság körében osztogatott jelvényekkel, lehúzos-képekkel és reklámzacskókkal népszerűsítették a romániai magyarság érdekképviseleti szervezetét. Fogva tartásukra törvényes okot nem találva, az Alfa ifjúsági szervezet fiataljainak közbenjárására engedték szabadon őket.¹⁷⁶

A Megyei Választókerületi Bizottság – elnöke Doru Voșloban, a megyei törvényszék bírója, alelnökei Szász Albert, a megyei törvényszék és Szabó Ildikó, a csíkszeredai bíróság bírói – közleménye szerint a jelöltállítás határidejének lejártáig tizenkét politikai párt, szervezet és mozgalom állított szenátor- és képviselőjelölteket Hargita megyében¹⁷⁷ A listák annyiban voltak

¹⁷⁴ Interjú Papp Kincses Emesével, i. m., 11.

¹⁷⁵ Interjú Vorzsák Jánossal, i. m., 16.

¹⁷⁶ *Hargita Népe*, 1990. május 15.

¹⁷⁷ A következő pártok, szervezetek állítottak szenátor- és képviselőjelölteket: Nemzeti Megmentési Front, Romániai Lipovánok Közössége, Erdélyi Románok Nemzeti Egységpártja, Munka Demokrata Pártja, Romániai Ökológiai Mozgalom, Romániai Szociál-Demokrata Párt, Nemzeti Liberális Párt, Romániai Magyar Demokrata Szövetség,

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

véglegesnek tekinthetőek, amennyiben az elkövetkező napokban azokat nem óvták meg, illetve a jelölteket nem vonták vissza az őket indító pártok, politikai csoportosulások. Május 4-én a választókerületi irodában, a szavazólapokon a politikai pártok által elfoglalt helyek sorrendjének kisorsolásán már nem szerepeltek a Romániai Demokrata Agrár Párt és a Romániai Republikánus Keresztény Párt, szenátor- és képviselőjelöltjeiket – Benkő Sándor állításának megfelelően – időközben visszavonták.¹⁷⁸

-A kampány utolsó napjaiban M. Groza az *Adevărul Harghitei* lapjain közölt *Singura noastră șansă!* (Egyetlen esélyünk!) című cikkében kifejtette, hogy a Hargita megyei románokat is megilleti egy parlamenti képviselő, hogy ellensúlyozni tudják azokat a hamis képeket a megyéről, amit egyes magyar vezetők a forradalom után kialakítottak a közvéleményben. Ugyanakkor azokban a megyékben élő magyaroktól, ahol nem állítottak jelölteket, az RMDSZ vezetősége azt kérte, hogy az erdélyi – köztük Hargita megyében – szavazzanak. Ennek következtében a választás napján az RMDSZ regáti szimpatizánsainak özönére kell számítani, akik szavazataikkal megváltoztathatják Hargita megye nemzetiségi struktúrájából adódó választási arányszámot. Ezzel a helyzettel szemben a helyi románság csak úgy veheti fel a harcot, ha mindenki, politikai meggyőződéstől függetlenül, a Front listájára szavaz. Ebben az ügyben a Frontnak már sikerült megegyeznie az Erdélyi Románok Nemzeti Egységpártjával. A liberális és parasztpárt megyei vezetői saját pártterületeiktől elvakítva, valószínűleg nem fognak erre a felismerésre jutni, ezért a románság szavazatainak megosztásával az RMDSZ malmára hajtják a vizet.¹⁷⁹

A problémamentesen zajló első szabad választásokon Hargita megyében kimagaslóan magas, 93,29% volt a részvételi arány. A magyarok tömeges részvételének tudható az RMDSZ egyértelmű választási győzelme. A Megyei Választókerületi Bizottság adatai szerint Hargita megyében a következő eredmények születtek: a szenátorjelöltekre leadott 225 728 szavazat 85,65 %-át az RMDSZ, 10,37%-t a NMF, 1,82%-t az Erdélyi Románok Szövetsége, míg 0,84%-t a Nemzeti Liberális Párt szerezte meg. A képviselőjelöltek esetében a leadott 225 189 érvényes szavazatnak a 85,23%-t az RMDSZ, 11,04%-t a Front, 1,38%-t az Erdélyi Románok Szövetsége,

---

Nemzeti Keresztény-Demokrata Parasztpárt, Romániai Demokrata Agrár Párt, Romániai Republikánus Keresztény Párt és Demokratikus Centrum Csoport.

¹⁷⁸ *Hargita Népe*, 1990. május 5.

¹⁷⁹ *Adevărul Harghitei*, 1990. május 17.

Formázott: Betűtípus: Dólt

1,04%-t pedig a NLP kapott. Az elnökjelöltekre leadott szavazatok 76,58%-t Radu Câmpeanu liberális, 19,56%-t Ion Iliescu NMF-s és 3,85%-t Ion Rațiu parasztpárti jelölt kapta.¹⁸⁰

A fenti választási eredmények következtében Hargita megyéből csak az RMDSZ jelöltjei jutottak be Románia új törvényhozó testületébe. Országos viszonylatban a május 20-i választásokat a Nemzeti Megmentési Front Ion Iliescu köré csoportosuló reformszocialista erői fölényesen nyerték, megszerezve a parlamenti helyek kétharmadát. Az RMDSZ a maga 12 szenátorával és 29 képviselőjével 1990–1992 között a román parlament második legerősebb politikai alakulata volt. Hargita megyét ebben az időszakban Verestóy Attila és Hajdu Menyhárt Gábor szenátorok, valamint Borbély Ernő, Csutak István Ferenc, Incze Béla, Borsos Géza József és Nagy Benedek képviselték.

Következtetések

Az 1989. decemberi forradalom fontos mérföldkő volt nemcsak Románia, hanem a romániai magyarság legújabb kori történetében is.

Temesvárról az ország nagyobb városaira áttérjedő események felkészületlenül találták a csíkszeredaiakat. Ezzel magyarázható, hogy december 22-t megelőzően semmiféle szervezkedésre, rendszerellenes tüntetésre nem került sor Csíkszeredában. Az országos események hatására és a Ceaușescu-házaspár menekülésének hírére Csíkszereda gyárainak munkásai szintén kivonultak a város főterére, illetve megrohmozták és behatoltak a milícia és adminisztrációs épületekbe, megrongálva azok berendezéseit. A helyi pártvezetők és szekusok időben történő elmenekülésével magyarázható, hogy a régi elit tagjai ellen nem került sor atrocitásokra, és Kézdivásárhellyel, Székelyudvarhellyel ellentétben Csíkszeredában és a környező falvakban nem lincseltek meg senkit. A felkészületlenség számlájára írható az is, hogy az NMF megyei vezetésébe többnyire olyan személyek kerültek, akik korábban a kommunista párt második vonalában tevékenykedtek. Ezeknek a személyeknek a többsége az 1980-as évek közepéig a megyei pártbizottság élvonalába tartoztak, de az akkori káderrotációk során helyüket új, román nemzetiségű pártfunkcionáriusoknak kellett átadniuk. Az 1989. decemberi események következtében Hargita megye és Csíkszereda municípium élére a környék etnikai összetételének megfelelően többségében magyar nemzetiségűek kerültek. A helyi vállalatok, iskolák, intézmények éléről eltávolították a román nemzetiségű igazgatókat, s ebbéli törekvésükben az

---

¹⁸⁰ *Hargita Népe*, 1990. május 23.

alkalmazottak sokszor az általános sztrájktól, a munka többnapos beszüntetésétől sem riadtak vissza.

A helyi magyarság a kommunista rendszer bukásában a kisebbségi jogainak-jogok azonnali érvényesítésének, kulturális intézményeinek és iskoláinak helyreállításának, az anyanyelvi oktatás kiterjesztésének lehetőségét látták. Csíki viszonylatban a magyarok és a románok közötti legnagyobb feszültséget az iskolák szétválasztása okozta. A magyar nyelvű oktatás helyreállítása következtében csak Hargita megyéből 161 nemzetiségű tanárnak kellett távoznia, ami miatt az erdélyi magyarság a szélsőséges román sovinszta erők támadásának célpontja lett. A Csíki-medence lakosságának nemzetiségi összetétele azonban megakadályozott mindenféle olyan interetnikus konfliktust, amely a marosvásárhelyi eseményekhez hasonló tettlegességekhez vezethetett volna.

A kisebbségi jogok érvényesítése céljából létrehozott érdekképviselői szervezet, az RMDSZ, országos viszonylatban is az elsők között alakult meg Csíkszeredában. Nagyszámú tagságának köszönhetően a helyi RMDSZ-nek minden olyan alkalommal sikerült mozgósítania és utcára vinnie a lakosságot, amikor a romániai magyarság kisebbségi jogait a többségi románság megkérdőjelezte. Az 1990. májusi első szabad választások alkalmával az RMDSZ a megye magyar nemzetiségű választópolgárainak támogatásával fölényes győzelmet aratott.

Sólyom István

Kisváros a forradalomban. Gyergyószentmiklós és a rendszerváltás eseményei

Az 1989-es forradalom nem érte teljesen váratlanul Gyergyószentmiklóst. A városi értelmiség és a helyi elitek a nyolcvanas évek második felétől kezdődően már érzékelték a kommunista diktatúra erodálódásának halvány jeleit. Tudomásuk volt a különböző disszidens személyiségek külföldi tevékenységeiről, tisztában voltak a jeles ellenzékiek aktivitásával, fő információs forrásaik a Szabad Európa Rádió, a Kossuth Rádió és a főleg Magyarországról becsempészett szamizdat könyvek, folyóiratok és újságok voltak. A forradalom gyergyószentmiklósi történései magukon viselik a periférikus kisváros társadalmának sajátos jellegzetességeit.

Gyergyószentmiklós a 20. században

Hargita megye harmadik legnagyobb lakosságú városának, Gyergyószék központjának 20. századi története ígéretesen indult. Mai városközpontja a 19. század végére alakult ki, 1907-ben rendezett tanácsú városi rangot kapott. A különböző oklevelekben és történeti forrásokban Gyergyószentmiklós 1607-től már ugyan városként vagy mezővárosként szerepel, ám 1871-ben a korabeli vezetés a kedvezőbb adózási feltételek miatt nagyközséggé nyilvánította a települést. Az 1900-as évek elején erőteljes gazdasági és kulturális fejlődés jellemezte az akkor határ menti települést. Legmeghatározóbb iparága a fafeldolgozás volt, de jelen volt a fémfeldolgozás, a szállodaipar, a bőrgyártás, a fonó-szövőipar, a szabászat és ruházati ipar egyéb ágai, a malomipar, valamint a gépgyártás is. ~~gazdasági~~ Gazdasági fejlettség tekintetében Gyergyószentmiklós a korabeli Csík vármegye legfontosabb településének számított. Az 1910-es népszámláláskor 8905 lakosából 8549 magyar, 155 román, 115 német, 51 ukrán, 12 szlovák és 86 egyéb nemzetiségű volt. A városban jelentős számú örmény lakos is élt, akik 1688-ban telepedtek le Gyergyószentmiklóson, ám a 19. század közepére majdnem teljesen elmagyarosodtak. Leszármazottaik máig őrzik származástudatukat és római katolikus templomukban nagyobb ünnepekkor örmény rítus szerint folynak a misék. A tíz évvel korábbi népszámláláskor még közel kétezer lakossal kevesebbet számláltak, az ugrásszerű növekedés a már említett városi rangra való emelésnek,

valamint Gyergyószentmiklósnak a vasúti forgalomba való bekapcsolása és a faipar fellendülése volt.

A trianoni döntés alapjaiban rengette meg a város virágzó gazdasági életét, a település elvesztette a határ menti kereskedelmi helyzetéből fakadó előnyeit, ráadásul a korabeli román vezetésnek nem állt érdekében feltételeket biztosítani a város további fejlődéséhez. A kommunizmus évtizedei alatt Gyergyószentmiklóson is kezdetét vette a szocialista iparosítás, amelynek valódi célja a románosítás volt. A környező községek színmagyar lakossága miatt és az újonnan létrehozott vállalatok vezetőinek köszönhetően azonban a kísérlet kudarcba fulladt. A korabeli bútorgyár, szövöde, gép- és cserealkatrész-gyár, valamint a mechanikai vállalat viszonylag modern gépparkkal rendelkeztek, és számos munkahelyet biztosítottak a Gyergyói-medence lakossága számára.

1965 után, Nicolae Ceaușescu hatalomra jutásával elkezdődött annak a közigazgatási és városfejlesztési programnak a kidolgozása, amely meghatározta a következő évtizedek Romániáját. Alapja a „szisztematizálási terv” volt, amelyet a Román Kommunista Párt (RKP) XI. pártkongresszusán ~~Pártkongresszusán~~ fogadtak el. Az átfogó város- és falurendezési elvként működő intézkedés egy szocialista jellegű egységes városkép kialakítását akarta létrehozni az ország minden részében, és a városok számát igyekezett megnövelni. Az elképzelések szerint a városi lakosság számarányának az ezredfordulóra el kellett érnie a 70%-ot.¹

Az 1960-as évekig Gyergyószentmiklóson a fafeldolgozást csupán a fűrészárú- és ládakészítés jelentette, míg 1970 júniusában kezdték meg a bútorgyár építését, amelyet 1972 tavaszán adtak át rendeltetésének. Az átadás után néhány hónappal már teljes kapacitással működött a gyár, a szakképzett munkások száma 820 volt. Rá egy évre kombináltá alakult a gyár, majd 1977-ben újabb egységgel bővült. A nyolcvanas években az átalakulások-összevonások nyomán a vállalat három gyáregységből állt: az 1. sz. bútorkészítő részleg (1120 dolgozó), 2. sz. bútorkészítő részleg (500 dolgozó) és a fióküzemként működő ditrói bútorkészítő részleg (830 dolgozóval). A vállalat termékeit a szocialista országok mellett nyugat-európai államokba, az Egyesült Államokba, Kanadába és Izraelbe is exportálták. A len- és kenderfonó építését 1956 augusztusában fejezték be. 1972-ben és 1974-ben korszerűsítették. A szövödét 1973. december végén helyezték teljes fokú üzembe, 1976-ban pedig a számítógépes adatfeldolgozást is bevezették. 1973-ig a Partizán helyi-ipari vállalat

¹ Demeter Csanád: [Urbanizációs kísérletek Székelyföld elmaradott régióiban](#). In: *Pro Minoritate*, 2011-, 4-, 83.

volt a gyergyószentmiklósi vasmegmunkálás melegágya, a munkát az 1952-ben üzembe helyezett öntöde segítette. A vállalat 1973-ban vált ketté, az így létrejött önálló öntöde a romániai fémfeldolgozás egyik jelentős szereplője lett.²

A város ipari központtá való alakulásával a társadalomszerkezet is megváltozott. Gyergyószentmiklós elvesztette kisipari-agrárjellegét, és a gyáripar határozta meg döntően a társadalmi arculatot. A nyolcvanas években a gyári munkások a város lakosságának közel 60%-át adták, míg a mezőgazdaságból élők száma nem érte el az 5%-ot. Az iparosítás felerősítette a környező falvak lakosságának betelepülési hajlandóságát. 1980-ban például a városból elköltözött személyek száma 161, míg a beköltözőké 797 volt.³

A város lakosságának megnövekedése új lakónegyedek építését tette szükségessé. A [Hargita című](#) megyei napilap beszámolója szerint a hatvanas évektől kezdődően, főleg a hetvenes években épültek ki a város tömbház-negyedei. Az Augusztus 23-negyed kb. 2100, a Virág-negyed 6200, míg a Bucsin-negyed mintegy 5000 személynek biztosít lakterületet. A cikk szerint a város lakosságának több mint fele az utóbbi 20 évben épült tömbházban lakik. „Gyergyószentmiklós I. kategóriájú város. Öt köztársasági érdekeltségű vállalata az ipari zónában van elhelyezve, vagyis bizonyos távolságra a város lakterületeitől. A kereskedelmi és szolgáltatási hálózat azonban igen arányosan van elosztva a lakónegyedekben” – olvasható a lapban.⁴

Formázott: Betűtípus: Dólt

1. táblázat: Gyergyószentmiklós lakosságának alakulása a kommunizmus idején, és a rendszerváltás után⁵

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Egyéb összesen	Zsidó, jiddis	Cigány	Ukrán	Szerb	Szlovák
1948	10,031	748	9,222	8	53	30	-	-	-	-
1956	11,969	837	10,959	38	135	70	29	1	-	1
1966	13,204	782	12,316	19	87	36	27	1	4	3
1977	17,428	1758	15,495	21	154	15	112	-	1	2
1992	21,289	2169	18,888	8	224	12	201	2	-	-

A forradalom kitörése és lezajlása

² Garda Dezső: A szocialista iparosítás Gyergyószentmiklóson. In: *Korunk*, 1984-10-752-755.

³ Uo.: 756.

⁴ *Hargita*, 1988. január 30.

⁵ Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1850-2002 között*. Elérhetőség: <http://varga.adatbank.transindex.ro/?pg=3&action=etnik&id=234> (Letöltve: 2014. július 31.)

Formázott: Betűtípus: Nem Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

Míg az 1950-es, 1960-as években a román gazdaság látványos fejlődést produkált, addig a rá következő évtizedekben az ország külföldi hiteleket volt kénytelen felvenni, ezáltal egyre növelve az államadósság mértékét. Az államapparátus és a szolgáltatói rendszerek működésének biztosítása érdekében a külföldi hitelfelvétel mellett az állami takarékoság eszközehez nyúlt a korabeli vezetés. A nyolcvanas években már-már elviselhetetlenné vált a diktatúra fojtogató légköre: üres élelmiszerpolcok, egyre szaporodó áram- és fűtésmezsakítások, a titkosrendőrség szorítása és a szisztematizálás elleni visszatetszés első alkalommal az 1987-es brassói munkáslázadásban csúcsosodott ki. A magyar lakta régiókban mindehhez a kisebbségellenes intézkedések megszorodása által kiváltott ellenérzés is társult. A brassói események után már csak két évnek kellett eltelti a puszkaporos hordó temesvári robbanásához.

A városi értelmiség és a helyi elitek a nyolcvanas évek második felétől kezdődően már ~~érzékeltek~~ érzékelték a kommunista diktatúra erodálásának halvány jeleit. Tudomásuk volt a különböző disszidens személyiségek külföldi tevékenységeiről, tisztában voltak a jeles ellenzékiek aktivitásával, fő információs forrásaik a Szabad Európa Rádió, a Kossuth Rádió és a főleg Magyarországról becsempészett szamizdat könyvek, folyóiratok és újságok voltak. A rendkívül feszült hangulatban mindenki félt, egyetlen közösségben sem érezhette magát biztonságban az ember, hisz még a családokban is jelen volt a ~~Seeuritate~~ Szekuritáté. A nyolcvanas évekre jellemző élelmiszerhiány Gyergyószentmiklóson is érezte hatását. Az üzletekben a fagyasztott halon, a halkonzerven és a paradicsomszószon kívül mást nem lehetett kapni, zöld banánt néha hoztak, de senki sem tudta, mi módon kell elfogyasztani. Egy család havonta egy kg húst kapott, és a ritkaságszámba menő gázpalackokért gyakran 400 méteres sorok alakultak ki. Az iskolákban a pedagógusok igyekeztek a maguk lehetőségeiktől és bátorságuktól függően a pártvonaltól eltérő szemléletmódot is átadni a diákoknak, míg egyes baráti összejöveteleken, irodalmi körökön elszigetelten ugyan, de rendszerellenes bírálatok is elhangoztak. Akiket tetten értek, vagy akik besúgók áldozataivá váltak, azok kemény retorzióban részesültek. A város két főtitkára, Gál Ferenc és Barabás Erzsébet a maguk szűkös lehetőségeikhez mérten, a pártvonalhoz igazodva próbálták irányítani a város életét.

A gyergyószentmiklósi átmenetben főszerepet betöltő értelmiségiekkel készített interjúkból kiderült, hogy a brassói munkásfelkelés sokkal mélyebben, érzékenyebben érintette a közvéleményt, mint a nagy földrajzi távolságban zajló 1989-es temesvári események. Legalábbis, ami a kezdeti napok bizonytalanságait illeti. A Tőkés László kilakoltatása

kapcsán kitört zavargásokhoz az emberek rendkívül óvatosan viszonyultak, és inkább kivárá álláspontra helyezkedtek.⁶

A legnagyobb gyergyószentmiklósi gyárban, a Mechanikai Vállalatban (IMG), vagy ahogy a helyiek nevezték, az öntő⁶dében 1989. december 17-én megjelent egy megyei pártaktivista, aki arra kérte dr. Márton László igazgatót, hogy az egyik műszakváltásnál tartsanak gyűlést és ítéljék el a temesvári eseményeket. Az igazgató első reakciója az volt, hogy közölte a munkásokkal: mindenki vigyázzon magára és a családjára, majd összehívta a vállalat vezetőtanácsát, amelyen jóváhagytak egy semleges hangvétellű szöveget.⁷ A dokumentum hangsúlyozta: a temesvári eseményekről nincsenek pontos információk, a gyár munkásainak a feladata pedig az, hogy tisztességesen dolgozzanak és eltartsák családjaikat. Felhívták arra a figyelmet, hogy az események még zajlanak, senki nem tudja, mi lesz a végkimenetel, ezért mindenkit kértek, hogy a rádióban és a televízióban kövessék figyelemmel az eseményeket. A szöveget román és magyar nyelven is felolvasták.⁸

December 22-ig nyilvános utcai megmozdulásra, felvonulásra nem került sor Gyergyószentmiklóson. 22-én azonban a legnagyobb gyár, az IMG kivételével valamennyi vállalat alkalmazottai utcára vonultak. Márton László igazgató csak az-után engedte az utcára a munkásokat, hogy a gyár szekus tisztje megerősítette neki, semmi bántódásuk nem esik az embereknek, ha csendben, méltóságteljesen felvonulnak. A tüntetés azonban nem zajlott le incidensek nélkül. Délután két órakor a városban felgyújtottak egy rendőrautót, a tömeg behatolt a polgármesteri hivatal épületébe, feldúlta az irodákat, okmányokat égetett a főutcán, míg a városi pártbizottság tagjai a hátsó bejáraton keresztül hagyták el az épületet. A város polgármesterének, Barabás Erzsébetnek Sándor Vilmos, az Állami Vegyes-kereskedelmi Vállalat (ICSM) igazgatója és Szilágyi Ferenc, a Salamon Ernő Elméleti Líceum igazgatója segített a menekülésben.⁹

Az erőszakos cselekmények a rendőrségen folytatódtak, amelynek épületét teljesen kifosztották, a berendezést összetörték és a rendőröket elkergette a felbőszült tömeget. A

⁶ A gyergyószentmiklósi események rekonstruálása főként az események akkori résztvevői által elmondottakon alapul. A tanulmányhoz öt személlyel készült interjú: Bajna György, Dézsi Zoltán, Garda Dezső, Kovács Éva és dr. Márton László. Az érintettek részletes biográfiáját a szöveg végén közöljük.

⁷ Solyom István: Interjú Márton Lászlóval, 2011. február 15., Gyergyószentmiklós. *Nemzeti Kisebbségkutató Intézet Dokumentációs Tára* (a továbbiakban: *NKI-DT*), Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, III. dosszié, 7.

⁸ Az eseményen jelen volt a *Hargita* tudósítója is, aki a másnapi lapszámban azt írta, hogy az öntőde dolgozói határozottan elítélték a temesvári eseményeket. A rendszerváltás után az olvasók kérésére kivizsgálták az esetet. Iuliu Condrat újságíró azt mondta: utasítást kapott, hogy a közlendő szöveg milyen gondolatokat kell tartalmazzon, a megjelent szöveg e miatt nem tükrözhetette az ott elhangzottakat, de egyetértett a gyűlés magatartásával. *Hargita Népe*, 1990. február 1.

⁹ Solyom István: Interjú Bajna Györggyel, 2010. november 18., Gyergyószentmiklós. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, III. dosszié, 7.

rendőrparancsok saját lakásán az aznap vágott, félig feldolgozott disznót is magukkal vitték egyesek. Később Hajdó István és ~~egy~~ Pop Pavel ezredes igyekeztek menteni a menthetőket. Az ezredes a fegyvereket beküldette a kaszárnyába, ennek ellenére egyes civilek fegyverhez jutottak. A tömegben más településekről származó provokátorok is megjelentek. A rendőrök nagy része a Szekuritáté belügyi alakulatának az épületébe menekült, míg másokat a gyergyói emberek bűjtattak. A felfokozott hangulatban az IMG vezetője és Hajdó István plébános voltak azok, akik viszonylag rendet tudtak teremteni. A népszerű igazgatóra ekkor kezdett vezetőként tekinteni a tömeg.¹⁰

A törés-zúzás után a főtéren gyülekező tömeg követelni kezdte, hogy válasszanak vezetőséget. A tömeggyűlés Márton Lászlót és Dézsi Zoltánt, a Salamon Ernő Elméleti Líceum korábbi igazgatóját bízta meg a városvezetéssel. A sebtében összeírt listára végül harminc ember került fel, köztük volt Hajdó István katolikus esperes és Pop Pavel nyugalmazott szekusezredes is. A harminctagú tanács végül egy tíztagú szűkebb vezetőtanácsot választott, amely a nap minden órájában ülésezett. A tanács polgármesternek nevezte ki Márton Lászlót, alpolgármesternek pedig Dézsi Zoltánt választotta. Amíg az ad hoc választások zajlottak, a tömeg egy része ismét erőszakra ragadtatta magát, ezért Hajdó esperes a templom felé vezette őket, ahol a szabályrendelet megalkotásáig sikeresen meg tudta fékezni az elszabaduló indulatokat. Az elmondások szerint a városnak nagy szerencséje volt, hogy a polgári védelemnél dolgozók telefonkapcsolatban tudtak állni a város fontosabb stratégiai pontjaival, így kellő információmennyiség birtokában viszonylag kontrollálni tudták az eseményeket.

A helyzet stabilizálása után sajátos helyzet állt elő: volt ideiglenes városvezetés, ám nem voltak rendfenntartó erők, hisz a rendőrség és a ~~Securitate~~-Szekuritáté alakulata a város széli katonai kaszárnyába húzta meg magát. Pop Pavel szekusezredes ekkor Márton László kérésére felvette a kapcsolatot az alakulat vezetőjével, és tárgyalási időpontot kért. A beszélgetés után Márton László és Dézsi László a kaszárnyába ment. A tárgyalások a felek higgadságának köszönhetően eredményesen zárultak. Megállapodtak abban, hogy másnap Olaru parancsnok biztosítja a lakosságot, hogy a forradalommal tart. Cserébe azt kérte a polgármestertől, hogy figyelmeztesse az embereket, ne támadják meg a kaszárnyát, mert azt akár fegyverhasználat árán is védelmeznie kell. A parancsnok 23-án tömeggyűlés előtt

---

¹⁰ Interjú Bajna Györggyel, i. m., 12.

biztosította a lakosságot, hogy a forradalommal tart, és a tömeg 31. tagként beválasztotta őt a szélesebb vezetőtanácsba.

23-án délelőtt a polgármester magához hívatta a munkásgárdák parancsnokait, és parancsba adta, hogy szervezzék meg a város védelmét az állítólagos terroristaveszély miatt. A település minden bejáratához őrséget állítottak, minden egység rádión tartotta a kapcsolatot egymással és a központtal. E-közben az élelmiszer-ellátást is meg kellett oldani. Márton László felvette a kapcsolatot az élelmiszer-ipari vállalatok igazgatóival, és nyomatékosan megkérte őket, hogy karácsony reggelre annyi tej, kenyér és hús legyen az üzletekben, hogy ne fogyjon el. A szekus-zászlóaljjal megegyeztek, hogy a rend és a biztonság fenntartása érdekében katonákat adnak, sőt, egyszerű emberek vadászpuskákkal őrizték a szűkebb városvezetés biztonságát.¹¹

Dézi Zoltán a tűzoltóságtól kapott mikrobusszal járta a várost, és hangosbemondón tájékoztatta a lakosságot a fejleményekről. Karácsony este Dézi egy táskarádió segítségével magyar karácsonyi dalokat játszott le a város különböző pontjain, és az ortodox pap három kisgyereke a mikrofonban román kolindákat énekelt.¹² Az este mégsem telt nyugodt légkörben, hisz a városvezetés riasztó híreket kapott: Két teherautónyi terrorista indult el Marosfőről Gyergyó felé. A gyűlésen jelen lévő szekusparancsnok és a nyugdíjas ezredes határozottan állították, hogy hamisak az információk, de amikor a második riasztás megérkezett, hogy a fegyveresek már a marosfői iskolát is elhagyták, mindenki szétszéledt. Az irodában Márton László, Bajna György és a két szekus maradtak. A polgármester ekkor arra kérte a szekusparancsnokot, hogy bizonyítsa be lojalitását, és küldje ki a tekerőpataki útra a zászlóaljait. A parancsnok telefonált, és rövid időn belül az egység harcászultságban várta a Marosfő felől érkező állítólagos a-terroristákat. Utóbb kiderült, diverziókeltés zajlott. Rá két napra, mint utóbb kiderült, ismét hamis információkat kapott a városvezetés. Egy telex érkezett, hogy egy sebesülteket szállító szerelvény érkezik Bukarestből, és arra kéri a gyergyói vezetést, hogy biztosítsanak szállást és orvosi ellátást.¹³

Az átmenet kérdései

Az átmeneti időszakban a folyamatos diverziókeltések okozta riadalmak mellett a városvezetésnek három fő problémára – a közbiztonság, az élelmezés, a segélycsomagok elosztása – kellett kielégítő választ találnia. A korabeli jegyzőkönyv szerint a testületi

¹¹ Sólyom István: Interjú Dézi Zoltánnal, 2012. július 11., Gyergyószentmiklós. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, III. dosszié, 9.

¹² Uo.: 10.

¹³ Interjú Márton Lászlóval, i. m., 16–17.

üléseknek állandó napirendje volt az élelmezés, ugyanis Márton László határozott felszólítása ellenére sem tudott minden gyár elegendő mennyiségű élelmiszert előállítani. A közbiztonságot illetően parázs viták alakultak ki, hogy más városból hozzanak-e rendőröket, vagy hívják vissza a régiakat, akik elmenekültek. Kiderült ugyanakkor, hogy néhány fegyver egyes személyeknél maradt: 27 puská, 15 pisztoly az ezekhez tartozó töltényekkel. Márton László javasolta, hogy akiket nem akar itt látni a lakosság, azokat vigyék el a városból, akiket elfogadnak, azok álljanak munkába. A volt parancsnok kérte, hogy a rendőrök családjainak ne essen bántódásuk. Márton László a helyzet stabilizálása után rögtön jelezte, hogy lemondana tisztségéről, ám ekkor a marasztalás hatására úgy döntött, marad. Érdekes és figyelemre méltó momentum, hogy a viszonylag rövid idő és a sok tennivaló ellenére a városban hozzálátanak a demokrácia megszervezésének. A jegyzőkönyv tanúsága szerint a testület abban is megállapodott, hogy minden vállalat 1 képviselőt választ, a 200 dolgozónál többet foglalkoztató vállalat pedig 2 képviselőt delegál a tanácsba. Sőt, Márton László egy új választási rendszer kidolgozását javasolta, amely által valamennyi társadalmi réteg képviselői választott tisztséghez juthatott volna. Mindezek mellett még egy testvérvárosi felkérés is érkezett a magyarországi Tamási részéről.¹⁴

A közbiztonság

A karácsony utáni első napokban továbbra sem volt kellőképpen megszerveve a közbiztonság. Ekkor egy férfi állított be Márton László irodájába, és közölte a polgármesterrel, hogy ő egy többszörösen elítélt, nemrégiben szabadult rab, akit Csorgónak hívnak, és lakást kér. A polgármester kiutalt egy lakást Csorgónak, akinek nagy tekintélye volt a város roma lakosságának a körében. ~~Rá-n~~Nem sok időre a városvezetés arra ébredt, hogy Csorgó rögtön megszervezte a város védelmét, és Delta néven biztonsági szervezetet alapított, amely meglepően rövid idő alatt elfogadható közbiztonsági állapotokat teremtett.¹⁵

A város összegyűlt lakossága december 23-án egyenként szavazott azon rendőrök személyéről, akik visszajöhetnek a városba, elsőként a parancsnok és a későbbi rendőrparancsnok, Sandor Eugen nevét említették. Később, a polgármesternek nem lévén más választása, kompetens személy hiányában egy, a lakosság által gyűlölt Ștefan Mircea Butnaru

¹⁴ Az ideiglenes városvezetői tanács jegyzőkönyve

¹⁵ Állítólag Csorgó parancsára a még a rendőrparancsnok disznóját is visszavitték a tulajdonosának. Az események után ~~3-három~~ évvel Márton László véletlenül összefutott az utcán Csorgóval, akinek valós nevét senki nem tudta. Ekkor derült ki, hogy Csorgó Magyarországra települt. Évekkel később jutott tudomására, hogy a férfi tüdőrákban meghalt. Márton László szavai szerint Csorgó „üde színfoltja” volt a gyergyói forradalomnak. Interjú Márton Lászlóval, i. m., 18–19.

nevezetű parancsnokot nevezett ki a rendőrség élére, ám feltételül szabta, hogy kérjen bocsánatot a város lakosságától múltbéli tettei miatt.¹⁶ Az emberek nagyon nehezen barátkoztak meg a gondolattal, hogy a régi rendőrség nélkül nem lehet fenntartani a rendet, és mindenáron új rendőrséget akartak. Az ellenérzések jogosak voltak, hisz az állomány néhány tagja sok esetben agresszív, szadista módon bántalmazott egyeseket. A parancsnok végül bocsánatot kért, ám ez alatt lakását feldúlták, személyes dolgait az utcára dobálták, és felfüstölt disznóját a kutyákkal etették meg. A kedélyek lecsillapodása után Butnaru eligazította az őrsöt, amelyik egy törvényszéki szobában kapott helyet.¹⁷ Az állítólagos terrorista-veszély miatt ugyanakkor a település minden bejáratához őrséget állítottak, minden egység rádióon tartotta a kapcsolatot egymással és a központtal.

December 26-án az ideiglenes városvezetői tanács ülésének fő napirendi pontja a város védelme volt. Az ülésen két javaslat hangozott el: az egyik szerint a város négy bejáratához állítsanak felfegyverzett katonákat, a [Securitate-Szekuritáté](#) harcoló egységeit, vagy a városi Tanács alakítson egy őrséget. Constantin Dorobanțu őrnagy javasolta, hogy az egységekhez 4-5, fegyverrel nem rendelkező embert is adjanak, ezen felül két tisztet nevezzenek ki, akik ellenőrizhetik az alakulatokat.¹⁸ A másik javaslatot nem tartotta kellően operatívnak. Bocsárdi László felvetette, hogy a fiatalok kapcsolódjanak be a város őrzési feladataiba, fegyver nélkül.¹⁹ Végül két csoportot [alakítanak/alkalakitottak](#), akik a sofőriskola autoíval [járőröznek/járőröztek](#). Dr. Jeszenszky Géza, a városi kórház igazgatója közölte, hogy az állami kórházi gazdaságot romák támadták meg.²⁰

Az ideiglenes városvezetői bizottság az alkoholfogyasztást betiltotta, a tilalmat kizárólag szilveszterkor oldották fel. A [Hargita Népe](#) cikke szerint Gyergyószentmiklóson kitűnően megszervezték a várost, ahol az addigi legnagyobb szervezettséget és célszerűséget találták. „Folyamatos az ellátás, a tejből mindennap megmarad valamicske, sőt, az emberek húst is

Formázott: Betűtípus: Dólt

¹⁶ Egyik interjúalany sem emlékezett a rendőrpáncsnok keresztnévére. Márton László a beszélgetés során úgy fogalmazott, hogy rá egy évre Butnaru megyei rendőrpáncsnokká nevezték ki. A Hargita Megyei Rendőr-főfelügyelőség honlapja szerint Ștefan Mircea Butnaru 1996 és 1999 között volt megyei rendőrfőnök.

¹⁷ A parancsnok azzal fenyegetőzött a Márton Lászlóval való négy szemközti egyeztetésen, hogy aki szembe megy vele, azt géppuskával lövi le.

¹⁸ A gyergyószentmiklósi 73-as számú szekus-zászlóalj őrnagya volt az események idején. Márton László az interjúban becsületes, együttműködésre és párbeszédre törekvő katonaként említette. „Emberként és katonaként is példamutató volt” – fogalmazott. A rendszerváltás után vezérőrnagynak, a Kovászna, Hargita és Maros megyei csendőrség parancsnokának nevezték ki.

¹⁹ Jászai Mari-díjas rendező, a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház igazgatója. 1984 és 1989 között a gyergyószentmiklósi Figura Kísérleti Színház alapító-vezetője volt.

²⁰ Az ideiglenes városvezetői bizottság jegyzőkönyvének 1989. december 26-i bejegyzése. A jegyzőkönyv megtalálható a Kisebbségkutató Intézetben. Lásd: *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, Gyergyószentmiklós dosszié.

vásárolhattak. Minden gyárban dolgoznak. Viszont az is igaz, hogy a termelőegységekben elég nagy a száma azoknak, akik a munkaidőt tévénézéssel töltik” – olvasható a lapban.²¹

A segélycsomagok ügye

Már 1989. december 24-én megjelentek az első segélyszállítmányok, sőt, a budapesti Kossuth Rádió tudósítója is Gyergyószentmiklóson volt. A polgármester Györgyöt bízta meg, hogy a sajtóval foglalkozzon. Szerinte az első segélyszállítmányt a Máltai Szeretetszolgálat hozta, és az első között volt néhai osztálytársa, Dr. Selyem Zsombor is. 25-én már vagonszámra érkeztek a segélycsomagok. Márton László egy bizottságot hozott létre, amelynek feladata a gyógyszerek felügyelete volt. Egy orvos is volt a testületben, az egyik kulcs nála volt, egy a bizottságnál, s kizárólag együtt mehettek be a gyógyszerkészítményeket tároló létesítménybe. Az élelmiszert a plébániahivatalba raktározták el. A kávé külön raktározták el, és csak olyannak adták, aki valóban kávézott. Sok esetben akkora-olyan mennyiségű rakomány érkezett, hogy nem tudták elosztani a városban, így a gyáraknál osztották szét az emberek között. A segélycsomagok szétosztásánál előnyt élveztek a háromgyerekes és az ennél népesebb családok, valamint a nyugdíjasok.²²

Megjegyzés [Z1]: Innen hiányik a vezetőknév

A városba Németországból, Svédországból, Ausztriából, Magyarországról érkeztek segélyszállítmányok. A kommunikáció javarészt németül és franciául zajlott a városvezetés és a különböző szállítmányok vezetői között. A hivatal részéről Kovács Éva, a rendszerváltás előtt a néptanács titkára, az ideiglenes városvezetői bizottság jegyzőkönyvírója tartotta a kapcsolatot. Elmondása szerint hat hónapon át hetente érkeztek a különböző szállítmányok, ám semmiféle hivatalos dokumentációval nem rendelkeztek az átvételkor, mivel a korabeli jogrendszer nem szabályozta a külföldi segélyek Romániába történő behozatalát és átvételét. Ekkor a polgármester javaslatára egy alapítványt hozott létre, Szent Miklós Szervezet néven, amely az első civil szervezet volt Gyergyószentmiklóson. A ma is működő alapítvány a rendszerváltás után a segélyszállítmányokból származó ruhaneműk, háztartási eszközök stb. elosztásával, később árusításával foglalkozott. A kezdeti időszakban a katolikus egyház fogadta a szállítmányokat, ám miután megtelt a parókia udvara, a polgármesteri hivatal is bekapcsolódott.²³

²¹ *Hargita Népe*, 1989. december 27.

²² Interjú Márton Lászlóval, i. m., 24–25.

²³ A segélyszervezetek rendkívül készségesek voltak. Egy ízben a polgármester kérésére 100 darab román és 100

A szekus-dossziék ügye

Fontos momentum, hogy a rendőrség feldúlásakor megkezdődött a szekus-iratok eltüntetése. Sok egykori szemtanú szerint azok voltak jelen a rendőrség szétverésénél, akik saját dossziójukat keresték. 23-án délután egy fiatal férfi jelentkezett a polgármesternél, hogy nála van a város összes besúgójának a listája. Márton László ekkor magához kérte Dézsi Zoltánt, és megkérdezte a fiatalembert, hogy ők ketten szerepelnek-e a listán. A férfi azt válaszolta, hogy nem. Ekkor a polgármester azt tanácsolta, hogy vigye fel az iratokat a Szekuritáté épületébe, mert ő nem akar belenézni. Dézsi 23 év után sem tartotta hibának a lépést, és úgy vélte, abban a helyzetben az volt egyetlen biztonságos megoldás.²⁴

A forradalom győzelme után az élet lassan kezdett visszatérni a normális kerékvágásba, a lakosság az elkobzott ingatlanok, vagyonok visszaszolgáltatását, a közbirtokossági ügyek rendezését kezdte követelni. Márton László 1990. január 10-én közölte Dézsi Zoltánnal, hogy lemond az ideiglenes polgármesteri tisztségéről. Bevallása szerint soha sem volt politikus-alkat. Dézsi ekkor szintén úgy döntött, hogy nem folytatja.²⁵

Az RMDSZ megalakulása

A gyergyószentmiklósi RMDSZ megalakításában kulcsszerepe volt Garda Dezső történelemtanárnak, aki december 21-én a még a kolozsvári eseményeknek volt cselekvő résztvevője, majd 23-án felvette a kapcsolatot Demény Lajos történésszel, aki jelezte neki az RMDSZ országos szervezetének létrehozási előkészületeit.²⁶ Garda elmondása szerint Bajna György, Árus Zsolt, ifj. Fodor László és Bocsárdi László vállalták az alakuló gyűlés előkészítésében való részvételt, míg a program megszövegezésén maga Garda Dezső dolgozott Csata Ambrussal egyeztetve. Az alakuló ülésen Garda szerint a program felolvasásában Dézsi Zoltán – aki ekkor már a Nemzeti Megmentési Front elnöke volt – akadályozta, mert belső viták alakultak ki a tekintetben, hogy előbb a vezetőséget kell megválasztani és csak utána kidolgozni a programot. A jelenlévők az ideiglenes

---

darab magyar karakterrel ellátott írógépet hoztak Ausztriából, valamint egy kamion Kent cigarettát a katonáknak.

²⁴ Interjú Dézsi Zoltánnal, i. m., 11.

²⁵ Interjú Márton Lászlóval, i. m., 20–21.

²⁶ Dézsi Zoltán ugyanakkor úgy emlékezett, hogy Balázs Sándor kolozsvári filozófus, a *Kiáltó Szó* szamizdat szerkesztője 1989-ben, később az RMDSZ politikusa őt hívta fel elsőként, hogy meg kellene alapítani az RMDSZ helyi szervezetét. Dézsi ezzel teljes mértékben egyetértett, és úgy vélte, a feladatra a legalkalmasabb személy Garda Dezső lenne. Interjú Dézsi Zoltánnal, i. m., 9.

szervezőbizottság elnökének Garda Dezsőt választották. A gyergyószentmiklósi RMDSZ tagjainak a száma a megalakulást követő két hónapban 8 ezerre nőtt. Garda fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy a helyi RMDSZ egyik fő mozgatórugója az volt, hogy alulról jövő szerveződésként semmi alá-fölé rendeltségi viszonyban nem volt a bukaresti magyar központi kezdeményezéssel. Az ő javaslatára döntöttek úgy, hogy a Gyergyói-medence településeinek mindegyikében lesz helyi RMDSZ-szervezet. Az alakuló ülésre Márton Lászlót is meghívták, aki korábbi döntésére hivatkozva, visszautasította a meghívást. Döntését nem nézték jó szemmel.²⁷

Az iskolák szétválasztásának ügye

A román és magyar iskolák szétválasztásának ügye rendkívül heves indulatokat generált mind román–magyar, mind magyar–magyar viszonylatban. Az ügy két főszereplője Garda Dezső és Dézsi Zoltán voltak. Garda, aki szerint az iskolák szétválasztása volt a legnagyobb és legkellemetlenebb probléma Gyergyószentmiklóson, minden követ megmozgatott az ügy érdekében. Pataki Imrénél, az Országos Front Hargita Megyei Ideiglenes Tanácsának elnökénél elérte, hogy pénzt biztosítsanak az új román iskola megépítésére a mostani Szent ~~István-István~~-templom mellett.²⁸

Dézsi Zoltán ugyanakkor azon az állásponton volt, hogy az iskolák szétválasztásának ügyét nem kell elsietni, és az ügy érdekében Szilágyi Ferencet, a Salamon Ernő Líceum igazgatóját is meggyőzte. Dézsi úgy vélte, hogy az akkori helyzetben a pillanat nem volt alkalmas a költöztetésre. Diákjainak javasolta, hogy mindenki beszélje meg otthon, ki, melyik nyelven kívánja folytatni tanulmányait. Hozzátette: mindig is amellet volt, hogy magyarul tanuljanak a diákok.²⁹

A folyamat a 6-os számú iskolában kezdődött, ahol szétválasztották a román és a magyar elemi osztályokat. Ebbe a tanárok is beleegyeztek. A Salamon Ernő Líceum esetében a tanári kar nagy része ellenezte a különválást. Garda szerint a 12.-es diákok az önálló magyar iskola mellett voltak. A kérdésről gyűlést hívtak össze, amelyet egy javaslat alapján az NMF a jelenlegi bíróság épületében tárgyalt meg. Garda azt kérte a diákoktól, hogy jöjjenek el és tüntessenek a magyar iskoláért. A gyűlés egyik furcsasága az, hogy Nicolae Sabău

²⁷ Sólyom István: Interjú Garda Dezsővel, 2012. június 24., Gyergyószentmiklós. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, III. dosszié, 4–5.

²⁸ Garda Dezső az iskolaépítésre vonatkozó javaslatát nem említette az interjúban, erről az epizódról Bajna György beszélt. Interjú Bajna Györggyel, i. m., 17.

²⁹ Interjú Dézsi Zoltánnal, i. m., 11–12.

rendőrparancsokra szinte ráesett a nagyablak, amikor belépett a terembe.³⁰ A vita során végül a 25 fős testület három tagja szavazott az önálló magyar iskola mellett, 22-en amellett foglaltak állást, hogy maradjon vegyes tannyelvű iskola. A testületnek három tagja volt román nemzetiségű. Végül is egy olyan kompromisszumos megoldással értettek egyet, hogy jogilag létrejön a magyar és a román iskola, de továbbra is a líceum épületében maradnak, és a terheket közösen vállalják.

Az iskolaügy kipattanásakor Dézsi Zoltán nem tartózkodott a városban. Szerinte ekkor kezdték azt terjeszteni egyesek, hogy ő nem szeretne magyar iskolákat. Elmondása szerint osztálya diákjait arra kérte, hogy mindenki beszélje meg a szüleivel és döntse el, melyik szakon kívánja folytatni tanulmányait. Az interjúban határozottan leszögezte, hogy mindig a magyar nyelvű oktatás mellett állt. Dézsi úgy vélte, hogy Garda Dezső nem akart egyebet, mint a románokat kiköltöztetni a Salamon Ernő Elméleti Liceumból. Mikor már ezek az események lezajlottak Székelyudvarhelyen, Csíkszeredában, ahol annyira feltűzeltek főleg a románságot, a pillanat nem volt alkalmas a költöztetésre – mondta.³¹

A marosvásárhelyi események gyergyószentmiklósi lecsapódása

A Vatra Românească megalakulása még jobban elmélyítette az amúgy is pattanásig feszült román–magyar viszonyt. Az utcákat, a tömegközlekedési eszközöket szórólapok lepték el, amelyek szerint a magyar közösség túl sok jogot követel magának. Az előjelek egyértelműek voltak. 1990. február 8-án tüntetést tartottak Gyergyóban a Bolyai Egyetem visszaállításáért, és a magyar iskolák létrehozásáért, amelyen **8-nyolc**ezren vettek részt, majd március 15-én felvonulást szerveztek. A líceum és a kultúrház ormára is kitépték a magyar zászlót, az ünnepség csendben lezajlott. A marosvásárhelyi események miatt jelentős tömeg gyűlt össze az utcán március 18-án és 20-án. A tömeg megkerülte a központot, útközben a Vatra Româneascăt megalapító ortodox pap lakása előtt is elhaladtak, akinek az ablakát egy csapágygolyóval bevették, ám egyéb atrocitásra nem került sor. Garda Dezső autóbuszjáratokat szervezett Szilágyi Istvánnal, az IRTA akkori vezetőjével azon önkéntes vállalás alapján szerveződő csoportok számára, akik részt szerettek volna venni a marosvásárhelyiek védelmezésében. Garda szerint ekkor olyan információkat kaptak, hogy a román hadsereg támadásra készen állt az önkéntesekre való lecsapásra, ezért úgy döntöttek,

³⁰ Garda Dezső elmondása szerint megijedt a jelenettől, hisz azzal vádolhatták volna, hogy merényletet akart elkövetni a rendőrparancsnok ellen. Interjú Garda Dezsővel, i. m., 5.

³¹ Interjú Dézsi Zoltánnal, i. m., 11.

nem indulnak el.³² A városban újabb felvonulást tartottak, és a románság képviselőivel is tárgyalásokba bocsátkoztak. Időközben elterjedt az a hír, hogy Moldvából 21 autóbusszal szállítanak önkénteseket Gyergyószentmiklóson keresztül a marosvásárhelyi románság megsegítésére. Ekkor néhányan, a hegyi_mentők csoportjával együtt, a 14-es kilométernél állásokat szerveztek meg, hogy megakadályozzák az autóbuszoknak Gyergyószentmiklóstra való bejövetelét.

Az újabb nagygyűlésen jelenlévők követelni kezdték egy tiltakozó nyilatkozat megfogalmazását a marosvásárhelyi magyarelleses támadások kapcsán, és a tüntetők egy bizottságot szavaztak meg, amely arra volt hivatva, hogy a nyilatkozatot személyesen vigye el Petre Roman miniszterelnöknek. A bizottságnak öt tagból kellett volna állnia: egy tag a szabad szakszervezeteket, egy a románságot, ketten a Gyergyószentmiklósi Ideiglenes Nemzeti Egység Tanácsát, míg egy személy az RMDSZ-t képviselte volna. A gyűlésen nevesítették a Bukarestbe utazó személyeket, köztük Garda Dezsőt, aki a nyilatkozat megszövegezése után azt román és magyar nyelven is felolvasta, a jelenlévők pedig elfogadták. A tüntetés befejezése után azonban a választmányi ülésen már megpróbálták lebeszélni Gardát az utazásról, aki végül társak hiányában egymaga ment a miniszterelnökhöz. Garda szerint a miniszterelnöki látogatást az RMDSZ akkori felső vezetése aprólékosan előkészítette. A megbeszélés fél_órát tartott. Garda átnyújtotta Petre ~~Románnak~~ Romannak a gyergyóiak nyilatkozatát, majd elbeszélgettek a marosvásárhelyi eseményekkel kapcsolatos elvárásokról. Garda ugyanakkor szóba hozta a várost érintő főbb beruházások kérdéskörét is. Mialatt zajlott a kormányfői látogatás, a gyergyóiak felismerték az utcán a négy el nem utazott bizottsági tagot, és az emberek spontán tüntetéseket szerveztek. A több ezres tömeg maga elé hívta Garda feleségét, akitől azt kérték, számoljon be férje hollétéről.³³

Az eseményekben, az átmeneti állapotot levezénylő Márton László, a lemondott polgármester is érintve volt, ugyanis a marosvásárhelyi börtényár igazgatójához baráti és szakmai kapcsolat fűzte. Az igazgató arra kérte Márton Lászlót, ha úgy adódik, és a vásárhelyi magyarokat lerohanják a románok, akkor segítsenek a gyergyóiak. Márton megígérte a segítséget, de senkinek nem beszélt a beszélgetésről. Ehhez kapcsolódik, hogy a gyergyói állomáson volt csak kihelyezve magyar nyelvű városfelirat 1990 előtt, de a forradalom után több alkalommal is el akarták távolítani. Az állomásfőnök egy ilyen alkalommal értesítette Márton Lászlót, hogy mit terveznek, aki szólt a gyár alkalmazottainak, hogy nézzenek körül az állomáson és

³² Interjú Garda Dezsővel, i. m., 7.

³³ Interjú Garda Dezsővel, i. m., 7–8.

ne engedjék, hogy lekerüljön a tábla. Háromszáz ember vonult ki a márciusi események alatt és a tábla a helyén maradt.³⁴

Összegzés

Az 1989-es forradalom gyergyószentmiklósi eseményei a romániai magyarság szimbolikus rendszerváltó nagyvárosainak központi történéseihez képest periferikus jelentőséggel bírnak. Az események nem különösebben befolyásolták a romániai magyar közösség rendszerváltás utáni jövőjét, a változás irányítói csak időszakosan kerültek a nagypolitika befolyásolásának közelébe. Ugyanakkor fontos aláhúzni, hogy az események alakítóinak köszönhetően a városban vérontás és jelentősebb fizikai agresszió nélkül sikerült levezényelni az átmenetet. Ebben kulcsfontosságú szerepet játszott két karizmatikus és nagy köztiszteletnek örvendő személy: Márton László és Hajdó István esperes. A főleg gyári munkásokból álló feldühödött tömeget az első napokban Mártonnak és Hajdónak sikerült megfékezni, így „csupán” a rendőrség épületében esett kár és a néptanács fontos iratai is sértetlenül megúszták a felfordulást.

A gyergyószentmiklósi helyzet azért is rejtette magában a súlyosabb konfliktus lehetőségét, mert a városban katonaság, csendőrség és szekus-alakulat is állomásozott. Az, hogy a városvezetőknek és a fegyveres alakulat vezetőinek sikerült úgy lavírozniuk az események zűrzavarában, hogy egy puskalövés nem dördült el az átmenet alatt, a felek józan, konszenzusra törekvő magatartásának bizonyítéka. Érdekes színfoltja a történéseknek, hogy a városvezetés a számos létfontosságú teendő mellett a demokratikus alapelvek és a demokrácia alapértékeinek gyakorlatba ültetésére is időt szánt.³⁵

A nyolcvanas években működő nagyvállalatok vezetőinek nagy része helyi születésű volt, akikre a rendszerváltás után rázúdult a népharag, és nem maradhattak régi helyükön. Az üzemeket különben néhány év alatt leépítették, és a privatizáció, valamint a kis- és középvállalkozások létrejötte miatt rövid idő alatt a múlté lett az alig egy évtizede még a város abszolút többségét kitevő munkásréteg. A demokratikus berendezkedés első időszakában még jellemező volt, hogy egykori pártfunkcionáriusok vállaltak közéleti-politikai szerepet, ám nem sok időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy helyet kezdjenek követelni maguknak az új generációk.

³⁴ Interjú Márton Lászlóval, i. m., 24.

³⁵ Humoros epizódja ennek a folyamatnak, hogy a pártalapítások kezdeti időszakában két nő elhatározta, hogy megalapítják a zöldek pártját. Három hónapig elfoglaltak egy termet az RKP épületében, ahová életvitelszerűen beköltöztek. Későbbi sorsukról nem tudni.

A marosvásárhelyi események lezajlása után még jó ideig kölcsönös bizonytalanság uralkodott. Olyan híresztelések kaptak szárnyra, miszerint Gyergyóban és környékén valósággal vadásznak a román megyék számtábláival ellátott autókra, így néhány hónapra megcsappant a Neamț megye felé történő autóforgalom.-

Tavaszi folyamán, Gyergyószentmiklóson is lezajlottak az első szabad választások, amelyeken a legtöbb szavazatot, 24-et Garda Dezső szerezte. Őt Borsos Géza követte 16 szavazattal, míg Dézsi Zoltán 10 voksot kapott. A parlamentben mégis Borsos Géza, a Székely Nemzeti Tanács jelenlegi alelnöke képviselte Gyergyót, ugyanis Garda visszalépett Pálfalvi Attila javára, aki 1990-ben tanügyminiszter-helyettes volt.

Megjegyzés [Z2]: ez százalékos?

Mellékletek:

A Nemzeti Megmentési Front (FSN) ideiglenes vezetőségének névsora:

1. Márton László – IMG (Öntöde); 2. Sándor Vilmos – ICSM (Állami Vegyes-kereskedelmi Vállalat); 3. Ioan Razniciuc – Tűzoltóság; 4. Ferenczy Stefan – Pékség; 5. Kovács Éva – Néptanács; 6. Szabó Rudolf – EGCL (Közüzemek); 7. Aszalós Albert – Kórház; 8. Constantin Bortisca – IPEG (Geológiai Kutató és Feltáró Vállalat); 9. Marius Lumei – IPL (Bútorgyár); 10. Török Attila; 11. Kovács Sándor – 1. sz. Liceum; 12. Kolumbán Imre; 13. Alexandru Iliescu – 1. sz. Liceum; 14. Petru Cuiucu – IUPS (Gép- és Cserealkatrész Gyártó Vállalat); 15. Hajdó István – Katolikus egyház; 16. Tinka Kálmán – Néptanács; 17. Dézsi Zoltán – tanár; 18. Hideg József – Szövöde; 19. I. Brikas – IUPS (Gép- és Cserealkatrész Gyártó Vállalat); 20. Balázs István – Gyilkostó Szövetkezet, fényképész; 21. Blénessy Jenő – nyugdíjas; 22. Len Emil – mezőgazdaság; 23. Tamás Kálmán – Fonoda; 24. Bencze Géza – nyugdíjas; 25. Sántha István – Bútorgyár; 26. Jeszenszky Géza – Kórház; 27. Pavel Pop-szekus zászlóalj, nyugdíjas; 28. Sára Tibor; 29. Virgil Lungu; 30. Gheorghe Tofan

Az ideiglenes városvezető tanács

1. Márton László – IMG (Öntöde); 2. Sándor Vilmos – ICSM (Állami Vegyes-kereskedelmi Vállalat); 3. Ioan Razniciuc – Tűzoltóság; 4. Ferenczy Stefan – Pékség; 5. Kovács Éva – Néptanács; 6. Szabó Rudolf – EGCL (Közüzemek); 7. Dr. Aszalós Albert – Kórház; 8. Constantin Bortisca – IPEG (Geológiai Kutató és Feltáró Vállalat); 9. Marius Lumei – IPL

(Bútorgyár); 10. Török Attila; 11. Kovács Sándor – 1. sz. Líceum; 12. Kolumbán Imre; 13. Alexandru Iliescu – 1. sz. Líceum; 14. Petru Cuibuca – IUPS (Gép- és Cserealkatrész Gyártó Vállalat); 15. Hajdó István – Katolikus egyház; 16. Tinka Kálmán – Néptanács; 17. Dézsi Zoltán – tanár; 18. Hideg József – Szövöde; 19. I. Brikas – IUPS (Gép- és Cserealkatrész Gyártó Vállalat); 20. Balázs István – Gyilkostó Szövetkezet, fényképész; 21. Blénessy Jenő – nyugdíjas; 22. Len Emil – mezőgazdaság; 23. Tamás Kálmán – Fonoda; 24. Bencze Géza – nyugdíjas; 25. Sántha István – Bútorgyár; 26. Jeszenszky Géza – Kórház; 27. Pavel Pop – szekus zászlóalj, nyugdíjas; 28. Sára Tibor; 29. Virgil Lungu

Biográfiák:

Bajna György (újságíró, költő): Gyergyószentmiklóson született 1947-ben. A rendszerváltás előtt sok mindennel foglalkozott. Volt rakodó-munkás, hivatalnok, helyettes tanár, művelődési szervező. A nyolcvanas években a Gépgyártóipari Vállalatnál számlakatosként dolgozott, a forradalom eseményei alatt telefonügyeletes volt. 1990-ben a *Hargita Népe* munkatársa lett, elvégezte a nagyváradi Ady Endre sajtókollégiumot. Versei irodalmi és napilapokban, folyóiratokban és időszakos kiadványokban, illetve gyűjteményes kötetekben jelentek meg. A forradalom idején Márton László ideiglenes polgármester jobb kezeként tevékenykedett, a rendszerváltás után semmilyen politikai funkciót nem vállalt.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Dr. Dézsi Zoltán (filozófiatanár, pedagógus, politikus): 1943-ban született Ratosnyán. Egyetemi tanulmányait a BBTE történelem–filozófia karán végezte, majd Gyergyószentmiklóson a Salamon Ernő Elméleti Liceumban tanított filozófiát, történelmet, politikai gazdaságtant, tudományos szocializmust, logikát, lélektant, majd pedagógiából doktorált. Tíz évig volt iskolaigazgató, a rendszerváltás tanárként éri. Az átmeneti időszakban a város alpolgármesteri tisztségét töltötte be, majd kétszer Gyergyószentmiklós polgármesterévé választották, ~~RMDSZ~~-~~RMDSZ~~-színekben. 1996–2000 között Hargita megye prefektusa, majd két ciklusban is alprefektusa. 2006–2009 között államtitkári rangban vezette az Állami Tartalékok Nemzeti Hatóságát. 1994–2001 között az SZKT elnöke volt.

Dr. Garda Dezső (történész, politikus): 1948-ban született Kolozsváron. Egyetemi tanulmányait a BBTE történelem–filozófia karán szerezte, ahol 1973-ban szerzett történelemtanári diplomát. 1973–1978 között Gyergyóremetén, majd Gyergyószentmiklóson a 6-os iskolában és a Salamon Ernő Elméleti Liceumban tanított. Számos szaktanulmány és

kötet szerzője, kutatási területe a székelység és az erdélyi örmények múltja, a székely közbirtokosságok története. 1995-ben doktorál a Bukaresti Egyetemen, majd 1996 és 2008 között parlamenti képviselő az RMDSZ színeiben. Ezután függetlenként indult a parlamenti választásokon, ám nem jutott be a parlamentbe.

Kovács Éva (jogász): 1983-ban került a gyergyószentmiklósi néptanácshoz, mint jogtanácsos, 1984-től titkár. A forradalom alatt az ideiglenes városvezetői tanács jegyzőkönyvírója, a rendszerváltás után a ~~polgármesteri~~ [Polgármesteri hivatal](#) ~~Hivatal~~ jegyzője. Jelenleg önkormányzati főosztályvezető.

Dr. Márton László (gépészmérnök): 1940-ben születet Gelencén. Egyetemi tanulmányait Iași-ban végezte, majd a gyergyószentmiklósi lenfonoda gépészeti osztályán kezdett el dolgozni, majd a lenipari kombinát főgépésze lett. Majd a bútorszövetgyárnál és a lenfonodánál is főmérökként dolgozott, majd az öntöde vezérigazgatója lett. A rendszerváltás idején a városvezetői bizottság elnöke, a város ideiglenes polgármestere. A változás után semmiféle politikai tisztséget nem vállalt. Húsz éve magánvállalkozását irányítja.

Tóth-Bartos András

Rendszerváltás és önszerveződés Kézdivásárhelyen

(1989. december—1990. május)

Ebben a tanulmányban az 1989-es rendszerváltás és az azt követő fél év történetét próbáljuk tekintjük át meg-áttekinteni, a teljesség igénye nélkül. Források hiányában az események óta eltelt két évtized nem ad arra lehetőséget, hogy a témakört teljes mélységében fel lehessen tárni. A dolgozat a kézdivásárhelyi eseményekre koncentrál, kevésbé reflektál a megyei vagy a szélesebb régióban végbement történések eltörténésekre, ezekről a jelen kötet kimerítően tájékoztat. A szűkös szakirodalom, és a téma feldolgozatlan volta miatt az eseményeket elsősorban a sajtó és interjúk alapján próbáltuk rekonstruálni, tematikusan rendezve a történéseket. Előzményként néhány olyan tényezőt tárgyalunk, amelyek a decemberi eseményekre is közvetlen hatást gyakoroltak. Az ezt követő néhány hónap eseményeit pedig a közigazgatási, társadalmi és a politikai szervezés szempontjából csoportosítottuk.¹

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm, Az ázsiai és latin betűs szöveg közötti térköz nincs automatikusan beállítva

Előzmények

A nyolcvanas évek kézdivásárhelyi városképe az 1968. évi megyésítés után kezdett kialakulni, amely társadalmilag, gazdaságilag és az urbanisztika terén (ekkor kezdtek kiépíteni az ipari lakónegyedeket is) egyaránt jelentős változásokat hozott. Az ötvenes-hatvanas években Kézdivásárhely főleg a helyi ipari jellegű vállalatoknak adott otthont (pl. Kisipari Szövetkezet, vagy mezőgazdasági és élelmiszer-ipari egységek), jelentősebb ipari létesítmény csak a faiparban működött. A megyésítés után azonban több, nagyobb gyárat is telepítettek Kézdivásárhelyre. Elsőként a Készruhagyárat adták át, 1968-ban, majd 1970-ig a Csavargyárat és a Keményítőgyárat is. A nyolcvanas évekig megépült továbbá a Szigetelőgyár, a brassói Mechanikai Vállalat helyi részlege, valamint a felépült egy tejfeldolgozó is. Az új gyárak közül a legnagyobb a Csavargyár volt, amely a nyolcvanas években jelentős export tevékenysége mellett olyan helyekre is szállított mint a Cernavoda-i atomerőmű építkezési munkálatai.²

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm, Az ázsiai és latin betűs szöveg közötti térköz nincs automatikusan beállítva

Ipari létesítmény neve	Alkalmazottak száma	Vezetői tisztség
------------------------	---------------------	------------------

¹Ezúttal szeretném megköszönni interjúalanyainknak az adatszolgáltatást, továbbá Bartha Zsoltnak és Égető Albertnek, hogy gyűjteményükből értékes fotóanyagot biztosítottak a kutatás számára.

²A Kovászna megyei RKP KB 1989. júniusi gyűlésének jegyzőkönyve. *Biroul Județean Covasna al Arhivelor Naționale* (Román Nemzeti Levéltár Kovászna Megyei Kirendeltsége, Sepsiszentgyörgy. A továbbiakban *BJCAN*), Fond PCR CV. Secretariat tehnic, 8/1986–1989. dosszié, számozás nélkül

Formázott: Betűtípus: Dőlt

	Összesen	Magyar	Összesen	Magyar
Csavargár	2709	2539	47	39
Szigetelógyár	2080	1838	38	27
Fakitermelő	5507	3367	57	34
Készruhagyár	1645	1467	14	13

Nagyobb ipari létesítmények adatai Kézdivásárhelyen az 1980-as évek végén³

Az erőteljes iparosítás jelentős bevándorlást is eredményezett. A város lakossága 1966-tól évente átlagosan 3,96%-kal növekedett, a 80-as évek végére meghaladta a 22-22_000 főt, elérve az eddigi maximumot. Mivel a gyárak által felszívott munkaerő legnagyobb részét a környező falvakból származott, a város lakosságának nemzetiségi megoszlása a korábbi évtizedekhez hasonló maradt, a román lakosság aránya a nyolcvanas évek végéig általában 5–10% között mozgott.

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Egyéb összesen	Zsidó, jiddis	Cigány	Ukrán	Szerb	Szlovák
1966a	11 286	469	10 781	26	10	0	0	0	0	0
1966n	11 286	485	10 730	23	48	5	31	0	1	0
1977n	16 329	1204	15 041	23	61	2	38	0	0	0
1992a	22 912	1821	21 066	14	11	0	3	3	0	0
1992n	22 912	1818	20 998	19	77	0	42	2	0	0

Kézdivásárhely lakosságának nemzetiségi és anyanyelvi megoszlása⁴

Az 1968-as közigazgatási reformot követő viszonylagos gazdasági decentralizációt (amely a kezdeti években a megye és a város számára is pozitívnak ígérkezett) a hetvenes évek közepétől feszített program követte, amelynek következtében az évtized végére az ország gazdasága instabillá vált. Erőltették pl. az építőipari beruházásokat, ugyanakkor gondokkal küszködött a fogyasztási cikkek ellátása, új termékek nem kerültek a piacra. Az ellátási gondok kihatottak a mezőgazdaságra is, amelynek versenyképességét jelentősen csökkentette, hogy hiányozott a termékek magasabb feldolgozottsága, illetve a rendszer nem alkalmazkodott a piaci körülményekhez sem.⁵ A 70-es évek gazdasági feszültségei következtében az ország alacsony exportképessége ellenére, jelentősen megnőtt az

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm, Az ázsiai és latin betűs szöveg közötti térköz nincs automatikusan beállítva

³A kimutatás a [Securitate-Szekuritáté](#) iratai alapján készült. Lásd: Gondolatrendőrség IV. In: Székely Újság, 1990. április 14.

⁴a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: Varga E. Árpád: *Erdély etikai és felekezeti statisztikája*. (<http://varga.adatbank.transindex.ro/?pg=3&action=etnik&id=28> (Letöltve: 2014. július 31.))

⁵Hunya Gábor: A Ceaușescu-korszak gazdaságpolitikája. In: Uő. (szerk.): *Románia 1944–1990. Gazdaság- és politikatörténet*. Atlantisz, Budapest, 1990, 69.

importfüggőség, és erősen lecsökkentek a valutatartalékok. Mindemellett felduzzasztották a rövid lejáratú hitelállományt, amely visszafizetésére megoldatlan volt. Ezért 1981-től az ország vezetése kénytelen volt bevezetni a takarékosági programot (önellátási normákat dolgoztak ki helyi, megyei és országos szintre), 1982-től pedig az adósságállomány leépítése minden téren prioritást élvezett.⁶ A gazdasági nehézségeket egy részét a belső fogyasztásra termelő üzemek sínylették meg, a terhek legnagyobb hányadát viszont a lakosságnak kellett elviselnie. A főváros kivételével mindenhol „racionalizálták” az élelmiszer-ellátást, az energiatakarékosság jegyében benzinkvótát állapították meg (30 l/hó), továbbá korlátozták a háztartások gáz-, villany-, és melegvíz-ellátását is.⁷ Az országnak 1989-ig sikerült visszafizetnie teljes külföldi tartozását, ezt azonban egy leromlott műszaki állapotú gazdasággal, a nemzetközi külkereskedelmi, pénzügyi és technikai kapcsolatrendszerrel elszigetelve érte meg.⁸

A Kovászna megyei üzemekben általános jelenség volt a géppark elavultsága, az alkatrészhiány, így gyors volt az amortizáció. A termelés során egyre több selejtes termék készült. 1989 első felében a megye nagyobb ipari létesítményeinél 13 millió lejes kár keletkezett az át nem vett rendelések következtében, a mezőgazdaságban ugyanezen időben 59,7 millió, a szolgáltatások terén pedig 16,7 millió lejes deficitet regisztráltak, a közüzemi szolgáltatások terén pedig a lakosság 2,8 millió lejes tartozást halmozott fel, a legnagyobb tartozásokat Bodzafordulón jegyezték.⁹

A lakosság ellátásának siralmas helyzetét tükrözi, hogy amíg a megyében 1989 januárjában és májusában 285, illetve 521 tonna húst irányítottak exportra,¹⁰ addig Kézdivásárhelyen márciusban 1824 kg hús került kiosztásra, amelyből 1160 kg-ot visszaküldtek, mivel az üzletek a hibás berendezések miatt nem tudták megfelelően hőmérsékleten tárolni az árut.¹¹ Egy 1989. szeptember 12-én készült jelentés szerint a közellátásból hiányoztak az olyan alapvető árucikkek, mint: hús, tojás,¹² halkonzerv, lekvárok, kompótok, rizs, szárított zöldségek, keksz, általában a gyógyszerek, fehérnemű, gyermekruha, illetve az olyan tisztálkodószerek, mint a fogkrém, sampon, borotvapenge vagy borotvahab.¹³

⁶Uo.: 73.

⁷Mihai Bărbulescu et al.: *Istoria României*.- Editura Corint, București, 2002, 436.

⁸Hunya Gábor: *A Ceaușescu... i. m.*, 136.

⁹A Kovászna megyei RKP KB 1989. júniusi gyűlésének jegyzőkönyve. BJCAN, Fond PCR CV. Secretariat tehnic, 8/1986–1989. dosszié, számozás nélkül.

¹⁰BJCAN, Fond PCR CV. Secretariat tehnic, 26/1989. dosszié, számozás nélkül.

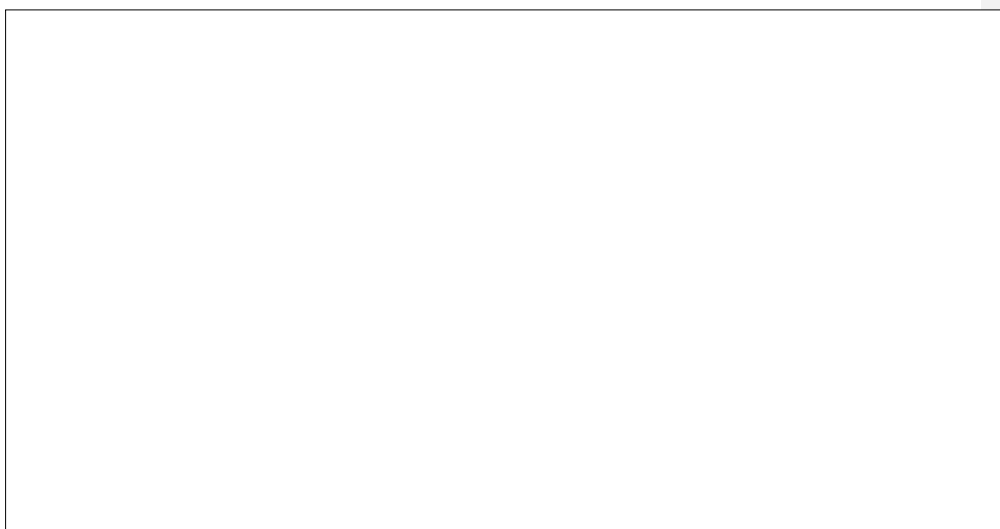
¹¹Rendőrségi jelentés, 1984. május 4. BJCAN, Fond PCR CV. Secretariat tehnic, 8/1986–1989. dosszié, számozás nélkül.

¹²Ennek ellenére 1989 januárjában 641 ezer db tojást küldtek exportra a megyéből. BJCAN, Fond PCR CV. Secretariat tehnic, 26/1989. dosszié, számozás nélkül.

¹³BJCAN, Fond PCR CV. Secretariat tehnic, 3/1989. dosszié, számozás nélkül.

Az elvonásokra és az életszínvonal rohamos csökkenésére a megye társadalma többféleképpen reagált. Általánosnak volt nevezhető a romló munkamorál: például gyakori témája a jelentéseknek a halogató magatartás vagy a betegszabadságok túlzott igénybe vétele, a hivatali visszaélés vagy a munkahelyi alkoholizmus.¹⁴ Az életminőség csökkenése és a megszorításokra való reakcióként értelmezhető, hogy az elvonások bevezetésével együtt jelentősen megnőtt a megyében a bűnesetek száma is.¹⁵

A megyei RKP KB számára összeállított törvényszéki jelentésekben¹⁶ az látjuk, hogy amíg a hetvenes évek második felében, amikor az országban javult az életszínvonal, az ítéletek száma csökkenő tendenciát mutatott, addig 1980-tól rohamosan nőni kezdett a bűnügyi statisztika, 1983-ban érte el a maximumot, ahonnan stagnáló trend állt be. Ez a négy év Románia gazdasági mélyrepülésének az időszakával és a gazdasági megszorítások bevezetésének időpontjával esett egybe.

A jogerősen elítéltek számának változása Kovászna megyében 1971–1986 között.¹⁷

¹⁴Titkársági gyűlés jegyzőkönyve, 1989. június 25. BJCAN, Fond PCR CV, 5/1989. dosszié.

¹⁵A törvényszék által összeállított jelentések az adott évben hozott jogerős ítéletek számát tartalmazzák különböző bontásokban, nem az összes észlelt bűncselekmény vagy kihágás adatait. Sajnos a forrás nem reflektál arra sem, hogy fokozódó rendőrségi és titkosszolgálati nyomás következtében mekkora volt a beidézetek, vagy azok száma, akik ellen a hatóságok eljárást indítottak. Források hiányában adatainkat nem tudjuk országos vagy más megyék adataihoz hasonlítani, az eltolódás azonban így önmagában is jelzésértékű.

¹⁶BJCAN, Fond PCR CV. Secretariat tehnic, 9/1978–1989. dosszié.

A 80-as évek Romániájában általános jelenség volt a statisztikai mutatók „kozmetikázása” vagy akár hamisítása is, így pl. az országos statisztikai évkönyvekben 1981-ben közlik utoljára a lakosság élelmezési adatait, illetve a megyei évkönyvekben sem adták közre már a korábbi évtizedben közölt részletes bontásokat. Mindezek ellenére, a nem publikus, kizárólag a vezetés szűk köre számára készült belső jelentéseket viszonylag jobb forrásoknak tekinthetjük, amelyek segítségével érzékeltethetjük az általános tendenciákat.

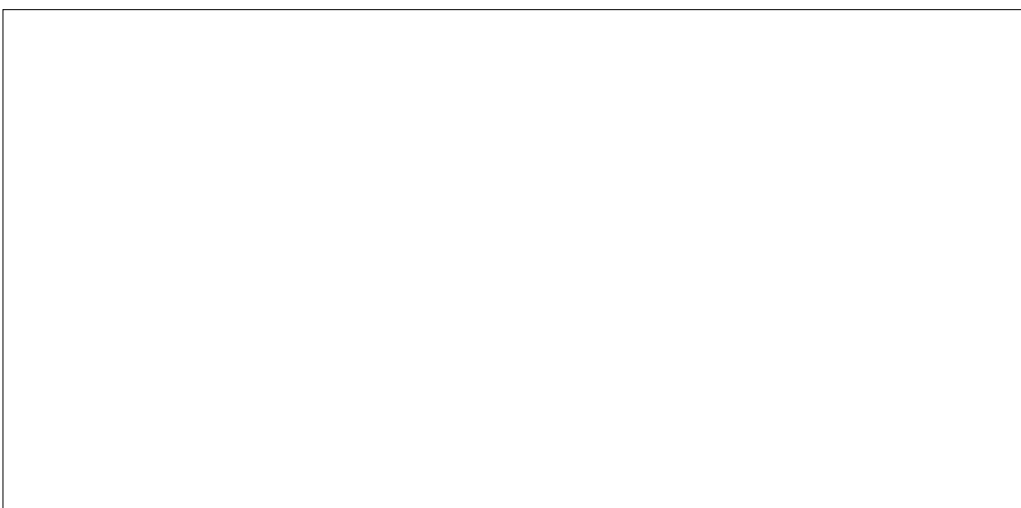
¹⁷BJCAN, Fond PCR CV. Secretariat tehnic, 9/1978–1989.

A bűncselekmények területi megoszlása tekintetében a vidéki lakosság körében 1982-től lassú, de folyamatos növekedésről tanúskodnak az adatok, a városi lakosság esetében pedig ugrásszerű emelkedést mutatnak. Ugyanakkor a 80-as évek elejétől növekvő tendenciát mutattak a más megyékben lakók által elkövetett bűncselekmények is. A városok közti eloszlás nagyjából leképezte a demográfiai helyzetet: legnagyobb aránnyal a megyeszékhely szerepel, utána pedig Kézdivásárhely.

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

A bűncselekmények típusát tekintve kimagasló volt a lopásért elítéltek száma, illetve a közúti eseteké, de sajnálatos módon előfordultak emberölés vádjában hozott ítétek is. 1981–1986 között a lopások és sikkasztások aránya ugrott meg a leginkább, különösen a közvagyonból történő eltulajdonítások száma, amely 1983 és 1985 között éri el a maximumot. Megemlíthető továbbá az is, hogy a megyéből 1989 első félévében 41 személyt állítottak bíróság elé illegális határátlépésért, míg 1988-ban csak 6-ot.¹⁸

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm, Az ázsiai és latin betűs szöveg közötti térköz nincs automatikusan beállítva

A köz- és magánvagyon ellen elkövetett bűncselekmények vádjával jogerősen elítéltek száma kategóriák szerint- 1981–1986 között (első féléves adatok)¹⁹

A Milícia levéltári forrásainak hiányában (ezek mind a mai napig titkosítottak) nem tudhatjuk biztosan, de az ítétek számának gyors növekedése valószínűleg annak is köszönhető, hogy a tárgyalt időszakban jelentősen fokozódott a rendészeti ellenőrzések, kivizsgálások száma. A megyei RKP KB számára készített törvényszéki jelentések mellé leadott intézkedési tervek (plan de măsur) erre engednek következtetni: ezekbe

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm, Az ázsiai és latin betűs szöveg közötti térköz nincs automatikusan beállítva

¹⁸BJCAN, Fond PCR CV. Secretariat tehnic, 9/1978–1989. dosszié, 8. f.

¹⁹Uo.

folyamatosan kérték a vállalatokban a hatósági ellenőrzések növelését, vagy a rendőrségi jelenlét fokozását a gyárakban, különösen akkor, ha gyűlésekre, rendezvényekre került sor. A fokozódó nyomást szemlélte, hogy 1988 első feléhez képest 1989 ugyanezen időszakában 50–100%-ig nőtt a hatósági intézkedések száma. Így például 1988-ban 15 595 kihágást büntettek, 1989-ben pedig 19 271-et; az „antiszociális viselkedés” miatt „beszélgetésre” behívott személyek száma 1988-ban 1786, 1989-ben 2576 volt; továbbá míg 1988-ban 130 személy került hatósági felelősségre vonás alá, addig 1989-ben ez 316-ra emelkedett.²⁰

Formázott: Betűtípus: Nem Dólt

Formázott: Betűtípus: Nem Dólt

Formázott: Betűtípus: Nem Dólt

Formázott: Betűtípus: Nem Dólt

A hatalomnak a társadalom feletti ellenőrzését és a lakosság „kordában tartását” szolgálták a Belügyminisztérium alá tartozó szervek, a titkos rendőrség (Szekuritáteg) és a Milícia. A kommunista berendezkedés után a Szekuritáteg működése több változáson is átment: a társadalommal szemben megnyilvánuló kezdeti nyílt erőszak helyét a 70-es években a kifinomult manipulációs eszközök vették át, a hétköznapiakban megnyilvánuló közvetlen és nyílt nyomásgyakorlás pedig egyre inkább a Milíciára lett jellemző.²¹ A rendőrségi túlkapásokra vonatkozóan nincsenek pontos adatok (a törvényszéki jelentések szerint 1980-ban 13 milicista ellen indítottak eljárást fizikai bántalmazás vagy közúti baleset okozásának vádjával²²); de a visszaemlékezések arról tanúskodnak, hogy a belügyi alkalmazottaktól egyáltalán nem állt messze a zsarolás vagy az erőszak alkalmazása.²³ Mindemelllett a Securitate–Szekuritáteg is folyamatosan ellenőrzése alatt tartotta a társadalmat informátorok, lehallgatások vagy a levelezések átvizsgálása révén. A titkos rendőrség hálózata országszerte a nyolcvanas évek második felében volt a legnagyobb. Így például Kézdivásárhelyen (az 1989. decemberi események során a lakosság kezére került iratok alapján) a nagyobb vállalatoknál átlagban minden második vezető funkcióban lévő alkalmazottra jutott egy informátor.²⁴

Vállalat	Rendszeres hírszerző	Segítő személy	Az RKP által jóváhagyott hírforrás	Ügyvivő	Összesen	Összesen magyar nemzetiségűek
Csavargyár	6	12	8	0	26	19
Szigetelőgyár	5	11	8	1	25	16
Fakitermelő	3	5	4	0	12	7

²⁰Uo., 10. f.

²¹A kérdéstről lásd bővebben: Stefano Bottoni: Integration, collaboration, resistance. The Hungarian minority in Transylvania and the Romanian state security. In: Joachim von Puttkamer, Stefan Sienerth, Ulrich A. Wien (szerk.): *Die Securitate in Siebenbürgen*. Böhlau Verlag, Köln-Weimar-Wien, 2014, 187–211.

²²BJCAN, Fond PCR CV. Secretariat tehnic, 9/1978–1989. dosszié, 121. f.

²³*Székely Újság*, 1990. február 17.

²⁴Gondolatrendőrség IV. [In: Székely Újság](#), 1990. április 14.

Készruhagyár	0	8	5	1	14	11
--------------	---	---	---	---	----	----

A december 22-i események Kézdivásárhelyen

A temesvári események híre a *Szabad Európa Rádió* vagy az *Amerika Hangja* adásain keresztül hamar eljutott a városba. December 21-én már feszült hangulat uralkodott, a gyárakban és a vállalatoknál növelték a párt és a rendfenntartói ellenőrzéseket, felsőbb utasításra a párt, a vállalati, szakszervezeti és más vezetők; zavargásnak minősítették és elítélték a temesvári eseményeket. Estére a városba a megyeszékhelyről delegált pártfunkcionáriusok érkeztek Vlad Gizella párttitkár vezetésével. Az értekezleten még egyszer közölték a hivatalos álláspontot, továbbá utasítást adtak, hogy éjszakára szervezzék meg, ha szükség, akár a kettős őrséget is, illetve a telefonszolgálatot. Továbbá Vlad Gizella felkérte a jelenlevőket, hogy akadályozzák meg a vérontást.²⁵

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm, Az ázsiai és latin betűs szöveg közötti térköz nincs automatikusan beállítva

Másnap, december 22-én reggel a milícia a fegyverletételre, a városban székelő katonai tűzoltóság pedig helyben maradásra kapott parancsot. A gyárakban az emberek ekkor már nem dolgoztak, hanem csoportokban gyülekeztek, a temesvári, bukaresti és a nagyszebeni eseményekről beszélgettek. Délben Molnár Benedek, a Szigetelőgyár egyik munkása, az üzemi gyászlobogóval a főtér felé vonult, a lobogót az elesettek emlékére, a városi Néptanács (egyben a pártszékház) homlokzatára akarta kítűzni. Az épületet őrző milicisták próbálták ebben megakadályozni, de a Ceaușescu-Ceaușescu-házaspár menekülését követő rádióhírek után a tömeg megrohmozta az épületet. A főtéren tartózkodókhoz, a nem túl népszerű Becsek László polgármester próbált szólni. Lehurrogták, az épületbe behatoló tüntetők pedig megpróbálták kilógatni az erkélyen, de ezt többen is megakadályozták.²⁶ Becseknek és a bent tartózkodó milicistáknak, aktivistáknak pedig sikerült a hátsó kijáraton keresztül elmenekülniük. A székház; mindeközben a tömeg haragjának esett áldozatául. Az emberek betörték az ablakokat, kirámolták az irodákat, bútorokat, televíziót dobáltak ki az ablakokon, iratokat dobáltak ki az utcára és meggyújtották azokat.²⁷

A tömeg aznap több épületet rohmozott meg. A pártszékházon kívül a főtéren tartózkodó 200-300 ember betörte a két könyvesbolt kirakatát, az utcán pedig máglyát raktak a Ceaușescu beszédeit tartalmazó; vagy a róla írott könyvekből. Ugyanakkor lerohanták a Vegyeskereskedelmi Vállalatnak, a főleg importárúat és egyéb hiánycikkeket tároló MIC

²⁵Miklós Katalin: Interjú Bokor Zoltánnal, 2011. május 24., Kézdiszentkereszt. *Nemzeti Kisebbségkutató Intézet Dokumentációs Tára*, Kolozsvár (a továbbiakban *NKI-DT*), 1989-es Interjúk Gyűjteménye, IV. dosszié, 1., Iochom István: Volt egyszer egy forradalom. In: *Háromszék*, 2009. december 24.

²⁶Interjú Bokor Zoltánnal, i. m., 4., Tóth-Bartos András: Interjú Ötvös Zoltánnal. *NKI-DT*, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, IV. dosszié, hanganyag.

²⁷Iochom István: Volt egyszer egy forradalom. In: *Háromszék*, 2009. december 24.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

GROS lerakatát, amelyet december 20-án töltek fel.²⁸ Ugyanakkor, az esti órákban ismeretlen tettes (a megkérdezettek szerint célirányos támadásként) csóvát dobott a városi törvényszék épületében őrzött megyei telekkönyvi hivatal levéltárába. A tüzet hamar észlelték a bent tartózkodók, és sikerült rövid idő alatt eloltani, így az iratokban nem keletkezett jelentős kár.²⁹

Déli egy óra körül az emberek megostromolták, majd felgyújtották a városi Milícia épületét is, amely egyben a Székurita székházaként szolgált. A kaput betörve, a tömeg az ott tartózkodó milicisták egy részét megverte, majd az utcára dobálták az iratokat, illetve a lehallgatási magnószalagokat, továbbá feltörték a szolgálati maroklőfegyvereket tartalmazó fegyvertárat.³⁰ Összetörték és felgyújtották a rendőrség szolgálati autóját, valamint másik négy tiszt személygépkocsiját is, a délutáni órákban pedig ismeretlen tettesek feldúlták és kifosztották Aurel Agache, Irimia Gheorghe és Nichita Teodor milicista-tisztek lakásait.³¹ Az égő székházhoz küldött tűzoltóautó ablakait is betörték. Ennek az autónak a hangosbemondóját használva, a közben helyszínre érkező Bokor Zoltán (a városi Néptanács alelnöke), illetve Jakabos Csaba, a Csavargyár igazgatója próbálta jobb belátásra bírni az odagyűlteket.³²

Az 1990-ben újjászervezett Rendőrség megyei főnöke, Gavril Ardeleanu ezredes, egy a Háromszéknek adott interjújában, elismerte, hogy a rendészeti kötelességekben „nem egy faragatlan, erőszakos fickó is szolgált”, de székházak elleni támadásokat úgy értékelte, hogy ezek elsősorban személyes sérelmekről vezérelve az egyes alkalmazottak, nem a rendőri intézmény ellen irányultak.³³ A helybéli visszaemlékezők ellenben a történetek szimbolikus jellegét emelték ki: „... ott a nép- és nemzetiségellenes hatalmi szervvel szembeni gyűlölet nyilatkozott meg.”³⁴

A kézdivásárhelyi rendfenntartó szervek elleni támadásokban életét vesztette a milícia gazdasági osztályának a főnöke, Aurel Agache őrnagy.³⁵ A helybeliek előtt hírhedt, erősz-

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

²⁸Interjú Orbán Istvánval, a Vegyeskereskedelmi Vállalat igazgatójával. In: Székely Újság, 1990. január 27.

²⁹Interjú Ötvös Zoltánnal, i. m., Tóth-Bartos András: Interjú Jakabos Csaba Istvánval. NKI-DT, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, IV. dosszié, hanganyag.

³⁰Miklós Katalin: Interjú Tóth Lászlóval, 2011. március 10., Kézdivásárhely. NKI-DT, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, IV. dosszié, 3–5.

³¹Iochom István: Kísért a múlt Székelyföldön. Media Design & Print kft, Kézdivásárhely, 1999, 17.

³²Interjú Bokor Zoltánnal, i. m., 3., Interjú Jakabos Csaba Istvánval, i. m.

³³A miliciától a rendőrségig. Beszélgetés Gavril Ardeleanu ezredessel, a megyei rendőrség parancsnokával. In: Sylvester Lajos (szerk.): Háromszéki nekigyürkőzés. Emléktöredékek az 1989–90-es rendszerváltás napjaiból. Charta, Sepsiszentgyörgy, 2010, 217.

³⁴Beszélgetés Incze Lászlóval. In: Háromszék, 1999. december 24.

³⁵Az őrnagy halálának körülményeire-körülményeivel és következményeivel (az ún. Agache-ügy részleteivel) nem kívánunk behatóan foglalkozni, erről már korábban készültek ismertetések, elemzések. A 90-es években folytatott rendőrségi, ügyészségi nyomozás, majd perek során a helyi lapok (főleg a Háromszék) interjúkat,

kos megnyilvánulásairól ismert rendőrtiszt 1969-ben került Kézdivásárhelyre. A sorozatos visszavonulásaival szemben³⁶ a brassói katonai ügyészség Barótra, parancsnoki tisztségbe helyezte át, ahonnan 1989 tavaszán ismét távoznia kellett, így visszahelyezték Kézdivásárhelyre. Az őrnagy december 22-én a Milícia épületéből, kollégáival ellentétben a szomszédos udvartereken keresztül a főtér irányába menekült, ahol a tömeg meglincselte.

Halálának körülményeit már januárban nyomozni kezdte az ügyészség, a vizsgálat pedig tovább folytatódott a 90-es években. Az első letartóztatásokra 1991. november-decemberben került sor, amikor 1 hónapos vizsgálati fogságba helyezték Filip Orbán Daniela Kamillát, Paizs Ottót, és Héjja Dezsőt. Az 1991. november 13-i ügyészségi átirat még nem nevezett meg vádlottakat.³⁷

Az ügy már az első letartóztatásoktól kezdve széles sajtónyilvánosságot kapott. A helyi lapokban mind a város vezetősége, mint az RMDSZ-es politikusok nyilatkozatban³⁸ ítélték el a kézdivásárhelyiek ellen indított eljárást, kiemelve, hogy az eljárás során a népharagot próbálják elítélni, illetve egyáltalán nem vették figyelembe a Nemzeti Megmentési Front Tanácsa által kiadott rendeletet, amely az 1989. december 22-i tetteket általános amnesztiával illeti, továbbá, hogy a forradalom napján elkövetett atrocitásokért csak székelyföldieket ítélték el.³⁹ Mindemellett a helyiek a Sepsiszentgyörgyre látogató Európai Bizottság küldöttjeit memorandumban értesítettek, illetve márciusban aláírásgyűjtést szerveztek, amelyet 1252-en írtak alá. Az ügy széles sajtónyilvánosságot kapott, az ügyről rendszeresen cikkeztek (reflexiókat, visszaemlékezéseket közölve) rendszeresen cikkeztek róla a helyi magyar lapok, többek között mint a *Háromszék* vagy később a *Székely Hírmondó*. A témát feldolgozta az országos magyar⁴⁰ és a külföldi sajtó is, általában együtt tárgyalva a kérdést a hasonló jellegű Hargita megyei esetekkel.⁴¹ A román nyelvű média leginkább az Agache család tagjait szólaltatta meg, illetve rendőrségi alkalmazottakkal közölt interjúkat.⁴²

---

nyilatkozatokat közöltek, illetve később tematikus cikkeket is. Erre vonatkozó összefoglalóként lásd: Iochom István könyvét (*Kísért a múlt Székelyföldön*). Az Agache család érveit, szempontjait az őrnagy fia által üzemeltetett honlap, <http://agache.org> (utolsó belépés ideje: 2014. július 31.) tartalmazza.

³⁶Az őrnagy túlkapásai felettségi számára is ismeretesek voltak, de a későbbi nyilatkozatok szerint nem rendelkeztek kellő mennyiségű bizonyítékkal, hogy vádat tudjanak emelni ellene. Ugyanakkor Agache jellemének agresszív oldalát a család sem tagadta. In: *Székely Újság*, 1990. február 3. A *Bună Ziua*, 1998. március 27-i számát idézi Iochom István: *Kísért a múlt... i. m.*, 40.

³⁷Uo., 23.

³⁸A letartóztatásokat a város vezetősége és a helyi MADISZ közös nyilatkozatban ítélte el (*Háromszék*, 1991. december 6.), továbbá elítélően nyilatkoztak Király Károly és Kozsokár Gábor szenátorok, illetve Bajcsi Ákos országgyűlési képviselő is. (*Háromszék*, 1990. december 13.)

³⁹DL nr. 3 din 4. ianuarie 1990. *Monitorul Oficial al României*, 1990. január 5.

⁴⁰Lásd például *Romániai Magyar Szó*, 1990. december 7.

⁴¹Pl. *Ring*, 1992. január 2., *Keleti Magyarország*, 1991. december 20. A Kossuth Rádióban riportot közöltek F. Orbán Danielával, 1992. január 5-én.

⁴²Pl. *Gazeta de Transilvania*, 1991. február 5. vagy *Cuvântul Nou*, 1991. július 4.

Az széles sajtóvilágosság és az ügy hiszterizálásához jelentős szerepben hozzájárult az úgynevezett „~~Har-Kov-Kov~~-jelentés” is, amely etnikai színezetet adott az 1989-es székelyföldi eseményeknek, román-ellenességgel vádolva azokat.⁴³ A folyamatot elindító jelentés részletesen foglalkozott az Agache-üggyel is, részletesen közölve az özvegy által adott nyilatkozatot.⁴⁴

Az 1999 első hónapjaiban sorra kerülő perben öt vádlottat állítottak bíróság elé, Filip Orbán ~~Daniela~~Danielát, Paizs Ottót, Héjja Dezsőt, Reiner Antal~~t~~ és Konrád Jánost. A vádlottak közül ketten (Filip Orbán~~t~~ és Paizs) Magyarországra menekültek, ahol politikai menedékjogot kaptak, Konrád Jánost pedig felmentették. Héjja Dezső és Reiner Anton 253, illetve 557 napot raboskodtak, majd elnöki kegyelemmel szabadultak.⁴⁵

A városi élet újjászervezésének kérdései

A városban egy rögtönzött vezetősége már december 22-én összeállt. A Művelődési Ház (ma Vigadó) erkélyéről hangosbeszélőn keresztül Incze László múzeumigazgató szólt a főtéren tartózkodó tömeghez, aki nyugalomra intette az embereket. Az ide érkezőkből alkották meg a várost irányító első tanácsot. A vezetés a kezdeti időszakban két központ körül gravitált. A polgári vezetésnek nevezhető ideiglenes tanács a Művelődési Házban székelt, a fegyveres

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

⁴³ A Hargita és Kovászna megyékből elűzött románokról szóló jelentés, egy, a csíkszeredai románok nevében leadott memorandum (amelyben románellenes atrocitásokról panaszkodtak) következtében összeállt parlamenti bizottság állította össze, 1991. január és májusa között. A bizottság a decemberi fordulatot követő eseményeket a két megyében román-ellenességgel bélyegezte, olyan elemekre térve ki, mint: a rendőr-lincselések; a román ajkú vállalatigazgatók és tanárok lecserélése/távoztása; az átirtóztatások után létrejött magyar tagozatok következtében háttérbe szoruló román osztályok helyzete; a székelyföldi ortodox egyházak panaszai. A jelentés nagyban hozzájárult a magyar-román etnikai ellentétek kiélezéséhez a 90-es évek folyamán, illetve jelentősen szerepe volt a romániai magyar érdekérvényesítés lelassításában, akár meggátolásában is.

A jelenség mögött egy összetett folyamat áll, amely leginkább a nyolcvanas évek folyamán megerősödő székelyföldi román elit félelmeiben gyökerezett. Az 1989. december 22-e után a székelyföldi magyarság rövid időn belül visszaszerezte pozícióit, jelentősen átalakítva a korábbi székelyföldi közéleti képet. Az átalakulás sok helyen a román fél rovására történt, így számukra a korábban ismerős közeg eltűnt vagy néhány területre szorult vissza. A karrierjüket, vagy megélhetésüket féltőkre ugyanakkor hatást gyakoroltak a korábbi beidegződéseken (különösen a korábbi nemzeti-szocialista szemlélet által fenntartott sérelmi diskurzuson) nyugvó gyanakvások. Mindezek jó táptalajt szolgáltatottak az etnikai konfliktus kialakulására. Az értékelők szerint a *Jelentés* által generált, és a 90-es években tovább gyűrűző jelenségnek, habár nem volt közvetlen hatása a hétköznapi életre (a problémák mindig fent, országos szinten jelentek meg, és vetődtek ki helyi szintre, ahol sajátos tartalommal teltek meg), de nagyban hozzájárult az etnikai válaszfalnak a fenntartásához, a Székelyföldről kialakított torz kép kialakulásához, és a románságban a negatív élményanyagok felhalmozódásához.

A jelenség értékeléséről lásd: A magyar-román viszony megjelenése a médiában Hargita és Kovászna megye kapcsán (ún. ~~Har-Kov-Kov~~-probléma). Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Intézete, 1998. *Jakabffy Elemér Alapítvány Kéziratára* (a továbbiakban: *JEA-KT*), K 660, illetve *geneziséről-geneziséről* Zahorán Csaba tanulmányait: Régi konfliktusok, új szereposztás: románok és magyarok a Székelyföldön az 1989-es fordulat után. In: *Limes*, 2009. 4. 41–49., és *Románüldözés a Székelyföldön? Egy állítólagos etnikai tisztogatás története*. In: Juhász József, Krausz Tamás (szerk.): *Az új nemzetállamok és az etnikai tisztogatások Kelet-Európában 1989 után*. L'Hartmann – ELTE-BTK Kelet Európa Tanszéke, Budapest, 2009.

⁴⁴Lásd a jelentés szövegét (31–39.). *JEA-KT*, K 739.

⁴⁵*Háromszék*, 2007. október 10.

Formázott: Betűtípus: 10 pt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

védelmet pedig inkább a Csavargyárból irányították. Kulcsszerepet ekkor főleg Jakabos Csaba és Incze László játszott, majd pedig a következő napokban megalakuló Nemzeti Megmentési Front tagjai.

Az első pár napban a legfontosabb kérdést a közbiztonság megszervezése és fenntartása jelentette, különösen akkor, amikor a tüntetők nagy része a polgárok felfegyverzését kérte. A város egyetlen ütőképes fegyveres erejét ekkor a Csavargár egy ezrednyi Munkásgárdája jelentette, továbbá itt volt a fegyverraktár is, amelyet a zavargások kezdetekor lepecsételtek.⁴⁶ A gárda parancsnokságát ezekben a napokban id. Deme László iskolaigazgató (neki volt a legmagasabb rangja a városi Munkásgárdában) és Jakabos Csaba vették át. A városi rend fenntartására 22-én Szabó Ottó dzsúdó-edző is vállalkozott néhány tanítványával együtt, de a fokozódó feszültségek, a terroristákról keringő rémhírek és a lakosság biztonságérzete érdekében meg kellett szervezni a fegyveres őrseget.⁴⁷ December 23-án az őrsegre vállalkozók fegyvert, korlátozott számú töltenyt, munkásgárda—munkásgárda-egyenruhát és fehér karszalagot kaptak. Ellenőrző pontokat állítottak fel a városból ki- és bevezető utakon, megszervezték az őrseget az ivóvíz-kutaknál, az üzemanyagtöltő állomásnál, valamint létrehoztak egy (ejtőernyős-kiképzésben részesült fiatalokból álló) mozgóőrseget is. A védelem operatív parancsnoki feladataira Kelemen Gábort, volt hegyivadász katonatisztet kérték fel.⁴⁸ A kézdivásárhelyi gárdát a megyeszékhelyen kialakult tüzharcok miatt a sepsiszentgyörgyi katonai parancsnokság is próbálta mozgósítani. A véráldozatok elkerülése végett a helyiek elutasították a kérést, az erre vonatkozó jogszabályokra hivatkozva (a gárdának tilos volt elhagyni a város területét).⁴⁹ A közrend fenntartása érdekében begyűjtötték és a Csavargár fegyverraktárába helyezték a közkezen lévő rendőrségi fegyvereket, valamint az őrsemek és a városiak által elfogott milicistákat és a titkosrendőrség alkalmazottait őrizetbe vették éjszakára és a Művelődési Házba vitték, majd pedig átadták őket a katonai tűzoltóságnak. Innen a volt belügyiseket a román hadsereg a berecki katonai parancsnokságra menekítette.⁵⁰

December 23-án alakult meg a városi *Nemzeti Megmentési Front (NMF)*. Az első napokban a Művelődési Házban székelt, később (az épület rendbetétele után) átköltöztek a valamikori Néptanács épületébe. Vezetőjének – Jakabos Csaba javaslatára – Vincze Benjámin, Csavargár egyik al-mérnökét választották, további tagok voltak: Incze László

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm, Az ázsiai és latin betűs szöveg közötti térköz nincs automatikusan beállítva

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

⁴⁶Interjú Jakabos Csaba Istvánnal, i. m.

⁴⁷Interjú Bokor Zoltánnal, i. m., 4.

⁴⁸Interjú Jakabos Csaba Istvánnal, i. m.

⁴⁹Interjú Ötvös Zoltánnal, i. m., Interjú Jakabos Csaba Istvánnal, i. m.

⁵⁰Interjú Bokor Zoltánnal, i. m., 5.

(múzeumvezető), Ifj. Arany Álmos (MADISZ—MADISZ-tag), Baka Mátyás (matematikatanaár), Beke Ernő (gondnok, Készruhagyár), Benkő András (ny. rendőr alezreces), Bercu Ioan (görög-keleti pap), Boga Olivér (orvos), Bokor Zoltán (mérnök, Mechanikai Vállalat), ifj. Deme László (MADISZ-tag), ifj. György Domokos, Fülöp Jenő (könyvelő), Imre István ügyvéd, István Sándor (Művelődési Ház), Konrádi Csaba (mester, Szigetelőgyár), Kovács Attila (MADISZ-tag), Nagy Imre (főesperes), Nagy Tamás (tanár, MADISZ-tag), Pupăză Ion (mester, Csavargyár), Tubák Ervin (mérnök, Szigetelőgyár), Tóódor Emil (orvos), Tóth László (technikus, Keményítőgyár) és Szentgyörgyi Zsombor (református lelkész).⁵¹ Január 9-én szavaztak a város ideiglenes (közigazgatási) vezetőségéről is, amely az NMF-nek alárendelt végrehajtói szervként működött. Tagjai: Bokor Zoltán (polgármester), Zátyi András (titkár), Antal Árpád (pénzügyi felelős), Tóth István (városgazdálkodás) és Gáll Zoltán (városrendezés).⁵²

Az első intézkedések közé tartozott; a már említett rendfenntartási munkálatok megszervezése, illetve igyekeztek a vállalatok vezetőivel is egyeztetni; a megszokott munkálatok folytatásáról. Már másnap, december 23-án Ötvös Zoltán ügyvéd közbenjárására a városi közüzemi vállalat megkezdte a főtér rendbetételét, illetve lépéseket tettek az anyakönyvi hivatal működésének a folytonossága érdekében.⁵³ Égető problémát jelentett ugyanakkor; a rendőrség újrászervezése. A helyi NMF tagjai vitatták meg, hogy kik lehetnek azok a volt rendőrök, akiket a városlakók visszafogadnának, a korábban kompromittált személyeket pedig igyekeztek távol tartani a várostól. A helyi NMF előbb Benkő András nyugalmazott alezredest kérte fel a szervezői munkálatokra,⁵⁴ később az újjászervezett megyei Rendőrség parancsnoksága Kolumbán Tüzesi Sándort helyezte ki Kézdivásárhelyre. Őt a város vezetőségének kérésére távolították el, helyére Lévai Attilát nevezték ki.⁵⁵

A milícia székházából széthordott fegyvereken kívül az NMF igyekezett begyűjteni a Securitate-Szekuritáté megmaradt irattárát is. Ezeket már december 22-/23-án a Művelődési Házba szállították, innen pedig a valamikori pártszékház pánccelszekrényébe helyezték át. Az ideiglenes városi tanács kordokumentumként tekintett rájuk,⁵⁶ és igyekezett azokat a városban tartani, a sepsiszentgyörgyi katonai parancsnok többszöri felszólítása ellenére.

⁵¹Székely Újság, 1989. december 23.

⁵²Székely Újság, 1990. január 13.

⁵³Interjú Ötvös Zoltánnal, i. m.

⁵⁴Székely Újság, 1990. december 30.

⁵⁵Interjú Vincze Benjáminnal. In: Sylvester: Háromszéki... i. m., 276–270.; Interjú Bokor Zoltánnal. NKI-NKI-DT, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, IV. dosszié, 13–14. Lásd még: Beszélgetés Lévai Atilla századossal. In: Székely Újság, 1990. január 27.

⁵⁶A dokumentumok alapján több cikket is közöltek a helyi lapban. Lásd a *Gondolatrendőrség* című sorozatot a Székely Újságban.

Január elején viszont a sepsiszentgyörgyi hegyivadászoktól érkezett Ciutá ezredes fegyveres katonák kíséretében követelte az iratokat. A városi tanács először csak a műszaki felszerelés átadását szavazta meg, később viszont kénytelen volt engedni a nyomásnak, így a hónap folyamán a katonaság két részletben elszállította az itt őrzött titkos rendőrségi iratanyagot.⁵⁷

Gazdasági téren mindenképp az ellátás kérdését kellett rendezni. Az első napokban megnyitották az élelmiszer-raktárakat, de a fokozott igénybevétel miatt ismét korlátozni kellett a közellátást. A városi üzleteket a nyolcvanas években körzetekre osztották, ennek az egyik célja volt, hogy a vidéki lakosságot leválasszák a városi közellátásról. A decemberi változások után a felszabadított kézdívasárhelyi készleteket a városiakon kívül a szomszédos falvakból is sokan igénybe vették, ami azzal fenyegetett, hogy rövid időn belül kimerülnek a tartalékok.⁵⁸ Januárban a városi tanács határozata alapján visszavezették a jegyrendszert, a márciusi fejadag: 0,5 kg disznóhús, 1 kg marhahús, 1,5 kg finomliszt, 1 kg puliszkaliszt, 1,5

kg cukor, 1 liter olaj, 200 g vaj, 0,75 kg hentesárú, 15 db tojás, 0,40 kg sajt vagy túró volt.⁵⁹

Az ellátást némileg javították már az első hetekben érkező külföldi segélyszállítmányok. Az első élelmiszer-szállítmány Magyarországról érkezett, elsőként Mezőhegyesről a helyi polgármester és néhány tanácsos kíséretében, a Tapolcai Demokratikus Fórum részéről, illetve a Máltai Szeretetszolgálat szentendrei részlegétől.⁶⁰ Január folyamán a passzui Máltai Szeretetszolgálat, a hollandiai Hattem és Almelo, valamint a magyarországi Békéscsaba városok által küldött segélyek futottak be a városba.⁶¹ A szállítmányok legnagyobb része az egyházakhoz érkezett, az elosztásukról viszont az NMF-fel közösen gondoskodtak. Ez utóbbi nem volt konfliktusoktól mentes, Vincze Benjámint visszaemlékezése szerint sok erőszakos fellépés és visszaélés történt az elosztások során, olyannyira, hogy a városi vezetőség egy adott ponton nem vállalkozott több szállítmány átvételére, így egy Franciaországból érkező, három teherautóból álló rakományt a közeli településekre kellett irányítani.⁶²

Az újjászervezés jegyében történt a különböző vállalatok és intézmények vezetőinek a cseréje is. A vállalati szinten is megalakuló NMF irányította a helyi leváltásokat, ami több konfliktussal járt, például a Csavargyárban tüntetésre is sor került. Az őrsváltásról a városi vezetésnek még a Művelődési Házban kellett egyeztetnie az emberekkel, a konkrét cserékről viszont a helyszínen döntöttek, „népi bíróság” jelleggel.⁶³ A vállalatok munkaközösségének

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

⁵⁷Interjú Vincze Benjáminnal. In: Sylvester: Háromszéki..., i. m.

⁵⁸Interjú Bokor Zoltánnal, i. m., 8–9.

⁵⁹*Székely Újság*, 1990. március 10.

⁶⁰*Székely Újság*, 1990. január 13., *Székely Újság*, 1990. március 10., Interjú Bokor Zoltánnal, i. m., 8.

⁶¹*Székely Újság*, 1990. január 6.

⁶²*Székely Újság*, 1990. január 27., Interjú Vincze Benjáminnal. In: Sylvester: Háromszéki..., i. m.

⁶³Interjú Bokor Zoltánnal, i. m., 7.

óhaja elsősorban az volt, hogy a régi rendszer kiszolgálóit eltávolítsa a gyárakból,⁶⁴ néhányan azonban igyekeztek felhívni a figyelmet a cserék veszélyeire is: a vállalati vezetők [eltávolításának](#) létjogosultságát olyan emberek is megkérdőjelezték, akiknek ebben nem volt szakmai kompetenciájuk, illetve az új vezetők megválasztásánál nem minden esetben vették figyelembe a szakmai tapasztalatot vagy a rátermettséget.⁶⁵

A város és vidéke gazdaságának új alapokra helyezése érdekében az első hónapokban több értekezletet is tartottak. Január 11-én sor került a Vegyeskereskedelmi Vállalat közgyűlésére, illetve megalakult a Kereskedők Szabad Demokratikus Szakszervezete is.⁶⁶ Februárban a felső-háromszéki mezőgazdasági szakemberek tartottak tanácskozást, ahol elsősorban egy érdekvédelmi szervezet megalakításáról határoztak. A legsürgősebb feladatnak a mezőgazdasági termelés helyreállítását és növelését tartották, erre a legmegfelelőbb eszköznek egy vegyes állami- és (magán) szövetkezeti rendszer kialakítását látták. Mindemellett szükségesnek tartották a tulajdonviszonyok sürgős és radikális átrendezését is. A mezőgazdasági szakképzésre is nagyobb figyelmet kívántak szentelni, egyrészt a szakközépiskolákban, másrészt az olyan intézményeken keresztül, mint a 80-as években felismert árkos Agronómusok Háza.⁶⁷

A határok megnyitása és a megnövekedett nemzetközi forgalom a város számára lehetőséget nyitott az ország határain átnyúló kapcsolatainak a kialakítására is. Az kapcsolatteremtés elsősorban a segélyszállítmányokat kísérő embereken keresztül történt, amelyekből később megszülettek Kézdivásárhely első *testvérvárosi kapcsolatai* is.⁶⁸ A hosszú távú együttműködésben elsősorban a kulturális és gazdasági területen (mezőgazdaság, ipar és kisvállalkozások) szerzett tapasztalatokra került a hangsúly. A város és a vállalatok vezetői tárgyalásokat folytattak a magyarországi Mezőhegyes, Szentendre, Kisvárdá, Vác, Győr, illetve a franciaországi Moyeuvere-Grande, Clounage városok küldötteivel (a Csavargyár és a Szigetelőgyár vezetői).⁶⁹ Az első testvérvárosi egyezményt Mezőhegyessel kötötték, ahol 1990. február 27-én szavazták meg a kapcsolatfelvételt. Az együttműködés jegyében a

⁶⁴Uo.

⁶⁵Lásd: Cseh Örs: Nem tetszik. [In: Székely Újság](#), 1990. február 3., illetve: Interjú Ötvös Zoltánnal, i. m. A kompetencia hiányát nem csak a gyárakban, hanem pl. az oktatási intézményekben, vagy a megyei tanfelügyelőség vezetőinek a cseréjénél is sérelmezték. Ambrus Ágnes: Igen – Nem. Szabad választások az iskolákban. [In: Székely Újság](#), 1990. január 27.

⁶⁶[Székely Újság](#), 1990. január 13.

⁶⁷[Székely Újság](#), 1990. január 6., illetve február 10.

⁶⁸2014-ben Kézdivásárhely testvérvárosai: Mezőhegyes (1990), Szentendre (1990), Kisvárdá (1992), Gyöngyös (1995), Mezőkövesd (1997), Hatvan (1998), Nagyatád (2000), Paks (2004), Terézváros, illetve a hollandiai Maasluis. (http://www.kezdi.ro/kezdivasarhely/index.php?option=com_content&view=article&id=80&Itemid=109&lang=hu (Léptve: 2014. július 31.)

⁶⁹[Székely Újság](#), 1990. március 10.

csavargyári futballcsapat, a Vasas játszott baráti mérkőzést a mezőhegyesiekkel, a mezőgazdasági szakemberek és a szakközépiskola diákjai tapasztalatcserére utaztak ki, de tárgyalásokat folytattak a kézdivásárhelyi tejipari üzem vezetői is a hasonló profilú vállalatokkal.⁷⁰ Szintén februárban (20-án) döntött Szentendre önkormányzata a testvérvárosi kapcsolatról, ahol a kézdivásárhelyiek Tóth László képviselte. A szerződés megkötésére március 10-én került sor a város vezetőségének részvételével.⁷¹

Társadalmi és politikai szerveződés

A decemberi eseményeket követően a városi adminisztráció újjászervezésével párhuzamosan megindult a polgári társadalom szervezkedése: kulturális rendezvényeket tartottak, egyesületek alakultak, és megindult az oktatás átrendezése is, az utóbbi terén a legégetőbb kérdést az anyanyelvi oktatás biztosítása képezte.

A Ceaușescu-korszak hatvanas évek végén gyakorolt politikája következményeként a nemzetiségi oktatás terén is tettek engedményeket, így Kovászna megyében is magyar tannyelvű iskola létesülhetett. A hetvenes évek elejétől kezdődően azonban az anyanyelvi oktatás elé egyre több akadályt gördítettek, a líceumok „profilálásával”, az osztályok indításához szükséges létszám-minimummal, a felvételi vizsgák, vagy a tanárok kihelyezése által. Mindemellett egyre inkább csak azokban a szakmákban indítottak magyar tannyelvű évfolyamokat, amelyek a román diákok körében nem számított vonzónak, vagy nem képviseltek „stratégiai” ágazatot (pl. különböző mérnöki karok, informatika és telekommunikáció).⁷²

Kézdivásárhelyen a nyolcvanas évek végén négy általános iskola/gimnázium, három szakközépiskola (fa-, gép-, készruha-ipari és mezőgazdasági profilokkal) és egy elméleti líceum volt. 1989-ben a négy középiskolában, annak ellenére, hogy a magyar diákok száma megközelítőleg ötszöröse volt a román anyanyelvűeknek, 27 magyar, illetve 29 román tannyelvű osztály működött. A legnagyobb eltérések a szakiskolákban voltak, ahol évfolyamonként hat román és egy magyar tannyelvű osztály indult, többségében magyar diákokkal. A magyar tagozatokra az átíratkozások már az év elején elkezdődtek, ami nem ment zökkenőmentesen, leginkább a román anyanyelvű tanárok sérelmezték az

⁷⁰Uo.

⁷¹Székely Újság, 1990. március 10., Interjú Tóth Lászlóval, i. m., 23–24.

⁷²1973-tól a V. osztályt minimum 25, középiskolai osztályt pedig legkevesebb 36 fővel lehetett indítani, ennek következtében a szörényvidéken rengeteg magyar tagozat szűnt meg, a Székelyföldön pedig megnőtt a román tagozatok száma. Vincze Gábor: *Illúziók és csalódások*. Status, Csíkszereda, 1999, 211–214.

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm,
Az ázsiai és latin betűs szöveg közötti
térköz nincs automatikusan beállítva

átrendezőést.⁷³ Az osztályok átszervezésével és a vezetőségi cserékkel egy időben az intézmények igyekeztek megszabadulni a régi rendszer olyan külső jegyeitől is, mint az iskolák megnevezése: a semmitmondó számozás helyett, történelmi személyiségek nevét vették fel. Január 22-én határozott a 3-as számú (ipari)⁷⁴ líceum vezetősége, hogy az intézmény felveszi az iskola alapítójának, Nagy Mózesnek a nevét.⁷⁵ A névadó ünnepségre márciusban került sor. Szintén 1990 tavaszán változtatott nevet a 2-es számú ipari líceum is. A hetvenes évek elején alapított, kizárólag gépipari osztályokkal működő intézmény a Gábor Áron nevet vette fel. A névadó ünnepségre és a szabadságharc hőseit ábrázoló, Vetró András szobrászművész által készített plakett leleplezésére március 14-én került sor. Szintén ezen a napon vette fel a 3-as számú általános iskola a Turóczy Mózes elnevezést.⁷⁶ A későbbi években a többi oktatási intézmény is nevet változtatott: az általános iskolák közül az 1-es számú Petőfi Sándor, a 4-es számú Molnár Józsiás, az Agráripari Szaklíceum pedig Apor Péter⁷⁷ nevét vette fel. Növumnak számított, hogy az 1-es számú, 1973-tól erdészeti, fa- és készruhai ipari szakközépiskola az 1990/1991-es tanévtől kezdődően pedagógiai képzést (tanítóképzőt) indított,⁷⁸ az 1956-ban megszüntetett Pedagógiai Iskola jogutódaként. Az intézménynek a Bod Péter nevet adták.⁷⁹

A régi rendszer ideológiai béklyóitól szabadulva, a kézdivásárhelyiek igyekeztek újjászervezni a város kulturális életét is. Ezek közül megemlítendő az Irodalmi Kör⁸⁰ újraindítása, amely keretében tartották meg a vidék magyar napilapjai (Háromszék, Székely Újság, és az Európai Idő) szerkesztőinek találkozóját.⁸¹ Ugyanakkor felélesztették a Szabadegyetemet,⁸² ahol olyan előadások hangzottak el, mint: Kisebbségi kérdés a demokráciában (Fábián Ernő), Vásárhely a hegyesorosok kapuvárosa (Binder Pál), A kisebbségi politika aktuális kérdései (Bitay Ödön).⁸³ A műszaki tudományok iránti érdeklődőknek pedig az Erdélyi Műszaki Tu-

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

⁷³ Székely Újság, 1990. január 27.

⁷⁴ A jezsuita rend által a 17. században alapított kantai iskolában 1948-ban szüntették meg a felekezeti oktatást. Az iskola jellegét többször változtatják: 1977-ben az elméleti jellegű mechanikai profilra váltják, 1982-től viszont a Köolajipari Minisztérium hatáskörébe került.

⁷⁵ Székely Újság, 1990. január 27.

⁷⁶ Székely Újság, 1990. március 15.

⁷⁷ Székely Újság, 1990. március 3.

⁷⁸ Székely Újság, 1990. május 12.

⁷⁹ Székely Újság, 1990. február 10.

⁸⁰ Az főleg középiskolásoknak és pályakezdőknek szervezett Apor Péter Irodalmi Kört Boér Géza, költő, irodalomtanár alapította 1981-ben. Az önképzőkör két-három évig működött. Borcsa János: Boér Géza emlékezete. In: Háromszék, 2009. május 23.

⁸¹ Székely Újság, 1990. március 10.

⁸² A művelődési házban 1984-ben indítottak egy előadás-sorozatot Kulturális Tudományos Egyetem néven, amelyek már indulása idején Szabadegyetemnek neveztek. Az előadások témái széles skálán mozogtak (művészeti, művészettörténeti, helytörténeti, néprajzi és természettudományos), amelyeket a decemberi változások után aktuálpolitikai és gazdaságpolitikai témákkal akartak kiegészíteni. Székely Újság, 1990. február 10.

⁸³ Székely Újság, 1990. január 16., január 30., február 6.

dományos Társaság helyi tagjai tartottak előadásokat.⁸⁴

1990 februárjában tartották a rendszerváltás után az első színházi előadást ~~kézdivásárhelyen~~ Kézdivásárhelyen. A városban vendégszereplő Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Székely János *Irgalmas hazugság*-át adta elő, cenzúrázatlan változatban.⁸⁵ Szintén február folyamán léptek fel az Egri Színtársulat tagjai, akik Sütő András és Kányádi Sándor műveiből mutattak be egy összeállítást. Áprilisban pedig a szatmárnémeti Északi Színház, Sütő András *Egy lócsiszár virágvasárnapját* vitte színpadra, májusban pedig a Kaláka Egyesületes lépett fel.⁸⁶

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm, Az ázsiai és latin betűs szöveg közötti térköz nincs automatikusan beállítva

A képzőművészeti tárlatoknak hagyományosan a Városi Múzeum kiállítóterme adott otthont, de a 80-as évek folyamán megszűnt ez a lehetőség. 1986-tól központi utasításoknak megfelelően (a helytörténeti jellegű múzeumokban is) az állandó kiállításokat ki kellett egészíteni Románia történetét, a legrégebbi időktől a szocializmus koráig bemutató kiállításokkal. Az átrendezés igénybe vette a múzeum összes termét, így a képzőművészeti tárlatokat ezt követően az Ifjúsági Klub fogadta be.⁸⁷ A változások után viszont az addigi tavaszi tárlatot, március 14-én már a múzeumban, az 1848-as szabadságharc tiszteletére nyitották meg.⁸⁸ További kiállítás nyílt áprilisban, Sárosi Csaba grafikáiból is. A „Ceuşwitz” címet viselő karikatúra-sorozatában, a művész úgynevezett „gondolatrajzok” által ~~a~~ reflektált a régi rendszerre.⁸⁹

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A társadalmi szervezkedés jegyében több egyesület is alakult, ezek közül az első hónapokban jött létre a Hobby Cserebere Klub, a Földi István Közművelődési Egyesület, a Vallásos Ifjak Szövetsége, a Református Egyházközség Segélyszolgálatja és a Felső-Háromszéki Stephaniae Kórház Alapítvány.⁹⁰

Az önszerveződést jó példázza, hogy már december 22-én a délutáni órában a városi fiatalok körében felmerült egy *helyi újság* kiadásának ötlete. A lap indítása a Sántha Attila, ifj. Deme László és Fekete Vince nevéhez fűződik. A fiatalok előbb a Művelődési Házba gyűlt ideiglenes vezetőséghez fordultak az ötlettel, de mivel itt fenntartással fogadták az indítványukat, Jakabos Csabához fordultak, akinek a közbenjárására a környező falvakban felkeresték a

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm, Az ázsiai és latin betűs szöveg közötti térköz nincs automatikusan beállítva

⁸⁴ Az EMNT helyi fiókja februárban alakult, az első előadásokat a város geológusai tartották, Háromszék természetvédelmi területeiről. *Székely Újság*, 1990. április 28.

⁸⁵ *Székely Újság*, 1990. február 10.

⁸⁶ *Székely Újság*, 1990. február 19., április 3., május 26.

⁸⁷ Incze László: A kézdivásárhelyi múzeum rövid története. In: *Emlékkönyv a kézdivásárhelyi múzeum 25. évfordulójára*. Médium Kiadó, Kézdivásárhely, 1997, 32.

⁸⁸ *Székely Újság*, 1990. március 15.

⁸⁹ *Székely Újság*, 1990. április 14.

⁹⁰ A szervezet széles tevékenységi kört vállalt magára, amely az orvosok szakképzésének előmozdításától egészen a beteg- és szociális gondozásig terjedt.

nyomdászokat. Az 1903-ban alapított és 1944-ig megjelenő kézdivásárhelyi hírlaphoz hasonlóan a *Székely Újság* nevet adták lapjuknak. Az első szám december 23-án éjfél után jött ki, amelyben a szabad véleménynyilvánítás mellett foglaltak állást.⁹¹ Az újság munkatársai az alapítók voltak, később csatlakozott hozzájuk Ambrus Ágnes magyar szakos tanár, majd Iochom István, illetve Nemes Enikő, grafikai szerkesztőként pedig Vetró B. András és Vetró Bodoni Zsuzsanna. A munkálatokba gyakran bekapcsolódtak Nagy Tamás, Incze László, Szabó Judit, Balogh László, Kádár Gyula, Vikol Erzsébet és Takács Géza.⁹² A *Székely Újság* megjelenésekor két-oldalas volt, az első száma 5000, majd a későbbiek 15–20 000 példányban is elkelték. A magas számokhoz hozzájárult, hogy a Budapestre látogató ifjak itt is terjesztették az újságot.⁹³

A lap elsősorban a város közéleti híreivel foglalkozott, de egyaránt szolgált az NMF, a MADISZ és az RMDSZ sajtóorgánusaként is. Rendszeresen közölték a város vezetőségének döntéseit, a politikai életben történt változásokat, kulturális híreket, a vállalatok vezetőivel készített interjúkat, lakossági panaszokat, majd később visszaemlékezéseket is. Már a kezdetektől publikáltak irodalmi munkákat is, az első számban Sántha Attila *Auschwitzi séta* és Fekete Vince *Szavak márciusa* verseit olvashatták, de később olyan szerzőktől is közöltek, mint Kányádi Sándor, Markó Béla vagy Páskándi Géza. A lap az irodalmi mellett, nyelv-művelő (Vikol Erzsébet és Iochom István szerkesztésében) és helytörténeti (Incze László közreműködésével) rovatokkal is rendelkezett. A *Székely Újság* 1991-ben, a fenntartási költségek drasztikus növekedése következtében szüntette be működését.

A város *politikai életét* az első hónapokban két fontosabb szereplő alakította. A NMF, mint politikai párt a városban nem bírt jelentősebb súllyal, ugyanakkor, a márciusban Sepsiszentgyörgyön megalakuló *Vatra Românească* helyi szervezete Kézdivásárhelyen nem lelt komoly támogatásra. A legjelentősebb közéleti szerepet a december 24-én megalakuló *Romániai Magyar Demokrata Szövetség* (RMDSZ) és a december 23-án létrejött *Magyar Demokrata Ifjak Szövetsége* (MADISZ) helyi tagozataik játszották.

Az előbb DISZ (Demokrata Ifjak Szövetsége), majd rövidesen MADISZ⁹⁴ a *Székely Újságot*

⁹¹Miklós Katalin: Interjú Sántha Attilával, 2010. december 30., Kézdivásárhely. *NKI-DT*, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, IV. dosszié, 2.

⁹²*Romániai Magyar Irodalmi Lexikon 5. kötet*. Kriterion—EME, Bukarest—Kolozsvár, 2010., Interjú Sántha Attilával, i. m., 6.

⁹³Interjú Sántha Attilával, i. m., 3–5.

⁹⁴Az alapítók a névváltoztatást a nemzetiségi érdekképviselet felvállalásával magyarázták: „Nemzetiségi létünk-ből fakadóan sajátos problémáink vannak, amelyeket elsősorban nekünk magyaroknak kell megoldani. Tehát semmi nacionalista, vagy sovíniszta jellege nincsen.” *Székely Újság*, 1990. január 6.

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm, Az ázsiai és latin betűs szöveg közötti térköz nincs automatikusan beállítva

alapítók, illetve a velük együttműködő, illetve köréjük csoportosuló fiatalok alapították.⁹⁵ A kézdivásárhelyi fiatalok az országban az elsők között szerveződtek meg. Első kiáltványukat december 23-án tették közzé a *Székely Újságban*. Ennek értelmében a DISZ a fiatalok érdekvédelmi szervezeteként jött létre a jogaik tudatosítása és megvédése érdekében, különösen a nemzetiségi jogok terén. Szövetkezni kívántak a demokratikus szervezetekkel és, a fiatalság nevében beleszólási jogot kértek a városi vezetőség által kialakítandó programokban.⁹⁶ December 25-én néhányan még részt vettek a sepsiszentgyörgyi fiatalok egyik gyűlésén is, de innentől kezdve városi szinten önmaguk szervezkedtek.⁹⁷

Formázott: Betűtípus: Dólt

Szintén 25-én tartották meg az ifjúsági szervezet kézdivásárhelyi alakuló gyűlését, ahol 250 fiatal vett részt. Ekkor a MADISZ képviselte a legerősebb politikai erőt a városban (taglétszámuk januárban már 480 fő volt), erőteljes fellépésüket és súlyukat tükrözi az is, hogy a városi NMF tagjainak a megválasztásakor három képviselőt küldhettek a városi bizottságba: Arany Álmost, Kovács Attilát és Nagy Tamást.⁹⁸ Kovács Attila később alpolgármesteri funkciót is betöltött Bokor Zoltán polgármester mandátuma idején.⁹⁹

A MADISZ első programja december 30-án jelent meg. A program értelmében a MADISZ elsősorban a magyar fiatalok szervezetének tekintette magát, de nem zárta ki a más nemzetiségű tagok részvételét sem. Tevékenységük fő irányvonala célcsoportjuk jogainak biztosítása, segítése, illetve a kulturális, szórakozási és sporttevékenységeik megszervezése. A szervezet; a végleges vezetőség megválasztásáig egy ideiglenes tanács vezette. Politikai téren tagot kívántak delegálni a helyi tanácsba, illetve a közelgő választásokon saját jelöltet akartak indítani. A nemzetiségi érdekvédelemből adódóan az RMDSZ partnerének tekintették magukat.

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Január 5–7-ig Kézdivásárhelyen tartották az első országos MADISZ–MADISZ-találkozót, ahová Bukarestből, Nagyváradról, Marosvásárhelyről, Csíkszeredából és Sepsiszentgyörgyről, Barótról, Szentkeresztbányáról érkeztek tagok. A főleg szervezési kérdésekkel foglalkozó tanácskozáson az országos hálózat kiépítéséről döntöttek, miszerint a koordináló központ Kolozsváron lenne, de az egyes helyi szervezetek önállóságot élveznének. Ugyanakkor döntöttek a szervezet és az RMDSZ viszonyáról is. Az együttműködést elsősorban mellérendelt, partneri keretek között képzelték el: „... az RMDSZ-nek is égető szüksége van egyenrangúan tárgyaló, radikális szervezetre, mert kompromittált emberek is belépnek a szövetségbe, dogmatikusok is, akik csupán pozíciójuk átmentését akarják (...). Célunk az egészséges ellenőrző szerep

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm, Az ázsiai és latin betűs szöveg közötti térköz nincs automatikusan beállítva

Formázott: Betűtípus: Nem Dólt

Formázott: Betűtípus: Nem Dólt

⁹⁵Interjú Sántha Attilával, i. m., 4–5.

⁹⁶*Székely Újság*, 1989. december 23.

⁹⁷Interjú Sántha Attilával, i. m., 4–5.

⁹⁸*Székely Újság*, 1990. január 6.

⁹⁹Interjú Sántha Attilával, i. m., 3.

betöltése.”¹⁰⁰ Egy további országos találkozót tartottak január 20–21-én Nagyváradon, ahol az egységes program kidolgozásáról értekeztek, a szervezethez kötődő lapok működtetéséről¹⁰¹, illetve a kézdivásárhelyi találkozó alapelveinek a továbbvitelének szükségességéről, különösen az RMDSZ-szel való viszony kérdésében, mivel „... a felnőtt magyar szervezettel a kapcsolatok nem felhőtlenek, néhol megpróbálják alárendelni [az RMDSZ-nek – megj. T. B. A.] a fiatalokat...”¹⁰² Szintén itt döntöttek egy sepsiszentgyörgyi találkozóról is, amely előkészítene az országos kongresszust.¹⁰³ Annak ellenére, hogy az ifjúsági szervezet erősen igyekezett ügyelni önállóságára, az áprilisi választások előtt már jelentős közeledés történt az RMDSZ felé. Egy, a *Székely Újság*ban megjelent közlemény szerint: „A MADISZ tulajdonképpen ifjúsági területekre kivetítve ugyanazt akarja, amit az RMDSZ”.¹⁰⁴ A nagyobb képviselői érdekében az RMDSZ-t, mint „testvérszervezet”-et támogatják, így a MADISZ jelölt, Márton Árpád¹⁰⁵ az RMDSZ színeiben indult a választásokon.¹⁰⁶

A kézdivásárhelyi ifjúsági szervezet már az első napokban igyekezett külföldi kapcsolatait is kiépíteni. December 26–27-én találkoztak a megyében tartózkodó Német Zsolt fideszes politikussal, illetve a David Campanaleval, aki 30-án előadást tartott az Ifjúsági Klubban.¹⁰⁷ A találkozás után közös nyilatkozatot tettek közzé, amit a David Campanale (Fiatalkor Demokraták), Németh Zsolt, Szabó Miklós (Fidesz), illetve Deme László és Sántha Attila (a MADISZ kézdivásárhelyi szervezete) írtak alá.¹⁰⁸ A találkozó egyik eredményeként elhatározták, hogy a nyár folyamán közösen egy politikai tábort szerveznek.¹⁰⁹ A táborra 1990. július 21–29-e között került sor Bálványosföldön,¹¹⁰ *Átmenet a diktatúrától a demokráciába* mottóval. A táborba angol, magyar és román előadókat hívtak, olyanokat, mint Schöpflin György, Litván György, Radnóti Sándor, Wolfart János, Pavel Câmpeanu, Lengyel László, Mariana Celaco, Norman Stone vagy John Laughlandet.¹¹¹

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹⁰⁰Interjú Kovács Attilával. *Székely Újság*, 1990. január 6., *Székely Újság*, 1990. január 13.

¹⁰¹Az ifjúsági szervezetekhez 12 lap kötődött: *Máramaroszi Napló*, *Válaszúton*, *Szabadság* (Székelyudvarhely), *Európai Idő* (Sepsiszentgyörgy), *Arad és Vidéke, Híd* (Székelyudvarhely), *Tanú* (Temesvár), *Székely Újság*, *Szamosmente*, *Enyedi Újság*, *Visszhang* (Nagybánya), *Jelenlét* (Kolozsvár). *Székely Újság*, 1990. január 27.

¹⁰²*Székely Újság*, 1990. január 27.

¹⁰³Uo.

¹⁰⁴*Székely Újság*, 1990. április 21.

¹⁰⁵Márton Árpád a sepsiszentgyörgyi MADISZ jelöltjeként indult az RMDSZ színeiben a választásokon. Jelöléséről a *Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége* (MISZSZ) marosvásárhelyi és csíkszeredai kongresszusain döntöttek. *Háromszék*, 1990. május 16.

¹⁰⁶*Székely Újság*, 1990. április 21.

¹⁰⁷*Székely Újság*, 1989. december 30.

¹⁰⁸*Székely Újság*, 1989. december 31.

¹⁰⁹Interjú Sántha Attilával, i. m., 5.

¹¹⁰A tábor néhány éven belül kinőtte a bálványosföldi kereteket, ezért 1997-től Tusnádfürdőre költöztették a szabadegyetem színhelyét. A két fürdőhely nevének összevonásából alakult ki a közismert *Tusványos* név.

¹¹¹*Pesti Hírlap*, 1990. augusztus 10. (http://kitekinto.hu/karpat-medence/2009/07/17/husz_esztendm_hatalom/2/#)

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

A kézdivásárhelyi RMDSZ, 1989. december 24-én tartotta alakuló ülését. A Csavargyárba összegyűlt, főleg értelmiségiekből álló 20–30 személy egy ideiglenes bizottságot választott, tárgyaltak a követendő alapelvekről (parlamentari képviselet, anyanyelv használata a közigazgatásban), illetve Jakabos Csaba a további egyeztetések érdekében felvette a telefonos kapcsolatot Domokos Gézával.¹¹² További szervezési munkálatokra január elején került sor, amikor a helyi RMDSZ ideiglenes vezetőséget és intézőbizottságot választott, illetve ismertették programtervezetüket a Kézdivásárhely és Felső-Háromszékre vonatkozóan. Az ideiglenes intéző bizottság elnökének Szabó Zoltán nyugalmazott orvost választották, alelnökének Szócs Csaba nyugdíjas mérnököt, tagok: Incze László és Sántha Attila, titkár: Égető Éva.¹¹³ A kidolgozott terv általában a nemzetiségi jogok biztosításának egy-egy kérdésére tért ki a jogi, oktatási, gazdasági és egészségügyi témakörökben. A program pontjai kitértek a nemzetiségi képviselet biztosítására a törvényhozásban, kérték a többnyelvűség biztosítását a közigazgatásban (10%-os küszöbértékkel), az egészségügyben, a helység és utcanevek használatában, továbbá egy Nemzetiségi Minisztérium felállítását is szükségesnek látták. Az oktatás terén a legfontosabbnak az anyanyelvi oktatás megteremtését tartották az oktatási rendszer minden szintjén, illetve az ehhez szükséges tantervek és tanfelszerelés biztosítását. Mindemellett javaslatot tettek a városi középiskolák átszervezésére az elméleti oktatás kibővítése (pl. pedagógiai és informatikai képzés), valamint a szakoktatásnak a piaci követelményekhez való alkalmazkodása érdekében, továbbá egy önálló román tannyelvű iskola létesítését is felajánlották. Kulturális és közművelődési téren pedig a meglévő intézmények kibővítését, fejlesztését, a fokozott műemlékvédelmet, a történelmi emlékhelyek visszaállítását és egy önálló néprajzi múzeum létesítésére tettek ajánlatot. Gazdasági kérdésekben a vállalatoknak a város költségvetéséhez való aktív hozzájárulását, a közbirtokossági vagyonok visszajuttatását, a kis- és középvállalkozások támogatását, illetve egy központi magyar hitelbank felállítását kérték.¹¹⁴

Az nemzetiségi jogokért való kiállás és az ennek a mentén kialakított román–magyar viszony új alapokra való helyezése nem ment zökkenőmentesen. A magyar többség igyekezett biztosítani a román lakosságot a nyitottságáról és együttműködéséről (a helyi RMDSZ programjában

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm,
Az ázsiai és latin betűs szöveg közötti
térköz nincs automatikusan beállítva

(Letöltve: 2014. július 31.)

¹¹²Interjú Jakabos Csaba Istvánnal, i. m., Interjú Ötvös Zoltánnal, i. m.

¹¹³Az ideiglenes bizottság tagjai: Ambrus Ágnes, Apró András, Bakk László, Bartha Krisztina, Bíró Gábor, Boga Olivér, Csiszár László, Deák Gyula, Deme László, Köblös Árpád, Lőrincz Ernő, Nagy Imre, Nagy Tamás, Nemes Gergely, Pozsony Ferenc, Reiner Antal, Rácz Dezső, Szentgyörgyi Zsombor, Szurkos András, Török Sándor, Ugron Huba. A bizottságba a MADISZ négy tagot delegált. *Székely Újság*, 1990. január 13.

¹¹⁴*Székely Újság*, 1990. január 13. és január 20.

nem határolódott el a más nemzetiségek képviselőitől sem), voltak azonban olyanok is, akik némileg szkeptikusan ítélték meg a másik fél kompromisszumkészségét: „Nem hiszek a pillanatnyi, hangulati nyilatkozatokban, nem hiszem, hogy az ötnapos közös forradalom rendezi a helyzetünket. (...) Meg vagyok győződve, hogy jogainkat nem fogják automatikusan adni, hogy nincs vége a provokációnak. Jogaink gyakorlása nem fog minden román adminisztrációban tetszést fogkelteni. Nagyon sok becsületes román állampolgár – már csak megszokásból is – nacionalizmussal és irredentizmussal fog vádolni, nyíltan és burkoltan. (...)”¹¹⁵ – fogalmazott Jakabos Csaba a *Székelly Újságnak* adott interjúban. Olyan hiányosságokra hívta fel a figyelmet, mint a kisebbségi jogokat szavatoló demokratikus intézmények hiánya, vagy az alacsony politikai kultúra és tájékozottság a magyarok körében. Ebből a szempontból fontosnak tartotta az önálló érdekképviseletet a parlamentben, illetve az oktatás támogatását és fejlesztését.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A közlések vagy a helyi sajtó (a megyeközponttal ellentétben) a román lakosság részéről nem említene Kézdivásárhelyen jelentősebb szervezkedést, a február folyamán kialakuló feszültségek azonban ide is átsugároztak. Habár a megyei Vatra Româneasca megyei fiókja¹¹⁶ az elnökségének, az első hírek szerint a városi ortodox pópa is tagja volt, ettől később önként elhatárolódott, és a források sem szólnak későbbi jelentősebb tevékenységről.

Február 10-én csatlakozott Kézdivásárhely a helyi RMDSZ és MADISZ szervezésében a „könyves-gyertyás” néma tüntetéshez, amelyben az anyanyelv szabad használatára hívták fel a figyelmet. A több ezres tömeg könyvvel, gyertyával, valamint román és magyar nyelvű táblákkal vonult ki a főtérré, ahol Incze László tartott beszédet.¹¹⁷ Továbbá a marosvásárhelyiekkel szolidarizálva a MADISZ szervezésében a líceum diákjai március 14-én csatlakoztak az Orvosi- és Gyógyszerészeti Egyetem által hirdetett sztrájkhoz.¹¹⁸

Ugyanezen a napon kezdődtek az 1848-as szabadságharc emlékére szervezett ünnepek is. Az ünnepségsorozat a nyergestetői emlékmű megkoszorúzásával kezdődött, másnap koszorút helyeztek el a Gábor Áron-emlékháznál Bereckben, illetve Kézdivásárhelyen a Turóczi Mózses-emlékháznál is. A központi ünnepségre a főterén került sor, ahol aznap tízezer főt megközelítő, piros–fehér–zöld lobogókat és feliratokat tartó tömeg gyűlt össze. A beszédeket és az újságcikkeket (reflektálva az országos helyzetre is) a nemzeti megmaradás és a toleráns egy-

¹¹⁵*Székelly Újság*, 1990. január 6.

¹¹⁶A kérdéstről lásd bővebben Nagy Botondnak ebben a kötetben szereplő tanulmányát: *Háromszék központjának viharos fél éve (1989. december–1990. május)*

¹¹⁷*Székelly Újság*, 1990. február 17.

¹¹⁸*Székelly Újság*, 1990. március 14.

más mellett élés motívumai domináltak.¹¹⁹ A Gábor Áron szobor körül szimbolikusan magyar és román lobogókat helyeztek el az etnikai pluralizmus jegyében: „A piros-sárga-kék zászló jelzi honpolgárságunkat, melyet megszabott a történelem, s szól szándékunkról: becsületes polgárai voltunk, vagyunk és akarunk maradni ennek az országnak. Nemzeti hovatartozásunkat azonban ne döntse el helyettünk senki, mert ezt lelkünk mélyén ápoltt örökség alapján kizárólagos jogunk magunknak eldönteni. A piros-fehér-zöld zászló ezért nem országhoz, hanem néphez, az egész magyarsághoz való tartozásunkat jelképezi.”¹²⁰

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A marosvásárhelyi események hatására a Kovászna megyei magyar szervezetek elítélték a magyar közösséget ért atrocitásokat, május 21-én pedig Kézdivásárhely is csatlakozott a sztrájkfelhíváshoz. A város főterére több ezer fős tömeg gyűlt, akikhez Incze László, Bokor Zoltán és a MADISZ részéről Kovács Attila beszélt. Beszédet mondott még Baka Mátyás iskolaigazgató, és Bagoly Zoltán. A tömeg 11 órakor, imádság után oszlott fel, ezután a gyári munkásokból szerveződő csapatok tiltakozásuk jeléül 13 óráig lezárták a városon keresztül vezető forgalmat.¹²¹

Az áprilisi hónap a választásokra való készülődés jegyében tellett, így a felső-háromszéki küldöttség is részt vett a nagyvárad RMDSZ-RMDSZ-kongresszuson. Tagjai voltak: Incze László és Tóth László (Kézdivásárhely), Bajcsi Mihály (Bereck), Székely Géza (Torja), Tóth László (Lemhény), Szász Szilveszter (Kézdiszentlélek), Bajcsi Ákos (Csernáton). Bajcsi Ákos a mezőgazdasági és falupolitikai, Incze László az oktatási bizottságban vett részt. Az utóbbi vitái főképp a felsőoktatás kérdései körül alakultak ki, úgy-mint az önálló Bolyai Egyetem visszaállítása vagy a marosvásárhelyi orvosi és gyógyszerészeti oktatás helyzetének a rendezése. Továbbá viták tárgyát képezte a tanügyben tapasztalt munkaerőhiány problémája, a nemzetiségi szakfelügyelet és az anyanyelvi oktatás állami támogatása.¹²²

Az RMDSZ-kampány részeként május 3-án a városba látogattak a szövetség megyei szenátor- és képviselőjelöltjei, velük együtt érkezett Tökés László püspök is. A főterre egybegyűlt több ezer fős tömeghez Tökés László intézett beszédet, amelyet ökumenikus istentisztelet követett. Ezt a Művelődési Házban tartott RMDSZ-RMDSZ-gyűlés és tanácskozás követte, ahol bemutatkoztak a képviselő- és szenátor-jelöltek, illetve egyeztettek a helyi szervezet tagjaival.¹²³

¹¹⁹ *Székely Újság*, 1990. március 15.

¹²⁰ Részlet Incze László ünnepi beszédéből. *Uo.*

¹²¹ *Székely Újság*, 1990. március 24., Interjú Tóth Lászlóval, i. m., 19., Interjú Jakabos Csaba Istvánnal, i. m.

¹²² *Székely Újság*, 1990. április 28. és május 12.

¹²³ *Háromszék*, 1990. május 5.

Kovászna megye RMDSZ-RMDSZ-jelöltjei: Király Károly, Fábíán Ernő, Gajzágó Márton szenátorjelöltek; Domokos Géza, Márton Árpád, Kozsokár Gábor (a választások után szenátor), Sylvester Lajos, Bajcsi Ákos képviselő.

A május végén tartott választásokon a megyében az RMDSZ a szavazatok több mint háromnegyedét kapta meg, így az országgyűlés felső házába két (Király Károly és Kozsokár Gábor), az alsó-házba pedig három (Domokos Géza, Márton Árpád és Bajcsi Ákos) jelöltje került be.¹²⁴

Politikai alakulat	Részarány	Mandátumok száma
Szenátus		
RMDSZ	76,67%	2
NMF	17,52%	0
Cășuneanu Vlad Adrian (független jelölt)	1,72%	0
Nemzeti Liberális Párt	1,66%	0
Romániai Demokrata Agrárpárt	0,77%	0
Romániai Ökológus Mozgalom	0,76%	0
Román Szocialista Demokrata Párt	0,51%	0
Keresztény Demokrata Nemzeti Parasztpárt	0,40%	0
Képviselőház		
RMDSZ	77,10%	3
NMF	16,63%	0
Calinic Sabin (független jelölt)	1,57%	0
Romániai Ökológus Mozgalom	1,44%	0
Nemzeti Liberális Párt	1,41%	0
Keresztény Demokrata Nemzeti Parasztpárt	0,53%	0
Romániai Országos Újjáépítési Párt	0,52%	0
Republikánus Párt	0,40%	0
Román Szocialista Demokrata Párt	0,25%	0
Demokrata Centrumcsoport	0,15%	0

A parlamenti választások eredményei Kovászna megyében (1990)¹²⁵

Politikai alakulat	Jelölt	Részarány
Nemzeti Liberális Párt	Radu Câmpeanu	65,95%
NMF	Ion Iliescu	32,12%
Keresztény Demokrata Nemzeti Parasztpárt	Ion Rațiu	1,94%

Államelnök-jelöltre leadott szavazatok megoszlása Kovászna megyében (1990)¹²⁶

selő-jelöltek. *Háromszék*, 1990. április 11.

¹²⁴*Háromszék*, 1990. május 23.

¹²⁵Uo.

¹²⁶Uo.

Zárszó

Az 1980-as évek ideológiai és gazdasági nyomása alól hirtelen felszabaduló indulatok a forradalom első napján zavargásokhoz vezettek. Mindennek ellenére a város a '89-es rendszerváltást relatív nyugalomban élte át, a hangsúly a szervezésre és az új alapok megteremtésére került. Mutatják ezt olyan tényezők, hogy már az első napokban a város vezetősége képes volt hatékonyan fellépni a közrend megteremtésében, és már korán megszervezték az érdekvédelmi szervezeteket, úgy mind az idősebb, mint mind a fiatalabb generáció részéről egyaránt. A változás adta kezdeti lendületből és eufóriából táplálkozva a lakosság megpróbált alulról szervezkedni, a város életének az alakításában ismét helyet kaptak a helyi igényekre szabott kezdeményezések, kulturális és gazdasági téren egyaránt. Az első hónapokban született eredmények közül jó néhány hosszú távon is életképesnek bizonyult, elsősorban a társadalmi szervezetek, az oktatás és a kultúra terén történt átszervezések. Az országos folyamatokba gazdasági téren inkább beágyazódó gazdaság téren, a város már nem volt ennyire szerencsés. A szocializmus éveiben Kézdivásárhely gazdaságát megszabó ipari létesítmények a rendszerváltást követő évtizedben fokozatosan leépültek vagy teljesen megszűntek.

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Fodor János

Az 1989–1990-es fordulat eseményei Kolozsváron

Bevezető

Ez a tanulmány az 1989-es romániai forradalom kolozsvári eseményeit vázolja fel, a magyarság önszerveződési formáinak perspektívájából. A tanulmány terjedelmi okokból elsősorban az 1989. december 16. és 1990. május 20-a közötti (vagyis az első szabad választásokig terjedő) időszakra koncentrál. A kutatás során a forrásgyűjtésnek három része volt. Első szakaszban a forrásgyűjtés (sajtó, levéltár, szakirodalom, média) és az ez alapján történő kronológiakészítés valósult meg, amely folyamatosan kiegészült a későbbiekben előkerült forrásokkal.¹ A második fázisban a kronológia és a források alapján beazonosított meghatározó személyiségekkel életútinterjúk készültek, amelyek döntően a vizsgált időszakra koncentráltak.² A vizsgálat utolsó fázisa az az esettanulmány, amelyről elmondható, hogy csupán pillanatképet ad a kutatások jelenlegi állásáról. A források nagy mennyisége miatt várható a tanulmány és a kutatás későbbi kiegészítése. Kolozsvár a forradalmi események során kulcsfontosságú szerepet töltött be az erdélyi nagyvárosok között. Ez több dologgal magyarázható: itt volt az erdélyi hadsereg központja, amely 1989 decemberében fontos szerepet játszott. Egyben kulturális központ is volt, a román és magyar értelmiségi elit egy jelentős része ide koncentrált. Az eddig megjelent forrásmunkák szerteágazóak, nincs egységes álláspontjuk, és nincs olyan, amely kizárólag a kolozsvári eseményeket **elemzejelemzné**.³ A publikált román és magyar nyelvű visszaemlékezések csupán egy részét pótolják az események rekonstrukciójában. A román és angol nyelven megjelent, összefoglaló munkák sem térnek ki megfelelőképpen a kolozsvári eseményekre.⁴

A vizsgált időszakot négy fő szakaszra osztottuk. Az első szakasz közvetlen a Temesvárról és Bukarestből Kolozsvárra áterjedő események bemutatásáról szól. Az önszerveződés a Ceaușescu-házaspár menekülését követő napon kezdődött Kolozsváron, szinte minden szinten. Ekkor született a *Hívó Szó* című kiáltvány, valamint a lapok, városi és megyei

Megjegyzés [Z1]: indokolt az T/1. személy?

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

¹ A kronológia a következő weboldalon érhető el: <http://www.ispmn.gov.ro/page/cronologia-evenimentelor-din-1989> (Letöltve: 2014. május 31.)

² Az interjúk és egyéb források megtalálhatóak a kolozsvári Kisebbségkutató Intézet Dokumentációs Tárában.

³ Kántor Lajos (szerk.): *A Hívó Szó és a vándor idő*. Komp-Press—Kolozsvár Társaság, Kolozsvár, 2010.

⁴ A hazai történetírás könyvtármű anyagot termelt az 1989-es eseményekkel kapcsolatban, azonban a külföldi elemzők munkái is számottevőek. Hosszú lista helyett Peter Siani-Davies munkáját emelhetem ki: Peter Siani-Davies: *Revoluția Română din decembrie 1989*. Editura Humanitas, București, 2006.

hivatalos szervek átalakulása is ekkor történt. Nem utolsó-sorban, a Kolozsváron történt incidensek bemutatására is ebben a szakaszban kerül sor.

A második időszak valamivel hosszabb (1989. december 22–1990. január 6.), amelyben a kolozsvári magyarság politikailag megszerveződik, városi szinten integrálódik a helyi Nemzeti Megmentési Front (NMF) szervezetébe, valamint a Kolozsvári Magyar Demokrata Tanács (KMDT) révén országosan ismert szerveződés lesz. A második szakasz a január 6-i küldöttgyűléssel zárul, ekkortól a KMDT az RMDSZ helyi szervezetévé alakul át.

A harmadik szakasz végét a március 15-i események zárják, bár az események szempontjából ekkor nincs egy éles törésvonal a március 15-e előtti és utáni szakaszban, de úgy **gondolom**, hogy az **ekkor tartott megemlékezések, valamint az ezt követő események megismétlődő interetnikus-interetnikus** játszma folyamatot alkottak.

Megjegyzés [Z2]: itt már E/1. személy

Megjegyzés [Z3]: gond van a mondattal

Az utolsó szakasz a május 20-i választásokkal zárul, amikor kialakul a kolozsvári magyar politikai eliten belül az a kör, amely elindul a parlamenti választásokon, továbbá az ezt követő években is meghatározó részévé válik a városi és országos politikumnak. Látható viszont az is, hogy a politikai-értelmiségi elit egy része, amely a magyar önszerveződési folyamatokat 1989. december végén és 1990. első hónapjaiban elindította, fokozatosan **a**-háttérbe vonul, vagy felhagy a nyilvános politizálással.

A négy szakasz között nincsenek éles határvonalak, összefoglalómban bizonyos esetek kronológiailag „átcsúsznak”, vagy több szakaszt is átfognak. Minden eseményre nem lehet most kitérni, ezt az elkészített kronológia szeretné pótolni.

Előzmények

Formázott: Betűtípus: Félkövér

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Az erdélyi nagyvárosok etnikai arculata az 1977-es népszámlálást megelőző évtizedekben, nagymértékben átalakult a falusi románság a magyarokénál nagyobb arányú városba áramlásával. Az **Északészak-Erdélyi-erdélyi** nagyvárosokban a belső migráció döntő szerepet játszott az etnikai arányok változásában.⁵ Kolozsváron az etnikai arány 1957-ben billent át a román lakosság javára. Ebben az évben került számbeli többségbe a városon belüli románság. A város elrománosítását több tényező is befolyásolta: egyrészt a tudatos betelepítések, amelyek a román lakosság arányát növelték, másrészt az erőltetett iparosítás, amely a

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

⁵ Kiss Tamás: *Adminisztratív tekintet. Az erdélyi magyar demográfiai diskurzus összehasonlító elemzéséhez. Az erdélyi magyar népesség statisztikai konstrukciójáról.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet—Kriterion, Kolozsvár, 2010, 69.

környező román többségű falvakból, kisvárosokból vonzotta a román nemzetiségű, első generációs munkásokat. A városok hagyományos élelmiszer- és ~~bőrfeldolgozó-bőrfeldolgozó-ágazatokat-ágazatait~~ a gépgyártás és a fémfeldolgozás szorította háttérbe. Ezzel több ipari zóna jött létre Kolozsvár régi központja körül.⁶ Az 1956-os magyar forradalom és annak a kolozsvári következményei nyomán a román hatalom igyekezett az általa „nacionalista gócpontnak” tartott Bolyai Egyetemet és az ott tömörülő magyar elitet hatástalanítani. Ennek egyik lépése az 1959-es egyetemegyesítés.⁷ A román államszocialista nacionalizmus másik kolozsvári megnyilvánulása ~~az~~ 1974 októberében az volt, hogy a római kontinuitásra hivatkozva, Ceaușescu jelenlétében a várost Cluj-Napoca-~~a~~ára keresztelték.⁸ Az 1960-as évek közepétől látszólagos enyhülés bizonyos korlátok között lehetőséget adott a kolozsvári magyar értelmiség számára a részleges reaktivizálódáshoz (egyáltalán munkahelyhez jutáshoz, különböző irodalmi intézmények, szerkesztőségek keretében). Ez főleg az új, Bárdi Nándor által *hatvannyolcasoknak* besorolt generáció számára jelentett megjelenési lehetőséget.⁹ Ide tartoztak azok a véleményformáló személyiségek, akik ismervén a többségi nyelvet, a kultúrát, a baloldali szocializáció mellett használták a saját közönségük számára áthallással bíró utalásos nyelvet (ambivalens diskurzus).¹⁰ Ebbe a csoportba, kolozsvári vonatkozásban fontos Gáll Ernő nevét kiemelni (mint a *Korunk* főszerkesztőjét), de ide tartozott Sütő András, Domokos Géza, Bodor Pál, Huszár Sándor és Király Károly is. Az 1968-as prágai tavasz eseményei kiemelt fontossággal bírtak a már említett kolozsvári értelmiség számára, ezt bizonyítja a szeptember 3-án az *Előrében* megjelent felhívás, amelyben támogatásukról biztosították a pártvezetést, elítélték Csehszlovákia lerohanását és kifejezték reményeiket, hogy az általuk is támogatott politikai irányelvek alapján tartják elképzelhetőnek a nemzetiségi problémák megoldását.¹¹ Kántor Lajos emlékei szerint

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

⁶ Rogers Brubaker – Feischmidt Margit – Jon Fox – Liana Grancea: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2011, 118.

⁷ Az esemény részletes elemzéséről lásd: Andrea Andreescu – Varga Andrea – Lucian Năstase (szerk.): *Minoritățile etnoculturale. Mărturii Documentare. Maghiarii din România 1956–1968*. Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, 2003, 11–69., valamint Stefano Bottoni (szerk.): *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1955–1959)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2006, 14–49.

⁸ Uo. 114–115.

⁹ Ilyen értelemben a „régii” generációhoz főleg azon értelmiségiek tartoztak, akik közvetlenül a második világháború után a nemzetek és nemzetiségek szocialista jogegyenlősége nevében elsőként vetették fel a magyar sérelmeket. A teljesség igénye nélkül ide sorolható Kurkó Gyárfás, Kacsó Sándor, Balogh Edgár, Méliusz József, Nagy István, Bányai László, Takács Lajos, Csögör Lajos stb. Lásd: Bárdi Nándor: *A romániai magyar elit generációs csoportjainak integrációs viszonyrendszere (1918–1989)*. In: Uő. – Simon Attila (szerk.): *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006, 44–45.

¹⁰ Uo. Az *ambivalens diskurzusról* bővebben lásd: Lőrincz D. József: *Az átmenet közéleti értékei a mindennapi életben*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2004.

¹¹ A nyilatkozatot Balogh Edgár, Huszár Sándor, Létay Lajos, Lászlóffy Aladár, Szilágyi István stb. írták alá. *Előre*, 1968. szeptember 3.

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Nem Dőlt

azonban a nyilatkozat, bár parancsra történt, a prágai tavasz célkitűzésével való egyetértés miatt könnyebben emészthető volt.¹² A rendszer működésében a hetvenes évek elejétől beállt ideológiai fordulat miatt lezárultak az addigi lehetőségek, a nemzetiségeket érintő egyre súlyosabb diszkriminatív intézkedések ~~erősítette~~ ~~erősítették~~ az eltávolodást a magyar káderek egy része, az értelmiségiek és a párt viszonyában. Az elégedetlenségüket és tiltakozásukat kifejező értelmiségieket a ~~Securitate~~ ~~Szekuritáté~~ fokozatosan megbízhatatlan, felforgató elemekhez sorolta, ami megfigyelést, követést és később a hatalommal való konfrontációt eredményezett.¹³

A 70-es és 80-as évek végén a kolozsvári magyar elit tiltakozása a román hatalom nemzetiségpolitikája ellen több síkon zajlott. Ide sorolhatók azon tiltakozások, amelyek a „szocialista szabályok szerint” fogalmazták meg sérelmeiket, elsősorban azon bukaresti román ismerőseiknek, akik valamilyen fontos funkciót töltöttek be, vagy hatalmuk révén befolyásolhatták a diszkriminatív kisebbségpolitikát. Ide sorolható Balogh Edgár, Demeter János, Takács Lajos.¹⁴ A másik tiltakozási forma az ellenzéki mozgalmakhoz köthető. A nagyváradi *Ellenpontok* szamizdathoz hasonlóan, az ellenállás, politikai tiltakozás formái Kolozsváron is jelentkeztek. Ezek elsősorban azok a kisebbségi disszidensek voltak, akik részt vettek a Limes-körben folytatott vitákban, valamint korábban a Bretter György tanítványai között folyó vitákban. A Bretter-kör—a hetvenes évek elején működő csoportosulása egy új filozófiai nyelv keresését helyezte kilátásba, amely egy idő után nem fért bele a *Korunk* és a *Kriterion* közlési lehetőségeibe. A *Bretter-tanítványok* Ágoston Vilmos író, Egyed Péter író-filozófus, Huszár Vilmos filozófus, Molnár Gusztáv filozófus, Szilágyi N. Sándor nyelvész és Tamás Gáspár Miklós filozófus voltak.¹⁵

A Limes-kör elsősorban nem Kolozsvárhoz köthető, de a Kolozsváron élő résztvevői meghatározó szerepet töltöttek be az itteni szellemi életben.¹⁶ A kör állandó vitapartnerei voltak: Molnár Gusztáv, Balázs Sándor, Bíró Béla, Bíró Gáspár, Fábíán Ernő, Cs. Gyimesi Éva, Salat Levente, Szilágyi N. Sándor, Vekov Károly, Visky András, Visky Ferenc. Találkozóikat elsősorban Bukarestben és Brassóban tartották, 1987 februárjáig. Az utolsó Limes-kör vita Bukarestben, 1986 novemberében zajlott. 1987. február 7-én a ~~Securitate~~

¹² Kántor Lajos: Becsületünk csücske... 1968 Romániából (újra)nézve. In: *Élet és Irodalom*, 2008., 43., 8–9.

¹³ Novák Csaba Zoltán: *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája 1965–1974*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2011, 77–79.

¹⁴ Tiltakozó leveleiket közölte Balázs Sándor: *Kiáltó Szó. Volt egyszer egy szamizdat*. Kriterion, Kolozsvár, 2005, 273–298.

¹⁵ Közös kötetük: Bretter György (szerk.): *Szövegek és körülmények*. Kriterion, Bukarest, 1974., Bárdi Nándor: *A romániai magyar elit...*, i. m., 46.

¹⁶ A Limes-körre lásd: Molnár Gusztáv: *Transzcendens remény. A Limes-kör dokumentumai 1985–1989*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2004, 232.

Szekuritáté házkutatást tartott Bukarestben Molnár Gusztáv lakásán, aki ezután Budapestre települt ki.¹⁷

A Limes-kör megszűntével, Kolozsváron Balázs Sándor kezdeményezte a *Kiáltó Szó* című szamizdat létrehozását. Mivel megúsza a Limes-kör lebukását követő állambiztonsági nyomozást, folyamatosan felkereste és megpróbálta beszervezni a mozgalomba azon kolozsvári értelmiségieket, akik részt vettek a Limes-kör vitáin. Így elsőként Cs. Gyimesi Évát kereste meg, aki már ekkor nyíltan vállalta ellenzéki nézeteit. A tanárnő nyilvánosan elsőként tiltakozott a Magyar nyelv és Irodalom szakon végzett diákok kihelyezése ellen a regáti eldugott falvakba, ahol idegen nyelvet kellett tanítsanak, amikor Székelyföldön magyartanár-hiány volt. Továbbá rendszerellenes röpcédulákat is írt és terjesztett: „Éva kapott a konzulátustól, amikor mielőtt fölszámolták a konzulátust a 80-as években, egy be nem jegyzett írógépet. Azt odahozta a levéltárba, jó kis írógép volt, ma is megvan, használtuk a későbbiekben is, és azon időnként gépelt röpcédulákat.”¹⁸ Magyarországi kapcsolatainak köszönhetően oldották meg a kéziratok nyomtatását, az elkészült példányok behozatalát.¹⁹ Balázs Sándor a Limes-körhöz tartozó Bíró Bélát, Vekov Károlyt és Visky Andrást is megpróbálta beszervezni.²⁰ Bár a szamizdat csupán két számot ért meg, további hét szám kézírata elő volt készítve, de ezek már nem jelentek meg nyomtatásban. A Magyarországra való terjesztését kódolással oldották meg, a kódolt szöveget egy kazettára vették fel. Jakabffy Tamás, Farkas Bende Ágnes, Bende Sándor mint fiatal programozók készítették a programot a kódoláshoz.²¹

A *Kiáltó Szó* kapcsán, mint szamizdat mozgalom, nem gondolkodtak semmilyen pártalakításon; vagy átfogó programon. Nem tudták elképzelni a többpártrendszerű demokrácia eljövételét. A *Kiáltó Szó*-t kordokumentumoknak szánták, amelyekből kiderül, hogy a nyolcvanas évek végén Romániában milyen körülmények között élt a magyar kisebbség.²² Nem számíthattak a magyarországi segítségre, ennek jele volt, hogy a hét elkészült és elküldött lapszám sokszorosítását Magyarországon elszabotálták. A kiadvány megjelentetésében, terjesztésében Schwartz Róbert és Anikó segített. A szervezők odafigyeltek, hogy a román disszidenseket is megszólaltassák, így Marius Tabacu által Doina

¹⁷ Uo. 119.

¹⁸ Fodor János: Interjú Sipos Gáborral, 2010. december 23., Kolozsvár. *Nemzeti Kisebbségkutató Intézet Dokumentációs Tára* (a továbbiakban: *NKI-DT*), Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, V. dosszié, 3.

¹⁹ Balázs: *Kiáltó Szó...* i. m., 9.

²⁰ A *Kiáltó Szó*-ban a teljesség igénye nélkül a következő személyek adtak kéziratot, illetve kerültek Balázs Sándorral munkakapcsolatba: Cseke Péter, Nagy György, Páll Árpád, Kántor Lajos, Kántor László, Beke György, Tóth Sándor, Sipos Gábor, Csépi Sándor, Horváth Tibor.

²¹ Uo., 17.

²² Uo., 23–24 és 93.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dőlt

Cornea írásai is megjelentek. Továbbá felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül közölték a görög-katolikus egyház ellen elkövetett sérelmeket, habár a csoporton belül érezhető volt a „református vonal” túlsúlya azáltal, hogy Cs. Gyimesi Éván keresztül, Tőkés László írásait is itt sikerült közölni. A sokszínűségi koncepciót Pillich László bevonásával erősítették, aki szász kapcsolatai révén tudta biztosítani a német vonal megjelenítését.²³

A szamizdat szerzői körébe való beszerzés nem volt mindig sikeres, annak ellenére, hogy nagyon ügyeltek a lebukás megelőzésére. Erre példa Gáll Ernő beszerzésének a kísérlete, aki végül nem lépett be, de hallgatólagosan támogatásáról biztosította a mozgalmat.²⁴

Összegezve elmondható, hogy azok tartoztak a *Kiáltó Szó* szamizdat-körhöz, akik később is aktívak voltak az 1989-es forradalmi események után. Továbbá a *Kiáltó Szó*ban megfogalmazott irányelvek a rendszerváltás után is érvényesek maradtak a szerzőik számára.

A forradalom előtti hetekben tiltakozó kiáltványokat fogalmaztak meg, amelyekre aláírásokat gyűjtöttek. Ezek a katolikus Szentpéteri-templom lebontása, Tőkés László meghurcoltatása, az egykori református leánygimnázium „elsinkofálása” ellen emelték fel szavukat, a kezdeményezők Fodor Sándor, Balogh Edgár, Cs. Gyimesi Éva és Újvári Ferenc voltak.²⁵

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Nem Dólt

I. Szakasz (1989. december 16–22.): „Azt tudjuk, hogy mi lesz, csak azt nem tudjuk, hogy addig mi lesz”²⁶

A temesvári eseményekről a kolozsvári napilapok december 21-ig hallgattak, azonban informális csatornákon keresztül többen is értesültek az ott történekről.²⁷ A bukaresti tüntetések megkezdéséről szóló hírek a kolozsvári lakosság nagy részét cselekvésre buzdította. Volt, aki csatlakozott a tüntetőkhöz, az utcai megmozdulásokban, illetve a kolozsvári magyar értelmiség szűkebb köre szintén találkozóra gyűlt össze. Ennek apropója az „autonómia problémája” volt, de nyilván tudomást szerezve a temesvári eseményekről, az

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

²³ Uo., 14.

²⁴ Erről Gáll Ernő naplójában is beszámol, azonban először írásban csak a forradalmi események után említi a szamizdatot, bevallottan biztonsági okokra hivatkozva. Gáll Ernő: *Napló I. (1977–1990)*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003, 329–331.

²⁵ Benkő Samu: *Monológ alkonyatban*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2005, 13., valamint Sütő András: *Napló-jegyzetek. RMSZ–zsebkönyvek, Romániai Magyar Szó, Bukarest, 1990, 118.*

²⁶ Dávid Gyula feljegyzése, mely szerint az idézett mondat népszerű volt a decemberi események előtt, a gorbacsovi peresztrojka időszakában. Dávid Gyula feljegyzései az interjúkkal kapcsolatosan a Kisebbségkutató Intézetben találhatóak. Lásd: *NKI-DT, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, Kolozsvár dosszié.*

²⁷ Az *Igazság* című napilap Ceaușescu iráni látogatásáról számolt be a temesvári tüntetések napjaiban, túlzottan is a volt államelnök személyére fektetve a hangsúlyt. Majd szintén szokatlan megszakítottság jegyében a december 21-iki számban közli a szükségállapot kihirdetését, valamint Ceaușescu nyilatkozatát az eseményekről. Lásd: *Igazság*, 1989. december 17–21. közötti lapszámok.

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dólt

ekkor még bizonytalan, de mindenképp a változás reményében egyfajta irányvonalat akartak meghatározni. Balázs Sándor és Nagy György voltak a kezdeményezők. Először Balogh Edgárral tanácskoztak, ahol elhatározták, hogy a találkozó helyszíne Gáll Ernő lakásán legyen, mivel ezt a helyszínt kevésbé gondolták megfigyeltnek.²⁸ A találkozó híre több értelmiségihez is eljutott, így telefonon, vagy személyes úton megkeresték a későbbi közös nyilatkozat, a *Hívó Szó* majdani aláíróit.

December 20-án már olyan rémhírek röppentek fel, mely szerint Kántor Lajos és Cs. Gyimesi Éva házi őrizetben van.²⁹ Kántor Lajos mindegyre így emlékezik vissza: „Elhangzott a Szabad Európa rádióban-Rádióban és aztán a Kossuth rádióban-Rádióban is, hogy én házi őrizetben vagyok, ami nem volt igaz, vagy legalábbis én nem tudtam... Tehát az, hogy a házat őrizték az biztos, az igaz. [...] Hogy bizonyítsam, hogy ez nem érvényes, akkor aznap délután volt egy ilyen szabadegyetemi valami rendezvény, azt hiszem, a főtéren, vagy hol volt, és akkor oda elmentem, hogy lássák, hogy itt vagyok és megvagyok.”³⁰ A hírek Cs. Gyimesi Éva esetében sem bizonyultak igaznak, ugyanis ő is bejárt az *Igazság* szerkesztőségébe a rémhír ellenkezőjét bizonyítani.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A kolozsvári sortűz

A temesvári eseményekre reagálva, december 16-án Vasile Milea ezredes, nemzetvédelmi miniszter utasítást adott Iulian Topliceanu vezérezredesnek, aki a IV. (Erdélyi) Hadsereg főparancsnoka volt, hogy hozzon létre bevethető operatív egységeket az esetleges zavargások megfékezésére.³¹ Másnap szintén minisztériumi utasításra elrendelték a csapatok kihelyezését – a nyugalom megőrzése érdekében– Kolozsvárra, Nagyváradra, Marosvásárhelyre, Besztercére és Zilahra. Ugyanezen a napon szükségállapotot rendeltek el Temes megyében. Továbbá meghatározták, hogy a bevetendő katonák a következő figyelmeztetéseket

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

²⁸ Balogh Edgár: *Számadásom (1956–1993)*. Komp- Press Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 1999, Fodor János: Interjú Kántor Lajossal, 2012. január 28., Kolozsvár. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, V. dosszié, 5–6. Érdekes ellentét, hogy Balázs Sándor könyvében úgy szerepel, hogy Gállnak a *Kiáltó szó* szamizdat-mozgalomba való beszerzése azért nem volt sikeres, mivel lakásán lehallgató készülékek voltak. Balázs: *Kiáltó Szó...*, i. m., 11–12.

²⁹ Kiss János: *Omló falak*. Szabadság Lapkiadó Vállalat, Kolozsvár, 1991, 47. Interjú Kántor Lajossal, i. m., 2.

³⁰ Interjú Kántor Lajossal, i. m., 2. A szabadegyetemi rendezvényen Csépi Sándor, a *Korunk* szerkesztője beszélgetett Ady József grafikussal, a természetábrázolásról. Lásd: Kiss: *Omló falak...* i. m., 47–48., *Igazság* 1989. december 17. 2.

³¹ Iulian Topliceanu vezérezredes 1928-ban született, Iași-ban. Katonai funkciója mellett politikai szerepet is betöltött: 1979 márciusától póttag volt az RKP Kolozs megyei Bizottságában. *Arhivele Naționale Istorice Centrale* (Román Állami Levéltár, Bukarest. A továbbiakban: *ANIC*), Comitetul Central al P.C.R. Secția Organizatorică, 3/1989. dosszié, Biroul Comitetului Județean de partid Cluj, 95. f.

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dőlt

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dőlt

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dőlt

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dőlt

alkalmazzák: „Állj! — Állj, mert lövök! Levegőbe löni, majd lábakra löni.”³² Ioachim Moga,³³ a Kolozs megyei RKP első titkárának az utasítására a katonaság készenlétben állott. Elsősorban a pártvezetés számára kulcsfontosságú gazdasági-adminisztratív székházakat, intézményeket őrizték. Ugyanakkor alegységeket küldtek Szászfenesre és Szamosfalvára Vasile Lateş és Florian Caba ezredesek irányításával.³⁴ A hadsereg értesülései szerint a zavargások legelőször az Észak-Szamos ipari Zónában törtek ki, december 21-én, 14 óra körül.³⁵ Topliceanu ezredes parancsot adott a Szamosfalvára és Szászfenesre küldött egységek visszahívására. Ezeket oda csoportosította át, ahol a későbbi tüntetések zajlottak. A visszaemlékezések alapján elmondható, hogy a kezdeti zűrzavarban nem volt világos a katonaság tevékenysége és szerepe.³⁶ Négy helyszínen volt sortűz, amelynek halálos áldozatai és sebesültjei voltak.

Kronológiai sorrendben haladva, a kolozsvári forradalom első konfliktusának (tömegbe lövetés) a helyszíne a Continental Szálloda előtt volt. A visszaemlékezések alapján, 15 óra környékén történt az első incidens.³⁷ A katonai források szerint egy 7–8 fős csoport rátámadt a Carp Dandea százados által vezetett alegységre. Ennek része volt Călin Nemeş színész, aki rátámadt a kapitányra, megpróbálva lefegyverezni azt. A dulakodás során a kapitány fegyvere eldőrdült, megsebesítve Călin Nemeş jobb combját.³⁸ Ezt követően a katonák parancsra tüzet nyitottak, először a levegőbe, majd a tömegbe lőttek, több embert halálosan megsebesítettek.³⁹ A közvélemény elsősorban a [Szekuritaáte](#) akciójának tulajdonította a vérengzéseket: „A [Szekuritaáte](#) kiválóan megszervezett és felfegyverzett egységei ellenálltak, merényleteket követtek el.”⁴⁰ Sokan úgy vélték, hogy a katonaság sorain kívül a golyók a Melody Hotel, illetve a Szent Mihály-templom felől is érkezhettek. Így már az első alkalommal összemosódik a hadsereg szerepe a titkosszolgálatával. Január 7-én egy interjúban Topliceanu vezérezredes kijelentette, hogy a katonaságon kívül a rendőrség, a

³² Románul: „Stai! Stai, că trag!” Costache Codrescu: *Armata Română în revoluția din decembrie 1989*. Institutul de Istorie și Teorie Militară, București, 1994, 76.

³³ Ioachim Moga, 1926-ban született, a Hunyad megyei Királybányatoplicán, 1946-tól tagja az RKP-nak, megyei első titkári funkcióját 1983 májusától töltötte be. Párt-adatlapja szerint egyetemi fokozatú történelem-diplomával rendelkezik, eredeti szakmája körműves. ANIC, C.C. al P.C.R. Secția Organizatorică, 3/1989. dosszié, Biroul Comitetului Județean de partid Cluj, 95. f.

³⁴ Codrescu: *Armata Română... i. m.*, 77–78.

³⁵ A gyárakban már korábban megkezdődtek a sztrájkok, jelentős tömegeket megmozgatva, amelyek magját képezték a további helyszíneken zajló tüntetéseknek. Kiss: *Omló falak... i. m.*, 54.

³⁶ Fényképsorozat a főtéri vérengzésekről *Martor ocular*, 1990, a Nu hasábjain, Răzvan Rotta közlésével.

³⁷ Codrescu: *Armata Română... i. m.*, 80.

³⁸ Peter Siani-Davies: *Revoluția Română din decembrie 1989*. Editura Humanitas, București, 2006, 118.

³⁹ A zűrzavar közepette sokan azt híresztelték, hogy Călin Nemeş is meghalt. „Ott hallottuk, hogy ezt a Călin Nemeş-t lelőtték, ami aztán kiderült, hogy nem halt meg, de mindenki azt hitte, hogy meghalt.” Lásd: Interjú Kántor Lajossal, *i. m.*, 4., *Adevărul în Libertate*, 1989. december 31. 3.

⁴⁰ Gáll: *Napló... i. m.*, 329–331.

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dőlt

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dőlt

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dőlt

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dőlt

SecuritateSzekuritáté, a terrorellenes alakulatok, valamint a Securitate-Szekuritáté különleges alakulatai is jelen voltak.⁴¹ Tizenkét ember vesztette életét, többen megsebesültek.

A második helyszín a Horea út elején álló Astoria–szálloda környéke volt, ahol a katonaság egy 60 katonából álló szakaszt tartott készenlétben. A Niculae Dicu százados által vezetett alegység 16 óra körül nyitott tüzet a tüntetőkre. A katonai jelentések szerint itt is egyértelmű volt a Securitate-Szekuritáté jelenléte és részvétele a sortűzben.⁴²

A harmadik incidensre délután öt óra környékén került sor a Mărăști -téren, ahova szintén egy katonai egység volt kitelepítve. A katonaság jelentése szerint, egy 600–800 főből álló tüntető csoport támadása történt, akik kövekkel, üvegekkel dobálták az állomásozó 30 katonából álló alegységet. Itt a lövöldözésnek egy áldozata volt, Ioan Rusu, akinek a halála egyértelműen a katonaság számlájára írható.⁴³

A negyedik helyszín a Moșilor úton, a Sörgyár környéke volt, ahol 18 óra tájékán a Virgil Burtea őrnagy vezetése alatt állomásozó alegység tüzet nyitott a Monostor negyedből, a főtér felé tartó tüntető tömegre.

A katonai vizsgáló bizottság szerint 26 halott és 84 sebesült civil áldozata volt a december 21-i kolozsvári tüntetéseknek.⁴⁴ A továbbiakban nem került sor sortűzre, a katonaság is visszavonulásra kapott parancsot. A politikailag fontosnak tartott (de még mindig a karhatalom ellenőrzése alatt álló) épületeket őrizték, továbbá a postát, a vasútállomást, az I.R.E-t, a Gaz Metant és a rádióstúdió épületét.

A megyeszékháznak, valamint a pártközpontnak a hadsereg általi védelme másnap, december 22-én, 11 és 13 óra között szűnt meg, amikor a televízió és rádió egyaránt közölte a nemzetvédelmi miniszter öngyilkosságát és a szükségállapot kihirdetését. A Ceaușescu-házaspár menekülésének bejelentése után a hadsereg nem működött együtt az RKP megyei vezetésével.⁴⁵ A SecuritateSzekuritáté, valamint a pártszékház épületében lévő személyzetnek

Megjegyzés [Z4]: Maranak a román utcanevek és szálloda-épületek? Continental szálló stb.

⁴¹ Tibori Szabó Zoltán: Csodákra ne számítsunk! In: *Szabadság*, 1990. január 9., 3

⁴² Codrescu: *Armata Română... i. m.*, 79.

⁴³ A jelentés szerint az illető rátámadt az egyik katonára, aki halálosan megsebesítette. Uo. 80.

⁴⁴ Az áldozatok névsora: Borbély István, Dorin-Sorinel Jurja, Horia Pedestru, Szabó Attila, Viorel Cioară, Luminița Corina-Mișan, Emil Ciorta, Grigore Borș, Lucian Mătuș, Tamal Burgya Iosif, Ioan Vălean, Ioan Iclezean, Szabo Ștefan, Călin Mihai Țiclete, Ballai Csaba Zoltán, Aurel Merca, Teodor Pop, Ioan Sabău, Ioan Rusu, Alexandru Pop, Marin Vergica, Adrian Gheorghe Nasc, Egyedi Imre, Rodica Cristureanu, Ștefan Rus. Uo.

⁴⁵ A Kolozs Megyei RKP Bizottságához a következő személyek tartoztak: Ioachim Moga megyei titkár, Costică Dăscălescu, Constantin Gavrilă, Csillag Andrei, Ana-Maria Jianu, Ana Brustur, Ștefan Negreț, Virginia Pop, Gheorghe Cordea, Ioan Florișca, Ioana-Maria Bolba Mateescu, Emil Suci, Pardi Gheorghe, Florica Bărbat, Augustin Todea, Aurel Negucioiu, Ioan Șerbănoiu, Aurelia Todiciă, Maria Cristian, Létay Lajos, Nicolae Beuran. A póttagok pedig: Dorina-Mihaela Comea Hașegan, Ana Farcaș, Mariana Răduțiu, Iulian Topliceanu, Silvia Albu, Aurel Loșonțiu, Gheorghe Marcu, Ovid Grădeanu Tudor voltak. Megfigyelhető, hogy a pártkáderek közül hárman voltak magyar nemzetiségűek: Csillag András, Pardi György és Létay Lajos, aki az *Utunk* főszerkesztője volt. ANIC, C.C. al P.C.R. Secția Organizatorică, 3/1989. dosszié, Biroul Comitetului Județean de partid Cluj, 95–103. f.

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dólt

nem esett bántódása, őket továbbra is a katonaság felügyelte, valamint menekítette ki, amint a tüntetők elfoglalták az épületet. Mogát az épület hátsó ajtaján, egy hordágy segítségével menekítették ki, az éjszaka leple alatt. A [Securitate-Szekuritáté](#) fegyverállományát is szintén a hadsereg foglalta le. A katonaságnak a továbbiakban is fontos szerep jutott az új hatalmi struktúra megszervezésében. Topliceanu vezérezredes részt vett a Nemzeti Megmentési Front (NMF) ülésén, ahol politikai funkciót kapott. Továbbá kijelölték azt a harminc helyszínt, amelyek biztonsági okokból továbbra is a katonaság felügyelete alatt maradtak. Ezek közé tartoztak a kórházak, benzinkutak, gyárak és az állami levéltár is.⁴⁶ Ezzel párhuzamosan, folyamatosan kibontakozott a tüntetők és a hadsereg közötti barátkozás: „Meg hát azzal szórakoztunk, hogy éjszaka ezeket a katonákat, akik ott a tankban meg a páncélozott kételtűekben teljesítettek szolgálatot, azoknak vittünk téstát, teát stb., ott beszélgettünk, hát ez volt...”⁴⁷

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A pártszékházába reggel, december 22-én hatolt be a tömeg, ahol elsősorban Ioachim Moga első titkárt keresték. A rongálások és kiürítések is megkezdődtek, miközben a tüntetőkkel együtt behatolt értelmiségiek (Iosif Zăgrean, Ioan Căpușan és Chindiraș ügyvéd) tárgyaltak a párttitkárral a kialakult helyzetről. Miután nem tudták lemondásra bírni, Moga az erkélyről próbált a tüntetőkhez beszélni. Kísérlete kudarcot vallott, mert kifütyülték. Dorel Vișan és Victor Rebeniuc érkezésével alakult meg az első Nemzeti Megmentési Front ad-hoc tanácsa, melyben egyedüli magyarként egy Vincze János nevű állítólagos egyetemi oktató is részt vett.⁴⁸

December 22-én, 16 óra körül új helyzet alakult ki. Terrorista csoportokról röppentek fel hírek, amelyek különböző akciókról számoltak be: az ivóvíz megfertőzése, az áramellátás megbénítása, a gázszolgáltató megsemmisítése, a tévé- és rádióstúdiók kiiktatása, robbantgatások, valamint a lakosság elleni merényletek. Ezek a hírek különböző, katonai és civil forrásoktól érkeztek, és valamennyi hamisnak bizonyult. A lakosságot azonban ezek a hírek tartották lázban. A hadsereg jelentése szerint Kolozsváron, a különféle kommunikációs csatornákon december 22-e és 23-a között több mint 700 jelentés érkezett be hozzájuk.⁴⁹ A kolozsvári magyar értelmiségi elit visszaemlékezéseiben fontos motívum a terroristákról

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

⁴⁶ Codrescu: *Armata Română... i. m.*, 177–178.

⁴⁷ Interjú Sipos Gáborral, i. m., 7.

⁴⁸ A következő személyek kerültek a listára: Doina Cornea, Dorel Vișan, Iulian Topliceanu, Vincze János, Petru Popan, Gavril Serețianu, Ioan Mărginean, Cristian Bernevic, Florentin Florea, Ioan Gurzău, Vasile Luca, Iosif Zăgrean, Teodor Hossu, Ana-Maria Guttman, Lenuța Mihuț, Eugen Șerban, Paul Dan Mucichescu. Iosif Zăgrean: *Revoluționarii clujeni: mit sau realitate?* Eikon kiadó, Kolozsvár, 2005, 198.

⁴⁹ Codrescu: *Armata Română... i. m.*, 179.

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dőlt

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dőlt

szóló hírek felidézése: „Amikor az úgynevezett terroristák még lőttek, még bent voltam a prefektusi hivatalban, egyetlen irodában azzal a katonai parancsnokkal, Topliceanuval, aki a fiatalokba lövetett...”⁵⁰ Továbbá szintén ide tartozó meghatározó esemény volt a *Szabadság* szerkesztőségében szervezett értelmiségi gyűlés, amelyet ugyancsak a terroristákról szóló hírek zavartak meg és rekesztettek be: „...Csép Sándor egy adott pillanatban megszólalt, mert telefonon értesítették, hogy Felek felől kétélű harcokcsikon terroristák tartanak Kolozsvár felé.”⁵¹ December 24-e után kezdtek megszűnni a terrorista veszélyről szóló híresztelések.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

-A december 22-i események egy másik fontos részei a tüntetések voltak. December 23-án, a lövöldözések befejeződésével gyertyákkal emlékeztek meg az elhunyt vértanúkról, akik holttesteit már elszállították. A kolozsvári román lakosság vezéregyénisége Doina Cornea volt, aki több helyszínen is feltűnt és beszédet mondott (pl. a román Nemzeti Színházzal szemben, az ortodox katedrális lépcsőjén), egyre nagyobb tömegeket megmozgatva.⁵²

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

„Ahogy elindultam, tehát mentem, kimentem a Széchenyi térre és akkor vártam, láttam embereket, ahogy vonulnak. Elmentem a mostani prefektúra, tehát az iparkamara felé, ott zászlók meg szónoklatok, meg nem tudom, mik voltak, azt hiszem Rebengiu is akkor ott volt az erkélyen és akkor, hát nem tudom, nem lehetett hallani semmit.”⁵³ Legtöbb magyar visszaemlékezés nem is említi a román részről elhangzott beszédek tartalmát, üzenetét. A román visszaemlékezések szerint az erkélyen Ioan Gurzău, Vasile Luca és Dorel Vișan beszéltek a tüntetőkhöz. Beszédeikben az összegyűlt embereket próbálták meggyőzni a békés magatartásról, illetve közölték, hogy a helyi hatalom a megalakult NMF Tanács kezében van.⁵⁴ Mindig ügyeltek arra, amíg a hírek nem erősítették meg a Ceaușescu-házaspár menekülését, hogy ha fordulnának az események, ne legyenek felelősségre vonhatóak a főszereplők.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Hasonló módon került sor ugyanekkor a Városháza elfoglalására is, melynek következtében megalakult az NMF városi tanácsa.⁵⁵ A testületnek leginkább a rend megőrzésében, valamint

⁵⁰ Gyimesi Éva: „Amikor megfordul velünk a világ.” In: Kántor: *A Hívó Szó... i. m.*, 24. Topliceanu személye a kolozsvári magyar értelmiség tudatában a hadsereg megtörő parancsnoka mellett a *Szekuritáté/Securitate* egyik vezéralakjaként is ábrázolódik.

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dőlt

⁵¹ Buchwald Péter: Nekem így kezdődött. In: Kántor: *A Hívó Szó... i. m.*, 51. Ugyanezt több más visszaemlékezés is megerősíti.

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dőlt

⁵² „Doina Cornea is odakerült a főtéren, de akkor már egy katonai ilyen páncélozott kétélű is ott volt a főtéren a Bánffy-Bánffy-palota előtt, és annak a tetejéről beszélt, ha jól tudom” Interjú Sipos Gáborral, i. m., 4.

Formázott: Betűtípus: 10 pt

⁵³ Victor Rebengiu közismert színésze van szó. Interjú Kántor Lajossal, i. m., 4.

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dőlt

⁵⁴ Emil Gurzău visszaemlékezése. Zăgrea: *Revoluționarii clujeni... i. m.*, 138.

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dőlt

⁵⁵ A következő tagokkal: Constantin Roșca, Ovidiu Tepușă, Dorin Zah, Cristian Rabi, Ioan Plătică, Călin Rusu, Mircea Miron, Gheorghe Vasilescu, Ionel Giurgiu, Călin Oancea, Dionisie Păcurariu, Mihai Gothard, Radu Hadîrcă, Carmen Gogan, Teodor Mirel Cristoljan, Ioan Stanciu, Emil Gherman, Augustin Zeri, Ioan Mircea Drăguș, Petru Popan, Aurel Leontin Pop, Ion Ciorbă, Augustin Clejan, Matei Popovici, Lazăr Vlaic, Ioan

az adminisztráció újraindításában volt szerepe, ezekre korlátozódott a hatásköre. Az ezekben a napokban folyamatosan zajló tüntetéseken a magyarság is részt vett. Sipos Gábor erre így emlékezett: „Úgy, hogy akkorára hazamentem, hát édes volt, akkor persze előkerültek a zászlók, persze kivágva a szocialista Románia címere, az egyik fiú a szomszédunkból, jelesen Gergely Balázs csak a csillagot vágta ki, na, aztán nagyon ráestek az utcán járó többiek, nem jó, az egészet, ki is vágta. [...] Hát akkor mi képzetteknek tartottuk magunkat, magyarországi meg egyéb vonatkozás, ha egyszer tüntetés, akkor ott plakátnak kell lennie, valami hordozható izének. [...] Na, arra vessük fel három nyelven azt, hogy „Éljen a szabad Románia”. [...] Hát a közönség úgy nézett ránk, mint a lőtt medvére, ehhez nagyon nem voltak hozzászokva. De hát elolvasták és persze pártolták, hogy éljen a szabad Románia. Még volt egy, az is magyar lehetett, aki egy ilyen nagy A3-as vagy még nagyobb kartonra festette fel nagyjából ugyanezeket kariókéval.”⁵⁶

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A Hívó Szó

Szervezkedés szempontjából a kolozsvári magyarság lépést tartott a felgyorsult eseményekkel. A december 24-re összehívott Nemzeti Megmentési Front alakuló ülésekor már megvolt egy kész nyilatkozat (*Hívó Szó*) és a képviseleti szervezet (Kolozsvári Magyar Demokrata Tanács). Az utóbbi egyike volt azon három, viszonylag független kezdeményezésnek, amely a romániai magyarság átfogó képviseletére törekedett.⁵⁷

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

A Gáll Ernő lakására meghirdetett összejövetelre felkészülve, tudatosan érkeztek a résztvevők: „A cél tulajdonképp kettős volt. Egyrészt valamilyen felhívásszerű meg egy kicsit programadó szöveget írni és közölni az újságban, [...] másrészt összehívni másnapra [az embereket, F. J.], ez már vasárnap, ahol megalakítjuk magát azt a szervezetet.”⁵⁸ A megbeszélésen részt vevők az aláírók sorát kibővítették, azon személyekkel, akiket erre érdemesnek találtak. Így egészült ki a lista Kányádi Sándorral és Jakó Zsigmonddal.⁵⁹ Az alkalomra Balogh Edgár már kész szöveggel készült, amelyet elvetettek, illetve

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Stanciu, Gavril Simeon Curea, Lucian Tănăsă, Dan Paul Mucichescu, Vasile Radu Mureșean, Ștefan Mleșniță, Mircea Micu. Jól lehet látni, hogy egyes személyek mindkét Tanácsban szerepelnek. Uo. 202.

⁵⁶ Interjú Sipos Gáborral, i. m., 7.

⁵⁷ A másik kettő Temesváron és Bukarestben szerveződött. Bakk Miklós: Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után. In: *Regio*, 1999-2-, 81–116.

⁵⁸ Balázs Sándor: Így kezdődött. In: Kántor (szerk.): *A Hívó Szó...* i. m., 15. [kiegészítés és kihagyás tőlem, F. J.]

⁵⁹ Az aláírók a közlésig tartották magukat, hogy ez zárt lista maradjon. A következő 15 személyiség írta alá: Balázs Sándor, Balogh Edgár, Balogh Ferenc, Benkó Samu, Cseke Péter, Csép Sándor, Cs. Gyimesi Éva, Csetri Elek, Gáll Ernő, Jakó Zsigmond, Jenei Dezső, Kántor Lajos, Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár, Nagy György.

Formázott: Betűtípus: 10 pt, Dőlt

nagymértékben átalakítottak: „Javasolt szövegemet a fiatalabbak nem találták elég radikálisnak, annál is inkább, mert megszóvegezése óta a ~~bukaresti-Bukaresti rádió-Rádió~~ bement a diktátor-pár elmenekülését...”⁶⁰ A szöveget Kántor Lajos és Balázs Sándor fogalmazta meg, amelyet később felolvasva kiigazítottak a megfelelő részletekkel.⁶¹ Ez később a ~~Szabadság~~-ban jelent meg, illetve Balázs Sándor a rádióban még aznap felolvasta. Emellett a következő napokban több román lap is leközlte a fordítását.⁶² A kiáltvány több célt is megfogalmazott: a nemzetiségek politikai-kulturális önrendelkezésének igényét, nyelvi jogok biztosítását, a magyar nyelvű oktatás visszaállítását (megnevezve a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem visszaállításának az igényét), a kulturális intézmények, a média, a műemlékvédelem működésének a biztosítását.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A kolozsvári magyar értelmiség önszerveződésének következő lépése a karácsony szombatjára szervezett gyűlésen a Kolozsvári Magyar Demokrata Tanács létrehozása volt. Erre már egy nyilvános közintézményben kerülhetett sor, a ~~Szabadság~~ szerkesztőségében. A nagy számban megjelent hallgatóság miatt kicsinek bizonyult a helyiség.⁶³ A gyűlés célja a már említett érdekképviseleti szervezet létrehozása volt. Már a gyűlés elején megjelentek az első súrlódások, nézeteltérések a szervezkedés módszerével kapcsolatban. Balogh Edgár a Magyar Népi Szövetség újjáélesztésében gondolkodott, míg Balázs Sándor a két világháború között működő Országos Magyar Párt mintáját tekintette mérvadónak. A polémiát az az értesülés rekesztette be, miszerint Bukarestben Domokos Géza már létrehozott egy országos szintűnek tervezett szervezetet, így a Kolozsváron jelenlevők megegyeztek abban, hogy a következőkben elsősorban a helyi ügyekre koncentrálnak. Mindezek után, a jelenlevők egyhangúan elfogadták a KMDT nyilatkozatát, valamint vezetését. Elnöknek Kántor Lajost, titkárnak pedig Pillich Lászlót választották meg.⁶⁴

Szó esett a szintén alakuló román ideiglenes bizottsággal történő kapcsolatfelvételtől, az abba történő delegálásról is. A gyűlést végeredményben félbeszakította a már említett hír a Felekitető felől érkező terroristákról (Gáll Ernő felesége riasztott telefonon a hírrel, azzal a szándékkal, hogy férjét hazasiettesse). Ezután többen is távoztak a helyszínről, azonban a

⁶⁰ Balogh: *Számadásom...* i. m., 137.

⁶¹ Például Benkő Samu az Erdélyi ~~Múzeum-Múzeum~~-Egyesületre vonatkozó kiegészítéssel járult hozzá. Benkő Samu: Az emlékezet törött cserépedényének darabkái. In: Kántor (szerk.): *A Hívó Szó...* i. m., 26–27.

⁶² Ilyen az *Adevărul* (később *Adevărul în Libertate*), amely december 25-én, a harmadik oldalon közölte le a nyilatkozatot „*Cuvinte pentru început*” (magyar fordításban kb. *Előljáróban* a jelentése) cím alatt.

⁶³ A gyűlés levezetését Benkő Samura bízták.

⁶⁴ A KMDT vezetősége gyakorlatilag a *Hívó Szó* aláíróiból állt, kiegészülve az egyházak vezetőivel, küldöttjeivel. Lásd: Kántor: *A Hívó Szó...* i. m., Benkő Samu, Balázs Sándor, Kántor Lajos, Buchwald Péter visszaemlékezései, Sipos Gábor interjú stb. Az ülésről jegyzőkönyvet Balogh Ferenc készített, de voltak feljegyzései Sipos Gábornak is.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

szintén jelen lévő Kötő József színházigazgató felajánlotta irodáját ideiglenes helyszíneként, a hasonló gyűlések biztonságosabb lebonyolítására. A KMDT vezetősége számára a színház, valamint a *Korunk* szerkesztősége vált a rendszeres találkozóhelyé.

A KMDT folyamatos gyűlései közül kiemelkedik a december 28-i, amikor a vezető testület Kántor Lajos elnökletével a színházban jött össze egy részletes munkaterv kidolgozására. A megbeszélés előtt már érezhetőek voltak a nézeteltérések. A gyűlésen résztvevők egy része megbélyegezte a KMDT megalakulását, addigi akcióit. Dáné Tibor az „öreg bolsik” akciójának minősítette az eseményt. Sipos Gábor is hangoztatta, hogy nem volt jelen az alakuláskor egyetlen politikai elitelt sem, és tulajdonképpen a „magyarság körében a régi nomenklátúra jóemberei” -maradtak meg hangadónak.⁶⁵ A gyűlésen Kapcza Imre ügyvéd is szóvá tette, hogy nem hajlandó együttműködni Balogh Edgárral. Az összeszólalkozás utáni

napokban Benkő Samu is próbálta rávenni Baloghot, „hogy ezt most már tényleg hagyja abba, írjon, stb. Nem akarja agyonütni senki, de ezt talán most a személye jelenlétével hagyjon fel, mert nem szül jó vért.”⁶⁶ Gáll Ernő szerint az volt a gond, hogy „Edgár valóban nem viselkedett bölcsen és visszafogottan. Mindenáron elnökölni kíván és fiát is benyomta a kezdeményező bizottságba. Vele szemben évtizedek óta gyűlt fel a kritika, sőt az ellenszenv, aminek a pesti vita is tápot adott.”⁶⁷ Balogh Edgár megsértődött Benkő Samura és idővel nem is vállalt szerepet: „Engem a közhangulatra hivatkozva régi barátom szólított fel durván a magyar színházban, hogy „ne akarjak én itt vezérkedni”, mintha 84 éves koromban ilyesmi járhatott volna eszemben, s mintha nem az RMDSZ Belépési Nyilatkozat-formulájának megfogalmazásában vettem volna részt egy szervezőbizottság keretében.”⁶⁸ Hasonló módon megbélyegezték Lászlóffy Aladárt, illetve ezek hatására Gáll Ernő is idővel kimaradt a politikai szervezkedésekből. Hasonló vádaskodások a *Szabadság*ban is megjelentek, ahol a *Hívó Szó* aláíróinak személyét kritizálták a múlt rendszerben kifejtett tevékenységük miatt.⁶⁹

A kimaradók pótlását fiatalok bevonásával próbálták egyensúlyozni: „Akkor volt egy ilyen elég erős törekvés arra, vagy kísérlet, tehát olyanok, akiket addig nem ismertünk, hogy vonjuk be, fiatal műszakiak voltak elsősorban.”⁷⁰

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Megjegyzés [Z5]: személyes?

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

⁶⁵ Gáll: *Napló...* i. m., 330., Interjú Sipos Gáborral, i. m., 10.

⁶⁶ Interjú Sipos Gáborral, i. m., 11–12.

⁶⁷ Gáll: *Napló...* i. m., 330. A vita valószínűleg a ~~Ceausescu~~Ceausescu-Grósz-Grósz/találkozóról szólt. Balogh Edgár nem ismervé el a találkozó kudarcát, a mérsékelt magyarországi politikai akciókat támogatta az erdélyi magyarság megsegítésére.

⁶⁸ Balogh: *Számadásom...* i. m., 144.

⁶⁹ A *Szabadság* december 30-i számában jelent meg a *Nyílt levél* Soós Edit és Várhegyi Júlia aláírásával.

⁷⁰ Itt Pillich Lászlóra, Buchwald Péterre, ill. Patrubány Miklósról kell gondólni. Interjú Kántor Lajossal, i. m., 18.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

KA kapcsolat a románsággal

A kolozsvári magyar értelmiségi elit a forradalom napjaiban már foglalkozott a megyei, városi NMF-~~at~~fel való kapcsolatteremtéssel. A visszaemlékezések alapján már december 22-én, a *Hívó Szó* megfogalmazása után megtörtént az első próbálkozás a román szervekkel való kapcsolatfelvétellel: „Egyrészt elmentünk hárman-négyen, nem is tudom, elmentünk a volt megyei pártbizottság – aminek a helyére most a prefektúra lett – épületébe, hogy fölvegyük a kapcsolatot. Aztán valahogy beengedtek minket és ott valamit beszélgettünk, nem emlékszem. Ott teljes zűrzavar volt egyébként, ahogy ez ilyenkor lenni szokott, hogy kivel beszéltünk, kivel nem, hogy szóval kvázi a kolozsvári magyarság nevében, de igazán semmi érdemleges nem történt.”⁷¹ A kolozsvári magyarság így keveset tudott a megyei Nemzeti Megmentési Front román szervezetének alakulásáról. A Kolozs Megyei Nemzeti Megmentési Front (ekkor még elnevezése: Comitetul Salvării Naționale din județul Cluj) december 22-én, 16 óra körül alakult. Az első kiáltványának egyik külön pontja tartalmazta a nemzeti hovatartozás nélküli jogegyenlőséghez való jogot.⁷² Az alakuló bizottságban egyedüli magyarként Vincze János vett részt. Vele kevesen álltak kapcsolatban, de így is kapcsolattartó személynek számított, ő szállította a legelső listát a megyei NMF vezetőségéről. A kapcsolatfelvétel másik fázisa a KMDT megalakulásakor jött létre. Ekkor a kolozsvári magyarság már szervezett formában igényelhetett helyet magának a megyei, városi vezetésben. A KMDT alakuló ülésén, Iosif Zăgrean visszaemlékezése szerint az NMF is képviselte magát Virgil Salanțiu által. Azonban Salanțiu elhagyta az alakuló ülést, mivel szerinte a magyarok egy csoportja a Magyar Színházban vonult vissza, egy különálló Bolyai Egyetem létrehozását szorgalmazva.⁷³ A már említett december 24-i KMDT alakuló ülés egyik fő napirendi pontja Vincze János esetének megtárgyalása volt:⁷⁴ „Vincze János volt az elnökhelyettes, majd a társaság azon morgolódott, hogy miért csak egy magyar van benne, és

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Formázott: Betűtípus: Nem Dólt

Formázott: Betűtípus: Nem Dólt

⁷¹ Interjú Kántor Lajossal, i. m., 5. Valószínű Cs. Gyimesi Éva is velük tartott, ő tartotta a kapcsolatot Doina [Corneavă](#)/[Corneával](#).

⁷² Tény azonban, hogy tartalmazta a „jelenlegi határok védelmét és a nemzeti függetlenség védelmét” is. Lásd: Zăgrean: *Revoluționarii clujeni...* i. m., 23–24. A nyilatkozatot lehozta az akkor alakult *Clujul liber* című lap is.

⁷³ Zăgrean visszaemlékezése több ponton is sántít, mivel a KMDT-t az RMDSZ-[szel](#) azonosította, ugyanakkor a visszaemlékezése szerint az ülésre december 25-én került sor. Szerinte továbbá ez az esemény okozta az első baljós előjeleket a két szervezet (az NMF és RMDSZ) kapcsolatában. Zăgrean: *Revoluționarii clujeni...* i. m., 67.

⁷⁴ Vincze János személye azért is válhatott ki ellenérvést, mert erkölcsi szempontból igencsak megkérdőjelezhető volt a múltja. A kolozsvári egyetem biofizika tanszékén töltött be tanársegédi állást 1980-ig, ekkor viszont négy és fél év börtönbüntetésre ítélték befolyással való üzérkedés vádjával. A kiszabadulását követően állástalan volt. Lásd: Kuszálík Péter: *Az RMDSZ tizenöt éve a sajtó tükrében*. <http://rmdszkronologia.adatbank.transindex.ro/index.php?action=honap&ev=1990&honap=2> (Letöltve: 2014. július 31.)

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

még az is Vincze János.”⁷⁵ Vincze személyét sokan összefüggésbe hozták a ~~Securitatével~~ Szekuritatével, és visszahívását sürgették a NMF-~~ből~~, „mert őt oda senki nem jelölte.”⁷⁶ Ugyanekkor megtörtént a magyar jelöltek delegálása is a megyei NMF-~~bébe~~: Kántor Lajos és Cs. Gyimesi Éva.⁷⁷ A Nemzeti Megmentési Front Kolozs~~vár~~ (Frontul Salvării Naționale) megyei és municípiumi összetételét január első heteiben közölte a magyar és a román sajtó, az addigi tevékenységéről csak visszaemlékezésekből tudunk. A testület tiszteletbeli elnöke Doina Cornea volt, míg elnökként Octavian Buracu, valamint Dorel Vișan, egymást váltogatta: „És akkor ott most ötölt-hatolt és mondta, hogy azonnal hívjak fel egy Popescu nevű... őrnagy volt azt hiszem akkor... és bele tartoztam és minden reggel ott kezdtem a napomat ezeken a gyűléseken. És akkor ott megismertem ezt a Popescu nevű... Ő alelnök volt, vagy nem tudom, ki választotta meg, tehát Doina Cornea, illetve Buracu... Nem is, először Doina Cornea hozta, először volt Vișan, aztán Buracu, aztán visszahozták és aztán lett Buracu. Szóval ez volt egy ilyen játéka, nem tudom igazán, hogy mi volt, mi csak láttuk, hogy most megint hoznak egy új elnököt egy nap múlva vagy két nap múlva. Ez is a forradalom érdekessége volt...”⁷⁸ December 22–29. között a NMF testületében többször is személycsere történt. Az első bizottságot a város ügyeinek intézésére az ortodox katedrálisban hozták létre Matei Boilă elnöklésével. A második, már átalakult testületet a már említett Dorel Vișan vezette a felsorolt tagokkal, és amely Doina Cornea szerint „nagyon gyanús alakokból állt.”⁷⁹ Tulajdonképpen a két tanács egyszerre, egymással párhuzamosan alakult. Mindkettő célja a hadsereggel való kapcsolatfelvétel volt, ami Iulian Topliceanu révén sikerült. A két testület tagjait később az NMF végleges listáján lehet látni, amikor a pártszékházban találkoztak.⁸⁰ A bukaresti forradalmárok a fővárosba hívták a kolozsváriakat, Doina ~~Corneával~~ Corneával az élen. Egy delegáció megpróbált repülővel lejutni Bukarestbe, azonban a sűrű köd miatt nem tudtak felszállni. Katonai kísérettel a küldöttség Nagyváradra utazott, ahonnan szintén nem tudtak felszállni, mivel a légtérben idegen gépeket fedeztek fel. Másnap közölték a küldöttséggel, hogy a bukaresti Otopeni és Băneasa repülőtereket terroristák támadták meg,

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

⁷⁵ Interjú Sipos Gáborral, i. m., 7.

⁷⁶ Buchwald: *Nekem így kezdődött...* i. m., 51. Vincze János esete ezzel nem zárult le, pártalakítási kísérletéről, valamint a későbbi pereskedésekről a továbbiakban beszámolunk.

⁷⁷ „A Kolozsvári Magyar Demokrata Tanács elnökeként hivatalból tagja lettem a Nemzeti Megmentési Front megyei tanácsának.” Lásd: Kántor Lajos: *Versenyfutás*. In: *Uő: A Hívó Szó...* i. m., 80. Hasonló módon, Benkő Samu ajánlására történt Cs. Gyimesi Éva delegálása is.

⁷⁸ Az utalás Mihai Popescuról szól, aki a NMF alelnöke volt. Interjú Kántor Lajossal, i. m., 8.

⁷⁹ A beszámoló egy sajtókonferencián készült, a tisztázatlan kérdések megválaszolására. In: *Szabadság*, 1990. január 9.

⁸⁰ Zăgrean: *Revoluționarii clujeni...* i. m., 60–61.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

ezért ezek le vannak zárva.⁸¹ A kolozsvári küldöttség így nem jutott el a fővárosba, képviselni a kolozsváriakat, viszont, visszatértek Kolozsvárra, és az NMF addigi 17 tagú listáját Cornea kibővítette a vele utazó delegáció tagjaival.⁸² Így a szinte két táborból álló Tanács tagjai között megjelentek az első súrlódások. A „Cornea csoportja” a görög-katolikus egyház engedélyezését kérte, továbbá a PNL (Nemzeti Liberális Párt) és PNT (Nemzeti Parasztpárt) történelmi pártok létrejöttét, valamint Mihai-Mihály király mielőbbi visszahozatalát követelték.⁸³

Az NMF harmadik tanácsát december 29-én választották meg, amelyben már a KMDT képviselői is hivatalosan helyet kaptak.⁸⁴ Azelőtt, december 24-én, egy gyors ülésen, valószínűleg Cornea nyomására, az NMF vezetéséről leváltották Dorel Vișant, helyére Octavian Buracut választották meg.⁸⁵ A napi gyűléseken kívül a decemberi utolsó napokban nem volt pontosan meghatározott funkciója a testületnek: „...én sokáig nem tudtam ott igazából, mert maga ez a tanács sem működött sokáig igazából, nem is tudta, hogy mi is tulajdonképpen a feladata, mint ahogy ez egy kicsit olyan hirtelen kitalált valami volt, ami, utólag látva az egészet, az olyan kirakattestület volt.”⁸⁶ Amit ezekben a napokban el tudott érni a KMDT magyar képviselete a NMF testületében, az egy ideiglenes iroda a KMDT részére a korábban elköltöztetett tanügyi osztály helyiségében. A KMDT-nek addig is a színház épülete adott otthont. Eközben sorra alakultak a vidéki, a városnegyedi, valamint a munkásszervezetek, kulturális egyesületek, amelyekkel folyamatosan tartotta a kapcsolatot a KMDT. A legtöbbjük e szervezethez kívánt csatlakozni.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A színház, mint központi hely

⁸¹ Uo., 64–65.

⁸² Így a Tanács létszáma 25-re bővült: Matei Boilă, Gheorghe Vasilescu, Leontin Iuhas, Marius Ciura, Carmen Gocan, Ștefan Mleşniță, Emil Gherman, Vasile Aileni, Nicolae Ciuta, Ioan Plătică és Mihai Guthard kiegészülésével. Uo., 65–66.

⁸³ Uo.

⁸⁴ A listát január 4-én közölte a sajtó: Kolozs megye Nemzeti Megmentési Front Ideiglenes Tanácsának tagjai: Tiszteletbeli elnök: Doina Cornea, elnök: Octavian Buracu, alelnökök: Mircea Pușca, Mihai Popescu, titkár: Lucian Cristea, tagok: Roman Crișan, Patrubby Miklós, Cristian Matei, Mircea Zăciu, Iulian Topliceanu. Lásd: *Szabadság*, 1990, január 4. A különböző szakbizottságok bizottmányi vagy tanácsadói testületi tagjaiként tevékenykednek a magyar lakosság képviseletében a Magyar Demokrata Szövetség következő tagjai: Bartha Tibor, Cseke Gyimesi Éva, Egyed Ákos, Jakab Ernő, Jakab Gábor, Juhász Tamás, Kántor Lajos, Neményi Nándor József, Pillich László, Sinkó István, Szöllösi Ferenc, Uray Zoltán, Xántusz Gábor. *Szabadság*, 1990. január 4., 1.

⁸⁵ Zăgrean: *Revoluționarii clujeni... i. m.*, 178.

⁸⁶ Fodor János: *Interjú Tompa Gáborral*, 2011. december 20., Kolozsvár. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, V. dosszié, 4.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

A színház többszörösen központi szerepet kapott a kolozsvári forradalmi események során. Egyrészt Kötő József igazgató helyet adott a már említett értelmiség, politikai találkozóknak, majd ezek után a KMDT ideiglenes székhelyeként volt ismert. Ugyanakkor pedig a KMDT-be való belépési nyilatkozatok a lakosság szintén a magyar színház pénztárán keresztül adhatta be. A gyűlések számára „biztonságos” helyszínt jelentett, több visszaemlékező említi a „rácsos vaskaput”, amely a fenyegetések időszakában jelentette a csendes menedéket. A KMDT számára a színházon belül több helyiség játszott fontos szerepet, így az emeleten található büfé, a próbaterem, vagy éppen Kötő irodája: „Na, hát ez egy eléggé eldugott hely, ott ahol most megyünk be a stúdió-színpadra, attól balra van egy épület, és akkor ott be kellett menni az udvaron, fel egy emeletre, le egy emeletre. Nem létezett volna az a terrorista, aki megtalálta volna a Demokrata Tanácsot.”⁸⁷ Helyszínként a továbbiakban is fontos szerep jutott a színház számára, hiszen az RMDSZ nevét felvevő KMDT itt rendezte gyűléseit, később pedig az országos kongresszusra is itt került sor. A kisebb politikai jellegű összejövetelekre viszont csak januárig került sor a színház épületében. Egy másik funkciója a színháznak, a nemzetközi összefogás nyomán érkező adományok tárolása volt. Ezáltal a színház a külügyi kapcsolatok központjává is vált, a küldeményeket kísérő küldöttek révén. Így itt kötötték meg sorra a ~~testvértelepülés~~-~~testvértelepülés~~-megállapodásokat is.⁸⁸ Mindezen önszerveződési és logisztikai funkciók mellett a színház továbbra is betöltötte eredeti rendeltetését: aktuális mondanivalóval bíró színdarabokat vitt színre. Ilyen értelemben nagyon fontos és szimbolikus jelentőséggel bírt a magyar színház által kínált műsor a forradalom napjaiban. A tervezett Lovinescu-darabot levették a műsorrendről, helyette egy aktuális zenés-irodalmi összeállítást készítettek, amelyben a színház színészei szavalták, énekelték a nemzetközi, valamint a magyar és román szerzők műveit.⁸⁹ A darabot Tompa Gábor rendezte, akit kineveztek a színház főrendezőjévé. Tompa így emlékszik a műsorra: „Az Együttnek az volt a szépsége, hogy az Együtt bemutatóján a fiatalokból álló nézők fölemeltek a nézőtérre az utolsó sorokban, azt hiszem, az emeletre vitt, az emeleti erkélyre egy transzparenst, amin az állt, hogy »Köszönjük, hogy velünk maradtatok!«”⁹⁰ Egy másik fontos darab, ami már nem volt újdonság, az *A buszmegálló* volt. „*A buszmegálló*, amin mi is, magunk is csodálkoztunk, hogy hogyan ment át a cenzúrán, hiszen arról a helyzetről szólt, az első előadás volt Romániában, ahol a közönség a színpadon, a nagyszínpadon ült leengedett vasfüggönnyel,

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

⁸⁷ Interjú Sipos Gáborral, i.m., 9.

⁸⁸ Ide sorolható a Kolozsvár–Pécs–Pécs-kapcsolat is. Lásd: Kötő József: Színház és forradalom. In: Kántor: *A Hívó Szó...* i.m. 39.

⁸⁹ Színházi közlemény. In: *Szabadság*, 1989. december 31., 2.

⁹⁰ Interjú Tompa Gáborral, i.m., 1.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

tehát egy zárt térben együtt bezárva, együtt a színészekkel, a szereplőkkel. És a végén, az előadás végén a vasfüggöny felemelkedik, és ott látható az üres nézőtér egy félhomállyal, mert ugye a lámpák szembevilágították a szereplőket, és volt egy vékonyka híd, hidacska a zenekari árok fölött, ahol nem mernek átmenni a szereplők, hanem végül leülnek az árok szélére és bámulnak a semmibe. És ez valahogy megsejtette, ez a kép azt, hogy mi is történt azután, nem volt, nem tudunk mit kezdeni sokan, a mi társadalmunk nem igazán tudott mit kezdeni a hirtelen rátört szabadsággal, aminek persze aztán a részleteit később egyre inkább, még nem eléggé, de kezdte sejtteni és kideríteni.”⁹¹

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Az Igazság napilap átszervezése

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A kolozsvári magyarság napilapjának átszervezése december 22-én kezdődött, Tibori Szabó Zoltán kezdeményezésére. Számos visszaemlékezés született az esetről, azonban ezekben nincsenek megemlítve a volt szerkesztőbizottság tagjai, illetve későbbi tevékenységük. Az utolsó, decemberi *Igazság* szerkesztőbizottsági tagjai a következők voltak: Koncz József főszerkesztő, akit nem sokkal korábban neveztek ki. Visszaemlékezők szerint pártbizottsági tag volt, megyei propaganda-főnök, akit funkciójából leváltottak és a lap főszerkesztőjévé nevezték ki.⁹² A főszerkesztői pozíció politikailag meghatározott volt, és csak névleges funkcióként számított. Ugyanilyen volt a főszerkesztő-helyettesi pozíció is, amelyben a kinevezettek gyakran cserélődtek. Közvetlenül a forradalmi események előtt a főszerkesztő-helyettes Gocella István volt, aki visszaminősítésének köszönhette a helyettesi pozíciót. A szerkesztőbizottság további tagjai között szerepelt Orbán Ferenc és Pálfi Mircea, akik a változásokat követően is a lapnál tevékenykedtek, illetve mindketten korábban főszerkesztő-helyettesi funkciót is betöltöttek. Továbbá Bazsó Zsigmond, Okos György, Ördög Béla, valamint Pillich László voltak szerkesztőbizottsági tagok. A lapnál újságíróként Székely Raymond és Krizsán Zoltán dolgoztak, akik szintén állásukban maradtak a változást követően Dózsa Sándor tördelővel együtt.⁹³ Az *Igazság*-ot előre meghatározott, rendszeres telefonutasítások szerint kellett megszerkeszteni. A lap nagy része a „szokásos sablonszövegekből” állt, melyeket a szerkesztőknek átolvasniuk se kellett: tudósítások az agrárforradalom kiteljesedéséről, a termelési sikerekről, a pártkongresszus szövegeiről, illetve

⁹¹ Uo., 2.

⁹² Pálfi Mircea: Utolsó évfolyam utolsó szám. In: *Szabadság*, 1990. december 22., 3. Lásd még: Interjú Kántor Lajossal, i. m., 6.

⁹³ Tibori Szabó Zoltán: A Hívó Szó első olvasója voltam. In: Kántor: *A Hívó Szó... i. m.*, 29–31.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

helyet kaptak az elnöki rendeletek (vagy beszámolók), melyeket az *Agerpres* közleményeként publikáltak.⁹⁴

Formázott: Betűtípus: Dólt

Az említett 1989. december végi átszervezések nyomán kiutasították a régi szerkesztői gárdát (kivéve az említett szereplőket). Nem világos, hogy a kiutasítás pontosan hogyan történt, de voltak, akik maguktól távoztak. Helyükbe az első lapszám megjelenéséhez a szerkesztők Tibori Szabó Zoltán vezetésével (aki a lap főszerkesztője is lett), Székely Raymond, Orbán Ferenc, Pillich László és Pálfi Mircea lépett, továbbá a lap külső munkatársai segítségével gyűjtötték össze az anyagot.⁹⁵ A külső munkatársak a következők voltak: Kántor Lajos, Cs. Gyimesi Éva, Kányádi Sándor, Kiss János, Csép Sándor. Továbbá a szerkesztők az egyházakat is fontosnak tartották megszólaltatni az új lapban, így Juhász Tamás és Kozma Zsolt teológiai tanárok közös cikkben közölték üzeneteiket.⁹⁶ Az átszervezés fontos mozzanatának számított a román kulturális közzeggel való kapcsolatfelvétel, a kölcsönös tájékoztatás jegyében. Elsőnek, telefonon Augustin Buzurával vették fel a kapcsolatot, aki a *Tribuna* szerkesztője volt. Tőle megtudták, hogy a városházán tartózkodó román értelmiség is új lapot kívánt indítani.⁹⁷ Az új magyar lap címének eldöntésére az összegyűlt „spontán” szerkesztő-csoport éjfélutáni kerített sort, ahol számos alternatíva felmerült, és végül a *Szabadság* név mellett döntöttek.⁹⁸

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

A *Korunk* kulturális havilap átszervezése is ebben az időszakban történt, hasonló módon. Gáll Ernő javaslatára (aki korábban főszerkesztő is volt), a Kezdeményező Bizottság gyűlésén Kántor Lajost választották meg főszerkesztőnek. Továbbá ugyanekkor döntöttek a cím (*Korunk*) meghagyása mellett, az új kezdetet a harmadik folyam megjelölése jelezte.⁹⁹

Az iskolásoknak szánt, *Napsugár* című gyereklap továbbra is ugyanezen a néven jelent meg. A *haza sólymai* nevet viselő, óvodásokhoz szóló lapot *Szivárványra* keresztelték. Mindkét lapot Murádin Jenő szerkesztette, aki korábban az *Igazság* munkatársa volt.¹⁰⁰

⁹⁴ Pálfi Mircea: Utolsó évfolyam utolsó szám. In: *Szabadság*, 1990. december 22., 3.

⁹⁵ A kiutasítás mozzanatát a visszaemlékezők szűkszavúan említik, Dózsa Sándor szerint a főszerkesztő a televíziót nézte, kirekesztettséget érezve nem szól bele az új lap szerkesztésébe. Kántor Lajos úgy emlékezett, hogy kiutasításuk felszólítással történt: „...és még egy-ketten voltak és kérdeztem, hogy ezek mit keresnek itt és hogy vigyék el őket. Szóval ezek ott voltak az egyik szobában, és azt hiszem, hogy akkor tényleg kvázi kiutasították őket az épületből...” Lásd: Dózsa Sándor: Az első lapszám születésekor. In: *Szabadság*, 1990. december 22., 6., valamint interjú Kántor Lajossal, i. m., 6.

Formázott: Betűtípus: Nem Dólt

Formázott: Betűtípus: Nem Dólt

⁹⁶ Tibori Szabó Zoltán: ...S akkor megjelent a *Szabadság*. In: *Szabadság*, 1990. december 22., 6., valamint Juhász Tamás – Kozma Zsolt: Nagyheti bűnbánat, karácsonyi szeretet. In: *Szabadság*, 1989. december 23., 3.

⁹⁷ Tibori Szabó Zoltán: ...S akkor megjelent a *Szabadság*. In: *Szabadság*, 1990. december 22., 6.

⁹⁸ Például az *Új Igazság*²², ami a folytonosságot jelezte volna, vagy a *Világosság*²², de felmerült történelmi precedensként is az *Ellenzék*²² cím is, utalva a két világháború közti színvonalas lapra. Dózsa Sándor: Az első lapszám születésekor. In: *Szabadság*, 1990. december 22., 6.

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

⁹⁹ Hasonló viták itt is kialakultak Balogh Edgár körül, aki szeretne volna újrarahangosítani saját szerepkörét. Lásd: Gáll: *Napó...* i. m., 330–331.

Formázott: Betűtípus: Dólt

¹⁰⁰ Tibori: *A Hívó Szó...* i. m., 29.

Formázott: Betűtípus: Dólt

II. „*Minek kell Kolozsvárra jönni?*”¹⁰¹ Segélyek körüli viták – (1989. december 22—1990. január 6.):

A forradalom napjaiban érkeztek Romániába az első segélycsomagok, segélycsoportok. Kolozsváron főleg az egyházak, a kórházak, a színház, valamint az NMF foglalkozott segélyosztással, elsősorban élelmiszeri segélyekkel. Az első segélyszállítmány december 22-én, este érkezett meg Magyarországról. A megyei NMF Tanácsa Iosif Zăgrean bírta meg ezek átvételével. Zăgrean és az őt segítő Zeriu fontosnak tartották, hogy a teherautó kabinjában levő magyar zászló mellé a román zászlót is kitűzzék.¹⁰² „Szombat volt, 23-a, ha jól emlékszem, és akkor már befutott az első kocsi, egy terepjáró a teológiára, gyógyszereket, segélyeket hozott. Zalatnai István református lelkész volt a vezetője. Az antennáján volt egy román nemzeti szín, meg egy magyar és az szépen csokorra kötötte, mielőtt behajtott volna a teológia udvarán, és hát nagy taps követte ezt a gesztust, tehát ő volt az első, aki átjöhett.[...] Hát a munkahelyen annyi történt, hogy, a püspökség is, meg minden egyházközség is, persze nem-csak a református, hanem a többiek is, egy ilyen segélyfogadó és közvetítő állomássá váltunk azonnal. Úgy, hogy karácsony másodnapján és karácsony harmadnapján is bent voltam a munkahelyen és rakosgattuk a segélyeket, osztottuk tovább stb. Hát ugye, legfőképpen Magyarországról ömlött az a nagyon sok élelmiszer, és nagyon megható, látszott, hogy úgy kapott le a kamra-polcra egy fél zacskó cukrot, hogy igen. [...] Kolozsváron, a főterén osztogatták a drága jó magyar kenyeret, hogy hát messzi termék, jobb volt, mint az akkori itt nálunk kapható kenyér. Nyilván személyválogatás és nemzeti válogatás nélkül, tehát egy nagyon szép gesztus volt.”¹⁰³

Természetesen nem-csak magánszemélyek, hanem külföldi civil szervezetek Európa minden országából küldtek segélyeket.¹⁰⁴ Január első felében jelentek meg az úgymond „célzott” segélyek, amelyek már kisebb nézeteltéréseket, konfliktusokat generáltak: „A későbbiekben pedig már nyilván célzottan jöttek segélyek, támogatások egy-egy egyházközségnek, azért is, hogy szegényebb családokat segítsenek, vagy használt ruhákat adjanak el és az árából létesüljön valami. Hát ott már a helyi közösség vezetőjének az ügyességén, rátermettségén, a

¹⁰¹ Domokos Géza szavai a január 6-i küldöttgyűléssel kapcsolatban, Kántor Lajos emlékezete szerint. Lásd: Interjú Kántor Lajossal, i. m., 12.

¹⁰² Zăgrean: *Revoluționarii chujeni...* i. m., 51.

¹⁰³ Interjú Sipos Gáborral, i. m., 6.

¹⁰⁴ Például a Vöröskereszt. [A Beszámolókat beszámolókat](#) gyakran közölték a napilapok, illetve azt is, hogy ezek hol kerülnek kiosztásra. Lásd: Segélyküldemények. In: *Szabadság*, 1990. január 7., 2.

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

társadalmi tapintatán múlt az, hogy sikerült-e harag és konfliktusok nélkül megoldani ezt vagy nem. Ebből később bőven adódtak problémák.”¹⁰⁵ A városi NMF magyar képviselői is kivették a részüket a segélyelosztásban: „A Pata utca és a Kispiac sarkán épült tömbházak pincéiben halmozódtak [...] Akikről azt gondoltuk, hogy megérdemlik, mehettek a raktárba. Visszagondolva is elborzadok, hogy hányan szedték meg magukat ebben a korrupció melegágyának tekinthető segélyosztásokban.”¹⁰⁶ A sajtó is beszámolt lopásokról, amelyek a nagyobb csarnokokban elhelyezett szállítmányokra vonatkoztak, illetve többször sajtópolémia alakult ki a célzott segélyek szétosztása körül, melynek kezdetleges etnikai színezete is volt. Az egyik ilyen jellemző eset, amikor egy norvég adományozó sajtótechnikai berendezéseket hozott, amelyeket a fiatal diák-, munkásszervezetek, valamint a szabad sajtó számára kívánt biztosítani. Az adományokat az Unitárius Püspökségre helyezték, ahol Doina Cornea szerint „szinte teljes egészében szétosztották. De kizárólag magyar intézményeknek.”¹⁰⁷ Másnap az unitárius püspökség nyilatkozatot adott ki az adományokra vonatkozólag, amelyeket teljes mértékben Doina Cornea rendelkezésére bocsátottak.¹⁰⁸ Továbbá a segélyezéshez tartoztak azon segélyszámlák, amelyek a rászorulókat, illetve a forradalomban elhunyt családját segítették, valamint számos segélykoncert, magyarországi vagy hazai előadókkal és hasonló karitatív események.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Átalakulás: -KMDT – RMDSZ

Az átalakulást megelőző eseményekhez tartozik a Limes-kör folytatásaként is felfogható vitaest, amelyet 1989 utolsó napján, december 31-én rendeztek.¹⁰⁹ A vitában részt vett Balázs Sándor, Cseke Péter, Cs. Gyimesi Éva, Kántor Lajos, Molnár Gusztáv, Nagy György, Pillich László. A vitaesten több kérdéskör is felmerült, amely a későbbiekben meghatározó lett a kolozsvári értelmiség, valamint az RMDSZ politikája szempontjából. Ide tartozott az érdekképviseleti szervezet (KMDT, később RMDSZ) pártként való működésének a kérdése,

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

¹⁰⁵ Interjú Sipos Gáborral, i. m., 7.

¹⁰⁶ Buchwald; *Hívó Szó...* i. m., 55.

¹⁰⁷ Cornea szerint ő volt kizárólagos felhatalmazottja az elosztás menetének. Tibori Szabó Zoltán: Csodákra ne számítsunk! In: *Szabadság* 1990. január 9. 3.

¹⁰⁸ Közlemény. In: *Szabadság*, 1990. január 10. 2. Kónya Sándor visszaemlékezése szerint a segély nem Norvégiából érkezett. Lásd: Kónya-Hamar Sándor: A csúcs minden oldalán csak lejtő vagy szakadék... In: Kántor: *A Hívó Szó...* i. m., 67.

¹⁰⁹ A beszélgetést magnószalagon rögzítették, ennek átiratát pedig Molnár Gusztáv közölte könyvében, valamint megjelent a *Korunk* 2003. októberi számában is. Elérhető interneten: <http://korunk.org/?q=node/8&ev=2003&honap=10&cikk=7334> (Letöltve: 2014. július 31.)

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

valamint az a szempont, hogy a szövetségen belül érvényesüljön a politikai pluralizmus. A Bolyai Egyetem visszaállításának ügyében megfogalmazódott az az álláspont, miszerint „a románok meg kell szokják, hogy lemondjanak bizonyos dolgokról.”¹¹⁰ Sor került a bukaresti és más városokban működő politikai elit kielemezésére is: a vita során megfogalmazódott Tőkés László tiszteletbeli elnökké való kinevezésének a gondolata, valamint az a felismerés, hogy az értelmiség nem képes lefedni a megfelelő (hivatásos) politikai képviselőt. Így egyedül Király Károlyt ismerték el, mint tapasztalattal rendelkező politikust, a többieket (kiemelten Sütő András és Domokos Géza volt megemlítve) csupán „másodállású politikusoknak” tekintették.¹¹¹ Szóba kerültek a magyarországi pártokkal való kapcsolatok is, amelyek képzések révén segítségnyújtást ajánlottak a politikai életben való részvételhez.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Elmondható, hogy a Kolozsváron megrendezett, január 7-i országos küldöttgyűlésig a KMDT hivatalosan is átalakult az RMDSZ helyi szervezetévé.¹¹² Bár a megyei RMDSZ alakuló ülésére csak február 18-án került sor, gyakorlatilag az említett januári küldöttgyűlés után a sajtó sem használta a KMDT megnevezést. Az országos szervezetbe való integrálódáshoz ez szükséges lépés volt, habár a KMDT előzőleg szintén országos szintű célokat fogalmazott meg. Az átalakulásról Kántor Lajos azt mondja, -nem is tudott arról, hogy Domokos Géza az RMDSZ országos vezetésébe is bevette, de e-miatt nem is tiltakozott. Természetesnek tűnt a számára.¹¹³

Időközben körvonalazódott a városi (municipiumi) NMF Tanács listája is.¹¹⁴ Azonban ennek a testületnek nem volt komoly súlya, a székházak kiutalásán kívül minden érdemi dolgot megyei szinten intéztek.

A küldöttgyűlés

¹¹⁰ Molnár: *Transzcendens remény... i. m.*, 273–297.

¹¹¹ Uo.

¹¹² A küldöttgyűlés időpontja körül is félrevezetőek a források. A jegyzőkönyv január 6-át jelöli, a sajtóban és visszaemlékezésekben pedig január 7-ike szerepel. Mivel napnak vasárnap szerepel a jegyzőkönyvben, illetve a beszámolóknak is, ezért január 7-e tekinthető a gyűlés napjának.

¹¹³ A lista alatt az RMDSZ országos közleményét érti, melynek listája több nevet tartalmazott, óvatosan fogalmazva, „tagjai között vannak,” ami azt jelentette, hogy a névsor nem volt **névleges**. Horváth Andor: *Repülő, felhők közt*. In: Kántor: *A Hívó Szó... i. m.*, 40.

¹¹⁴ A magyar képviselőket a következő személyek látták el: Buchwald Péter alelnök, Dáné Tibor, Rácz József, Szabó Jenő, Tompa Gábor, Vizi Imre. A polgármesteri hivatali tisztviselők: Ioan Pop polgármester, Balogh Ferenc alpolgármester, Titus Jude titkár, Vasile Suciú, Dragoş Teziú, Somai József, Silviu Heaş tagok. Közlemény. In: *Szabadság*, 1990. január 11. 1.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Az országos ~~RMDSZ~~~~-RMDSZ~~-gyűlést nagyobb szervezőmunka előzte meg a kolozsváriak részéről: „Tehát a január 6-i küldöttgyűlést hosszas telefonálások előzték meg, tehát annyira normalizálódott a helyzet. Tulajdonképpen, gondolom, hogy december vége felé, hogy mindenkivel föl lehetett venni a kapcsolatot. [...] Akkor így végigtelefonálva a ~~Marosvásárhelyiek~~~~marosvásárhelyiek~~, ~~Váradiaikat~~~~váradiaikat~~, ~~Udvarhelyiek~~~~udvarhelyiek~~, ~~Sepsiszentgyörgyiek~~~~sepsiszentgyörgyiek~~, a többiek, ~~Csikszere daiakat~~~~csikszere daiakat~~, gondolom, és hát legfőképpen nyilván Bukarestbe, Domokos Gézával egyeztetve, hogy akkor itt [Kolozsváron] legyen ez az első találkozó.”¹¹⁵

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A magyar színház próbaterme zsúfolásig megtelt, nézeteltérések már a gyűlés megkezdése előtt voltak, főleg az RMDSZ Erdély-~~Bukarest~~~~-Bukarest~~-központúságával kapcsolatosan: „Akkor én [Kántor Lajos – F. J.] elmentem oda érte és együtt jöttünk föl, és akkor kérdezte meg tőlem [Domokos Géza – F. J.], hogy tulajdonképpen miért kell én ide jöjjen most? Szóval minek kell Kolozsvárra jönni? Ebbe benne volt az, hogy már több éves vagy évtizedes bukaresti tapasztalat és annak a tudata, hogy minden Bukarestben van, tehát ott van a központ, az ország fővárosa és akkor mindennek ott kell kezdődnie.” Továbbá a sérelmeket fokozta, hogy először a bukarestiek foglalták el az elnökségi asztalt, melyre elsősorban Pillich László háborodott fel.¹¹⁶

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Egy másik fontos vonatkozása az alkalomnak a magyarországi vendégek eljövetele, akiknek viszont, Domokos Géza nyomására, nem sikerült bejutniuk a tanácskozássra: „Tekintettel kell lenni a román testvéreink érzékenységre, és nem kell igazolnunk a gyanakvásukat, hogy a tét mégiscsak Erdély.”¹¹⁷ A visszaemlékezések szerint az MDF küldöttjei közt jelen volt Antall József, Csoóri Sándor, Andrásfalvy Bertalan, továbbá Kovács-Ara-Attila a Szabad Európa Rádiótól, valamint a ~~FIDESZ~~~~-Fidesz~~ küldöttsége is.¹¹⁸

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Végül Domokos Géza csak a tárgyalások lezajlása után találkozott a színház egyik irodájában, azokkal a magyarországiakkal, akik megvárták az esemény végét. A küldöttgyűlésen leginkább az RMDSZ-t érintő, főleg országos szintű problémákat tárgyaltak, többek között a szövetség párttá alakulásának a kérdését, de az erdélyi magyarságra alkalmazott *nemzeti kisebbség* terminológiáról is szó esett. Ezek megvitatásában a kolozsvári küldöttek aktívan részt vettek. A visszaemlékezések megemlítik, hogy a kolozsváriak politikailag árnyaltabban voltak képviselve: „Na, hát persze, azért ebben a Demokrata Tanácsban már nemcsak Benkő

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹¹⁵ Interjú Kántor Lajossal, i. m., 12.

¹¹⁶ Kónya-Hamar: *A csúcs minden oldalán...* i. m., 64.

¹¹⁷ Uo.

¹¹⁸ ~~Csiki~~~~-Csiki~~ László erdélyi költő, akinek szintén nem sikerült bejutnia a tanácskozássra, *Az alkalom* című versben örökítette meg a történetet. Uo., 66.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Samu, Kántor Lajos vagy ezek az ismert nevek voltak, hanem Újvári Ferenc ügyvéd is, aki, mondjuk így, a nemzeti vonalat képviselte. Kapcza is benne volt, persze sokáig. S akkor ilyen szakbizottságokat is alakítottunk, de hát sokat nem csináltak ezek a bizottságok, de nagy lendülettel alakultak.”¹¹⁹ A találkozót az egy héttel későbbi, a marosvásárhelyi tanácskozás követte, ahol már jobban szervezett keretek között folytatták a tárgyalásokat: „Mi ott egymás között, tehát vittünk egy javaslatot vagy javaslatokat, hogy ~~hogy~~ legyen és azt tárgyaltuk. Ez aztán másnap, Vásárhelyen, tehát a Színművészeti Főiskolának az előadó termében zajlott, ha jól emlékszem. És ott akkor már a szervezeti keretéről is szó volt, meg az, hogy az alapszabály, tehát ott mi kaptuk Horváth Andorral a megbízást, hogy ketten véglegesítsük annak az alapján, ami ott elhangzott, hogy mi legyen az alapszabályzatban.”¹²⁰

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

III. A párbeszéd időszaka – (1990. január 6—március 15.)

Oktatásügy – az iskolák sikere, a Bolyai Egyetem kudarca

Kolozsváron, a múlt rendszerben államosított, majd a magyar iskolákat román osztályokkal összevonva a Bolyai ~~egyetem~~ ~~Egyetem~~-egyesítés esetéhez hasonlóan próbálták felszámolni, beolvasztani. A decemberi eseményeket követően rögtön megindultak a szervezkedések, a magyar tannyelvű iskolák visszaszerzésére, újraalakítására. Ezzel kapcsolatosan a visszaemlékezők szerint három tényezőnek volt köszönhető az elért pozitívnak mondható eredmény: egyrészt a főtanfelügyelővel (Stoica Mariana) való tárgyalások kedvezőek voltak, másrészt a NMF Kolozs megyei elnöke (Octavian Buracu) és az ügyet támogató tagok szintén hajlottak a költöztetésre, illetve harmadrészt sikerült találni egy olyan megfelelő iskolát, amelybe a románok hajlandóak voltak átköltözni. A kezdeményező szerepet a kolozsvári RMDSZ vezetősége vette át.

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Megjegyzés [Z6]: baj van a mondattal

Az első iskolaügyekre vonatkozó közlemény január 15-i gyűlésről számolt be, ahol már felvetődtek a nézetkülönbségek.¹²¹ A román szülők, diákok és tanárok által szervezett tüntetések ellenére az Oktatásügyi Minisztérium január végére jóváhagyta a három magyar tannyelvű középiskola létrehozását. A román féllel végül úgy jött létre a kompromisszum,

¹¹⁹ Továbbá Sipos Gábor a Dobai István üzenetét is tolmácsolta ~~úgy-mind~~ a kolozsvári, ~~mint-mind~~ a vásárhelyi küldöttgyűlésen, a politikai pluralizmusra való hivatkozással felszólalásában. Dobai a Kereszténydemokrata Párt egyik szervezője volt. Interjú Sipos Gáborral, i. m., 9.

¹²⁰ Interjú Kántor Lajossal, i. m., 14.

¹²¹ Közlemény. In: *Szabadság*, 1990. január 16., 1.

hogya a tanfelügyelőség a kiköltöztetett román diákok számára a jól felszerelt párttovábbképző iskolát adta át: „Kolozsváron sikerült megoldani azt, hogy amit sokan fájlalnak, sokan a románok között, hogy szegregáltuk az iskolákat, vagyis, hogy sikerült rávenni a Báthoryban, azaz a 3-as Líceumban székelő románokat, hogy vonuljanak már legyenek szívesek a kiválóan fenntartott megyeközi pártiskola épületébe, színes tévé stb. Mindennel el voltak látva, úgyhogy hát morogtak, morogtak, de végül csak bevonultak, és azóta is jól érzik magukat mint Avram Iancu Líceum, és hát így sikerült megvalósítani.”¹²² Határozat aláírása, valamint a beköltözések után is gyakran fordultak elő a témával kapcsolatos sajtóviták, amelyekbe a kolozsvári és országos lapok is bekapcsolódtak. Példa erre Ilie Calian újságcikke, melyben úgy vélte, hogy egyes magyar vezetők eltúlozták az anyanyelvi oktatás kérdését, nem látják be, hogy románul tudni kell, saját egzisztenciájukat helyezik előtérbe. Továbbá azzal érvelt, hogy az Amerikai Egyesült Államokban is egy nyelven tanulnak, valamint hogya; az egyesek által felhozott erdélyi Sváje Svájc-koncepció szerinte merő utópia.¹²³

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Megjegyzés [Z7]: Baj van a mondattal

A Bolyai Egyetem visszaállításával kapcsolatban nem sikerült komolyabb eredményt elérni. Azon túl, hogy az ügy túlmutatott a helyi magyar oktatási érdekeken, és országos magyar érdekek számított, a probléma komplexitását jelzi, hogy a román tagozatok, valamint az egyetemen tanuló magyar tanárok és diákok között sem volt a kérdésben egyetértés. A kolozsvári líceumok szétválása után az egyetem ügyében román értelmiségi, politikai körökben jóval nagyobb ellenállás mutatkozott. Az RMDSZ felsőoktatással foglalkozó munkacsoportja, a Bolyai Bizottság, Balázs Sándor elnökletével konkrét célokat fogalmazott meg. Első tanácskozásukat 1990. január 8-án tartották, amelyen részt vettek a felsőoktatásban érdekelt, zömében kolozsvári értelmiségiek, oktatók csoportjai. A tanácskozáson gyakorlati feladatokra összpontosítottak, ezekhez tartozott a régi magyar egyetem visszaállítása, az önálló fakultások, tanulmányi csoportok megalakítása, káderezés kidolgozása, tantervek előkészítése, épületek, vagyontárgyak visszaszerzése.¹²⁴ Ami a Bolyai Egyetem visszaállítását illeti, két változaton gondolkodtak: egy szélesebb körű, valamint egy szűkebb körű megoldást javasoltak. A szélesebb körű megoldás felölelte volna a Bolyai Egyetem teljes struktúráját, amelyhez hozzárendelik a műegyetemi mérnökképzést, a Mezőgazdasági Főiskolát és a Képzőművészeti és Zeneművészeti Főiskola magyar nyelvű oktatását is. Ezen-kívül a marosvásárhelyi Orvosi- és Gyógyszerészeti Intézet magyar nyelvű kihelyezett tagozata lett

¹²² A három iskola a Báthory István Líceum, a Brassai Sámuel, valamint az Apáczai Csere János voltak. Kónya Sándor szerint az Arvam Iancu-nak keresztelt iskola is magyar javaslat alapján kapta a nevét. Interjú Sipos Gáborral, i. m., 12.

¹²³ *Adevărul în Libertate*, 1990. január 27.

¹²⁴ Somai József: Kísérletek az önálló magyar felsőoktatás újraindítására. In: Uő. (szerk.): *Fehér könyv az erdélyi magyar felsőoktatás kálváriájáról*. Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete, Kolozsvár, 2009, 145.

volna a Bolyai Egyetemnek (a meglévő román tagozat mellett működne, de a magyar diákok a Bolyai eEgyetem keretében szereznék meg egyetemi diplomájukat), ugyanígy a Színművészeti Főiskola is. Továbbá, a Nagyszebenben megalakuló német nyelvű felsőfokú tanintézmény szintén a Bolyai Egyetem keretében működött volna. A Bolyai Bizottság ezt a verziót támogatta és elküldte a Tanügyminisztériumhoz.¹²⁵ A Bizottság egy szűkebb verzió is gondolkodott, ami érintette volna a felsorolt felsőoktatási intézményeket, azzal a különbséggel, hogy a Bolyai Egyetem megtartotta volna a klasszikus struktúráját tudományegyetemként, a többi intézményben (az előbb felsoroltak esetében) pedig létrehoznák a magyar nyelvű oktatást.

A Bolyai Bizottság a későbbiekben Bolyai Társaságként civil szervezetté alakult át, azzal a céllal, hogy a Bolyai Tudományegyetem újraalakításának legyen a társadalmi háttere. A társaság vezetősége megegyezett az RMDSZ hasonló célból létrehozott bizottságának vezetőségével (Balázs Sándor, Bodor András, Jenei Dezső).¹²⁶ A román értelmiségi körök ellenállása, illetve az egyes egyetemi karokon észlelhető bizonytalanság csupán sajtópolémiáig és kölcsönös nyilatkozatokban engedte kibontakozni a Bolyai ügyét. A magyar értelmiségi körök, a diákszervezetekkel egyetemben támogatták a Bolyai Egyetem létrehozását, a román tanárok és szervezetek ezt hevesen ellenezték.¹²⁷ A májusi parlamenti választások közeledtével még általánosan pozitív hangulat jellemezte a Bolyai Társaság vezetőségét, mert ígéreteket kaptak Mihai Şora közoktatási minisztertől az önálló magyar egyetem létesítésére. Ezt megelőzőleg, en az RMDSZ 1990. január 13-án tartott marosvásárhelyi értekezletén jelen volt Pálfalvi Attila román közoktatási miniszterhelyettes, aki bejelentette, hogy az 1990 szeptemberében a nemzeti kisebbségek anyanyelvén újrainduló Bolyai Egyetem „Universitas”-jellegű lesz. Ez gyakorlatilag a Bolyai Bizottság előbb ismertett szélesebb körű megoldási javaslatának „elfogadását” jelentette.¹²⁸

Közvetlenül a választások előtt, 1990. április 16-án az RMDSZ beadvánnyal fordult Petre Roman miniszterelnökhöz, melyben kérték, hogy a román kormány tűzze sürgősen napirendre a Bolyai Tudományegyetem visszaállításának a kérdését. Ugyanazon a napon a Bolyai Társaság is hasonló kéréssel fordult az újonnan kinevezett közoktatási miniszterhez, Mihai

¹²⁵ Balázs Sándor interjúja a Kolozsvári Rádióban a Bolyai Bizottságról, kérdezett Németh Júlia, 1990. január 23.

¹²⁶ Somai: *Kísérletek...* i. m., 148.

¹²⁷ A magyar értelmiségiek január elején egy több mint 150 aláíróval tartalmazó nyilatkozatot tettek közzé. Nyilatkozat. In: *Szabadság*, 1990. január 7. 2. A román ellenzökhöz Doina Cornea, Ion Aurel Pop, Pompiliu Teodor és több más befolyásos egyetemi tanár csatlakozott.

¹²⁸ Somai: *Kísérletek...* i. m., 146.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Goluhoz, mivel előző beadványaikra nem kaptak választ.¹²⁹ A visszhang nélkül maradt beadványok tovább növelték a bizonytalanságot. A korábbi közoktatási miniszter, Mihai Şora is csak magánemberként támogatta a Bolyai Egyetem létrehozását, politikusként nem mert kiállni mellette. A Bolyai Társaság küldöttségét fogadó miniszterhelyettes azzal az indokkal tette félre az április 16-i beadványt, hogy az egész tárgytalan, mivel a gyulafehérvári katolikus érsekség már megkapta az egyetemalapítás jogát. Ebből azonban semmi nem volt igaz.¹³⁰ A választások után közvetlenül meghozott, a magyarságra nézve diszkriminatív tanügyi törvény eloszlatta azokat a reményeket, amelyek a kolozsvári középiskolák ügyéhez hasonlóan a magyar egyetem ügyének rendezését is biztosnak vélték.

Tüntetés a békéért

Az országos eseményekre reagálva, ahol az NMF egyre válságosabb belpolitikai helyzetbe került, nemzetiségi szempontból a szélsőséges nézetek erősödtek meg. Ezeket főleg a Front-ellenes [tüntetések-tüntetések](#) előlegezték meg, és erre hivatkozva a kormány felfüggesztette ideiglenesen a Magyarországgal folytatott tárgyalásokat. Ezzel együtt a román–magyar megbékélés kérdése is lekerült a napirendről.¹³¹ Közben Iliescu január 25-ei televíziós nyilatkozatában az egyes erdélyi megyékben észlelhető „szeparatista tendenciákra” hívta fel a figyelmet.¹³² Ilyen körülmények között az RMDSZ központi vezetése országos tüntetésekre adott utasítást a megyei szervezeteknek. A kolozsvári „légkör” egy hasonló tüntetés indítását nem indokolta, nacionalista megnyilvánulások csak az iskolaügyekkel kapcsolatban jelentkeztek, valamint az új polgármester utca-átnevezési kísérleteiben merültek ki.¹³³ Buchwald Péter szerint nehéz volt együttműködni „az újonnan kinevezett polgármesterrel, akinek a nagy gazdasági és politikai nyomorban első ötlete az volt, hogy a Rákóczi utat Grigorescuvá keresztelje”¹³⁴ át. A magyar vezetők Kolozsváron elvetették a tüntetés megszervezését, annak „radikális” mivoltára hivatkozva. Megbeszélést szerveztek, amely a

¹²⁹ Uo., 148.

¹³⁰ Az érsekség nem is kérte és nem is kaphatta meg a jogot. Lásd: Bodó Barna: Egyetemépítés és multikulturalitás. In: Somai: *Fehér könyv... i. m.*, 179.

¹³¹ László Márton – Novák Csaba Zoltán: *A szabadság terhe. Marosvásárhely, 1990. március 16–21.* Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány – Pro-Print Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2012, 65–67.

¹³² Uo., 77.

¹³³ Az új polgármester a Pop Ioan-t felváltó Alexandru Şerban volt.

¹³⁴ Az eset a sajtóban és az értelmiségi körökben is felháborodást keltett (Nagy György: Újabb Nyílt levél Kolozsvár polgármesteréhez. In: *Szabadság*, 1990. február 14.), ahogyan Székely Raymond interjúja is, ahol a polgármester azt nyilatkozta, hogy nem ismeri Rákóczit. *Szabadság*, 1990. február 8., Buchwald: *Hívó Szó...* i. m., 58.

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

román–magyar közeledést tűzte ki célul, különös tekintettel arra is, hogy már tervezték a Kolozs Megyei RMDSZ első küldöttgyűlését. A párbeszéd által a küldöttgyűlés zavartalan megszervezését próbálták elérni.¹³⁵ Az itt létrejött román–magyar párbeszédet a későbbiekben is sikerként könyvelték el. Más városokban hasonló jellegű eredmény nem történt, ugyanakkor fontos lépésnek bizonyult a későbbi marosvásárhelyi fekete márciusi eseményekhez hasonló, helyi konfliktusok megelőzéséhez.

A párbeszédet szorgalmazó kezdeményezés volt a *Hid–Puntea* című lap létrehozása, amely információs csatornaként szolgált a kolozsvári RMDSZ-ről, elsősorban az iskolaügyek tisztázása érdekében.¹³⁶ A megbeszélést megelőző napon a kolozsvári RMDSZ tanácskozást tartott a *Korunk* szerkesztőségében, ahol a rendezvény lebonyolítása és megszervezése mellett szó esett a Nemzeti Ideiglenes Egységtanácsba való képviselők delegálásáról, valamint a február 18-i küldöttgyűlést előkészítő, kerületi gyűlések megszervezéséről.¹³⁷ Végeredményben a február 10-i, Béke_–téri Diákházban zajlott magyar_–román gyűlést a sajtó, illetve a visszaemlékezők is fontos előzményeként értékelték a későbbi márciusi eseményekhez, valamint a *VatraVatră*-hoz való kolozsvári viszonyulásnak.¹³⁸

A NEIT (Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa)

A történelmi pártok újjáalakulásának hatására, valamint a NMF-nek a közeledő választásokon való indulása miatt, 1990 februárjában országos szinten átszervezték az addigi megyei NMF NMF-Tanácsokat, Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsoknak nevezve őket (a sajtóban gyakran előfordul a Nemzeti Szövetség Ideiglenes Egységtanácsa, vagy Ideiglenes Nemzeti Egységtanács, INET elnevezés is). Lényegében személyi változás az NMF összetételéhez képest alig történt, a politikai pártok küldötteivel bővült ki a szervezet, valamint az átalakulás más intézményeket hozott létre. A közlemények szerint a Kolozs megyei NEIT 77 tagú, melyből 33 tagot a NMF tanácsa, 33-at a politikai pártok és 11-et a nemzeti kisebbségek és a volt politikai foglyok szervezete delegálta.¹³⁹ A magyarok részéről a február 9-i RMDSZ

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

¹³⁵ Az akció jelszava is „Dialog în loc de suspiciuni”, azaz „Párbeszéd gyanúsítások helyett” volt.

¹³⁶ A lap tulajdonképpen román–magyar közös meg egyezésre jött létre, publikáltak benne a magyarok mellett a román értelmiségiek is. Az első szám 1990. február 1-jén jelent meg. Lásd: az RMDSZ január 17-i tanácskozásának jegyzőkönyvét. Kántor: *A Hívó Szó...* i. m., 119–121.

¹³⁷ A gyorsírási jegyzőkönyvet Sipos Gábor jegyezte. Lásd: Uo., 124–126.

¹³⁸ A megbeszélés megszervezésében nem bíztak semmit a véletlenre, spontán hozzászólókat nem engedélyeztek, illetve a román részről felszólalt Ion Aulăş, Ioan Popa, Duicu Mărgărit, akik egyetértésüket fejezték ki a megbeszélés céljaival. Gyanakvás helyett dialógust! In: *Szabadság*, 1990. február 11., 1.

¹³⁹ *Romániai Magyar Szó*, 1990. február 18. Az alakuló ülésen a tanácsstagok létszámát 77-ről 83-ra emelték.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

gyűlésén történt a jelölés: megyei szinten Cs. Gyimesi Éva helyére Kónya Sándor került, illetve benmaradt Patrubány Miklós, új tagként került be: Neményi József, Kiss János és Székely János. A városi tanácsban pedig maradt alelnökként Buchwald Péter, tagként Dáné Tibor, Tompa Gábor, Vízi Imre, valamint bekerült még Eckstein-Kovács Péter.¹⁴⁰ A NEIT-ben tevékenykedő magyar képviselők a változást vegyesen ~~fogadta~~fogadták, nagyobb részük meg volt győződve, hogy semmi sem változott, illetve, hogy fölösleges az intézmény: „Gyakorlatilag ez tulajdonképpen semmi változást nem jelentett, hiszen addig sem léteztek leosztott hatáskörök, de nem is igen volt mire. Hiszen napjaink jó részét fogadóórán töltöttük, meghallgatva az emberek legkülönbözőbb kéréseit.”¹⁴¹ Hasonlóképpen vélekedett Kiss János is: „Egyfajta ideiglenes tanács ügködik ott. Az eligazításom kitűnő volt: fogalmam sincs, mi a teendőm. És arról sincs, hogy a gyűlésen miről lesz szó.”¹⁴² Voltak pozitív visszhangok is, ahol lehetőséget láttak az új szerkezetben: „És folytatódott Kolozsváron, az INET-ben is az az építkező és közbenjáró tevékenység, mely a civil, kulturális és ifjúsági szervezetek megalakulását, bejegyzését s a külföldiekkel való kapcsolat felvételét segítette.”¹⁴³ Elsősorban a kolozsvári RMDSZ számára egy ideiglenes székház megszerzése volt kézzelfogható eredmény: a Fürdő (Pavlov) utcai Moga-villát kapta a szervezet, de valójában a Deák Ferenc utcai úri kaszinó helységét szerették volna, amelyet nem sikerült megszerezni.¹⁴⁴

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Az ~~RMDSZ-RMDSZ~~-küldöttgyűlés

Az RMDSZ február 18-án tartott Kolozs megyei küldöttgyűlésének több célja volt. Elsősorban meg kellett szabadulni az „ideiglenes” jelzőtől az első ~~RMDSZ-RMDSZ~~-Kongresszusig, majd a szabad parlamenti választásokig, és egy hivatalos vezetőséget kellett választani, a körzetek és delegáltak jelöltjeiből. Másrészt egy központosított megyei szervezetet kellett létrehozni, ahol a városi és vidéki ~~RMDSZ-RMDSZ~~-szervezetek a

¹⁴⁰ Eckstein felvételét a városi tanácsban a kolozsvári RMDSZ január 29-én kérelmezte, mint fiatal, tehetséges ügyvédet. Erről lásd: ~~RMDSZ-RMDSZ~~-dosszié 022. *NKI-DT*, 1989-es interjúk gyűjteménye, Kolozsvár dosszié. A lista tagjai a jegyzőkönyvben találhatóak: Kántor: *A Hívó Szó...* i. m., 125.

¹⁴¹ Buchwald: *Hívó Szó...* i. m., 55.

¹⁴² Kiss: *Omló falak...* i. m., 113.

¹⁴³ Kónya-Hamar: *A Hívó Szó...* i. m., 68.

¹⁴⁴ A Fürdő utcai székházból Ioachim Moga volt megyei pártfőtitkár feleségét kellett kiköltöztetessék. Míg a Deák Ferenc utcai volt kaszinó épületét jogi hercehurca, illetve több tisztségviselő kiköltöztetése miatt nem tudták megszerezni. Kántor Lajos ezért Kapcza Imrét tartja felelősnek. Interjú Kántor Lajossal, i. m., 9. Vö.: Kónya: *A Hívó Szó...* i. m., 66.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

vezetőséggel tudták tartani a kapcsolatot, ugyanígy a munkás-, illetve a diákszervezetekkel is. A megalakult megyei RMDSZ komoly nehézségekkel nézett szembe, ugyanis a körzeti szervezetek közötti kapcsolattartás nem volt megfelelő. Példa erre az RMDSZ [györgyfalvi Györgyfalvi](#)-negyedbeli tagságának március 19-i panaszlevele, amely többek közt felhívta a megyei szervezet figyelmét arra, hogy a körzeteket is megfelelően kell informálni. Ezen-kívül; tájékoztató tanácskozásokat is javasoltak, ellenkező esetben sztrájkot helyeztek kilátásba.¹⁴⁵

A megyei küldöttgyűlést megelőző héten a városban kialakított 12 körzet választásait bonyolították le, amelyekből körzetenként 20 jelöltet delegáltak a gyűlésre, illetve ~~4-egyeet~~ a választmányba. Ezen-kívül a vállalatoknál, ahol az RMDSZ-tagok létszáma elérte a 2–3000 főt, szintén szervezeten részt vehettek a választmányban.¹⁴⁶ A választás eredménye alapján alakult meg az irányító testület, amely a gyűlés után zártkörű ülésen döntött a vezetői tisztségekről: elnök Balázs Sándor lett, alelnökök Bucur Ildikó és Kántor Lajos, titkárként maradt Pillich László. A napi politikai küzdelmekről egyre távolabb kerülő Cs. Gyimesi Évát tiszteletbeli elnökké választották.¹⁴⁷ Az elnökség továbbra is azt az elvet képviselte, miszerint az RMDSZ nem alakul át a hagyományos értelemben vett párttá, hanem megmarad egy minden területet átfogni próbáló érdekvédelmi szövetségnek, azonban jelölteket indít a választásokon.¹⁴⁸

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Egyéb szervezetek

Az RMDSZ-szel párhuzamosan, ugyancsak a választásokra készülve, Kolozsváron is alakultak magyar szervezetek, pártok, amelyek olykor hasonló; vagy megtéveszteni próbáló üzeneteket közvetítettek. Erre példa a Vincze János-ügy, illetve az általa vezetett Független Magyar Párt. -Vincze már a forradalom napjaiban jelen volt a NMF első tanácsában, ahonnan legitimációs okokra hivatkozva kiutasították, vagyis nem ismerték el; mint a kolozsvári magyarság képviselőjét. Neve legközelebb az RMDSZ marosvásárhelyi küldöttgyűlésén bukkant fel, ahol ő maga is részt vett. Felszólították, hogy hagyja el a tanácskozást. Azonban

¹⁴⁵ A [györgyfalvi Györgyfalvi](#)-negyedi RMDSZ az országos szervezethez is fordul nyilatkozattal. A sztrájkra valószínűleg nem került sor a vásárhelyi események miatt. Lásd: [RMDSZ-RMDSZ](#)-dosszié 014–015. [NKI-DT](#), 1989-es interjúk gyűjteménye, Kolozsvár dosszié.

¹⁴⁶ Kántor: *A Hívó Szó...* i. m., 126.

¹⁴⁷ A gyűlés jegyzőkönyve alapján. Uo.: 130–142.

¹⁴⁸ Balázs Sándor interjúja [a](#) Kolozsvári Rádióban, kérdezett Németh Júlia, 1990–, február 23. A felvétel megtalálható az [NKI-DT](#) kolozsvári anyagában: [NKI-DT](#), 1989-es interjúk gyűjteménye, Kolozsvár dosszié.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

az ügye nem zárult le, amelynek tárgyalását Tőkés László érkezése szakította félbe, így a gyűlés az ügyet a kolozsvári tanács hatáskörébe utalta.¹⁴⁹ Az esetet végül az RMDSZ január 17-i kolozsvári tanácskozásán tárgyalták, és felolvasták az 1980-as bírósági jegyzőkönyvet, melyből kiderült, hogy Vinczét befolyással való üzérkedésért ítélték el. Ezzel az ügyet lezárták, illetve a dokumentumokat a sajtóhoz is eljuttatták. Közben a televízióban és a sajtóban megjelentek Vincze János közleményei, amelyben a romániai magyarságot buzdította az általa létrehozott Független Magyar Pártba való belépésre. Az RMDSZ országos vezetősége kifejezte elhatárolódását az FMP-től, illetve közölte az országos és helyi sajtóban az említett törvényszéki jegyzőkönyvet, melyből kiderült, hogy Vincze János fellebbezésében bevallotta, hogy Radu fedőnéven jelentett a Securitaténak/Szekuritáténak, így úszva meg a letartóztatást.¹⁵⁰ Ezzel elkezdődött a Vincze elleni lejárató kampány. Az ügy nagyobb sajtóvitát eredményezett, amelyből több részlet is kiderült Vincze előéletéről, valamint tanári karrierjéről. Ráadásul a MADISZ is megvádolta segélylopással. A végső felháborodást az NEIT Tanácsának Végrehajtó Bűró listája okozta, melynek a sajtóban való közzétételéből kiderült, hogy ennek -is tagja Vincze János.¹⁵¹ A kolozsvári megyei INET gyűlésén a magyar résztvevők kérelmezték az ügy tárgyalását, melyben a magyar és román tanácsosok egyaránt kifejezték felháborodásukat. A gyűlés jegyzőkönyvét a sajtóban is közzétették.¹⁵² A Vincze-ügy a február 18-i RMDSZ küldöttgyűlésén is előjött, azonban ekkor már figyelmen kívül hagyták: a Független Magyar Pár közleményben tudatta, hogy minden tisztségétől megfosztotta Vincze Jánost.¹⁵³ A FMP az RMDSZ „kollektív tagjaként” folytatta működését.¹⁵⁴

Bár a Vincze-eset egyedinek tekinthető, a kolozsvári politikai életben a választások előtt jelentkeztek egyéb politikai tömörülések is. Ilyen volt a Romániai Magyar Kereszténydemokrata Párt, amely hivatalos programját március 29-én tette közzé.¹⁵⁵ A RMKP azonban korábban megalakult, elsősorban jobboldali értelmiségiekből. A kezdeményezés Síki László szilágysomlyói plébánostól indult, aki Kolozsváron felvette a kapcsolatot Sipos Gábor által Dobai Istvánnal, Podhrádszky Lászlóval, egy új párt alapítása érdekében. „De hát elég lassan és vontatottan haladt a beíratása az egésznek. Jeleztük Tőkés Lászlónak is, hogy, aki hatalmas tekintély volt akkor, mindenki reá nézett föl, de olyan nagy

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹⁴⁹ RMDSZ Tanácsának január 17-i jegyzőkönyve. In: Kántor: *A Hívó Szó...* i. m., 119–121.

¹⁵⁰ *Szabadság*, 1990. február 3.

¹⁵¹ *Szabadság*, 1990. február 15. 1.

¹⁵² Az RMDSZ Kolozs megyei szervezetének állásfoglalása. In: *Romániai Magyar Szó*, 1990. február 23. 2.

¹⁵³ Közlemény (Bukaresti telefonjelentés). In: *Szabadság*, 1990. február 23. 1.

¹⁵⁴ És mégis. – A Független Magyar Párt közleménye. In: *Romániai Magyar Szó*, 1990. április 1. 2.

¹⁵⁵ A Romániai Magyar Kereszténydemokrata Párt programja. In: *Szabadság*, 1990. március 29. 1–2.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

lendülettel ő sem állt e mellé, az ügy mellé, úgyhogy nagyon vontatottan, valamikor márciusban sikerült ezt bejegyeztetni. Hát akkor nagyon biztatott persze Dobai Pista bácsi, hogy hát akkor részt kell venni az országos választáson és minden, de hát ugye az égvilágon semmiféle háttere ennek a pártnak nem volt, úgyhogy nem indult semmiféle listával az országos választáson, betagozódott az RMDSZ-be, mint egyik platform. [...] Nem volt húzás, az az igazság. Aztán később, két-három hónap elteltével maga Síki László is kivonult belőle.”¹⁵⁶ [A További-további](#) válságot Újvári Ferenc ügyvéd okozta. [A Március-március](#) 19-i körzeti [RMDSZ-RMDSZ](#)-gyűlésen tett kijelentése miatt elhatárolódott tőle az MKDT.¹⁵⁷

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Egy másik kezdeményezés, bár ez nem pártként lett bejegyezve, azonban az RMDSZ részleges jóváhagyásával működött, a Magyar–Román Demokrata Szövetség. Vezetője Váradi-Goia János, aki az INET tanácsában is tevékenykedett. Az MRDSZ elsősorban román részről a Demokrata Párttal kereste a kapcsolatot (mozgalmának román tagjai is innen kerültek ki, illetve gyűlésekre is a DP székházában került sor).¹⁵⁸ Első komoly rendezvényét a mozgalom február 19-e körül tartotta.¹⁵⁹ Az RMDSZ vezetősége tudott a létezéséről, fenntartással kezelte, illetve nem adta jóváhagyását, hogy nevében nyilatkozhassanak. A MRDSZ a későbbiekben is szerepet játszott az RMDSZ és a Vatra között zajló tárgyalások levezetésében.

További érdekessége az RMDSZ Kolozs megyei szervezetének, hogy vezetőségi tagjai közt tevékenykedett Dáné Tibor is, aki köztudottan a Szociáldemokrata Párt szimpatizánsa volt.

„Tudomásom szerint ő [Dáné Tibor – F. J.] a szociáldemokrata pártnak tagja volt [...]. Számomra az volt a legriasztóbb, hogy miközben iskoláink szétválasztásán kínlódnak, Dáné Tibor arról próbált meggyőzni, hogy nekünk, románoknak és magyaroknak, egyetlen szociáldemokrata pártban van a helyünk.”¹⁶⁰ Nézeteit az RMDSZ megyei küldöttgyűlésén hatalmas siker övezte, mivel a kisebbségi jogokat, az RMDSZ Kolozsvár-központúságát, valamint a román–magyar megbékélést hangoztatta.¹⁶¹ Az RMDSZ álláspontja szerint, az ő esetében, akár arról is lehetett volna szó, hogy a választásokon mindkét párt színeiben induljon.¹⁶²

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹⁵⁶ Interjú Sipos Gáborral, i. m., 10–11.

¹⁵⁷ Nyilatkozat. In: *Szabadság*, 1990. április 5. 2.

¹⁵⁸ A kolozsvári székhelyű Demokrata Párt közeledését a sajtóban is közölték, a szerencsétlenül alkalmazott „együtt élő nemzetiségek” megnevezése kapcsán, amellyel a párt a jogegyenlőség biztosítása mellett érvel. „Válasz az egyttélő nemzetiségeknek”. In: *Szabadság*, 1990. március 2. 3.

¹⁵⁹ Asztalos Lajos: A Magyar–Román Demokrata Szövetség ülése. In: *Szabadság* 1990. február 21. 2.

¹⁶⁰ Kónya-Hamar: *A Hívó Szó... i. m.*, 68.

¹⁶¹ Javasolta a Mocsáry- vagy Medgyes ~~Lajos-Lajos~~-díj alapítását, azon románok számára, akik a magyarság ügyeivel szimpatizálnak, elsőnek Smaranda ~~Enachet-Enachét~~ emelte ki. Lásd: Kántor: *A Hívó Szó... i. m.*, 132–133.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

¹⁶² Balázs Sándor interjúja a Kolozsvári Rádióban. In: Uo.

Viszony a Vatrával. A marosvásárhelyi márciusi események kolozsvári visszhangja

A román nacionalizmus a forradalmi események után Kolozsváron először a segélyek, majd az iskolaügyek rendezésekor vált érzékelhetővé. A *Vatra Românească* kolozsvári szerveződése február közepén egy tüntetéssel, nagygyűléssel jelentkezett először. A február 10-i megalakulása és 14-i tömeggyűlése utáni nyilatkozatukra a kolozsvári RMDSZ is válasznyilatkozatot bocsátott ki, elutasítva minden felhozott vádat.¹⁶³ A március 15-i ünnepség a Vatra és az RMDSZ kolozsvári képviselői között nyilatkozatháború zajlott. Végeredményben a marosvásárhelyi események kényszerítették tárgyalóasztalhoz a Vatra és a magyarság képviselőit. Kezdetben, amíg nem alakult saját önálló lapja, az *Adevărul în Libertate* kolozsvári napilap mellékletében jelentek meg a Vatra mozgalom tagjainak írásai és a közleményeik. Azonban az *Adevărul* gyakran lehozta a Vatra közleményeire a magyar szervezetek válaszreakcióit is. Magyar részről az ellenkampánynak a *Hid–Puntea* lap, illetve a *Szabadság* és a *Romániai Magyar Szó* biztosított teret, gyakran megszólaltatva azokat a román értelmiségieket is, akik a ~~Vatra~~Vatrával szemben foglaltak állást. A Vatra a diákság soraiból is toborzott tagokat: „Tulajdonképpen a Vatra is úgy alakult, hogy nem tudták, miről van szó itt. Kitétek fent a folyosón ilyen nyilatkat, hogy a titkárságon lehet iratkozni. Nem tudta senki. S mindenki iratkozott. [...] A matematikán, a kémian, a geográfián, na ott voltak, ott alakultak ki márciusban, s a következő hónapokban ezek a vad, ~~Vatras~~vatrás központok.”¹⁶⁴ Az úgymond „baljós előjelekre” már március elején voltak figyelmeztetések, országos szinten Király Károly részéről, aki Bukarestben hívta össze az INET-ek kisebbségi alelnökeit, hogy figyelmeztesse őket a román szélsőséges erők szervezkedésére.¹⁶⁵ Továbbá, visszaemlékezések szerint a külföldről behozott *Újtestamentum* lap példánya tartalmazta azon bejegyzéseket, miszerint Szatmárnémetiben március 14-én, Marosvásárhelyen, március 19–20-án, valamint Kolozsváron március 25-én „történni fog valami.”¹⁶⁶ A Vatrával való tárgyalásokban a kezdeményező szerepet az RMDSZ vállalta, március 21-ét jelölték meg az első tárgyalási alkalomként. „Az RMDSZ-ben rendkívül megoszlottak a vélemények erről, egyik része azt mondta, hogy hát ezzel a társasággal szóba se szabad állni, mi ketten

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Dáné nem indult a választásokon, de 1993-ban létrehozta az RMDSZ újbaloldali- szociáldemokrata platformját.

¹⁶³ Nyilatkozat. In: *Szabadság*, 1990. február 17., 2.

¹⁶⁴ Fodor János: Interjú Csucsuj Istvánnal, 2011. február 12., Kolozsvár. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, V. dosszié, 18.

¹⁶⁵ Kónya-Hamar: *A Hívó Szó...* i. m., 69.

¹⁶⁶ Uo. A kiadványról Octavian Buracu is tudott.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Kapczával azt képviseltük, hogy mindenkit meg kell hallgatni, hogy mit akar, és akkor majd elvállik, tehát nem lehet előre borítékolni, hogy nem állunk szóba. Na így került aztán sor arra, hogy megegyeztünk előzetesen velük, hogy hozzunk két magnetofont, kitesszük egymás mellé, ők is felveszik, mi is felvesszük a teljes beszélgetést és utána, ha valami nyilvánosságra kell kerüljön belőle, azt együtt döntjük el közösen.¹⁶⁷ A találkozót a Marosvásárhelyen zajló véres események is indokolták tették. Első alkalommal magyar részről Dávid Gyula és Kapcza Imre jelent meg, a kolozsvári Vatra vezetőin kívül Váradi-Goia János is jelen volt a MRDSZ részéről, aki egyfajta közvetítő szerepet próbált kieszközölni, ami végeredményben nem sikerült. A román többség ellenére az első tanácskozás a történelmi sérelmek felsorolásában merült ki, született egy közös nyilatkozat, amelyet a *Szabadság* és az *Adevărul în Libertate* is lehozott, továbbá egy megállapodás egy újabb találkozóról, ahol paritásos alapon képviseli magát a két szervezet, bevonva a helyi INET-et is.¹⁶⁸ A megegyezések ellenére március 22. és 23-án a Vatra tüntetést szervezett, valamint 24-én a megyeközi nagygyűlésükön a magyarságot sértő nyilatkozatot adtak közre. A történeteket később tagadta a Vatra vezetősége. A Kolozs megyei vezetőség is intézkedett, hogy vonják be a szeszes italok árusítását, valamint a helyi rádió- és tévéadásokban csillapítsák az esetleges gyülekezéseket. Dávid Gyula: „És ott volt egy ilyen iroda, ahova össze lehetett futni. hogy hát baj van, valamiféleképpen meg kéne akadályozni, hogy ez Kolozsvárra is áttérjedjen. S akkor megegyeztünk abban, hogy ők... már akkor jöttek a hírek, hogy a vasútnál gyülekeznek, és a nehéziparban gyülekeznek és jönnek be a városba, meg minden. Megegyeztünk abban, hogy mi lecsitítjuk a magyarokat, ők lecsitítják a románokat, hogy itt ne történjen semmi, semmi baj.”¹⁶⁹ Továbbá a megyei RMDSZ is közleményben tudatta, hogy továbbra is nyitott a párbeszédre, valamint vállalja a február 10-i gyűlésen elhangzottakat.¹⁷⁰ A március 27-i találkozón a Vatra és az RMDSZ mellett Petre Roman miniszterelnök is jelen volt.¹⁷¹ Március 28-án zajlott az utolsó tárgyalás az RMDSZ és a Vatra küldöttei között, további folytatásra nem került sor. Lényegében az volt a cél, amit sikerült megvalósítani, hogy Kolozsváron megelőzzék az éles etnikai konfliktus kialakulását. Ehhez hozzájárultak azok a civil és

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹⁶⁷ Fodor János: Interjú Dávid Gyulával, 2011. november 22., Kolozsvár. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, V. dosszié, 35.

¹⁶⁸ A tárgyalást rögzítették, azonban a hanganyag elveszett. Ezt Dávid Gyula feljegyzéseivel és interjújával pótoljuk. Lásd: Interjú Dávid Gyulával, i. m., 37.

¹⁶⁹ Interjú Dávid Gyulával, i. m., 37.

¹⁷⁰ Nyilatkozat. In: *Szabadság*, 1990. március 27., 1.

¹⁷¹ Jelenlevők listája: Predescu, Iustinian, Roman Ionel, Roman Liviu (és még négyen a Vatra Româniától), Balázs Sándor, Bucur Ildikó, Cs. Gyimesi Éva, Dávid Gyula, Kapcza Imre, Pillich László, Horváth István, Pálfi Zoltán, Váradi Goia János, még két fiatal és egy fiatal hölgy. Dávid Gyula feljegyzései (*NKI-DT*, 1989-es Interjúk gyűjteménye, Kolozsvár dosszié).

Formázott: Betűtípus: Dőlt

magánszervezetek is, amelyek a marosvásárhelyi események után tiltakozásukat fejezték ki az erőszakos cselekmények ellen. A sajtó említést tett a Vasgárda március 17-i felvonulásáról, amelynek komolyabb folytatása nem volt.

IV. Szakasz (1990. március 15–május 20.): A választások

Március 15.

A diktatúra bukása után, az első szabad március 15-i ünnepség nem zajlott problémamentesen Kolozsváron. Bár nem történtek a [szatmárnémetihez-Szatmárnémetiben történt eseményekhez](#) hasonló atrocitások, a Vatra és a hozzá csatlakozó szélsőséges csoportok ellentüntetést rendeztek, valamint az ünnepség menetét bekiabálással, zajcsinálással igyekeztek megzavarni. Az ünnepséget az RMDSZ és a MADISZ–KMDSZ szervezte közösen. A szervezők figyeltek arra, hogy a magyar történelmi egyházak is megszólaljanak, valamint a helyszínek is kulcsszerepet játszottak. Dávid Gyula szerint „először a Farkas utcáról volt szó, de a Farkas utcai református lelkésszel nem sikerült megegyezni, akkor végül is a plébánia, a főtéri ~~plébánia-Plébánia~~-templomban volt a mise.”¹⁷² A Farkas utcai Szent [György-György](#)-szobor előtt is elhangzottak beszédek, valamint a Biasini ~~-szálló-Szálló~~ előtt koszorúzás volt, amelyet a román diákság részéről említett zavargások követtek: „Utána elindult a menet ki a Biasinihoz, hát ott a szónoklatokat hagyományosan az Avram Iancu-ból a bekiabálások kísérték. Elég hangosan, de hát végül is túléltük az egészet, este pedig, illetve késő délután volt a színházban egy ünnepi műsor.”¹⁷³ A színházi előadást is kisebb felháborodás követte, mivel a zsúfolásig megtelt előadótermet biztonsági okokból bezárták. Az ünnepséget előkészítő gyűlésen felvetődött annak lehetősége, hogy Avram Iancu emléktábláját, valamint a Német Fórum bevonásával a Stephan Ludwig Roth fellegvári emléktábláját is megkoszorúzzák. A nézeteltérések miatt, az utóbbit a színházi előadás előtt a megemlékezők egy szűk csoportja koszorúzta meg.¹⁷⁴ Végeredményben az első szabad március 15-i

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹⁷² Uo.

¹⁷³ Az Avram Iancu itt az utcát jelöli, illetve a Babeş–Bolyai Tudományegyetem egyik itt levő épületét, melynek ablakai a Biasini ~~szálló-Szálló~~ fele néznek. Innen érkeztek a bekiabálások. Uo. A felszólalók közül kiemelendő Pillich László, Szabó Mátyás és Jakabffy Tamás, akik az ünnepi istentisztelet után szólaltak fel, valamint a koszorúzáskor Tibád Zoltán és Popa Ioan mondott beszédet. Tibori Szabó Zoltán: A tüzet nem hagytuk kialudni. In: *Szabadság*, 1990. január 16., 1.

¹⁷⁴ Dávid Gyula szerint párton belüli nézeteltérések voltak, azonban nem tért ki ennek a részleteire. Interjú Dávid Gyulával, i. m., 34.

ünnepség alkalmával sikerült megteremteni egy olyan precedenst, aminek a hagyományait napjainkig követi a kolozsvári magyarság.

Ünnep és helyszínválasztás szempontjából megemlítendő, hogy az 1848–49-es szabadságharcnak nem voltak politikatörténetileg ~~maghatározó~~ ~~meghatározó~~ eseményei Kolozsváron, mégis erőteljes szimbolikával és történelmi hagyományokkal rendelkezik a forradalomra való emlékezés, maga az ünnepelés.¹⁷⁵ Ez a magyar és a román emlékezetpolitikában is megjelenik, más-más tartalmakkal, amely a két különbözőképpen értelmezett történelmi múltat és az ebből következő ellentétet tematizálja. Az emlékállítások szempontjából is különbségek figyelhetők meg, amelyek a történelmi emlékezet kialakításáért folyó későbbi harcok során interetnikus konfliktusok kiváltója lesz.¹⁷⁶ Bár az emlékműállítás korszaka csak később kezdődik, és a Funar-korszakban csúcsosodik ki, előzményei a 1849-es eseményekhez vezethetők vissza. Az 1989-es események emlékezetére a következő években a Vatra szervezete, a Kolozs Megyei Prefektúra, valamint a Polgármesteri ~~hivatal~~ ~~Hivatal~~ szállt versenybe emléktábla-, valamint műemlékállítás céljából. A Vatra a maga jelenlétével a városi tereket megtölteni igyekvő szervezet, önpropagandájaként fogható fel a forradalom kisajátításának formája. Az utóbbi két közhivatal a maga iránt, a lakosságba való bizalomkeltés céljából jelölte meg ugyanazon eseményt (vagy eseményeket) és szinte ugyanazon helyeket, mint a Vatra. Ezzel szemben a kolozsvári magyarság emlékműveit különböző szervezetek, egyletek és magánszemélyek állították.¹⁷⁷ A vizsgált korszakban ez a tendencia még nem jelent meg, csupán a későbbiekben mutatkozik erőteljesen.¹⁷⁸

A kolozsvári magyar politikai élet másik fontos eseménye március 15. környékén Szócs Géza hazatérése volt. Disszidálása után külföldről segítette az erdélyi magyar ellenzékiet, először Svájcban, majd Budapesten a Szabad Európa Rádió irodavezetőjeként. Repatriálása érdekében, az útlevélügyekben Kónya Sándor igyekezett a megyei tanácsnál intézkedni. Szócs hazatérésének híre március ~~a-2-i-án, a~~ megyei ~~RMDSZ~~ ~~RMDSZ~~-értekezleten röppent

¹⁷⁵ A témával bővebben Jakab Albert Zsolt foglalkozik, lásd: Jakab Albert Zsolt: 1848–49 emlékezetének kialakítása és szervezése Kolozsváron. In: Papp Richárd – Szarka László (szerk.): *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat- kulturális emlékezet*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 289–305.

¹⁷⁶ Jakab Albert Zsolt: A kollektív emlékezet szervezése Kolozsváron 1989 és 2004 között. In: Peter Hügel – Elena Rodica Colta (red.): *Regiuni, etnii și identități regionale. Lucrările Simpozionului Internațional de Antropologie Culturală din 17–19 mai 2006*. Complexul Muzeal Arad, Arad, 2007, 494–495.

¹⁷⁷ Uo. 488–489.

¹⁷⁸ A témában megjelent könyv: Jakab Albert Zsolt: *Emlékállítás és emlékezési gyakorlat: A kulturális emlékezet reprezentációi Kolozsváron*. Kriza János Néprajzi Társaság – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2012.

fel, ahol az országos ~~RMDSZ–RMDSZ~~-lap főszerkesztésével szerették volna megbízni.¹⁷⁹ Végeredményben a *Szabadság* melléklete, az *Erdélyi Híradó* lett az RMDSZ közlönye, ahova szintén Szöcs Gézát szerették volna főszerkesztőként, de végül Kiss Jánosra hárultak ezek a feladatok.¹⁸⁰ Így Szöcs hazaérkezése tulajdonképpen a nagyváradi ~~RMDSZ–RMDSZ~~-kongresszus után lett fontos, ahol országos titkári funkcióba választották meg, szimbolizálva a Kolozsvár–~~Bukarest–Bukarest~~-központúságot.¹⁸¹ Szöcs hazaérkezését Kolozsváron vegyesen fogadták: „Egyébként nagyon érdekes volt az a március 15-i színházbeli, ... az egy érdekes mozzanat ... ez a Szöcs Gézának a betoppanása. Dramaturgiailag nagyon kidolgozott és Szöcs Gézára jellemző dolog volt, mert tudta, hogy hova kell jönni, mikor is, szóval az egész színház, amikor már lezajlott minden, ugye akkor azt hiszem, egy félórát legalább ott kellett várni, amíg Géza betoppant a színpadra. Szóval kiszámított dolog volt.”¹⁸²

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Az RMDSZ 1990 áprilisában megrendezett nagyváradi kongresszusa után a szövetség számára a jelöltállítás a parlamenti választásokra és a kampánykérdés volt elsőrendű téma. A jelöltállítást a Protestáns Teológia tantermében vitatták, ahol gyakorlatilag bárki jelölhetett, de az általánosságban elfogadott jelöltek nevét felírták a táblára.¹⁸³ Dávid Gyula szerint az is szempont volt, hogy elsősorban azokat jelöljék, akik megválasztásuk esetén vállalják, hogy életformájukat teljesen átrendezik a bukaresti képviselőséghez. Különösebb vita nélkül a képviselőjelölti befutónak számító helyekre Pillich László, Podhrádszky László, Eckstein–Kovács Péter, a szenátorjelöltekhez pedig Szöcs Géza, Kapcza Imre és Kelemen Árpád lett megválasztva. A szenátusi helyekért a parlamenti jelöltségnél is kisebb verseny zajlott, Kántor Lajos szerint ez Szöcs Géza egyeztetéseinek tudható be: „De azt gondolom, hogy amikor ő ide be akart jelentkezni, akkor megkérdezett néhány embert, tudomásom szerint Sütőt, Király Károlyt meg engem, hogy pályázunk-e ilyen elnöki babérokra, mármint országosra, és, hogy ő nem akar keresztbe tenni.”¹⁸⁴ A hátrébb került jelöltek az addigi szervezésben, elnökségben részt vevő értelmiségiek „húzónévként” szerepeltek a választásokon. Ide sorolható Cs. Gyimesi Éva, Lászlóffy Aladár, Dávid Gyula, Balázs Sándor, Kántor Lajos, Pál István, Horák József Sándor, Keszeg Vilmos. A május 20-i választások eredményeképp az RMDSZ Kolozs megyei jelöltjei közül Szöcs Gézát szenátorrá választották (89 953 szavazattal). A képviselőházban pedig Pillich László, Podhrádszky László és Eckstein–Kovács Péter került be (88 126 szavazattal).

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹⁷⁹ Jegyzőkönyv. In: *A Hívó Szó...* i. m., 145.

¹⁸⁰ Kiss: *Omló falak...* i. m., 113.

¹⁸¹ Az elnök továbbra is Domokos Géza maradt.

¹⁸² Interjú Kántor Lajossal, i. m., 20.

¹⁸³ Buchwald: *Hívó Szó...* i. m., 61.

¹⁸⁴ Interjú Kántor Lajossal, i. m., 20.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

A választásokra való készülődéshez hozzátartozott, hogy a listára került jelölteknek vállalniuk kellett, hogy megfelelő beosztás szerint kijárjanak a választókerületben szervezendő gyűlésekre, a választásokon való részvételre bátorítva és az RMDSZ-listát népszerűsítve. Ezek a kiszállások részben tájékozdó jellegűek voltak a magyarság települések szerinti helyzetéről, a problémákról, a hangulatról kellett felmérést végezni.¹⁸⁵ A kampány további részét a sajtó képezte. A kampány mellett azonban az RMDSZ Kolozs megyei vezetősége fontosnak tartotta a román közhangulat ismeretét, másfelől az RMDSZ-t megismertetni és népszerűsíteni a román választókkal. Ezért hozták létre a már említett *Puntea-Híd* című lapot Asztalos Lajos szerkesztésében, majd a *Román Sajtófigyelőt*, amelyet Dávid Gyula szerkesztett és 1990. április–június között jelent meg.¹⁸⁶ Összesen 19 számot adtak ki ez utóbbiból, heti rendszerességgel, néha összevont számokkal. A lap [a](#) román sajtó magyar vonatkozású cikkeit ismertette kivonatossan. További fontos tájékoztató kiadványnak számított az *RMDSZ-füzetek*, amely 5 kiadványt ért meg (a tervezett 10-ből). Célja az új helyzetbe került magyarságot foglalkoztató problémák közérthető módon való megvilágítása.¹⁸⁷ Az RMDSZ Kolozs megyei szervezetében a választások ideje előtt felmerült egy országos lap alapítása, vagy valamelyik meglévő sajtótermék átvétele pártlapként. Ilyen vonatkozásban a *Szabadság*, valamint a *Romániai Magyar Szó* merült fel, ~~mint~~ [lehetőségként](#). Végül a már említett *Szabadság* melléklete, az *Erdélyi Híradó* töltötte be ezt a szerepet, ~~mint~~ [kampány- és tájékoztató forrás](#), kulturális melléklettel, amelyet Molnos Lajos szerkesztett.

A diákszervezetek

A decemberi események után a kolozsvári diákság, egyetemisták is szervezkedésbe kezdtek. Bár először, a megmozdulások idején, a más városokból származó, de Kolozsváron tanuló magyar diákok vakáción voltak, visszatérésük után már jelentkezett az első fiatalokat tömörítő szervezet a Magyar Demokrata Ifjak Szövetsége (MADISZ). Alapítása hasonló módon ment végbe a KMDT létrehozásához, a *Szabadság* szerkesztőségében zajlott le, Balogh Edgár unokájának, Balogh Andrásnak a vezetésével. A szervezőmunkába Pillich László is

---

¹⁸⁵ Dávid Gyula feljegyzései.

¹⁸⁶ Uo.

¹⁸⁷ Olyan témákat dolgozott fel, mint a választási törvény, az RMDSZ Programja, kisebbségi jogok stb. Uo.

besegített.¹⁸⁸ Programjában önmagát a magyar ifjúság érdekvédelmi és képviseleti szervezeteként határozta meg, politikai, gazdasági és kulturális téren.¹⁸⁹ Kulturális rendezvényei már januárban elindultak. Ezek a *Szabadságban*, január 13-tól rendszeresen külön erre a célra fenntartott hirdetőhelyen jelentek meg. Tevékenységüket a szintén januárban megjelent, B. Kiss Botond által szerkesztett *Jelenlét* című lap népszerűsítette. Január 25-én megalakult a Kolozsvári Magyar Diákszövetség (KMDSZ), amely már egy célzott csoportot szólított meg, a kolozsvári magyar felsőoktatásban tanuló diákokat.¹⁹⁰ Szándéknyilatkozata szerint a KMDSZ az RMDSZ-szel és a MADISZ-szal való együttműködésre törekedett. A vizsgált időszakban át is vette a MADISZ szerepét, képviselői helyet kaptak az RMDSZ megyei küldöttgyűlésében, valamint a ~~Vatraval~~ Vatrával való tárgyalásokon is delegáltak képviselőt. Olykor személyi átfedés volt a MADISZ és a KMDSZ között. Közös probléma a Bolyai Bizottsághoz való viszonyulás rendezése volt, mert nem volt konszenzus a diákok és a tanárok között egy sor generációs kérdésben.¹⁹¹ Március 13. és 15. között, a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet diákjaival szolidaritást vállalva, a KMDSZ tagjai ülősztrájkot rendeztek. Továbbá, a diákságnak fontos szerepük volt az egyetemeken a múlt rendszert kiszolgáló tanárok kiszűrésében. Az egyik ilyen jellemző eset, amely komolyabb sajtóvisszhangot kapott, az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet rektorának a lemondatására tett sikertelen kísérlet volt.¹⁹² A vizsgált időszakban számos magyar diákszervezet alakult, másf szűkebb csoportokat megelőzve. Ilyen volt az Ifjúsági Keresztény Egyesület, amely tagjai közé a különböző felekezeti diákok jelentkezését várták.¹⁹³

Formázott: Betűtípus: Nem Dólt

Kulturális és érdekvédelmi szervezetek

¹⁸⁸ Lásd erről a *Szabadságban* megjelent visszaemlékezést. „Tíz éves az RMDSZ – Szerkesztőségünkben született”. In: *Szabadság*, 2000. február 2., 3–6. Elérhető a <http://archivum.szabadsag.ro/archivum/2000/0febr-02t.htm> weboldalon. (Letöltve: 2014. július 31-én)

¹⁸⁹ Felhívás: „Magyar Fiatalok!” In: *Szabadság*, 1989. december 25., 2.

¹⁹⁰ Megalakulását több napos késéssel közölték. Felhívás, Szándéknyilatkozat. In: *Szabadság*, 1990. február 1., 2.

¹⁹¹ Balázs Sándor itt főleg a generációs problémákat említette, ami nehézséget okozott a Bolyai Bizottság és a diákszervezetek közötti párbeszédben. Lásd: Balázs Sándor interjúja a Kolozsvári Rádióban. Kérdezett Németh Júlia, 1990. január 23. (*NKI-DT*, 1989-es interjúk gyűjteménye, Kolozsvár dosszié).

¹⁹² Dr. Péntek Árpád tisztségében maradt egész nyugdíjba vonulásáig. Lásd: Közlemény. In: *Szabadság*, 1990. január 30., 2.

¹⁹³ Kiáltvány. In: *Szabadság*, 1990. január 28., 2.

Formázott: Betűtípus: Dólt

A decemberi események közben, a kolozsvári magyar értelmiségiek első összejövetelén felmerült a nagy múltú Erdélyi Múzeum-Egyesület újjászervezése, jogfolytonosságának helyreállítása.¹⁹⁴ Erre először január 5-én Jakó Zsigmond történész lakásán került sor, ahol az összegyűlték közt jelen voltak azon személyek is, akik az EME 1949-es feloszlásakor is tagok voltak. Így ismerve a szervezet régi szabályzatát, ennek kibővítésére és korszerűsítésére törekedtek, új szakosztályokat létrehozásával. A cél minél több tudományterület lefedése volt, valamint a vidék, illetve a vidéken szétszórt kutatók bevonása az önszerveződés folyamatába.¹⁹⁵ Az egyesület bejegyzéséig nem adtak ki közleményt a sajtóban. Az Erdélyi Múzeum-Egyesületet, mint jogi személyt a kolozsvári Városi Bíróság május 9-én fogadta el.¹⁹⁶ Az EME első nyilvános közgyűlését március 22-én tartotta a Farkas utcai Református Egyház tanácstermében, ahol hivatalosan megválasztották a vezetőséget.¹⁹⁷ Az elnök Jakó Zsigmond lett, aki egészségügyi okokból csak 1990 szeptemberétől tudta átvenni az EME vezetését, addig Benkő Samu elnökölt a megrendezett gyűléseken.¹⁹⁸

Szintén értelmiségi közbenjárással jött létre a Közép-Európai Közművelődési Egyesület, a KEMKE, ami a későbbi és szintén nagy múltú EMKE elődje volt. Ide kapcsolódik az újjaalakult EMGE, ami az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesületet jelenti. A civil szféra egy másik mozzanata volt az, amikor január végén megalakult a Cigányság Szervezete.¹⁹⁹ A média mindkét félről (magyar és román) igyekezett beszámolni az esemény jelentőségéről, illetve az eseményen a cigányság képviselőitől kívül a NMF megyei tanácsából, valamint a rendőrségről is érkeztek képviselők.²⁰⁰ Cs. Gyimesi Éva, aki a NMF kisebbségekkel foglalkozó osztályát vezette, illetve ebben a minőségében jelent meg az alakuló ülésen, utólag csupán „bábáskodásként” határozta meg saját szerepét, jelezve, hogy egyfajta megfelelői kényszer volt érvényesítve, a szervezet létrehozása kapcsán.²⁰¹

Következtetések

¹⁹⁴ A konkrét célt már a *Hívó Szó* is tartalmazza.

¹⁹⁵ Jegyzőkönyv. In: *A Hívó Szó... i. m.*, 106–109.

¹⁹⁶ Benkő Samu: *Monológ alkonyatban*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2005, 15.

¹⁹⁷ Sipos Gábor és Kiss András interjúja a Kolozsvári rádióban. Kérdezett Maksay Ágnes. (*NKI-DT*, 1989-es interjúk gyűjteménye, Kolozsvár dosszié).

¹⁹⁸ Benkő, *Monológ... i. m.*, 15.

¹⁹⁹ Közlemény. In: *Szabadság*, 1990. január 31. 2. és R riport a Kolozsvári Rádióban, Sebesi Imre összeállításában. 1990. január 29.

²⁰⁰ Az írott sajtóorgánumon kívül az ülésről készült hangos riportot többször is bejátszotta a Kolozsvári Rádió mindkét szerkesztősége.

²⁰¹ Gyimesi Gyimesi: „Amikor megfordul velünk a világ.” In: *A Hívó Szó... i. m.*, 24.

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

Összességében, a kolozsvári eseményeket tekintve, úgy gondolom, hogy a jelenlegi kutatások által csupán részleges következtetések vonhatóak le. A ~~Kolozsvári~~-kolozsvári magyar értelmiségi elit tevékenysége az eddig összegyűjtött források alapján szinte teljes mértékben elkülönül a kolozsvári román politikai elit tevékenységétől. Ez elsősorban a kevés átfedéssel, valamint a román szervezetek párhuzamos működésével magyarázható, ily módon interakcióra csupán gyűlések, viták, vagy konfliktusok által került sor. Ezekről jegyzőkönyvek nem készültek, vagy eddig nem kerültek elő. Ugyanakkor fontosnak tartottam ismertetni a magyarság álláspontját a kolozsvári román politikumról, erről elsősorban zavaros kép keletkezett, főleg az 1990. márciusig tartó elemzésnél. Ugyanez elmondható a román politikai elitéről is, akik, a visszaemlékezések alapján, kevésbé voltak informálva a magyarság szervezkedéséről. Így a korai fázisban, a magyarság első kolozsvári szervezetét már az RMDSZ-ként értelmezték. Továbbá egyes román politikusok korai megítélése és későbbi félreismerése is érzékelhető volt az első megnyilatkozásaik alapján. Ide célszerű példaként említeni a kolozsvári magyar értelmiség 1989. szilveszteri vitaestjét, amikor Octavian Buracut, valamint Doina ~~Corneat~~-Corneát is negatívan ítélték meg, de ezen szereplőknek a megítélése a későbbiekben megváltozott.²⁰² Ugyanide tartozik Iulian Topliceanu vezérezredes esete is, aki a közvélemény előtt, mint megtorló szerepel, ugyanakkor ő az egyedüli, aki közvetlenül a '89-es fordulat előtt politikai szerepet ~~vállalt~~ben-volt, és a fordulat után, a számonkérés és rá nehezedő nyomás ellenére is megtartotta tisztségét, pozícióját. Míg más esetekben, akár a nagy népszerűségnek örvendő Doina Cornea nyomására is, de leváltották tisztségükből a múlt rendszerrel együttműködéssel vádolt kádereket. Ami a kolozsvári magyarság képviselését illeti a városi és megyei szervezetekben, elmondható, hogy az előző korszakhoz viszonyítva a magyar kisebbség kulcspozíciókhoz jutott (alelnökség, alpolgármester, tanácsosok), míg azelőtt a számarányokat tekintve a harminc megyei vezetőkéder közül csak három volt magyar nemzetiségű.

A tanulmány elsősorban RMDSZ-központúnak tűnhet, azonban a vizsgált időszakban megkérdőjelezhetetlen a KMDT—RMDSZ meghatározó szerepe a kolozsvári történelemben. Ez elsősorban a kolozsvári értelmiség gyors és célratörő szervezkedésének tudható be, amely végeredményben egy folytatólagos történetben írható le. A Limes-kör vitáin, majd azt követően, a Kiáltó Szó szamizdat-mozgalom révén elmondható, hogy a kolozsvári magyar értelmiségben megfogalmazódott az a viszonyítási értékrendszer, amelyet a Hívó Szó, majd az azt követő KMDT révén intézményesíteni kívánt. Az értelmiségi csoport sokszor úgy tűnik,

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

²⁰² Szilveszter Kolozsváron. In: *Korunk*, 2003. 10. <http://korunk.ro/?q=node/8&ev=2003&honap=10&cikk=7334> (Letöltve: 2014. július 31.)

hogy nem elemezhető egy egyszerű, szűk körű társadalmi csoportként, sem generációs csoportként, mivel ebben a vonatkozásban is vannak átfedések. A konfliktusok, törésvonalak már az első gyűléseken megmutatkoztak, valamint a későbbiekben a különféle alternatív szervezetek megjelenése is jelezte a kolozsvári (és erdélyi) magyarság változó politikai, társadalmi igényeit, de végeredményben ezen szervezetek az RMDSZ-be való integrálásukkal központosítottan működtek tovább, vagy megszűntek. Az idő előrehaladtával megfigyelhető az a folyamat, amely a kezdeményező kulturális elit lecserélődéséhez vezetett, és kialakult az a politikusi réteg, amely a továbbiakban a kolozsvári magyar képviseletet jelentette (Szócs Géza, Eckstein—Kovács Péter, Pillich László, Kónya Sándor stb.).

Rendszerváltás Máramarosszigeten

Máramarossziget a magyar kultúra máramarosi fellegrája, gazdasági központja volt hosszú ideig, ahol békésen éltek egymás mellett különböző etnikumok: magyarok, románok, ukránok, zsidók és németek. A történelmi Máramaros központja irányította a térség Tiszától északra és délre létrehozott településeit. Az 1914 előtti időszakban egy igen gyors és látványos gazdasági fejlődés és népességyarapodás jellemezte, amelynek azonban gátat vetett a világháború. Az első világháború előtt magyar többségű város az 1930-as népszámlálás adatai szerint már etnikailag megosztott volt, hiszen románok, magyarok és zsidók szinte egyenlő arányban éltek itt. A kommunista diktatúra időszakában Máramarossziget elvesztette megyeközponti státusát, és egy masszív iparosításnak, illetve etnikai átrendeződésnek volt kitéve. Az ekkor alapított Fafeldolgozó Kombinát (Combinatul de Industrializare a Lemnului, C.I.L.), az „Unitatea” Kötöttáru-gyár és más ipari létesítmények általában a környékbeli román falvak lakosságát alkalmazták. Ennek is köszönhetően a magyarság létszáma folyamatosan csökkent. A határ közelsége miatt a helyi börtönben raboskodtak a román politikai, vallási és kulturális elit vezetői, valamint a katolikus püspöki kar egy része, mint pl. Márton Áron püspök.

Máramarosszigeten komoly gondot okozott, hogy az államszocializmus időszakában fokozatosan leépítették a magyar intézményeket, megszüntették az önálló magyar iskolákat.

1961-ben a „Magyar Tannyelvű Vegyes Líceum²² felszámolása után, csupán egy magyar tagozat működött az akkori 9. számú általános iskola keretében, illetve a Filimon Sârbu ~~Heem-Líceum~~ magyar tagozata középiskolai szinten. Ezekben az iskolákban vonták össze a város magyar tanulóit. Az egyházak minden lépését szigorúan ellenőrizték, és megtiltották a híveknek a kapcsolattartást. A párttagok fölött még szigorúbb ellenőrzést gyakoroltak, és ha valaki nem alkalmazkodott, elveszthette tagságát, állását is.

Közhelynek hangzik ugyan, de Máramarossziget egyik érdekességének számított az, hogy több etnikum élt egymás mellett komolyabb konfliktusok nélkül (magyarok, románok, ukránok, zsidók). Az 1989-es fordulat előtt és a forradalom után sem került sor nemzetiségi

konfliktusokra, ami annak köszönhető, hogy minden csoport kereste az együttműködést a társadalmi kérdések megoldására. Vagyis állandó volt a párbeszéd, főleg személyes ismeretségek alapján. Az egymás mellett élésnek ezen a tájon régi, történelmi gyökerei vannak. A szórványban élő magyar közösség mindazonáltal erősen ragaszkodott identitásához, hagyományaihoz, történelméhez.

Máramaroszigetnek már az 1968-as megyésítéstől fogva volt egyfajta ellenérzése a megyeközponttal, Nagybányaival szemben, és a két municípium közötti feszültség fennmaradt a forradalom utáni időkben is. Az államszocialista korszakban Nagybánya a munkásközpont, Sziget pedig a parasztvilág központja volt. Külön érdekesség az, hogy a vállalatok, gyárak, intézmények élén gyakran találkozunk magyar nemzetiségű vezetőkkel, néha nagyobb arányban is, mint a máramaroszigeti magyarság aránya. Zaharánszki Mihály főmérnök az Erdőkitermelési Vállalatnál, Szilágyi András főmérnök a Fafeldolgozó Kombinátnál jó példák erre. Szakmai rátermettségük mellett ehhez még szükségük volt arra, hogy a kommunista párt tagjai legyenek. A Máramaroszigeten élő magyarság számbeli fogyása – a kivándorlás és az asszimiláció miatt – már a Ceaușescu-rendszerben felerősödött, mindazonáltal a közösségi összetartozás tudata megmaradt. Ezt a hatalom részéről igyekeztek minden módon megtörni, és erre felhasználtak minden rendelkezésre álló módszert: a katolikus és református egyházakra nehezedő nyomás, a történelmi emlékek, épületek lerombolása, az anyanyelvi iskolahálózat felszámolása (vagy legalábbis korlátozása), a magyar sajtókiadványok szigorú ellenőrzése stb. A hatvanas évek erőltetett iparosításának, a betelepedéseknek és a hivatalos politikai irányvonalnak köszönhetően megnőtt a városi lakosság száma, és jelentősen megváltozott a városz etnikai arculata. Míg a román anyanyelvűek száma 1956 és 1992 között több mint 125 százalékkal nőtt, addig a magyar anyanyelvűek száma alig változott, a jiddis anyanyelvűek száma pedig szinte az eltűnésig lecsökkent. Az utóbbi esetben nyilván a masszív elvándorlás is éreztette hatását. Az 1956-os népszámlálás szerint a román és nemzetiségi lakosság szinte fele-fele arányban adta a város összlakosságát, de az arányok a többségi nemzet javára módosultak.

Év	Összesen	Román		Magyar	Zsidó, jiddis	Ukrán
1956	22 361	12 513	56,0	7 344	1 381	944
1966	24 498	15 633	63,8	7 565	159	887
1977	32 633	22 710	69,6	8 453	116	1 083
1992	38 162	28 107	73,7	8 081	33	1 381

I. Táblázat: Máramarosziget város lakossága és etnikai megoszlása¹

A megye egyetlen magyar nyelvű újságját, a *Bányavidéki Fáklyát* a megyeközpontban, Nagybányán szerkesztették. A magyarországi '56-os forradalmat követő zavaros időkben, 1958-ban indított lap napjainkban is működik (a forradalom után *„Bányavidéki Új Szó”* néven). Célja tulajdonképpen a kisebbségi feszültségek levezetése lett volna, de jó ideig mint igazi fáklya – az igazán fontos, nemzeti ügyeket támogató kiadvány – szolgált. Az egységet, nemzeti öntudatot és hovatartozást hirdette. Azokban az információszegény időkben rendkívül fontos közösségépítő szerepe volt a megye összes magyar lakta településén.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

A helyi magyar elit általában kerülte a konfrontációt és mellőzte a kényesebb ügyek tematizálását. Inkább a személyes ismeretségeken keresztül rendeződtek a problematikus kérdések. A magyarázat erre a viselkedésre a kettős félelem volt: egyrészt személyes életükre lehetett rossz hatással egy esetleges nemzeti alapon kialakuló konfliktus, másrészt meg volt bennük a félelem, hogy még azt is elveszíthetik, ami megmaradt, ha nem hajtanak fejlet. Pedig a helyi magyarság erős asszimilációs folyamatnak volt kitéve. A városba betelepített falusi lakosság megbontotta az etnikai egyensúlyt, az erőltetett iparosítás megváltoztatta a város arculatát és patinás hangulatát. A kisebbségektől elvárták, hogy részt vegyenek a hivatalos állami ünnepeken, megemlékezéseken. A két nép „békés egymás mellett élése” érdekében 1961-ben összevonták a magyar középiskolát (Magyar Tannyelvű Vegyes Líceum) egy román tanintézménnyel (a „Filimon Sârbu” *Heeumma!Liceummal*), habár a magyar iskolának sokkal több diákja és elismert színvonalú oktatása volt. Általános közvélekedés volt, hogy a románságnak bizonyos előnyei vannak és azzal élnie is kell.

A feszültség növekedésének ideje, 1989. december 16–22.

A temesvári eseményekről a rádióból vagy a televízióból értesültek a szigetiek. A rádióban a *Vocea Americii* (Amerika Hangja), vagy a *Szabad Európa* adásait hallgatták, a magyar televízió akkori adásait pedig a város egész lakossága (nemcsak magyarok) figyelemmel kísérte. A magyar televízió adásait szobaantennával is lehetett fogni, és ezért a tömbházak

¹ Varga E. Árpád: Máramaros megye településeinek etnikai adatai, <http://www.kia.hu/konytar/erdely/erdsat/mmetn.pdf>

tetején igazi „antennaerdők” alakultak ki már a forradalom előtt. A helyi párt szervezet, felsőbb utasításra, már december 20-án és 21-én (amikor kihirdették a rendkívüli állapotot országos szinten) rendőrökből, szekusokból és a munkásárda tagjaiból alakított járőr csapatokat, amelyek a „rend és közbiztonság” fenntartására vigyáztak.² Tulajdonképpen a Ceaușescu-féle rendkívüli állapot betartására ügyeltek, igyekeztek felszámolni minden, öt személynél nagyobb csoportosulást az utcákon. A gyárak, vállalatok munkásai már ekkor készülődtek valamifajta megmozdulásokra, szervezkedtek, plakátokat készítettek. A helyi pártvezérkar, felsőbb utasításra, hatalmas nagygyűlést szervezett a helyi fafeldolgozó kombinát (C.I.L.) előtti térre, hogy elítéljék a „reakciós erők” temesvári megmozdulásait.³ A szokásokhoz híven ide a különböző vállalatok, szövetkezetek munkásait, illetve a diákság egy részét várták. A forradalom kitörése előtti napokban ismeretlen személyek a Polgármesteri Hivatal (mely egyben a pártszékház is volt) falára a „Le a kommunizmussal!” szövegű, román nyelvű üzenetet írták, amit aztán a helyi szervek igyekeztek eltüntetni (munkásokkal festették le a falrészét).⁴ Az országból érkező hírek hatására a gyárak munkásai spontán szervezkedésbe fogtak, és december 22-én a reggeli órákban már előre elkészített kommunistaellenes plakátokkal vonultak ki a gyárból a városközpont irányába: „...akkor kijött a kombinátból a tömeg. Tehát volt valami szervezkedés... hát azt nem öt perc alatt festették! Hát lozinkák voltak: „Jos dictatorul!” „Jos Ceaușescu!” nem tudom mi. Hát az már elő volt készítve. Azt hiszem, hogy volt egy ilyen szervezkedés. Ki szervezte, azt nem tudom megmondani, de a tömeg... a tömeg kijött, és elmentek egészen a polgármesteri Hivatal-Hivatal elé. Ott volt a pártnak a székhelye”.⁵ A temesvári forradalom kitörése utáni napokban feszült hangulat uralkodott a városban, az emberek nem merték kimondani véleményüket, és inkább csak a családban vitatták meg az eseményeket, habár mindenki várt valamiféle változást. A Securitate-Szekuritáté konkrét lépéseket tett, hogy a temesvári megmozdulások leverése után az abban részt vett szigetieket megbüntesse. Ezért pontos kimutatást kértek a szigeti diákokról (ki hol járt egyetemre?) a líceumok vezetőségétől.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

² M. Cojoc, C. Levai, M. Milin, B. Murgescu: Acte și manifestări contrarevoluționare. In: *Caietele Revoluției*, 2005, 2., 9–24., Ákosi Zsolt: Interjú Zaharászki Mihállyal, 2010. szeptember 20., Máramarossziget. *Nemzeti Kisebbségkutató Intézet Dokumentációs Tára* (a továbbiakban: *NKI-DT*), Kolozsvár. 1989-es interjúk gyűjteménye, VI. dosszié, 9.

³ Ákosi Zsolt: Interjú Villand Ernővel. 2010. október 21., Máramarossziget. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es interjúk gyűjteménye, VI. dosszié, 4–5.

⁴ Ákosi Zsolt: Interjú Sipos István református esperessel. 2010. szeptember 22., Máramarossziget. *NKI-DT*, Kolozsvár. 1989-es interjúk gyűjteménye, VI. dosszié, 5–6.

⁵ Interjú Zaharászki Mihállyal, i. m., 8.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Ennek érdekében, december 17-én és 18-án Godja ~~Vasile~~Vasilét, a Dragoș-Vodă ~~Heem~~Liceum igazgatóját berendelték a ~~Securitate~~Szekuritáté-hoz, ahol utasították, hogy készítsen egy kimutatást azokról a diákokról, akik ott végezték a gimnáziumot.⁶ Az ügynek nem volt semmilyen folytatása, mivel az összeírás megrekedt a december 22-i események következtében. Egy-két nappal a forradalmi események előtt a városban csend volt, habár a lakosság tudott a temesvári eseményekről.

Máramarossziget a forradalom forgatagában, 1989. december 22–29.

December 22-én korán reggel a fafeldolgozó kombinát munkásai spontán megmozdulásokba kezdtek: plakátokat készítettek rendszerellenes szöveggel, és nagy számban vonultak ki a város központjába, a Városi Tanács épülete (ma Polgármesteri Hivatal) elé. Többen a tömegből betörték az épületbe és megjelentek az erkélyen, ahol rögtönzött felszólalásokat tartottak. Történt mindez akkor, amikor még nem jelentették be a televízióban a diktátor futását. Mások az ott talált könyveket, aktákat ~~dobáltak~~dobálták ki az épület elé, hogy aztán elégessék azokat. Az épületben szinte semmi sem maradt épen: lecibálták a függönyöket, sötétítőket, kirámolták a pártétkezdét, közben nagy károkat okoztak a bútorokban, berendezésekben. A lenti tömeg arra kérte ezeket a randalírozókat, hogy vessenek véget a rombolásnak. Megható pillanat is akadt: a tömeg, a temesvári áldozatok emlékére, letérdelt egy imára. Egyesek vonatra szálltak és elindultak Temesvár, illetve Bukarest irányába.⁷

A tömeg egy másik része a rendőreg és a ~~Securitate~~Szekuritáté épületeihez vonult és ott keresett igazságot magának. A szekusok, akik előbb megsemmisítették a kezükben levő dokumentumokat, a helyi határőrség kaszárnyájába jelentkeztek, átadták fegyvereiket és ott őrizetben maradtak egészen januárig. A forradalom győzelmének pillanataiban a helyi ~~Securitate~~Szekuritáté vezetője, Cornel Medruț és a két beosztottja, Radu Danciu és Gheorghe Iuga átadták a fegyvereiket, felszerelésüket, és nem kíséreltek meg semmiféle ellenállást sem. A városban nem dördült el egy lövés sem, nem voltak áldozatok. Diverziós cselekedetekre

⁶ Interjú Zaharánszki Mihállyal, i. m., 5–6.

⁷ Ion Ardeleanu-Pruncu: Carnet de reporter. In: *Tribuna Marmăței*, 1990. január 7.

sem került sor, és az álhírek, miszerint a város vizét megmérgezték, alaptalannak bizonyultak.⁸

A határőrség vezérkara már a forradalom első óráiban átállt tüntetők oldalára, Vasile Botârcă őrnagy irányítása alatt. Intézkedéseket hoztak a gazdasági egységek, kulturális intézmények védelmére. A Városi Tanács épülete elé fegyveres őrség került. Mindezen események békésen zajlottak, vagy ahogy a helyi határőrség egy főtisztje fogalmazott: „itt semmi különleges nem történt.”⁹ A volt kommunista elit tagjai egy időre eltűntek a közéletből, és évekkel később sem jutottak olyan magas beosztásba, mint azelőtt: „voltak olyanok is, akik tudatosan már december 20-án leléptek. Hazamentek falvaikba, nem tudom, máshova... Volt egy Fîrtea nevezetű, aki valahonnan Olténiából jött ide, az volt a propagandatitkár. Egy eléggé nehéz ember volt és eléggé kategorikus ember, olyan fenyegető típus: »Majd mi megmutatjuk nektek!«... az is eltűnt”, meséli Mazalik Alfréd.¹⁰

Másnapra a tüntetésen résztvevőkből egy ideiglenes ~~NMF-NMF-~~ (Nemzeti Megmentési Front) tanácsot hoztak létre, melynek a régi nomenklatúra egyes képviselői, értelmiségiek: mérnökök, tanárok és elmaradhatatlanul a katonatisztek voltak a tagjai. Ez az ideiglenes vezető szerv felvállalta az országos NMF nyilatkozatában szereplő elveket, és egy felhívást intézett a város lakosságához, amelyben felszólította őket, hogy támogassák a Tanács munkáját. A felhívás falragaszokon és a helyi újság első számában jelent meg. A lakossághoz intézett kérésük pedig a rendre, a munka megkezdésére vonatkozott, és arra, hogy méltó módon lehessen megünnepelni a karácsonyt.¹¹

Az ideiglenes ~~NMF-NMF-~~tanács összetétele a következő volt: elnök Silviu Ciplea mérnök, alelnök pedig Nicolae Lungu kapitány. A katonai-védelmi bizottság vezetője Vasile Botârcă őrnagy lett. A Tanács többi tagja: Ion I. Pop nyugalmazott tiszt (rendfenntartási biztos), Nicolae Doboş (ellátási biztos), Gheorghe Sabău alezredes (a Hazafias Gárda vezetője), Nicolae Iuga tanár (kulturális ügyek), Mircea Cupcea ügyvéd (törvénykezés és közigazgatás), Dorel Hanganu tanító (tanügy), Teodor Cristea kapitány (a Védelmi bizottság helyettes vezetője), Marcel Holunga mérnök (titkár).¹² Ezek a személyek 1989 előtt nem tartoztak a

⁸ Árkosi Zsolt: Interjú dr. Kalmár Gézával. 2011. április 14., Máramarossziget. *NKI-DT*, Kolozsvár. 1989-es interjúk gyűjteménye, VI. dosszié, 4–5.

⁹ Maior Gavril Ardelean: Aici nu s-a întimplat nimic. In: *Tribuna Marmăției*, 1989. december 31.

¹⁰ Árkosi Zsolt: Interjú Mazalik Alfrédal, 2010. szeptember 7., Máramarossziget. *NKI-DT*, Kolozsvár. 1989-es interjúk gyűjteménye, VI. dosszié, 5–6.

¹¹ Compatrioți! In: *Tribuna Marmăției*, 1989. december 24.

¹² Proclamație de adeziune. In: *Tribuna Marmăției*, 1989. december 31.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

helyi pártvezetés első vonalához, és csak a forradalom idején kerültek előtérbe. Később, a politikai helyzet letisztulásakor, a katonatisztek fokozatosan kiszorultak a város vezetőségéből. Már január végén Vasile Botârcă őrnagy bejelentette, hogy a hadsereg tisztjei nem vesznek részt a vezető szervek irányításában.

December végén és január elején a konszolidáció időszaka kezdődött. Megjelent az első román nyelvű sajtókiadvány, a *Tribuna Marmăției*, intézkedések történtek a közellátás helyzetének normalizálására, a betegek, öregek, állami gondozottak megsegítésére.

December 25-én megalakult az RMDSZ helyi szervezete, majd az ukrán érdekvédelmi szervezet létrehozása (december 28.) következett. Megalakult a Máramarosi Ukránok Szervezetének helyi kezdeményező bizottsága. A szervezőbizottság tagjai szolidaritásukat fejezték ki az egész román néppel szemben és csatlakoztak az NMF platformjához. Az ukránok szervezete mozgósítani kívánta az ukrán anyanyelvű lakosságot a forradalom vívmányainak konszolidálása érdekében. Ugyanakkor kinyilvánította elhatározását, hogy az ukrán anyanyelvű lakosság érdekeit fogja képviselni a továbbiakban.¹³ A román politikai pártok helyi szervei csak ezt követően alakultak meg, 1990 januárjától kezdődően.

Az RMDSZ létrehozásában döntő szerepet vállaltak a helyi magyar értelmiségiek, főleg a tanárság egy része, amely aktívan szervezkedett, és kivette a részét a következő időszak eseményeiből. Az RMDSZ alakuló gyűlését egy szervezőbizottság irányította, amelynek tagjai között találjuk Zonda Attilát, a Zeneiskola tanárját (az első elnök), Villand Ernő mérnököt, Takács János tanárt, Várady Lászlót tanárt, Sipos István református lelkészt, Román János tanárt, Deák János tanárt, Szöllőssy Márta tanárnőt, Szabó Zoltán banktisztviselőt stb. (összesen 32 aláírás). Az alakuló gyűlésen meghívottként vettek részt román anyanyelvű személyek is, mint pl. dr. Ștefan Balea. Ez annak tudható be, hogy rendkívül jó kapcsolatokat ápoltak a román és a magyar értelmiségiek az ezt megelőző időszakban, és természetesnek tűnt abban az euforikus időszakban ez a lépés. Az alapító okirat aláírói támogatásukról biztosították a demokratikus változásokat, közösséget vállaltak az NMF nyilatkozatával. Célkitűzésként említették meg az együttműködést az ország összes állampolgárával „a szabad és demokratikus Románia felépítéséért”, az RMDSZ akciótervének

---

¹³ Declarație de constituire. In: *Tribuna Marmăției*, 1990. január 7.

megvalósítását és általában a máramarosszigeti magyar anyanyelvű lakosság érdekképviselőjét szorgalmazták.¹⁴

December 30-án létrejött a municípium 27 tagú NMF Ideiglenes Tanácsa, melynek tagjai között megtalálhatjuk az első magyar képviselőt is, Szöllőssy György matematika-tanár személyében, akit az RMDSZ javasolt erre a funkcióra. Az előző vezetőszervezet képest ez nagyobb létszámú volt, és tagjai között találunk katonatiszteket, tanárokat, mérnököket, ügyvédeket, közigazdászokat és orvosokat. Az NMF Ideiglenes Városi Tanácsán belül munkabizottságok alakultak: 1. Újjáépítési és Gazdaságfejlesztési bizottság, 2. Jogi és közigazgatási bizottság, 3. Ifjúsági bizottság, 4. Kulturális, művészeti és tanügyi bizottság, 5. Egészségügyi és természetvédelmi bizottság, 6. Közbiztonság-fenntartási és polgári jogok biztosításának bizottsága, 7. Ellátási, kereskedelmi és áruforgalmi bizottság.¹⁵

Az intézményesülési és társadalomszervezési folyamatok eredményeként jött létre 1989. december 28-án a történelmi Máramaros volt politikai foglyainak egyesülete ~~A~~Asociația foștilor deținuți politici din Maramureșul istoric~~(-),~~ melynek tagjai a következő években fontos szerepet játszottak a város életében. Az RMDSZ szigeti szervezete után sorra alakultak meg a megye Gutinon inneni részének ~~RMDSZ-RMDSZ~~-egységei: elsőként a técsői és hosszúmezői szervezetek. Párhuzamosan folyt a tagtoborzás és a szükséges infrastruktúra kiépítése. Egy ideig Máramarosszigeten gondot okozott a székhely hiánya, a felszerelés, de ezeket sikerült orvosolni a helyi NMF, illetve magyarországi segítség révén. A magyarországi segélyek vagy politikai csoportosulások, vagy magánszemélyek adakozása révén gyűltek össze, amelyeket aztán szervezett formában szállítottak a helyszínre és osztották szét. Ezzel a helyi RMDSZ egyik azonnali célkitűzése megvalósult. Más fontos célkitűzéseik az önálló magyar iskola létrehozása, közösségépítés egyesületek és az egyházak segítségével, hozzájárulás a helyi és országos demokrácia konszolidációjához voltak.

A konszolidáció időszaka (1990. január–február)

Az 1990-es év első pár hetének történetét a román történelmi pártok megalakulása, a Nemzeti Megmentési Fronton belüli nézeteltérések, a gazdasági nehézségek, munkástüntetések, a forradalom idején létrejött városi szintű politikai egység felbomlása határozta meg. Az

¹⁴ A máramarosszigeti RMDSZ alapító okirata, 1989. december 25. *NKI-DT*, Kolozsvár. 1989-es interjúk gyűjteménye – Máramarossziget dosszié, digitális anyag.

¹⁵ Comunicat. In: *Tribuna Marmăției*, 1990. január 7.

RMDSZ már január elején ellenséges magatartással szembesült. Az NMF január 9-i ülésén megválasztották a város közigazgatási vezetőit. A gyűlésen Constantin Andrei alezredes szót adott azon meggyőződésének, hogy nem nemzetiségi elv alapján, hanem a szakmai kompetenciát és a demokrácia elveit figyelembe véve kell megválasztani a vezetőket. A gyűlésen szót kérő Szöllőssy György kijelentette, hogy a magyarság egyetértésben szeretne élni mindenkivel, és megnevezte az RMDSZ által támogatott jelölteket. Ez-szerint a polgármesteri tisztség betöltésére Stelian Morcovescut, az alpolgármesteri tisztségre pedig Zaharánszki Mihályt javasolták.¹⁶

Ezekben a napokban jöttek újra létre a pártok legelső helyi szervezetei. Elsőként a Nemzeti-Parasztpárt (PNȚ-CD), melynek vezetőségi tagjai között helyileg ismert nevek is szerepeltek: Nuțu Roșca tanár, író az elnök, Florian Lică mérnök az alelnök, Gh. Petrovai alelnök, Viorel Igna és Mihai Opreș titkárok. Ezt követően alakultak meg a környezetvédelmi mozgalom, a Szociáldemokrata Párt, a Szocialista-Demokrata Párt stb. helyi szervezetei. Jellemző módon a Nemzeti-Liberális Párt még március hónap folyamán is csak szerveződő-félben volt, és nehezen ment a helyi szervezet kiépítése. Mindezen események, amelyhez a szabad szakszervezetek megjelenése is társult, törést okozott az NMF-en belül. Gyakoriak voltak ebben az időszakban a gyárakban a munkabeszüntetések, amikor a munkások maguknak követelték a vezetőség megválasztásának a jogát. Napirenden volt a régi vezetőség elszámoltatása, de az új vezetőktől is követelték a káderlapjukat.

1990. január 13-án a fafeldolgozó kombinát munkásai leváltották a régi vezetőséget, és nyílt szavazással új vezetőket választottak: Vasile Godja aligazgatót, Monica Gava könyvelőt és Szilágyi András főmérnököt. A vállalat ~~NMF-NMF~~-vezetője Ionel Moiş lett.¹⁷ Január 18-án pedig a C.L.F. (zöldség és gyümölcs elosztási központ) alkalmazottai sztrájkoltak. Ide még a katonaságot is kivezényelték, mivel tartani lehetett attól, hogy erőszakhoz folyamodnak a munkások. A sztrájkban részt vett alkalmazottak követelése sokrétűek voltak: beleszólást kértek a vállalat vezetőségének (adminisztratív és NMF) megválasztásába, követelték a státuszuk rendezését, munkakönyvet, beteg- és pihenési szabadságot, fizetésemelést kértek.¹⁸

A szakszervezeti mozgalom koordinálására már január 8-án létrejött a Szabad Szakszervezetek megalakításának Ideiglenes Tanácsa, melynek tagjai különböző helyi

¹⁶ I. Ardelean-Pruncu: Alegerile noului organ administrativ. In: *Tribuna Marmăției*, 1990. január 14.

¹⁷ Mitingul muncitorilor de la C.P.L. In: *Tribuna Marmăției*, 1990. január 14.

¹⁸ La C.L.F. se lucrează ! In: *Tribuna Marmăției*, 1990. január 21.

vállalatok munkásai voltak. Az Ideiglenes Tanács tagjai egy városon átívelő kapcsolatrendszer kialakítására törekedtek, hogy így hatékonyabbá tegyék a szakszervezetek működését.¹⁹

A forradalom utáni első napokban megindult a városba a külföldi segélyek áradata. Segélyszállítmányok érkeztek többek között Franciaországból, Magyarországról, az NSZK-ból és Hollandiából. Olyan termékek érkeztek, amelyekből korábban krónikus hiány alakult ki: gyógyszerek, orvosi műszerek, különböző élelmiszerek, ruházat. Ezeket igyekeztek igazságosan elosztani az arra rászorulóknak: jutott a kórháznak, árvaháznak, az Öregek Otthonának, szegény családoknak. Az elosztást a helyi NMF küldöttei és a pártok képviselői irányították. Mindazonáltal olyanok is hozzájutottak segélyekhez, akik nem szorultak támogatásra: „visszaélések is voltak itt, nem... olyan, olyan izék, hogy tényleg ostromolva volt a székház, és akkor elhangzott ott olyan kijelentés az ~~RMDSZ-RMDSZ~~-székházon belül, hogy mentjük, ami menthető, és vigye mindenki haza a dolgokat. Ez, ez, ez hibás lépés volt ~~RMDSZ-RMDSZ~~-részről.”²⁰ A visszasságok kiigazításának érdekében felügyelő-bizottságok alakultak, amelyek feladata volt a segélyek átvétele, megfelelő raktározása, a rászorulók felkutatása és a segélycsomagok kiosztása. A szállítmányokat az RMDSZ egy kijelölt bizottsága és a helyi Nemzeti Megmentés Tanácsának 3 képviselője vette át. Az adományokat katonai és a Munkásőrség fegyveres őrizete alatt a Szabad Szakszervezetek városi Székházában helyezték el.²¹

Az újév gazdasági nehézségekkel kezdődött: a termelés a forradalom napjaiban csökkent, vagy teljesen leállt, és csak részlegesen indult be a következő napokban. A közellátás akadozott és csak nagy erőfeszítések árán tudták ellátni megfelelő módon a lakosságot. A kenyérgyárban gondot okozott az alapanyag-hiány (december végén 20 napra elegendő liszt és 15 napra elegendő üzemanyag volt), ennek ellenére januártól igyekeztek bővíteni a kínálatot és növelni a termékek minőségét. Teljesen hiányzott vagy kis mennyiségben állt rendelkezésre rizs, kávé, import vaj, kakaó és fűszerek.²²

¹⁹ Sindicatetele au cuvântul. In: *Tribuna Marmăjei*, 1990. január 28.

²⁰ Ákosi Zsolt: Interjú Váradi Lászlóval, 2011. február 19., Máramarosziget. *NKI-DT*, Kolozsvár. 1989-es interjúk gyűjteménye, VI. dosszié, 12.

²¹ Az Ideiglenes Intéző Bizottság jelentése a máramaroszigeti RMDSZ első Közgyűlésén, 1990. január 18. *NKI-DT*, Kolozsvár. 1989-es interjúk gyűjteménye – Máramarosziget dosszié, digitális anyag.

²² Román János: Beszélgetés Zahoránszky Mihállyal, Máramarosziget polgármester-helyettesével. In: *Máramaroszigeti Napló*, 1990. január 23.

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A hatóságok általában az alapvető igényeket igyekeztek a lehetőségekhez mérten kielégíteni. A városi vágóhíd rekord mennyiségű húst biztosított az ünnepek ideje alatt és utána a városnak; a tej és tejtermékek forgalma is megnőtt, köszönhetően a nagyobb beszolgáltatásoknak. Az önkéntes beszolgáltatások a környező községek lakosságától érkeztek. A meglévő adatok szerint Berszánfalva (Bârsana) lakossága az előző időszak kötelező beszolgáltatásai során átlagban 100 liter tejet szolgáltatott be naponta, a forradalom utáni napokban ez az önkéntes beszolgáltatás elérte az 5312 litert három nap alatt. A budfalvi (Budești), deszefalvi (Desești) és gyulafalvi parasztlakosok összesen 73 szarvasmarhát biztosítottak a máramarosszigeti vágóhidaknak szilveszter előtt.²³

A városnak számos problémája akadt a változások első időszakában: élelmezési- és lakás gondok, közszállítási nehézségek, munkahelyhiány, palackozott gáz hiánya stb. Ezen sokrétű gondok enyhítésére a város NMF vezetése elhatározta, hogy táblázatokat készítenek a munkahelyeken, illetve a polgármesteri hivatalban, ahova azok jelentkezhetnek, akik színes televíziót, hűtőszekrényt, gázpalackot vagy más fogyasztási cikket igényeltek. Ezen listák szerint képzelték el az illető használati cikkek igazságos kiosztását is. A munkanélküliség enyhítésére 120 új munkahelyet térképeztek fel és osztottak ki a január végén.²⁴

Ebben a hónapban azonban ezeket a gondokat nem sikerült teljes mértékben orvosolni, főleg azért, mert jóval nagyobb volt azoknak a száma, akik munkahelyet igényeltek (800), mint a meglévő, betöltetlen munkahelyek száma (40). A lakásigényeket sikerült nagyjából és ideiglenes jelleggel kielégíteni, de még így is kb. 1500 lakás állt üresen, igaz, fele részük teljesen használhatatlan állapotban.²⁵ Január 23-án a máramarosszigeti Termelőszövetkezet (CAP) rendkívüli közgyűlésén elhatározták a szövetkezet felszámolását, és a földek, eszközök és állatok magánkézbe adását aszerint, hogy ki mivel, és milyen mennyiségben jelentkezett a termelőszövetkezetbe. Gondot okozott az a tény, hogy sok magánház épült olyan telken, amely eredetileg egy személy magántulajdonát képezte. Ebben az esetben kárpótlás kifizetését határozták el.²⁶ Ebben az időszakban vonták vissza a katonaságot a kaszárnyákba, és egyre kisebb szerepet kaptak a határőrség tisztjei az események további alakulásában. Lassan kiszorultak a városi vezető szervekből és ezzel az események irányításából. A határőrség

²³ Pruncu: *Carnet de reporter...* i. m.

²⁴ Aflăm de la... In: *Tribuna Marmăției*, 1990. január 21.

²⁵ Román: Beszélgetés Zahoránszky Mihállyal... i. m.

²⁶ I. Ardelean-Pruncu: Chemarea pământului. In: *Tribuna Marmăției*, 1990. január 28.

parancsnoka, Vasile Botârcă őrnagy egy újságcikkben közölte, hogy a hadsereg alakulatai kivonultak a város utcáiról, mivel minden a normális kerékvágásba került.²⁷ A lemondott katonatisztek helyére civilek kerültek.

A líceumok, általános iskolák élére, a januári hónap utolsó napjaiban lefolytatott választások után, új vezetők kerültek. A magyar tagozatos iskoláknál az eredmény a következő volt: a 9. számú általános iskolában az igazgatói tisztséget Alexandru Mărculescu, az aligazgatóit Takács Zsuzsanna töltötte be. A Dragoș-Vodă ~~liceumban~~ Líceumban Fángli Antalt választották igazgatónak, az aligazgató pedig ~~aligazgató~~ Adela Mărculescu lett.²⁸

A sokszínűség kezdetei (1990. február–május)

A februári hónap fontos változásokat hozott az országos és helyi politikai életben. Február 9-én kormányrendelet hozta létre a Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa (NEIT/CPUN) országos tanácsát, élén Ion Iliescuval, amelynek mintájára létrejöttek a megyei és helyi tanácsok. Ezekben helyet kaptak az új (vagy újból megalakult) politikai pártok, valamint az NMF képviselői.

A történelmi Máramaros ~~RMDSZ~~ RMDSZ-szervezetei ott is megalakultak, ahol azok addig nem léteztek. Máramarosszigeten egyre hangsúlyosabban vetődött fel az önálló magyar iskola gondolata. Ez a közösségi célkitűzés akkor nem valósulhatott meg, mivel a magyarság jogos követelése gyakorlati nehézségekbe ütköztek. Hol a megfelelő épület hiányzott, hol a minisztériumi engedély, hol a képzett tanerő.²⁹ A februári hónap különben is nagyon mozgalmas volt az RMDSZ helyi szervezetének életében: engedélyeztették a helyi magyar nyelvű hetilap, a *Máramarosszigeti Napló* működését, elhatározták a különválást a nagybányai szervezettől, határozatot hoztak a város magyar személyiségei szobrainak, emléktábláinak a visszaállításáról, lépések történtek az RMDSZ részéről annak érdekében, hogy utcákat nevezzenek el a város magyar szülötteiről: Prielle Kornélia színésznő ról, a Magyar Nemzeti Színház örökös tagtagjáról, Asztalos Sándor '48-as honvéd hősről és Leövey Klára pedagógus ról, író ról, az első szigeti leányiskola létrehozójáról.³⁰ A

²⁷ Maior Botârcă Vasile: Comandantul Garnizoanei Militare. In: *Tribuna Marmăției*, 1990. január 28.

²⁸ Rezultatele alegerilor din școli. In: *Tribuna Marmăției*, 1990. január 28.

²⁹ A máramarosszigeti RMDSZ vezetőségi gyűléseinek 9. jegyzőkönyve, 1990. február 7. *NKI-DT*, Kolozsvár. 1989-es interjúk gyűjteménye – Máramarossziget dosszié, digitális anyag.

³⁰ A máramarosszigeti RMDSZ vezetőségi gyűléseinek 10. jegyzőkönyve, 1990. február 7. *NKI-DT*, Kolozsvár. 1989-es interjúk gyűjteménye – Máramarossziget dosszié, digitális anyag.

Máramarosszigeti Napló szerkesztői, Mazalik Alfréd, Román János és Rozsnyai Bálint, a helyi magyar közösséget érintő ügyekről írtak, ugyanakkor az egész város lakosságát érdeklő cikkek is napvilágot láttak: írtak a munkahelyekkel kapcsolatos gondokról, az ellátási nehézségekről, a város magyar szülötteiről, a helyi és országos eseményekről stb.

Február 18-án Zonda Attila RMDSZ-elnök találkozott egy MDF-SZDSZ-delegációval, amelynek során az anyaországi segélyekről, az újság támogatásáról és a kapcsolatok szorosabbra fűzéséről volt szó.³¹

Az együttműködés az RMDSZ és a liberális párt képviselője között zsákutcába került, mivel a Zonda Attila és Mihályi Péter liberális politikus közötti találkozáson az utóbbi elutasította az RMDSZ kéréseit arra vonatkozóan, hogy elismerjék a nemzetiségek létezését és igényeit.³² Az ilyen irányú törekvések folyamatos akadályokba ütköztek. Az ún. történelmi pártok képviselőjében beszélő Mihályi csak közös fellépést sürgetett a visszarendezés elkerüléséért.

A város vezetősége időközben erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy minél több embernek találjanak munkahelyet, beindult a közvilágítás, sorra érkeztek a segélyszállítmányok. Február 27-én sikerült megválasztani a fafeldolgozó kombinát (CPL) majdnem 6000 tagot számláló szakszervezetének a vezetőségét, élén Gheorghe Vancea mérnökkel. A vállalat számos gonddal küszködött, és ezeket még súlyosbították a napirenden lévő konfliktusok a vezetőség és munkások között. Hasonló konfliktus, de súlyosabb következményekkel zajlott a helyi iparszövetkezeten (AEI) belül, ahol is február 21-től két héten keresztül szünetelt a munka, az alkalmazottak és az adminisztratív személyzet közötti konfliktus miatt.³³

A megsokasodott gazdasági-termelési gondokat jól példázza a Maramureșeana²² vállalat helyzete, amely autóalkatrészeket gyártott. A termelés műszaki színvonala átlagon aluli volt, az elavult technológiák használata, a szervezetlenség, a cserealkatrészek hiánya, a bürokratikus rendszer, a felesleges és nem hatékony beruházások mind-mind komoly problémákat okoztak.³⁴

³¹ A máramarosszigeti RMDSZ elnökének beszámolója az 1990. február 21-i vezetőségi gyűlésre. *NKI-DT*, Kolozsvár. 1989-es interjúk gyűjteménye – Máramarossziget dosszié, digitális anyag.

³² A máramarosszigeti RMDSZ vezetőségi gyűléseinek 12. jegyzőkönyve, 1990. február 28. *NKI-DT*, Kolozsvár. 1989-es interjúk gyűjteménye – Máramarossziget dosszié, digitális anyag.

³³ S-a reluat activitatea la A.E.I. In: *Tribuna Marmăției*, 1990. március 11.

³⁴ Barabás László: Mérlegen a Maramureșeana – 7 kérdésre 7 szakember válaszol. In: *Máramarosszigeti Napló*, 1990. február 20.

Az ellátási gondok enyhítésének sajátos formája jelentkezett a Tisza-parti városban: a kishatárforgalomnak köszönhetően megnyílt a KGST-piac, vagy ahogy később nevezték: az „ orosz piac”. Itt hiánycikkeket lehet kapni, például szemes kávé, kakaót, borsot, külföldi cigarettát, édességeket. Élelmiszereken kívül is nagy volt a választék, egyedül csak az árakkal volt a probléma.³⁵

1990. március 15-én az 1848-as magyar forradalom emlékére szervezett rendezvények nagyszámú közönség előtt folytak le mindenféle incidens nélkül. A helyi román sajtó nem is reagált a magyar megemlékezésekre, amelyek a református templomban, illetve a temetőben a honvédsíroknál folytak. A helyi RMDSZ-vezetés óvatossága meghozta eredményét (habár provokációk történtek az ezt megelőző időszakban), és a békés ünnepséget nem árnyékolta be semmi. A román politikai pártok helyi szervei csak ezt követően alakultak meg, 1990 januárjától kezdődően.

A vásárhelyi eseményekről értesült szigeti RMDSZ-vezetőség március 20-án tiltakozó távirat elküldését határozta el Ion Iliescu részére. A gyűlésen részt vett vezetőségi tagok, vagyis Gáspár Árpád alelnök, Szöllőssy Tibor helyi MADISZ-elnök, Mazalik Alfréd, Deák János, Villand Ernő, Takács János, Sebestyén Magdolna és más tagok elítélték a Vatra tevékenységét, és elhatározták, hogy kerülnek a provokációkat, mivel olyan információkhoz jutottak, amelyek szerint a környék falvainak román lakosságát akarják behozni a városba (akárcsak Marosvásárhelyen).

Két nappal korábban, a helyi román újság március 18-i számában teret adtak Böndi János véleményének, aki nagyon pontosan elemezte a helyzetet, és elítélte az utcai politizálást. Szerinte a tömegeknek sikerült elérni azt, amit a diktatúrának nem: elnémítani a különvéleményeket. A nacionalizmus feléledésének, az Erdély egyes városaiban megtörtént eseményeknek háttérben a hatalmi harcot látja és azt, hogy egyes pártok, szervezetek abból próbálnak politikai tőkét kovácsolni, hogy kijátsszák a sovíniszta kártyát. Éppen ezért toleranciára és türelemre szólított fel, megállapítva, hogy Máramarosziget ebből a szempontból modell-értékű lehet.³⁶

³⁵ Barabás László: A mi KGST-piacunk. In: *Máramaroszigeti Napló*, 1990. április 6.

³⁶ Böndi Ioan: Opinii – Grija pentru ziua de mâine. In: *Tribuna Marmăției*, 1990. március 18.

Március 23-án Máramarosszigetre látogatott Iustinian Chira Maramureșeanul kolozsvári ortodox püspök, aki a szentmise után megemlékezést tartott az 1989-es forradalomban elesettek emlékére. Ezután beszédében arra kérte a hívőket, hogy testvéri szeretettel és emberséget tanúsítsanak egymással szemben nemzetiségtől és vallástól függetlenül, annak érdekében, hogy a városban csend és harmónia lehessen.³⁷ A *Tribuna Marmăției* március 25-i számában egy felhívást tettek közzé, amelyben felszólították a lakosságot, hogy ne vegye figyelembe azokat a híreszteléseket, miszerint nacionalista tüntetéseket szerveznek a városban. Az aláírás nélküli felhívásban a nyugalom és józanlátás érdekében mindenkit óva intettek attól, hogy részt vegyenek ilyesfajta megnyilvánulásokban. Meg kell említeni ugyanakkor azt, hogy ugyanezen újság már a következő számában kiállt a Vatra Românească mellett. Ebben a feszült hangulatban tudósított a budapesti Kossuth Rádió március 24-én a reggeli híreiben arról, hogy a máramarosszigeti RMDSZ-székházat kiürítették és a Vatra Românească másnapra tüntetést szervezett. A március 28-i RMDSZ vezetőségi gyűlésen Zahoránszki Mihály alpolgármester elmondta azt, hogy a Polgármesteri Hivatalban úgy tudják, hogy az RMDSZ szervezetén keresztül irredenta könyvek érkeztek a városba. Nagy port kavart fel az is, hogy a református templomban elénekelték a magyar Hh himnuszt. Elmondta továbbá azt, hogy szerinte kerülni kell a provokációt, keresni kell a tárgyalást a Vatrával, és nem szabad elfelejteni, hogy az iskola ügye fontos: nem szabad feláldozni semmiféle célból. Keresték a kapcsolatot az ukránok képviselőivel, hogy együtt léphessenek fel érdekeik védelmében, de ezek a kísérletek kevés konkrétumot hoztak. A tárgyalásokra kijelölt Gáspár Árpád, Deák János és Mazalik Alfréd csak verbális egyeztetéseket folytattak az ukránok képviselőivel, de a konkrét tárgyalásokig nem jutottak. A feszültség azonban nem enyhült az elkövetkező napokban sem, amire jó példa az 1990. április 3-án megjelent *Tribuna Marmăției* 11. száma, amelyben egy aláírás nélküli cikket közöltek. Ott az ismeretlen szerző(k), kijelenti, hogy véget ért az a korszak, amikor a másokra való tekintettel nem lehetett kimondani a nyers igazságot, ami a cikk írója szerint a következő: „mi, románok mindannyian a Vatra Românească vagyunk. Egy féligazság ártalmasabb lehet, mint egy hazugság. Kimondjuk hát: vátrások voltunk (már több, mint 2000 éve), vagyunk és leszünk.” A hetilap szerkesztősége ezzel a gesztussal szolidaritást vállalt a szélsőséges szervezet eszméivel.³⁸ Válasz erre a *Máramarosszigeti Napló* április 6-i számában jelent meg, ahol

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

³⁷ Gheorghe Mihai Barlea: Drumul Rugăciunii. In: *Tribuna Marmăției*, 1990. március 25.

³⁸ Sîntem cu Vatra Românească. In: *Tribuna Marmăției*, 1990. április 3.

Szőllőssy Tibor, MADISZ-elnök írt a Vatra Românească gyűlöletszító tevékenységéről, megállapítva, hogy messze állnak az európai gondolkodástól. Szerinte senkinek sincs szüksége semmiféle tűzfészekre.³⁹

Április 6-án egy félrevezetett csoport betört az RMDSZ-székházba, és az ott található segélyek nagy részét elvitte. Erre azért kerülhetett sor, mert az emberek álhírekkel arról értesültek, hogy színes televíziók és egyéb tartós használati cikkek érkeztek a szállítmányokkal. A tömeg vegyes származású volt, többségben romák alkották. Az események alatt a székház berendezései is kárt szenvedtek, és ezért egy darabig szünetelt az iroda működése. A külföldi segélyekkel kapcsolatban ez volt a legerőszakosabb megnyilvánulás.

A vásárhelyi események utáni feszült hangulat lassanként alábbhagyott az elkövetkező hetekben, és ezzel párhuzamosan az RMDSZ vezérkara a május 20-i választásokra fordította figyelmét. Megkezdődött a szervező-munka, megindult a választási kampány. A helyi román sajtóban a különböző pártok programjait népszerűsítették, tagtoborzás folyt. A demokráciát még csak ízeletető tömegek mindazonáltal könnyen befolyásolhatóak voltak. Az állami televízió és gyakran a helyi sajtókiadványok az NMF jelöltjeit támogatták. Különböző a választási kampány megindulása előtt is nehézségekkel nézett szemben az „ellenzék”. Tagjait, szimpatizánsait megfélemlítették, propagandájukat akadályozták. Volt olyan, hogy a parasztpárt mellett kampányoló személynek menekülnie kellett a városból.⁴⁰ A civil társadalom ellenzékinek számító személyiségeit sem kímélte a sajtó. Annak ellenére, hogy a sajtószabadság megvalósult és az újságírók igyekeztek részrehajlás nélkül beszámolni az eseményekről, megfigyelhető egy, az átmeneti hatalommal szembeni megfelelési kényszer. A gomba módjára megjelenő politikai pártok, csoportosulások helyet kaptak ugyan az írott sajtóban, de az újság alapvetően az NMF-nek kedvezett. Amikor Ion Iliescu Máramarosra látogatott 15 000 ember gyűlt össze, akiknek legfőbb óhajuk a történelmi Máramaros visszaállítása volt. A választási kampányhoz kapcsolódó találkozón az NMF országos elnöke természetesen mindenben nyitottnak mutatkozott, és ígéretet tett a régió gazdasági felvirágoztatására, főleg a turizmus révén. Az ellenzékieről pedig azt állította, hogy nem értik a forradalom lényegét, „hiszen nem térhetünk vissza a múltba. Azokat, akik ezt óhajtják, akik ellenállnak a változásnak, elsöpör a történelem.” A *Tribuna Marmarajiei*

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

³⁹ Szőllőssy Tibor: Nem értem. In: *Máramaroszigeti Napló*, 1990. április 6.

⁴⁰ I. Ardelean-Pruncu: Zvonuri?...zvonuri !...zvonuri? In: *Tribuna Marmarajiei*, 1990. március 11.

mindenesetre kiállt az államfőjelölt mellett, és azt kívánta, hogy Ion Iliescu győztesen kerüljön ki a választásokból.⁴¹

A máramarosszigeti RMDSZ 1990. április 19-i bővített vezetőségi gyűlésén a fő téma természetesen a választási kampány volt. Ismertették a választási törvényt, a parlamenti képviselőjelöltek (Zonda Attila és Mazalik Alfréd), és elhatározták a választási kampány megindítását a környező falvakban. A kampányiroda vezetésével Mazalik Alfrédot bízták meg, aki rengeteg energiával fogott hozzá a teendőkhöz.⁴² Megjelölték a választási körzetekbe kiküldendő személyek munkáját, elhatározták a szórólapok elkészítését. A tulajdonképpeni választási kampány az RMDSZ számára április 29-én kezdődött, amikor a környékbeli falvak magyar lakosságát keresték fel. Április 29-én Nagybocksóra, május 5-én Rónaszékre volt kiküldve a választási kampánystáb. Máramarosszigetre május 12-én került sor, ahol a választási gyűlés keretében az RMDSZ képviselőjelöltjei találkoztak a tagsággal. Ekkor zenés-táncos, kulturális műsor keretében szólaltak meg a képviselőjelöltek és mondták el választási kortes beszédüket.

A május 20-i választások előtti napokban igazi plakátháború dúlt. Az ellenzéki pártok és az RMDSZ plakátjait, melyeket általában az esti órákban helyeztek el, különböző személyek következetesen távolították el. Az RMDSZ mégis sikeresnek ítélte meg a plakátragasztásokat, hiszen a kitűzött célokot elérték. A Máramaros megyei RMDSZ jelöltjeire több mint 31 000 szavazat érkezett, ami a megyei összesített szavazatok kb. 10 százalékának felelt meg. A jó eredmény azt jelentette, hogy Zonda Attila képviselőjelöltet beválasztották a román parlamentbe.

Következtetések

Az 1989. decemberi fordulat békésen következett be Máramarosszigeten. Habár voltak erőszakosnak mondható cselekedetek személyek vagy anyagi javak ellen, ezek elszigetelt jelenségnek számítottak. A forradalom utáni első napokban nagy szerepet játszottak a hadsereg tisztjei, akik bekerültek a helyi vezetőszervekbe. A spontán módon megszületett

⁴¹ Gheorghe Mihai Bârlea: Domnul Ion Iliescu în municipiul Sighetu-Marmației. In: *Tribuna Marmației*, 1990. április 15.

⁴² A máramarosszigeti RMDSZ 1990. április 19-i vezetőségi gyűlésének jegyzőkönyve. *NKI-DT*, Kolozsvár. 1989-es interjúk gyűjteménye – Máramarossziget dosszié, digitális anyag.

ideiglenes vezetésben megtalálhattuk a volt párttagokat is, habár az első vonalbeli vezetés tagjai eltűntek a közéletből. A város etnikailag változatos képe nem vezetett konfrontációhoz, még a marosvásárhelyi események hatására sem. A tolerancia nem-csak szándéknyilatkozat volt, hanem mindennapi gyakorlat. A decemberi napokban megszületett RMDSZ tevékenysége elé nem emeltek különösebb akadályokat, viszont az érdekvédelmi szervezet által kért változások csak rendkívül lassan következtek be. Nem oldódott meg az önálló magyar iskola kérdése, ami helyi szinten az egész román–magyar viszony sarokköve volt. Ezt a problémát csak 2002-ben sikerült orvosolni, amikor létrejött a Leövey Klára Líceum, és ezzel hosszú idő után újra lett a szigeti magyar közösségnek önálló tanintézménye. A forradalom győzelme nem jelentette automatikusan a régi beidegződések megszűnését, az ellátási nehézségek megoldását. Az ipari vállalatok termelése csökkent, a gondok megoldása pedig váratott magára. Nagy volt a munkanélküliek aránya és a lakáshiány, igaz: ezeknek megoldására történtek lépések. A kezdeti forradalmi egység hamarosan felbomlott. Az RMDSZ után sorba jelentek meg a különböző román pártok helyi szervezetei, egyesületek, civil kezdeményezések. Az NMF vezetői és a tömegek nem feltétlenül szimpatizáltak ezekkel, aminek következtében súrlódásokra került sor. Előfordult az is, hogy szinte illegalitásba kellett vonuljanak egyes pártok, személyek, mivel veszélyeztetve érezték magukat és tevékenységüket. A nézetkülönbségek tovább növekedtek a választási kampány során, ahol a résztvevők mindent megtettek a győzelem érdekében. A sajtót irányító NMF erős nyomás alatt tartotta az ellenzékét, ennek következtében a szimpatizánsainak száma egyre nőtt, emberei kulcspozíciókat birtokoltak. Ilyen körülmények között az NMF választási győzelme biztos volt. Egy ideig fennállt a veszélye a visszarendeződésnek, habár a nemzetközi események végül is teljesen más irányt szabtak a romániai fejlődésnek. A máramarosszigeti magyarság számára egy szabadabb korszak következett be, a közösségépítés korszaka. Számos gondot örökölt a múltból, melyek között a legnagyobb kihívást az asszimilációra, a számbeli fogyásra adható megfelelő válasz jelentette.

Novák Csaba Zoltán

Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen¹

A Székelyföld és a Mezőség határvonalán elhelyezkedő Marosvásárhely a létező szocializmus időszakában többféle és állandóan változó szerepet töltött be a térség életében. A kommunista párt hatalomátvétele után a város a székelyföldi pártszervezés központja lett. Marosvásárhelyen indultak az első magyar nyelvű káderképző tanfolyamok és iskolák, és az új politikai elit innen irányította a térségben elkezdett szocialista típusú átalakítást: államosítás, tanügyi reform, kollektivizálás.² A város politikai és közigazgatási életében meghatározó szerepet játszott a magyar nemzetiségű politikai elit. Azt is mondhatjuk, Marosvásárhely az újabb hatalomváltást követően is megmaradt „tipikus” magyar városnak. A második világháború után, 1945-ben mindössze 29 692 lakost regisztráltak a városban, amelyből 27 778 volt magyar és 1802 román nemzetiségű. 1948-ban 47 043 lakosa volt a városnak, 34 943 magyar és 11 000 román.³

Az 1950 után, szovjet politikai és gazdasági modell alapján berendezkedő Román Munkáspárt (RMP) az új, tartományi rendszerben is fontos szerepet szánt a városnak. Marosvásárhely lett a Maros Tartomány központja, ekkor még „átlagos” gazdasági, politikai feladatkörökkel: irányítani a térség szocialista típusú átalakítását.⁴

Az 1952-es alkotmánymódosítás során Marosvásárhely megkapta a második világháború utáni időszak első „fontos küldetését”, a Magyar Autonóm Tartomány (MAT) központja lett. A MAT-ot 1952 nyarán hozta létre az RMP legfelső vezetése, szovjet „javaslatra”, kezelendő a nemzetiségpolitikai kérdést a többségében magyarok által lakott térségben. Marosvásárhely ettől kezdve nem volt tipikus tartományközpont úgy, ahogy a MAT sem volt minden szempontból (elsősorban etnikai sajátossága miatt) tipikusnak mondható tartomány. A 13 500 km² kiterjedésű közigazgatási egység magába foglalta majdnem teljes egészében a történelmi

¹ A tanulmány a *Bolyai János Kutatási Ösztöndíj* támogatásával készült.

² A korszakra jellemző volt, hogy a kommunista párt által vezetett mozgalomhoz első lépésként a város és a térség magyar, illetve zsidó lakossága csatlakozott. 1945-ben a románok és magyarok által majdnem fele-fele arányban lakott Maros megyében a párttagok 85,49%-a volt magyar nemzetiségű, 1946-ban 83%, 1947-ben 73%, 1948-ban pedig 55%. Novák Csaba Zoltán: *Politikai átmenet és rendszerváltás Marosvásárhelyen. Adalékok Marosvásárhely 1944–1948 közötti politikatörténetéhez*. In: Pál Antal Sándor, Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Marosvásárhely történetéből*. II. köt., Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2007, 175–191.

³ Uo.

⁴ Stefano Bottoni: *Sztálin a székelyeknél*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008, 21–31.

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Formázott: Betűtípus: 10 pt

Székelyföldet. Lakossága 1956-ban 731 387 főből állt, amelyből 565 510 volt magyar nemzetiségű, 146 830 román, 3214 német, 3032 pedig zsidó.⁵

-A tartomány és Marosvásárhely ebben az időszakban nem volt nagyobb méretű gazdasági beruházások helyszíne.⁶ A város lakossága ugyan növekedett, de a nagyobb gazdasági projektek hiányában nem következett be különösebb demográfiai robbanás. A tartomány „specifikus” jellegének is betudhatóan a város etnikai szerkezete sem változott jelentős mértékben. 1956-ban Marosvásárhelynek 65 194 lakosa volt, amelynek 73,7%-a magyarnak vallotta magát. A románok aránya 22,4% volt, ami nem mutatott jelentős eltérést a két világháború közötti időszakhoz képest sem. A MAT nem rendelkezett tényleges gazdasági-politikai autonómiával, de mivel a térségben élő magyar közösség számára hozták létre, a vezető elit, a nyelvhasználat és a kulturális élet szempontjából sajátos jogok illették meg. A legújabb kutatások azt mutatják, hogy a MAT egyfajta „kulturális üvegházként” működött a szocialista Romániában.⁷

A tartomány létrehozása után jelentősen átértékelődött Marosvásárhely kulturális szerepe, ahol jelentős mértékű „kultúra-koncentráció” zajlott le. A negyvenes évek második felében, az ötvenes években létrehozott kulturális-oktatási intézmények (Székely Színház, Filharmónia, Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet — OGYI) újjal egészültek ki. Országos szintű irodalmi folyóiratot (*Igaz Szó*) indítottak, megalakult a Székely Népi Együttes, az *Új Élet* képes folyóirat, az Állami Könyvkiadónak helyi kirendeltsége működött a városban. A kulturális intézményrendszer ily mértékű kibővítése szakembereket kívánt. Az ötvenes években több tucat magyar nemzetiségű értelmiségi költözött a városba.

Az új kulturális intézmények kettős szerepkört töltek be: politikait és nemzetiségit. Kiszolgálták az adott politikai rendszert, ugyanakkor a „progresszív kultúra” ápolása jegyében, a városban és a térségben jelentős magyar nyelvű kulturális élet zajlott.⁸

Marosvásárhely a politikai küldetése és megerősített kulturális intézményhálózata révén Kolozsvár mellett/után Erdély legfontosabb magyar vonatkozású kulturális központja lett. A tartományból származó vagy az ott tevékenykedő kulturális és politikai elit több tagja (Sütő András, Hajdu Győző, Király Károly, Gere Mihály) idővel fontos, országos szintű közéleti és politikai szerephez jutott. A MAT-ot és központját, fennállása alatt, politikai súlyát és

⁵ Uo. 46–66.

⁶ Oláh Sándor: A Magyar Autonóm Tartomány a Román Népköztársaságban. In Bárdi Nándor (szerk.): *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években*. Pro-Print, Csíkszereda, 2005.

⁷ Uo. 135–241.

⁸ A progresszív kultúra alatt az akkori hatalom azt a kulturális örökséget értette, amely valamilyen szinten összeegyeztethető volt a kommunista ideológiával és propagandával. A magyar progresszív kultúra nevében a város és a tartomány magyar nemzetiségű eliteje olyan kulturális hagyományokat is ápolni tudott, mint pl. Bolyai-kultusz. 1956-ban vette fel az egykori református kollégium a Bolyai Farkas nevét.

számbeli arányait tekintve egyaránt, egy magyar többségű elit vezette és a város kulturális szempontból is mindenképp „magyar dominanciájúnak” számított.⁹

Az 1956-os magyar forradalom és kihatásainak romániai értékelése jelentős változtatást eredményezett a román pártvezetés nemzetiségpolitikájában. Ennek következtében ártértékelődött a MAT szerepe és küldetése is, amelyet 1960-ban átszerveztek. Az új közigazgatási egység, a Maros Magyar Autonóm Tartomány és Marosvásárhely többé már nem számított sajátos nemzetiségpolitikai színtérnek. A pártvezetés új nemzetiségpolitikája alapján fokozatosan felszámolták, vagy átszervezték a nemzetiségi kulturális intézményhálózatokat. Az önálló oktatási intézményeket (OGYI, középiskolák) vegyes tannyelvűvé tették, és a városban működő kulturális intézményekben (folyóiratok, színház, néptáncsoport), ahol addig nem létezett, létrehozták a párhuzamos román struktúrákat. A magyar kulturális intézményhálózat megmaradt, de jelentőset veszített önállóságából, Marosvásárhely többé már nem számított „kulturális üvegháznak.” A politikai elit szintjén is látványos változások következtek be. Az 1960-ban felfele buktatott Csupor Lajos volt az utolsó magyar nemzetiségű első titkár a tartomány, majd később, 1968-tól a megye élén. A városi és tartományi elit esetében is érvényesült egy bizonyos nemzetiségi kontraszelekció.¹⁰

A kinevezéseknél sokszor deklaráltak, vagy hallgatólagosan figyelembe vették az illető nemzetiségét is, amely révén egyre több román nemzetiségű személyt, apparátus-tagot neveztek ki vezető tisztségekbe.¹¹

1959-ben kezdetét vette az első nagyobb méretű gazdasági beruházás, a Vegyipari Kombinát építése, amely kihatással volt a város demográfiai helyzetére is.¹² Gyakorlatilag a hatvanas évek elején kialakult helyzetet konzerválta az 1968-ban végrehajtott közigazgatási reform.¹³ A hatvanas évek első felétől folyamatosan új lakónegyedek létesültek, újabb lendületet kapott

⁹ Magyar volt a tartomány és a tartományi néptanács első titkára. A hadsereget leszámítva, jelentős volt a magyarok aránya a különböző állami- és pártszervekben, beleértve a rendőrséget és a Szekuritátét is, a közigazgatásban és a gazdasági szektorban egyaránt. Részletesebben lásd: Bottoni: *Sztálin a székelyeknél...* i. m.

¹⁰ Lásd pl. az 1968-ban létrehozott Maros megye vezetőségét. Novák Csaba Zoltán: *Aranykorszak?... A Ceaușescu rendszer magyarságpolitikája (1965–1974)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2010, 313.

¹¹ A MAT átszervezése körül a pártvezetésben nyilvánosan is felmerült, hogy a káderek szintjén is javítani kell a nemzetiségi összetételt. Bottoni: *Sztálin a székelyeknél...* i. m.

Erre a jelenségre hívta fel a központi pártvezetés figyelmét Balogh Edgár a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának egyik ülésén. Balogh az Azomureș vegyipari-Vegyipari kombinátot Kombinátot hozta fel negatív példaként, ahol, a rendelkezésére álló források szerint, az is megtörtént, hogy nyilvánosan kijelentették, bizonyos állásokba nem alkalmaznak magyar nemzetiségű személyt. Részletesebben lásd: Novák: *Aranykorszak?... i. m.*, 346.

¹² Gagy József: Iparosítás és nagyváros-építés Marosvásárhelyen az ötvenes-hatvanas években. In: Pál Antal Sándor, Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Marosvásárhely történetéből*. II. köt., Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2007, 220–235.

¹³ Novák: *Aranykorszak...* i. m., 33–45.

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: 10 pt

Formázott: Betűtípus: Dólt

az iparosítás, a meglévő vállalatok, üzemek jelentős részét több ezer alkalmazottat foglalkoztató nagyvállalatokba tömörítették.¹⁴

A hatvanas évek második felétől, mint láthattuk, a román nemzetiségű lakosság számának és arányának fokozatos növekedésével a helyi politikai és román kulturális elit folyamatosan építette ki az új, a magyar kulturális intézményhálózattal párhuzamos román intézményi rendszert. A politikai közbeszédben egyre nagyobb teret kapott a pártvezetés által megfogalmazott „szocialista nemzet” és „szocialista hazafiság” fogalmainak hangoztatása, amely, főként a nyolcvanas években, egyre erősödő asszimilációs háttértartalommal is bírt. Ennek értelmezésében Marosvásárhely és térsége már nem számított a nemzetiségi kérdés megoldása kulcsának és szimbólumának.¹⁵ Ez a jelenség együtt járt a város nyilvános tereinek átalakulásával. Több utcanevet megváltoztattak, egyre több, a román történelemhez és nemzeti mozgalomhoz kapcsolódó köztéri alkotás jelent meg: Nicolae Bălcescu szobra a Győzelem téren (1968), Avram Iancu lovas szobra a Rózsák terén (1978).¹⁶

A hetvenes évek második felétől kezdődően a román pártvezetés az országra nehezedő gazdasági és politikai krízisre a nemzeti, nacionalista diskurzus, a homogenizáció, az erőltetett társadalmi átalakítások fokozásával reagált. Ennek a politikai terepnek lett egyik fontos helyszíne Marosvásárhely. A város a homogén román szocialista nemzet megteremtésének kiemelt helyszíne lett. Az erőltetett iparosítás következtében egyre nőtt a város lakossága és ezen belül a román nemzetiségűek aránya és száma.¹⁷ A román lakosság növekedésével párhuzamosan egyre inkább visszaszorult a hatvanas évekre még jellemző kétnyelvűség. A városból eltűntek a kétnyelvű feliratok, a hivatalokból kiszorult a kétnyelvűség, a marosvásárhelyi magyar elit fokozatosan kiszorult, első lépésként a fontosabb pozíciókból, majd gyakran a közigazgatás és a vállalatok középvezetői szintjeiről is.

A nyolcvanas évek végén a megye és Marosvásárhely legfontosabb politikai-közigazgatási pozícióit többnyire román nemzetiségű káderek töltötték be. 1989-ben az RKP Maros megyei tanácsának 21 tagja közül 16 volt román nemzetiségű és öt magyar. Fontos kihangsúlyozni azt is, hogy a legfontosabb politikai funkciókat (megyei első titkár, gazdasági, szervezési

¹⁴ Pál Antal Sándor: Marosvásárhely a 20. században (Várostörténeti vázlat). In: Pál Antal Sándor, Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Marosvásárhely történetéből*. II. köt., Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2007, 9–38.

¹⁵ Jó példa erre a Nicolae Ceaușescu vezette pártküldöttség 1966-os marosvásárhelyi látogatása. Részletesebben lásd: Novák: *Aranykorszak... i. m.*, 185–195.

¹⁶ Pál: *Marosvásárhely a 20. században... i. m.*, 24–25.

¹⁷ A különböző városi legendák szerint tudatos betelepítés zajlott a Kárpátokon túli térségből. A rendelkezés szociológiai kutatások azt mutatják, hogy a román betelepülés elsősorban nem Moldéviából táplálkozott, hanem a megye román többségű régióiból (Mezőség, Felső-Felső-Maros-mente) és a szomszédos román többségű megyéiből (Beszterce, Fehér). Veres Valér: A belső vándorlás trendjei Romániában és hatásuk a magyar lakta megyékre. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai magyar évkönyv*. Kolozsvár-Temesvár, 2000.

Formázott: Betűtípus: 10 pt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: 10 pt

titkárok) többnyire román nemzetiségű káderek töltötték be.¹⁸ Egy 1990-es, a márciusi események folytán készült kimutatás szerint 1989. december 22. előtt Maros megyében összesen 204 vállalat és intézmény létezett, 605 vezetői poszttal, amelyből 470-et (77,7%) román, 132 (21,8%) esetben magyar nemzetiségű és három esetben német nemzetiségű személy töltött be. Ez a magyar nemzetiség alulreprezentáltságát mutatta, amely egyébként a megye 46%-át, a megyeközpont Marosvásárhely lakosságának pedig 58%-át alkotta.¹⁹

A megyei és a városi magyar elit kiszorulásában fontos szerepet játszott az egyre erősödő, központilag támogatott és irányított nemzetesítés. Az ötvenes és hatvanas években a román pártvezetés többnyire lehetővé tette a magyar elit számára a kettős identitás (politikai és nemzeti)²⁰ ápolását. A nyolcvanas években ez a lehetőség fokozatosan megszűnt, a központi etnikulturális, nacionalista elvárások egyre kiszorítóbbak lettek, és mindezt csak tetőzte a Románia és Magyarország közötti elmérgesedő viszony.²¹ A romániai magyar elit egy jelentős része, köztük nagyon sok marosvásárhelyi is, többé már nem találta meg helyét a nemzeti retorikától egyre jobban átfűtött pártban és annak kulturális intézményrendszerében. Folyamatosan következtek be a nyílt és a kevésbé nyilvános szakítások az egykori magyar káderek, értelmiségiek és a pártvezetés között, amelyek közül a városban Sütő András és Király Károly este volt a legismertebb. Az 1972-ben, a Kovászna megyei első titkári tisztségéről lemondó Király Károly Marosvásárhelyen fejtette ki a pártvezetés nemzetiségpolitikáját bíráló tevékenysége nagy részét.²² Az addig politikai szerepet is vállaló Sütő András a nyolcvanas években fordult szembe (irodalmi műveinek üzenetében, majd nyílt kritikával) a Ceaușescu-féle pártvezetéssel.²³

A Sütő, Király nevével (is) fémjelzett Maros megyei „hatvannyolcasok”²⁴ nemzetiségpolitikai (és nem ideológiai) sérelmek megfogalmazásával bírálták a párt magyarságpolitikáját. Az

¹⁸ *Arhivele Naționale Istorice Centrale* (Román Állami Levéltár, Bukarest. A továbbiakban: ANIC), Comitetul Central al P.C.R. Secția Organizatorică, 25/1989. dosszié, 16–23. f.

¹⁹ Közölte: Novák Csaba Zoltán – László Márton: *A szabadság terhe. Marosvásárhely, 1990. március 16–21.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2012.

²⁰ Ez alatt azt értjük, hogy a kommunista ideológia elfogadása és kiszolgálása mellett a kisebbségi elitnek a saját intézményhálózatuk révén lehetőség adódott a nemzetiségi kultúra ápolására. Számos ilyen példa akadt az egykori MAT-ban és később, a Ceaușescu-korszak első felében.

²¹ A román–magyar viszony alakulásáról a nyolcvanas években lásd: Novák – László: *A szabadság terhe... i. m.*, 56–61.

²² Király több nyílt levelet és beadványt fogalmazott meg és jutatott el mind a pártvezetéshez, mind a külföldi, magyarországi közvéleményhez. Részletesebben lásd: Király Károly: *Nyílt kártyákkal.* Napvilág Kiadó, Budapest, 1996, 86–105.

²³ Sütő András: *Szemet szőért.* Csokonai Kiadó, Debrecen, 1993.

²⁴ A kifejezést Bárdi Nándor használja arra az erdélyi politikai-értelmiségi generációra (Sütő András, Király Károly, Domokos Géza, Bodor Pál, Fazekas János stb.), amely az ötvenes évek első felében szocializálódott, a hatvanas években jutott el karrierje csúcspontjára. Az RKP ideológiai és nemzetiségpolitikai nyitása után sikeresen integrálódtak a pártstruktúrákba vagy a nemzetiségi kulturális intézményhálózatba. Karrierjük a Ceaușescu–Ceaușescu-diktatúra kiteljesedésével és ideológiai fordulataival került zsákutcába a hetvenes évek

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: 10 pt

Formázott: Betűtípus: 10 pt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

őket követő generáció tagjai, különböző oktatási és kulturális intézményekben tevékenykedő marosvásárhelyi értelmiségiek (Lázok János, Béres András, Gálfalvi György, Markó Béla stb.) közben személyes és csoportos találkozások, megbeszélések, viták során keresték a lehetséges kiutat, önkifejezési eszközöket, megpróbálva felkészülni a diktatúra esetleges bukása utáni időszakra.²⁵

Kiemelt figyelmet érdemelnek ebben a folyamatban a Tőkés László ügyéhez kapcsolódó Maros megyei és marosvásárhelyi személyek is. A lelkész Marosvásárhelyen élő testvére, Tőkés András tanár rokoni kapcsolatai, de rendszerellenes megnyilvánulásai miatt is, fokozott megfigyelésben részesült a pártszervek és a titkosszolgálat részéről egyaránt.²⁶ Kincses Előd ügyvéd 1989-ben, néhány olyan perrel a háta mögött, amelyekben esetenként az állami elnyomó szervek (milícia) túlkapásai ellen is szót emelt, pedig elvállalta, hogy Tőkés László védőügyvédje legyen.²⁷

A nyolcvanas években a gazdasági és a (nemzetiség)politikai válságot a pártvezetés a hozzá hű magyar káderek²⁸ felhasználásával, az ideológiai szigor fokozásával és a belügyi szervek nyomásgyakorlásával igyekezett megoldani. A párt nemzetiségpolitikájának kritikáját nacionalizmusként értékelő Securitate-Szekuritáté egyre nagyobb nyomást gyakorolt Sütő Andrásra, Király Károlyra és a velük hasonlóan gondolkodó értelmiségiekre, akiket megfigyeltek, befolyásoltak, provokáltak, esetenként megfélemlítettek.²⁹ A magyar kérdést a román titkosszolgálat ekkor már egyértelműen nemzetbiztonsági kérdésként kezelte.³⁰ Ez a fajta megbélyegző bizalmatlanság a médiában és az általános közbeszédben, a propagandában nyilvánosan megjelent, ami tovább rontotta a magyar lakosság komfortérzetét.

---

végén, nyolcvanas évek elején. A hatvannyolcasokat követte a hetvenes-~~évek~~-nyolcvanas évek új, értelmiségi generációja, amelynek tagjai kevésbé vagy egyáltalán nem integrálódtak a pártstruktúrákba és az előző generációtól eltérő eszköztárral és nyelvezetben-nyelvezettel bírálták a pártpolitikát, keresték a közösségi önkifejező eszközöket. Bárdi Nándor: A romániai magyar elit csoportjainak integrációs viszonyrendszere. In: Bárdi Nándor —, Simon Attila (szerk): *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006.

²⁵ Novák Csaba Zoltán: Interjú Káli Király Istvánnal, Markó Bélával, Gálfalvi Györggyel, Marosvásárhely. *Nemzeti Kisebbségkutató Intézet Dokumentációs Tára* (a továbbiakban: *NKI-DT*), Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, VII. dosszié.

²⁶ Novák Csaba Zoltán: Interjú Tőkés Andrással, 2011. november 22., Marosvásárhely. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, VII. dosszié, 1–10.

²⁷ Novák Csaba Zoltán: Interjú Kincses Előddel, 2011. április 18., Marosvásárhely. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, VII. dosszié, 6–9.

²⁸ A Sütő András szerepkörét átvevő Hajdu Győző 1989-ig megőrizte politikai funkcióit és küldetését.

²⁹ Király: Nyílt kártyákkal... i. m., 46–65., Markó Béla: Egy irredenta hétköznapjai. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2009.

³⁰ Novák: Aranykorszak... i. m., 81–92.

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

A nyolcvanas évek második felében Marosvásárhelyen és Maros megyében a kialakult gazdasági és politikai helyzet miatt általános rossz hangulat uralkodott.³¹ -A megye és a város magyar lakossága pedig a fent bemutatott helyzet miatt kétszeresen is elnyomva érezhette magát. A város magyar közösségében általános csüggedés, kiábrándultság, esetenként veszélyérzet volt érzékelhető, és jelentősen fokozódott a (a legális vagy illegális) kivándorlási szándék.³²

Marosvásárhely lakossága etnikai összetételének változása³³

Év	Összesen	Román	Magyar	Zsidó	Német
1941	44 9333	1 756	42 087	5693	378
1945	29 692	1 802	27 778	-	46
1948	47 043	11 007	34 943	762	72
1956	65 455	14 669	48 290	1844	263
1966	86 464	24 638	60 211	776	456
1977	130 076	45 639	82 200	514	773
1992	164 445	75 851	84 493	156	558
2002	149 577	75 317	69 825	-	275

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

1. Harc a diktatúra ellen

1.1. Az első megmozdulások, december 21. és 22.

A temesvári eseményekről szóló nem hivatalos hírek hamar megérkeztek Marosvásárhelyre. Több családnak is voltak rokonai, barátai, ismerősei Temesváron, az ottani történésekről pedig a rendelkezésekre álló források alapján a Szabad Európa Rádió és különböző magyar médiumok is beszámoltak. December 17-én több katonai egységet, így a marosvásárhelyieket is, riadóztatták. A tiszteket röviden tájékoztatták a temesvári „vandál és huligán történésekről.” A hivatalos álláspont szerint a helyzet ellenőrzés alatt állt, de a feszültség egyre erősödött a hadsereg kötelékeiben is.³⁴

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

A diktatúra közvetlen kiszolgálói és követői december 18–20. között félelemből vagy meggyőződésből, az önámítás utolsó erőforrásait felélve ismételten kifejezték lojalitásukat Nicolae Ceaușescu rendszeréhez. December 20–21-én több intézményben és vállalatnál is

³¹ Ezt az általános elégedetlenséget bizonyítják a Securitate-Szekuritáté Maros megyei szerveinek jelentései, elemzései is.

³² A marosvásárhelyi helyzetről lásd pl. Virág György: *Napló 1988–2004*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 13–76.

³³ Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I*. Budapest–Csíkszereda, 1998, 35.

³⁴ Ioan Judea: *Cumpăna lui martie. Val și ură*. Editura Tipomur, Târgu-Mureș, 1991, 7–9.

elítelő gyűléseket szerveztek, amelyeken a jelenlevők (sokszor nem túl nagy lelkesedéssel) elítélték a temesvári eseményeket.

A marosvásárhelyi Prodcomplexnél pl. az üzemi pártszervezet titkárnöje, Eugenia Iuşan jelentette ki nyilvánosan, hogy „hogyan teljes mértékben fölháborítónak tartja és mélységesen elítéli a hazánk és népünk ellen elkövetett kriminális cselekményeket...”³⁵ Az IPL³⁶ második váltásában dolgozó munkásoknak kötelező volt közösen meghallgatniuk Nicolae Ceauşescu beszédét. Ugyancsak elítelő nyilatkozatokat kértek a különböző kulturális intézmények munkaközösségeitől is. Az *Igaz Szó* (utólag *Látó*) és a *Vatra* szerkesztőségeinek közös gyűlésen olvasták fel a hivatalos szöveget.³⁷ A megyei pártszervek továbbá azt is elrendelték, hogy a rendkívüli helyzetre való tekintettel minden gyár és üzem szervezze meg külön az őrseget, és hogy az igazgató vagy az aligazgató minden eshetőségre számítva tartózkodjon házon belül.³⁸

A gyárakban, üzemekben a helyzet rendkívül feszült volt. A gazdasági megszorítások, a kialakult nemzetközi- és belpolitikai helyzet téves leereagálásának következményei a társadalmi tőrés határt súrolták. A különböző váltásokban, munkacsoportokban a vezető hangadók már nyíltan beszéltek az esetleges megmozdulások lehetőségéről. Az indulatokat az is gerjesztette, hogy 21-én reggel a nagyobb üzemeket újra „megszállták” a megyei pártvezetés küldöttei, hogy kicsikarják az emberektől a Temesvárt elítelő nyilatkozatok aláírását.

Szintén december 21-én, a reggeli órákban a marosvásárhelyi katonai parancsnokok utasítást kaptak arra, hogy vezényeljenek ki csapatokat a város különböző pontjaira, és akadályozzák meg, hogy a tüntető csoportok eljussanak a központba, a megyei pártszervezet székházához.³⁹ A pártszékház és a városközpontban levő intézményeket a különböző katonai és rendfenntartó alakulatok együttesen biztosították. A hadsereget, mint mindenhol az országban, Marosvásárhelyen is váratlanul érte ez a helyzet és ez a fajta szerepkör.⁴⁰

³⁵ *Steaua Roşie*, 1989. december 21.

³⁶ *Intreprinderea de Produse Lactate* (Tejfeldolgozó Vállalat).

³⁷ Interjú Gálfalvi Györggyel, i. m., 32.

³⁸ Uo.

³⁹ Alecsandru Duţu: *Revoluţia din 1989. Cronologie*. Editura Institutului Revoluţiei Române din Decembrie 1989, Bucureşti, 2006, 163.

⁴⁰ A hadsereg már amúgy is morális válsággal küszködött. A hetvenes évektől kezdődően a rendszer egyre gyakrabban használta fel a kiskatonákat különböző gazdasági munkák elvégzésre. Gyakran fordult elő, hogy egy rövid kiképzést követően a kiskatonákat mezőgazdasági betakarításokra, építkezésekre vagy esetenként bányákba, kőfejtőkbe vezényelték ki, ahol sokszor mostoha körülmények között kellett dolgozniuk. A hadsereg válságát a Ceauşescu bizalmatlanságából fakadó nagyméretű kádercsere is fokozta. [A Nyolcvanas-nyolcvanas](#) években több, megbízhatatlannak tartott magas rangú katonai vezetőtől tagadták meg a rangfokozatban való előrelépést, vagy nyugdíjazták őket. Silviu Brucan: *Generaţia irosită. Memori*. Editurile Univers şi Calistrat Hogaş, Bucureşti, 1992, 174–178.

Jellemző, hogy a megmozdulások eme első fázisában az üzemekben, gyárakban, kisebb közösségekben a közéleti, politikai kérdésekkel az átlagosnál többet foglalkozó személyek kezdtek el hangosan beszélni a kialakult helyzetről. A későbbi utcára vonulásban is ők voltak a hangadók, ők mentek az első sorokban. Az elégedetlenség egyre nőtt az emberek körében. Ha néhányan ki merték mondani, hogy elégedetlenek, hogy baj van Temesváron, az egyfajta öngerjesztő hatással bírt, és beindította az ellenállás reakcióját annak ellenére, hogy az emberek féltek.

A megkérdezett személyek egyértelműen elutasítják azt, hogy az elégedetlenséget, az első jelszavakat külső manipulációk váltották volna ki. Az első úgynevezett hangadók a bátrabbak, a merészebbek közül kerültek ki: „Nem is volt igazi vezetőnk, voltunk néhányan, akik kevesebb felelőséggel voltunk felruházva. Nem volt családjunk, sok gyerekünk. Én amúgy is lázadóbb természetű voltam, a katonaságnál már kapcsolatban kerültem magasabb fokozatú emberekkel, így nem hatódtam meg előtűk?” – mesélte Sorin Moldovan, a marosvásárhelyi tüntetők egyik hangadója.⁴¹

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Az egyik legfontosabb marosvásárhelyi üzemben, az Imatexben az váltotta ki az első ellenállást, hogy alá akarták íratni a temesvári megmozdulásokat elítélő nyilatkozatot. Az első jelszavak is a Temesvár melletti szolidaritást-szolidaritást hangsúlyozták, a Nicolae Ceaușescu Ceaușescu- és a kommunizmus-ellenes jelszavak csak később jelentek meg.⁴²

December 21-én délelőtt 11 óra körül az könnyűipari gépeket gyártó Imatextől a munkások egy része a központ felé indult. Újabb tüntetők csatlakoztak hozzájuk az IRA⁴³-tól⁴⁴ és a szintén könnyűipari gépeket gyártó Metalotechnicától. A tömeg a katona- és rendőrkordonnal védett megyei pártbizottság elé érkezett, ahol követelte, hogy a megyei első titkár, Viorel Igrăș țargyaljon velük. A tüntetők relatív békések voltak, 1-2 kirakat betörésén kívül komolyabb incidens nem történt. Estére a tömeg megfogyatkozott, a hangadók a lakónegyedekből toboroztak utánpótlást.⁴⁵

A város központjába visszatérő tömeget katonai- és rendőrkordon fogadta. A karhatalmi szervek néhány embert kiemeltek a tömegeből és elszállították, majd könnyfakasztó gránátokkal és vízágyúval próbálték-próbálták szétoszlatni a tüntetőket, akik azonban nem hátráltak. Este kilenc körül eldőrdültek az első lövések. Egyes visszaemlékezések szerint a

Formázott: Kiemelt

Megjegyzés [Z1]: könnygáz?

⁴¹ Novák Csaba Zoltán: Interjú Sorin Moldovannal, 2011. március 21., Marosvásárhely. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, VII. dosszié, 8.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

⁴² Novák Csaba Zoltán: Interjú Hamar Alpár Benjaminnal, 2011. február 7., Marosvásárhely. *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, VII. dosszié, 12–14.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

⁴³ Întreprinderea de Reparații Auto (Gépkocsijavító Vállalat)

⁴⁴ Întreprinderea de Reparații Auto (Gépkocsijavító Vállalat)

⁴⁵ Novák-László: *A szabadság terhe...* i. m., 26-28.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Grand ~~szállé~~Szálló, a Kultúrpalota és a Posta épülete környékén 70-80 tüntetőt tartóztattak le azon az estén. Többségüket a rendőrség terepjárókba ültették és a ~~Securitate~~-Szekuritáté épületébe szállították, ahol többüket bántalmazták. A karhatalmi védelmi gyűrű egész éjszaka őrizte a pártszékházat. A helyi nómenklaturisták egy része és a bukaresti küldöttek a pártszékházban töltötték az éjszakát.⁴⁶

1989. december 21-én este hat marosvásárhelyi kapott halálos lövést: a 21 éves Adrian Hidoş, a 25 éves Hegyi Lajos, a 33 éves Pajkó Károly, a 30 éves Ilie Muntean, a 33 éves Bodoni Sándor és a 38 éves Tamás Ernő. A megyei kórházban 18 sebesültet ápoltak, de a sérültek száma jóval nagyobb volt.⁴⁷

A december 21-i marosvásárhelyi történésekről hivatalos jelentés készült. A katonai ügyészség szerint a karhatalmi szervek törvényszerűen jártak el, elsődleges szándékuk a tüntetők szétoszlátása volt, vezetőik nem adtak ki külön tűzparancsot. A jelentés szerint a halálos áldozatokat követelő sortűzekre a helyzet okozta zűrzavarban került sor. Az egyik esetben a harcocsira felmászó tüntetők okozták a balesetet, a másik esetben pedig a levegőbe, a legtöbb esetben pánikszerűen, egyéni kezdeményezésre, leadott figyelmeztető lövések irányváltoztatása.⁴⁸

December 22-én reggel a helyi újságok még egyszer (utoljára) felhívták a lakosság figyelmét arra, hogy „minden gazdasági egységben, a munkahelyeken alakítsanak harci készülségű védelmi csoportokat, hogy megvédelmezzék a köztulajdont, a rendet, fegyelmet az ország szuverenitását és függetlenségét.”⁴⁹ Reggel 6-kor a rendőrség újabb parancsot kapott, hogy le kell zárni a központot, mert újra tüntetés lesz.

A reggeli órákban valóban újra tüntetni indultak a munkások, ezúttal az előző napinál is nagyobb számban. Király Károly emlékirataiban azt írja, hogy öt több gazdasági egység (Ilefor, Bórgyár, Konzervgyár) küldöttsége kérte fel, hogy csatlakozzon a tüntetőkhöz.⁵⁰

Király elfogadta a felkérést, és a tömeggel együtt érkezett meg a központba.⁵¹ Menet közben körvonalazódtak a tüntetők első kérései: Ceauşescu lemondása, a ~~Securitate~~-Szekuritáté felszámolása, egyenlő bánásmód minden állampolgárnak nemzeti hovatartozástól függetlenül, általános sztrájk Ceauşescu bukásáig, szolidaritás Temesvárral. A tömeg több jelszót skandált,

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ ~~Nepújság~~Nepújság, 1989. december 26.

⁴⁸ Rezoluția Prucarturii Militare din 22. 10. 2003. Az iratot Hamar Alpár Benjamin bocsátotta a rendelkezésünkre. Az irat megtalálható: NKI-DT, '89-es interjúk gyűjteménye, Marosvásárhely dosszié, digitális anyag.

⁴⁹ *Steaua Roşie*, 1989. december 23. 302. sz.

⁵⁰ Interjú Király Károllyal. Az interjút Maksay Ágnes és Novák Csaba Zoltán készítette. Az interjú a kolozsvári Video Pontes Stúdió dokumentumtárában található.

⁵¹ Király: Nyílt kártyákkal... i. m. 141.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

többnyire román nyelven: Fără violență! (Erőszak nélkül), Vrem cu Timișoarara! (Temesvárral vagyunk), Noi suntem poporul! (Mi vagyunk a nép), Libertate! (Szabadságot), Jos Ceaușescu! (Le Ceaușescuval).

Ad-hoc egy ún. forradalmár-szervezet is alakult, amely a „Testvériség Fórum” (Forumul Frăția) nevet kapta, utalva a két etnikum közötti egyetértésre és szövetségre.⁵² A városközpontban Király Károly, Florian Aurel⁵³ és több tüntető-vezér rövid buzdító beszédet mondott. -Arra is léteznek források, miszerint a tüntetők néhány vezetője hajlandó lett volna tárgyalni Viorel Igrer megyei első titkárral.⁵⁴ Ezen információk alapján úgy tűnik, a tüntetők és azok szószólói sem bíztak abban, hogy a bukaresti pártvezetés néhány órán belül összeomlik, elképzelhetőnek tartottak egy esetleges párbeszédet a hatalom helyi képviselőivel.

A Maros megyei pártelit – akár csak az ország több részén – nagyfokú bizonytalanságról tett tanúbizonyságot a kialakult krízishelyzet kezelésében. A nagyfokú központosítás következtében egyértelművé vált, hogy a központi hatalom tehetetlensége dominószerűen maga alá temeti a helyi elitet is, amelyek a hetvenes évektől kezdődő politikai mechanizmusok (káder-rotáció) következtében többnyire elveszítették a helyi kötődésüket, helyismeretüket és ebből fakadóan azon képességüket, hogy adott konfliktushelyzeteket helyi úton oldjanak meg. A helyi pártvezetés, személyesen Viorel Igrer, képtelen volt bármit is tenni a megyeközpontban kialakult feszült helyzet megoldására, mechanikusan alkalmazta a telekonferencián kapott utasításokat.

Az aktivisták még 21–22-én reggel is arról próbálták meggyőzni az embereket, hogy vegyék fel a munkát. Gyűléseket szerveztek bukaresti mintára, amelyek nem egy esetben visszafel sültek el, mert az elégedetlen munkások csoportosulhattak és egy helyen tartózkodhattak. A helyi elit nem ismerte fel, és ha fel is ismerte, nem merte hivatalosan beismerni, hogy nem pusztán a felső pártvezetés megfogalmazása szerinti ún. idegen kémszervezetek és ügynökök kreálmányáról, revizionista akciókról van szó, hanem tényleges társadalmi elégedetlenségről, népfelkelésről.

1.2. A diktatúra bukása, az új hatalmi szervek megválasztása és a helyzet normalizálódása

⁵² Uo.

⁵³ Florian Aurel Maros megyei szociáldemokrata politikus, volt politikai fogoly.

⁵⁴ *Arhiva Consiliului Județean Mureș* (Maros Megyei Tanács Levéltára. A továbbiakban: *ACJM*), 36/1990. leltári szám, 6. dosszié, 60–64. f. A Nemzeti Megmentési Front Maros Megyei Ideiglenes Tanácsának (NMF MMIT) január 13-i ülése.

A Marosvásárhely központjában december 22-én, délelőtt kialakult patthelyzet Ceaușescu futásának hírére oldódott fel. A diktátor meneküléséről szóló hír hallatára a helyi pártvezetők zöme a pártszékház hátsó felén, a pártszállón keresztül, amint tehetett, elhagyta az épületet. Akik maradtak, hangosítást szerveztek, beszélni szerettek volna a tömeggel.⁵⁵ -Király Károly szerint Viorel Igrę 2-3 nap múlva jelentkezett telefonon. Ekkor már Nagyenyed környékén tartózkodott. Jelezte, hogy szívesen segítene az új szervezeteknek. Király, állítása szerint, eltanácsolta ettől, jelezve, hogy fennáll a veszélye annak, ha visszatér, meglicselik.⁵⁶ Fél egy körül a tüntetők egy része behatolt a pártszékházba, ahonnan könyveket, iratokat, képeket, pártcímereket dobáltak ki, amit a tömeg üdvívalgás közepette fogadott, összetört, illetve meggyújtott. A bukott rendszer jelképeinek nyilvános megsemmisítése, a közös könyvtépés különleges örömet okozott. A téren elhangzó kérések, jelszavak között szerepelt a sortűzért felelős személyek felelőssége vonása. Románok és magyarok közösen énekelték a *Hora uniri* (az Egyesülés órája).

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

A megmozdulások vezetői és a helyszínre érkező véleményformálók a Kultúrpalotába húzódtak vissza. Onnan beszédet intéztek a téren levő tömeghez, és elkezdődtek az első tárgyalások. Délután kettőkor nyilatkozott Király Károly, a szabadságról beszélt, a diktátort tette felelőssé az országban kialakult helyzetért. Felkérte a pártszékházba behatolókat, hogy fejezzék be a rongálást és hagyják el az épületet.⁵⁷ A tömeg egy része a Szekuritate épületéhez vonult, hogy kiszabadítsa a foglyokat. A ~~Securitate~~-Szekuritate munkatársai, alkalmazottai különböző menekülési útvonalakon elhagyták az épületet.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

A városközpontban Király után beszédet mondtak többek között: Făgărășan Angela, Florian Aurel, Man Nistor, Sütő András. Királyt, aki fél háromkor intézett beszédet a téren levőkhöz, a tömeg hangos ovációval fogadta.⁵⁸ Király után Florian Aurel beszélt a Szociáldemokrata Párt nevében. Ő is üdvözölte Ceaușescu menekülését és állítólagos elfogását. Fél négykor bejelentették, hogy kiszabadították a ~~Securitate~~-Szekuritate az összes politikai foglyot. Utána beszédet intézett a tömeghez az időközben megérkezett Sütő András.⁵⁹ Sütő, akár-csak Király, két nyelven mondott beszédet. Üdvözölte a „népi forradalom” győzelmét. Felhívta a figyelmet (akár-csak az összes szónok) a rend és a fegyelem megtartására, a nemzetiségek

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Király: *Nyílt kártyákkal...* i. m., 150. December 22-én, a délutáni órákban a tüntetők egy férfit bántalmaztak, akiről azt feltételezték, hogy ő a volt megyei első titkár.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ A marosvásárhelyi forradalmárszervezet DVD-je. Megtalálható a kolozsvári Kisebbségkutató Intézetben. Lásd: *NKI-DT*, Kolozsvár, 1989-es Interjúk Gyűjteménye, Marosvásárhely dosszié.

⁵⁹ Uo. Beszédét egy kisebb szóváltás előzte meg, egy volt politikai fogoly kifogásolta Sütő jelenlétét, utalva annak politikai múltjára.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

közötti testvériség fontosságára. Sütő arra kérte az egybegyülteket, hogy engedelmeskedjenek az új vezetőségnek, mert ezután Románia „minden fiának édesanyja lesz”, egyenlőséget fog biztosítani. Sütő után Man Nistor beszélt, aki szintén üdvözölte a forradalom győzelmét. A román néptől idegen, távoli országból érkező monstrumnak nevezte a kommunizmust és annak végleges bukását jósolta.⁶⁰

Néhány, sebtében összeállított pontba szedett követelést is felolvastak a tüntetők nevében: a közellátás javítása, a határok megnyitása, a benzinkvóták eltörlése, szabad karácsony megünneplése. Az új vezetőség hangsúlyosan kérte a rend, fegyelem, a közbiztonság megőrzését és határozottan elítélte a jelentkező szórványos fosztogatásokat, üzletekbe történő betöréseket.⁶¹

A 22-i eseményeknek két kiemelkedő fontosságú pillanata volt. Az első a diktátor házaspár bukásának pillanata és megyei pártvezetés ebből bekövetkező hirtelen visszavonulása. A második fontos történés a kialakult politikai vákuum kitöltésének pillanata volt. Délután kettő körül a tüntetők vezérei, szószólói mellé megérkezett egy etnikailag vegyes értelmiségi csoport, amelyik átvette az események irányítását: Király Károly, Sütő András, Man Nistor, Florian Aurel, Mihai Sin stb. Olyan személyekről van szó, akik kellő késztetéssel rendelkeztek és feljogosítva érezték magukat az előző rendszerhez való viszonyuk miatt (is) arra, hogy véleményt alkossanak, hogy beszéljenek a tömeghez, hogy befolyásolják az események alakulását.

A Kultúrpalotában így összegyűlt vezetők eldöntötték, hogy létrehozzák az első listákat az újonnan javasolt vezetőkről. Ezekben a kezdeményezésekben az utcai hangadók és a megjelent értelmiségiek vegyesen szerepeltek.⁶² Közös megegyezéssel Király Károlyt jelölték első számú vezetőnek (habár voltak öt ellenző szórványos bekiabálások is), helyetteseinek pedig Man Nistort és a tüntető csoportok élén tevékenykedő Sorin Moldovant.⁶³

Az így megválasztott új vezető-szerv képviselői közölték Bukaresttel, hogy Marosvásárhelyen minden rendben van, stabil a helyzet. Király és Moldovan délután négy körül elment a helyi rádió stúdió*já*ba, amely román és magyar nyelven azonnal újakezdte a sugárzást. Ugyanazon az estén megszervezték az üzletek, intézmények védelmét is, amit trikoloros karszalagos forradalmárok láttak el. A lakosság a tömbházak védelmét szervezte meg egy esetleges, a civil lakosságot érhető támadás elhárítása végett.

---

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Uo.

⁶² Interjú Sorin Moldovannal, i. m., 22–23.

⁶³ Man Nistor marosvásárhelyi tanár, egykori politikai elítélt volt. Két ízben 1948–1955 és 1958–1964 között volt börtönben. A rendszerváltás idején tanárként dolgozott.

A diverziók és rémhírek terjesztése már 22-én este elkezdődött.⁶⁴ Hírek jöttek arra vonatkozóan, hogy tankok közelednek a Tudor lakónegyed ~~felől~~felől, hogy megmérgezték az ivóvizet, hogy támadás érheti a civil lakosokat. A hadsereg a visszaemlékezők szerint az első nap inkább kívülről szemlélte az eseményeket, nem avatkozott közbe, csupán a közbiztonság fenntartásában vállalt részt. A központi épületek közelében levő Park Szállóban viszont több visszaemlékező szerint katonák állomásoztak néhány napig.

Az új megyei vezetőség összeállításánál a jelenlevők figyelembe vették a térség és a város etnikai összetételét is. Így, más, magyarok által is lakott erdélyi nagyvárosokkal (Nagyvárad, Kolozsvár, Szatmárnémeti) ellentétben, Marosvásárhelyen a magyarok a megyei nemzetiségi arányoknak megfelelően voltak jelen –az új vezetőségben, és a megye élén is egy magyar nemzetiségű vezető állt. –Abban, hogy ez így alakult, szerepet játszott az a tény is, hogy a gyárakból nagy számban voltak jelen az utcákon, a tüntetéseken a magyar munkások.

Király közleményt adott ki a két megyei napilapban, a román nyelvű *Cuvântul liber*ben (Szabad Szó) és a magyar nyelvű *Népújság*ban a megye élére álló új politikai szervezet, a már említett Testvériség Fórum, nevében. Arra kérte a lakosságot, hogy őrizzék meg a nyugalmat és a békét, működjenek együtt a hadsereggel, vegyék fel újra a munkát, tartózkodjanak az agressziótól, a bosszúállástól, engedelmeskedjenek és hajtsák végre a bukaresti szervek utasításait.⁶⁵

A Maros megye élére álló új hatalmi szerv képviselői azonnal, feltételek nélkül elfogadták a Ion Iliescu köré csoportosuló új román vezetést. Király visszaemlékezése szerint, az új megyei vezetőség még aznap este találkozott a hadsereg, a rendőrség és a ~~Securitate~~ Szekuritáté képviselőivel, ahol tisztázták a kialakult helyzetet és azt is, hogy a bukaresti utasítások alapján a ~~Securitate~~–Szekuritáté a hadsereg alárendeltségébe került.⁶⁶ Király beleegyezett abba is, hogy azok a ~~securitatis~~–szekuritátés alkalmazottak, akik veszélyeztetve érezték családjuk és önmaguk testi épségét, elmenekítsék a városból a családtagokat olyan településekre, ahol nem ismerték őket.⁶⁷ A diktátor bukása utáni első zűrzavaros órákat a város komolyabb atrocitások nélkül vészelte át.

Másnap, december 23-án reggel zajlott le Marosvásárhely főterén, ahogy a korabeli sajtó nevezte, az első szabad népgyűlés. Beszédet mondott: Király Károly, aki ismételtén arra kérte a tömeget, hogy „fogjon munkához, ne vonjunk felelősségre senkit, ne engedjük meg a közvagyon rongálását” és kijelentette, hogy a közelgő karácsonyi ünnepekre mindenki

⁶⁴ A rémhírek terjesztése országos jelenség volt.

⁶⁵ Bernády György Közművelődési Alapítvány ~~video~~–~~videó~~gyűjteménye, Marosvásárhely, 1. sz. kazetta.

⁶⁶ Király; *Nyílt kártyákkal...* i. m., 49–150.

⁶⁷ Uo.

Formázott: Betűtípus: Nem Dólt

Formázott: Betűtípus: Nem Dólt

Formázott: Betűtípus: Dólt

szabadnapot kap; –Sabin Şimon a hadsereg nevében, Nistor Man, Vasile Pol, Dorel Pop, Alexandru Zaharagiu az ifjúság nevében, Báthory István, Sorin Moldovan, Aurel Sămărghiţan, Lestyán Ferenc, Fülöp Dénes, Szövérfi László, Ioan Neagoş (Segesvár), Viorel Truţă, Fodor Alexa, Vasile Fărcaş, Kádár Jenő és Cornel Gheorghe pedig az egyházak, vállalatok közösségeinek nevében. Az összes felszólaló az egység, a nyugalom, a közrend megőrzésére kérte a hallgatóságot, és arra, hogy vegyék fel a munkát és kezdjék el az újjáépítést a városban és a megyében.⁶⁸

Megjegyzés [Z2]: a lábjegyzetben i-vel szerepel

A két egykori pártlap, a Steaua Roşie és a Vörös Zászló helyett megalakult a *Cuvântul Liber*, illetve a *Népújság*. Délután ismét tanácskozársra ült össze az új hatalmi szerv, tisztázni a helyzetet és kiegészíteni a sorokat. Megalakult a Nemzetmentési Front Maros Megyei Ideiglenes Tanácsa (NMF MMIT). A tanácsba a fontosabb gyárak, üzemek, intézmények, a hadsereg és a történelmi egyházak küldöttei kaptak helyet, ezek között természetesen nem hiányoztak az ún. önjelölt küldöttek sem.⁶⁹

A tanács összetétele még mindig ideiglenesnek számított, várva a megye más részeiből, intézményeiből érkező küldötteket. A helyi lapokban közleményben értesítették a megye lakosságát, hogy „minden intézményi- és munkaközösség ismerik az igazán értékes szakembereket, akik a rossz emlékéú párt vezetői által teremtett áldatlan körülmények között is szakszerűen végezték el feladataikat. Ezeket az embereket kooptálni kell.”⁷⁰ A rend és fegyelem megőrzése mellett az új hatalmi szervek legfontosabb feladata az volt, hogy biztosítsák a lakosság számára az alapvető életfeltételeket: melegítés, világítás, élelmezés. 23-án első lépésként megalakult a lakosság élelmezéséért felelős biztosság, kinevezték a

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

⁶⁸ *Cuvântul liber*, 1989. december 24.

⁶⁹ A NMF MMIT tagjai 1989. december 23-án: Banciu Maria (bíró), Bancu Emilian (sebész), Báthori István (lakatos), Béres András (egyetemi tanár), Bíró Helén (pedagógus), Blasech Adrian (tehnikus), Bota Mihai (őrnagy), Ceuşan Alexandru (tanár), Chincişan Ioan (mérnök), Cătărig Ioan (mérnök), Ceuca Cornel (jogász), Csorkuly Sándor (munkás), Cojocarú Constantin (katonai parancsnok), Colceriu Anton (ezredes), Csibi János (tűzoltó), Dunca Ioan Ştefan (ügyvéd), Dăneşan Ioan (közgzdász), Dobre Enacu (tűzoltó), Făgăraş Angela (kereskedelmi alkalmazott), Fülöp Dénes (református lelkész), Florian Aurel (nyugdíjas), Farkas Gyula (esztergályos), Demeter András (egyetemista), Fănarú Constantin Adrian (lakatos), Fodor Elek (gépkezelő), Gudiú Mírcea (szerszámlakatos), Grecu Gheorge (egyetemi tanár), Hajdu István (tudományos kutató), Hunyadi András (rendező), Ilyés Kinga (színész), Jakabffy Attila (mérnök), Gálea Valer (mérnök), Gampe Árpád (programozó), Gheorghe Cornel (mérnök), Kiss András (közgzdász), Kádár Tünde Ildikó (mezőgzdász), Kocsis Sándor (egyetemista), Körmöczky Zoltán (mérnök), Incze Edmond (villanyszerelő), Moldovan Sorin (munkás), Király Károly (mérnök), Man Nistor (tanár), Moldovan Florin (egyetemista), Kincses Előd (ügyvéd), Markó Béla (író), Ballai Sándor (szobafestő), Szepessy László (laboráns), Szabó György (orvos), Şuteu Mírcea (almérnök), Szabó László (tűzoltó), Scrieciú Ioan (vezérőrnagy), Szász István (munkás), Sasu Emil (közgzdász), Sin Mihai (író), Sütő András (író), Pol Vasile (munkás), Rădescu Vlad (színész), Pop Dorel (mérnök), Todea Alexandru (pap), Olaru Dana (egyetemista), Tzala Gerhard (lakatos), Pol Mírcea (mester), Oltyán László (író), Teodoroescu Adrian (kereskedelmi alkalmazott), Timár Ferencz (tehnikus), Mihály József (fémforgácsoló), Vasluian Ioan (mérnök), Vodă Eugen (almérnök), Popa Emanoil (almérnök), Tökés András (tanár), Pleşa Octavian (orvos), Walter József (közgzdász), Jenei József (lakatos), Tárnaveanu Emil (mérnök), Faluvégi Attila (szerelő), Mal Ionel (munkás). *Cuvântul liber*, 1989. december 24.

⁷⁰ Uo.

mezőgazdaságért felelős munkatársakat és az orvosi ellátást koordináló munkacsoportot. A fenti bizottságok hatáskörébe tartozott a segélyszállítmányok megszervezése és szétosztása.⁷¹

23-án elkezdődött az üresen maradt városi vezetés megszervezése. Első ízben a megmozdulások során keletkezett ürt betölteni kívánó értelmiségiek, publicisták, tanárok (Weszely Tibor, Gálfalvi György, Cornel Moraru, Bazil Ceacoî) és ~~néhány-néhány~~ vállalat, üzem küldötte (Târnăveanu Emil) jelentkezett, akik megalakították az ideiglenes városi tanácsot, egyelőre szakbizottságok és végrehajtó bizottság felállítása nélkül. A városi tanács összetétele először magyar többségű volt. 24-én országos és megyei modell alapján megalakult az NMF Marosvásárhelyi Muncipiumi Ideiglenes Tanácsa. Tagjai a város különböző kulturális-oktatási intézményeinek, gazdasági vállalatainak, valamint -a hadsereg küldöttei közül kerültek ki. Az ideiglenes megyei tanács esetében is alkalmazott módszer alapján a hadsereg városi szinten is vezetőt jelölt ki saját soraiból. Mivel városi szinten nem létezett egy, Király Károlyhoz hasonlóan tekintélyes ellenjelölt, Ioan Judea ezredes komolyabb gondok nélkül szerezte meg az NMF ideiglenes városi elnöki tisztségét. Sanda Veronica Moldovan és **Weszely** Tibor voltak az alelnökök, a titkári pozícióba pedig Iuliu Suciut választották meg.⁷²

Megjegyzés [Z3]: lábjegyzetben i-vel szerepel

2. A forradalom intézményesülése, a régi-új elit Maros megyében és Marosvásárhelyen

A viszonylagos politikai stabilitást, ami az új hatalmi szerkezetet illeti, az NMF-törvény határozata hozta meg. A december 29-én keltezett rendelet szabályozta az NMF vidéki szervezeteinek hatáskörét, összetételét.⁷³ Az új törvény értelmében az NMF Maros megyei szervei igyekeztek stabilizálni a politikai helyzetet a megyében. 1990. december 31-én a kora délutáni órákban a megye településein újonnan megválasztott vezetőket tanácskozásra hívták.

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

⁷¹ Marosvásárhelyre Magyarországról érkeztek az első segélyszállítmányok már a rendszer bukását követő első napon.

⁷² A NMF Marosvásárhelyi ideiglenes tanácsának összetétele: Borbély László (közgazdász), Culcear Iuliu (hazafias gárdák), Cuticăpean Petru (tanár), Csiha Kálmán (református pap), Gálfalvi György (író, szerkesztő), ~~Györgybiro Györgybíró~~ Sándor (mérnök), Hajdu István (mérnök), Iosif Ovidiu (ügyvéd), Judea Ioan (ezredes), Király István (mérnök), Liebhart Mihail (sebész orvos), Moraru Cornel (szerkesztő), Mircea Liviu, Magyarai Lóránd Csaba (mérnök), Negruțiu Silviu (ortodox pap), Doru Oprișcan (mérnök), Ritz Tibor (lakatos), Roman Domide (kémikus), Szabó László, Somodi Gizella (mérnök), Târnăveanu Emil (mérnök), Tamás Lajos (ifjúsági küldött), Tamás Attila (orvos), Uifălean Sorin, Vuță Aurel (munkás), Weszely Tibor (tanár). Végrehajtó Bizottság: Ioan Judea elnök, Emil Târnăveanu, Weszely Tibor alelnökök, Iosif Ovidiu titkár, Liebhart Mihály, Borbély László, Uifălean Sorin, Király István, Gálfalvi György tagok. *Cuvântul liber*, 1989. december 24.

⁷³ *Cuvântul liber*, 1989. december 28.

A gyűlésen Ioan Judea elnöklete alatt, a megyei rendőri vezetőség jelenlétében tisztázták az eddig felmerülő politikai kérdéseket, elsősorban a rendőrség helyzetét.

Fontos bejelentésnek számított, hogy 29-től a rendőrség a Front alárendeltségébe került.⁷⁴ Jellemző, hogy az új városi vezető sem rendelkezett ebben az időpontban világos politikai jövőképpel, a létező gazdasági, szociális, kulturális struktúrák érintetlensége mellett tette le a voksát, tehát semmiben sem helyezkedett szembe a központi elvárásokkal. Judea új magatartásformát várt el a rendőrségtől, és kijelentette, hogy senkit sem menesztenek. Felkérte azokat a rendőröket, akik kihágásokat követtek el, hogy jelentsék ezt feletteseiknek, és kérjék az áthelyezésüket.⁷⁵ Megemlítette, hogy a cigányoknak ezek után nem jár az ingyen kenyér, csak mert sok a gyerek, és határozottan jelentette ki, hogy senkinek sem áll jogában leváltani a gyárak, üzemek vezetőit. Ugyanitt Gambra ezredes (a városi rendőrség volt és aktuális parancsnoka) közölte a jelenlevőkkel, hogy a megyében egyetlen rendőr sem dezertált.⁷⁶

—Az új rendelet értelmében január 3-én-án megyei vezetőségi szinten új választásokat szerveztek, hogy az új szervek a lehető legteljesebb mértékben lefödjék a megye területét. Király Károly a megyei tanács újralakulásán úgy fogalmazott, hogy a Front csupán helyettesíti a szétesett állami intézményrendszert, nem konkurál pártként más szervezetekkel.⁷⁷ Ami az NMF helyi szervei és az RKP, meg az előző rendszer kapcsolatát illeti, teljes mértékben alkalmazkodott a bukaresti irányvonalhoz. „Ami az egykori vezetőket és pártaktivistákat illeti, nem ránk tartozik, mi nem foglalkozunk a párt létezésével, az párttagok dolga.”⁷⁸

A január 3-i ülés viszont óriási téttel bírt helyi szinten. Ez az ülés hivatott szabályozni az új hatalmi szervekre jellemző káderfluktuációt, rögzíteni a kialakult politikai helyzetet, a megye új vezetőségét. Elvileg itt és most dőlt el, kik, milyen csoportok vezetik az új választásokig a megyét, mekkora szerepet kap a hadsereg, mi lesz a bukott elit sorsa. A pillanat jelentőségét azonnal fölmérték az egymással rivalizáló személyek, csoportok. Nem elhanyagolható tény a kérdés etnikai vetülete sem, pontosabban, milyen vezetői pozíciókat sikerül megszereznie, illetve megtartani az 1989 előtt háttérbe szorított, de az események után viszonylag jó pozíciókba jutott magyar elitnek.

⁷⁴ A NMF MMIT vezetőinek találkozása a Front és a rendőrség megyei képviselőivel. *ACJM*, 36/1990. leltári szám, 6. dosszié, 1. f.

⁷⁵ Uo. 2. f.

⁷⁶ Uo. 3. f.

⁷⁷ Uo. 4. f.

⁷⁸ Uo. 5. f.

A feszültségektől sem mentes ülésen a jelenlevők elfogadták a hadsereg képviselőinek, mint hatalmi tényezőknek a helyi vezetésben való részvételét: Ioan Scrieciu tartalékos vezérőrnagy, Bota Mihai ezredes és Țăra Vasile őrnagy.⁷⁹ Felmerült a december 22-én megyei elnöknek megválasztott Király Károly ún. funkcióhalmazása, vagyis milyen alapon töltheti be egy időben az NMF országos alelnöki tisztségét⁸⁰ és a Maros megyei elnöki tisztségét. Király Károly helyi és országos szintű presztízse, ismertsége, az új országos vezetőséggel ápoló jó kapcsolatai megakadályozták az esetleges rivális csoportokat (jelen esetben pl. a hadsereg képviselőit) abban, hogy kikényszerítsék a megyei elnöki tisztségből történő lemondását. Nem elhanyagolható tény az sem, hogy a jelen levő magyar küldöttek többsége határozottan kiállt Király mellett.

Ugyanezen az ülésen tisztázták az új Maros megyei vezetés összetételét is. Király Károly megmaradt a megyei tanács alelnöki tisztségében, de az erő- és etnikai egyensúly megtartása végett Scrieciu vezérőrnagyot, a katonaság támogatásával első alelnöknek választották. A két alelnöki tisztséget a Király által javasolt Gâlea Valer és Kincses Előd töltötte be. A megyei szervek összetétele a következőképpen alakult: Baculea Dan jegyző, bizottsági elnökök: Pop Dorel Ifjúsági bizottság, Man Nistor Oktatás és tudományért felelős bizottság, Virág György Gazdasági bizottság, Mihai Sin ~~Kulturális~~-Kulturális bizottság, Hârșan Viorel Ökológiai bizottság és Jakabffy Attila Kisebbségi bizottság.⁸¹

Az NMF területi szerveinek működését szabályzó rendelet értelmében január 8-án megalakult az ún. Megyei ~~polgármesteri~~-Polgármesteri hivatal-Hivatal (Primăria județului Mureș),⁸² az állami közigazgatás legfelső helyi szerve, kinevezték az ún. megyei polgármestert és a hivatal vezetését: Gabor Valeriu polgármester, Burkhárdt Árpád alpolgármester, Matei Viorica titkár, Chirpelean Ioan, Ceuca Cornel, Rettegi Károly, Ciurcă Nicolae, Walter József, Sándor Júlia tagok.⁸³

Romániában, így Maros megyében is a diktatúra szorítása miatt nem szerveződött meg egy jól körülhatárolt ellenzéki mozgalom. Többek között ennek tudható be az is, hogy a helyi pártvezetés összeomlását követő vákuumban egy viszonylag heterogén csoport jelentkezett, akik között az első fázisban megtaláljuk a tüntetők néhány vezéregyéniségét (Sorin Moldovan, Făgăraș Angela), illetve azokat a személyeket, akik erre a történelmi szerepkörre

⁷⁹ Mihai Bota a Hazafias Gárda Maros megyei parancsnoka volt. Vasile Țăra a Honvédelmi Minisztérium helyi alakulatánál töltött be őrnagyi tisztséget.

⁸⁰ Január 6-tól Király Károly az NMF központi szervezetének egyik alelnöke, a nemzetiségi ügyekért felelős képviselője volt.

⁸¹ Novák-László: *A szabadság terhe...* i. m., 38–42.

⁸² A prefektúra intézményének korabeli megnevezése.

⁸³ *Cuvântul liber*, 1990. január 9.

önként, küldetéstudattal jelentkeztek: egykori politikai foglyok (Man Nistor), Ceaușescuval szembeforduló értelmiségiek, egykori nómenklaturisták (Sütő András, Király Károly). Az idő múlásával, december 23-án ez a csoport kiegészült a különböző megyei gazdasági egységek, kulturális intézmények, egyházak és a hadsereg képviselőivel. Az első órákban, napokban a közös ellenségkép és a hatalomváltás okozta zűrzavar orvoslása fogta össze ezt a minden szempontból heterogén csoportot.

A tüntető munkások vezetői és a gyárak küldöttei egyértelműen a műszaki értelmiség felé billentették a mérleg nyelvét. Az NMF Maros megyei szervezetének társadalmi összetétele az első fázisban a következőképpen alakult: orvosok (3), technikusok, mérnökök, közgazdászok (23), ügyvédek, jogászok (4), humán (színész, író, szerkesztő, tanár, diák) értelmiségiek (18), egyházak (2), munkások, parasztok (18), katonák, tűzoltók (7). A munkás és paraszt származású tanácsstagok jelenlétét két tényezővel magyarázzuk: a tüntetők közül kiválasztott tagok, illetve a társadalmi egységet és szolidaritást példázni kívánó gesztus. Számuk az állandó káderfluktuáció következtében, valamint a politikai élet lassú professzionalizálódásával, a politikai pártok megjelenésével folyamatosan csökkent. A gyárak, üzemek második vonalából érkező technokraták szaktudására szükség volt az átmenet nehézségei közepette is. A politikailag nem kompromittálódott értelmiségiek elméleti tudásukkal, világszemléletükkel járultak hozzá az átmenet nehézségeinek leküzdéséhez.

Nyilvánvaló volt, hogy a közvélemény kritikájának leginkább kitett megyei és városi tanácsba nem kerülhettek be elvileg olyan személyek, akik magas szintű politikai tisztséget tölthettek be a ~~Ceaușescu~~-Ceaușescu-korszakban. Kivételt Király Károly, Sütő András vagy Ion Scricieiu jelentettek. Király és Sütő KB-tag, illetve póttag volt, Scricieiu pedig vezető katonatisztként tagja volt a hatvanas évek végén a megyei pártbizottságnak. Sütő (aki január elején amúgy is lemondott Markó Béla javára) és Király esetében a nemzetiségi jogokért történő kiállás, kvázi disszidensként való megítélésük adott legitimitációt és ismertséget, Scricieiu pedig a diktatúra puhább időszakában töltött be; a közvélemény számára teljesen ismeretlen tisztséget.

—Az NMF Maros megyei vezető szerveinek megválasztásakor két fontos kérdés merült fel: a hadsereg képviselőinek jelenléte, illetve az etnikai összetétel. Köztudott dolog, hogy a decemberi romániai eseményekben jelentős szerepet játszott a hadsereg, mind Nicolae Ceaușescu megbuktatásában, mind a bukás előtti tüntetések elleni megtorlásokban.⁸⁴ Egy dolog biztosnak mondható: Iliescu és csapata a hadsereg támogatása nélkül nem vehette

⁸⁴ A hadsereg szerepéről lásd: *Armata română în revoluția din decembrie 1989*. Coord. Costache Codrescu, Institutu de Istorie și Teorie Militară, București, 1994., Peter Siani-Devis: *Revoluția română din decembrie 1989*. Humanitas, București, 2006, 82–206.

volna át a hatalmat és hosszú távon nem is tarthatta volna azt meg. A széteső párt- és állami szervek hiányában, a rendőrség és a Securitate-Szekuritáté kompromittálódása miatt, a népfelkelés mellé álló, szegényfoltjait részben így feledtető hadsereg számított lényegében az egyetlen biztos pontnak.

A bukaresti vezetés nem lehetett biztos abban, hogy adott helyzetekben a széteső vidéki politikai szervezet milyen helyi csoportok veszik át. A hadsereg a maga centralizált rendszerével viszont képes volt megtartani a belső egységét és a kontrollját egyaránt.

Másrészt pedig a hadsereg, mind-mint a nemzeti egység és az ország védelmező intézményeként, tudatában is volt ennek a szerepkörnek és igyekezett tenni is ennek érdekében. Véleményünk szerint ezzel magyarázható, hogy ahol lehetőség nyílt és az új elitnek nem fejtettek ki ellenállást, ott a hadsereg képviselői kulcspozíciókat töltöttek be a rendszerváltás első pillanataitól (Szatmár, Nagyvárad).⁸⁵

Megyei szinten, mint említettük, Scriciu nyugalmazott vezérőrnagy kapta meg a legmagasabb elérhető tisztséget a hadsereg számára. Scriciu bekerülése a hatalmi szervekbe azért volt nehezebb, mint a Judea ezredesé, mert a megyei tanács alakult meg elsőnek, jórészt oda kerültek mind a tüntetők vezérei, mind pedig a rendszerváltásban részt venni kívánó csoportok. -Amint láttuk, maga az új megyei elnök, Király Károly fogalmazott meg kritikát a hadsereg túlzott szerepvállalása ellen. Király Károly személye viszonylag elmozdíthatatlannak számított, de állandó távolléte miatt gyakorlatilag Maros megye élén is nyugalmazott katonatiszt állt. Azzal, hogy Király saját maga által javasolt embert juttatott több vezető pozícióba (Gâlea Valer, Kincses Előd, Virág György), etnikai szempontból is egy viszonylagos egyensúlyhelyzet alakult ki.

Király Károly személyében egykori nómenklaturista, magyar származású vezetője volt Maros megyének. A diktatúra bukásának pillanatában ő volt az a személy, aki kellő ismertséggel, tapasztalattal rendelkezett ahhoz, hogy az események élére álljon, és, hogy Bukarestben és Marosvásárhelyen is egyaránt elfogadják. A hetvenes évek elején került ki a pártvezetésből, önkéntes alapon.⁸⁶ Ez viszonylag elegendő időintervallum volt ahhoz, hogy a köztudatban megkopjon a pártaktivista múltja, habár, mint említettük, történtek erre nem túl erőteljes utalások.

A Szabad Európa Rádióban elhangzott, a pártszervekhez intézett levelei, amelyben a diktatúra nemzetiségpolitikáját bírálta, nagy népszerűséget szereztek számára a magyar lakosság

⁸⁵ Lásd Sárándi Tamás erre vonatkozó kutatásait ugyanebben a kötetben: Sárándi Tamás: „... itt nem politikáról van szó, hanem nacionalizmusról.” *Az 1989–1990-es események Szatmárnémetiben.*

⁸⁶ Novák: *Aranykorszak? ... i. m.*, 80.

körében. A személyéről, az őt ért támadásokról szóló, néha misztikus történeteket szinte mindenki ismerte. Jó kapcsolati tőkével rendelkezett Bukarestben, az új vezetés egykori pártapparátusbeli részlegét személyesen is ismerte. Úgy tűnt, Király személye az első napokban mindenki számára garanciát jelentett. Bukarest és Iliescu azt remélhette tőle, hogy Maros megye nem fog radikális lépéseket tenni, a marosvásárhelyi magyarok pedig az etnikai ügyek képviselőjeként tekintettek rá. A helyi románság és a román elit pedig azt nyugtázhatta, **hog**y habár magyar vezető került a megye élére, legalább olyan személyről van szó, aki valamikor integrált része volt a román államvezetésnek.

Ami az etnikai arányok tiszteletben tartását illeti – elsősorban a magyar képviselők jelenlétére vonatkozóan – már az első pillanatokban kihangsúlyozták annak fontosságát. Megjegyzendő, hogy a kérdés érzékenységet a román képviselők többsége is belátta már az elején, és a rendszerváltás első napjaiban komolyabb kifogások ez ellen nem hangzottak el. A román fél számbeli túlsúlya amúgy egyetlen szinten sem került veszélybe, ugyanakkor **a** magyarok is elfoglalhattak néhány fontos pozíciót. Megyei szinten ebben nagy szerepet játszott Király Károly, aki, mint említettük, megfelelő taktikai érzékkel hozott pozícióba néhány személyt a közvetlen környezetéből.

Az 51 tagú megyei tanácsban 28 román képviselőt választottak be, 20 magyart és három németet. A megyei tanács végrehajtó bizottságának öt román és négy magyar nemzetiségű tagja volt. A városi tanácsnak 13 magyar tagja volt, 12 román és egy német. A tanács élén Judea ezredes személyében román elnök volt, a városi végrehajtó bizottságban pedig négy-négy román és magyar, illetve egy német tag volt.⁸⁷ Azokban az **az** elsősorban politikai intézményekben (megyei és városi tanácsok), ahol jelentős személyi cserék történtek, a marosvásárhelyi és Maros megyei magyarság számarányának megfelelően jutott pozíciókhoz. Ugyanakkor megjegyzendő az a tény is, hogy a fent említett, a közvélemény előtt ismertebb intézményeket leszámítva máshol (rendőrség, közigazgatás, gazdasági egységek, országos alárendeltségű intézmények) nem került sor jelentősebb mértékű személycserére.

Január folyamán a román politikai élet jelentős változásokon ment keresztül. Tucatnyi politikai szervezet jelent meg, újjászerveződtek a történelmi pártok is (Nemzeti Parasztpárt és a Nemzeti Liberális Párt), amelyek egyre erőteljesebben hallatták hangjukat, bírálva a Front mérsékelt reformpolitikáját. A kialakult helyzetet az új vezetés azzal oldotta meg, hogy a

---

⁸⁷ Judea ezredes emlékirataiban kifogásolta ezt a felállást is, Emil Târnaveanu vegyes (román–magyar) származására utalva nem kevesebbet állított, mint **azt**, hogy a magyarok túlsúlyban voltak a városi tanácsban. Judea: *Cumpăna lui martie... i. m.*, 39.

Front hivatalos párttá alakult és a Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa (NEIT) nevet felvevő új vezető szervbe (50%-os arányban) bekerültek a politikai pártok képviselői is.

A Front önálló politikai párttá történő átalakulása mérföldkőnek számított a vidéki szervezetek életében. Nagymértékben meghatározta az illető település politikai palettájának alakulását, új erőviszonyait és nem utolsósorban azt is, hogy a Front, mint párt, milyen stratégiát alkalmaz a helyi jellegű problémák megoldására.

Az immár párttá alakult Front Maros megyei szervezete február 17-én tartott egyeztető ülést a pártok képviselőivel. A Maros megyei NEIT pedig rá két napra, február 19-én alakult meg. A NEIT megalakulása körüli viták ismét felszínre hozták azokat a kérdéseket, amelyeket az új hatalmi szerveknek nem vagy csak részlegesen sikerült megoldaniuk az elmúlt közel másfél hónapban. Első helyen az egyre erősödő etnikai (román–magyar) feszültség volt: Király Károly megyei elnökségének, többnyire katonai vezetők által vitatott jogszerűsége.⁸⁸

Az új választások, átszervezések után a NEIT Maros megyei bürojának összetétele a következőképpen alakult: Király Károly elnök, Ioan Scricciu első alelnök, Kincses Előd, Gâlea Valer, Pleșa Octavian alelnökök, Pătrașcu Gheorghel titkár, Man Nistor, Pop Dorel, Jakabffy Attila, Virág György, Grozav Mihai (Nemzeti Liberális Párt), Florian Aurel, Micu Dumitru (Szociáldemokrata Párt), Veres Károly (Független Magyar Párt), Pop Dumitru (Vatra

Formázott: Betűtípus: 12 pt

⁸⁸ A NEIT Maros Megyei Tanácsának alakuló ülése, 1990. február 19. *ACJM*, 36/1990. leltári szám, 6. dosszié, 157–158. f.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Românească), Körmöczki Zoltán (RMDSZ), Buts Walter (Német Demokratikus Szövetség).⁸⁹
Február 17-én megalakult a NEIT marosvásárhelyi szervezete is.⁹⁰

3. Az RMDSZ megszervezése, etnicizálódó átmenet Marosvásárhelyen és Maros megyében

Az átmenet egyik legvitatottabb kérdésének az előző rendszerhez kapcsolódó elitek sorsa és az új hatalomnak a bukott rendszerhez való viszonyulása számított helyi szinten is. Az új bukaresti vezetés már az első napoktól kezdődően egy sor gesztussal, később pedig rendeletekkel egyértelművé tette, hogy nem áll szándékában egy számára zavaros és politikailag bizonytalan manőverbe kezdeni ebben a kérdésben. Az új hatalom birtokosai azzal is tisztában voltak, hogy a bukott rendszerhez különböző szálakkal kötődő elitcsoportok akkora politikai és gazdasági súllyal bírnak, hogy azok megbolygatása komolyan veszélyeztethetné az amúgy is törekeny új hatalmi szervek létét, működését.

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

⁸⁹ A NEIT Maros megyei tanácsának összetétele: Cojocar Constantin (tábornok, a marosvásárhelyi helyőrség parancsnoka), Țira Vasile (tiszt), Bota Mihai (Hazafias Gárda), Șincan Gheorghe (ortodox esperes), Lestyán Ferenc (katolikus esperes), Fülöp Dénes (református lelkész), Todea Alexandru (görög katolikus érsek), Gingulescu Mihai (színész), Kincses Elemér (rendező), Markó Béla (író), Mihai Sin (író), Tökés András (tanár), Man Nistor (tanár), Rác Gábor (egyetemi tanár), Jakabffy Attila (mérnök), Boilă Lucian (egyetemista OGYI), Vlad Rădescu (színész), Kincses Előd (ügyvéd), Rózsa József (ügyvéd), Băculea Dan Eugen (jogász), Kerek István (orvos), Virág György (mérnök), Király Károly (közgazdász), Gălea Valer (mérnök), Turcu Dumitru (mérnök), Catarig Iona (mérnök), Solyom Péter (mérnök), Pintilie Ioan (nyugdíjas), Șagău Mihai (földműves), Urcan Gheorghe (kollektivist), Márton Dénes (tanár), Magyarasi László (technikus), Lokodi Ernő (asztalos), Moldovan Nicolae (szerelő), Olariu Iacob (mérnök), Moldovan Sorin (munkás), Pop Dorel (almérnök), Péter Béla (mérnök), Pătrașcu Gheorghe (közgazdász), Fănuș Adrian (munkás), Bíró Dezső (munkás), Kolozsvári Zoltán (mérnök), Ganea Viorel (munkás), Cioată Mili (mérnök), Körmöczki Zoltán (mérnök), Theil Peter (tanár), Scheinber Erhard, Argint Dumitru (mérnök), Tabără Eleonora (mérnök), Gáll Ferenc (NMF elnök Szováta), Pleșa Octavian (Nemzeti Parasztpárt), Juncu Nicolae (Nemzeti Parasztpárt), Măgureanu Mircea (Nemzeti Liberális Párt), Grozav Mihai (Nemzeti Liberális Párt), Florian Aurel (Szociáldemokrata Párt), Matei Viorel (Szociáldemokrata Párt), Pokorny László (Partidul Ecologist din România), Lungu Mihai, Partidul Ecologist din România, Lakatos Sándor (Független Magyar Párt), Veres Károly (Független Magyar Párt), Borz Grigore, Partidul Democratic Ecologist, Hârșan Magdun Viorel, Partidul Democratic Ecologist, Vintilă Adela (Demokratikus Szocialista Párt), Micu Dumitru (Demokratikus Szocialista Párt), Mureșan Gheorghe (NMF), Tușnea Vasile (NMF), Buzdugan Lazăr (Politikai Foglyok Egyesülete), Rusu Sabin (Politikai Foglyok Egyesülete), Pop Dumitru (Vatra Românească), Ploieștenau Grigore (Vatra Românească), Dósa Jenő (RMDSZ), Szász Gyula (RMDSZ), Pop Petru Relu (Igazság Egyesület), Badiu Ioan (Testvériség Roma Egyesület), Német Demokratikus Szövetség -- betöltetlen. Uo. 165. f.

⁹⁰ A NEIT marosvásárhelyi szervezetének összetétele a következőképpen alakult: Végrehajtó Bizottság: Judea Ioan elnök, Țirnăveanu Emil, **Weszely Tibor**, Gheorghe Cornel alelnök, Iosif Ovidiu titkár, Liebhart Mihai, Borbély László, Uifălean Sorin, Király István, Gálfalvi György, Ceacoi Bazil, Moldovan Voicu, Kovács István, Pop Florian, Morariu Silviu.

A NEIT marosvásárhelyi szervének összetétele: Borbély László, Culcear Iuliu, Curticăpean Petru, Csiha Kálmán, Gálfalvi György, Györgybíró Alexandru, Hajdú István, Judea Ioan, Király István, Liebhart Mihai, Magyar Lóránd, Mircea Liviu, Moraru Cornel, Negruțiu Silviu, Oroian Gheorghe, Oprișcan Doru, Ritz Tibor, Roman Domide, Somogyi Gizella, Szabó László, Tamás Attila, Tamás Lajos, Țirnăveanu Emil, Uifălean Sorin, Vuță Aurel, **Weszely Tibor**, Mureșan Ioan, Ceacoi Bazil, Bosoancă Traian, Gheorghe Cornel, Pop Călin, Mincu Ioan, Moldovan Voicu, Dunca Ioan, Petriș Tiberiu, Iosif Ovidiu, Moldovan Dumitru, Nicolae Elena, Solyom Ferencz, Székely Erzsébet, Molnár Kovács István, Csire Dénes, Ungvári Imre, Szepessy László, Frunda Károly, Pop Florian, Galaftion Alexandru, Marian Nicolae, Morariu Silviu, Cantar Mircea, Puni Silviu. *Cuvîntul liber*, 1990. február 20.

Formázott: Kiemelt

Formázott: Kiemelt

A rendszerváltás első napjaiban az új vezetők többsége Maros megyében is elsősorban stabilitásra vágyott, igyekeztek elkerülni a helyi elszámoltatásokat, feszültségkeltést abban, a többször is hangsúlyozott reményben, hogy az igazságszolgáltatás menet közben teszi a dolgát és rendezi ezt a kérdést.⁹¹

Fontos szempont, főleg az események későbbi alakulását illetően, hogyan tekintett az új vezetőség a régi elitre. Az új hatalmi szervek román tagjainak egy jelentős része a különböző párt- és állami szervek személyi állományában elsősorban az államiság, a közigazgatás képviselőit látták, kevésbé egy elnyomó rendszer végrehajtóit. Természetesen, ez alól kivételt képezett a kimondottan politikai intézmények csúcsvezetősége vagy a decemberi események során esetlegesen kompromittálódott katonai vagy rendőrségi és securitate szekuritátés alkalmazottak. A kollektív bűnösség elve egy adott intézménnyel szemben (talán a Securitate-Szekuritáté képvisel esetenként kivételt) részükről sose merült fel. A katonaság soraiból kikerült vezetők többsége a nacionalizmus felé hajló konzervatívizmust képviselték, számos állami, intézményi struktúrában a személyi kontinuitást támogatták.

Egy 1990 márciusában keltezett iratból kiderül, hogy a régi rendszer kádereinek átmentésében létezett egyfajta szervezettség helyi szinten is. Az új hatalmi szervek az egykori pártaktivistákat új munkahelyekre irányították. Egy, március 5-én keltezett iratban ~~azon~~ azokaz a Maros megyei aktivistákat sorolták fel, akiket ugyan kihelyeztek más munkakörbe, de az adott intézmény nem fogadta vagy az illető aktivista nem fogadta el a felkínált új állást.

A cukorgyárba, a tanfelügyelőségre, a megyei könyvtárba, a statisztikai hivatalba, az egészségügyhöz és más helyi intézményekhez helyeztek ki embereket. Március elejéig a megyei KISZ-KISZ-szervezet 75 tagjából 65-nek találtak állást, a Szakszervezet 24 tagja közül mindenki új munkahelyhez jutott. Az új szervek ezek után szándékoztak felvenni a kapcsolatot az egykori községi párttitkárokkal, rendezni azok helyzetét.⁹²

A rendszerváltás hevében, annak első napjaiban ténylegesen a rend helyreállítása volt az elsődleges cél, viszont az idő múlásával, a helyzet stabilizálódásával fokozatosan előkerültek az átmenet problematikus kérdései is. Az NMF Maros Megyei Tanácsának januári összesítésében már körvonalazódtak a főbb problémakörök. Számos beadvány érkezett a megyei tanácshoz, amelyekben különböző üzemi, gyári munkasközösségek azt nehezményezték, hogy nem váltották le az előző rendszerhez kötődő vezetőket.⁹³ Ugyanakkor

⁹¹ Kivételt néhány település képezett: Hargita és Kovászna megye, vagy Kudzsir városa.

⁹² A NMF MMIT január 23-i ülésének jegyzőkönyve. AJCM, 36/1990. leltári szám, 6. dosszié, 25–26. f.

⁹³ Beadvány érkezett az Augusztus 23. bütorgyárból. Az ICSMI-ICSMI-től (Ipari Termékeket Forgalmazó Állami Vállalat) 180 aláíró azt nehezményezte, hogy Carmen Banc, az egykori megyei első titkár, Iosif Banc rokona, 1989 előtt visszaélt politikai hatalmával és ennek ellenére sem váltották le. Az ICSAP (Élelmiszer)

több iskolából is azt jelezték, hogy nincsenek megelégedve az új vezetőséggel. Több, külföldre távozott román állampolgártól érkeztek olyan jelzések Maros megyében is, hogy vissza szeretnének térni az országba, és néhányan az állami tulajdonba került lakásaikat is vissza akarják szerezni.⁹⁴

—A fentiekhez hasonló vitás kérdések már január elejétől tárgyat képezték az NMF Maros Megyei Tanácsa üléseinek. Az egyik ülésen Tőkés András képviselő felvetette a ~~Securitate-Szekuritáté~~ kérdését, pontosabban, hogy tisztázni kellene a helyzetüket, mert féltő, hogy eltűnnek a besúgók iratai. Scriciu vezérőrnagy azzal ellenérvelt, hogy meg kell őrizni a stabilitást, az igazságszolgáltatás dönt ezekről a kérdésekről.⁹⁵ A megyei első alelnök közölte, hogy Constantin Cojocaru megyei katonai parancsnok hamarosan ismertetni fogja az általa végzett elemzés eredményeit a ~~Securitate-Szekuritáté~~ embereit illetően, hogy kit hová helyeznek, kiket nyugdíjaznak, kiknek a tevékenységét ~~vizsgálják-vizsgálják~~ majd ki.⁹⁶

Január 13-án Traca Tiberiu és Ciobota Ioan, a Katonai Ügyészség képviselői beszámoltak az eddigi eredményekről. ~~Beszámolójukból-Beszámolójukból~~ szinte teljes mértékben hiányoztak a konkrétumok. A vizsgálóbizottság tagjai kész és konkrét válasszal alig rendelkeztek, még a 21-én este letartóztatott és bántalmazott személyek ügyében sem.⁹⁷

A forrásokból kiderül, hogy a kádercsere kérdése nem csak az elit szintjén jelent meg, a különböző munkaközösségek egyre erőteljesebben követelték a régi rendszerben vezető pozíciókat betöltő személyek távozását, leváltását. A Front vezetőségéhez rengeteg beadvány érkezett január során. Egyes munkaközösségek esetenként a teljes régi vezetőséget le kívánták váltani.

Január 24-én⁹⁸ kisebb, spontán tüntetés zajlott le, amelyen a résztvevők erőteljesebb fellépést kértek a Front vezetőségétől a munkahelyi vezetők leváltása ügyében, követelték, hogy tisztázzák a ~~Securitate-Szekuritáté~~ helyzetét, illetve azt, hogy kik lóttak Marosvásárhelyen a tömegbe. A tüntetésen Kincses Előd mondott beszédet. Kincses kihangsúlyozta, hogy személyes véleményét osztja meg a hallgatósággal, nem a Front nevében beszél. Sürgette az elmaradt felelősségre vonást, ugyanakkor határozottan elutasította annak kollektív formáját.

Vállalat) egy munkaközössége Langa Olimpiu ellen gyűjtött aláírásokat, a Marosvásárhelyi Polgármesteri Hivatal egy csoportja Matei Viorica, a megyei ~~RKP-RKP~~-bizottság egykori tagja, ellen emelt kifogásokat, a régi -IFET-nél (Fafeldolgozó Vállalat) pedig Argint Dumitru személye kavart vegyes érzelmeket. Uo. 105. f.

⁹⁴ A NMF MMIT VB január 26-i ülésének jegyzőkönyve. *AJCM*, 36/1990. leltári szám, 6. dosszié, 105. f.

⁹⁵ A NMF MMIT január 8-i ülésének jegyzőkönyve. Uo., 34. f.

⁹⁶ Uo., 35. f.

⁹⁷ A NMF MMIT január 13-i ülésének jegyzőkönyve. Uo., 51–53. f.

⁹⁸ Más források szerint 13-án.

Kincses felhívta a résztvevők figyelmét, hogy különbséget kell tenni a régi kommunista mozgalmisták és az RKP későbbi káderei között.⁹⁹

A megyei Front vezetősége megosztott volt ebben a kérdésben. A többség nem kívánt radikális fellépést, ellentétében Kincses Előddel vagy Jakabffy Attilával, akik hamar a kérdés egyfajta szószólóivá léptek elő.¹⁰⁰ A kérdéses vezetők döntő többsége román származású volt, az őket bíráló új vezetők és munkaközösségek többsége pedig magyar. A probléma rohamosan etnicizálódott. Az említett magyar vezetők a kettős (nemzeti és politikai) elnyomás okozóit látták a régi elit tagjaiban, és az utca minimális támogatásával igyekeztek minél korábban dűlőre vinni ezt a kérdést, sokszor nem számolva azzal sem, hogy ezt a folyamatot központi szinten sem támogatják. Februárban egy megyei ~~ülésén-ülésen~~ Kincses Előd arról is beszámolt, hogy megbeszélése volt néhány katonatiszttel, akikkel nézeteltérései támadtak.¹⁰¹ A bejelentés arra enged következtetni, hogy Kincses és a hadsereg néhány tisztje között a fenti problémák komolyabb nézeteltéréseket okoztak.

—Az átmenet kérdései között kiemelkedő szereppel bírt a gazdasági instabilitás is. A jelentésekből az tűnik ki, hogy az általános helyzet egyáltalán nem volt megnyugtató. Január második felében is léteztek olyan üzemek, amelyek az előző évekhez képest 50%-~~alatt~~ teljesítettek, és a legtöbb gazdasági egységben, a már említett politikai ügyek miatt, forrott a hangulat.¹⁰²

Az oktatásban sem volt sokkal stabilabb a helyzet. Petra Elena tanfelügyelőségi küldött jelentése alapján januárban 790 megoldásra váró kéréssel kellett szembenéznük, amelyek között szerepelt: a külföldről visszatért egykori tanárok, akik helyett közben másokat neveztek ki, a magyar osztályokban tanító román tanárok, a megyébe visszatérni akaró kihelyezettek. A jelentés szerint ezen kérdések 35%-át oldották meg január végéig. Választásokat tartottak az iskolákban, de még így is legalább 50 panasz érkezett a tanfelügyelőséghez. Új iskolai választásokat nem engedélyeztek.¹⁰³ A történésekből világosan kiderül, hogy a politikai vihart túlélő, pozícióit megőrző régi gazdasági és kulturális elit mindenképp a status quo megőrzésében volt érdekelt.

A gazdasági kérdésekben is ütköztek a vélemények. Az időközben újraalakult történelmi pártok a magántulajdon teljes visszaállítását szorgalmazták, a Front több képviselője pedig (Iliescuval az élen) egyfajta átmenetet képzelt el megoldásként. A kollektív gazdaságok

⁹⁹ Bernády György *Közművelődési Alapítvány* ~~video-vidéo~~gyűjteménye, Marosvásárhely, 4. kazetta.

¹⁰⁰ A NMF MMIT VB január 26-i ülésének jegyzőkönyve. *AJCM*, 36/1990. leltári szám, 6. dosszié, 99. f.

¹⁰¹ A NMF MMIT január 29-i ülésének jegyzőkönyve. Uo., 136. f.

¹⁰² A NMF MMIT január 13-i ülésének jegyzőkönyve. Uo. 66. f.

¹⁰³ Uo., 95–96. f.

esetében pl. a szövetkezeti státust kívánták megtartani.¹⁰⁴ A falvakban felemás volt a helyzet. Egyes helyi tanácsok saját szakállukra felosztották a kollektívek vagyonát, mások nem. Januárban Maros megyében hat felosztásról volt tudomása az új vezetésnek. – A Front vezetősége némiképp moderálni szeretne volna ezt a jelenséget, a takarmány- és az állatállomány közötti egyensúly megtartása végett is.¹⁰⁵

A marosvásárhelyi és a Maros megyei átmenet legkényesebb pontja az etnikai kérdés lett. A nemzetiségi szempontból vegyes Marosvásárhely lakossága közös örömként élte meg a diktatúra bukását. Az előző rendszer diszkriminatív politikája miatt felhalmozódott feszültségekre egyfajta katarzisként hatott a rendszerváltás, aminek számos nyilvános gesztussal is hangot adtak az események szereplői. A hatalmi pozíciókba került új elit magyar tagjai két nyelven szóltak a tömeghez, újra és újra kihangsúlyozva a két nép közötti testvériséget.¹⁰⁶ A román elit többsége, mint említettük – habár számára nem bírt ugyanakkora tétellel, mint a magyarok esetében – az első pillanattól elfogadta ezt és azt is, hogy a tisztségek leosztásában figyelembe kell venni az etnikai arányokat is.¹⁰⁷

A tömegek szintjén az ún. *communitas* érzése látszott győzedelmeskedni, az etnikai hovatartozást felülírta a közös ellenséggel szembeni összefogás.¹⁰⁸ A fent említett tények fényében az első napokban úgy tűnt, hogy az átmeneti nehézségek ellenére is az NMF helyi szervei nagyobb figyelmet fognak szentelni a nemzetiségi követeléseknek. Azzal viszont sokan tisztában voltak, hogy az elmúlt húsz éve miatt (is) a felszín alatt, etnikai töréspontok mentén is feszültségek húzódnak, amelyek adott feltételek között, különböző formát öltve, előtörhetnek.

–Ezt a helyzetet elsőként marosvásárhelyi értelmiségi csoportok reagálták le. A *Látó* és a *Vatra*¹⁰⁹ folyóiratok munkaközössége néhány tagjának kezdeményezésére sor került egy, magyar és román értelmiségiek közötti találkozóra. A cél az volt, hogy megvitassák, kibeszéljék a legégetőbb problémákat. A tanácskozást követő első közleményben jelezték, hogy megalakult a Tîrgu-Mureş – Marosvásárhely Baráti Platform (Platforma prieteniei de la

¹⁰⁴ Domokos Géza emlékirataiban beszámol egy közte és Ion Iliescu között lezajlott beszélgetésről, amelyben szó esett a mezőgazdaság jövőjéről is. Iliescu a beszámoló szerint nem volt túl határozott ebben a kérdésben, egyfajta svéd szövetkezeti mintáról beszélt. Domokos Géza: *Esély I.* Pallas Akadémia, Csíkszereda, 1996, 136.

¹⁰⁵ A NMF MMIT VB január 26-i ülésének jegyzőkönyve. *AJCM*, 36/1990. leltári szám, 6. dosszié, 98. f.

¹⁰⁶ Novák-László: *A szabadság terhe*... i. m., 23–38.

¹⁰⁷ Uo.

¹⁰⁸ Rogers Brubaker megfogalmazásában etnikai hovatartozástól mentes szolidaritás jött létre. Az emberek a nemzeti szolidaritás befogadó „civil” formáját élték át. A forradalmat úgy élték át és fogták fel, mint ilyen vertikális szembenállást nép és rendszer között, az etnikai hovatartozás horizontális különbségei háttérbe szorultak. Rogers Brubaker – Feischmidt Margit – Jon Fox – Liana Grancea: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*. L Harmattan, Budapest, 2011, 128.

¹⁰⁹ Az 1971-ben, Romulus Guga által alapított kulturális folyóiratról van szó.

Tîrgu-Mureş – Marosvásárhely).¹¹⁰ Az egyik megfogalmazott célkitűzésük az volt, hogy új alapokra helyezze a román–magyar kapcsolatokat a városban. Az aláírók, a nyilatkozat szerint, elsődleges fontosságúnak tartották, hogy minden értelmiségi közösen lépjen fel a sovinizmus, nacionalizmus ellen, hogy elkerüljenek bármilyen erőszakos cselekményt, bármilyen egyéni vagy közös bosszúállást, gyűlöletet.¹¹¹ Leszögezték, hogy mindkét fél a maga közösségén belül igyekszik ezeket a célokat megvalósítani,¹¹² és ebben a munkájában a tömegtájékoztatási eszközöket fel fogják használni, egyúttal felkérték a különféle egyházak lelkészeit ezen eszmék támogatására. Kijelentették, hogy az új politikai, közigazgatási, társadalmi és kulturális szervezetek megszervezésénél a hozzáértést és a morális kompetenciákat kell újra figyelembe venni. A közlemény több olyan elvi kérdést (nacionalista megnyilvánulások, elitsere kompetencia alapján stb.) is érintett, amelyek, amint az a későbbiekből is kiderült, az együttélés alapproblémáivá váltak.

Formázott: Betűtípus: 12 pt

Az értelmiségi tanácskozás egyes résztvevői érzékelték, hogy nyilvánosan is lépni kell az együttélés kérdésben, értelmezni kell a jelentkező problémákat, hisz a megyében és a városban megjelentek az első olyan hírek, amelyek etnikai feszültséget is feltételeztek a háttérben. A *Cuvântul liber* 1990. január 12-i számában V. Cribdilean azt sérelmezte, hogy a külföldről jövő, gyógyszer-, ruha-, élelmiszer-segélyeket „preferenciálisan” osztják szét, ahol a katolikus és református egyházak elsőbbséget élveznek a legnagyobb lélekszámú ortodox egyházzal szemben.¹¹³ Hasonló jelenségről nyilatkozott a főtéri ortodox katedrális lelkésze is.¹¹⁴

A decemberi székelyföldi lincselések és az ún. románüldözés kérdése a helyi román médiában is megjelent, és ennek hatására a politikumnak is reflektálnia kellett erre. A jelenséget Maros megyében már a kezdetektől összekapcsolták a rendszerváltás során történt szovétai eseményekkel, amelyek során a volt polgármester és három milicista lakását feldúlták, az egykori propaganda-titkár házáat pedig felgyújtották.¹¹⁵

Politikai szinten, a megyei tanácsnál, az eddigi források alapján, január 8-án került nyíltan szóba az, hogy esetenként etnikai feszültségek léteznének a megye területén. Az NMF MMIT ülésén Mihai Gingulescu kifejtette, hogy „Sajnálatos módon úgynevezett ~~–~~ bocsássanak meg

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: 12 pt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹¹⁰ *Cuvântul liber*, Platforma prieteniei de la Tîrgu-Mureş – Marosvásárhely.

¹¹¹ *Cuvântul liber*, 1989. december 29.

¹¹² Ezt a módszert alkalmazták 1945-ben az RKP-ban is, amikor párt egyes helyi szerveiben román–magyar ellentétek jelentkeztek. Ez esetben minden pártagnak a saját etnikai közösségében található osztályellenségre kellett fókuszálnia.

¹¹³ *Cuvântul liber*, 1990. január 12.

¹¹⁴ Bernády György *Közművelődési Alapítvány video-vidéó* gyűjteménye, Marosvásárhely, 2. kazetta.

¹¹⁵ A történetről valóságos sajtópolemia kezdődött. *Cuvântul liber*, 1990. január 18. 14. sz., Uo. január 12. Uo. január 18.

a kifejezésért ~~az~~ sovinszta jelenségek tapasztalhatóak a magyarok körében.”¹¹⁶ -Gingulescu azt javasolta, hogy a Front hozzon határozatot ebben a kérdésben. A felvetésekre magyar részről Kincses Előd és Jakabffy Attila reagáltak, akik azt hangsúlyozták, hogy a Hargita megyei és a szovátai eseteket rosszul magyarázzák. A lincselések és az ún. románüldözések mögött nem etnikai tényezők állnak.¹¹⁷

Formázott: Betűtípus: 12 pt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A fent említett kérdéseken túl január első napjaiban sorozatban jelentek meg azok a helyi jellegű, de a rendszerváltással járó átmeneti problémák, amelyek a város, a térség etnikai összetételéből, a román és magyar (új) politikai és kulturális elit viszonylagos erőegyensúlyából fakadóan fokozatosan etnikai tartalommal töltődtek fel.

Az előzetesen nem szervezkedő, de egymással informális kapcsolatban álló marosvásárhelyi magyar értelmiségiek úgy vélték, a magyar közösségnek szüksége van egy önálló érdekvédelmi szervezetre. Szinte a diktatúra bukásának pillanatában sor került az első szervezkedési kísérletre. December 23-án egy csoport magyar értelmiségi megalakította az RMDSZ-t, pontosabban az első olyan tömörülést, amely a magyarság reprezentatív szervezete kívánt lenni. A szervezet első megnevezése a Magyar Demokrata Szövetség volt.¹¹⁸ Másnap, 24-én került sor a hivatalos alapító gyűlésre.¹¹⁹ A kezdeményezők magját a már említett, egymással 1989 decembere előtt szorosabb kapcsolatban álló értelmiségiek (Lázok János, Béres András, Markó Béla, Gálfalvi György) adták. A szervezők kezdetben magánlakásban (Lázok János lakásán) tanácskoztak, majd a frissen megalakult *Látó* folyóirat szerkesztőségét használták. A kezdeti csoportosuláshoz december utolsó napjaiban, január első felében több marosvásárhelyi humán és műszaki értelmiségi (újságíró, rádiós, tanár, történész, orvos, mérnök) csatlakozott. A kezdeményező mag több tagja is személyes kapcsolatban állt (már 1989 előtt) a Kriterion kiadót vezető és az RMDSZ bukaresti központját szervező Domokos Gézával. Az elnöki tisztségbe Sütő Andrást választották.

Érdekképviselési szervezete építő és működtető tapasztalattal nem rendelkeztek a szervezők. A szervezet érdeklődésének és tevékenységének központjába „természetesen” a diktatúra éveiben elsorvasztott nemzetiségi, közösségi intézményhálózat újraszervezésének gondolata

¹¹⁶ A NMF MMIT január 8-i ülésének jegyzőkönyve. *AJCM*, 36/1990. leltári szám, 6. dosszié, 36. f.

¹¹⁷ Uo., 38. f.

¹¹⁸ Gálfalvi György visszaemlékezése szerint Lázok János lakásán történt mindez, a házigazda, Gálfalvi, Markó Béla társaságában.

¹¹⁹ Az RMDSZ központi szervezetéhez csatlakozó helyi szervezet Ideiglenes Intéző Bizottsága választmányi tagjai közé tartoztak: Ábrám Zoltán, Béres András, Brassai Zoltán, Demeter András, Fülöp Dénes, Gálfalvi György, Jakabffy Attila, Kádár Jenő, Kerek István, Kincses Előd, Káli Király István, Kolozsváry Zoltán, Lohinszky Lóránd, Markó Béla, Sebestyén Spielmann Mihály, Sütő András, Szepessy László, Tófalvi Zoltán, Tökés András.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

és szándéka állt. Az elvi megfogalmazások^{at} és szándéknyilatkozatokat követően fokozatosan elkezdődött a tényleges szervezetépítés is, szinte kizárólagosan önkéntes munkára épülve.

A szervezet jelentős tömegtámogatottságot tudhatott a magáénak. A tagok száma napról- napra rohamosan nőtt, és ezzel egyenesen arányosan nőttek az elvárások is az elvesztett nemzetiségi jogok visszaszerzésére és érvényesítésére. A Maros megyei RMDSZ megszervezésében fontos szerepet játszó Káli Király István visszaemlékezése szerint január 6. és február 20. között a szervezet a megyében 82 000 aláírással belépési kérést regisztrált.¹²⁰ A politikai tapasztalattal nem rendelkező szervezők lelkesedése, tenni akarása, önkéntes tevékenysége sikeresen találkozott a kettős elnyomás (politikai és nemzeti) terhetől szabadulni kívánó magyar lakosság igényeivel. A tagság számának robbanásszerű növekedése, az önkéntesség, a látványos tenni akarás, a gyors és sikeres szervezés a szervezettség-^{az} irányított tevékenység látszatát keltette a megye román lakosainak egy ~~részénél~~^{részében}.

Marosvásárhely és az RMDSZ marosvásárhelyi szervezetének súlyát mutatja az a tény is, hogy a- január 7-i kolozsvári tanácskozás után, 13-án Marosvásárhelyen gyűlt össze a szervezet országos küldöttgyűlése. A tanácskozás eredményeként tették közzé a szervezet szándéknyilatkozatát, a következő legfontosabb problémakörökre fókuszálva: szervezeti felépítés, közélet, gazdasági és szociális kérdések, oktatás, sajtó, irodalom és művészet, ifjúság. Az RMDSZ a romániai magyarság ernyőszervezeteként határozta meg önmagát: „Nem párt, hanem a romániai magyarság nemzeti alapon létesült szervezete, amely nem valamilyen ideológia alapján áll, hanem az említett cél érdekében tömöríteni kíván minden olyan mozgalmat, szervezetet vagy csoportosulást, amely elfogadja alapelveit, támogatja programját, és kész együttműködni vele a mindannyiunkat érintő célok elérésében.”¹²¹ A tanácskozáson az is eldőlt, hogy az országos kongresszusig maradnak a meglévő struktúrák.

Az RMDSZ marosvásárhelyi és megyei szervezete az első időszakban a szervezetépítésre, a vidéki struktúrák kiépítésére összpontosított, és nyilatkozatokban, állásfoglalásokban körvonalazta, ~~temam~~^{ant}izálta az általa képviselt közösségi érdekeket. A fontosabb, nemzetiségi kérdéseket is érintő, politikai döntések a Front megyei vezetőségében és nemzetiségi ügyekért felelős szakbizottságában kerültek megvitatásra. Így, az első időszakban, értelemszerűen a Front magyar nemzetiségű képviselői játszottak fontosabb szerepet. Átjárás a két szervezet között néhány Front-képviselő révén (Jakabffy Attila, Markó Béla, Kincses Előd) valósult

¹²⁰ Interjú Káli Király Istvánnal, i. m., 16.

¹²¹ Szándéknyilatkozat. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Ideiglenes Intéző Bizottsága, Marosvásárhely, 1990. január 13. In: 1989 ~~Hűszéves~~-^{Hűszéves} az RMDSZ 2009: eseménynaplár, dokumentumok. 2009.

meg. Ez az állapot február elejétől változott meg, miután a Front párttá alakult, és létrejött a pártokat kooptáló NEIT, és miután a magyar közösség egyre erőteljesebb, tömegmozgalommá növekedő nemzetiségi törekvéseit kizárólagosan az RMDSZ aktivistái kezdeményezték és koordinálták.

1990 első felében nem csak az RMDSZ Maros megyei szervezete volt igen aktív, a városban és a térségben sorra alakultak a különböző magyar gazdasági, kulturális, ifjúsági, közösségi stb. szervezetek, egyre aktívabb magyar közösségi élet bontakozott ki: a Nyárád- és Küküllő menti Szarvasmarhatenyésztők szövetsége, a Maros Megyei Állatorvosok Szövetsége, a forradalom utáni első szabad táncház, a marosvásárhelyi rock–zenészek érdekvédelmi szervezete, a ~~Marosvásárhelyi~~ marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet magyar diákjainak érdekképviselői szervezete, a MMDSZ, a Perpetuum Mobile Örökmozgó Természetjáró Egyesület stb. Ezen szervezetek valós közösségi igényeket fogalmaztak meg és juttattak érvényre, és nagyon sok esetben magyarországi modell alapján (is) szerveződtek.

A helyi magyar nyelvű napilapban, a *Népújságban* újságírók, értelmiségiek egyre markánsabban körvonalazták az előző rendszerben elfojtott nemzetiségi problémákat. A marosvásárhelyi magyar közösség megoldatlan és annak vélt kérdései, frusztrációi napirendi kérdéssé váltak. A magyar nyelvű sajtó az első hetekben elsősorban a sérelmi diskurzusra szorítkozott, a magyar közösségszervezés szimbolikus elemei, az újraértékelt történelmi események és személyiségek később, március folyamán jelentkeztek.¹²² A marosvásárhelyi magyarság számbeli súlyából és kulturális hagyományaiból kiindulva ekkor már többen gondolták úgy, hogy a helyi magyar közösség nemzetiségi jogokért folytatott küzdelme példaértékű, iránymutató lehet ~~Erdély~~–Erdély–szerte. Január 14-én a városban ígét hirdető Tökés László maga fogalmazott úgy, hogy az erdélyi magyarság „szíve” Marosvásárhelyen van, a város elsőbbséget élvez.¹²³

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

4. Középpontban a nemzetiségi kérdés

A rendszerváltás marosvásárhelyi átmenete első fázisában két kiemelt területen jelentkeztek markánsan az etnicizálódás jelei, a politikai és a kulturális életben. Politikai szinten egyre nagyobb hangsúllyal merült fel a bukott rendszer káderei leváltásának, azok utóéletének kérdése. Az oktatás pedig egyik kiemelt színtere lett a nemzetiségi jogköveteléseknek: anyanyelvi oktatás, önálló kulturális és oktatási intézmények.

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

¹²² Novák–László: *A szabadság terhe...* i. m., 87.

¹²³ Tökés László Marosvásárhelyen. *Népújság*, 1990. január 17.

Több marosvásárhelyi gazdasági egységben követelték a régi rendszerből átörökölt vezetők leváltását, január első napjaitól kezdődően több ilyen tárgyú beadvány érkezett az NMF helyi vezetőségéhez.¹²⁴ A Front néhány magyar tagja megpróbálta politikai úton is képviselni az alulról jövő kezdeményezéseket. Kincses Előd felvetette, hogy városi szinten alig van vásárhelyi származású képviselő, és az etnikai arányokat sem tartották be. Azt kérte, hogy a gyárak küldöttei a munkásokat képviseljék, ne csupán a már funkcióban levő igazgatókat hívják be a vezetőségbe. Konkrét információkat, beszámolót kért a ~~Securitate~~-~~Szekuritáté~~ helyzetéről, ugyanakkor vezetőcserét kért a hadsereg és a rendőrség tekintetében is.¹²⁵

A helyzet sajátosságából kiindulva az előző rendszer intézményei vezetői leváltásának kérdése már a kezdetektől etnikai színezetet kapott. Amint azt tanulmányunk bevezető fejezetében bemutattuk, a marosvásárhelyi vállalatok és állami intézmény vezetői tisztségeinek 77,7%-át román nemzetiségű személy töltötte be. 1989. december 22-e után ez a helyzet majdnem teljesen változatlan maradt, a vezető tisztségeket 77,2%-ban töltötték be román nemzetiségűek.

-A megkérdőjelezett, leváltandó vezetők döntő többsége tehát román nemzetiségű lett volna. A leváltásokat indokoló vagy cáfolandó politikai érvek ilyen körülmények között hamar alulmaradtak az etnikai érvek mögött. A magyar elit és közvélemény jelentős része a ~~Ceausescu~~-~~Ceausescu~~-rendszerből megörökölt, etnikai alapú, negatív diszkrimináció továbbélését látta ebben a jelenségben. A román elit és közvélemény egy része pedig etnikai alapon történő tisztogatásként élte meg mindezt. A román nyelvű média pedig kimondottan ilyen irányban jelenítette meg a kérdést. A *Cuvântul liber* című napilap két fronton reagált a kérdésre. Replikaként igyekeztek nómenklaturista múlttal is rendelkező magyar vezetőket felmutatni ellenpéldaként, illetve a kérdést tematizáló magyar vezetőkkel (Kincses, Jakabffy) szemben fogalmaztak meg különböző kritikákat, hangsúlyozva pl., hogy a napilapban foglalkoznak a volt tisztviselőkkel is, de a mostaniak helyzete és a jelen más „forró” témái inkább foglalkoztatja őket.¹²⁶

A vitatott kérdések egyre gyakrabban kerültek napirendre az NMF helyi vezető szerveiben is, ahol fokozatosan kialakultak a törésvonalak, az ütközési felületek. A megye vezetésével megbízott szerv annyira átitatódott a konfliktussal, hogy már nem találta a megoldást a

¹²⁴ A források szerint az elégedetlenség egyik legnagyobb gócpontja a Metalotehnica vállalat volt. *AJCM*, 36/1990. leltári szám, 6. dosszié, 51. f.

¹²⁵ Uo.

¹²⁶ *Cuvântul liber*, 1990. január 26.

kialakuló feszültség tompítására, ellenkezőleg új, esetenként személyes jellegű konfliktusok színtere lett.¹²⁷

— A Maros megyei átmenet egyik, ha nem a legérzékenyebb pontja az ún. iskolaügy lett. A diktatúra bukását követő időszakban a magyar közösség a kedvezőnek tűnő politikai helyzetben¹²⁸ azonnal megpróbálta újjászervezni az előző rendszerben részben vagy teljes egészében felszámolt kulturális intézményhálózatát. A folyamat egyik legfontosabb és egyben legérzékenyebb pontjának az anyanyelvi oktatás visszaállítása számított. -A változtatás igénye gyorsan és több szinten jelentkezett. Az akkori viszonyok között legnagyobb tömeghatással rendelkező média-orgánumban, a helyi magyar nyelvű napilapban, a *Népújság*ban január első felétől egyik központi kérdésként jelentkezett az anyanyelvi oktatás igénye.¹²⁹

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A kérdésben érintett (szülővárosuktól messzire kihelyezett, román tannyelvű osztályokban tanító) tanárok egy jelentős hányada már a téli szünidő közben/után; (január **elejelelejele**) jelezte, hogy változtatni kíván a helyzetén. A város különböző oktatási intézményiben tanító pedagógusok, szülői közösségek is gyorsan változtatni szerettek volna a nyolcvanas években kialakult állapotokon. Felmerült az új iskolai vezetőségek választásának igénye, magyar tannyelvű osztályok alakítása, a tanügyi vezetőségekben (beleértve a tanfelügyelőséget is) alulreprezentált magyar pedagógusok számának és súlyának növelése, a teljesen vagy részben román tannyelvű osztályokba „kényszerített” magyar tanulók helyzetének megoldása¹³⁰ és az önálló, magyar tannyelvű intézmények létrehozásának igénye. Ez utóbbi kérdéskörben a Bolyai Farkas Líceumra került a hangsúly.

Január második felére a legvitatottabb és legérzékenyebb kérdés a Bolyai iskola és az OGYI ügye volt. A magyar közösségnek az oktatásügyre vonatkozó törekvéseit az NMF magyar nemzetiségű képviselői, különböző határozatok elfogadtatása révén a Front szakbizottságain keresztül próbálták megoldani.

¹²⁷ Az NMF-ben lezajlott vitákról lásd: Novák-László: *A szabadság terhe...* i. m., 83–92.

¹²⁸ Itt elsősorban az NMF, január 6-án a nemzetiségi kérdésben tett nyilatkozatát emeljük ki, amely ugyan tágabb keretekben fogalmazta meg a kisebbségi jogokat, de egy viszonylag „szabadabb” értelmezési keretben több elvi lehetőséget is magában hordozott. -Ugyancsak ilyen kedvező feltételként értelmezhetjük az NMF központi és helyi szerveiben pozíciókat kapó magyar nemzetiségű képviselők, szakemberek jelenlétét és tevékenységét. Pálfalvi Attila személyében magyar nemzetiségű oktatásügyi miniszterhelyettes volt az országnak, egyes településeken pedig az NMF helyi oktatásügyi szaktestületeiben is képviseltette magát a magyarság.

¹²⁹ Pl: Kovács Péter: Gondolatok a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet múltjáról, jelenéről és jövőjéről (I). In: *Népújság*, 1990. január 10. Weszely Tibor: Néhány szó az oktatásügyről. In: *Népújság*, 1990. január 12. Gyéresi Árpád: Órizzük meg. In: *Népújság*, 1990. január 14.

¹³⁰ Január folyamán több iskolában is felmerült az igény, hogy a román tannyelvű osztályokban tanuló magyar diákok magyar tannyelvű osztályokba kerüljenek. Tőkés András akkori tanfelügyelő-helyettes szerint tanév közben, több mint tíz magyar tannyelvű osztály létesült. A diákvándorlás ugyanakkor tanári állásokat, esetenként osztályok létét sodorta veszélybe. Interjú Tőkés Andrással, i. m., 33.

Formázott: Kiemelt

A Bolyai Farkas Líceumban is felmerült a magyar tanári kar, a diákok és a szülők részéről a magyar tannyelvű iskola visszaállításának igénye. Január 14-én az RMDSZ helyi képviselői közölték Pálfalvi Attilával, az akkori oktatásügyi miniszter helyettesével a szétválasztásra vonatkozó igényüket. 1990. január 17-én összeültek a Bolyai Farkas Líceum (román) tanárai, és kijelentették, hogy „a szétválasztás elve nem szolgálja a különféle nemzetekhez tartozó fiatalok közötti testvériséget és megértést, akiket nem szabad elavult eszmék vezessenek, amelyeket a múltból örököltek olyanok, akik összetévesztik a nemzetiségi jogok elvét a szeparatizmussal és diszkriminációval”.¹³¹

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

A kérdés hamarosan a politikusok asztalán találta magát, mindkét fél az új megyei szervektől várta a megoldást. 1990. január 18-án az NMF Maros megyei és marosvásárhelyi szervezete végrehajtó büroinak képviselői, a megyei tanfelügyelőség vezetősége, valamint a Bolyai és Papiu ~~Líceumok-Líceumok~~ vezetősége összegyűlt, hogy megvitassa – szülői beadványokra válaszul – a két líceum egy tannyelvűvé való szétválasztásának lehetőségét.¹³² A találkozón az a döntés született arról, hogy 1990. szeptember 1-től a Papiu Líceum román tannyelvűként, a Bolyai Líceum pedig magyar tannyelvűként működik tovább, illetve, hogy a továbbiakban, a szülői kérések és a leendő tanügyi törvény függvényében, tanulmányozzák a további egy nyelvű állami oktatási intézmények létrehozásának lehetőségét.¹³³

Január 19-én az NMF megyei tanácsa újra megvitatta a Bolyai és a Papiu ~~gimnáziumok Gimnáziumok~~ szétválasztásának ügyét. A vita során markánsan elkülönült egymástól a magyar és a román képviselők nézőpontja.¹³⁴ A román képviselők összességében elleneztek a két iskola szétválasztását, de érveikben két árnyalat képviseltette magát. A mérsékelt álláspont szerint a két intézmény azonnali szétválasztása adminisztratív nehézségeket eredményez (az érettségiző diákok helyzete pl.).¹³⁵ A markánsabb román álláspont (pl. a megyei első alelnök, Ioan Scriciu) egyértelműen szeparatizmusról beszélt, és azzal érvelt, hogy a román iskolák nem dobják ki a magyar gyerekeket.¹³⁶ A magyar fél (Tőkés András, Kincses Előd, Markó Béla) az előző rendszerben elszenvedett sérelmekkel, az iskola-összevonásokkal, a magyar nyelvű oktatás visszaszorításával és a magyar közösséget megillető kulturális jogokkal érvelt,

¹³¹ *Cuvîntul liber*, 1990. január 25. 19.

¹³² Novák-László: *A szabadság terhe...* i. m. 96–98.

¹³³ Uo.

¹³⁴ Smaranda Enache volt az egyetlen román nemzetiségű képviselő, aki logikusnak tartotta a magyar fél érveit, miszerint a marosvásárhelyi magyar közösségnek szüksége van egy önálló, magyar tannyelvű oktatási intézményre. Enache asszony érvrendszerét nem jellemezte a mindkét félre jellemző indulat, esetleges frusztráció, ezért képes volt az adott ügyön felülemelkedve látni bizonyos összefüggéseket. A „két fél” kifejezés alatt a román, illetve a magyar nemzetiségű képviselőket értjük.

¹³⁵ A NMF MMIT január 19-i ülésének jegyzőkönyve. *AJCM*, 36/1990. ieltári szám, 6. dosszié, 80. f.

¹³⁶ Uo.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

valamint az eddigi tapasztalatokra hivatkozva kifejtette azon fenntartásait, hogy lényegében szeptemberre sem garantálja semmi a kérések teljesítését.

A vita részleges kiegyezést eredményezett. Ugyanazon a napon határozat született, miszerint az NMF MMIT úgy döntött, hogy a Papiu Ilarian Líceumot román tannyelvűnek, a Bolyai Farkas Líceumot magyar tannyelvűnek nyilvánítják, de az oktatás zavartalan biztosításáért a tanulók és tanszemélyzet kölcsönös átköltöztetésére a folyó tanév után kerülne sor. Az NMF kompromisszumos döntése nem csillapította le a kedélyeket. A magyar szülők, diákok és a tanárok egy része nem tartotta kielégítőnek ezt az állapotot, attól tartott, hogy a most elszalasztott lehetőséget szeptemberben nem lehet bepótolni. Frusztrációikat az a tény is növelhette, hogy más erdélyi városokban, ha nem is zökkenőmentesen, de döntés született, (esetenként) sor is került a magyar tannyelvű középiskolák visszaállítására.¹³⁷

Az esetleges költözésben személyesen is érintett román tanárok, szülők és a vitákba bekapcsolt diákok többsége már a kezdetektől nem értett egyet ezzel a döntéssel. -Hathatós és sokszintű támogatást kaptak azoktól, akik ebben a folyamatban szeparatizmust, mesterséges elszigetelődést véltek felfedezni. A román elit egy része vereséget, tévesztést, presztízvesztést látott a Bolyai iskola ilyen szintű „feladásában.” A helyi, román nyelvű napilap, a *Cuvântul liber*,¹³⁸ korán lereagálta a magyar törekvéseket és egyre vehemensebben ellenezte az iskolák szétválasztását. A közvéleményt jelentősen befolyásoló napilap központi témává tette a kérdést, napirendi szinten tematizálta, az érvek sokaságát, sokféleségét felsorakoztatva a szétválás ellen.¹³⁸

A Bolyai ügyét felkaroló szülők és más csoportok, személyek részéről egyre nagyobb nyomás nehezedett a Front magyar képviselőire. Január 30-án egy, a Bolyai tanári termében tartott megbeszélésen Kincses Előd arról beszélt, hogy helyi szinten lehetetlen kompromisszumot kötni, és, hogy ő személy szerint sem támogatja az azonnali szétválasztást. Véleménye többekből nemtetszést váltott ki.¹³⁹

Az oktatásügyben felmerült másik fontos kérdés a [Marosvásárhelyi-marosvásárhelyi](#) Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet és Egyetem (OGYI) tannyelve volt. Akár-csak a Bolyai Farkas Líceum esetében, a magyar értelmiség egy jelentős része elsődleges kérdésnek tartotta az anyanyelvi képzés jelenlegi állapotának megváltoztatását, lehetőségeinek kiszélesítését.

¹³⁷ Novák-László: *A szabadság terhe...* i. m. 98–100. A *Népújság* 1990. január 27-i számában arról tudósítottak, hogy Brassóban magyar nyelvű líceum alakult, osztályok cseréjével, amely már február 1-től megkezdte működését. Magyar líceum Brassóban. In: *Népújság*, 1990. január 27.

¹³⁸ *Cuvântul liber*, 1990. január 18.

¹³⁹ Uo.

Az OGYI kérdése viszonylag gyorsan központi kérdéssé vált a magyar közéletben, utalva ezzel az NMF iránti elvárásokra. Az ún. magyar érvek két fő témakör mentén jelentkeztek. A magyar nyelvű oktatás visszaállításának szükségességét történelmi érvekkel (az egyetem létrehozásának körülményei, magyar jellege) és a ~~Ceauşescu-Ceauşescu~~-diktatúrában leépített kisebbségi jogok orvoslásával indokolták anélkül, hogy a nemzetiségi jogok biztosítása „természetes szükségességének” hangoztatása mellett részletesebben is kifejtették volna a szétválások technikai lebonyolítását. A román közvélemény jelentős része az OGYI körül kialakult vitában is a Bolyai Farkas Líceum esetében megtapasztalt érvekkel reagált.¹⁴⁰

A két marosvásárhelyi középiskola szétválasztása és az OGYI helyzete január végére, február elejére kinőtte az oktatási kérdésekről folytatott vita kereteit. -Az iskolacserére menet közben ráakadtak a két etnikum együttéléséből fakadó kölcsönös, valós vagy vélt sérelmek, frusztrációk. Az iskola jövője a többség–kisebbség viszonya alakulásának szimbóluma lett. A szétválást ellenző román elit és a legfontosabb szócsöve, a román nyelvű sajtó kezdetben technikai jellegű ellenérveket hozott fel, az érintett szülők, diákok, tanárok nehézségeivel érvelt, valamint azzal, hogy ez a folyamat túl gyors, nincsenek meg hozzá a törvényi feltételek, –így antidemokratikus. Ezek viszonylag gyorsan kibővültek politikai jellegű ellenérvekkel is, amelyek esetenként akár apokaliptikus jövőképet vizionáltak. Ezen álláspont szerint az iskolaügy nem más, mint az etnikai szeparatizmus első lépése. A marosvásárhelyi magyar értelmiség egy jelentős része ellenben úgy látta, az iskolák szétválasztása lehet a garancia arra, hogy a kisebbségi jogok érvényesülhetnek a városban és a térségben.¹⁴¹

A kérdésben amúgy is megosztott Front vezetésére nem kis nyomás nehezedett a közvélemény részéről. A kérdésben érintett románok a tanácstól várták, hogy számukra kedvezően oldja meg a helyzetet, és vonja vissza a szétválásra vonatkozó határozatát. A magyar közvélemény a Front magyar nemzetiségű képviselőitől várták el, hogy érvényesítsék, léptessék gyakorlatba az oktatásügy terén fennálló nemzetiségi törekvéseket. - 1990. február 3-án Mihai Şora tanügyminiszter – a Bolyai Líceum egyes magyar nemzetiségű tanárainak kérésére – géptávirón utasította a Maros Megyei Tanfelügyelőséget és az NMF Maros Megyei Tanácsát, hogy a Bolyai Líceum román osztályaiból alakítsanak egy líceumot, amely a második évharmadtól – átmeneti jelleggel – az almérnöki iskola épületében működik majd.¹⁴²

¹⁴⁰ Novák–László: *A szabadság terhe*... i. m. 98–103.

¹⁴¹ A nemzetiségi kérdést illetően január végére látványos fordulat zajlott le központi szinten is: Iliescu szeparatizmusról nyilatkozott, a Tanügyminisztérium öszre halasztotta a magyar tannyelvű iskolák beindítását és nem utolsó sorban, menesztették a szétválasztás egyik motorját, Pálfalvi Attila ~~tanügyminiszter-tanügyminiszter~~-helyettesét.

¹⁴² Novák–László: *A szabadság terhe*... i. m. 103–114.

A Tanügyminisztérium rendelkezése nem teljesült. Január végére, február elejére patthelyzet alakult ki mindkét intézményben. A magyar tanárok, szülők, tanulók egy jelentős része továbbra is az azonnali lépéseket szorgalmazta, román részről pedig mind a mérsékeltek, mind pedig a radikálisok, elutasították. A román részről sem maradtak tétlenül, az iskolákban egyre több a szétválást elutasító, a magyar közösséget esetenként sértő röpcédulák jelentek meg.¹⁴³

A parttalan viták után újabb fordulat következett, amikor a tanulókat mindkét részről bevonták az érdekvéonyesítő küzdelembe. A sikertelen egyeztetések után a bolyais magyar tanulók január végén ülősztrájkot kezdeményeztek, így próbálván kicsikarni a számukra kedvező döntést. A sztrájkot a román fél egy lépéssel bátrabban reagálta le, február 7-én a Bolyai udvarán több száz tanulót és szülőt megmozgató tüntetést szervezett. A jelenlevők elénekelték a román himnusz, a testvériségre utaló jelszavakat skandáltak, és határozottan elutasították azt, hogy elhagyják a Bolyai iskola épületét. A megszólaló román nemzetiségű szülők egyértelműen negatív diszkriminációként értelmezték és sérelmezték a szétválasztásra történő újabb bolyais kísérleteket.¹⁴⁴

—1990. február 9-én Hans Otto Stamp és Demény Lajos oktatási miniszterhelyettesek Marosvásárhelyre érkeztek tájékozódni és megoldást találni a kialakult helyzetre. —A rendkívül feszült légkörben (a város központjában a román nemzetiségű diákok tüntettek) lezajlott tanácskozás nem hozott mindenki számára elfogadható megoldást.¹⁴⁵ Hans Otto Stampf tanügyminiszter-helyettes aláírásával újabb határozat született, amely letiltotta a két iskola azonnali szétválasztását. Előírta továbbá, hogy a Maros Megyei Tanfelügyelőség február 27-ig készítsen egy tanulmányt a középiskolai oktatás helyzetéről, és, hogy 1990 szeptemberétől a Bolyai Farkas Líceum magyar tannyelvű iskolaként fog működni.¹⁴⁶

5. Új „frontvonalak” a konfliktus kiszélesedése

Amint láttuk, a romániai magyar közösség a rendszerváltást követően szinte azonnal megkezdte az önszerveződést. Ez a hír egyfajta válaszlépésre sarkallta a vegyes lakosságú területeken élő román elit egyes tagjait is. Így történt ez Marosvásárhelyen is, ahol egy ún.

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

¹⁴³ Bernády György *Közművelődési Alapítvány video-video* gyűjteménye, 2. kazetta.

¹⁴⁴ Uo.

¹⁴⁵ Bernády György *Közművelődési Alapítvány video-video* gyűjteménye, 3. kazetta. Novák-László: *A szabadság terhe...* i. m. 103.

¹⁴⁶ Uo.

kezdeményező bizottság már 1989 decemberében szervezkedni próbált.¹⁴⁷ A kezdeményezők, elsősorban humán végzettségű értelmiségiek,¹⁴⁸ tárgyaltak többek között Alexandru Todea görög katolikus püspökkel, majd később, Kolozsváron és Bukarestben a Nemzeti Parasztpárt képviselőivel. A tárgyalások sikertelensége után a kezdeményező-alapító csoport saját alakulat létrehozása mellett döntött. Az alakuló ülés január 22-én, Marosvásárhelyen, a TCM¹⁴⁹ épületében zajlott le.¹⁵⁰

1990. január 29-én a Papiu Ilarian Liceumban, az első bővített ülés alkalmával, az *Uniunea Românilor Transilvăneni* (Erdélyi Románok Szövetsége) néven emlegetett szervezethez csatlakozott a Szászrégenben alakult hasonló célkitűzésű *Frăția* (Testvériség) szervezet,¹⁵¹ a marosvásárhelyi jogászok *Dreptatea* (Igazság) egyesülete és a *Diákliga*.

Vasile Țăra visszaemlékezése szerint,¹⁵² először az ún. könyvtári csoportosulás alakult meg, amely humán értelmiségiekből, katonákból, jogászokból és orvosokból állt össze. Véleménye szerint ez a csoportosulás december 27-én találkozott a Maros Megyei Könyvtár olvasótermében, ahol Ioan Sabău kifejtette, hogy a megyében minden a Király Károly kénye-kedvére van bízva. A résztvevők ezért eldöntötték, hogy létrehoznak egy saját szervezetet.

December 30-án egy újabb találkozó során egy ún. dokumentációt is megszerkesztettek, amelyet január 12-én Ion Iliescuhoz is eljuttattak azzal a kéréssel, hogy ne engedélyezze, hogy a magyarok enklávét hozzanak létre a térségben. Țăra szerint ehhez a csoporthoz csatlakozott a TAGCM-ben¹⁵² megalakult műszaki értelmiségiekből álló csoportosulás.¹⁵³ Január 30-án a szervezet hét küldöttje kihallgatást kért a megyei alelnöktől, Ioan Scricieciutól.

¹⁴⁷ Valentin Borda újságíró a Vatra Românească megalakulásáról azt írja, hogy „1989. december 24-én, kihasználva a karácsonyi kolindálás biztosította találkozásokat, a kezdeményező csoport megtette az első lépéseket. Véleményeket kért és konzultált annak érdekében, hogy létrehozzon egy olyan román szervezetet, amely ellensúlyozná Marosvásárhelyen a magyarok tevékenységét, akik egy nappal korábban, 24-én nyilvánosan is közölték az RMDSZ megalapítását.” Valentin Borda: *Vatra Românească*. Editura Petru Maior, Târgu Mureș, 1995, 51.

¹⁴⁸ Florin Demian, Simion Sălăgean, Lazăr Lădăriu, Grigore Ploșteanu, Mariana Ploșteanu, Silviu Olaru, Ludovic Dogar, Remus Dogar, Vasile Pop, Pavel Ormenișan, Cornel Lupea, Ioan Nuțiu Pop, Ioan Ogneanu, Mircea Man, Dumitru Pop, Sever Ormenișan, Călin Ormenișan, Constantin Găbudeanu, Ioan Moldovan, Nicolae Marian, Florin Radu Demian. A résztvevők jelentős része humán értelmiségi (történész, újságíró, muzeológus, tanár) volt.

¹⁴⁹ Trustul de Construcții Montaje – Építőipari és Szerelési Tröszt.

¹⁵⁰ Borda: *Vatra Românească...* i. m. 51.

¹⁵¹ A *Cuvântul liber* napilap január 20-i lapszámában megjelent közlemény (amelyben közlik a NMF megyei és városi tanácsa döntését, miszerint a Bolyai Farkas Liceum csak magyar nyelvű oktatási intézmény lesz), és az ugyanazon napilapban megjelent későbbi cikkek hatására, 1990. január 25-én szászrégeni, görgényvölgyi és a Maros felső folyása mentén fekvő román falvak lakóinak részvételével létrejött egy ideiglenes kezdeményező bizottság a *Román Testvériség* mozgalom megalakítására. A kezdeményező bizottság tagjai kijelentették, hogy egyetértenek az NMF programjával, és kezdeményezik, hogy a román alkotmányban egy hivatalos nyelvet ismerjenek el minden szakterületen, a románt, és ezáltal is álljanak ellen kategorikusan a nacionalista és sovíniszta jellegű megnyilvánulásoknak. Grupul de inițiativă al mișcării Frăția Românească: *Chemare la unitate. In: Cuvântul liber*, 1990. január 30.

¹⁵² Trustul Antrepriza Generală de Construcții și Montaj/Építőipari és Szerelési Fővállalkozói Tröszt.

¹⁵³ Valentin Borda: *Vatra Românească...* i. m. 54–55.

1990. február 1-jén pedig hivatalosan is megalakult a Vatra Românească Egyesület (a továbbiakban VR).¹⁵⁴

A VR első programját, célkitűzéseit elemezve két feladatkör rajzolódik ki. Az egyik a szervezet kulturális jellegét hangsúlyozta, a másik pedig a közösségi érdekképviseletet. Az előbbi a különböző kulturális, néphagyományokhoz köthető szokások, hagyományok, a vallási élet felélesztését, terjesztését, a falu, a paraszti világ ilyen típusú értékeinek narodnyik ihletésű ápolását szorgalmazta. A szervezet másik szerepköre az ún. román érdekképviselet biztosítására vonatkozott. Ezen szerepkörét a román történetírás szenvedéstörténeti diskurzusára alapozta (a román nép évezredek elnyomása, türelmessége és szenvedése utáni emancipáció). A negatív példaként felhozott történelmi érvekre (évszázados elnyomás, a Magyar Autonóm Tartomány, mint etnikai enkláve) és az aktuálpolitikai eseményekre (helyi hatalmi pozíciók betöltése, kisebbségi jogok érvényesítése) való konkrét utalások egyértelműen a marosvásárhelyi (erdélyi) magyar törekvések ellensúlyozását, megfélemezését tüzték ki célul.¹⁵⁵

Nyilatkozat szintjén jelen volt a kisebbségekkel kapcsolatos tolerancia is, viszont a román nemzeti érdekeket, értékeket mindenekelőtt álló evidenciaként kezelték, amelyekhez alkalmazkodni kell, amelyek elsőbbségét és hatalmi pozícióit el kell ismerni. A szervezet önmagát a román nemzeti érdekek képviselőjének deklarálta, olyan kontroll-szervezetnek, amely képes megvédeni a románok érdekeit a gyengének vélt állami szervek helyett/mellett.

A VR-ba tömörülő román elit programjával jelezte, hogy elégedetlen a jelenlegi politikai helyzettel, a román állam és a magyarság viszonyának alakulásával, és hogy ebben a folyamatban ezzel a programmal a saját szervezetét tartja egyedül képesnek arra, hogy a helyi románság érdekeit kellőképpen érvényesíthesse. A VR deklaráltan nem tartotta magát politikai szervezetnek, gyakorlatilag viszont már a kezdetektől akként viselkedett, aktuálpolitikai kérdésekben nyilvánított markánsan véleményt, majd később konkrét lépéseket is tettek. A VR megalakulását követően napvilágot látott közlemények világosan jelezték, hogy a szervezet energiáinak többségét nem a kulturális élet fellendítése, hanem a helyi magyar közösség törekvéseinek ellensúlyozása köti le.¹⁵⁶

---

¹⁵⁴ A VR vezetősége: Silviu Petru Olaru (orvos) tiszteletbeli elnök, Radu Ceontea (képzőművész), Dumitru Pop (közgazdász), Zeno Opriș (orvos), Grigore Ploșteanu (történész), Vasile Țâra (a hadsereg tisztje), Florin Demian alelnökök, Mircea Artimon Mihail (tanár, a Maros megyei könyvtár aligazgatója) titkár. *In: Cuvântul liber*, 1990. február 6.

¹⁵⁵ A szervezet első nyilatkozatairól, programjáról részletesebben lásd: Novák-László: *A szabadság terhe...* i. m. 108–110.

¹⁵⁶ Uo.

Az erdélyi románság érdekei külön képviselőjének szükségességének hangsúlyozása, az ország integritásának védelmére való felhívás viszont eleve azt sugallták, hogy ezek Erdélyben veszélyben vannak. Amint láthattuk, a szervezet programja általános tételeket foglalt magába: a román kultúra védelme és fejlesztése, dialógus, de tevékenységében óriási energiákat fordított a magyar közösség különböző törekvéseinek megvívására.

Gyakorlatilag (a különböző folklór- és kulturális rendezvényeket leszámítva) az első időszakban egyfajta ellenlépéseket eszközölt a magyar törekvésekre, majd egy idő után, elsősorban Marosvásárhelyen, kezdeményező szerepet is felvállalt (lásd a márciusi történeteket).

A szervezet érvrendszerében elsődleges helyet kapott a történelmi sérelmek felemlegetése és az 1989 utáni történetek kimondottan egyoldalú, románellenes értelmezése: 1848, a latinitás, az Erdélyi Iskola (mind olyan témák, amelyekkel a tagság nemzeti érzületét, lelkesedését kívánták táplálni), az egykori MAT-nak a románokra nézve diszkriminatív léte, a székelyföldi „románüldözés”, a kádercserék és váltások, az iskolaügy felnagyítása. A rendőrlincseléseket (a kormány hivatalos álláspontját figyelmen kívül hagyva) kimondottan etnikai jellegűnek titulálták, eltekintve a magyar nemzetiségű meggyilkoltaktól. Nyílt párhuzamot vontak az 1940-es őszi magyar bevonulás és a 1989/1990-es magyar érdekvédelemesítő törekvések között. „Az elszennvedett kínzások az 1940-es évre emlékeztetnek: megalázás, kínzás, lefejezés, lábbal tiprás, ködobálás, hullaégetés.”¹⁵⁷ A VR értelmezése szerint a magyar

segélyszállítmányok és a közeledés csak ürügy volt a zavarkeltéshez: „Míg egyik kezüket Kelet felé, felénk nyújtották [t. i. a magyarok ← -N. Cs. Z.], a másikat Nyugat irányába nyújtották, de nem üresen, tele rágalommal és hazugságokkal.”¹⁵⁸

A VR egy felülről szervezett hálózat volt, amelyet gyakorlatilag a marosvásárhelyi román elit egy csoportja hozott létre. A megyei tagnévsor és mellette a foglalkozás feltüntetése egyértelműen bizonyítja, hogy noha a VR magát nem tekintette politikai szervezetnek, bázisának jelentős részét az egykori állami erőszakszervezetek (rendőrség, ügyészség, hadsereg, biztonságiak) tagjai, humán értelmiségiek, jogászok, tanárok, orvosok képezték.¹⁵⁹

A szervezet azonban rohamos tempóban gyarapodott, néhány hét leforgása alatt több erdélyi településen is megalakult, jelentős tömegtámogatottságra tett szert. Február 14-én

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: 12 pt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

Formázott: Betűtípus: Nem Dőlt

¹⁵⁷ *Adevărul în libertate*, 1990. február 24. Továbbá lásd a *Cuvântul liber* februári és márciusi lapszámain.

¹⁵⁸ Uo.

¹⁵⁹ *Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára* (MNL OL), KÜM-TÜK, Románia, 1990. 64. doboz, 001526/3.

Kolozsváron az Egyetemiek Házában megalakult a szervezet Kolozs megyei fiókjá.¹⁶⁰ 16-án újabb helyi szervezetek alakultak Nagybányán, Szatmáron és Gyulafehérváron.¹⁶¹

Az egyre fokozódó nemzetiesítő agitáció, a sajtómanipuláció, a veszélyérzet felerősítése és mesterséges fokozása jelentősen felduzzasztotta a szervezet tagságát. -A VR jó mobilizációs eszköztárral rendelkezett. Már az első nagygyűlésen is több ezer jelenlevőt mozgató meg, ami széles kapcsolathálózatra, professzionalizmusra utal. Annak ellenére, hogy a szervezet energiáinak döntő többségét a magyar közösség törekvéseinek megfűzésére fordította, azok is megtalálták benne helyüket, akik a román kultúráért szerettek volna tenni, vagy egyszerűen a vidéki románság emancipációját tekintették elsődleges kérdésnek.

A VR az 1989 decemberével kezdődő átmenet szinte minden megoldatlan problémáját nemzetiségpolitikai összefüggésben tematizálta a román közvélemény előtt. A szervezet a különböző rendezvények mellett, partnerként- tekinthetett a *Cuvântul liber*, román nyelvű napilapra, amely már januártól kezdődően sajátos vehemenciával jelenítette meg a magyar kérdést. Március 1-jén Radu Ceantea, a VR Maros megyei szervezetének elnöke és Lazăr Lădariu, a lap főszerkesztője szerződést kötöttek, amelyben megállapodtak többek között [abbanarról](#), hogy a lap negyedévenként 1500 lej ellenében közli a szervezet anyagait.¹⁶²

Amint már említettük, január végére, február elejére mindkét oktatási intézmény kérdésében pathhelyzet állt be. Az iskolák és a káderváltás körül kialakult és más ellentétekkel, kölcsönös frusztrációktól mentközben kiegészült feszültség egyre szélesebb körben terjedt. A diákok, tanárok, szülők bevonásával az események túlméretezett sajtónyilvánosságot kaptak, ennek következtében a problémák kikerültek az utcára. A román diákoknak a tanügyminisztériumi küldöttség látogatása során lefolytatott „sikeres” utcai demonstrációja és a VR megalakulása lépéselőnybe hozta a konfliktusban szerepet vállaló román felet. Az NMF már említett, januári fordulata pedig szintén ezt a konfrontatív álláspontot erősítette.

Már január második felétől egyértelművé vált, hogy bizonyos román csoportok nem csupán az „ésszerűtlen” intézményszétválasztás ellen lépnek fel, hanem egyértelműen a magyar közösség követeléseinek visszaszorítását tartják a fő célkitűzésnek. Az állandó médiaháború mellett olyan eszközök is megjelentek, amelyek tudatos és szervezett háttérmunkát sejtetnek. Gyakorlatilag már januártól kezdődően ellenőrizhetetlen hírek, röpcédulák, kósza jelszavak keringtek egyre nagyobb számban. A röpcédulák leegyszerűsített jelszavakba tömörítve

¹⁶⁰ *Cuvântul liber*, 1990. február 20.

¹⁶¹ Uo.

¹⁶² MNL OL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 64. doboz, 001526/3.

foglalták össze egyrészt mindazt, amit a magyarok ellen fel lehetett vádként hozni, másrészt pedig a románok nemzeti büszkeségét kiemelve, mozgósító üzeneteket tolmácsoltak.¹⁶³

Több forrásból is az derül ki, hogy a hadsereg alárendeltségébe került a Securitate-Szekuritáté néhány tisztje, akik nem hivatalosan, de tovább folytatta—folytatták hírszerző tevékenységükét az ún. magyar irredentizmusra koncentrálnak.¹⁶⁴ A kérdésben érintett személyek úgy látták, hogy a magyarok pozíciószerezésével a román állami autoritás kérdőjeleződik meg, kerül veszélybe. Az egyre erősödő erdélyi román propaganda hatására (is) a központi román média többször foglalkozott a nemzetiségi követelésekkel, szinte minden esetben a helyi románság érdekei szerint mutatva be az adott kérdést: a magyar veszélyt, a szeparatizmust, a túlzott követeléseket, a helyi románok negatív diszkriminációját stb. tematizálva.

Az RMDSZ, érzékelve a helyzet bonyolódását, a *Cuvântul liber* 1990. január 30-i számában felhívást intézett a város és a megye román lakosaihoz, amelyben, megpróbálva ellensúlyozni az egyre szélesebb körökben terjedő magyar veszélyre vonatkozó híreket, közzétette a magyar közösség kéréseit, óhajait. A felhívásban a '89-es forradalom közös véráldozatára hivatkozva igyekeztek bizonyítani a magyar lakosság lojalitását és jó szándékát. Ezt követte a Ceaușescu Ceaușescu-rendszerben elszenvedett jogfosztások bemutatása. Kiemelték, hogy a magyarokat megfosztották anyanyelvüktől, és hogy Ceaușescu egymás ellen uszította a két nemzetet, arra a hazugságra építve, hogy a magyarok veszélyeztetik Románia területi épségét. A közlemény kihangsúlyozta, hogy a magyarságnak nincsenek revizionista szándékai, a románokkal itt akarnak együtt élni.¹⁶⁵

A marosvásárhelyi magyar elit egy jelentős része és a kisebbségi jogvédelmi küzdelemben bekapcsolódott személyek, csoportok ugyanakkor úgy értékelték, hogy a kialakult helyzet ellenére sem kell visszalépni. Az iskolai intézményrendszerekben és a politikai-közigazgatási szférában elért eredményeket elégtelennek tartották. A két középiskola szétválasztásának, tömegeket is megmozgató, sikeres megtorpedózása, a VR megjelenése újabb lépésre készítette az RMDSZ helyi vezetőségét, amely egyre inkább hajlott afelé, hogy a magyar közösségnek is az utcára vonulva kell nyomatékosítania kérdéseit. Ilyen körülmények között szerveződött

¹⁶³ MNL OL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 65. doboz, 001063.

¹⁶⁴ Gheorghe Bănescu: *Demers pentru adevăr. Consemnări*. Editura Europa, 2001.

A legújabb kutatások arra is fényt derítettek, hogy a Securitate-Szekuritáté néhány tisztje 1990 januárjától, hetente több alkalammal-alkalommal ún. „helyzetjelentéseket küldött a Maros megyei magyarság hangulatáról.” A jelentéseket az 1989 előtt is hasonló témakörökkel foglalkozó tisztok írták alá. Az iratokból az körvonalazódik, hogy a Securitate-Szekuritáté helyi strukturái jelentős mértékben veszítettek korábbi pozícióikból, nem rendelkeztek pl. az ún. magyar ügyben; korábban használt ügynökhálózattal. *Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității*, Fond Documentar, 19150/1990. dosszié, 1–35. f.

¹⁶⁵ *Cuvântul liber*, 1990. január 30.

meg a gyertyás-könyves tüntetés. Az eseménnyel a magyar kisebbség tudatos némaságával az erkölcsi többletet próbálta érzékeltetni, ugyanakkor a közösségi szellem és érzés erős megnyilvánulása közepette üzenet is volt, hogy nem hajlandó lemondani a kért jogokról. A több ezres, néma, gyertyás felvonulás óriási hatással volt mind a magyarokra, mind a románokra. A magyar közösség úgy értelmezte, hogy európai módon, méltósággal, csendben sikerült erőt demonstrálni, nyomatékositani a nemzeti kéréseit. A gyertyás tüntetés románokban, főleg a beindult vitákban érintett felekben, ellenkező hatást váltott ki.¹⁶⁶

A polémiák legfőbb színtere nem is különböző politikai fórumok voltak, hanem a legolvasottabb napilapok. A két megyei napilap hasábjain február folyamán napi rendszerességgel jelentek meg a kölcsönösen vádaskodó cikkek, cáfolatok, beszámolók, nyilatkozatok, glosszák. A cenzúra nyomása alól felszabadult társadalomra (mindkét etnikum esetében) a sajtó volt a legnagyobb hatással. Azt is mondhatjuk, a sajtó volt a leghatékonyabb közvéleményalakító tényező.

A VR törekvéseihez a helyi román nyelvű napilap, a *Cuvântul liber* munkatársaiban talált szövetségest. Januártól kezdődően a lap egyre intenzívebben és egyre **agresszívebb** **agresszívebb** nyelvezetben tállalta a helyi románság „nemzeti harcát.”¹⁶⁷ A magyar igények közlését a *Népújság* vállalta fel, amely fontos szerepet töltött be a magyar közösség mozgósításában, a problémák tematizálásában. Nyelvezete, hangvétele, megfogalmazott üzenetei sosem érték el a román társalap radikalizmusát, ugyanakkor a választott nemzetiségi témák (iskola, kultúra, nemzeti múlt és történelem) és kérdések állandó címlapon tartásával és kommunikálásával fokozta az összetartó, mozgósító-felrázó hatást, kiemelkedő szerepet játszott a magyarságban újult erővel jelentkező közösségi tudat alakításában.¹⁶⁸

A magyar külügyminisztérium már februárban úgy vélte az egyik elemzésében, hogy Marosvásárhelyen lehetetlen a párbeszéd a VR és az RMDSZ között.¹⁶⁹ A március 6-án Marosvásárhelyen előadást tartó Gáll Ernő naplójában azt jegyezte fel, hogy a városban jól

¹⁶⁶ A marosvásárhelyi gyertyás-könyves tüntetésre február 10-én került sor. Az esemény megszervezéséről és lezajlásáról részletesebben lásd: Novák-László: *A szabadság terhe...* i. m. 118–119. Domokos: *Esély...* i. m. 153–156.

¹⁶⁷ A marosvásárhelyi napilapok, a *Cuvântul liber* és a *Népújság* 1990 januárja és márciusa közötti tevékenységéről folytatott kutatások kimutatták, miként jelenített meg a két újság meghatározott témákat: önkép, a másokról kialakított kép, (erdélyi) történelmi múlt, nemzeti szimbólumok, nemzetiségi jogok stb. Az eredmények azt mutatják, hogy *Cuvântul liber* az esetek többségében militáns, támadó jellegű hangot ütött meg. Bodó Zoltán – Marius Cosmeanu – Mátéffy Csaba – Paul Mărginean: *Alter/Ego târgumureșean. In: -Aletra 1*, 1995 (1), 77–92.

¹⁶⁸ A lap nagy mennyiségben szállította a közösségformáló és mozgósító témákat, talán kisebbségi óvatosságból, sokkal kevésbé agresszív nyelvezettel, mint román párja. Civilizációs, kulturális magasabbrendűségre, a lokális múltra koncentrált, egy olyan városképet elevenítve fel, amely még jelentős mértékben, kulturális szempontból magyarnak számított. Bodó – Cosmeanu – Mátéffy – Mărginean: *Alter/Ego...* i. m. 87.

¹⁶⁹ MNL OL, KÜM, TÜK, Románia, 1990, 65. doboz, 00643/3.

érzékeltetőek a Karabah-szindróma elemei. A betelepítettek görcsösen ragaszkodnak az előjogaikhoz. A helyi magyar értelmiség türelmetlenebb, mint másutt. Megemlítette, hogy találkozott Sütő Andrással, aki kihangsúlyozta, hogy határozottan, bizonyos kockázatokat is felvállalva kell fellépni.¹⁷⁰ Marosvásárhelyen márciusra a helyzet pattanásig feszültté vált, a polémiában részt vevő elit révén a közvélemény egy része is fokozatosan hiszterizálódott, amelynek egyik fokmérője a helyi médiában kialakult lincshangulat volt.

6. 1990 márciusa Marosvásárhelyen

Március első felére Marosvásárhelyen feszült helyzet alakult ki. A magyar közösség által prioritásként kezelt iskolaügy és általában a nemzetiségi jogok terén kért, követelt eredmények késtek. A VR köré szerveződő román csoportok pedig egyre markánsabban igyekeztek megállítani a magyar törekvéseket. Mindez egy olyan eseménysorozat kibontakozását eredményezte, amely a március 19–20-i véres utcai összecsapásokban csúcsosodott ki.

1990. március 15-én Marosvásárhelyen és több Maros megyei településen sor került az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc megünneplésére. A romániai rendszerváltás zűrzavarában megünnepezték ~~Március~~ március 15. újabb olyan lépés volt, amely a magyar közösség elszántságát, egységét sugallta a többségi közvéleménynek. A románság egy része ismét a februári gyertyás megmozdulásokhoz hasonlóan értelmezte és értékelte mindezt, ezúttal kiegészítve az eseményhez kapcsolódó történelmi sérelmekkel.¹⁷¹

A ~~Március~~ március 15. megünneplése körüli feszültség mellett két kiemelt kérdés foglalkoztatta a marosvásárhelyi közvéleményt: a még mindig rendezetlen oktatásügy, illetve a szimbolikus térfoglalás és a közösségi reprezentáció fontosnak részének tartott kétnyelvű feliratok kérdése. A marosvásárhelyi magyar közélet képviselői több fórumon világosan kifejezték, hogy a fennálló feszült helyzet ellenére sem hajlandók lemondani az anyanyelvi oktatás megszervezésében kitűzött célokról, hogy ezt a közösségi jogok egyik alapfeltételének tartják.

A Bolyai Farkas Líceum körül februárban elmérgesedő viták helyét márciusban némileg átvette az OGYI-n kialakult helyzet ügye, ahol a magyar nyelvű oktatás bevezetésétől elzárkózó magatartás miatt a magyar nemzetiségű diákok sztrájkba kezdtek.¹⁷²

¹⁷⁰ Gáll Ernő: *Napló I. 1977–1990*. Kolozsvár, Polis, 2003, 351.

¹⁷¹ Novák – László: *A szabadság terhe...* i. m.

¹⁷² *Népíjság*, 1990. március 9.

Formázott: Behúzás: Első sor: 0 cm

Formázott: Betűtípus: 12 pt

Az RMDSZ által vezetett ekkori kisebbségi jogvédelemnek egyik sarkalatos pontja volt az, hogy a magyar közösség jelenlétének jelképei, konkrét megnyilvánulásai érzékelhetőek legyenek a nyilvános térben. Ezt a nemzetiségi jogok elismerésének garanciájaként értelmezték, ugyanakkor egyfajta szimbolikus térfoglalást is jelentett. A törekvés egyik legkézenfekvőbb részét a kétnyelvű feliratok (helység-, intézménynevek) képezték. A NEIT román nemzetiségű képviselőinek egy része nem fogalmazott meg egyértelmű álláspontot, mások, kiegészülve a VR aktivistáival, kimondottan elleneztek ezeket.

A kérdésben jelentkező feszültség vezetett el március 16-án a Tudor lakónegyedi 28-as számú gyógyszerár körül kialakult eseményekhez. Egy kétnyelvű felirat kihelyezése miatt/ürügyn több száz román nemzetiségű személy tiltakozott a helyszínen, majd a kora esti órákig a város különböző pontjain. A tiltakozást kisebb rendbontás és egyes, magyar nemzetiségű személyek bántalmazása kísérte.¹⁷³

Másnap, 17-én újabb tömegmegmozdulásra került sor. 11 és 14 óra között a román Diákliga tüntetést szervezett. A tüntetésen a magyar diákok és általában a magyar törekvések ellen hangzottak el beszédek.¹⁷⁴ A 16-án és 17-én történtek világosan jelezték, hogy a magyar törekvések ellen fellépő román aktivisták képesek nagyobb tömegeket mozgatni, utcára vinni, erőszakos módszerekkel nyomást gyakorolni a magyar közösségre és annak képviselőire. Ugyanakkor az is érzékelhetővé vált, hogy ezek a megmozdulások esetenként már magukban hordozták a fizikai agresszió előjeleit is.¹⁷⁵

Az március elejétől beindult események 19-én kulminálódtak. A VR körül szerveződő román érdekcsoport újabb, radikálisabb lépésre szánta el magát. A délelőtti órákban nyomásgyakorló tüntetést szervezett a NEIT székháza elé, aminek következtében lemondásra készítették a szerv egyik legismertebb (és a legtöbb konfliktust magára vállaló) magyar nemzetiségű vezetőjét, Kincses Elődöt.¹⁷⁶

A március 19-én, hétfőn délelőtt történtek, a két megbeszélésen elhangzott kijelentések, Kincses lemondatása egyértelműen jelezte, hogy a tüntetők és a szervezők az eddigi magyar követeléseket szándékoznak megállítani és a város magyarságának politikai-közéleti képviselőit félreállítani. Az elhangzott érvekben a konkrétumok (Kincses tévés szereplése, sztrájkok stb.) mellett nagy számban jelen voltak a különböző sztereotípiák, a sajtó által utcára dobott, közszájon forgó, ellenőrizetlen hírek, az ebből fakadó félelmek és frusztrációk,

¹⁷³ A történetről részletesebben lásd: Novák – László: *A szabadság terhe...* i. m., 137–139.

¹⁷⁴ Bernády György Közművelődési Alapítvány ~~video~~-videógyűjteménye, Marosvásárhely, 6. kazetta.

¹⁷⁵ A tüntetők közül sokan magyar feliratokat semmisítettek meg, a verbális agresszió mellett előfordult, hogy újságírókat, járőreket bántalmaztak.

¹⁷⁶ Novák – László: *A szabadság terhe...* i. m., 146–149.

a valós vagy eltúlzott történelmi sérelmek és nem utolsósorban az előző rendszerben megfogalmazott és ideológiai dogmává tett nemzetiségellenes (elsősorban magyarellenos) tételek is.

A NEIT vezetése pedig tehetetlennek bizonyult. Egyes tagjai nyíltan vagy burkoltan egyetértettek a Kincses eltávolítani szándékozó tüntetőkkel, más tagok pedig az adott konfliktusos helyzetben nem nyilvánítottak véleményt. A NEIT vezetője, Scriciu tábornok, akinek már korábbi nyilatkozataiból is világos volt, hogy nem tekinti elsődleges fontosságúnak a nemzetiségi kérdés rendezését, a Kincses elleni vádak elfogadásával eldöntötte a kérdést. Engedett az utcai nyomásgyakorlásnak, rábólintott Kincses eltávolítására, s ezzel olyan precedenst teremtett, amely tragikus következményekkel járt a következő napokban.

A nap másik kiemelt jelentőségű eseménye az ~~RMDSZ~~-~~RMDSZ~~-székház ostroma volt. A Kincses Előd lemondását ünneplő tömeg, kiegészülve a Görgény völgyéből érkező, VR-aktivisták által mozgósított falusi tömegekkel, a délutáni órákban ostrom alá fogta a magyar érdekképviseleti szervezet épületét. A délutáni események során feldúlták a (más politikai pártoknak is otthont adó) székházat, és az ott rekedt magyar nemzetiségű személyek közül többeket súlyosan bántalmaztak. A legismertebb eset: Sütő András bántalmazása volt.¹⁷⁷

-A történetek több kérdést is felvetnek. Hogyan történhetett meg mindez a hadsereg, a rendőrség és a megye, valamint a város első számú vezetőinek jelenlétében? Szándékos mulasztás volt vagy szakmai baklövés, talán tévedés? A helyi rendőrségi és katonai vezetők arra hivatkoztak a későbbiekben, hogy nem állt rendelkezésükre megfelelő számú ember, a kirendelt katonák és rendőrök pedig minden igyekezetük ellenére képtelenek voltak megfékezni az agresszív tömeget.

A magyar visszaemlékezések nagy része szándékosságot is sejtet. Az tény, hogy az evakuálást megszervező illetékes szervek, személyek feltehetően szándékos vagy szakmai mulasztásból több hibát is elkövettek: ponyvás autó kiküldése (ami lehetővé tette az agresszorok feljutását a járművekre), a helyszín elégtelen, kis létszámú erővel történő biztosítása és a késlekedés, nem készítetett senkit a támadók közül meghátrálásra, nem volt visszatartó ereje az intézkedéseknek, következésképpen nem fékeztek meg az egyre agresszívabbá váló tüntetőket.

A 19-i agresszivitásnak valószínűleg az (is) lehetett a célja, hogy elbizonytalanítsa a város magyar lakosságát. Mindez azonban fordítva sült el. Másnap, 20-án nagyszabású magyar

---

¹⁷⁷ Uo. 149–154., *Fehér könyv. Az 1990. március 19. és 20-i események Marosvásárhelyen*. Püski Kiadó, Budapest.

tüntetésre került sor a város központjában. A kb. 10–15 000-es magyar tömeg közben határozottan és hangosan jelezte, hogy a felmerült problémák sürgős megoldását kéri. A 19-i és az azt megelőző, az erőszakot sem mellőző események hatása alatt álló magyar tömeg szemmel láthatóan már nem elégedett meg a NEIT formális ígéreteivel. A „Most vagy soha”, „Minden magyar jöjjön ki”, „Türtünk eleget” jelszavak pedig arra utaltak, hogy a tömeg azonnali, gyors és határozott intézkedéseket, illetve ezek végrehajtására garanciákat várt. A tüntető magyarok ekkorra már szabályosan birtokba vették a városházát.¹⁷⁸

Egy idő után román ellentüntetőket jelentek meg a téren, akik a délutáni órákban kiegészültek a Maros völgyéből ismét behívott és beszállított, újra botokkal felfegyverzett tömegekkel. A téren zajló szópárbajt a fél hat után kezdődő utcai összecsapások váltották fel. 17.38-kor a ~~görgényvölgyiek~~ Görgény-völgyiek csoportja a román tüntetők fedezékéből előretörve lerohanta a magyar tüntetőket, akik a kezdeti pánik után ellentámadásba lendültek. A hadsereg későn, néhány harckocsival igyekezett szétválasztani a két tábor. Az „állóháború” kialakulását azonban ez sem akadályozta meg. Mindez az esti órákban szűnt meg, amikor a vidékről segítséget kapó magyar tüntetők áttörték a kordonokat, és szétkergették az ellentábort. 1990. március 20-ról 21-re virradó éjszaka katonai erősítés érkezett a városba.¹⁷⁹

7. A „véres márciustól” az első szabad választásokig

Még az előző napon, azaz 1990. március 20-án a NEIT országos vezetősége vizsgálóbizottságot hozott létre a marosvásárhelyi események felderítésére és kivizsgálásra. A bizottság a következő személyekből állt össze: Ion Mánzatu (a NEIT alelnöke), Gelu Voican-Voiculescu (miniszterelnök-helyettes), Nicolae S. Dumitru, Nicolae Radu, Verestóy Attila (a NEIT Végrehajtó Bürojának tagjai), Mihai Şora (tanügyminiszter), Mihai Eftimescu (Nemzetvédelmi Minisztérium, a vezérkari főnök első helyettese), Corneliu Diamandescu (belügyminiszter-helyettes), Nicolae Cochinescu (az Országos Ügyészség egyik igazgatója). A testületnek kettős küldetése volt: megállapítani a történeteket és erről jelentést tenni a NEIT-nek, ugyanakkor pacifikálni a várost, megszüntetni a konfliktushelyzetet.¹⁸⁰

A központi küldöttség javaslatára a Marosvásárhelyen kialakult helyzetet egy, az RMDSZ és a VR képviselőinek részvételével megtartott tárgyalássorozat lett volna hivatott megoldani. A két szervezet 10–10 tagból álló küldöttsége, a két etnikai közösség képviselőjeként, nem

¹⁷⁸ Novák – László: *A szabadság terhe...* i. m., 154–161.

¹⁷⁹ Uo.

¹⁸⁰ Uo.

pedig politikai szervezetként, március 22-én ült tárgyalóasztalhoz a kormányküldöttség közvetítésével.¹⁸¹ A VR ezzel hivatalos és elismert, sőt a NEIT képviselőinek háttérbe szorulásával, egyedüli román tárgyalópartnerré lépett elő. Ezzel, annak ellenére, hogy a VR folyamatosan azt hangoztatta, hogy nem ő szervezte a tüntetéseket, implicit módon elismerte, hogy ő testesíti meg a románok viszonylatában (ahogyan a magyar közösség esetében az RMDSZ) mindazokat a követeléseket, amelyekért a román lakosság az utcára vonult és vállalta az erőszakos konfrontációt. A tárgyalások első szakasza után a **a**-felek egy közös nyilatkozatot adtak ki, amelyben az erőszak megállítására kérték a lakosságot és jelezték, hogy elkezdődtek a tárgyalások.¹⁸²

A marosvásárhelyi események után nem maradhatott el a megyei szervek szembenézése sem a történetekkel. Nyilvánvaló volt, hogy a NEIT megyei szervei képtelenek voltak kezelni a kialakult helyzetet. Március 23-án Gelu Voican Voiculescu javaslatára egy sajátos módszerrel választották újjá a megyei vezetést. A románok javasoltak öt magyar nemzetiségű személyt a bíróba, míg a magyarok öt román nemzetiségűt. A román félnek jutott volna a megyei elnöki tisztség, továbbá egy alelnöki pozíció és a megyei jegyzői tisztség. A magyarok két alelnöki helyet kaptak.¹⁸³ Ugyanezzel a módszerrel újraválasztották a NEIT Marosvásárhelyi Muncicipiumi Tanácsát is.¹⁸⁴

Az RMDSZ és a VR küldöttsége közötti tárgyalások a következő napokban is folytatódtak. Az RMDSZ-nek az volt az elsődleges célja, hogy bizonyos nemzetiségi jogok (kétnyelvű feliratok, anyanyelvhasználat, önálló oktatás) érvényességét elfogadtassák, és közlemény formájában nyíltan is kimondassák a mindezt eddig vehemensen akadályozó szervezettel. A nézőpontok rendkívül nehezen közeledtek, hisz amint azt az utcán, a közös megegyezések ellenére is tovább tüntető **VR-VR**-szimpatizánsok kifejezték, a vita elsősorban már nem a nemzetiségi jogok alkalmazásának módszereiről, technikai kivitelezéséről folyt, hanem azok minél teljesebb visszafojtásáról, a minimum mértékéről.

¹⁸¹ A NEIT MMIT és a Kormánybizottság 1990. március 22-i ülése. *AJCM*, 36/1990. leltári szám, 6. dosszié, 246–259. f.

¹⁸² Novák—László: *A szabadság terhe...* i. m., 174.

¹⁸³ Magyar részről Tökés András olvasta fel az általuk javasolt román személyek nevét: Gâlea Valer elnök, Rusu Aurel alelnök, Pătrașcu Gheorghe titkár, Grozav Mihai, Grigore Ploșteanu, Juncu Nicolae, Mihai Sin, Pop Dumitru, Gheorghe Șincan tagok. Ezt a javaslatot Tușnea próbálta megvétózni azzal az indokkal, hogy a Frăția szervezet nincs képviselve. A románok magyar részről a következő személyeket jelölték: Kolozsvári Zoltán, Virág György alelnökök, Szabó László, Körmöczky Zoltán, Fülöp Dénes, Ábrám Noémi, Dósa Jenő tagok. A javaslatokat elfogadták annyi különbséggel, hogy a lemondott Juncu helyére Bocoș Ioan választották be.

¹⁸⁴ Gálfalvi György, Király István, Borbély László, Sükösd Levente, Tîrnăveanu Emil, Uifălean Sorin, Gican Adina, Domide Roman bíró tagok, Gheorghe Cornel elnök, Borbély László, Tîrnăveanu Emil, Uifălean Sorin alelnökök, Gican Adina titkár. *In: Népijság*, 1990. március 24. A NEIT MMIT ülése.

A közös nyilatkozat elfogadásáig hosszúnak bizonyult az út, és a tárgyalások a folyamatos huzavona, a nézőpontok közelítése okozta nehézségek miatt fokozatosan veszítettek a kezdeti lendületükből. A közös közlemények, az egyeztetésekről szóló beszámolók többnyire általános jellegű tudnivalókat, elvi megállapodásokat közöltek. Az egyeztetéseken a helyi jellegű konkrét követelésekről, problémákról nem születtek határozatok, döntések. Az RMDSZ és a VR április 5-én adott ki újabb közös nyilatkozatot, amely újból elítélte az agressziót és a nézőpontok közelítésének fontosságát hangsúlyozta. Külön pontként szerepelt az is, hogy a román lakosságot biztosítani kell arról, hogy érdekeiket semmiképpen sem csorbitják a kisebbségi jogkövetelések. A magyar lakosságot pedig arról kell meggyőzni, hogy mind a jelenlegi, mind pedig a választások után felállt új vezetés garantálni fogja a kisebbségi jogokat a nemzetközi egyezményeknek megfelelően.¹⁸⁵

A politikai kedélyek „kényszerű csillapodása” nem hozta meg a várva várt nyugalmat a városban. Az utcai megmozdulások ugyan befejeződtek, de azokon a helyeken, ahol a két etnikum tagjai érintkeztek, továbbra is izzott a parázs. A NEIT Maros Megyei Ideiglenes Tanácsa (MMIT) jelentése szerint a különböző gyárakban-üzemekben április közepén is érzékelhető volt a feszültség a két etnikum között.¹⁸⁶ A NEIT 1990. április 5-i ülésén a megyére vonatkozó gazdasági jelentésből az is kiderült, hogy Maros megyében csökkent a termelés még az év első két hónapjához viszonyítva is. Ez elsősorban a márciusi eseményeknek tudható be, valamint az általánosan jellemző nyersanyaghiánynak.¹⁸⁷

A márciusi események nyomán beállt gazdasági káoszt a megyei üzemek, gyárak vezetősége még március végén, közös közleménnyel igyekeztek megszüntetni, a munka felvételére kérte a dolgozókat és betiltotta a politikai tevékenységet minden gazdasági egységben.¹⁸⁸ Ennek ellenére ellenőrizetlen, kósza hírek még hosszú hetekig tartották izgalomban a várost és a környék közvéleményét.¹⁸⁹

Április elején kezdődött a március 20-i eseményekben való részvétellel vádolt hét, roma (Greucui Béla, Horváth István, Puczi Kozák Béla, Puczi Kozák Sándor, Carculea Gheorghe, Puczi Kozák Ernő) pere.¹⁹⁰ A város központját még néhány napig megszálló román tüntetők, a bírósági tárgyalás tovább rontotta a lakosság, elsősorban a magyarság soraiban tapasztalható

¹⁸⁵ *Népíjság*, 1990. április 5.

¹⁸⁶ A NEIT MMIT 1990. április 11-i ülése. *AJCM*, 36/1990. leltári szám, 6. dosszié, 336. f.

¹⁸⁷ A NEIT Maros Megyei Tanácsának ülése. 1990. április 5. *AJCM*, 36/1990. leltári szám, 6. dosszié, 325–333.

f.
¹⁸⁸ *Népíjság*, 1990. március 30.

¹⁸⁹ Gheorghe Gambra rendőrfőnök június 22-i jelentése alapján Maros megyében még létező híreszteléseket (pl. hogy az IMATEX-ben fegyvereket gyártanak, felvásárolják a késeket) ellenőrizték, hamisnak bizonyultak. Kivonat Gambra Gheorghe rendőrpárancsnok beszámolójából. *AJCM*, 36/1990. leltári szám, 6. dosszié, 383. f.

¹⁹⁰ *Népíjság*, 1990. április 3.

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

Formázott: Betűtípus: Dőlt

nyomasztó közhangulatot. A bíróság elsősorban roma és magyar nemzetiségű személyeket ítélte el és szabott ki rájuk kisebb-nagyobb büntetéseket, ugyanakkor részrehajlása látványos volt, ugyanis jóformán eltekintett a román nemzetiségűek által elkövetett cselekményektől.¹⁹¹

A *Népújság* április eleji ankétja nyomasztó közhangulatról számolt be a városban. A nyolcvanas években jelentkező kivándorlási hullám új szakasza kezdődött el. Elsősorban a március 20-i eseményekben részt vevő, s az állami megtorlásoktól tartó résztvevők egy része döntött az eltávozás mellett. Markó Béla a *Népújság* április 12-i számában a demokráciában való bizalommal és hittel igyekezett érvelni és otthonmaradásra bírni a város magyarságát.¹⁹² A kivándorlás ekkor már tömeges jelleget öltött.¹⁹³

A marosvásárhelyi eseményekről szakértői jelentések is készültek. A NEIT által, március 20-án este felállított vizsgálóbizottság, amelyet március 28-ig Gelu Voican Voiculescu és N. S. Dumitru, majd azt követően Ion Mánzatu vezetett, zárójelentését 1991 januárjában fogadták el. – A bizottság tagjai 15-én mutatták be szövegét a parlamentben, azonban sosem hozták nyilvánosságra. Az 58 oldalas, több tucat oldalnyi melléklettel ellátott dokumentum történelmi folyamatként értelmezte az eseményeket és elsősorban az ok-okozati összefüggések feltárására vállalkozott.¹⁹⁴

Konkrét személyekre, esetleges felelősökre nem történt utalás egyik részről sem, annak ellenére, hogy akadnak szövegvonatkozások a személyi felelősségre utalóan (pl. a *görgényvölgyiek-Görgény völgyiek* mozgósítása). Egyértelmű, hogy a jelentés nem a konkrét felelősök kiderítését és a későbbi elszámoltatáshoz szükséges dokumentáció oknyomozó összegyűjtését tűzte ki céljául, hanem egy, a két etnikumot többé-kevésbé pacifikáló narratívát próbált előállítani.¹⁹⁵

Az események utóhatásaként értelmezendő a Román Hírszerző Szolgálat (Serviciul Român de Informare, SRI) megszervezése. Köztudott, hogy a forradalom során hatalomra kerülő NMF, a hadsereg alárendeltségébe helyezte a *Securitatét*~~Szekuritátét~~, amelynek alkalmazottai december 23-tól kezdve három hónapig fizetést kaptak és egyesek közülük ezen időszakban is

¹⁹¹ A bírósági ítéletekről lásd a későbbiekben, a kérdésnek szentelt alfejezetet.

¹⁹² *Népújság*, 1990. április 12.

¹⁹³ *Népújság*, 1990. április 19.

¹⁹⁴ *Bernády György Közművelődési Alapítvány* Dokumentációs tára.

¹⁹⁵ A márciusi konfliktusról még készült néhány helyi és nemzetközi jelentés. Ion Mánzatu professzor nem értett egyet a bizottság előző jelentésével, külön jelentést állított össze. A Helsinki ~~egyezmény~~~~Egyezmény~~ rendelkezéseinek betartása és ellenőrzése végett létrehozott *Helsinki Watch*, Holly Carter és Robert Levy ügyvédek szerkesztésében, 1990 májusában saját jelentést publikált, amelyben etnikai konfliktusként nevezte meg a marosvásárhelyi eseményeket. Jelentést fogalmazott meg a Nemzetközi Emberjogi Szövetség is, amelynek képviselői április 21–26. között vizsgáloztak Marosvásárhelyen. A jelentés erőteljesebben emeli ki a manipulációt, a félrevezető tájékoztatás, az információk kódosítás szerepét és előre kitervelt szándékokról beszélt. Novák – László: *A szabadság terhe...i.m.*, 179–181.

aktívak maradtak. A három hónap letelte után, csupán néhány nappal a marosvásárhelyi eseményeket követően, március 26-án a 181. számú rendelettel megalapították az új hírszerző szolgálatot. Virgil Măgureanu a Román Parlamentben bemutatott beszámolójában indokolta meg a SRI megszervezését. A terrorizmus és gazdasági kémkedés veszélye mellett, arra is hivatkozott, miszerint fennáll annak a veszélye, hogy külföldi felforgató elemek épülhetnek be a nemzeti kisebbségek szervezeteibe, és destabilizációt provokálnak: autonómiára törekvő, szeparatizmust gerjesztő törekvések szolgálatába állítva a kisebbségi szervezeteket.¹⁹⁶

A SRI márciusi megszervezését többen is a marosvásárhelyi eseményekkel hozták közvetlen összefüggésbe.¹⁹⁷ Ugyanakkor több, egykori magas tisztséget betöltő román politikus azt állítja, hogy a hírszolgálat szervezése már sokkal korábban, januárban elkezdődött.¹⁹⁸ Tény az, hogy négy nap alatt nem lehet megszervezni egy titkosszolgálatot. De az is világos, hogy a nemzetiségi kérdés biztonságpolitikai kezelése hivatalosan is egyik alapindokként szerepelt az SRI megszervezésében. A magyar közösség egész Erdélyre kiterjedő mozgalma és annak Marosvásárhelyen tetőző eseménysorozata indokot szolgáltatott a nagymértékben a ~~Securitatára~~-~~Szekuritátéra~~ épülő új szervezet létrehozására, az egykori nemzetiségi ügyekkel foglalkozó személyzet reaktiválására.¹⁹⁹ A ~~Securitate~~-~~Szekuritáté~~ egykori Maros megyei alkalmazottjai is hasznot húztak a marosvásárhelyi eseményekből, amelyek a hatalom és a titkosszolgálat logikájából kiindulva őket igazolták.²⁰⁰

A március 19–20-i események értelemszerűen fontos szerepet játszottak a közelgő, első szabad parlamenti választások előkészületeiben, a helyi politikai erőviszonyok alakulásában. A márciusi erőszakhullám jelentősen átrajzolta a február közepén, a NEIT létrehozásával kialakult politikai palettát. Az etnikai konfliktus kialakulását megelőzni, majd azt megfékezni képtelen ideiglenes megyei és városi vezetőség többségét már a bukaresti kivizsgáló bizottság ténykedése alatt leváltották. A konfliktus utáni tárgyalásokat pedig már az RMDSZ és a VR képviselői bonyolították le. –Lemondásra kényszerültek a NEIT megyei és marosvásárhelyi elnökei (Ioan Scriciu, Ioan Judea), illetve azok az alelnökök, vezetőségi tagok, akik személye hangsúlyosabban összefonódott a márciusi eseményekkel (Kincses Előd, Jakabffy

¹⁹⁶ MNL OL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 66. doboz, 003578.

¹⁹⁷ Miholcsa Gyula: *Marosvásárhely fekete márciusa*. Dokumentumfilm, 5. rész. *Raport final*. Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România. Editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile. Editura Humanitas, București, 2008.

¹⁹⁸ Interjú Petre Romannal, Nicolae Ulieruval és Virgil Măgureanuval. Az interjúkat Cornel Mihalache és Bereczki Edit készítették. Az interjúk a szerzők tulajdonában vannak.

¹⁹⁹ Petre Roman állítása szerint a személyzet 90%-a a ~~Securitatéból~~-~~Szekuritátéból~~ került ki. Uo.

²⁰⁰ A legújabb kutatásokból kiderült, hogy a márciusban megalakuló SRI Maros megyei szervezetében több olyan egykori ~~securitatis~~-~~szekuritatis~~ tiszt is tovább folytatta titkosszolgálati karrierjét, aki 1989 előtt a nemzetiségi kérdéskörben tevékenykedett.

Attila).²⁰¹ Megerősödött az RMDSZ²⁰² és a magyar próbálkozásoknak ellenálló, a magyar kísérletek meggátolására szerveződött VR holdudvarában kialakult politikai formáció(k).²⁰³ A helyi politikai életet és a választási előkészületeket egyértelműen a két szervezet és a márciusi események és a későbbi tárgyalások során reflektorfénybe került vezetők (Borbély László, Frunda György, Radu Ceontea, Pop Dumitru stb.) dominálták. A helyi politikai életben a román pártok közül az Alianța Uniunii Române (Román Nemzeti Egység) mellett a februárban politikai párttá átalakult Frontnak sikerült nagyobb tömegbázist megőriznie. Marosvásárhely, mint említettük, már a rendszerváltás utáni első napoktól kezdődően fontos, szimbolikus helyet foglalt el a romániai magyarság érdekvédelmi küzdelmében. A márciusi történések, a település frontvárossá válása megerősítette az RMDSZ helyi képviselőinek a szervezet központi vezetésében betöltött szerepét is. A Maros megyei ~~–~~politikusok (Markó Béla, Frunda György, Borbély László, Kelemen Attila) a kilencvenes évek elejétől jelentős szerepet tölthettek be a szervezet életében, politikai, ideológiai irányvonalának alakításában.

Március 29-én megalakult a Maros Megyei Választási Bizottság, amely 11 tagot számlált. Elnöke Banciu Horea Iancu volt. Április 25-én és 26-án közzétették a Maros megyei szenátusi, illetve képviselő-jelöltek listáját. A megyéből összesen 20 szervezet állított jelöltet, valamint három független jelölt is indult a választásokon. Az RMDSZ jelöltjei Maros megyében Borbély László, Zsigmond László, Frunda György, Kerekes Károly, Németh János, Ábrám Zoltán, Ilyés Kinga, Fülöp Dénes, Pongrácz Antal Sándor voltak.²⁰⁴

A VR (AUR) és a Front szinte teljes mértékben kisajátította a megye román lakossága képviseletéért folytatott politikai küzdelmet. –Nagyszámú és utcai megmozdulásokra is jól mozgósítható táborral rendelkeztek, főleg a VR. pl., amikor május első felében Ioan Rațiu, a Nemzeti Parasztpárt elnöke választási gyűlést tartott Marosvásárhelyen, beszédét többször is megzavarták az Iliescut és a ~~Vatra~~ Vatrát éltető személyek. Ugyancsak ellentüntetők zavarták meg a December 21. szervezet marosvásárhelyi csoportja általa, a kommunista

²⁰¹ Ezen vezetők közül, habár mindannyian próbálkoztak, senkinek sem sikerült a későbbiekben hosszú távú és eredményes politikai karriert befutnia. Kincses Előd 1990-es jelölését a román pártok részéről benyújtott óvás akadályozta meg. Judea és Scriciu is próbálkoztak politikai karrierrel, de nem sikerült kimagasló eredményeket elérniük.

²⁰² Időközben megalakult a Romániai Magyar Kereszténydemokrata Párt marosvásárhelyi fiókszervezete is, amely azonban nem tett szert jelentősebb politikai támogatottságra. Az Ideiglenes Intéző Bizottság tagjai: Apor Csaba, Bandi Kati, Kasler Péter, Miholcsa József, Ötvös György, Szabó Béla, Szabó István, Varga László. In: Népijság, 1990. április 18.

²⁰³ A VR-ben és annak holdudvarában tevékenykedő csoportok 1990-ben először az AUR (Alianța pentru Unitatea Românilor ~~–~~ a Románok Egységéért Szövetség) színeiben méretkeztek meg, majd az év második felében megalakult a PUNR (Partidul Unității Naționale Române ~~–~~ Román Nemzeti Egység Pártja). A VR egyik meghatározó vezetője, Radu Ciontea az AUR színeiben lett parlamenti képviselő, majd a PUNR színeiben szenátor.

²⁰⁴ Népijság, 1990. április 26.

visszarendeződés ellen szervezett tüntetést.²⁰⁵ A Front által; május 16-án szervezett nagygyűlésen viszont több ezren vettek részt és incidensek nélkül zajlott le.²⁰⁶

Az 1989 utáni első szabad romániai parlamenti választások ~~maros~~-Maros megyei eredményeit május 23-án tették közzé. Az elnökválasztást országos szinten megnyerő Ion Iliescu (85%) a megyében leadott szavazatok 60,35%-át szerezte meg. Radu Câmpeanu (Nemzeti Liberális Párt) 36,79%-ot, Ion Rațiu pedig (Nemzeti Parasztpárt) 2, 86%-ot szerzett. A Szenátusra és a Képviselőházra leadott voksok a következőképpen oszlottak meg: RMDSZ 42,51%, AUR 34,36%, NMF 16, 52% (Szenátus), valamint: RMDSZ 41,96%, AUR 34,39%, NMF 14,24%, NLP 1,73%, KDNP 0,89%. A Maros megyéből megválasztott szenátorok— névsora a következőképpen alakult: Markó Béla (RMDSZ), Radu Ceontea (AUR), Galea Valer (NMF). A Képviselőházba a következő ~~maros~~-Maros megyei jelöltek kerültek be: Borbély László, Zsigmond László, Frunda György, Kerekes Károly (RMDSZ), Pop Dumitru Petru, Coriolan, Burca Petru (AUR), Moldovan Corneliu (NMF).²⁰⁷

Megjegyzés [Z4]: Nem hiányzik a vége?, az összegzés?

²⁰⁵ *Népíjság*, 1990. május 11.

²⁰⁶ *Népíjság*, 1990. május 17.

²⁰⁷ *Népíjság*, 1990. május 23.

Nagy Botond

Háromszék központjának viharos fél éve (1989. december–1990. május)

Út a fordulathoz

Az 1968-as megyésítés, területi beosztás tekintetében, az 1876-os modellt követte, azaz akárcsak a közel egy évszázaddal korábbi reform esetében, a két örök rivális város közül Sepsiszentgyörgy vált a – Háromszék helyett központi nyomásra immár Kovásznának átnevezett – megye székhelyévé Kézdivásárhely ellenében. Ezt a szereposztást elsősorban a történeti hagyományának köszönhetjük: úgy a központi pártvezetés, mint a helyi kádergárda tisztában volt a hosszú időn keresztül kialakult intézményi struktúrák jelentőségével, a rendelkezésre álló középületek viszonylagos gazdagságával. Gazdasági szempontból a helyzet lényegesen bonyolultabb, amely megoldásának záloga maga az új közigazgatási egység és struktúra volt. Forgalmi és kommunikációs viszonyokat tekintve Sepsiszentgyörgy meglehetősen gyengén fejlett volt, csupán lokális jellegű csomópontnak tekinthető. Kereskedelme és ipara szintén az alulfejlettség jeleit hordozta magában: a két nagyobb, Monarchia korából származó gyáregységének kivételével – dohánygyár és textilgyár – az ugyancsak 19. századi kézműipar üzemszervezési elmaradottságát és alacsony szintű tőkefelhalmozását konzerválta. Ezen a probléma rendezését az új közigazgatási keretek ígérték, azonban a felülről szervezett, nem organikus fejlődés számtalan feszültséget hordozott magában. Az újonnan meghonosított iparágak – műanyag, villamosság, gépek – komoly munkaerőigénnyel léptek fel, azonban annak ellenére, hogy a mezőgazdaság kollektivizálása nyomán, vidéken jelentős mennyiségű munkáskéz szabadult fel, az ilyen irányú helyi szakoktatás hiányosságai miatt bevándorlást indított el megyehatáron kívülről. A migrációs folyamatoknak ez az iránya tagadhatatlanul egybeesett a Ceaușescu-rendszer nemzetiségi politikájával, a homogenizációs törekvéseknek eszköze volt. A '70-es években állami finanszírozással, nagyléptékben beindultak a lakótelep építkezések, amelynek produktumai – a tömbházlakások – a mindenki számára felkínált lakhatási alternatívát képezték. Az egyenlakások rendszerével és azzal, hogy a lakások kiutalása az állam számára széles lehetőségeket biztosított, különböző társadalmi státusú egyéneket illetve családokat költöztetett be egy-egy házba. Sepsiszentgyörgyön, akárcsak Erdély többi városaiban, a társadalmi homogenizációt etnikaival kettőzte meg a hatalom.

A közigazgatás újjászervezése nyomán egy nagyobb létszámú új kádergárda is helyet kapott és hosszútávra berendezkedett az új megyeszékhelyen. Itt azonban két, markánsan elkülönülő kategóriáról beszélhetünk. Az egyik kategória a beolvasztott Kézdi rajon, vagy a szélesebb Magyar Autonóm Tartomány volt kádereit tette ki, amelyek széleskörű kapcsolatokat tartottak fenn a sepsiszentgyörgyi helyi elittel és ezzel nagyfokú érdekazonosság jellemezte őket. Elegendő itt a Brassó megyéhez történő csatolás központi nyomásgyakorlásnak az elhárítására utalni. A másik kategória azokban a káderekben azonosítható, akiknek korábban semmilyen kapcsolatuk nem volt Háromszékkal, a központi hatalom helyezte ki őket, amely irányában feltétlen lojalitást tanúsítottak, az állami ideológiát igyekeztek feltétel nélkül életbe léptetni. Utóbbiak létszáma, befolyása és bukaresti támogatottsága folyamatosan emelkedett. E két markánsan, etnikai szempontból is elkülönülő csoport között nyilvánvaló feszültség létezett, aminek csillapítására, mint eszközt, a káder rotációt alkották meg. Magyar részről érvényesült a megyében egy karakteres nemzeti vonal, amely termékének tekinthető Király Károly első titkár 1972-es tiltakozó akciója,¹ vagy Sylvester Lajos gazdag kultúraszervezői tevékenysége.² Az 1986-os szoborrobbantás a bukaresti központi hatalomnak ürügyként szolgált a renitens helyi elit megrendszabályozására és arra, hogy lojális embereit helyzetbe hozza és a megszerzett pozíciójukban hosszútávon megtarthassák.

Kovászna megyében, magától értetődően, markánsan jelentkeztek mindazok az általános gazdasági, szociális és morális válságjelek, amelyek a '80-as évek végén országos szinten jelentkeztek, kiegészülve azokkal a nemzetiségi sajátosságokkal, amelyek Erdély magyar lakta vidékein, és kiváltképpen Székelyföldön csapódtak le. Ebből a szempontból a

---

¹ Király Károly 1972-ben lemondott a megyei első titkári és néptanács elnöki tisztségéről és egy Ceaușescu-hoz intézett, a rendszer megreformálását szorgalmazó levelének végén a magyar kisebbséget ért sérelmekről tett említést. 1977-ben írt levelekben már tételesen felsorolta a magyar oktatási és kulturális intézmények elsorvasztására, a magyar nyelv használatának korlátozására és a magyar származású káderek érvényesülési lehetőségeinek beszűkítésére a hatalom által tett lépéseket. Mindkettőnek a tartalma széles körben ismert volt a magyar értelmiség köreiben. A nyugati sajtó a leveleket nyilvánosságra hozta. (Sylvester Lajos: Levelek Ceaușescunak. Kihallgatás a román pártközpontban. In. Király Károly: Nyílt kártyákkal II. Pécs: Duplex kiadó, 1999. 97-101.)

² A '60-as évek végén Ceaușescu a hatalmi konszolidáció érdekében kulturális szinten engedményeket tett a kisebbségeknek, ezt a lehetőséget használta ki helyi szinten Sylvester Lajos, az 1968-ban létrehozott Kovászna megye Művelődési és Művészetügyi Bizottság vezetőjeként. (Máthé János: *Magyarhermány kronológiája [1944-1964]*. Közreadja és háttér tanulmányokat és jegyzeteket írta László Márton. Csikszereda: Pro-Print, 2008. 18-19.) Tevékenységnek eredménye a Benedek Elek emlékház Kisbaconban, a Gábor Áron szobor Kézdivásárhelyen és a két világháború között lebontott '48-as emlékmű visszaállítása Felsőrákos-Barót-Köpec-Ágostonfalva útkereszteződésnél, stb. Kovászna megyében a Szobor Laji ragadványnévvel jutalmazta érte a nép. (interjú Sylvester Lajossal)

megyében, és annak székhelyén, Sepsiszentgyörgyön beazonosítható több helyi színezetű jelenség. A '80-as években, a hatalom repartizációs gyakorlatának köszönhetően Sepsiszentgyörgy különös vonzerővel bírt a frissen diplomázott, Erdély különböző pontjairól származó, magyar nemzetiségű fiatalok számára. A magyar többségű város barátságosabb környezetet ígért, mint a felkínált egyéb, ókirályságbeli városok, ami nyilvánvalóan a helyi magyar értelmiségi potenciál erősödéséhez vezetett. Az évtized második felében a Megyei Könyvtár falai között menedéket kapott *Tudományelméleti Műhely*³ elnevezésű kör a magyar művelődési élet nem hivatalos keretek közötti megszervezésére tett kísérletet. Nem foglalkozott közvetlenül politikai kérdésekkel, de jellegében disszidens tevékenységnek értelmezhető, amelynek összefüggéseiben a hivatalos társadalomelmélettel ellenkező megközelítések is elhangzottak.⁴ A művészeti szférában hason szellemű kezdeményezés volt a Baász Imre körüli csoportosulás (Ütő Gusztáv, Damokos Csaba). A hivatalos kultúrpolitikának direktíváitól merőben eltérő akcióművészetük méltán ébresztették fel a hivatalos szervek gyanakvását. A formabontó megnyilvánulásaik mellett ugyanakkor a kisebbségi lét kérdései élénken foglalkoztatták, alkotásaik nagyrészt ebből ihletődött.

A megyei közintézmények vezetőinek egy része jó hírnévnek örvendő szakembernek számított, akik szakmai elhivatottságból vállaltak pártfunkciót (volt eset, hogy az illető családját az '50-es években kulákosították). Az évtized végére a rendszerből való kiábrándultság ezekre a szintekre is behatolt. Az értelmiség részéről az elégedetlenség forrása főként nem anyagi természetű volt. Ez párttagsággal rendelkezők esetében magyarázható azzal, hogy ők bizonyos mértékben a rendszer kegyeltjeinek számítottak, itt a szükség nem azon a szinten jelentkezett, mint a hétköznapi emberek körében. Elsősorban a román nemzetépítő törekvéseket értékelte úgy a magyar értelmiség, hogy Trianon után a hatalom bizonyos szorult helyzetekben, kedvezőtlen nemzetközi konstelláció alatt kénytelen volt engedni, majd amikor lehetőség teremtődött, szorítottak rajta, így a folyamat '80-as évekre a csúcsára érkezett. A magyar nemzetiségű friss diplomások (orvosok, mérnökök, tanárok) Moldvába helyezése, és a román tanároknak magyarlakta faluba történő kihelyezése a homogenizációt volt hivatott elősegíteni. A városi középiskolák összevonása a magyar nyelv

---

³ *Tudományelméleti Műhely* megnevezéssel említette Salat Levente (Salat Levente (szerk.): *Tény és Való. Tudományelméleti Írások*. Bukarest: Kriterion, 1989. 14) és Bárdi Nándor (Bárdi Nándor (szerk.): *Tény és Való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 2004. 12). Kiss Jenő, a vele készült interjúból *Számítástechnika és mai társadalom* megnevezésre emlékezett.

⁴ Interjú Kiss Jenővel. Bárdi Nándor (szerk.): *Tény és Való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 2004. 84.

és kultúra teljes felszámolását vetítette elő. Ennek érdekében egyes iskolaigazgatók az oktatási törvény előírásait követve – hogy ha egyetlen román tanuló is van egy osztályban, akkor a tanítási nyelv is román kell legyen – a magyarság részére sérelmes gyakorlatot léptettek életbe. Például a Textilipari Szakközépiskolába az 1989/1990-es tanév elején négy magyar- és egy-egy román tannyelvű osztály alakítására jelentkeztek tanulók. A tanintézmény igazgatója a román tanulókból négyet-ötöt beosztott a négy magyar osztályba, így egyetlen magyar nyelven működő osztály sem maradt. A Székely Mikó Kollégiumban több román tannyelvű osztály alakult, mint magyar. A felsőoktatásban hasonlóképpen a felvételi létszámkeret illetve a magyar nyelvű szakok megszüntetése napirenden volt.⁵

A vidéki lakosság körében növelte a frusztrációt, hogy 1988 derekán központilag elfogadták a megyei pártbizottság település-szisztematizálásának tervét, amely 1990-re már négy modell község életbe léptetését irányozta elő, ez pedig falvak lerombolását is kilátásba helyezte.⁶

Egység	Létező	Kilátásba helyezett
Adminisztratív-urbanisztikai körzet	6	6
MTSz	47	34
Község	33	32
Falu	122	87

Mivel a megye lakosságának többsége falvakon élt, illetve a városi lakosság zömének falusi kötődése volt, a megyei hatalom érzékelte a feszültséget és indokoltnak látta, hogy lehetőleg minden eszközzel csökkentse azt. Ennek tudható be, hogy az élelmiszer-ellátásnak nagyobb figyelmet szenteltek, és 1989 folyamán ellenőrzések sorozatát kezdeményezték, aminek következtében egy-egy üzletvezető, vagy elárusító húzta a rövidebbet, akiket nyilvánosan felelőssé tehettek a hiánygazdaság miatt. Az 1989-es *Betakarítás Napja (Ziua Recoltei 1989)* elnevezésű rendezvényt megelőzően, a RKP Kovászna megyei bizottságának rendkívüli közgyűlésén, 1989. október 23-án, Rab István, megyei első titkár azt az útmutatást adta, hogy az eseményen nagyobb hangsúlyt fektessenek a művészi előadásokra, szuggesztív grafikával készítsenek olyan plakátokat, amelyek a bőséges termés illúzióját teremtik meg, ezzel

⁵ Interjú Albert Ernővel

⁶ Fond 535. 1989/ 23

kárpótolandó a közönséget a szegényes zöldség- és gyümölcskínálat miatt. Mindezt pedig egészítsék ki textilneműek és egyéb ipari termékek eladásos kiállításával.⁷

Az 1989 decemberében tömegeket megmozgató felhajtóerő egyik lényeges eleme gazdasági természetű volt, jelesen a központosított gazdaság lehanyaglása, annak minden szféráját nagy mélységekben átható erózió, és végeredményében, amivel lakosság szembesült: a hiány. Az ellátás akadozott az élelmiszerektől kezdve, a közüzemi szolgáltatásokon át a tartós fogyasztási cikkekig, ennek ellensúlyozására pedig a lakosság igyekezett alternatívákat találni. Mezőgazdasági Termelő Szövetkezetekben, vagy különböző gyárakban a javak jogtalan eltulajdonítása minden szinten rendkívül nagy méreteket öltött. A termelőegységek, illetve a közintézmények vezetői között teljes legitimitást nyert a befolyással való üzérkedés. Az egyik jól beazonosítható, morálisan ingoványos kategória – a téeszelnökök – részéről napirenden volt az eszközök és a munkaerő önkényes, magáncélú használata. A közember szemszögéből azonban a rendszer legkiváltságosabbika volt a raktáros, aki hozzájutott üzemanyaghoz és a legkülönbélebb termékekhez és rendelkezett felettük.⁸ A munkások szintjén – legyen szó MTSZ tagokról, vagy gyári alkalmazottakról – a lopás hasonlóképpen elterjedt tevékenységnek számított.⁹ Ez a jelenség magyarázható egyrészt a központosított gazdaság jellegével, hogy úgy a fehér-, mint a kékgallérosok nem érezték sajátjuknak a termelőegységeket, másrészt az egyéni szükségletek alternatív forrásokból való fedezésével, a piaci lehetőségek korlátoltsága miatt. Magának a hiánygazdaságnak egyik forrása a helytelen munkaszervezés és -megosztás, mint az alacsony szintű termelékenység okozója. A termelőeszközök elavultsága és a villanyáram-szolgáltatás ingadozása miatt magas volt az aránya a termelt selejtnak (pl. a *Kovászna Malom- és Pékipari Vállalatnál* 1988. november–1989. január között 780 tonna keksz és 371 tonna száraztésztát termeltek, ebből a selejt 6632 kg keksz volt, a megengedett 3904 kg helyett, és 3294 kg száraztészta a megengedett 1855 kg helyett).¹⁰ Az értékesítésben hasonló problémákkal találkozunk (nem sikerült teljesíteni a tervbe vett éves célszámokat, legmagasabb hiány az élelmiszereknél). Nem új jelenség a pult alatti árulás, vagyis az elárusítók, pincérek, üzletvezetők hiánycikknek számító áruk felhalmozására irányuló tevékenysége, azzal a szándékkal, hogy ezeket az ismeretségi körhöz tartozó személyeknek juttassák, vagy befolyást, vagy egyéb hiánycikk-árakat

---

⁷ Fond 535. 1989/3. 94

⁸ Fond 535. (Comitetul Județean de Partid Covasna) 1989/8. 57, 79

⁹ Fond 535. 1989/7. 34

¹⁰ Fond 535. 1989/8. 3-4

vásároljanak vele. A milícia az esetek kiszűrésére fokozta az ellenőrzéseket. Havonta számos alkalommal észleltek ilyen jellegű rendellenességeket, azonban az esetek zömében mindig került valami felmentő indok (pl. vendéglőben megállapított szalámi többletet az iskolák, munkáskantinok ellátására irányuló *szendvicsprogram*ba való részvétellel, vagy a szemes kávé többletet a raktár levegőjének magas páratartalmával magyarázták meg) ami a szervek a hiánycikk-áru körforgásba való részvételének gyanúját is felveti.¹¹

Az általános elégedetlenség végső soron meglehetősen abszurd helyzeteket is teremtett, beszédes példa egy 1988. június 29-én, a délutáni órákban lezajlott incidens, amikor a megyei pártbizottság egyik aktivistája ittasan megállított az utcán egy szekus tisztet, akinek az esztelen munkaszervezés miatti kimerültségére panaszkodott, majd egy költői kérdést intézett az állambiztonsági közeghez: *Csak Romániában történhetnek meg ilyen dolgok! Ez aktivistának való munka?!* Végül a pártfőtitkár 1988. június 28-án a Demokrácia és Szocialista Egység Frontja (FDUS) Nemzeti Tanácsának plenáris ülésén elhangzottakra reagálva kijelentette: *„Nekünk nem esik jól, hogy ilyen kijelentéseket tesznek Magyarországgal szemben! Az ottaniak a Románia által elkövetett jogsértések miatt tüntettek és nem a kormány ellen... A magyarok jogai, amelyet több nemzetközi egyezmény írt elő, itt nincsenek betartva... mindjárt nem lesznek iskoláink és pedagógusaink sem... Nézd, Martonosra 4 oltyánt helyeztek ki – oda, ahol senki nem tud románul. Ez egy kálvária úgy nekik, mint a tanulóknak, hogy iskolába menjenek.”*¹²

„Gyertek, próbáljunk egy kicsit közelebb menni a dolgokhoz, mert itt komoly események vannak”

A temesvári forradalmi események híre Háromszékre gyorsan eljutott. A Tőkés László kilakoltatása körüli procedúra a felkelést megelőzően is széles körben ismert volt a *Szabad Európa* és a budapesti *Kossuth Rádió* tájékoztatásainak köszönhetően. Magáról az eseményekről az ott élő ismerősök által telefonon, vagy a városban megfordult személyek adtak hírt, ami szájról-szájra járt.¹³ A hadsereg helyi egysége, a sepsiszentgyörgyi

---

¹¹ Fond 535. 1989/8. 1-2 ; 1989/27. 33

¹² Fond 535. 1989/8. 18

¹³ Interjú Benedek Leventével

hegyivadász-alakulat igen korán, december 16-án délután harci riadót hirdetett, a tiszteket berendelték a laktanyába és készségbe helyezték az állományt, hivatalos tájékoztatást azonban nem adtak. Az egység parancsnoka csak 21-én, csütörtökön este ismertette a tisztikarral, hogy a brassói tüntetések hatására várható az ilyen jellegű megmozdulás Sepsiszentgyörgyön, amiért következő napra kivezényelt egy századot a megyei pártbizottság épületének biztosítására.¹⁴ A kezdeti információleszorításra tett kísérletek után a Párt is a gépezetének mozgósítására kényszerült. December 19-én a párt központi bizottságának titkára, Emil Bobu telexben utasította a megyei első titkárt, hogy az üzemi alapszervezetek ne cselekedjenek semmit a megyei pártbizottsággal való előzetes konzultáció nélkül és készüljenek a határozott fellépésre.¹⁵ A központi utasításnak eleget téve, december 19–20. között a színjáték utolsó felvonására került sor a megyében, aminek keretében egy sor gazdasági egységében tartott gyűléseken, a kijelölt dolgozók és vezetők egyetértésüket fejezték ki a párt főtitkára beszédében foglaltakkal, a temesvári eseményekkel kapcsolatban. Elítélték a terroristának és fasisztának titulált megnyilvánulásokat, az értékelések szerint, amelyeket előre megfontolt szándékkal szerveztek külföldi imperialista, irredenta körök. Felszólaltak: a Gépeket- és Gépkocsialkatrészeket Gyártó Vállalatnál (Întreprinderea de Maşini, Ansamble și Subansamble Auto, közismerten: IMASA), a Villamos Berendezéseket és Villanymotorokat Gyártó Vállalatnál (Întreprinderea de Aparate și Maşini Electrice, közismerten IAME, népiesen Jájá), az Olt Textilipari Vállalatnál, a Fafeldolgozó Vállalatnál, a Mechanikai Vállalatnál, a Ruhaiipari Vállalatnál.¹⁶ A *Megeyi Tükör* rendszer iránt elkötelezett főszerkesztőjének, Vasas Ferencnek szigorú ellenőrzésének eredményeképpen ennél többet nem közölt az újság,¹⁷ a rendezvények azonban nem feltétlenül a párt elvárásainak megfelelően zajlottak le. A *Kisipari Szövetkezetek Megeyi Szövetségénél* a felszólalt Puskás Bálint jogtanácsos nem foglalt állást egyértelműen a párt mellett: *én csak a Szabad Európa Rádióból tudom, hogy mi történt. Ott egészen mást mondanak. Tényleg valaki törvényellenességeket követ el. Azt, aki törvényellenességet követ el, lehet az ország elnöke is,*

---

¹⁴ Tankó Vilmos: A hegyivadász-laktanya december 22. előtt és után. In: Sylvester Lajos (szerk.): *Háromszéki nekigyürkőzés. Emléktöredékek az 1989–90-es rendszerváltás napjaiból*. Sepsiszentgyörgy: Charta, 2010. (a továbbiakban: *Háromszéki nekigyürkőzés*.) 26-31

¹⁵ Fond 535. 1989/21. 1

¹⁶ *Megeyi Tükör*, 1989. december 21. 5562 szám

¹⁷ Bogdán László: Nyíló világ – bezűzött ablakok. Beszélgetés Gajzágó Mártonnal. (a továbbiakban: Bogdán László.) In: *Háromszéki nekigyürkőzés*. 58; Simó Erzsébet: Volt egyszer egy nap, született egy lap. In: *Háromszéki nekigyürkőzés*. 147.

vagy lehet az akármilyen huligán is, el kell azt ítélni.¹⁸ A Villamos Berendezéseket és Villanymotorokat Gyártó Vállalatnál az elítélő gyűlést követően a termelés nem indult újra: az alkalmazottak nem vették fel a munkát, a váltás nem zajlott le és szóbeli összetűzésre került sor a vezetőséggel, illetve a párt kirendelt képviselőivel.¹⁹ Ezen kívül a védelemre is gondolt a párt, a megyében működő vállalatoknál egyenként 150 főből álló védelmi és harci csoportokat hoztak létre.²⁰ A munkások lojalitása azonban nem lehetett minden gyanú felett, mert nem löfegyverekkel, hanem csak botokat szándékoztak ellátni őket. A vállalati pártbizottsági titkároknak tehát feladatul hagyták ezeknek az ütőeszközöknek a legyártását december 20–21. között.²¹

Sepsiszentgyörgyön tömegmegmozdulásra december 22-én került sor. Reggel a Gépeket- és Gépkocsialkatrészeket Gyártó Vállalatnál nem vették fel a munkát, hanem az alkalmazottak eltávolították a Ceuşescut és a rendszert éltető dekorációkat, az udvaron gyülekeztek és a temesvári eseményekről beszélgettek, majd amikor többezresre duzzadt a tömeg, akkor elindultak a városközpont irányába. Menet közben a tömeg a Villamos Berendezéseket és Villanymotorokat Gyártó Vállalat munkásait igyekeztek megnyerni, hogy tartsanak velük, ez azonban csekély sikerrel járt, ezért kisebb rongálásokra is sor került, majd a gyárnegyed többi egységeitől, a bútorgyártól és a műanyaggyártól csatlakoztak még emberek. Ezután a mozi vállalat hangszórókkal felszerelt furgonját foglalták le, ami a későbbiekben kulcsszerepet játszott.²² A jármű rendeltetésével kapcsolatban megosztottak a vélemények: egyesek szerint a megyei pártbizottság küldte ki a gyárakhoz, hogy ennek segítségével nyugtassák meg a forrongó tömeget, mások éppen ellenkezőleg azt sejtetik, hogy valaki/valakik éppen a tüntetők támogatására, esetleg irányítására küldte/küldték ki. Mégis valószínűbb az a magyarázat, hogy egyszerűen a közeli benzinkútra igyekezett tankolni, ezt támasztja alá az a tény is, hogy rövidesen leállt a hajtóműve üzemanyag hiánya miatt (más vélemények szerint műszaki hiba miatt)²³. A visszaemlékezések egybehangzóan azt állítják,

---

¹⁸ Interjú Puskás Bálinttal

¹⁹ Gazda József résztvevőkkel és szemtanúkkal beszélget (1990) (a továbbiakban: Gazda József) In. Háromszéki nekigyürkőzés.. 102-104

²⁰ *Megyei Tükör*, 1989. december 22. 5563 szám

²¹ Interjú Benedek Leventével

²² Váncsa Árpád: A gyárak megmozdulnak (a továbbiakban: Váncsa Árpád.). In. Háromszéki nekigyürkőzés.. 34-37

²³ „Pásztor igazgató (Pásztor Ferenc, az IMASA igazgatója volt. NB) várta ezt a kocsit, hogy a hangosbemondó segítségével nyugtassa meg a tömeget” (Váncsa Árpád. In. Háromszéki nekigyürkőzés. 38); „... jött egy mikrobusz hangszórókkal, s kényszerítette a munkásokat, hogy menjenek vissza a munkahelyükre, ne csináljanak botrányt” A sepsiszentgyörgyi forradalom. (Gazda József. In. Háromszéki nekigyürkőzés. 107.)

és a korabeli fényképek is azt támasztják alá, hogy a további helyszínekre emberi erő segítségével jutott el, az akkumulátortelege azonban még egy-két óráig bírta működtetni a jelentős energiaigényű hangosító berendezést. A tömeg a központhoz érve két részre szakadt, egy kisebb csoport a parkban szóródott szét, míg a zöm tovább menetelt az ószemerjai gyáregységek irányába, azzal a szándékkal, hogy csatlakozásra szólítsák fel az ott dolgozókat. Kiegészülve a textil- és dohánygyári dolgozókkal, a tömeg visszatért a központba, ahol a pártbizottság épületének védelmében kivezényelt katonákkal és a bányameddővel megrakott tehergépkocsi sorral találták szembe magukat. A tömeg a pártbizottság épületével szemben lévő parkban állapodott meg, ahova a hangszórókkal felszerelt furgont is betolták és kezdetét vette a szópárbaj a benne ülők és a pártbizottság épületének erkélyére kivonult első titkár, Rab István között. Rab mellőzte az *elvtárs* megszólítást, inkább a *polgártársaim* megnevezéssel illette a tüntetőket, mindkét nyelven megismételte mondandóját, aminek lényege mérsékelt ígéretekkel és fenyegetésekkel állt. Az első titkár azon próbálkozása, hogy magyarul szóljon az egybegyűltekhöz felháborodást váltott ki, felszólították, hogy beszéljen románul, ahogy addig is tette, majd minden mondatát lehurrogták és kifütyülték.²⁴ A furgon mikrofonjába többen is beleszóltak, ezeknek a felszólalóknak a jó része ismeretlen maradt a hallgatóság számára, máig titok övezi és találgatásokra adott/ad lehetőséget.²⁵ Egy alapvető dologra azonban felfigyeltek a résztvevők, menet közben a román nyelven elhangzott beszédek és jelszavak túlsúlyba kerültek.²⁶ Ennek lehetséges oka, hogy a '80-as évek folyamán az üzemi pártgyűléseknek és egyéb jellegű összejöveteleknek a hivatalos nyelve a román lett, a magyar nyelv számára a nyilvánosság meglehetősen lekorlátozódott. Ilyen általános körülmények között, főként munkás környezetben kevés magyar nemzetiségű személy vállalta a közszereplést, a nyelvi akadályok miatt. Kiss Jenő, nyugalmazott könyvtárigazgató, aki az IMASA tanügyi előadója is volt – annak az egységnek, amely városszerte közismert volt, mint az elrománosítás eszköze, és ahol az etnikai arány megközelítőleg fele-fele volt, a tömeg pedig innen indult el – így jó ismerője a belső viszonyoknak, ezt emelte ki: *kezdetben úgy-e a románok szerepeltek, mint ahogy mindig. Ez egy furcsa jelenség volt, de ismert jelenség, hogy hogyha egy gyárlátogatás volt, akik beszéltek, mindig a románok voltak. A magyarok nem tolták magukat előtérbe, sőt, igyekeztek hátrább maradni. Ma ez a jelenség ismétlődik, meg*

²⁴ Hangképek a Szabadság térről. A hangfelvétel 1989. december 22-én délelőtt, a sepsiszentgyörgyi tüntetésen készült. In. Háromszéki nekigyürkőzés. 137-138

²⁵ *Háromszék*, 1989. december 23. 1. szám.

²⁶ Vánca Árpád. In. Háromszéki nekigyürkőzés. 40

*kell nézni a szakszervezeti bizalmik összetételét, a zöme román, és magyarok választják meg őket, mert hát jobban tud románul, meg hát a románok egy kicsit jobban is szeretnek szerepelni.*²⁷ A magyarság kezdettől fenntartásokkal viszonyult ezekhez a személyekhez, akik a forradalom vezéreiként igyekeztek feltüntetni magukat és ennek megfelelően cselekedni, élen a kapatos Liviu Dumbravă nevű állatorvossal.²⁸ A megye és a város vezetésében később résztvevők számára kezdetektől nyilvánvaló volt, hogy ezzel a társasággal a távlati együttműködés erősen kétséges. Ebből a perspektívából szemlélve tehát, nem csupán értelmiségi finnyáskodásnak kell megítélnünk az olyan állapotra vonatkozó minősítéseket, mint *úgy nézett ki, mint egy 1917-es bolsevik felkelés, nem Szentpéterváron, hanem valahol vidéken, Ufán,*²⁹ illetve a résztvevők jellemzéseit *...Ilyen népi forradalmár, aki akár a kommün alatt Párizsban is nagyon jól megállta volna a helyét.*³⁰ Sokkal inkább annak a törésvonalnak a kiindulópontjára világít rá, amelynek a következő napokban rendkívüli jelentősége lett a hatalmi vákuum teremtette helyzetben, és aminek hosszú távú hatásai lettek.

Ceaușescu futásának hírére a tömeg megrohmozta a pártbizottság épületét, a biztosításra kirendelt és az épület legfelső emeletén és a szomszédos épületek tetőterein elhelyezkedő belügyesek nem tanúsítottak ellenállást, nyomtalanul eltűntek, a hadserege egységei pedig – amely irányába a tüntetők határozott szimpátiával viszonyultak – visszavonultak a laktanyába. A felkelők egy része behatolt az épületbe, az euforikus hangulatban pedig kisebb pusztításokra is sor került, így néhány ablak, bútorok, irodai berendezések, iratok és a büfében talált élelmiszerek és italok semmisültek meg, a leginkább igyekvők pedig az irodákban és a hangosító berendezéssel felszerelt erkélyen rendezkedtek be. Magatartásával és beszédeivel a legszélesebb körű – egyáltalán nem pozitív előjelű – ismertséget Liviu Dumbravă állatorvos szerezte magának. A visszaemlékezők kivétel nélkül vagy a nevéen, vagy mint „a részeg állatorvos” megnevezéssel említették. A közvetlen környezetéről is mindenki említést tett, azonban az ebben résztvevő személyeket csak kevesen tudták megnevezni. Ide tartozott Radu Dobre újságíró, a *Cuvântul Nou* munkatársa, és ezzel a társasággal sodródott az erkélyre Ötvös Mózes, aki futballistából lépett elő téveszelnökké, ám

---

²⁷ Interjú Kiss Jenővel

²⁸ Dumbravă egyik – visszaemlékezők szerint – legemlékezetesebb és legfurcsább cselekedete a szópárbaj alatt az volt, hogy név szerint kezdte megszólíthatni a jelenlévő szekusokat, a felkelés oldalára invitálva őket – sokukat dekonspirálva így a tömeg előtt. (Bogdán László. In. Háromszéki nekigyürkőzés. 59; Interjú Kiss Jenővel)

²⁹ Interjú Sylvester Lajossal

³⁰ Interjú Kiss Jenővel

őt a tömeg nem engedte szóhoz jutni.³¹ Ennek a csoportnak a tagjaként említik több rendben Hobincu Zoltánt, a megyei vízügyi hivatal technikusát: „*nem volt részeg, s nem beszélt túlságosan nagy örültségeket,*”³² vagy „*nem ivott, viszont rendkívül aktív volt, úgy tűnt mindenkire ismer és tud beszélni a nyelvükön*”³³ - méltatta ugyanaz a visszaemlékező.

Ebből a csoportból a későbbiekben Hobincut és egy bizonyos Ioan Todiraş maradt benne az MNF új megyei vezetőségben.³⁴ Kisebb fáziseltolódással, de ezzel párhuzamosan a milícia és a Securitate épületei is a felkelők kezére kerültek, a hátramaradt személyzetet lefegyverezték és a következő napokban igyekeztek szoros felügyelet alatt tartani őket.³⁵

Az eseményeknek a további része hasonlatos volt az országos eseményekhez, jelenségekhez: elterjedt a Brassóból érkező terroristacsoport híre, az önvédelemre pedig fegyvereket osztogattak. Sötétedés után eldördültek az első fegyverek, az éjszaka folyamán két, az előpataki bázisról indított, légvédelmi lövedék is felrobbant a légtérben. Hosszas lövöldözések voltak az Állomás negyedben. Az első tűzpárbaj akkor alakult ki, amikor a hegyivadász-alakulat laktanyáját támadás érte, ahonnan viszonozták a tüzet, a szemben lévő tömbházban több lakás megsérült, több lakót ki kellett költöztetni.³⁶ Egész éjjel folyt a lövöldözés a gyárnegyed környékén,³⁷ következő éjjelen gyilkolták meg a munkahelyéről hazafelé tartó fiatal technikust, Şuiu Gheorghet, az egyik tömbház lépcsőházában életveszélyesen megsebesítettek egy férfit az ott járőröző önkéntes fegyveresek,³⁸ reggelre

---

³¹ Interjú Kiss Jenővel

³² Bogdán László. In. Háromszéki nekigyürkőzés. 70

³³ Gajzágó Márton: Létrehozni a magyarságot képviselő fórumot (a továbbiakban: Gajzágó Márton). In. Háromszéki nekigyürkőzés. 184

³⁴ A vízügyi hivatal, a meteorológiai és hidrológiai állomások 50 alkalmazottja, január elején a román napilaphoz eljuttatott, közös nyilatkozatában tiltakozott Hobincu Zoltán ellen, képességek nélkülinek és tipikusan karrieristának jellemzve „... *nu are calităţi, fiind un carierist tipic.*” (*Cuvântul Nou*, 1990. január 6. 6. szám) Hobincu tiltakozott a karrierista bélyeg ellen és közölte, hogy már korábban nyilvánosan kijelentette, miszerint nem pályázik semmiféle funkcióra, a december 22-28. között pedig hazafias kötelessége tudatában cselekedett. Közölte, hogy a korábbi rendszerben nem foglalt el semmilyen politikai funkciót. (*Cuvântul Nou*, 1990. január 7. 7. szám)

³⁵ Bedő Zoltán: Az ellenség fellegvárában. (a továbbiakban: Bedő Zoltán.) In. Háromszéki nekigyürkőzés. 80-86

³⁶ Benedek Levente, a vele készült interjúban úgy emlékezett, hogy egy önkéntes, vagy munkásőrséges járőr csoport az Oltemező utcán haladva, az uszoda és villanyvállalat épülete között az Olt folyó felé, a mező felé löttek vélt célpont felé, amire az abban az irányban lévő hegyivadász-laktanyából visszalöttek. Sylvester Lajos az interjú alatt úgy véleményezte, hogy szimuláció volt, amit vele utólag belügyes ismerőse közölt. Az események alatt a laktanyában tartózkodó Tankó Vilmos vezérkari ezredes nemes egyszerűséggel kihagyta az incidens részletes leírását a visszaemlékezéséből.

³⁷ Gazda József. In. Háromszéki nekigyürkőzés. 105

³⁸ Karácsony Dezsőné Éva: Véres karácsony. In. Háromszéki nekigyürkőzés. 97. A tettes a hegyivadász-alakulat elhárítási tisztje volt, akít januárban letartóztattak és elítéltek. (Tankó Vilmos: Laktanyai utóélet. In. Háromszéki nekigyürkőzés. 162)

pedig elhallgattak a fegyverek. A következő éjszakákon a lövöldözések megismétlődtek, forró pont volt a vasútállomás gabonasilójának teteje, ahol ismeretlen személyek tartózkodtak és lövöldöztek minden irányba. Lövöldözések voltak a városi vízüzemnél is, és halálos lövést kapott a szállítmányozó vállalat portása.³⁹ December 24-re virradólag a Brassó-Marosvásárhely között közlekedő személyvonatra is rálöttek,⁴⁰ Az akciók célja, nyilvánvalóan, a diverzió- és félelemkeltés volt.

Rab István először Kommandóra, majd onnan a szülői házhoz, Szecselevárosba menekült,⁴¹ onnan jelentkezett 24-én telefonon, és kérte, hogy a páncélszekrényben hagyott szolgálati fegyverét szolgáltatásukba a rendvédelmi szerveknek.⁴² Később Vasas Ferenc volt főszerkesztő közvetítésével a szolgálatait is felajánlotta az új megyevezetésnek, amire igény nem mutatkozott.⁴³ A *Háromszék* napilap márciusban hozta nyilvánosságra a vele készült interjút, amelyben bevallotta, hogy megbánta, amiért nem volt eléggé erős, hogy szembeszállhasson a hatalom túlkapásaival, egyúttal mentegetőzött, hogy nem tett rosszat senkivel.⁴⁴ Végül az Állami Levéltár bukaresti, központi struktúrájánál kapott állást, ahol nyugdíjazásáig dolgozott. A forradalmi hangulatban a pártvezetés egy része hasonlóképpen járt el, főként a régi rendszer azon hívei, akik a viselt dolgaikért a reváns lehetőségét nyitott kérdésnek vélték. A távozás pedig rendkívül sietős körülmények között zajlott le, amint történt a városi pártbizottság közismerten rendszerhű aktivistájával, Ioan Lăcătușuval is: *...egy Dacia jött és abba a hátsó ülésre úgy ugrott be, hogy a Dacia nem állt meg és legalább tíz méteren húzta a lábát, ameddig valahogy be tudott mászni. És így tűnt el másfél hónapra, nem olyan sok időre, de annyira eltűnt.*⁴⁵ Lăcătușu, az eltűnés után első lépésként igyekezett új egzisztenciát teremteni, így a sinaiai fogyasztási szövetkezetnél nyert alkalmazást, majd miután a levegő tisztulni látszott, visszatért Sepsiszentgyörgyre, májustól júliusig a Katonai Központ hivatalnok volt, majd az Állami Levéltár Kovászna megyei fiókjánál kapott főlevéltárosi állást, ahol nyugdíjazásáig dolgozott.⁴⁶

---

³⁹ *Háromszék*, 1989. december 24. 2. szám.

⁴⁰ Bogdán László: A forradalmár megszólal. Beszélgetés Jakab Mihállyal. In. *Háromszéki nekigyürkőzés*.

91

⁴¹ *Háromszék*, 1989. december 31. 7. szám

⁴² Interjú Benedek Leventével

⁴³ Interjú Sylvester Lajossal

⁴⁴ *Háromszék*, 1990. március 2. 58. szám

⁴⁵ Interjú Kiss Jenővel

⁴⁶ Vasile Stancu (szerk.): *Profesioniștii noștri 5. Ioan Lăcătușu: arhivist, istoric, sociolog la 65 de ani*. Sepsiszentgyörgy: Eurocarpatia, 2012. 226

Dupac Mircea, a B. M. Kovászna megyei Főfelügyelőségének főfelügyelője a december 22-i események alatt a Securitate székházában maradt, itt került a felkelők kvázi őrizetébe, majd a következő napokban a hegyivadász-alakulat laktanyájának falai közé. 1990 januárjában interjú adott a *Háromszék*nek. Ebben beszámolt, hogy az öt évvel ezelőtti Mihai Viteazul szoborcsoport elleni robbantási kísérletet követő őrsváltás nyomán helyezték Sepsiszentgyörgyre. A decemberi eseményekkel kapcsolatban kiemelte, hogy személyesen neki fontos szerepe volt abban, hogy feletteseit kijátszva a megyében és a megyeszékhelyen nem történt vérfürdő. Állítása szerint meggyőzte a megyei első titkárt, hogy a temesvári események utáni napokban szüntessék meg az erődemonstrációt, a 21, illetve 30 főből álló antiterrorista csoportot elszigetelve, fegyvereiktől megfosztva tartotta a Securitate épületének teketermében, akik az ő parancsa ellenére is akcióba lendülhettek volna. Hogy dekonspirációs igyekezteit kellőképpen hangsúlyozza, a *Scânteia Tineretului* 18. számában megjelent „*Néhány tanács azoknak, kik e napokat a tengeren töltik*” című, S. P. monogrammal szignált írásról úgy vélekedett, hogy az valóban rejtjeles parancs volt. Ezen kívül azt is elmondta, hogy Ceaușescu menekülése előtt telefonon közölte a villanymotorgyár, textilgyár, cigarettagyár és gépgyár vezetőivel hogy a munkások nyugodtan kivonulhatnak tünetni, mert nem lőnek.⁴⁷ Hónap végén a NMF katonai parancsnoksága úgy tájékoztatta a lakosságot, hogy elhagyta a megyét és Dolj megyében telepedett le családotól.⁴⁸

Az későbbiekben felállt új megyevezetésben helyet kapott személyek közül néhányan a megmozdulás korai szakaszában csatlakoztak a tömeghez. Puskás Bálint két kollégájával – a pártbizottság épületének környékén tett terepszemlét követően – akkor csatlakozott a tüntetőkhez, amikor azok a városközpontba értek. Sylvester Lajos két gyermeke társaságában hasonlóképpen, a szomszédos tömbház felsőbb emeletéről tett személődés után lépett színre. A pártvezetés és a karhatalmi szervek távozását követően előállt hatalmi vákuum jól érzékelhető volt, ezt fokozta a megmozdulások hangadói által okozott káosz. Egymástól elszigetelten, de ugyanabban a pillanatban, sokakban fogalmazódott meg a rend igénye, ezért az egyik legelső lépés ebben az irányba tétetett meg. Sylvester Lajos, aki korábbi publicisztikai és kultúraszervezői tevékenységének köszönhetően rendkívüli népszerűségnek örvendett a magyarság körében, a széleskörű támogatottság tudatával szólta az erkélyről a tömeghez, elsőként azzal a szándékkal és üzenettel, hogy a rombolásnak, lincselésnek és

---

⁴⁷ *Háromszék*, 1990. január 9. 12. szám; január 10. 13. szám

⁴⁸ *Háromszék*, 1990. február 1. 32. szám

egyéb túlkapásoknak elejét vegye. Ilyen szempontból értelmezhető a fiatal tanárnak, – aki a megmozdulás első vonalában volt és az események forgatagában elsők között jutott fel az erkélyre – Zsigmond Győzőnek a hozzá intézett mondata, mely szerint nekik van ott a helyük.⁴⁹ A rend megteremtésének az igénye a későbbiekben tovább fokozódott a rémhírek, a lakosság felfegyverzése és a harci cselekmények eszkalálódásának hatása alatt. Az általános zűrzavar pillanatnyi problémáján túl azonban a legnagyobb kihívás a korábbi évtizedre jellemző román felülreprezentáltság megszüntetése és a magyarság számaránya szerinti képviselőtének a megteremtése volt az új megye- és városvezetésben. Ennek a feladatnak a felismerése az eseménysorozat hangosbemondós kocsis szakaszában felismerést nyert, majd a pártszékház elfoglalását követően, a megye ideiglenes vezetőségének (demokrácia ideiglenes tanácsa) személyi összetételére tett javaslatok alkalmával tovább éleződött: A tanács katonai képviselői, már az első ülésen, éles hangon utasították el a nemzetiségi szempontok figyelembevételét, az ezzel előhozakodókat nacionalistáknak bélyegezve, mire Sylvester Lajos hasonló hangnemben válaszolt, hogy az elkövetkezendőkben ez a szempont fog érvényesülni a város és a megye vezetésében.⁵⁰ Ilyen körülmények között bukkant fel Orbán Árpád neve, mint olyan személy, aki mindkét kívánalom beteljesítését képes garantálni. Orbán egy hosszabb bukaresti tartózkodás után – az országos szakszervezetnél töltött be magas pozíciót – érkezett Sepsiszentgyörgyre, ahol a város polgármestere lett. Ezt a tisztséget addig viselte, amíg az ő kezdeményezésére épített házasságkötő terem miatt vizsgálatot indítottak ellene, majd a koncepciónak megfelelően megbuktatták.⁵¹ A decemberi változásokkor a városi néptanács gazdasági osztályán tanácsadói állásban volt, tehát kvázi-ellenzékiként volt számon tartva, akit a radikális változást sürgető néptömeg legitimnek fogadhat el. Személyisége meglehetősen megosztó volt, elsősorban nyers magatartásával és autoriter hajlamával váltotta ki sokak ellenszenvét,⁵² mások a felszín alatt felismerték a közérdek iránt őszintén elkötelezett énjét.⁵³ Minden esetre december 27-én a megye és a megyeközpont vállalatának és intézményeinek közel 300 küldöttje a Nemzeti Megmentési Front Ideiglenes Megyei Tanácsának elnökévé konszenzussal választotta meg.⁵⁴ Orbán Árpád

---

⁴⁹ Sylvester Lajos: Kétarcú forradalom. (a továbbiakban: Sylvester Lajos. 1.) In. Háromszéki nekigyürkőzés. 132-133.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ *Háromszék*, 1989. december 28. 4. szám

⁵² Interjú Albert Ernővel és Kiss Jenővel

⁵³ Interjú Benedek Leventével, Puskás Bálinttal és Sylvester Lajossal

⁵⁴ *Háromszék*, 1989. december 28. 4. szám

a központi NMF-ot arról értesítette, hogy a megyei tanács *teljesen demokratikus légkörben* alakult meg.⁵⁵

„Valahol a pártbizottság felépítése volt az ősmodell”

Az NMF Hargita Megyei Ideiglenes tanácsa december 22-én délután már létrejött, Maros megyében ugyanez a szerv a következő nap folyamán kezdte meg működését.⁵⁶ A későbbiekben mindkét megyében történtek változások a személyi összetételét illetően, azonban helyzetük nem összehasonlítható a Kovászna megyéével, ahol a megye vezetését ellátni hivatott szerv, az elvileg december 22-én a volt pártszékházban megalakult Demokrácia Ideiglenes Tanácsa súlyos működési elégtelenséggel küszködött. A legsürgősebb kérdéseket, úgymint lakosság ellátása úgy sikerült szünetmentesen megoldani, hogy a néptanácsi alkalmazottak egy része már december 23-án visszatért a munkahelyére és rutinosan, saját belátása szerint cselekedett, a termelő- és értékesítő egységek vezetői pedig hasonlóképpen jártak el.⁵⁷ A városba beáramló nagy mennyiségű segélyszállítmány mozgatásának és elosztásának megszervezését pedig az első napoktól kezdődően az egyházak vállalták magukra, ebben pedig – a kisebb-nagyobb konfliktusok ellenére – végig helytálltak. A december 22-ét követő négy napban gyakorlatilag a hatalmi vákuum betöltetlen maradt, ez alatt hatalmi harc zajlott a kihangosított furgont, majd az erkélyt elsőként birtokba vevő csoport és az utcákon lévő tömegek, végeredményben a megye többségének támogatását élvező, a közérdeket szem előtt tartó csoport között.⁵⁸

---

⁵⁵ Fond 570. (CPUN Covasna) 15/ 1990. 153.

⁵⁶ Novák Csaba Zoltán: *Revoluția din decembrie 1989 în județele Mureș, Harghita și Covasna. Clio 1989, 2008/2. București. p. 48-59*

⁵⁷ Interjú Benedek Leventével

⁵⁸ A kezdeti időszakból – feltehetően az első napról – két lista került nyilvánosságra a Kovászna Megyei Nemzeti Megmentési Front (Sylvester Lajos. 1. In. Háromszéki nekigyürkőzés. 133.) illetve Megyei Megmentési Front Ideiglenes Bizottságának (Sylvester Lajos: Forradalom, puccs, valami egyéb?. [a továbbiakban: Sylvester. 2.] In. Háromszéki nekigyürkőzés. 180) személyi összetételét illetően. Az értelmezést és kontextusba helyezését nehezíti, hogy egyik sincs datálva, azonban úgy tűnik, hogy az másodikként említett keletkezhetett előbb, mert ebben Dr. Liviu Dumbravă még elnökként szerepel, azonban a másik listán már egyáltalán nem szerepel, ami megfelel a visszaemlékezők által elbeszélte tényállásnak miszerint az örök múlásával folyamatosan erősödött a közígény, hogy nevezett személy partvonalra kerüljön. Ezen a listán összesen 26 személy szerepel, ebből 14 román nevű, további kettő pedig román család- és magyar keresztnévű. A másik listán 32 sorszámozott név szerepel és már egy úgynevezett „comisie de lucru” is megjelent. Itt már nehezebb nyomon követni, hogy ki maradt, illetve ki nem, mert több nevet kihúztak menet közben, vagy odairták elé, hogy „nu”, ezen kívül pedig, utólag, az első három helyet katonai ranggal rendelkező személyeknek

Előbbi, nyilván az évtizedes gyakorlatot követve, a központ felé fordult, onnan remélt támogatást és szolgálatait is abba az irányba készült felajánlani. A fellépéseik sűrűsége és az általuk alkalmazott hangerőnek növelése, mint taktika nem vált be maradéktalanul, nem sikerült ezzel átvenni az utca forradalmának az irányítását, sőt magatartásukra válaszképpen, a tömegben egymástól függetlenül több személy csillapítani igyekezett az indulatokat, rövidesen pedig az erkélyen elhangzó szónoklatok ezt az elképzelést hirdették. A forradalmi csoport első kudarcát már az első nap megélte, amikor a küldöttei megjelentek a frissiben létrehozott *Háromszék* napilapnál, ahol közölték abbéli szándékukat, hogy a megjelenő tartalmakat ellenőrizni kívánják.⁵⁹ A határozott elutasítás egyértelművé tette számukra, hogy az elkövetkezendőkben nem lesznek a helyzet urai, ami nyilván növelte bennük a frusztrációt. A társaság birtokába vette a pártbizottság épületét, a következő napokban folyamatosan ott tartózkodtak és egyeseken erősen megmutatkoztak az alkoholfogyasztás jelei, semmiképpen nem a kiegyensúlyozottság benyomását keltették. Azonban egy lényeges fegyver birtokában voltak, jelesen, hozzáférésük volt a kommunikációs eszközökhöz – amit úgy tűnik – nem is haboztak igénybe venni. A következő napokban Iosif Boda és Virgil Măgureanu helikopteres kiszállásának az volt a célja, hogy utánanézzenek az olyan információknak, miszerint a románokat mindenféle súlyos sérelmek érik.⁶⁰ Ezeknek az információknak a kútfeje, sokak szerint, a Dumbravă-csoport volt. Minden esetre a működésképtelen ideiglenes megyevezetés magában hordozta azt a veszélyt, hogy a Bukarestben az Iliescu-féle csoport, helyzetének konszolidálódása után, megragadja az alkalmat, hogy saját lojális embereit nevezze ki, ehhez a lépéshez pedig a megfelelő indokok is a rendelkezésre bocsátattak.⁶¹

Hogy mégis miért haladt lassan a működőképes megyevezetés felállítása, amikor a cselekvőképes személyek tudatában voltak a késlekedés veszélyeinek? Az ellentmondás feloldható, ha az RMDSZ megyei szervezetének a létrejöttét szemügyre vesszük. A kollektív tudatból nem törlődött ki egyik napról a másikra a pártállami modell, ennek megfelelően szükségét látták a megye vezetését egy széleskörű támogatottsággal rendelkező tömegszervezet alapjaira helyezni, nyilván egy teljesen új tartalommal. Orbán Árpád jelölése az ideiglenes megyei tanács élére december 23-án, a délelőtti órákban eldőlt a *Háromszék*

---

osztották ki. Ezen a listán 15 román nevű, és további egy román család- és magyar keresztnévű személy szerepel, Liviu Dumbravă neve pedig hiányzik.

⁵⁹ Vö: Bogdán László. In *Háromszéki nekigyürkőzés* 66, Gajzágó Márton. In. *Háromszéki nekigyürkőzés* 184

⁶⁰ Interjú Sylvester Lajossal.

⁶¹ Bogdán László. In. *Háromszéki nekigyürkőzés*. 68

szerkesztőségében tartott megbeszélésen. A személye elutasításáról érkező hírek hallatán a jelölt visszakozni szándékozott, Dali Sándor és Sylvester Lajos meggyőzőereje térítette el ettől a szándékától. Ekkor dől el az is, hogy a magyarság intézményes szervezetének a támogatását fogja élvezni.⁶² A magyarság nemzetiségi szervezetének létrehozására az esti órákban történt kísérlet. A központi NMF közleményére reagálva az esti órákban a színház épületében került sor, gyakorlatilag a következő nap alakuló közgyűlésének a „szervezőbizottsága” tartotta megbeszélését olyan résztvevőkkel, mint Dali Sándor, Orbán Árpád, Török Áron, Veres Károly, Tulit Ilona, Főcze Gyula és mások.⁶³ Karácsony napján került sor a *Tervező Intézet* épületében a *Romániai Magyarok Demokratikus Fóruma* háromszéki szervező bizottságának alakuló közgyűlésére, amely a kiadott sajtónyilatkozat szerint „*a Nemzeti Megmentési Front tagjaként, azzal azonos ideiglenes programmal, a demokrácia, a szabadság és az egyenlőség legszélesebb körű reprezentatív szervezete kíván lenni. Közvetlen célja a megye magyar lakosságának operatív mozgósítása a demokratikus Románia kialakítására. Olyan szervezet, amely a humanizmus elveire épül és a hazai demokrácián keresztül bekapcsolja az erdélyi magyarságot Európa, a közös ház vérkeringésébe. Az 1952-ben megszüntetett Magyar Népi Szövetség jogutódának tekinti magát.*”⁶⁴ A szervezet politikai orientációjával kapcsolatban két kifogás merült fel: Veress Károly az MNSZ jogutódlását vitatta, annak kommunista kötődése miatt, Veress Dániel az önrendelkezés kifejezést, úgy indokolva, hogy azt a román többség nem érti, félreérti, illetve szándékosan félremagyarázza.⁶⁵ A szervezet megalakulását igen gyors és hatékony tagtoborzás követte, ez pedig nyilvánvalóvá tette annak reprezentativitását, az NMF Ideiglenes Megyei Tanácsának megválasztásának pillanatára. Így az időközben Szövetség megnevezést felvett szervezet jelöltjét választották a megye élére. A tanács nemzetiségi aránya: 67% magyar és 33% román, a vezetőség pedig 60% magyar és 40% román.⁶⁶

⁶² Gajzágó Márton. In. Háromszéki nekigyürkőzés 187.

⁶³ Veress Dániel: Magánlevél közügyben. In. Háromszéki nekigyürkőzés. 172

⁶⁴ *Háromszék*, 1989. december 24. 2. szám

⁶⁵ Gajzágó Márton. In. Háromszéki nekigyürkőzés. 185

⁶⁶ Maga a tanács összetétele a következő volt: Albert Ernő – tanügyi dolgozók, Ardeleanu Vasile – rendőrség, Bartha Csaba – Baromfitenyésztő Vállalat, Bartha János – állami mezőgazdasági vállalat, Benedek Levente – a megyei közigazgatás apparátusa, Chichideanu Monica – ügyvédi kollégium, Cucu Ioan – ortodox lelkész, Csató Béla – római katolikus lelkész, Császár Mihály – Malom- és Sütőipari Vállalat, Dali Sándor – művelődési intézmények, Demeter Klára – kereskedelem, Dobre Radu – *Înfrățirea* napilap, Dragoș Ioan – nyugdíjasok, Fodor Pál – Olt Textilipari Vállalat, Fejér Katalin – evangélikus lelkész, Florescu Gabriel – őrnagy, Gherasim Vasile – agráripari komplexum, Incze Sándor – református lelkész, Kozsokár Gábor – igazságügy, László Ferenc – Gépkocsizó- Szállító Vállalat, Magyar Lajos – *Háromszék* napilap, Măciucă Constantin – területi számítóközpont, Man Vasile – Zöldség- Gyümölcs Vállalat, Mihály László – demokratikus ifjúság

A választáson megjelentek a régi rendszer kevésbé kompromittált elemei is, többek között a Megyei Néptanács volt alelnöke, Dragoş Ioan,⁶⁷ a testületbe pedig jelölték a megbuktatott Securitate főnököt, Hancheş Ioant is.⁶⁸ A gyűlésen a partvonalra került Liviu Dumbravă tiltakozott a csoportjának mellőzése miatt, Orbán ellen azonban kifogások nem fogalmazódtak még meg.⁶⁹ A következő napon, december 28-án tartott gyűlésen az elnök szorgalmazta a tanács tagjainak mielőbbi véglegesítését, a népi forradalmár csoport akaratát tolmácsoló Hobincu Zoltán inkább elodázni szándékozott azt, kijelentve, hogy a delegátus választás másnapra való halasztása kívánatos, miután az arra vonatkozó hirdetés az újságokban megjelenik, azzal indokolva, hogy „*mozgósítani kell az egész népet, hogy felmutassa erejét.*”⁷⁰ A megyei tanács december 30-i ülésén jelen volt Király Károly – akit Hargita és Kovászna megyébe, a románok és magyarok között újonnan fellépett problémák „stabilizálására” küldte ki a központi hatalom⁷¹ – igen sajátosan fogalmazta meg a helyi és központi hatalom viszonyát érintő új irányelveket: „*a megyékben a tanácsok egyben az államhatalom szervei is. A régi adminisztrációnak nem volt döntési joga, hanem csak végrehajtói. Mi jogszabályokat adunk, Önök pedig saját felelősségre valósítják meg azokat, az Önök elképzelése szerint.*” A gyűlés végén pedig javasolta, hogy még egyszer bocsássák szavazás alá Orbán Árpád elnökségét, amely így a jelenlévők túlnyomó többségének szavazatával újfent megerősítést nyert.⁷²

---

szervezete, Mihály Sándor – Villamos Berendezéseket és Villanymotorokat Gyártó Vállalat, Munteanu Gheorghe – Helyi ipari Vállalat, Orbán Árpád – Romániai Magyarok Demokrata Szövetsége Kovászna Megyei Ideiglenes Tanácsa, Olosz Gergely – Község- és Lakásgazdálkodási Vállalat, Örsi Imre – Gépeket és Gépkocsialkatrészeket Gyártó Vállalat, Péter Mária – Húsipari Vállalat, Puskás Bálint – Kisipari Szövetkezetek Megyei Szövetsége, Radu Viorel – Borászati Vállalat, Romanescu Dumitru – Postaigazgatóság, Şelaru Aurel – demokratikus ifjúság szervezete, Şerban Ovidiu – megyei kórház, Szabó Etelka – Fafeldolgozó Kombinát, Székely László – Erdészeti Felügyelőség, Tóth József – Kőolajipari Termékeket Forgalmazó Vállalat, Török Áron – Megyei Tervezőközpont, Török Áron – unitárius lelkész, Tulit Attila – Építő- Szerelő Vállalat, Tuşneanu Tiberiu – kereskedelem, Vlădăreanu Aurel – vízgazdálkodási hivatal, Zsigmond Győző – az előző Ideiglenes Bizottság részéről, Bagoly Tibor és Gál László – a megyei mezőgazdaság. A lista továbbra nyitva maradt fenntartott helyekkel a cigányság és a megye más településeinek képviselői részére. A bizottság élére a következőket választották: Orbán Árpád – elnök, Gherasim Vasile – első alelnök, Mihály László, Bagoly Tibor és Şelaru Aurel alelnökök. (*Háromszék*, 1989. december 28. 4. szám)

⁶⁷ Interjú Kiss Ernővel

⁶⁸ Interjú Benedek Leventével

⁶⁹ Bogdán László. In *Háromszéki nekigyürkőzés*. 74.

⁷⁰ Fond 570. (CPUN Covasna) 9/ 1990. 8.

⁷¹ „*Háromszéken és Csíkban is a megye bizonyos volt tisztségviselői követelték, hogy a megye élén román legyen. Sepsiszentgyörgyön Orbánt, Csíkszeredában Patakit a magyarok egy része is ellenezte, pártaktivista múltjuk miatt. [...] Végül is hosszú gyűlésen, ismételt szavazások során sikerült elfogadni a megye ideiglenes vezetését Háromszéken is, Csíkszeredában is.*” (Király Károly: *Nyílt kártyákkal. Önéletírás és naplójegyzetek*. Budapest: Nap kiadó, 1995. [a továbbiakban: Király Károly.]163.)

⁷² Fond 570. (CPUN Covasna) 9/ 1990. 4.

Az NMF Megyei Tanácsának 1990. január 3-án tartott ülésének magas rangú vendége volt Virgil Măgureanu személyében⁷³. Az ő közbelépésének eredményeképpen juthatott szóhoz a terembe bevonuló fiatalok csoportja, akik elégedetlenségüket fejezték ki, amiért az NMF megyei Tanácsában nem kaptak helyet megfelelő számban azok a fiatalok, akik a régi megyevezetőség és a Ceușescu diktatúra képviselőinek elzavarásában részt vettek. Kifogásolták Orbán Árpád személyét és követelték, hogy jelenjen meg újságcikk, hogy korábban milyen tevékenységet folytatott. Orbán jelezte, hogy január 5–6. között a sajtó rendelkezésére áll, amivel a tiltakozók végül egyetértettek. Kompromisszum született arra vonatkozóan is, hogy a testületben marad a forradalmárok két képviselője – Hobincu Zoltán és Ion Todiraș – azzal a feltétellel, hogy őket a munkahelyi kollektívájuk a továbbiakban meg kell erősítse.⁷⁴

Az újév első heteiben az ellenállás tovább fokozódott, több tömegtüntetést szerveztek Orbán ellen, több beadványban követelték elmozdítását. Ebben a forradalmi szószólók és lumpenelemek mellett részt vett a fiatalság és az értelmiség egy része is, magyarok és románok. Az RMDSZ ilyen körülmények között létfontosságúnak ítélte meg a forradalmi vívmányok megvédését, határozott erőt mutatott fel Orbán védelmében. Kovászna megye és Sepsiszentgyörgy szempontjából a legfontosabb eredménynek az értékelhető, ami január 7-én, a kolozsvári RMDSZ értekezleten kiderült: Az összes szervezet közül itt gondoltak arra, hogy képviselőiket a megyei politikai vezetésbe beépítsék.⁷⁵ Január 12-én 250 személy részvételével újra szavazás alá bocsájtották és megerősítették az NMF Megyei Ideiglenes Tanácsának tagjait. Orbán Árpád, a tanács elnöke beszámolt az elvégzett munkáról, a megteremtődött szervezési keretről, arról, hogy még nincs megfelelő működése a helyi (intézményi, vállalati) tanácsoknak; az ellátás és a közszolgáltatások állapotáról. A tanács nemzetiségi összetétele gyakorlatilag változatlan maradt, 66%-ban képviseltették magukat a magyarok és 34%-ban a románok, ami a korábbihoz képest 1% eltolódást jelentett utóbbi

---

⁷³ Măgureanu nyilvánvalóan a napokkal korábban Király által véghezvitt „stabilizálást” más irányból közelítette meg. Nem tisztázott, hogy a gyűlésen mit képviselt. Király szerint Bukarest annak a bizottságnak a vezetőjeként küldte ki, amely az Udvarhely és környékén, illetve a Kézvívásárhelyen történt rendőrlincselések körülményeit volt hivatott kivizsgálni. (Király Károly. 163, 172.)

⁷⁴ Fond 570. (CPUN Covasna) 9/ 1990. 23. A helyi lapok közül a *Háromszék* nem említette az incidenst, a *Cuvântul Nou* viszont igen (*Cuvântul Nou*, 1990. január 4.)

⁷⁵ Sylvester Lajos: A remény zöld színe. In. Háromszéki nekigyürkőzés. 145.

javára, a végrehajtó büroban azonban az elmozdulás fordított irányú és markánsabb: 78% magyar és 22% román.⁷⁶

Ugyanazon a napon zajlott a tüntetéssorozat egyik utolsó, de legvehemensebb epizódja, majd annak résztvevői egy 25 pontban foglalt petíciót juttattak el a megyevezetőséghez, amiben követelték a rendőrzetők leváltását, a szekus kollaboránsok névsorának közlését, Dupac Mircea letartóztatását, Orbán Árpád és a megyei NMF lemondását, valamint a kereskedelmi egységek vezetőségének leváltását. Másnap írásban benyújtotta lemondását Gherasim Vasile és Puskás Bálint. Orbán Árpád a rend megtartására hivatkozva kérte ezen döntések visszavonását. „*A munkát folytatni kell*” – biztatta a bizottság demoralizálódott tagjait és a lemondani vágyókat, akik végül megváltoztatták döntésüket.⁷⁷

A nehézkes kezdés után, január második felétől kezdődően már zavarmentesnek tekinthető az ideiglenes megyevezetés működése, a február 16-án megalakult Nemzeti Egység Kovászna Megyei Ideiglenes Tanácsának személyi összetétele nem jelentett különösebb erőegyensúly-eltolódást. A központi utasításra, a területi tanácsok megalakulására vonatkozó törvény értelmében az NMF volt Megyei Tanácsát kibővítették azokkal a bejegyzett politikai pártok és szervezetek képviselőivel, amelyeknek megyei, helyi képviseletei működnek. A paritás elvén, a megyében létrejött formációk 3–3 képviselőt állítottak a tanácsba. Nem jelentkezett a sepsiszentgyörgyi székhellyel bejegyzett Szabad Cigányok Demokratikus Pártja. A tanács etnikai arányai: 65% magyar és 35% román, vagyis a januárhoz viszonyítva egy újabb százaléknyi elmozdulás az utóbbi javára. A végrehajtó büro 75%-a magyar és 25% román, míg a bizottságok élén 78%-ban magyarok és 22%-ban románok voltak⁷⁸ A

---

⁷⁶ Az új lista: Albert Ernő, Bagoly Tibor, Bartha Mihály, Bartha Csaba, Benedek Levente, Grijan Gheorghe, Boda János, Covaciu Mihai, Cucu Ioan, Dali Sándor, Demeter Klára, Dobre Radu, Dragoş Ioan, Gherasim Vasile, Gajzágó Márton, Ambrus László, Incze Sándor, Kozsokár Gábor, Kupffermann András, Kuztos Tibor, Laczkó Bálint, Luca Ioan, Man Vasile, Máthé Sándor, ifj. Tulit Attila, Şelaru Aurel, Iliescu Mariana, Olosz Gergely, Orbán Árpád, Őrsi Imre, Péter Mária, Puskás Bálint, Radu Viorel, Székely László, Nagy Klára, Sylvester Lajos, Tóth József, Török Áron, Török Áron – lelkész, Tulit Attila, Maior Emil, Florescu Ion, őrnagy, Vincze Benjámín, Vlădăreanu Aurel, Sasu Silvestru, Tudoran Aurel, Fodor Pál. A mechanikai Vállalat és az MTSZ-ek Megyei Szövetsége, a Gépkocsizó-Szállító Vállalat, a Fafeldolgozó Kombinát újabb munkahelyi megbeszélés után küldi el jelöltjeit. A Végrehajtó Büro összetétele: Orbán Árpád, elnök; Gherasim Vasile és ifj. Tulit Attila, alelnökök; Puskás Bálint, titkár, Benedek Levente, Dali Sándor, Őrsi Imre, Radu Viorel, Demeter Klára, tagok (*Háromszék*, 1990. január 13. 16. szám; *Cuvântul Nou*, 1990. január 13)

⁷⁷ Fond 570. (CPUN Covasna) 9/ 1990. 39.

⁷⁸ Összetétele a következő volt: Albert Ernő, a Székely Mikó Kollégium tanára; Bagoly Tibor, agronómus, a Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság vezérigazgatója; Koszti István, a Nemzeti Szövetség Bereck községi ideiglenes tanácsának elnöke; Benedek Levente, közigazdász, a Megyei Egészségügyi Igazgatóság aligazgatója; Márton György, a Nemzeti Szövetség Barót városi ideiglenes tanácsának elnöke; Covaciu Mihai, mérnök, a Nemzeti Szövetség Sepsiszentgyörgy municípiumi ideiglenes tanácsának alelnöke; Cucu Ioan, sepsiszentgyörgyi ortodox lelkész; Dali Sándor, a sepsiszentgyörgyi Állami Színház igazgatója; Demeter Klára,

települések, intézmények, illetve termelőegységek delegátusait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az etnikai arány tekintetében megközelítőleg kétharmadát tették ki a magyarok és egyharmadot a románok. A magyar nemzetiségű delegátusok majdnem fele a régi rendszerben töltött be pártfunkciót, vagy a szakmai pozíciójához szükség volt a párt támogatására. Ezzel szemben a román nemzetiségű küldöttek körében ennek a kategóriának csak egynegyedes a jelenléte, holott közismert tény, hogy a nyolcvanas évek végére a vezető pozícióknál a románok túlsúlyba kerültek. A jelenség – hogy mégis ennyire beszűkült a merítési felület –

---

közgazdász a Megyei Kereskedelmi Igazgatóság aligazgatója; Dragoș Ioan, nyugdíjas; Fodor Pál, mérnök, Olt Textilipari Vállalat; Gál László, közgazdász, az MTSZ Megyei Szövetségének elnöke; Gherasim Vasile, szociológus, sepsiszentgyörgyi Agráripari Vállalat; Gajzágó Márton, újságíró, a Nemzeti Szövetség Sepsiszentgyörgy municípiumi ideiglenes tanácsának elnöke; Ambrus László, a nemzeti Szövetség uzoni ideiglenes tanácsának elnöke; Incze Sándor, sepsiszentgyörgyi református lelkész; Könczei László, ügyvéd, sepsiszentgyörgyi Ügyvédi Kamara; Barta Ferenc, Műszaki-Anyagi Ellátóközpont; Kuszto Tibor, kovásznai református lelkész; Bunesu Florin, mérnök, sepsiszentgyörgyi Gépkocsizó Szállító Vállalat; Laczkó Bálint, almérnök, Legelőgazdálkodási Vállalat; Luca Ioan, villanyszerelő, a Nemzeti Szövetség Kovászna város ideiglenes tanácsának elnöke; Man Vasile, közgazdász, a Zöldség-Gyümölcs Vállalat igazgatója; Máthé Sándor, mérnök, Villamos Berendezéseket és Villanymotorokat Gyártó Vállalat; Dinescu Mariane, Gazdasági és Államigazgatási Jogi Liceum tanára; Olosz Gergely, a sepsiszentgyörgyi Megyei Község és Lakásgazdálkodási Vállalat főmérnöke; Orbán Árpád, közgazdász, az RMDSZ küldötte; Őrsi Imre, közgazdász, a Gépeket és Gépkocsialkatrészeket Gyártó Vállalat főkönyvelője; Péter Márta, sepsiszentgyörgyi Húsipari Vállalat; Puskás Bálint, jogász, KTSZ-ek Megyei Szövetsége; Kerekes Ernő, Fafeldolgozó Kombinát; Székely László, Kovászna Megyei Erdészeti Felügyelőség; Nagy Klára, orvos, Megyei egészségügyi Igazgatóság; Tóth József, technikus, a Kőolajipari Termékeket Forgalmazó Vállalat igazgatója; Török Áron, mérnök, a Megyei tervezőközpont igazgatója; Török Áron, sepsiszentgyörgyi unitárius lelkész; Tulit Attila, mérnök, a Megyei Építő-Szerelő Vállalat igazgatója; Maior Emil, Fogyasztási Szövetkezetek Megyei Szövetsége; Florescu Ion, őrnagy, Kovászna Megyei katonai Parancsnokság; Vincze Benjámín, a Nemzeti Szövetség Kézdivásárhely város ideiglenes tanácsának elnöke; Vlădărean Aurel, Megyei Vizgazdálkodási Hivatal; Sasu Silvestru, munkás, Zágon; Tudoran Aurel, Nemzeti Szövetség Bodzaforduló városi ideiglenes tanácsának elnöke; Bartha Csaba, állatorvos, sepsiszentgyörgyi Állami Baromfitenyésztő Vállalat; Benkő András, kézdivásárhelyi nyugdíjas; Gyerő Melinda, mérnök, sepsiszentgyörgyi Kertészeti Társulás; A politikai pártok és szervezetek kovászna megyei szervezeteinek képviselői a megyei tanácsban: RMDSZ részéről: Sylvester Lajos, újságíró; Kiss Jenő, tanár, a Megyei Könyvtár igazgatója; Szabó Bojta, építészmérnök, Megyei Építő-Szerelő Vállalat; MADISZ: Zsigmond László, fizikus, Legelőgazdálkodási Vállalat; Boér Hunor, geológus, sepsiszentgyörgyi Geológiai Intézet; Tulit Attila, segédprogramozó, Megyei Építő-Szerelő Vállalat; Ökológiaia Mozgalom: Radu Viorel, geológus, Borászati Vállalat; Oprescu Ioan, erdészmérnök, Erdészeti Felügyelőség; Aldescu Mihail, mérnök, az Élelmiszeripari Tanács igazgatója; Szabad Demokrata Ifjúság Pártja: Petrița Ioan, technikus, Műszaki-Anyagi Ellátó Vállalat; Jankó László, mechanikus, Ipari Termelő és Szolgáltató Megyei Vállalat; Petru Gheorghe, tanár, az Olt Textilipari Liceum aligazgatója; Keresztény Demokratikus Nemzeti Parasztpárt: Codrescu Constantin, a sepsiszentgyörgyi Állami Színház művésze; Oarză Romeo, tanár, Olt Textilipari Liceum; Comănici Sebastian, a sepsiszentgyörgyi Állami Színház művésze; Nemzeti Demokrata Párt: Mircea Gabriel, mérnök, azugai posztógyár; Debreczeni Attila, könyvelő, brassói Metrom; Ionescu Marian, mérnök, sepsiszentgyörgyi Műanyagfeldolgozó Vállalat. Végrehajtó büro összetétele: Orbán Árpád, elnök; Gherasim Vasile, alelnök; Őrsi Imre, alelnök; Puskás Bálint, titkár. Tagok: Gyerő Melinda, Dali Sándor, Vlădărean Aurel, Demeter Klára. Bizottságok: Újjáépítési, gazdaságfejlesztési bizottság elnöke, Őrsi Imre; Mezőgazdasági bizottság elnöke, Bagoly Tibor; Eglészségügyi, társadalombiztosítási bizottság elnöke, Benedek Levente; Kereskedelmi és turisztikai bizottság elnöke, Demeter Klára; Oktatásügyi, tudományos, művelődésügyi bizottság elnöke Dali Sándor; Ifjúságügyi bizottság elnöke, Vlădărean Aurel; Helyi állami közigazgatási és szervezési bizottság elnöke, Puskás Bálint; Nemzeti kisebbségügyi bizottság elnöke, Gyerő Melinda; Környezetvédelmi, ökológiai egyensúly védelmi bizottság elnöke Radu Viorel. (*Háromszék*, 1990. február 17. 46. szám; *Cuvântul Nou*, 1990. február 17. 42.szám)

azzal magyarázható, hogy a magyar nemzetiségű kádereknek egy jelentős része, valamilyen formában igyekezett kiállni a helyi (néha nem is megfogalmazottan magyar) érdekekért, amiért a rendszer valamilyen vezetésének vetette alá, ez pedig a lakosság körében kvázi-ellenzéki státusba emelte az illetőt. Albert Ernő értékelése szerint: *Végeredményben '89 után mind olyanok voltak, akik korábban is éltek és korábban is dolgoztak és egy jó részük a pártnak tagja volt, vagy döntő részük a pártnak tagja volt.*⁷⁹ A főként a nyolcvanas évek második felében kihelyezett román nemzetiségű kádereket, a hatalom iránti lojalitásuk miatt, ezzel szemben erős ellenszenv övezte. Ezen a szinten tehát egy radikálisabb rendszerváltás zajlott le. A magyarság körében jelentős az értelmiségiek, és az olyan vidékiek reprezentáltsága, akik a korábbiakban politikai tevékenységet nem folytattak. A románság körében a munkások tették ki az abszolút többséget, a hadsereget és a rendvédelmi szerveket ugyancsak ők jelenítették meg a megyei tanácsban. A politikai porondon abszolút nóvumként jelentkezett a klérus: a magyar történelmi egyházak valamint a román ortodox egyház küldte el képviselőit.

„A meghatározó az volt, hogy azok a remények, amelyeket elfojtottak, valahogy helyreállítani...”

A helyi szintű politikai hatalom relatív konszolidációja után milyen további lépéseket tarthatott fontosnak és kivitelezhetőnek a teljesen a régi rendszerben szocializálódott megyevezető-, illetve az őt körülvevő politikai elit? Ugyanígy felmerül az a kérdés is, hogy felismerték-e a cselekvési lehetőségeket az új vezetők? Orbán Árpád támogatóinak legfőbb érve az volt, hogy *ő kell legyen a vezető, mert ő tud intézkedni.* Úgy tűnik azonban, hogy a kezdeti zűrzavaros időkben Orbán igyekezetei inkább arra korlátozódtak, hogy Bukarestben szalonképesebbé tegye magát. Ennek az igyekezetnek egyik tanúsága, hogy a megyei tanácsot kikerülve, saját kezdeményezésre azonnal és igen melegen üdvözölte a Zsil-völgyi bányászokat, amiért február 18-án közbeléptek a kormány ellen tüntetőkkel szemben. Orbán, Zsil Völgyi Bányászati Kombinát vezetőségéhez címzett telexüzenetében a régi rendszer nyelvezetére jellemző feszítv retorikai fordulattal méltatta a bányászok határozott fellépését: *a tisztánlátás, amivel a haza jövőjének szempontjából létfontosságú kérdéseket kezelték, a*

---

⁷⁹ Interjú Albert Ernővel

hazafiságnak magas iskoláját képezi.⁸⁰ Ezzel szemben fokozott óvatosságot tanúsított a nemzetiségi kérdésekkel kapcsolatban: „tessék jobban vigyázni a román ügyekre” – intette több rendben a beosztottjait.⁸¹ Összességében a magyar közösség érdekeinek tolmácsolására kevésbé bizonyult alkalmasnak, és részben ezen hozzáállása miatt is felelőssé tehető azért, hogy a nemzetiségi kérdés az új konjunktúrából kimaradt és a régi rendszer hű embereinek informális csatornáin jutott el a kormányhoz. Ott pedig egy hamis, rendkívül kedvezőtlen kép alakult ki a Kovászna megyei magyarságról, amelyre magyar részről válasz csak egy sokat eldöntő fáziseltolódással fogalmazódott meg.

A magyar–román viszony új – a korábbi évtized nacionalista-kommunista megközelítésétől merőben eltérő – alapokra való helyezésének igénye magyar részről régebbi keletű volt, ami igen korán, Ceaușescu futását követő órákban széles körben felszínre került. Az NMF megyei tanácsának december 30-án tartott ülésén a kézdivásárhelyi csavargyár delegátusa, Jakabos Csaba mérnök felhívta a jelenlévők figyelmét az elmúlt negyven év hibás nemzetiségi politikájára. Ennek a politikának köszönhetően a székelységet a román többség olyan árulónak tekintette, akik Erdélyt Magyarország kezére igyekeznek átjátszani. Véleménye szerint a régi gárda emberei ezt a propagandát továbbterjesztették az 1989-es fordulat után is. Ezt a káros tevékenységet a tévében megjelent valótlan állítások sora is igazolja és tovább mérgezi a helyzetet.⁸² Az újév elejétől kezdődően Magyar Lajos, a *Háromszék* főszerkesztője, vezércikk sorozatában foglalkozott a magyarság legitim követeléseivel. Egy korai ilyen írásában az álhírterjesztés kérdését tematizálta – amelyek elkövetői igyekeztek a békés interetnikus légkört megmérgezni – ezeket a régi rezsim haszonélvezőiben azonosította.⁸³ Január 12-én a megyei tanács ülésén, napirend előtti felszólalásában, a szavazásra összegyűlt 250 küldöttnök beszélt arról, hogy szükséges a

---

⁸⁰ Fond 570. (CPUN Covasna) 15/ 1990. 94.; Érdemes megjegyezni, hogy a román történelmi pártok színrelépése a magyar nyelvű publicisztikában nem kapott pozitív visszhangot, Magyar Lajos a *Háromszék* napilap vezércikkében Corneliu Coposut úgy mutatta be, mint Iuliu Maniu személyi titkárát, tehát az 1944-es a Maniu-gárdisták által elkövetett rémtettekért – konkrétan a szárazajtai mézszárlásért – közvetlenül felelős személyt. Ezen logika mentén a magyarelles megnyilvánulásokat a Nemzeti Keresztény és Demokrata Parasztpárt megjelenéséhez kötötte. Ezzel szemben, amikor Ion Iliescu egy beszédében egyes erdélyi megyékben a szeparatizmus megjelenéséről beszélt, azt feltételezte, hogy mások tájékoztatták félre az államfőt. (*Háromszék*, 1990. január 28. 29. szám) A szárazajtai események valós felelőseiről a közvélemény csak fél évtizeddel szerzett tudomást a napilap munkatársáink, Benkő Leventének kutatásai nyomán (Lásd. Benkő Levente: Szárazajta. Sepsiszentgyörgy, 1995.) Magyar még több rendben ostromozta Coposut és pártját, amiért azok a NMF választáson való részvételi szándékát kifogásolták (*Háromszék*, 1990. január 30. 30. szám), illetve tiltakozásokat szerveztek Bukarestben. (*Háromszék*, 1990. január 31. 31. szám)

⁸¹ Interjú Albert Ernővel

⁸² Fond 570. (CPUN Covasna) 9/ 1990. 3.

⁸³ *Háromszék*, 1990. január 9. 12. szám

sajtóból kiszűrni azokat a valótlan pletykákat, amelyek rontanák az etnikumok közötti viszonyokat.⁸⁴ Az együttéléstről szólva úgy értékelte, hogy annak „*meg kell teremteni az új és időtálló feltételeit. Ennek pedig, általában szólva, a teljes, maradéktalan jogegyenlőség alapján kell állnia.*” Sürgős és halaszthatatlan gyakorlati tennivalóként nevezte meg a számaránynak megfelelő anyanyelvi oktatást; a magyarok arányos képviseletét a helyi államhatalmi testületekben, a parlamentben, a vállalatok és intézmények vezetésében; a nemzetiségi intézmények helyreállítását; a más vidékre kényszerített szakemberek hazahozatalát; a kétnyelvűség gyakorlatának a megvalósítását. Nyomatékosítás és a gyors lépéskényszer indoklásaként a helyi publicisztikában nívumként ragadta meg a viktimizáló fordulatot: „az elmúlt negyvenöt évben, s továbbmenve, körülbelül hetven év távlatában, megrövidítettek, kisémmiztek, roncsoltak és fogyattak szüntelenül.”⁸⁵

A nemzetiségi politikai fordulatot elsősorban a kulturális és oktatási intézményekben szorgalmazták. Nemes Levente, a Sepsiszentgyörgyi Színház NMF elnöke kijelentette, hogy szükséges újraértelmezni és újraépíteni a széthullóban lévő magyar színházat és szakítani kell a Ceaușescu-féle kultúrpolitikával, fel kell támasztani az elmúlt 40 év legjobb művészi hagyományait.⁸⁶ Központi szinten is létezett egy ebbe az irányba mutató óvatos szándék. Január 13-án Mihai Șora tanügyminiszter telefonos megbeszélést tartott a megyei NMF vezetőivel a tanfelügyelők választásával kapcsolatban, ahol közölte a fontosabb irányelveket is: A megyei főtanfelügyelő a megyében többséget képező nemzetiség köréből kell kikerüljön, helyettese a megye kisebbségéből (azaz a románság köréből). Az új irányelvek szerint szaktanfelügyelők számának tükröznie kell a megye etnikai összetételét és a szaktanfelügyelőknek ismerniük kell a magyar kisebbség nyelvét.⁸⁷ A választásokat megelőzően, január 16-án a megyeszékhely közép fokú iskoláinak az igazgatói megbeszélést tartottak az osztályok megosztásáról a tanulók nemzetiségi összetétele szerint. Albert Ernő, a NMF Megyei Tanácsának tanügyi felelőse a magyar anyanyelvű tanulók magyar osztályokba való átíratásáról kijelentette, hogy nagy felelősség hárul az osztályfőnökökre, nekik kell elmagyarázni, milyen előnyökkel jár az ismeretszerzésben az anyanyelv használata. Felhívta a jelenlévők figyelmét, hogy nem szabad elzárkózni a lehetőség előtt a XII. osztályos tanulók esetében sem, nem szabad a lehetőséget elszalasztani. A tanerőhiányra vonatkozóan pedig

---

⁸⁴ Fond 570. (CPUN Covasna) 9/ 1990. 17.

⁸⁵ *Háromszék*, 1990. január 10. 13. szám

⁸⁶ *Háromszék*, 1990. január 16. 18. szám

⁸⁷ Fond 570. (CPUN Covasna) 33/ 1990. 2.

kijelentette, hogy erre a megoldást az idegen vidékekre kihelyezett magyar nemzetiségű tanárok visszatérése jelenti.⁸⁸ Ezen az eseményen sor került egy incidensre is, amire Albert Ernő a következőképpen emlékezett: „*Bekiáltott egy... ma sem tudom, mert nem nyomoztam, de mondták, hogy az előpataki román igazgató, aki Brassóból járt ki, bekiáltja, hogy «mondja románul!», s mondom «hallgasson ide, elmondottuk románul, nekem az egész korábbi időszakban még senki nem mondta, hogy én románul beszéljek», mert mondom, olyan arrogánsan mondta, «tessék románul beszélni», «de én magyarul fogom elmondani»*”.⁸⁹

A tanfelügyelő-választásokra január 22. és 25. között került sor. Első napon három szakfelügyelőt választottak meg a következő eredménnyel: Tulit Ilona, magyar nyelv és irodalom; Jakabos József, történelem és társadalomtudományok; Szász Árpád, matematika.⁹⁰ Január 24-én pedig Morogan Maria, román nyelv és irodalom; Jánó Gizella, biológia; Lakos Béla, magyar tanítók; Bejan Ioan román tanítók; Prezmer Imola, magyar óvónők; Andres Zoia, román óvónők; Rákosi Zoltán, fizika-kémia; Farkas Csaba, testnevelés; Kákay László, idegen nyelvek; Fekete Miklós, ének-zene; Sándor István, technológia-gyakorlat; Ambrus Zoltán, pszichológia. Azon az összejövetelen Voiculescu Ioan Pavel, a hivatalban lévő megyei főtanfelügyelő – utalva a központi *Adevărul* napilap január 21-i számában közölt „*La noi nu v-ați gândit*” című írására, amelyben bizonyos Octavian Ardelean azt állította, hogy a szaktanfelügyelő választások üléseiről (valóban az igazgatói értekezletről lehetett szó) a román nemzetiségű tanerőket kitessekeltek – kijelentette, hogy az állítólagos megszólaltatott nem létező személy.⁹¹ Az eseménysorozat záróakkordjára meg volt hívva a megye összes tanintézetének az igazgatója és az NMF tanintézeti tanácsának elnöke. Főtanfelügyelőnek Szász Árpád matematikust választották meg, aki felszólalásában az oktató-nevelő munka tekintélyének visszaállításáról, a tartalom fontosságáról, iskolák autonómiájáról beszélt és

---

⁸⁸ *Háromszék*, 1990. január 17. 19. szám

⁸⁹ Interjú Albert Ernővel ; A román nyelvű lapban bizonyos P. Dîmbovițeanu úgy számolt be az esetről, hogy Emilia Bișa, az árapataki iskolától udvariasan kérte fel Albert Ernőt, hogy beszéljen románul, mert ő nem tud magyarul, erre Albert Ernő válaszolt neki roppant arrogánsan, hogy 35évig senki nem beszélt vele ilyen hangnemben és most se tegye senki. A tudósító ezt még megtoldta azzal, hogy Kelemen Albert, a rétyi iskola igazgatója felszólította a román kollégákat, hogy aki nem tud magyarul az távozzon. Az írás szerzője azzal az erkölcsi tanítás tartalmú konklúzióval zárta, hogy a diktatúra alatt nemcsak a magyarok, hanem a románokkal együtt közösen voltak elnyomva. (*Cuvântul Nou*, 1990. január 26. 23. szám.) A Mikes Kelemen Líceum 23 tanára nevében Nagy Gábor és Veress Károly adott választ, közölve, hogy valójában arrogánsan szólították fel Albert Ernőt, illetve pontosítva, hogy az általa elmondottakat összegezték román nyelven is. Végezetül felszólították a román tanárkollégákat, hogy vessenek véget az instizuációnak. (*Háromszék*, 1990. január 30. szám; február 13. 42. szám)

⁹⁰ *Háromszék*, 1990. január 23. 24. szám

⁹¹ *Háromszék*, 1990. január 25. 26. szám

arról a tervéről, hogy a megye iskoláinak oktatása európai szintre emelkedjen, jóval az fölé, ami korábban jellemző volt.⁹²

Az iskolák oktatási nyelv alapján történő szétválasztásának a magyar politikai elit rendkívüli jelentőséget tulajdonított. Sylvester Lajosnak ezzel kapcsolatban felhozott indokait a megyevezetőség nagyjából magáévá tette: *„Ez a leges-legfontosabb dolgok közé tartozott, nemcsak a miatt a sérelem miatt, hogy az iskolák összevonása, hogy a magyar nyelv és kultúra teljes felszámolásával és megsemmisítésével járt. Tehát nemcsak az emiatti retorzió miatt, hanem a kultúra alapja a nemzeti önazonosság, az identitás alapintézményei, azok az iskolák, és ezt tudtuk az elejétől kezdve.”*⁹³ A tanügy újjászervezésével megbízott Albert Ernő két magyar és egy román tannyelvű líceum felállítását kezdeményezte, ugyanakkor a tanév közepén történő teljes átszervezéssel kapcsolatban komoly szakmai aggályainak adott hangot. Elképzeléseivel szemben a megyevezetés részéről határozott nyomásgyakorlás nyilvánult meg: *„Sokan telefonon és más beszélgetésekben is azonnal: a román tanulók a Mikóból azonnal menjenek át a kettes líceumba, a kettes líceumból jöjjenek át a magyarok. S tényleg, én ma is büszkén vállalom azt, hogy azt mondtam, kellemetlen volt, mert úgy-úgy még elégedetlenkedtek is, hogy miért nem azonnal intézkedünk? Tanulókat év közben költöztetni nem helyes dolog, egyrészt. Másrészt, azt mondtam, hogy nekünk két középiskolára van szükségünk, magyarra és egy románra. Román is kell legyen.”*⁹⁴

Tavaszi folyamán végül sorra került az iskolák szétválasztására is. A tárgyalásokon részt vettek a helyi magyar és román tanügyesek mellett a minisztérium képviselői is. A magyar elképzelést, az iskolák szétválasztásáról, a román fél csak nehezen, sok vonakodás után volt hajlandó elfogadni. A román fél ellenérvként a Ceaușecu-korszak minden békés együttélésre vonatkozó retorikai fordulatát igyekezett bevetni. Utolsó igényük a századelőn épített tanítóképző épülete volt, ahol végül a Mihai Viteazul román tannyelvű líceum kapott helyet. A második magyar nyelvű iskola, a Mikes Kelemen Líceum kevésbé igényes architektúrájú épületbe került, ahol korábban egy ipari iskola működött. A májusban történt földrengésben a Mihai Viteazul Líceum épülete megrongálódott, ez pedig a románság egyes képviselőinek lehetőséget teremtett, arra hogy azt hangoztassák, hogy a legsilányabb épületet bocsátották a román nyelvű oktatás rendelkezésére. Erről tájékoztatták Theodor Stolojan

---

⁹² *Háromszék*, 1990. január 26. 27. szám

⁹³ Interjú Sylvester Lajossal

⁹⁴ Interjú Albert Ernővel

pénzügyminisztert sepsiszentgyörgyi látogatásán, de az országos tévében is hasonló híreket terjesztettek.⁹⁵

A decemberi fordulat után a megye román nyelvű napilapja széles teret biztosított az olvasói véleménynyilvánításnak, január folyamán ezek a teljes tartalom megközelítőleg ¼-ét tették ki. Ezzel szemben a magyar nyelvű újság jóval kisebb felületet biztosított erre a célra, Magyar Lajos főszerkesztő világossá tette, hogy terjedelmi okok miatt nem közölnek minden olvasói levelet, kiválogatják, és csak a közérdekű tartalmakat választják ki közlésre.⁹⁶ Így állt elő az a sajátos helyzet, hogy nagyszámú magyar nemzetiségű levélíró a Cuvântul Nou szerkesztőségéhez címezte közlendőjét. Tematikáját tekintve főként az ellátással, segélyek elosztásával kapcsolatos elégedetlenségeknek adtak hangot, vagy az egyes vállaltokon belüli forrongásokról adtak képet az olvasó számára. A nemzeti hovatartozás kinyilvánításán érzett rosszallásnak első ízben Mihály László (aki a legelső megyevezetésben benne volt) ennek az újságnak a január 12-én megjelent számában, amikor azon kezdett sajnálkozni, hogy a magyar ifjúság saját szervezetet hozott létre, ami által az ifjúság ereje felmorzsolódik.⁹⁷ Hasonló szellemű Ioan Todiraş írása, amiben azzal vádolja a MADISZ-t, hogy az általuk kezdeményezett megosztottság a demokratikus Románia építményét veszélyezteti.⁹⁸ Előbbinek Domokos Péter adott választ, amelyben a demokrácia alapelveire emlékeztette a vitaindítót.⁹⁹ Utóbbinak Boér Hunor válaszolt, amelyben felhívta a figyelmet, hogy a demokráciával nem összeegyeztethető az egypártrendszer, a magyar közösség pedig létrehozhatja saját intézményeit, saját arcvonalával pedig a pluralizmust erősíti. Végezetül pedig szükségét érezte, hogy elítélje a nacionalizmust, sovinizmust és irredentizmust, amely vádak burkoltan megfogalmazódtak Todiraş írásában.¹⁰⁰ Ezzel párhuzamosan a nemzeti/etnikai választóvonal nyilvánosság előtti megjelenítése jóval markánsabban bontakozott ki a központi sajtóban,¹⁰¹ amelynek hullámverései a háromszéki helyi sajtót is

---

⁹⁵ Interjú Albert Ernővel

⁹⁶ *Háromszék*, 1990. január 19. 21. szám

⁹⁷ *Cuvântul Nou*, 1990. január 12. 11. szám

⁹⁸ *Cuvântul Nou*, 1990. január 16. 14. szám

⁹⁹ *Cuvântul Nou*, 1990. január 20. 18. szám

¹⁰⁰ *Cuvântul Nou*, 1990. január 19. 17. szám

¹⁰¹ A „Csíkszeredai románok küldöttsége”: Ştefan Danciu, Irina Croitoru és Ioan Oncea volt pártfunkcionáriusok által szignált *Memórium az 1989. december 22-e óta Hargita megyében bekövetkezett egyes eseményekről* a Bukarestben megjelenő *Valóság* című hetilap közölte. Ebben azt állították, hogy Hargita megyében a decemberi fordulattól kezdődően románellenes események sorozata zajlott le. (*Valóság*, 1990. január 19. IV. sorozat, II. évfolyam), Gazda Zoltán válasza két lapszámmal később látott napvilágot. (*Valóság*, 1990. február 2. IV. sorozat, II. évfolyam)

rövidesen elérték. Az iskolák szétválasztása az újabb eseménysorozat, ami a *Cuvântul Nou*-ban rövid időre újra napirendre tette a nemzetiségi kérdést, ezúttal a szerkesztőség jóval érzékenyebbnek mutatkozott, saját munkatársai foglalkoztak a kérdéssel. Február elején ezzel kapcsolatban Radu Dobre arra hívta fel a figyelmet, hogy a román nemzetiségű pedagógusok exodusa küszöbön áll.¹⁰² Hosszas csend után, február végén egy rövid, enyhén fenyegető hangvételű közleményben a magyarországról adományként érkezett tankönyvek Erdélybe való terjesztéséről és ennek illegális voltáról tájékoztatták az olvasókat.¹⁰³ Az önálló magyar tannyelvű iskolák létrejöttén felháborodó cikkek március első felében láttak napvilágot, helyébe a külön tannyelvű osztályok fenntartását ajánlották egy intézményen belül, a szegregáció veszélyein sajnálkozva.¹⁰⁴ A Háromszék ezekre nem reagált, a vezércikkíró-főszerkesztő leginkább a központi sajtó által odadobott kesztyűt vette fel.¹⁰⁵

Március elejétől a nemzetiségi kérdés nyilvánosság előtti megjelenítésében egy radikális fordulat következett be, a *Cuvântul Nou* napilap teret biztosított magyar közösséget sértő megnyilvánulásoknak. Akkor indult útjára egy vallási témájú melléklet, amelyben a kézdivásárhelyi ortodox pap, Ioan Bercu kijelentette, hogy a Székelyföldön mindenki ortodox volt, majd 1912-ben a hajdúdorogi püspökség megalakulása után kötelezővé tették a magyar nyelvet a szertartásokban, így a székelyek elvesztették román identitásukat.¹⁰⁶ Az írásra Magyar Lajos reagált egy vezércikkben, ahol a Vátra szervezkedésére és aggasztó nacionalista megnyilvánulásaira hívta fel az olvasók figyelmét, majd rátért a kézdivásárhelyi pópa történelemhamisítására, amelyet annyira arcátlannak ítélt, hogy végül a sajtóhiba lehetőségét sem zárta ki.¹⁰⁷ Ez eset kapcsán a klérus embere számos fenyegető telefonhívást kapott, a névtelen telefonálók pedig – a román napilap szerint – a városból való sürgős távozását hozták javaslatba.¹⁰⁸ A történeti eszmefuttatás Háromszékben való megjelenése után a pap személyesen kereste fel a főszerkesztőt és közölte vele hogy a székelyekre ő nem tett olyan utalást, ami az újságban megjelent, egyúttal a Vátrától is elhatárolódott, holott nem is volt azzal meggyanúsítva. Végül, közösen arra a következtetésre jutottak, hogy az interjút

---

¹⁰² *Cuvântul Nou*, 1990. február 2. 29. szám

¹⁰³ *Cuvântul Nou*, 1990. február 23. 47. szám

¹⁰⁴ *Cuvântul Nou*, 1990. március 14. 63. szám

¹⁰⁵ Lásd. Magyar Lajos: Mi fáj Gavra úrnak című vezércikke (*Háromszék*, 1990. február 1. 32. szám) a *Tineretul Liber* január 31-én megjelent lapszámában közölt Ioan Gavra: Miért ez a nagy sietség Pálfalvy Attila úr?

¹⁰⁶ *Cuvântul Nou*, 1990. március 2. 53. szám

¹⁰⁷ *Háromszék*, 1990. március 7. 62. szám

¹⁰⁸ *Cuvântul Nou*, 1990. március 9. 59. szám

készítő Radu Dobre önkényesen hamisított.¹⁰⁹ A Háromszék egy újabb lapszámának vezércikkében Magyar felháborodottan számolt be a Vátra Kovászna megyei fiókjának megalakulásának, amelynek tagja volt Ioan Bercu pap is, aki előzőleg kéreltlenül elhatárolódott a szervezettől. Érdekes, hogy a megtévesztésére nem a papot ostromozta a szerző, hanem egyenesen román újságíró kollégáját támadta.¹¹⁰ Magyar reakcióját értetlenül fogadta Radu Dobre, aki felhívta kollégája figyelmét, hogy írása rontja az interetnikus kapcsolatokat és személyes baráti viszonyukat.¹¹¹

Március 7-én megtartotta alakuló ülését a Vatra Românească Egyesület Kovászna megyei fiókja. A szervezet politikamentesnek nyilvánította magát és célkitűzéseik között szerepelt az igazi nemzeti értékek jogának visszaállítása, amely megfogalmazásuk szerint, az új demokratikus körülmények között súlyosan deformálódott. Az összejövetelen részt vettek a megyében lakó román tanárok, orvosok, színészek, mérnökök, közgazdászok. Az ideiglenes igazgatótanács tagjai a következők voltak: Gheorghe Văcaru (Sepsiszentgyörgy); Dumitru Furtună, Ion Oprea, Ionel Tănase (Kovászna); Aurel Urdă, Titus Marica (Bodzaforduló); Ioan Bercu (Kézdivásárhely); Toma Tămășilă, Doina Manolescu (Barót); Liviu Baidoc (Bölon); Mariana Ola (Zabola).¹¹² Ehhez az eseményhez kapcsolható Doru Moldovan újságíró erősen magyarellenes, *Înfrățiti în această vatră* című publicisztikai sorozatának kezdete.¹¹³ Ebben a szervezet gyulafehérvári megalakulását ismertette a szerző és a magyarok szeparatista törekvéseiről rántotta le a leplet, elüldözött románok sorsát mutatta be és felhívta a figyelmet a magyarországi és a romániai magyar sajtó „ferdítéseire”.

A marosvásárhelyi események hatására az egyesület rendkívül ellenséges érzelmeket élesztett fel a megye magyar lakossága körében, gyanakvások, találgatások, vádaskodások kerültek felszínre a Vátra-tagságra vonatkozóan. A város egyes, korábban köztiszteletnek örvendő román polgárai, mint Străchinariu Petre, Șerban Valeriu és dr. Coveșan Ioan kénytelenek voltak nyilvánosan tisztázni magukat és tiltakozni a vádaskodások ellen, miután nevüket kifüggesztették egy virágüzlet ablakába, mint vátrásokat.¹¹⁴ Ioan Bercu kézdivásárhelyi ortodox lelkész levélben fordult a román nyelvű napilap szerkesztőségéhez, amiért a lap azt közölte, hogy ő az igazgatótanács tagja, holott – mentegetőzött – csak

¹⁰⁹ *Háromszék*, 1990. március 9. 64. szám

¹¹⁰ *Háromszék*, 1990. március 10. 65. szám

¹¹¹ *Cuvântul Nou*, 1990. március 12. 61. szám

¹¹² *Cuvântul Nou*, 1990. március 9. 59. szám

¹¹³ *Cuvântul Nou*, 1990. március 7. 57. szám; március 9. 59. szám; március 13. 62. szám;

¹¹⁴ *Háromszék*, 1990. március 22. 75. szám

ajánlották arra a tisztségre, az alakuló ülésen ott sem volt. Panaszkodott, hogy inzultusok érték, azt feltételezték róla, hogy embereket bérelt fel a RMDSZ székházának ablakait betöretetni.¹¹⁵ Háromszéken a Vátra nyilvánosság elé csak közvetetten, a *Covântul Nou* napilap hasábjain keresztül lépett, hivatalos nyilatkozataikat itt közölték. Március 13-án Kovásznán, ismeretlen helyszínen tartották a gyűlésüket, majd március 19-én Sepsiszentgyörgyön az ortodox esperesség székházában, nyilván korlátozott nyilvánosság előtt.¹¹⁶ Kulturális rendezvényt nem jegyzett a szervezet. Mindez rávilágít arra, hogy Háromszéket nem tartották eléggé biztonságos helynek arra, hogy a szélesebb nyilvánosság elé kivonuljanak. A kézdivásárhelyi ortodox lelkész magatartása eléggé árulkodó ebből a szempontból: az inzultusok élményének hatására nem érezte biztonságba magát, letagadta a Vátrával való kapcsolatát, valószínűleg a szervezet csúcsvezetésének direktívái alapján. A marosvásárhelyi események után csillapodott általában a *Covântul Nou* hangvétele és a Vátra jelenléte is ritkult.

A háromszéki RMDSZ március 15. megünneplésére nagy nyilvánossággal és várhatóan nagyszámú résztvevővel készült. Az ünnepek lebonyolítására, megszervezésére már rendelkezett tapasztalattal a szervezet. Február 10-én ugyanis, a MADISZ-szal közösen szervezték meg Sepsiszentgyörgyön az anyanyelvi oktatásért összehívott gyertyás, könyves néma tüntetést. Az akkori becslések szerint mintegy 50 000 személy vett részt azon az eseményen.¹¹⁷ Úgy tűnik, a februári eseményt, az eredeti célok mellett, egyfajta főpróbának is szánták: Mind a felvonulási útvonal, mint a tulajdonképpeni gyűlés ugyanazonokon a helyszíneken zajlott (a szemerjai lakótelepen található kistadion/nyári színház). Ezen kívül, a februári tüntetésen szerzett szervezői és rendfenntartói tapasztalatokra támaszkodtak a március 15-i ünnepek megszervezésekor és nem utolsósorban a puritán díszlettár is onnan ihletődött. Domokos Géza és a bukaresti RMDSZ ezzel az elképzeléssel szemben a közterek elkerülését és az ünneplésnek a templomfalak közé szorítását szorgalmazta. A központi NEIT is tudomást szerzett a sepsiszentgyörgyi előkészületekről, ezért újabb helikopteres kiszálláson a megyeközpontban tiszteletét tette Virgil Măgureanu, Iosif Boda és Verestóy Attila azzal a céllal, hogy a háromszéki RMDSZ-t lebeszéljék terveikről (megyei vezetéssel való tárgyalás nem ismert). A küldetésük azonban kudarcra fejeződött be. Sylvester Lajos megítélése

---

¹¹⁵ *Covântul Nou*, 1990 március 29. 76 sz.

¹¹⁶ *Covântul Nou*, 1990 március 14. 63 sz.

¹¹⁷ *Háromszék*, 1990. február 12. 41. szám

szerint rendkívüli jelentőségű precedens teremtődött meg ezzel: „*Hát, az első március tizenötödikét, ha mi nem vagyunk, úgy lehet, még most is templomokban bujkálnának az emberek, mert hát az volt a bukaresti vélemény március nyolcadikán, kilencvenben, hogy... – nevéket nem mondok – hogy ne provokáljuk a románokat és ahogy lehet és ahol lehet – hát, tudniillik én kíméletlenül előterjesztettem egy olyan háromszéki programot, hogy mi minden fog történni Sepsiszentgyörgyön*”.¹¹⁸

Március 15-én a sepsiszentgyörgyi parkban található '48-as emlékműnél koszorúzások voltak. A kisstadionban megszervezett ünnepi megemlékezésen Fábián Ernőnek, az RMDSZ Országos Intézőbizottságának tanácsadójának beszéde román nyelven is elhangzott. Párhuzamot vont '48 román követelései és a mai magyarok követelései között. Utána színészek és kórusok szavaltak, illetve énekeltek alkalomhoz illő műveket, végezetül Papp Sándor református lelkész hirdetett ígét.¹¹⁹ A román nyelvű napilap, a *Cuvântul Nou* – amelyik erre az időszakra már egy sor, a magyarság irányában barátságtalan publikációt jegyzett, illetve vett át a központi sajtóból – az eseményt egy rövid, „Nu sînt laș!” című pamflettel méltatta. A pamfletben leírt esemény helyszíne egy kocsmá volt és egyik szereplője (magyar) kioktatta és gyávanak szidta a másik szereplőt (magyar), amiért az nem vett részt a megemlékezésen.¹²⁰

A marosvásárhelyi események hatására, március 19-én az RMDSZ és a MADISZ Kovászna megyei intéző tanácsa állásfoglalást tett közzé, amelyben a leghatározottabban elítéltek minden olyan akciót, amely az ország egységének, ezen belül pedig a romániai magyarság törvényes létének és szabadságjogainak lábbal tiprását jelenti. Követelték a kormány és az államhatalmi szervek azonnali közbelépését. Kijelentették, hogy március 20-án 12–13 óra között az üzemi szirénák jeladására a marosvásárhelyi magyarokkal szolidarizáló sztrájkot szervez a megyei RMDSZ és MADISZ.¹²¹ Következő nap az Olt Textil Vállalatnál déli 12 órakor a gyári szirénák hangjára beszüntették a munkát, a dolgozók az udvaron gyülekeztek, néhányan kiálltak az úttestre. 13 órakor visszatértek a munkába. 12 órakor a

---

¹¹⁸ Interjú Sylvester Lajossal

¹¹⁹ *Háromszék*, 1990. március 16. 70. szám

¹²⁰ *Cuvântul Nou*, 1990. március 16. 65. sz.; A decemberi fordulat után az első országos ünnep az A. I. Cuza-féle, 1859-es egyesülése volt január 24-én. Az alkalomhoz írt vezércikkében Magyar Lajos pozitívan viszonyult az ünnephez (nyilván január végén a nemzetiségi ellentétek még nem voltak annyira kiéleződve) a '48-as álmok részleges beteljesüléséről írt és méltatta a magyar negyvennyolcas emigráció szerepét. Analógiát vonva a jelenlegi helyzettel úgy értékelte, hogy az az ünnep első alkalom lehet az igazi közeledésre. (*Háromszék*, 1990. január 24. 25. szám)

¹²¹ *Háromszék*, 1990. március 20. 73. szám

gyárnegyed egységeiben beszüntették a munkát, a műanyaggyár és az autóvillamossági gyár munkásainak egy kb. 200 főből álló csoportja elindult a központba. Kb. 13 órakor megérkeztek a megyeház elé, amelynek az erkélyéről Puskás Attila szólt a tömeghez. Mellette Dali Sándor, Gajzágó Márton volt jelen. Márton Árpád színész, a MADISZ vezetőségi tagja felkérte az egybegyűlteket, hogy az egy órás sztrájk után fegyelmezetten vonuljanak haza, illetve vissza a munkába, és ismertette az Iliescu elnöknek küldendő jegyzéket. A gépgyárban 12 órakor leállt a munka. A sztrájkban részt vettek a román munkatársak is. A dolgozók egy része elállta az egység előtti utat, egy óra múlva jórészüik felvette a munkát. Az RMDSZ és a MADISZ megyei szervezete március 21-re Kovászna megye egész területére kiterjedő általános sztrájkot hirdetett meg a nemzeti türelmetlenség tényerése és a magyarellenes propaganda miatt.¹²² Figyelemre méltó jelenség, hogy Orbán Árpád teljes passzivitást tanúsított, felszólalása nem ismert ezekből a napokból. Nincs nyoma annak, hogy Bukarest irányába levelet, telexet vagy telefonhívást intézett volna, illetve hogy összehívott volna bármilyen gyűlést, tanácskozást a megyei NEIT keretén belül. Ebben nyilván közrejátszott az a tény, hogy Sylvester Lajos, aki az RMDSZ részéről leginkább hatást tudott gyakorolni a megye első emberére, éppen Magyarországon tartózkodott.

Nem véletlen tehát, hogy március 21-én, a délelőtt folyamán a többezres tömeg már a volt pártszékház előtti téren gyűlt össze ott, ahol december 22-én elzavarták az első titkárt és ahol az év eleji tüntetések is zajlottak. Így szimbolikusan és részben a megmozdulás újfent Orbán Árpád ellen is irányult. Vállalatok, intézmények dolgozói és az iskolák tanári kara, diáksága, akiknek a gyári szirénák zúgása adta meg a jelet a gyülekezésre, jelszavakat skandáltak a szolidaritásról és szidalmazták a Vátrát. 10 óra körül Márton Árpád beszédet mondott a testvériségről és felolvasta a kormányhoz intézett tiltakozó nyilatkozatot, ez alatt gyászlobogót tűztek ki a volt pártszékház épületére. Incze Sándor, református esperes egymás megbecsüléséről tartott beszédet, Kozsokár Gábor, a megye polgármestere visszautasította a magyarságot ért aljas rágalmaidat. Balázs Éva színésznő az RMDSZ Maros megyei szervezetének a központi szervekhez címzett követeléseit olvasta fel. Puskás Attila feltette a kérdést, hogy *egyért-e a megye a sztrájk meghosszabbításával, míg a követelések nem teljesülnek*. A tömeg válasza *igen* volt. Csathó Béla római katolikus plébános fegyelmezettségre szólította fel a jelenlévőket, Orbán Árpád a megyei ideiglenes bizottság elnöke pedig arra, hogy ne bántalmazzanak román nemzetiségű lakosokat. Az RMDSZ és a

---

¹²² *Háromszék*, 1990. március 21. 74. szám

MADISZ Kovászna megyei bizottsága levelet küldött a kormányhoz és a NEIT elnökéhez, amelyben követelték: a román tömegkommunikáció mutassa be a valóságnak megfelelően a marosvásárhelyi eseményeket; a tragikus események okát ne hárítsák a magyarokra; a vátrás tagokat mentés fel a NEIT vagy a hadseregben betöltött funkciókból; a Hargita és Kovászna megyei RMDSZ és MADISZ küldhessen két megfigyelőt a kivizsgáló bizottságba. Ellenkező esetben folytatják a sztrájkot. A *Háromszék*, *Cuvântul Nou*, *Európai Idő* és *Székely Újság* munkatársai tiltakoztak a *Román Televízió* és a *Rompres* hírügynökség gyakorlata ellen a marosvásárhelyi eseményekről való tájékoztatással kapcsolatban.¹²³ A megyében zajló tiltakozó eseményekről a megyei NEIT informálta Ion Iliescut, Petre Romant és Király Károlyt.¹²⁴ Másnap, március 22-én, a délutáni órákban az RMDSZ és a MADISZ képviselői, a megye közigazgatási vezetősége és az üzemi és intézményi sztrájkbizottságok jelenlétében telekonferenciát tartottak Petre Roman miniszterelnökkel és tájékoztatták a megyében kialakult helyzetről, a sztrájk céljairól és a romániai magyar nemzetiség jogos követeléseiről. Ugyanakkor elítélték a kormány kétértelmű nyilatkozatát a Marosvásárhelyen kialakult kritikus nemzetiségi viszonyokról. A tájékoztatókat Orbán Árpád a NEIT megyei tanácsának elnöke, Magyar Lajos, a *Háromszék* főszerkesztője, Pupăză Ioan, a Kézdivásárhelyi Mechanikai Vállalat mestere, Márton Árpád színész, illetve Kozsokár Gábor, megyei polgármester tartották. Petre Roman válaszában kitért a nemzetiségi jogok biztosításának módozataira, ígéretet téve, hogy ezek konkrét intézkedésekben valósulnak meg állandó dialógus révén. Biztosított arról, hogy kormánynyilatkozat hangzik el a rádióban és televízióban a telekonferencia tényeinek és tanulságainak figyelembevételével. Az RMDSZ és a MADISZ és az üzemi és intézményi sztrájkbizottságok a telekonferencia nyomán a következőket határozták el: általános sztrájk felfüggesztése; március 29-ig napi egyórás figyelmeztető sztrájk folytatása, amelyhez csatlakoznak a román dolgozók is. A Kovászna Megyei Tervezőintézet munkaközössége állásfoglalásban kérte fel a NMF-ot és a NEIT-t, valamint a kormányt, hogy szavatolják a kisebbségi jogok gyakorlását és intézkedjenek a sovíniszta megnyilvánulásokkal szemben. A Villamos Berendezéseket és Villanymotrokat Gyártó Vállalat RMDSZ tagságának a követelése a következők voltak: a hírközlő szervek a valóságot tegyék közzé. Követelték továbbá az anyanyelvű iskolahálózatot, nemzetiségügyi minisztérium felállítását, a marosvásárhelyi események elkövetőinek felelősségre vonását.

---

¹²³ *Háromszék*, 1990. március 22. 75. szám

¹²⁴ Fond 570. (CPUN Covasna) 15/ 1990. 72

Horváth Alpár, Zsigmond László, Boér Hunor, Domokos Péter, Willmann Walter, Horváth Zoltán, Gajzágó Áron, Tóth Csaba, Bajna-Horváth Hajnalka, Salamon József, Szabó Attila és Márton Árpád aláírók nyílt levelet intéztek a román értelmiséghez, amelyben felhívták a címzettek figyelmét arra, hogy a román nép nevében elkövetettek ellen nekik hallhatóan szót kell emelni.¹²⁵ Március 24-én, a kormány által előző nap közzétett nyilatkozata és intézkedései nyomán, megszüntették a megyében a sztrájkot. A szolidaritás jeleként továbbra is viselték viszont a fehér karszalagot mindaddig, amíg Marosvásárhelyen befejeződik a kivizsgálás.¹²⁶ Március 28-án, a megyei NEIT gyűlésén határozat született, amelyben elítélték a marosvásárhelyi eseményeket és a televízió tendenciózus adásait. A résztvevők kijelentették, hogy Románia területe sérthetetlen, nem voltak román üldözések és a magyarok által kért jogok nem sértik a román érdekeket, végül tiltakoztak minden szélsőség ellen. A nyilatkozatot Ion Iliescunak, a televízió igazgatójának, Răzvan Theodorescunak és a rádió igazgatójának Petre Constantinnak címezték.¹²⁷ Április elején Ion Iliescuhoz, Petre Roman miniszterelnökhöz, Mihai Chițac belügyminiszterhez és Gheorghe Robu főügyészhez intézett levélben a Kovászna megyei vezetőség aggodalmát fejezte ki, hogy a marosvásárhelyi események után csak magyar és cigány nemzetiségüket ítélték el.¹²⁸

Március végén a Vátra önlegitimáló kampányának egyik meghatározó felvonására került sor, ami által az erdélyi magyarság képviselői de facto elismerték a Janus-arcú kulturális szervezetet, mint politikai faktort, a székelyföldi románság egy részének reprezentánsait. 30-án Adrian Moțiu, erdélyi ügyekért felelős miniszteri rangú államtitkár Kolozsvárra összehívta a Kovásza és Hargita megyei RMDSZ és MADISZ és a Vatra Românească képviselőit, valamint Hargita megyéből a Liga Democratică Românească-t és kolozsvári Vátrát. A jelenlévők sajnálkozásuknak adtak hangot a szerencsétlen események miatt és a párbeszéd mellett kötelezték el magukat. A magyar fél követelte, hogy tanügyi vonalon vizsgáljanak meg alaposan panaszt, mert nehezen dönthető el hogy valós vagy diverziós célú álpanaszról van-e szó. Kijelentették, hogy nem fogadnak el olyan tételt, hogy a román tanerőket elüldözik, minden esetben szükséges az egyéni vizsgálat.¹²⁹ Április 3-án a Vatra Românească, az RMDSZ, a Romániai Magyar Demokrata Ifjúsági Szövetség megyei

---

¹²⁵ *Háromszék*, 1990. március 23. 76. szám

¹²⁶ *Háromszék*, 1990. március 24. 77. szám

¹²⁷ Fond 570. (CPUN Covasna) 15/ 1990. 40.

¹²⁸ Fond 570. (CPUN Covasna) 15/ 1990. 29.

¹²⁹ *Háromszék*, 1990. április 2. 84. szám

szervezeteinek képviselői, a MNF, a Keresztény Demokrata Nemzeti Parasztpárt, Szabad Demokrata Ifjak Pártja, a Szabad Demokratikus Roma Párt, a Romániai Környezetvédő Mozgalom megyei képviselői, valamint a Nemzeti Egység Ideiglenes Megyei Tanácsa által kijelölt személyek jelenlétében folytatott tanácskozások arra a következtetésre jutottak, hogy a felmerülő nézeteltérések egyetlen módja a párbeszéd. Közös megegyezéssel az alábbi közleményt írták alá: 1. El kell ítélni minden szélsőséges álláspontot, amely sérti a honpolgárok nemzeti önértékét, alapvető jogait, az etnikai hagyományok ápolását. 2. Kérjük, hogy ne használják fel többé a tömegtájékoztatás eszközeit a nemzetiségi uszításra. 3. A nemzetiségek közötti kapcsolatokról zárják ki a sértegetést, az olyan hangnemet és megnyilvánulásokat, amelyek nemzeti érzelmeket bántanak. 4. A felek közötti együttműködés erősítését csakis az állandó dialógus biztosítja.¹³⁰

Április a parlamenti választásokra való felkészülés jegyében zajlott, annak számos, teljes újdonságnak számító elemével, a választópolgárság élénk érdeklődésétől követve. 11-én munkaülést tartott az RMDSZ sepsiszentgyörgyi szervezete. Napirenden a választások megszervezése, képviselőjelöltek névsora, szervezési kérdések szerepeltek és ismertették a képviselő(jelölt) mandátumok elosztását Kovászna, Bákó, Vrancea és Buzău megyékben, utóbbiakban csángó magyar jelöltek indítását támogatva. Döntés született arról, hogy a tagdíjak begyűjtése körzeti vezetőtestületekre kell bízni, amelyek 10-15 személyből állnak és a városi szervezet alelnökei vezetnek: Nagy István, Állomás negyed; Kerestély László, Lenin negyed; Gegő Dénes, Városközpont; Bordás Attila, Szemerja negyed és falu.¹³¹ Hó végén közzétették az RMDSZ Kovászna megyei jelöltjeit. Szenátorjelöltek: Király Károly és Kozsokár Gábor; képviselőjelöltek: Domokos Géza, Márton Árpád Ferenc, Sylvester Lajos és Bajcsi Ákos a csernátони téesz elnöke. Bákó megyében több háromszéki lakost jelöltek, így Bartos Jánost szenátornak; Erőss Pétert, Nistor Tinkat, Tamás Györgyöt és Magyarai Pált képviselőknak. Suceava megyében: Incze László kézdivásárhelyi múzeumigazgató; Vrancea megyében Székely Dezső nyugdíjas tanítót; Buzău megyében Haszmann Pál csernátони muzeológust jelölték.¹³²

Májusban a választási kampány zajlott, a tévéközvetítések bővelkedtek a választási műsorokban, kampánycélú reklámokban. A megye területén meglehetősen nagy számban

---

¹³⁰ *Háromszék*, 1990. április 4. 85. szám

¹³¹ *Háromszék*, 1990. április 12. 93. szám

¹³² *Háromszék*, 1990. április 23. 100. szám

jelentek meg plakátok olyan alakulatok részéről is, amelyek teljesen esélyteleneknek bizonyultak, és nívumként több párt a röpcédulákat is bevetette. 11-én egy teljesen szokatlan esemény helyszíne volt a megyeszékhely, az európai polgárjogi mozgalmaknak mintájára rövid happeningre került sor, amikor egy „1917-1990 – a kommunizmus áldozatainak emlékére” feliratú transzparens kíséretében mintegy húsz fiatal fekvé eltorlaszolta a forgalmat. Délután 15, 30-kor megkezdődött a sepsiszentgyörgyi fiatalok kommunizmus elleni tüntetése. A tüntetést kezdeményező bizottság 2500 résztvevő jóváhagyásával kijelentette: 1. Csatlakozunk a Temesvári Kiáltványhoz; 2. Szolidárisak vagyunk a decemberi forradalom eszméihez; 3. Csatlakozunk a Nemzeti Szövetség Temesvári Kiáltványért szervezett ajánlásához a három elnökjelölt közös visszalépését illetően; 4. Javasoljuk a nyilvános párbeszéd azonnali elfogadását a tüntetők és hatalom között, ennek állandósítását. Aláírók: Boér Hunor, Dițu Mihai, Dumitrică Alexandru, Kádár Tibor, Tóth B Csaba, Székely István, Zsigmond László.¹³³ Május 13-án hasonlóképpen egy olyan formában addig ismeretlen eseményre, kampánygyűlésre került sor. Találkozót tartottak az RMDSZ képviselő-, és szenátorjelöltjei, amit a választópolgárok részéről szerény érdeklődés kísért. A felszólalók elsősorban a választási esélyeket latolgatták. A találkozó záróakkordja formailag a régi rendszer fesztív pillanataira emlékeztetett: kalotaszentkirályi és Mikós diákok énekeltek-szavaltak.¹³⁴

A választások május 20-án zajlottak le számottevő incidensek nélkül és amint várható volt, igen magas részvétellel. A megyében előzetesen 166 554 választópolgárt regisztráltak, ebből az elnökre 92,53%, a szenátorokra 92,55%, míg a képviselőkre 92,58% adta le voksát. A szavazatok 9,66%-a érvénytelen volt az elnökválasztásnál, a parlamenti választásoknál jóval kisebb ezeknek aránya: a szenátoroknál 3,72%, míg a képviselőknél 3,41%. Az elnökválasztáson a liberális párt jelöltje, Radu Câmpeanu győzött, ő vitte el a szavazatok 65,95%-át, míg Ion Iliescu 32,12%-ot és Ion Rațiu 1,94%-ot kapott. A szenátorok választásánál az RMDSZ szerezte meg a szavazatok 76,67%-át, a NMF 17,52%-ot, Adrian Cășunean-Vlad 1,75%-ot, a Nemzeti Liberális Párt 1,66%-ot, a Romániai Demokratikus Agrárpárt 0,77%-ot, a Romániai Ökológus Mozgalom 0,76%-ot, a Romániai Sociál Demokrata Párt 0,51%-ot míg a Keresztény és Demokrata Nemzeti Parasztpárt 0,40%-ot szerzett. A képviselőház esetében az RMDSZ 77,10%-át szerezte meg a voksoknak, a NMF

¹³³ *Háromszék*, 1990. május 12. 114. szám

¹³⁴ *Háromszék*, 1990. május 14. 115. szám

16,63%-ot, Sabin Calinic 1,57%-ot, a Romániai Ökológus Mozgalom 1,44%-ot, a Nemzeti Liberális Párt 1,41%-ot, míg a Keresztény és Demokrata Nemzeti Parasztpárt 0,53%-át szerezte meg a voksoknak.¹³⁵ A választások kimagasló eredménye nyomán az RMDSZ mindent vitt, szenátor lett Király Károly és Kozsokár Gábor, a három képviselő pedig Domokos Géza, Márton Árpád és Bajcsi Ákos.

Mérleg

A '89 decemberi események nyomán, Háromszéken erőteljesen jutottak a felszínre azok a vágyak, amit a régi rendszer esetenként fokozatosan vagy éppen drasztikus formában seprtek a szőnyeg alá vagy ástak el igen mélyre a korábbi évtizedekben. A falusi, vagy falusi gyökereihez még erősen kötődő városiak népes táborának követelése, hogy régi tulajdonjogukat teljes mértékben és azonnal állítsák vissza, a kollektív gazdaságok '80-as évek végén mutatott züllésének ismeretében feltétlenül jogosnak ítélni. Hasonlóképpen az ellátás, a tartós fogyasztási cikkek beszerzése vagy a külföldi utazások lehetősége a korábbi évtized keserű tapasztalatai alapján azonnali megoldást követelt. A régi rendszert feltétel nélkül kiszolgáló vezetők és káderek sokszor embertelen magatartása vagy a rendvédelmi és állambiztonsági kegyetlenkedései – a népi forradalom első óráiban és napjaiban megtörtént szórványos revánsion túl – a számonkérést tették időszerűvé. Megkülönböztetett helyen, a nemzetiségi kérdés – megannyi vetületével – sürgős megoldásra várt. A megye lakosságának nagy többsége ezt várta el és felfokozott érdeklődéssel követte, a régi/új politikai elit pedig elsőrangú feladatnak tekintette és tisztában volt a széleskörű támogatottsággal.

A gyorsulás élménye azonban, úgy látszik, ha nem is személyenként, de embertípusonként változott. A tipologizálás a régi rendszerben kiosztott szerepek szerint lehetséges: az egyszerű kollektív tag egyik napról a másikra önálló kigazda lett, a kollektívelnök (és agrármérnök, irodista, brigádos) jobbik esetben szintén kigazda, rosszabbik esetben pedig munkanélküli. A mikro szint jól mutatja a megyében lezajlott általánosabb folyamatokat: a beejtőernyőzött pártfunkcionárius jogosan érezhette úgy, hogy évtizedes munkájának gyümölcsétől fosztották meg pillanatok alatt, önálló egzisztenciával

---

¹³⁵ *Covântul Nou*, 1990 május 23. 118 sz.

nem rendelkezvén, kitzítottnak érezte magát. Ebből fakadó frusztráció az, ami az új körülmények között, úgy tünik egy szolidaritáson alapuló közösséget bírt formálni. A magyarság jogos követeléseinek gyakorlatba ültetése, ami cselekvésre készíti, és cselekvési lehetőséget biztosít számukra, a mi lesz *a következő lépés? a mi lesz még ezután?* kérdések ismételtetésével pedig bővíteni tudják köreiket.

Az új helyi elit egy része nyilván felismerte ezeket az erőmozgásokat, de sokáig nem tulajdonított nagyobb jelentőséget, az alulról jövő támogatás biztos tudatában és az ország demokratizálódásának erős reményével. A valós pluralizmust követelő új politikai erők országos szintű megjelenésével a demokratizálódás megtorpant, a központi hatalom pedig politikai játszmák tárgyává tette a nemzeti kérdést, ami a márciusi traumában csúcsosodott ki. A régi rendszer nyomvonalán haladva, viszonyulási mód perspektívájából, a Székelyföldet továbbra – a helyi közösség szempontjából kedvezőtlen – különleges státussal ruházta fel, végeredményben enklávéként határozta meg. A háromszéki magyarság ilyen körülmények között rendkívüli érdeklődést tanúsított sorsának alakulása iránt – aminek méltó bizonyítéka a májusi választásokon való részvétel és annak eredményei – és a számos provokáció között határozott, higgadt magatartása mindenképpen figyelemreméltó.

„... itt nem politikáról van szó, hanem nacionalizmusról”

Az 1989–1990-es események Szatmárnémetiben

Bevezetés

Az 1989-es romániai eseményekről már könyvtárnyi irodalom született, azonban ezek nagyrészt vagy a központi, bukaresti eseményekre fókuszáltak, vagy pedig korabeli, az eseményekben részt vevő emberek többnyire meglehetősen személyes vonatkozású visszaemlékezései. Helyi szinten lezajlott események felvázolására nem sok kísérlet történt, egyrészt, mivel viszonylag kevés idő telt el az események óta, másrészt a korabeli dokumentumok alig kerültek nyilvánosságra. Mindez fokozottan érvényes Szatmár megyére, illetve Szatmárnémetire, ahol ezen események a közelmúltnak való számvetés térképén fehér foltnak számítanak. Nyomtatásban szinte semmi nem jelent meg napjainkig az itteni eseményekről,¹ illetve a levéltári források sem váltak kutathatóvá.² Mindezek miatt nem lehetséges a kérdés teljeskörű feltárása, jelen tanulmány is csak a korabeli eseménysor leírására, illetve elsődleges összefüggések megállapítására szorítkozik. Ugyanígy fontos kérdések, mint pl. a gazdasági-, ellátási problémák, mi történik a gyárak szintjén, illetve kisebb városokban, falvakban hogyan zajlottak az események, teljesen érintetlenül maradnak. Jelen tanulmány a korabeli sajtóra (román és magyar) illetve egyes személyekkel készült interjúkra alapozik, az ezen módszerből adódó összes hiányosságokkal. Az oral history módszer ugyanis inkább kiegészítő elemként használható, mivel a visszaemlékezők egyes esetekben egymásnak ellentmondóan nyilatkoznak, illetve utólag „megkonstruálták” a korabeli eseményeket, saját szerepüket kihangsúlyozva/felnagyítva mesélték el azokat. A kutatás során 3 interjú készült az időszak eseményeinek fontos szereplőivel: Bura Lászlóval, Kereskényi Sándorral illetve Pécsi Ferencel. Ezen kívül használhattam a Balogh Melinda álta, Radu Ulmeanuval készült interjút is, illetve a szatmári események kulcserelőjével, Formanek Ferencel is sikerült elbeszélgetni, azonban az ott elhangzottak szubjektív okok miatt nem kerültek rögzítésre.

---

¹ Kivétel két közlemény: Pécsi Ferenc (2000. március 28.), illetve Formanek Ferenc (2010. április 14.) *Krónikának* adott interjúja, illetve Sike Lajos 2009-es hosszabb újságcikke.

² A megyei, illetve városi hivatalok levéltárosai szerint a korabeli Nemzetmentési Front anyagai átkerült az állami levéltár megyei fiókjába, ahol a levéltári törvényre hivatkozva nem tették kutathatóvá.

Szatmár fejlődése 1945 után

A második világháború befejezésekor a megye nagyobb városai még mind magyar többségűek voltak. A magyarság száma ekkor még mind arányaiban, mind számában növekvőben volt, a fejlődés csúcsát 1956-ban érte el, az ezt követő népszámlálási eredmények a magyarság csökkenését mutatják. Az 1950-ben bekövetkezett közigazgatási átszervezés következtében (tartományok felállítása) Szatmárnémeti elveszítette megyeközponti szerepét, s azt Nagybánya vette át. Emiatt az 1950-es évek erőltetett iparosítása elkerülte a várost, ami nagyban befolyásolta a városkép későbbi fejlődését. Az 50-es évek második felében zajló kollektivizálás következtében megindult városra való beáramlás is elsősorban a vasipari központtá váló Nagybányát érintette, és nem Szatmárnémetit. 1956–1966 között a tartomány 4 városának lakossága (Nagybánya, Szatmárnémeti, Nagykároly és Felsőbánya) 46 500 fővel gyarapodott, ennek 2/3-a bevándorló volt. A beköltözőkből 26 700-an Nagybányán telepedtek le (Tátrai 2010: 67). Mindezek miatt a két bányaközpont (Nagybánya és Felsőbánya) már 1956-ra román többségűvé vált. 1966-ban a tartomány lakosságának 36%-a volt magyar, de a legurbanizáltabb népcsoport ekkor már a román volt (Tátrai 2010: 68).

Az 1960–1970-es években már megfigyelhető egyes elszigetelt falvak esetében a lakosság csökkenése. Ugyanekkor indult meg a szatmári svábok emigrálása is, ami még inkább hozzájárult a magyar nyelvű lakosság számának a csökkenéséhez, hiszen erre az időszakra a svábok többsége magyar nyelvűvé vált. Emiatt 1977-től kezdődően már a magyar lakosság számbelileg is csökkenőben volt a megyében. Az erőltetett iparosítás miatt folyamatosan nőtt a városlakók száma a falvak rovására, 1966-ban még csak a lakosság 28%-a városlakó, 1977-re ez a szám eléri a 42%-ot. Mindezek következtében 1977-re Szatmárnémeti román többségű lett, s időlegesen Nagykároly is. Az 1980-as években tovább tartott ez a folyamat, Nagykároly lakossága 33%-kal, Szatmárnémetié 19%-kal nőtt. 1992-re a megye lakosságának 55%-a lett román, akiknek 60%-ka élt városban. (Tátrai 2010: 74–75)

Mivel az 50–60-as évek erőltetett, s elsősorban nehézipart fejlesztő gazdaságpolitikája nem érintette Szatmárnémetit, a lakossággyarapodás és az etnikai arányok megváltozására lassabban került sor. Az 1960-as évek elején még a lakosság 2/3-a magyar volt. A leglátványosabb fejlődés a város Szamosától délre fekvő részén figyelhető meg, ahol 1900-ban

még csak néhány gyárépület létezett. A 60-as évek elején épültek meg az első szocialista lakónegyedek (Micro 14 és 15). Az urbanizáció és iparosítás inkább 1968-at követően éri el a várost, amikor a megyésítéskor ismét megyeközponttá válik, ugyanakkor leválik róla Nagybánya környéke. Az ekkor elinduló iparosítás részben szervesnek mondható, mivel a már a két világháború között meglévő gyárakat fejlesztik fel, illetve az újonnan létrehozottak is inkább könnyűipariak (textilgyár, bútorgyár). (Iegar-Sárándi-Szócs 2009: 32) Ennek következtében 1966–1977 között 49%-kal gyarapodott a város lakossága, és 1977-re a lakosság 50%-a román lett. (Tátrai 2010: 154) A városfejlesztésnek új lendületet adott az 1970-es árvíz, ami több száz lakóházat pusztított el a városban. Ezt kihasználva az addigi régi központ és a Szamos között létrehoztak egy úgynevezett „új központot”, ahol helyet kaptak a vezető közigazgatási intézmények épületei is, amelyek az 1989-es események fontos helyszínévé váltak. Másrészt az ekkor hajléktalanná váló, illetve újonnan beköltöző családok részére újabb lakótelepeket húztak fel, kettőt a város északi részén (Május 14. és Solidarității lakótelep), másik kettőt a déli részén (Soarelui és Carpați I. lakótelep) (Iegar-Sárándi-Szócs 2009: 33). Az 1980-as években tovább folyt a gyárak fejlesztése és az újabb lakónegyed építése. A város 4 legnagyobb gyára ekkorra a két nehézipari (Unio és Augustus 23), illetve a két textilipari (Mondiala és Textile Ardeleana). Az 1980-as évek elején a város legnagyobb gyaraként működő Uniónak 3800 munkása volt, ami kellő munkástömeget tudott biztosítani később a forradalom eseményeihez. Az új lakótelep építését az 1989-es esemény akasztotta meg, amit jól mutat az is, hogy 1989-ben az épp építés alatt álló lakónegyedben (Carpați II.) még 607 új lakást adtak át.³ Az 1989-es események idején a város lakosságának a megoszlása kb. 60–40% lehetett a románok javára. Talán a kései városfejlesztésnek is köszönhetően az 1970–80-as években beköltözött családok között jelentős mértékben voltak magyar nemzetiségűek is. Emiatt a városon belül nem alakult ki lakóhelyi elkülönülés, s az újonnan létrehozott lakónegyedek közül háromban is átlagnak megfelelő volt a magyarok aránya, s egyikben sem volt abszolút román többség.⁴

A továbbiakban az 1989–1990-ben lezajlott eseményeket szeretném ismertetni, illetve elsődleges következtetéseket levonni, ugyanakkor kísérletet teszek az események szakaszolására is. A kutatás jelenlegi állása szerint Szatmárnémetiben lezajlott események több tekintetben is eltérést mutatnak Erdély más városaihoz képest, így véleményünk szerint a

³ Lakásügyek, *Szatmári Friss Újság*, 1990 febr. 14, p. 1.

⁴ Ezt látszik megerősíteni, hogy az Unio gyár esetében is betartották a nemzetiségi arányszámot, vagyis a munkások 45%-a magyar volt. *Pécsi Ferencsel készített interjú*. p. 1.

szakaszhatárokat jelölő töréspontok is máshová esnek, mint más városokban. Az 1989. december és 1990. májusa között lezajlott eseményeket 4 szakaszra osztottuk (a december 22–23-án illetve március 15-én lezajlott eseményeket fontosságuk miatt külön fejezetben tárgyaljuk, de nem tekintjük külön szakasznak), a legtöbb esetben egy-egy eseményt adva meg töréspontnak. Az első szakasz 1989. december 22-ig tart, amikor Erdély más, kisebb városaihoz hasonlóan Szatmárnémetiben sem történtek olyan események, amelyek előrevetíthették volna a későbbi történeteket. 1989. december 22–23. Szatmárnémeti esetében a tulajdonképpeni forradalmi eseményeket jelöli, amikor a városban két egymást követő napon is tömegdemonstrációkra került sor. Az események vértelenül zajlottak le, és azt végig ellenőrzés alatt tartotta a hadsereg. A második szakasz (1989. december 24–1990. január 31.) a forradalmi események kiteljesedését illetve a helyzet stabilizálódását jelentő periódust foglalja magába. Ekkor kerül sor a Nemzetmentési Front (továbbiakban NMF) illetve az RMDSZ megalakulására, majd ezt követően a magyarok hatalomba való bekerülésére. A harmadik szakaszt (1990. február 1–március 14.) a február 1–2. között, a város új központjában lezajlott demonstrációk vezetik be, aminek nyomán látszólag a hadsereg visszavonul a közvetlen hatalom gyakorlásból és átadja a helyét polgárabb elemeknek. Csak utólagosan lehet az eseményeket egyértelműen a Varta akciójának feltüntetni, így az említett időszakban ezek a hetek inkább a demokratizálódás felé tett újabb lépéseknek minősültek. Szatmáron a március 15-én lezajlott erőszakos események látszólag előzmény nélküliek, a városban ezt megelőzően nem volt tapasztalható nyílt etnikai konfliktus, sem a NMF gyűlésein. Az események utólag felülről irányított, provokációnak látszanak, ami mögött a Securitate újjászervezése állt. A negyedik szakaszt (1990. március 15–1990. május) a bizalmatlanság határozza meg: A március 15-ei események hatására törés áll be a két népcsoport között, ettől kezdve megváltozik a légkör, és a bizalmatlanság lesz a meghatározó tényező. Ezt jól mutatja a Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa (továbbiakban NEIT) gyűléseinek hangulatában bekövetkező változás, ettől kezdve már nem tudnak szót érteni az ott ülő különböző etnikumú tagok. A szervezetet nem is tekintik döntéshozó fórumnak, a kiutat mindenki a választásokban látja, ami után esetleg változás jöhet, a parlamentbe való bekerülés révén.

Első szakasz, 1989. december 16–21. Nyugalomba merevedő tespedtség

1989. november 20-án vette kezdetét a Román Kommunista Párt XIV. pártkongresszusa, ahol sokak várakozásaival ellentétben semmilyen reformokat nem jelentettek be, csak kisebb életszínvonal növelő intézkedéseket (Saini-Davies, 2006: 81). Mindez helyi szinten úgy jelentkezett, hogy december 21-ig minden nap a helyi hírlapban olvasható volt egy munkás nevében megírt cikk, amelyben kifejtette véleményét/elismerését a kongresszus döntéseivel kapcsolatban.⁵ Ezt leszámítva túl sok látható jele nem volt annak, hogy itt változás van előkészületben, bár a visszaemlékezők szerint érezhető volt egy várakozó álláspont, sejteni lehetett, hogy valami történik, de azt senki nem gondolta, hogy ilyen gyorsan és radikálisan fog bekövetkezni. Ugyanakkor a rendszer működtetői is szemmel láthatóan készültek bizonyos változásokra, illetve arra, hogy átmentsék a hatalmukat és alkalmazkodjanak az új körülményekhez.⁶

Kereskényi Sándor elmondása szerint létezett egy magyar értelmiségi kör a városban, akik a decemberi eseményeket megelőzően találkoztak egymás lakásán, ahol megosztották a birtokukban lévő információkat, olvasmányélményeiket, illetve beszélgettek a romániai helyzetről. A társaság tagjai a következő személyek voltak: Visky András⁷, Parászka Miklós⁸, Nagy Gyula⁹, Bura László¹⁰, Formanek Ferenc¹¹, Kereskényi Sándor¹², Láng Zsolt¹³ és Veress István.¹⁴ Ezen találkozások fő jellemzője az volt, hogy bírálták a rendszert, de mindig azon belül gondolkodtak, nem merült fel radikális elképzelés, illetve semmilyen konkrét forgatókönyvet nem dolgoztak ki. Arra azonban készültek, hogy változás esetén aktívan fognak fellépni. Voltak kapcsolataik hasonló romániai magyar értelmiségi és magyarországi

---

⁵ Pl. A hatékony anyagfelhasználás nyomán: Mind jövedelmezőbb gazdasági tevékenység, *Szatmári Hírlap*, 1989 dec. 1., p. 1.

⁶ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 3.

⁷ Mérnökként dolgozott az IPSUIC nevű gyárban, de már 1989 előtt is, mint tollforgató embert ismerték a városba. 1990 tavaszán a kolozsvári színházhoz került, ahol napjainkban külföldön is elismert dramaturgként dolgozik, valamint a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen tanít.

⁸ 1989-ben a szatmári színház magyar tagozatának rendezője, napjainkban a sepsiszentgyörgyi színháznál dolgozik rendezőként.

⁹ 1989-ben a szatmári 10. számú általános iskolában tanított magyartanárként, napjainkban a Kölcsey Ferenc Kollégium tanára.

¹⁰ 1989-ben az 5. számú ipari líceum magyartanára, 1990-ben a megalakuló magyar nyelvű Kölcsey Ferenc Líceum igazgatója lesz. Jelenleg nyugalmazott főiskolai tanár

¹¹ Korábban az 5. számú ipari líceumban tanított fizikát, 1986 elbocsátották, ettől kezdte az IPSUIC nevű gyárban dolgozott mérnökként. A március 15-i eseményeket követően Magyarországra távozott, ahol magánvállalkozóként tevékenykedik.

¹² 1989-ben a túrterebesi általános iskolában tanított magyartanárként, napjainkban pedig a Szatmár Megyei Múzeumban tevékenykedik muzeológusként.

¹³ Mérnök, 1989-ben Szamosdarán matematikatanár, 1990-ben nyarától a Látó (korábbi Igaz Szó) szerkesztője.

¹⁴ 1989-ben Halmiban magyartanár, 1990 elejétől évtizedeken át a Szatmári Friss Újság főszerkesztője volt.

ellenzéki körökkel. Ez elsősorban Visky Andrásról, Parászka Miklósról és Láng Zsoltról mondható el. Visky a Limes kör tagja volt és személyes kapcsolatot tartott fenn Eszterházi Péter íróval, Németh Zsolt politikussal és Solt Otília polgárjogi aktivistával. Egyes román személyiségekkel is tartottak fenn kapcsolatokat, (mint pl. Radu Ulmenau, Ioan Vădan, Gheorghe Vulturescu) akik többnyire a megye különböző kulturális intézményeiben dolgoztak, akkor már vezető beosztásban. Kereskényi szerint a román értelmiségiek egy csoportja is bírálta a rendszert, s változás esetén egy európeér, de ugyanakkor románabb és nacionalistább rendszerben gondolkodtak. A rendszer szorítása miatt az 1970–80-as években a két nemzetiségi csoport között meglévő ellentétek 1989-re enyhülni látszottak, s az események bekövetkezése előtt a magyar értelmiségiek esélyt láttak arra, hogy a két népcsoport képes lesz összefogni.¹⁵

A látszólagos nyugalomba és mozdulatlanágba a temesvári események hoztak változást. December 15-én a Tőkés László elmozdítása ellen Temesváron összegyűlt híveket december 16-ára már újabbak követték, amikor már utcai megmozdulásra is sor került a bánági városban (Saini-Davies, 2006: 88–92). A szatmári lakosság – úgy a román, mint a magyar – azonnal értesült ezen eseményekről a magyar tv-ből és rádióból. Tőkésből napokon belül mediatizált figura lett.

Dokumentumok hiányában sajnos nem lehetséges a Szatmáron, illetve a helyi pártszervekben ezekben a napokban lezajlott események rekonstruálása, csak feltételezni tudjuk, hogy hasonlóak lehettek más városokéhoz. Így pl. nincs információnk arra nézve, hogy érkezett-e le Bukarestből központi kiküldött az események koordinálására, illetve milyen intézkedéseket hozott meg saját kezdeményezésből a helyi pártvezetés. A hadseregben ezekben a napokban reálisnak tartottak egy nyugatról (Magyarország irányából) érkező ellenséges támadást. Emiatt, illetve a temesvári események hatására december 17-én mozgósították a hadsereget. A Kolozsváron székelő 4. román hadsereg parancsnokság védelmi terveket dolgozott ki egy támadás esetére, ami érintette Szatmárt is (Armata, 1994: 22). A megye területén zajló esetleges hadseregmozgásokról azonban nincsenek információink. A későbbi eseményekből kiindulva úgy tűnik, hogy Szatmárnémetiben nem állomásoztak komolyabb páncélos erők, csak gyalogsági csapatok.¹⁶ Más városokkal ellentétben, december 21-én, a városban

---

¹⁵ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 10.

¹⁶ Ezt erősíti meg azon későbbi információ, ami szerint december 22.-én Ceausescu javasolta, hogy Dézsről kérjenek katonai erősítést. Az újság által Maria Bradeaval készített interjú, *Cine se scuză, e acuză*, (sau minciuni, pe care nu le crede nici țincii), *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. febr. 7., p. 1, 3.

tapasztalható nyugalomra hivatkozva ezeket sem rendelték ki a kaszárnyákból, illetve arra sincs információnk, hogy a munkások bármelyik gyárból megpróbálták volna az utcára vonulni. Mindezek hatására is a helyi hatalom nem ismerte fel, hogy itt többről van szó, mint amit a hivatalos propaganda sugall, s valós társadalmi elégedetlenséggel állnak szemben, amit már nem tudnak visszafordítani.

A központi államszocialista hatalom egyik utolsó, látványos kísérlete a rendszer fenntartására a temesvári eseményeket elítélő gyűlések összehívása volt. Ez elviekben minden településen, illetve minden gyárban és intézményben meg kellett történnjen. December 22-ig mindezekről a megye magyar nyelvű újságja, a Szatmári Hírlap is beszámolt. Eszerint mindenhol rendben lezajlottak a gyűlések és a munkások *„ünnepélyes fogadalmat tettek a párt és állam politikájának tántoríthatatlan érvényre juttatásáért”*, ugyanakkor elítélték a temesvári eseményeket, amiket *„huligán és vandál”* akciónak nyilvánítottak.¹⁷ A város legnagyobb gyárában, az Unióban is rendben lezajlott a gyűlés.¹⁸ Azonban későbbi újságcikkekből, illetve az interjúkból is kitűnik, hogy nem mindenhol zajlottak zökkenőmentesen ezek a gyűlések. Például, a Constructorul kisipari vállalatnál Ludescher László munkást kérték fel az esemény elítélésére, ő azonban a vérontás elkerülésének fontosságát hangsúlyozta, holott a hivatalos nyilatkozatban nem volt szó erről. Emiatt megfenyegették, de az események későbbi alakulása miatt nem származott hátránya kijelentéséből. A legviharosabb pártaktíva gyűlésre a színházban került sor. Ezen a gyűlésen Parászka Miklós kijelentette, hogy nem hajlandó egészen addig elítélni a temesvári eseményeket, ameddig nem kap tisztességes magyarázatot arra, hogy miért lőttek az emberekre. Azzal is fenyegetőzött, hogy ennek elmaradása esetén 24 vagy 48 órán belül vissza fogja adni a pártkönyvét is. Ugyanezen a gyűlésen Szélyes Ferenc színész visszaadta a pártkönyvét.¹⁹ Kisebb, illetve magyar többségű falvakban, mint pl. Túrterebesben, a botránytól való félelem miatt össze sem hívták a pártközpontból elrendelt gyűlést.²⁰

A temesvári események hatására a fentebb jelzett értelmiségi csoportosulás aktivizálódott. Visky András lépett fel kezdeményezőleg, aki felkereste Formanek Ferencet, illetve Parászka Miklóst. Ezt követően naponta találkoztak és „gyűléseztek”, ahol szóba került az esetleges

---

¹⁷ Megyénk dologozói, szoros egységben a párt és főtítkára körül, határozottan elítélik Románia integritása, függetlensége és szuverenitása ellen irányuló próbálkozásokat, *Szatmári Hírlap*, 1989. dec. 22., p. 3.

¹⁸ *Interjú Pécsi Ferencsel*, p. 5.

¹⁹ Elítélte a vérontást, *Szatmári Friss Újság*, 1990. jan. 10., p. 3, illetve *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 5

²⁰ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 8.

aktívabb szerepvállalás is, pár nappal december 22-ét követően pedig már érdekvédelmi szervezet megalakításának a gondolata is felmerült.²¹

December 22–23. Forradalmi visszafogottság

December 21-től kezdődően már Szatmár megye esetében is a párt központi bizottságának helyi tagjai a város új központjában elhelyezkedő úgynevezett adminisztratív palotában voltak, ami egyben a megyei néptanács épülete is volt, s itt folyamatosan ülészttek, illetve telefonkapcsolatban álltak Bukaresttel. Ekkor már kirendelték a palota védelmére a Nemzeti Gárdát és a rendőrséget is. Maria Bradea, a párt Szatmár megyei KB első titkárának²² későbbi nyilatkozata szerint nem voltak pontos információik a temesvári eseményekről, csak annyit tudtak, amennyit Bukarest közölt velük. Ez, ismerve a pártvezetők „tájékozódási kényszerét”, nehezen hihető. A december 22-én délelőtt megtartott gyűlésen Ceaușescu javasolta Bradeának, hogy a rend fenntartása érdekében kérjen katonai segítséget a dési egységtől. Bradea visszautasította ezt, és nem volt hajlandó vonatot küldeni az egység ideszállítására. Ugyanezen a tanácskozáson azt is elhatározták, hogy még az itt állomásozó katonai egységeket sem vezénylik ki a kaszárnyából.²³

Bukaresben december 22-én a déli órákban Ceaușescu utoljára még kiment az KB épületének az erkélyére s beszélni próbált a tömeggel. Miután kifütyülték, egy helikopterrel elhagyta a székházat (Saini-Davies, 2006: 136). A tv mindezt élőben közvetítette, így a hír percek alatt az egész országban elterjedt. Mindennek hatására Szatmárnémetiben is megszűnt az addigi látszólagos nyugalom, megszólaltak a harangok és a gyárak szirénái, a munkások pedig kitódultak az utcára, s elindultak az új főtér irányába. Az ekkor közzéadottaként az Unio gyárban dolgozó Pécsi Ferenc így emlékszik vissza az eseményekre: „...*minden nap kimentem uzsonnázni úgy 11 óra körül ... s ahogy kimegyek aznap, 22-én a televízió megy és mondja apósom, hogy „nézd te Ferkó, hogy mi történik Bukarestben!” Pont akkor mentem ki, amikor már Bukarestből lehetett látni bizonyos eseményeket. Úgy tudtam meg. Na aztán a*

---

²¹ Interjú Kereskényi Sándorral, p. 6.

²² 1984 szeptemberétől töltötte be ezt a tisztséget.

²³ Az újság által Maria Bradeával készített interjú, Cine se scuză, e acuză, (sau minciuni, pe care nu le crede nici țincii), *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. febr. 7., p. 1, 3. Kérdés, hogy a pártvezető ennyire nyugodtnak látta a helyzetet a városban, vagy csak a rendelkezésre álló egységeket nem tartott alkalmasnak a nyugalom megőrzésére?

gyárban már kezdtek gyülekezni, és megindult egy menet az Unióból – én is beálltam a menetbe – fel a nagy házig a térre.”²⁴

A tömeg főtéren való megjelenését követően az adminisztratív palota védelmére kirendelt Nemzeti Gárda egységei a parancsnokkal, Gheoghe Bilanici-csal együtt levonultak a munkások közé, így azok ellenállás nélkül foglalhatták el az épületet.²⁵ Mindennek köszönhetően a városban nem történt vérontás, a rendőrség későbbi közleménye szerint egyetlen lövés dördült el, az is tévedésből.²⁶ A tömeg benyomult az épületbe, ahonnan iratokat dobáltak ki és gyújtottak meg. Az összegyűlt tömeghez önjelölt szónokok kezdtek beszélni az épület erkélyéről. Többek között szólni akart Horobet Constantin²⁷ és Stanca Constantin²⁸ is, őket azonban a tömeg kifütyülte.²⁹ Ezt követően a megyei pártvezetés tagjai tagok elhagyták az épületet, élükön Bradeaval, aki saját bevallása szerint pár napig bezárkózott a lakására, s rettegett az esetleges megtorlástól.³⁰

Jelenlegi információink szerint Szatmárnémeti esetében a hadsereg nem játszott fontos szerepet a december 22-23.-i napok eseményeinek lefolyásában, nem voltak kivezényelve az utcára decemebr 22-én, illetve az ezt követő napokban, így aktívan nem befolyásolták az ekkor lezajló események menetét. Ugyanakkor azt sem sikerült feltérképezni, hogy kik szónokoltak, ha szónokoltak egyáltalán ezen a gyűlésen? Annak ellenére, hogy a hadsereg látszólag semleges marad ezekben a napokban, s nem avatkozott be erőszakkal az események folyásába, egy percre sem volt kérdéses az, hogy ők veszik át a vezetést. A tömeg pár órás randalírozását követően, 16:30-kor bejelentették a Nemzetmentési Front Tanácsának a

---

²⁴ Interjú Pécsi Ferencsel, p. 6

²⁵ Az újság által Gheorghe Bilanici-csal készített interjú, "Vom trăi fericiți, într-o țară liberă" Convorbire cu domnul colonel Gheorghe Bilanici, președintele Consiliului Județean al Frontului Salvării naționale, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. január 4., p. 1, 4.

²⁶ Szatmár megye honpolgárai!, *Szabad Szatmári Hírlap*, 1989. december 27., p. 1. Későbbiekben Bilanici magának tulajdonította a vérontás elkerülését, illetve a szatmári események egyik legnagyobb vívmányaként állította be.

²⁷ Horobet Constantin 1938-ban született Iași megyében, 1960-tól tagja a pártnak, eredeti foglalkozása munkás. A Ștefan Gheorghiu egyetem elvégzése után 1984 szeptemberében került Szatmárra, mint a megyei pártbizottság szervezési ügyekkel megbízott vezetője.

²⁸ Stanca Constantin 1937-ben született Bukarestben, 1955-től tagja a pártnak, eredeti foglalkozása tanár. A Ștefan Gheorghiu egyetem elvégzése után doktori címet is kapott, majd 1979 júliusában került Szatmárra, mint a megyei pártbizottság propaganda ügyekkel megbízott vezetője.

²⁹ Az újság által Horea Ungurral készített interjú, Unde vă pitiți, Bradea și alți Diți? Convorbire cu domnul avocat Horia Adrian Ungur, vicepreședinte al Consiliului județean al Frontului Salvării Naționale, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. jan. 7., p. 1, 3. A párt szatmár megyei KB tagjai napokkal később visszatértek az épületbe s elvitték onnan dolgaikat.

³⁰ Az újság által Maria Bradeaval készített interjú, Cine se scuță, e acuză, (sau minciuni, pe care nu le crede nici ființii), *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. febr. 7., 1, 3.

megalakulását. A tanács élére Gheorghe Bilanici, a Nemzeti Gárda parancsnoka került.³¹ Korabeli beszámolók szerint „a tanácsnak az előző rendszerben nem kompromittált katonai parancsnokok, munkások, diákok, értelmiségiek a tagjai.”³² Bilanici saját bevallása szerint első körben Nicolae Suciú századossal a hadsereg helyi egységének parancsnokával, majd Vasile Ciocan őrnaggyal, a határőrség területi vezetőjével vette fel a kapcsolatot. Mindkét egység azonnal átállt a forradalom oldalára. Ezt követően a rendőrség és Securitate vezetőivel tárgyalt és kérte, hogy ne szálljanak szembe a forradalommal, amit szerinte ők írásba is adtak.³³ Más városokhoz hasonlóan itt is megalakult az NMF alárendeltségében működő védelmi tanács, ami koordinálta a hadsereg, rendőrség és Securitate tevékenységét. Bilanicinak a Nemzetmentési Fron élére való kerülése megfelel Erdély más városaiban lezajlott eseményeknek, mivel a kezdeti szakaszban minden fontosabb városban hasonlóan zajlottak az események, s a tanácsokat a hadsereg egyik magas rangú tisztje vezette.

December 23-án a délelőtti órákban ismét nagygyűlés volt az új főtéren, korabeli szóhasználat szerint „az első szabad tüntetés.” Az előző naphoz hasonlóan ez is békésen zajlott le, ekkor a Front tagjai beszéltek a tömeghez. Ezen a gyűlésen már magyarok is felszólaltak, Antal István zootechnikus mérnök, illetve Czintos József színész személyében. Antal István 7 pontban ismertette a Szatmár megyei „magyar dolgozók” követeléseit: egyenlő jogokat valamennyi nemzetiségnek; jogot az anyanyelvi oktatásra minden szinten; jogot az anyanyelvű kultúra szabad gyakorlására; szatmári magyar líceum újjáélesztését; anyanyelvi intézményeket; szabad nyelvhasználatot az intézményekben; helységek neveinek magyar használatát; önálló nemzetiségi képviselői szervet, szabad vallásgyakorlást.³⁴ Ugyanekkor jelentették be, hogy a Front egyik első határozata értelmében leállították az élelmiszer exportot a megyéből, s a termelést a lakosság igényeinek kielégítésére fogják fordítani. A gyűlés 12 órakor ért véget, majd minden felekezeti templomban gyászmisét tartottak az áldozatokért.³⁵ Antal Istvánnak, aki korábban a kereskedelemben dolgozott mérnökként, gyűlésen való felszólalása egy előre megbeszélte forgatókönyv szerint történt. Az említett magyar értelmiségi kör december 22-én este egyeztetett erről, amikor papírra vetették a

---

³¹ Kérdés, hogy miért pont ő került a tanács élére, s miért nem a hadsereg helyi vezetője, illetve kitől kapta az utasítást a tisztség elfoglalására és a tanács megalakítására? Nem kizárt, hogy egyszerűen ő volt kéznél.

³² Megalakult a Nemzetmentési Front Tanács, *Szabad Szatmári Hírlap*, 1989. dec. 23., p. 1.

³³ Az újság által Gheorghe Bilanici-csal készített interjú, „Vom trăi fericiți, într-o țară liberă” Convorbire cu domnul colonel Gheorghe Bilanici, președintele Consiliului Județean al Frontului Salvării naționale, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. jan. 4., 1, 4.

³⁴ Honpolgárok, magyarok és román testvérek!, *Szabad Szatmári Hírlap*, 1989. dec. 24., p. 3.

³⁵ Uo.

másnap elhangzó szöveget. Kereskényi Sándor szerint a szöveg valószínűleg Veress István tollából származott, aki egyeztetett a bukaresti magyar vezetőkkel is, illetve ekkor állapotok meg Antal személyében. Rá azért esett a választás, mert korábbi, simulékony magatartásával alkalmasnak gondolták erre a feladatra, hogy ne keltsen nagy feltűnést, s kompromittált múltja miatt az ő személyét a románok is elfogadták.³⁶

December 22–23-át követően teljesen megváltozott a helyzet a városban. A lakosságon eufória lett úrrá, de már ekkor megjelentek az első nyugtalanító szóbeszéddek. Mindenféle rémhírek terjedtek el különböző terroristákról, akik behatoltak a városba, illetve megmérgezték az ivóvizet. Mindezek nemcsak helyi, hanem a hadsereg parancsnokság szintjén is terjedtek. December 22-én éjjel a kolozsvári 4. román hadsereg parancsnoksága élénk mozgást észlelt a radarokon Szatmárnémeti térségében, aminek nyomán légi csapást valószínűsítettek Magyarország irányából. December 23-án éjjel a szatmári parancsnokság Kolozsvárra küldött jelentése szerint légi deszant egységek szálltak le a szatmári repülőtéren. A kolozsvári parancsnokság utasította a nagybányai és zilahi tankegységeket, hogy vegyék fel velük a harcot (Armata 1994: 180–181). Ezek a hírek később mind tévesnek pontosabban diverziónak bizonyultak, azonban akkor nagy riadalmat keltettek, illetve megalapozták az azóta is létező, a forradalom egyik nagy rejtélyének számító „terroristák részvételét.” A lakosság megnyugtatására a Nemzetmentési Front Szatmár esetében is több hivatalos közlőnyt adott ki, amiben kérték, hogy ne higgyenek az álhíreknek, ami szerint „*ellenség furakodott a védelem vonalai közé.*” Közlésük szerint a megye területén nyugalom van, a Tanács ura a helyzetnek.³⁷ A Front vezető Gh. Bilanici szerint is a terroristákról szóló hírek egy jól átgondolt terv részei voltak, amit Bukarestből szorgalmaztak, s célja a hadsereg kifárasztása volt.³⁸

Ezekben a napokban Szatmáron a hadsereg vette át az ellenőrzést, illetve a város és a megye tényleges vezetését. A látszólagos nyugalom ellenére ezekben a napokban teljesen megszűnt a helyi adminisztráció, amit jól jelez a városi tanács iktatókönyve, ami szerint 1989.

---

³⁶ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 20. Antal személyes jó viszonyt ápolt Maria Bradeával, aki nagyra becsülte őt állatbarátként és mezőgazdasági szakértőként is. Antal személyes „privilegiumának” számított, hogy ő foglalkozhatott a párttitkárnő kutyájával.

³⁷ A Nemzetmentési Megmentési Front Megyei Tanácsa tudatja, *Szabad Szatmári Hírlap*, 1989. dec. 25., p. 2.

³⁸ Az újság által Gheorghe Bilanici-csal készített interjú, „Vom trăi fericiți, într-o țară liberă” Convorbire cu domnul colonel Gheorghe Bilanici, președintele Consiliului Județean al Frontului Salvării Naționale, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. jan. 4., p. 1, 4. Ő mindezt pszichológiai hadviselésnek nevezte.

december 22. és 28. között egyetlen egy ügyet sem intéztek el, illetve nem került iktatásra.³⁹ Ugyanakkor Kereskényi szerint a hadsereg szerepét illetve fontosságát szándékosan is erősítették, s talán ennek volt része a terroristákról szóló híresztelés is: „... *Egyértelműen a hadsereg vette át a vezetést s az, hogy a hadseregnek át kell vennie az őrhelyet, arra volt ráállítva... egy narratívát dolgoztak ki, helikoptereket láttak leszállni az egyik toronyblokknak, vagy nem tudom minek a tetejére... diverzánsok közelednek, egyeseknél fegyver van. Meg kell őrizni a közbiztonságot, a rendet, tehát azt a benyomást keltették és táplálták a lakosságban, hogy a hadsereg jelenléte rendkívül fontos.*”⁴⁰ Mindezekkel együtt a lakosság, beleértve a magyart is úgy érezte, hogy egy új korszak köszöntött be, ahol majd a románokkal együttműködve sikerül megoldaniuk minden addigi problémát.

A régi elit sorsa

A régi elit alatt ez esetben csak a RKP megyei központi bizottságának tagjait értjük. Dokumentumok hiányában nincsenek információink arról, hogy más politikai, gazdasági vagy az értelmiséginek számító elittel mi történt 1989 után, illetve kinek sikerült átmenteni különböző formában a hatalmát, pozícióját. Így a továbbiakban csak néhány példa kiragadására szorítkozunk.

A 20 tagot számláló megyei Központi Bizottságnak 1989 decemberében 10 Szatmár megyében született tagja volt, nemzetiségi megoszlásra pedig 17 román és 3 magyar. A legfontosabb tisztségeket, így pl. az első titkárit is a káderrotáció következtében ide került személyek töltötték be, Szatmár megye esetében ezt az Arad megyében született Maria Bradea. A Szatmár megyei születésűek alacsonyabb tisztségeket foglaltak el, ifjúsági vagy női szervezetet, illetve különböző gazdasági egységeket irányítottak. Az egyik legfontosabb

---

³⁹ Registu de evindență intrări/ieșiri al Municipiului Satu Mare, 1989. (Szatmárnémeti Polgármesteri Hivatal Iktatókönyve 1989), Szatmárnémeti Polgármesteri Hivatal Levéltára.

⁴⁰ *Intrerjű Kereskényi Sándorral*, p. 17.

tisztséget Szatmár megyei születésüként Ioan Corneanu,⁴¹ a mezőgazdasággal megbízott és Maria Cozlea,⁴² a szociális ügyekkel megbízott tag töltötte be.

A megyei KB tagjairól elmondható, hogy december 22-ét követően mindannyian eltűntek a nyilvánosság színe elől. A párt, illetve vezetőinek rossz helyzetfelismerését jelzi, hogy 2 tag december 22-én, Ceaușescu futása után, még szólni akart a tömeghez. Ezt követően ők is elhagyták az épületet, majd másnap visszatértek, és mindenféle akadály nélkül kiüríthették irodájukat s elvitték onnan dolgaikat.

Ebben az időben a leginkább mediatizált esetté éppen a Maria Bradea-é vált. Ő 1984 szeptemberében került a megyei KB élére, eredeti foglalkozására nézve esztergályos volt. 1989 előtt az a hír járta a városban, hogy fizetése 10 munkás fizetésével ér fel.⁴³ December 22-én ő is a palotában tartózkodott, majd ezt követően – ekkor már egy hátsó kijáraton – hazament s bezárkózott a házába. Január 12-ig élt visszahúzódba, majd elhagyta a várost, és Temesvárra utazott a fiához.⁴⁴ Eltávozása után levelet írt Bilanici-hoz, a NMF elnökéhez, amiben felajánlotta szolgálatait, s jelezte, hogy szívesen visszatérne a városba. Ezt megvitatták a Tanácsban, azonban mindenki jobbnak látta, ha ő nem mutatkozik többé, s ezt közölték vele is.⁴⁵ A Bradea-ügy 1990 februárjának az elején került újra a figyelem középpontjába, amikor megpróbálta elszállíttatni javait a szatmárnémeti lakásából. Ezt ekkor megakadályozták az odagyült lakosok, majd az NMF nevében helyszínre érkező Kibédi Katalin⁴⁶ is egyetértett ezzel, s lezáratta a házat. Interjúalanyok elmondása szerint azonban később mégis elszállították a javakat az NMF, illetve Bilanici engedélyével, aki fegyveres

---

⁴¹ Ioan Corneanu 1936-ban született Királydarácon, eredeti foglalkozója vasöntő. 1958-tól volt tagja a pártnak, társaihoz hasonlóan ő is a Ștefan Gheorghiu egyetemen végzett történelmet, ahol doktori címet is szerzett. 1988-ban került a megyei KB soraiba. 1989 után egy ideig a Vatra Românească egyesületben tevékenykedett, napjainkban történelem tanárként dolgozik, illetve az Észak-Erdélyi Román Menekültek Egyesületnek az elnöke. Történészként több könyvet írt az észak-erdélyi románok 1940 utáni szenvedéseiről.

⁴² Maria Cozlea 1947-ben született Veresmarton, eredeti foglalkozása szabó. 1970-től volt tagja a pártnak, ő is a Ștefan Gheorghiu egyetemen végzett. 1983-ban került a megyei KB soraiba. 1989 utáni tevékenységéről nincsenek információink.

⁴³ Saját bevallása szerint 9600 lejt keresett, az újság információja szerint azonban 25000-et.

⁴⁴ Bonyodalmak a Bradea háznál, *Szatmári Friss Újság*, 1990. febr. 6., p. 1.

⁴⁵ Az újság által Horea Ungurral készített interjú, *Unde vă pitiți, Bradea și alți Diți? Convorbire cu domnul avocat Horia Adrian Ungur, vicepreședinte al Consiliului județean al Frontului Salvării Naționale, Gazeta de Nord-Vest*, 1990. jan. 7., p. 1, 3. Ungur bevallása szerint más RKP tagok is jelezték, hogy részt szeretnének venni a NMF gyűlésein, azonban mindegyiket elutasították. Bevallása szerint, ha december 22-én azonnal jelentkeznék, akkor lehet helyet biztosítottak volna nekik is.

⁴⁶ 1989 előtt ügyészként dolgozott, majd a NMF jogügyi bizottságának vezetője lett.

kíséretet is biztosított a szállításhoz.⁴⁷ Bilanici leváltásakor az ellene felhozott egyik vádpont épp ez volt.⁴⁸

Az NMF gyűlésein rendszeresen felmerült, hogy mi is lett a volt pártfunkcionáriusokkal, illetve miért nem vonják felelősségre őket? Erre azonban sem akkor, sem később nem volt megfelelő politika akarat egyik résztvevő személy vagy párt részéről sem. Mindehhez talán az is hozzájárult, hogy ezen ügyek feszegetését Bukarest sem támogatta, egyrészt, mert az NMF tagjainak jelentős része hasonló múlttal rendelkezett, másrészt, a régi elit nagy politikai és gazdasági potenciálja miatt jobbnak látta érintetlenül hagyni őket. Ezt látszik igazolni a szatmári eset is, ugyanis amikor az 1990. január 17-i NMF ülésen is szóba került ez az ügy, Kibédi Katalin azzal ütötte el a kérdést, hogy nincsenek bizonyítékok a volt pártkáderek ellen, s emiatt nem indult még ellenük egyetlen eljárás sem.⁴⁹

A pártkáderek mellett a közvéleményt ezekben a napokban is élénken foglalkoztatta a Securitate volt alkalmazottainak, ügynökeinek sorsa. A megyei KB tagokhoz hasonlóan ők is teljesen eltűntek a városból, illetve visszahúzódtak házaikba. Ezen ügyek is rendszeresen felmerültek a NMF ülésein. Egy ilyen vitát követően egy küldöttség fel is kereste a „Prutului utcai” ingatlant, a Securitate székházát, az azonban „kongott az ürességtől.” Minderre így emlékezett vissza Kereskényi Sándor: *„Ugyan voltak ilyen hírek, hogy bezárkóztak a Prutului utcába, és nem akarnak oda beengedni senkit...de kiderült, hogy ez nem így van, mivel rá néhány órára bementünk oda és ott szinte alig volt valaki. Hacsak el nem bújtak valahova... Ezek szerintem jól megrendezett színpadi jelenetsorokba illettek, ezek a mozzanatok.”*⁵⁰ Az interjúalanyok visszaemlékezése szerint, egyik sem tud arról, hogy a decemberi események után a Securitate megjelent volna tényezőként, illetve hivatalos tárgyalások folytak volna a NMF és a Securitate között. Ha voltak is ilyenek, azok nagy valószínűséggel a kulisszák mögött zajlottak.

A régi elit hatalmának az átmentése, illetve pozícióinak megőrzése jól megfigyelhető az NMF tanácsába való küldöttek megválasztásának módjában is. Az erről szóló rendelet szerint minden üzem és intézmény küldötteket kellett válasszon, akik részt vehettek a NMF ülésein, illetve az intézmény vezetésébe is beleszólásuk lehetett. A város legnagyobb üzemének számító Unio gyárban is botrányok közepette zajlott a választás, többször meg

⁴⁷ Interjú Bura Lászlóval, p. 16.

⁴⁸ Interjú Radu Ulmeanuval, p. 4. Az interjút készítette Balogh Melinda. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani, amiért rendelkezésemre bocsátotta az interjú gépelt változatát.

⁴⁹ A védelem szava, *Szatmári Friss Újság*, 1990. jan. 28., p. 2.

⁵⁰ Interjú Kereskényi Sándorral, p. 16.

kellett ismételni a szavazást. Az akkor közigazdászként ott dolgozó Pécsi Ferenc szerint kezdetben a „demokratizálódási” folyamat jól indult meg: *„Én voltam aki kezdeményezte, aztán mellém csapódtak többen, románok is, hogy nehogy kimaradjanak a hatalomból. Volt először egy értelmiségi nagygyűlés, ahol ezt megszavaztuk, hogy legyen minden egyes szekcióban, a termelésben is és az irodákban is ilyen választás, és majd azok fogják megválasztani az új vezetőséget. Nagyon gyorsan ment minden. Mindenütt szervezték a gyűléseket, szavaztak, és akkor összegyűltünk, az Uniónak volt egy nagy klubja, most a helyén van az egészségügyi pénztár. Abban volt a gyűlés és meg kellett választani a vezetőséget. Mivel én voltam a főkolompos, volt aki engem akart megválasztani, de én nem fogadtam el, hogy én legyek az, hanem egy román mérnököt javasoltam, aki egy jó gyerek volt és tudtam, hogy mellette azt lehet csinálni, amit akarunk és úgy is volt és attól kezdve minden reggel az adminisztratív vezetés és mi, a forradalmiak, a FSN-ek összegyűltünk és volt egy gyűlés és amit mi nem hagytunk jóvá, azt nem lehetett végrehajtani. Az események nagyon felgyorsultak. Amilyen jól kezdődött az Unióban ez a demokratikus folyamat, olyan gyorsan vált a legreakciósabb folyamattá az Unióban, mert a szekusok rögtön rájöttek, hogy hoppá itt nagy veszély van, tehát az Unióban, tudniillik ott alakult meg a Vatra is.”*⁵¹ Pécsi végül az NMF üzemi alelnöke lett, amíg január elején be nem került a megyei tanácsba. Az üzem vezetője, Cădar Vasile is helyén maradt, annak ellenére, hogy 1973-tól a megyei KB-nak is tagja volt.

Hasonló esetek más intézményekben is előfordultak, február elején pl. az RMDSZ hivatalosan is tiltakozott, amiért Guliaș Emmát választották vissza főtanfelügyelő helyettesnek. A szervezet szerint 1980 és 1989 között is hasonló tisztséget töltött be, működése idején mintegy 30 vegyes iskolát számoltak fel, s alakították át románná.⁵² Áprilisra sikerült az ügyet megoldani, amikor is az RMDSZ-es Nagy Gyula került ebbe a tisztségbe.

Az új elit

---

⁵¹ *Interjú Pécsi Ferencsel*, p. 3-4.

⁵² Az RMDSZ közli, *Szatmári Friss Újság*, 1990. febr. 2., p. 2. Az érintett azzal védekezett, hogy ő végig kiállt a magyar iskolák ügye mellett, illetve amiatt vállalta el ismét a tisztséget, mert senki nem mondta, hogy mondjon le. Ezt követően még éveken át tanított immár Gulyás Emmaként, többek között a Kőlcsey Ferenc Líceumban is.

Új elit kialakulása alatt ez esetben is csak az NMF tanácsának tagjait értjük, tágabb elemzésre információ hiányában nincs módunk. Így itt is csak pár példa kiragadására szorítkozunk.

A NMF megalakulásakor, 1989. december 22-i újságbeszámoló szerint: „*a tanácsnak az előző rendszerben nem kompromittált katonai parancsnokok, munkások, diákok, értelmiségiek a tagjai.*”⁵³ Ez nagyjából meg is felelt a valóságnak. Az NMF ápriliséig való működése során többször átalakult, tagjai kicserélődtek. Legstabilabbnak, illetve leghosszabb ideig tisztségben az RMDSZ által javasolt személyek maradtak. Formanek Ferenc szerint ezek a személyi változások egyféle „tisztulási” folyamatnak voltak az eredményei, ők is tudatosan törekedtek rá, hogy a „nem megfelelő” személyek kikerüljenek onnan.⁵⁴

A továbbiakban csak a NMF vezetőinek (elnök, alelnök) a számbavételére, illetve bizonyos tendenciák megfigyelésére szorítkozom. A minimális következtetések levonásakor dokumentumok hiányában elsősorban Kereskényi Sándor közléseire támaszkodhatom, így mindenképpen figyelembe kell venni egyfajta szubjektivitást is. A NMF megalakulása után azonnal bejelentették annak összetételét is: Gheorghe Bilanici ezredes, elnök, Horia Adrian Ungur ügyvéd, alelnök, Victor Oprea lelkész, alelnök. Ezt ekkor még ideiglenesnek tekintették, s várták újabb „jelentkezők” bekerülését is. A tanács hivatalosan január 6-án alakult meg, amikor egyrészt kibővült, másrészt az RMDSZ képviselőiként magyarok is bekerültek a testületbe. A Tanács új összetétele: Bilanici Gheorghe ezredes, elnök, Horia Adrian Ungur ügyvéd, alelnök, Formanek Ferenc fizikus, alelnök. A február eleji utcai megmozdulásokat követően átalakul a Tanács vezetősége, Bilanici és Ungur lemondása után. Az új összetétel: Ioan Popdan mérnök, elnök, és Manea Gheorghe alelnök, Formanek Ferenc alelnök. Február végén a NMF átalakul Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsá (továbbiakban NEIT), amikor is bevonják az addig megalakult pártok képviselőit is. Szatmár esetében a vezetőség tekintetében ez nem hoz változást. A március 15-i eseményeket követően lemondott a tanács, az új vezetőség a következőképpen alakult: Orban Brîndușan Ioan ezredes, elnök, Manea Nicolae pénzügyben dolgozó hivatalnok, Molnar Gavrilă mérnök, Savinescu Vasile kultúrigazgató, alelnökök, Netila Vasile titkár. Az RMDSZ-nek járó alelnöki tisztség ideiglenesen betöltetlen maradt, ezt csak április 2-án pótolják, ekkor Antal István kerül ebbe a tisztségbe.

---

⁵³ Megalakult a Nemzetmentési Front Tanács, *Szabad Szatmári Hírlap*, 1989. dec. 23., p. 1.

⁵⁴ Formanek Ferenc szóbeli közlése.

Az NMF-fel illetve NEIT-tel párhuzamosan működött mind megyei, mind városi szinten a későbbi megyei tanács, illetve polgármesteri hivatal is, mint végrehajtó szerv, ami a Tanács rendeleteit ültette gyakorlatba. A megye esetében ennek élére Aurelian Gheoghe építész neveztek ki, megyei alpolgármesternek Pécsi Ferenc közgazdászt, titkárnak pedig Aurel Popdan jogászt.

A város esetében a NMF január 30-án alakult meg a tanács, összetétele a következőképpen nézett ki: elnök Golban Petru alezredes, alelnök Valer Marian ügyész, alelnök Simion Flaviu ügyész, titkár Kovács Antal mérnök. A városi polgármesteri hivatal január végén alakult meg, ennek élére Horea Anderco került polgármesterként, Blaskó József pedig az alpolgármesteri tisztséget töltötte be. Március végén itt is változás következett be, Anderco helyére Aurelian Gheorghe építész került.

Eme 18–20 tagból álló döntéshozói kört – jelenlegi ismereteink szerint – 3 csoportra lehet osztani: a hadsereg vagy a rendvédelmi szervek küldöttei; a korábbi, államszocialista rendszer tagjai, akik a rendszernek részei voltak, de a pártban nem töltöttek be vezető tisztséget, így nem kompromittálódtak, illetve olyan személyek, akik a rendszer áldozataiként tűnhettek fel; harmadrészt az önként jelentkezettek kategóriája. December folyamán mind a megye, mind a város élére a hadsereg illetve a rendvédelmi szervek egy-egy embere került, így egyértelműen ők irányították a területet.⁵⁵ Mind Bilanici,⁵⁶ mind Golban⁵⁷ teljesen ismeretlen volt a nagyközönség előtt, mindez tisztségükből kifolyólag érthető is. Melléjük első körben (december 22-én) az akkor kéznél lévő, illetve „önjelölt” egyének kerültek. Ilyennek tekinthető mind Victor Oprea pap,⁵⁸ illetve a Tanács első magyar tagja, Antal István is.⁵⁹ A másik alelnök, Horia Ungur a korábbi rendszer áldozataként is feltűntethette magát.⁶⁰

---

⁵⁵ A tanácsnak másik rendvédelmi tagja is volt Orban Brândușan személyében, aki a honvédelmi bizottságot vezette.

⁵⁶ 1932-ben született Szarvodon, majd a Katonai Akadémia elvégzése után 1981-től látta el a Nemzeti Gárda parancsnokságát a megyében. Az újság által Gheorghe Bilanici-csal készített interjúja, „Vom trăi fericiți, într-o țară liberă” Convorbire cu domnul colonel Cheorghe Bilanici, președintele Consiliului Județean al Frontului Salvării naționale, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. jan. 4., p. 1, 4.

⁵⁷ A román hadsereg Szatmárnémetiben állomásozó egységének alezredese.

⁵⁸ Bura László szerint pünkösdistá pap volt. *Interjú Bura Lászlóval*, p. 11.

⁵⁹ Mérnök végzettségű, 1989-ig a kereskedelemben dolgozott, majd december 22.-én bement a palotába s önként jelentkezett tanácstagnak. *Interjú Pécsi Ferencsel*, p. 9.

⁶⁰ 1949-ben született Szamosudvarhelyen, Szilágy megyében. Apja jegyző volt, tagja a Parasztpártnak, majd 1945-öt követően elítélték, emiatt ő gyerekkorában nőtt fel Nagyszebenben. Korábban szakmunkásképzőt végzett, majd estiben a líceumot, 1972-ben a jogi egyetemet Kolozsváron. Ezt követően 1989-ig ügyvédként tevékenykedett a városban. Az újság által Horia Adrian Ungur-ral készített interjúja, *Unde vă pitiți, Bradea și alți Diți? Convorbire cu domnul avocat Horia Adrian Ungur, vicepreședintele al Consiliului Județean al Frontului Salvării Naționale, Gazeta de Nord-Vest*, 1990. jan. 7., p. 1, 4.

A legnépesebb csoport a régi államgépezet különböző szintjein funkciót betöltők csoportja. Erre a legjobb példa Netila Vasile esete, aki 1989 előtt is a megyei tanács titkári tisztségét töltötte be, majd március 15-e után immár a NEIT-nél ugyanebbe a tisztségbe került vissza. A februári utcai megmozdulást követően látszólag a rendvédelmi szervek kiszorulnak, illetve visszavonulnak a közvetlen hatalomgyakorlásból, ekkor Popdan és Manea személyében két szakértelmiségi került a NMF élére, akik nem voltak tagjai a nomenklatúrának, és jól beszéltek magyarul. A szaktudás mellett azonban teljesen járatlanok voltak politikai kérdésekben. A március 15-i eseményeket követően egyféle visszarendeződés figyelhető meg, ismét a hadsereg került immár a NEIT élére Orban Brăndușan személyében, az alelnökök és titkárok közül pedig kettő egyértelműen a régi nomenklatúra tagja volt. Ugyanez mondható el a tanács új magyar tagjáról, Antal István is, aki azért került a tisztségbe, mert a románoknak az ő személye volt az „elfogadható.”

Mindez érvényes a városi vezetésre is, azonban a város a megyéhez viszonyítva mindig is másodrangú szerepet játszott, az RMDSZ sem tulajdonított neki nagy fontosságot. A városi NMF élén is a hadsereg képviselője, Golban Petru alezredes állt, aki társaihoz hasonlóan teljesen ismeretlen volt a nagyközönség előtt. Alelnöknek azonban már két, korábbi nomenklatúra tag került a két ügyész, Marian és Flaviu személyében. A két polgármester is része volt 1989 előtt az államgépezetnek, mind Aurelian,⁶¹ mind Anderco⁶² a szisztematizálási terv végrehajtásában játszott vezető szerepet.

Mindezen megállapítások részben igazak az új magyar elitre is, illetve az RMDSZ vezető csapatára. Kezdetben itt is Báthory Zoltán került előtérbe, aki korábban főügyészként tevékenykedett évtizedeken át, így nevéhez több koncepció per is kapcsolódott. Ennek ellenére nagy tiszteletnek örvendett a magyarság körében, mivel úgy tartották róla, hogy munkáját tisztességesen végezte s az adott körülmények között igyekezett védeni a magyarokat.⁶³ Ugyancsak a régi nomenklatúra tagjának tekinthető Muzsnay Árpád is,⁶⁴ aki az

---

⁶¹ Gheorghe Aurelian 1948-ban született Bukarestben, építészetet végzett, majd Szatmárnémetiben kapott állást, itt működött a város, majd a megye építészeként. Az újság által Gheorghe Aurelian-nal készített interjúja, *Opinia publică să fie cinstit informat! De vorbă cu domnul Aurelian Gheorghiu, primarul județului Satu Mare, Gazeta de Nord-Vest*, 1990. jan. 18., p. 1.

⁶² Horea Anderco, 1944-ben született Tasnádon, Bukarestben végzett az építészeti intézetben. A város rendészeti osztályán dolgozott, így az 1985-ben elfogadott szisztematizálási terv végrehajtásában vett részt. Az újság által Horea Anderco-val készített interjúja, „Ne apasă o foarte mare răspundere...” *Convorbire cu domnul Horea Anderco, primarul orașului Satu Mare, Gazeta de Nord-Vest*, 1990. jan. 21., p. 1, 3.

⁶³ Hasonló karriert futott be 1989 előtt Kibédi Katalin is, aki mind a NMF-ben, mind az RMDSZ-ben a jogügyi bizottságot vezette.

⁶⁴ 1989-et megelőzően a Falvak Dolgozó Népeinek szerkesztőségében dolgozott.

RMDSZ titkári tisztségét töltötte be. A nagy többség azonban inkább szakértelmiségiként tevékenykedett 1989 előtt (elsősorban mérnökként vagy tanárként), így nem voltak tagjai az államszocialista gépezetnek illetve a pártapparátusnak és a párttagságukon kívül nem töltöttek be magasabb tisztséget.⁶⁵

Az RMDSZ megalakulása

A Szatmárnémetiben létező magyar értelmiségi kör a december 22-i fordulatot követően azonnal aktívabb fellépésre szánta el magát, s már az első találkozók felmerült egy érdekvédelmi szervezet megalakításának ötlete. Kezdetben egyértelműen a színház köré csoportosult a szervezkedés, így a színház stúdiótermében került sor az első konkrét megbeszélésre. Minderre december 24-én került sor, amin kb. 30 ember vett részt. A legaktívabb szerepet Visky András játszotta, aki elsőnek vetette fel egy magyar szervezet megalakítását. Időközben országos szinten is megindult a szervezkedés, azonban Kereskényi Sándor véleménye szerint Szatmáron akkor is megalakult volna a szervezet, ha nem kapnak erre vonatkozó utasítást. Az akció bukaresti szervezkedéstől való függetlenségét bizonyítja az is, hogy december 24-én Szatmárnémetiben még a Magyar Demokratikus Tanács megalakítását jelentették be.⁶⁶ Parászka Miklós⁶⁷ és Veress István azonban igyekeztek a szatmári történéseket az országos eseményekhez igazítani, Veress napi telefonkapcsolatban volt Markó Bélával.⁶⁸ A felülről jövő hasonló utasításokkal egyetértve végül is december 26-ára hirdették meg a hivatalos alakuló ülést, amire a színház nagytermében került sor. Így a szatmári RMDSZ egy nappal korábban alakult meg, mint az országos szervezetnek számító bukaresti RMDSZ. December 26-án a bukaresti vezetéssel történt egyeztetés nyomán már Romániai Magyar Demokratikus Szövetség Szatmár Megyei Tanácsának megalakulását jelentették be. Az alakuló ülésen több százan vettek részt, sokan csak hangosbemondóról

---

⁶⁵ Ide sorolható: Parászka Miklós, András Imre, Formanek Ferenc, Pécsi Ferenc, Nagy Gyula, Kereskényi Sándor.

⁶⁶ Felhívás Szatmár megye magyar nemzetiségű lakosságához, *Szabad Szatmári Hírlap*, 1989. dec. 25., p. 3.

⁶⁷ Parászka Miklós, Domokos Gézával ápolt jó kapcsolatot, s rendszeres jelleggel tájékoztatta a szatmári eseményekről, illetve kért tanácsot a további teendőket illetően.

⁶⁸ Veress István a kolozsvári egyetemi éveiben Markó Bélával volt szobatárs, emiatt szoros kapcsolat fűzte hozzá, illetve már ekkor többen elismerték Markó vezető személyiségét. Annak ellenére, hogy Markó Béla ekkor még nem volt vezető beosztásban, illetve a váráshelyi eseményekben sem vitt vezető szerepet, Veress Istvánon keresztül a szatmári magyar értelmiségiek egy része már ekkor mértékadó személyiségnek tartotta és kikérte véleményét bizonyos ügyekben.

kövezték a bent zajló eseményeket. A gyűlésen a nyitó beszédet Parászka Miklós színházi rendező tartotta. Felszólalt még Bura László tanár, Gerényi Zoltán jogász, Nagy Nándor munkás és Tóth László tanár is. Az itt elfogadott zárónyilatkozatot Ács Alajos színész olvasta fel, ami szerint: „*A szabad és demokratikus Románia szabad és egyenjogú állampolgáraiként az ország újjáépítésében való szervezett részvételünk továbbá kollektív nemzetiségi jogainknak a gazdasági- társadalmi, élet minden területén való hathatós érvényesítése érdekében a mai napon megalakítjuk a Romániai Magyar Demokrata Szövetség Szatmár megyei szervezetét és létrehoztuk annak ideiglenes intézőbizottságát.*” A Zárónyilatkozat szerint életüket továbbra is a szabad és demokratikus Románia keretein belül képzelik el, mindent elkövetve a román–magyar barátság megteremtése érdekében. Visszautasítanak mindenféle sovinszta, nacionalista és irredenta megnyilvánulást, érkezzen az bárki részéről is. Továbbra is részt kívántak venni az ország újjáépítésében, valamint az erre hivatott testületekben. A forradalom vívmányainak megvédése érdekében követik az NMF utasításait. Felolvasták a megyei szervezet követeléseit is: magyar nyelv szabad használatát a közigazgatás, törvénykezés, gazdasági élet minden területén; kétnyelvű feliratokat és helységnévtáblát mindenhol, ahol magyarok is élnek; számarányaiknak megfelelő képviselő az állami és vállalati adminisztrációban; anyanyelvi oktatást minden szinten, önálló magyar nyelvű tanítási intézményeket, ahol a diákok létszáma megköveteli; önálló művelődési központ felállítását, ami egyben az RMDSZ székháza is lenne; beleszólást a sajtó és anyanyelvi oktatás kérdéseibe; közvetlen kapcsolat Magyarországgal; szabad utazást minden korlátozás nélkül, amihez világútlevelet kibocsátását kérik, a helsinki záróokmányban foglalt további emberi joggal együtt. A megyei szervezetet az országos szervezet szerves részének tekintik és elfogadják annak programját. A gyűlés végén megválasztották a szervezet intéző bizottságát is, amit csak ideiglenesnek tekintettek.⁶⁹

A szervezet megalakításáról tájékoztatták a korábban megalakult NMF-t, amely Vasile Săvinescu személyében képviseltette magát az alakuló ülésen. Mind az NMF, mind a román sajtó pozitívan viszonyult a szervezet megalakulásához, ekkor még magyar testvérekről beszélt a román sajtó.⁷⁰

---

⁶⁹ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Szatmár megyei szervezete Zárónyilatkozat, *Szabad Szatmári Hírlap*, 1989. dec. 27., p. 3.

⁷⁰ Constituirea organizației județene a Uniunii Democratice Maghiare din România, *Cronica Sătmăreană*, 1989. dec. 27., p. 3.

Az RMDSZ gyors megalakításának döntő szerepet tulajdonítottak az általunk megkérdezett interjúalanyok, mivel szerintük ennek volt köszönhető, hogy a magyarság arányainak megfelelő képviselőhez jutott a NMF-en belül, illetve sikerült megszerezni az alelnöki tisztséget is. Kereskényi szerint: *„Nagyon nagy mértékben, nagyon fontosnak látszott a FSN-ben ez a dolog és a FSN-ben tudomásul vették azt, hogy a magyarság egyrészt képes az önszerveződésre, az önszerveződés útjára lépett, és valószínű, hogy ennek vannak előnyei a románok számára, kiszámítható lesz. Ugyanakkor vannak hátrányai is, feltételezhetően azokat a dolgokat fogja kérni és igényelni, amire a románok is számítottak, például arra, hogy az elmagyartalanított szatmári közigazgatásban, politizálásban legyenek magyarok jelen. De ők erre hajlandóak voltak és látszott ez az igény, hogy ez legyen is meg, természetesen kezdettől fogva látszott az az igény, hogy olyan magyarok legyenek, akik hajlandók szót érteni a románokkal és hát az, hogy Báthory Zoltán került előtérbe az RMDSZ politizálásában, ez azért volt a románok számára jó, mert Báthory Zoltánt egy okos, kiszámítható, felelősségteljes, realista embernek ismerték. Egyáltalán, ismerték.”*⁷¹ Emiatt a NMF-en belül kezdetben bizalmatlanul fogadták Formanek Ferenc személyét, aki fizika tanárként nem volt aktív része a korábbi államszocialista gépezetnek, illetve nem volt ismert személyiség a románok körében. Talán ennek tulajdonítható az is, hogy Bilanici, az NMF elnöke végig bizalmatlan volt személyét illetően.

Az RMDSZ ideiglenes intéző bizottságát illetve a szaktestületek vezetőit 1990. január 9-én véglegesítették. Az ekkor elfogadottak szerint: elnök Báthory Zoltán, alelnök Formanek Ferenc, titkár Bura László, szóvivő Parászka Miklós, szaktanácsadó Kereskényi Sándor lett. Szakbizottságok: ipar és gazdaság szervezés Filip László, András Imre; mezőgazdaság Rimili István; szolgáltatások, kereskedelem Fleisz Imre; kultúra Nagy Gyula; tanügy Lovas János, Tóth László; egyház Bura László; egészségügy Ványi Tibor; természet és környezetvédelem Székely József; jogügy Gerényi Zoltán; nő- és családvédelem Geiger Márta, Székely Ilona; ifjúságügy Dobay Béla; propaganda és sajtó Muzsnay Árpád; szervezés Dobosi Ferenc.⁷² Kereskényi szerint a fenti struktúra nem tükrözte a valós erőviszonyokat a szervezetben belül. Egyrészt még csak ezt követően kerültek bevonásra a megye más településein élő személyek, így pl. a nagykárolyi András Imre, másrészt a háttérben a legaktívabb személyiség Visky András volt, aki azonban soha nem akart tisztséget vállalni, s végig független értelmiségi

---

⁷¹ Interjú Kereskényi Sándorral, p. 38.

⁷² Az RMDSZ vezetősége és a szakbizottságok irányítói, *Szatmári Friss Újság*, 1990. jan. 12., p. 1.

maradt. Parászka Miklós, a másik helyi véleményformáló is csak jelképes funkciót töltött be a szóvivői szereppel. Azonban ő ragaszkodott ehhez a tisztséghez, hogy így kézben tartsa a politika tematizálását és annak megjelenítését a közvélemény előtt. Báthory Zoltán előtérbe kerülése egyrészt a román közvélemény miatt volt fontos, másrészt korábbi funkciójából (megyei főügyész helyettes) kifolyólag nagy tiszteletnek örvendett a magyarok körében, ugyanakkor kellő információval rendelkezett közigazgatási és személyi ügyekben is (a román és a magyar közéleti szereplők életpályáit egyaránt jól ismerte).⁷³

A szatmári RMDSZ első megyei értekezletét 1990. február 15-én tartotta, amikor kialakult az a szervezeti struktúra, ami állandósult az általunk tárgyalt időszakban. Nagyobb változást csak a márciusi események, illetve az első választások hoztak. Az itt megtartott szavazás végeredményeként megalakult az RMDSZ választmánya: Pécsi Ferenc, Parászka Miklós, Formanek Ferenc, Báthory Zoltán, Bura László, Muzsnay Árpád, Sófali György, Gerényi Zoltán, Tóth László, Kereskényi Sándor, Nagy Gyula, András Imre, Székely József, Benedek Zoltán, Csirák Csaba, Szélyes Ferenc, Müller Vilmos, Kovács Ádám, Papp Eszter, Margitházi Gizella, Barna András, Papp László, Mertz György, Belényi József, Csorvási József, Szilágyi István, Némethi Csaba, Enyedi Ferenc. Az elnökség összetétele a következőképpen alakult: Báthory Zoltán tiszteletbeli elnök, Formanek Ferenc elnök, Pécsi Ferenc alelnök, Gerényi Zoltán alelnök, Muzsnay Árpád titkár, Bura László, Kereskényi Sándor és Nagy Gyula tagok.⁷⁴

Pécsi Ferenc visszaemlékezése szerint a szavazáskor ő kapta a legtöbb szavazatot, ő azonban lemondott Formanek Ferenc javára, mivel őt „agilisabbnak” tartotta.⁷⁵ Báthory Zoltán visszavonulása, illetve tiszteletbeli elnökké történő megválasztása személyes konfliktus, illetve sértődés miatt következett be. Visky András ekkor már tudta, hogy munkahelye más városhoz, Kolozsvárhoz fogja kötni, illetve Parászka is egyre többet utazott, ezért egyre inkább kivonult a szervezet vezetéséből, bár végig meghatározó tag maradt. A napi ügyvitel ettől kezdve Formanekre, illetve a mellé felzárkózó András Imrere maradt. Pécsi előtérbe kerülése inkább időközben megszerzett közigazgatási beosztásának volt köszönhető (korabeli kifejezéssel megyei alpolgármester, vagyis a megyei tanács alelnöke lett).⁷⁶

---

⁷³ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 20.

⁷⁴ *Hogy az álomból valóság legyen*, Szatmári Friss Újság, 1990. febr. 17., p. 1.

⁷⁵ *Interjú Pécsi Ferencsel*, p. 10. Más források nem erősítették meg ezt az információt.

⁷⁶ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 29.

A szatmári RMDSZ első hónapjának történetével kapcsolatban mindenképpen meg kell emlékeznünk a Szatmári Friss Újság hasábjain 1990 árpilisában zajló úgynevezett „Taktika-vitáról”. Ennek lényege, az RMDSZ által követésre érdemes taktika a kisebbségi kérdés megoldása érdekében. A vitába bekapcsolódik a város magyar értelmiségének jelentős része. A vitaindító írást Baranyai Attila jelenteti meg április 4-én. Ennek lényege, hogy szerinte az RMDSZ előtérbe helyezte a szervezet érdekeit a közösség érdekeivel szemben. Az igények meghatározásánál figyelembe kellett volna vennie a másik fél érdekeit és nemzeti érzésének milyenségét. Ezért a jövőben az apró lépések politikáját kell folytatni a kisebbségi jogok elérése terén, amit folyamatosan kell igazítani a közhangulathoz. Nem kell lemondani a követelésekről, de azokat fokozatosan kell elérni, amire szerinte a nyilvánosság és Európa a garancia. Írásában bírálta a szervezet felépítését is, hiányolva a platformszabadságot, ami szerinte oda vezet, hogy a szervezet kezdi elveszíteni politikai alkalmazkodóképességét. A vitához az első hozzászóló Kereskényi Sándor volt. Szerinte megengedett a szervezeten belül a platformszabadság, kérdés, hogy van-e a szervezetben kellő intellektuális tartalék az igazi pluralizmus létrehozására. Nem ért egyet azzal, hogy a kisebbségi jogok kivívását odébb kell tolni, de egyetért azzal, hogy az RMDSZ-nek taktikát kellene váltania. A következő hozzászóló Formanek Ferenc, vitába szállt mindkét eddigi hozzászólóval. Szerinte a taktikáról és stratégiáról szóló viták csak üres szavak, kérdés meddig lehet kompromisszumot kötni az erkölcsök feladása nélkül. Írása szerint az RMDSZ-ben egyre inkább az önkormányzati modell megvalósítása kerül előtérbe. A túlzott taktikázás a kisebbségi kérdés perifériára szorulását eredményezi, a cél szerinte megtalálni a román politikusok között azokat, akik „Európára néznek.” Kulcsár Edit a Madisz nevében szólott hozzá a vitához. Szerinte a magatartás és a társadalmi szemlélet változására van szükség. Cél a demokrácia és az önmagát felépítő civil társadalom megteremtése. Utolsónak Parászka Miklós szólott hozzá a vitához. Elmondása szerint megállapodást kell létrehozni a többség és kisebbség között. Felkínálják a kétmilliók kisebbség alkotó energiáját, kulturális értékeit, közvetítő szerepét cserébe kérik a kisebbségeket a 20. század végén megillető jogokat. Véleménye szerint a visszarendeződésre nem lehet mérsékelt taktikával válaszolni, mivel céljaik nem a többség megrövidítését eredményezik.⁷⁷

---

⁷⁷ Kisebbségi lépésekkel?, *Szatmári Friss Újság*, 1990 ápr. 4. p. 1; Az átlépett stratégia, *Szatmári Friss Újság*, 1990 ápr. 7. p. 1; Taktika vagy megalkuvás, *Szatmári Friss Újság*, 1990 ápr. 12. p. 1; Aki nem lép egyszerre, *Szatmári Friss Újság*, 1990 ápr. 18. p. 1; Demokrácia csak egy van, s az vagy van, vagy nincs, *Szatmári Friss Újság*, 1990 máj. 3. p. 1.

Az első választásokig eltelt időszakban a szatmári RMDSZ két meghatározó személyisége Formanek Ferenc és András Imre lett. Formanek Ferenc fizikatanárként oktatott az 5-ös számú ipari líceumban, majd 1985-ben eltávolították onnan, ekkor került az IPSUIC nevű gyárba részlegvezetőnek, ahol 1989-ig dolgozott. András Imre a Hargita megyei Lövétén született, de Nagykárolyba kapott kihelyezést, ahol mérnökként dolgozott az Unio gyár kihelyezett részlegében. 1989 előtt körülötte is kialakult a városban egy „ellenzékinek” minősülő értelmiségi kör, akik összejöveteleiken bírálták a rendszert. Már 1989-et megelőzően is baráti kapcsolatban volt Szócs Gézával. 1989-et követően ő is bekerült az NMF tanácsába, ahol a kisebbségi osztályt vezette, s folyamatosan gyűjtötte a magyarság helyzetére vonatkozó információkat, illetve az esetleges sérelmeket.⁷⁸

Mindketten az akkori RMDSZ ellenzéki vonulatához tartoztak, a sokkal pragmatikusabb, autonómia központú, az önálló magyar ügyintézését támogató, illetve a korábbi államszocialista rendszer tagjainak elszámoltatását sürgető csoport vezető személyiségei voltak. Így az RMDSZ első kongresszusain éles vitába keveredtek az akkori elnökkel, Domokos Gézával, illetve az úgynevezett bukaresti csoporttal, melyet Verestóy Attila határozott meg. Formanek Ferencet 1990 tavaszán, az RMDSZ első kongresszusán a szervezet országos alelnökévé választották. Politikai karrierjét a szatmári március 15-i esemény törte ketté. Azt követően Magyarországra távozott. András Imre az 1990-es első választáskor képviselőként bekerült a parlamentbe. Az első mandátumát kitöltve Hargita megye RMDSZ képviselője lett, ám az 1993-as brassói kongresszus után a csoport,⁷⁹ amihez ő is tartozott lassan kiszorult az RMDSZ politikából.⁸⁰

Második szakasz, 1989. december 24 – január 31: Az új hatalmi struktúra megszilárdulása

December 22-ét követően a megye legfontosabb szerve az NMF lett. Az ennek működéséről szóló rendeletet december 29-én közzétették le a helyi újságok. Eszerint a NMF az államhatalom legfőbb szerve, aminek helyi szinten (megye, municípium, város, község) is meg kell alakítani a tanácsait. A tanács helyi szinten felel a gazdaság, kereskedelem, egészségvédelem, oktatás, kultúra irányításáért, a városrendezésért, a javak védelméért, illetve a közrend megőrzéséért. A megyei tanácsoknak 35–51 fő, a municípiumi tanácsnak 15–27 fő, a városi

⁷⁸ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 42.

⁷⁹ A csoport tagjai: Borsos Géza, Borbély Ernő, Szócs Géza, Gál Kinga, Kincses Előd.

⁸⁰ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 88.

tanácsnak 11–15 fő, a községi tanácsnak 9–15 fő lehetett a tagja.⁸¹ Minden megyében illetve a városban a helyi NMF kezdettől elfogadta a bukaresti NMF-t, mint vezető szervet, s ezáltal Ion Ilescu és a körülötte lévő emberek utasításait. A helyi vezetésnek kettős szerkezete volt, mind megyei, mind városi szinten. Egyrészt működött a NMF, illetve ennek vezető tanácsa, másrészt, mint végrehajtó szerv megalakultak a megyei⁸² és városi hivatalok (polgármesteri hivatal). Azonban mindvégig a megyei NMF, illetve február végétől a NEIT volt a legfontosabb döntéshozó szerv, a városi ennek volt alárendelve, így ez utóbbinak nem is tulajdonítottak nagy jelentőséget.⁸³ Mindezek fokozatosan, január végéig alakultak meg. Elsőként, mint legfőbb szerv, a megyei NMF alakult meg, ennek megalakítását már december 22-én délután bejelentették. Összetételét ekkor még ideiglenesnek tekintették, majd január elején sor is került a kiegészítésre. Az ideiglenes tanács első összetétele a következőképpen alakult: Gheorghe Bilanici ezredes, elnök, Horia Adrian Ungur alelnök, Victor Opriș lelkész, alelnök. Munkaterületek szerinti vezetők: Florin Şaitiş ipar, Valer Şuteu mezőgazdaság, Antal István kereskedelem, Calin Piperea pénz és jogügy, Gheorghe Tomşa szisztematizálás, néptanácsi munkák, Radu Ulmeanu sajtó, művelődés, tanügy, egyház, ifjúság és sport, Aurelia Mîndruţ egészségügy, Ioan Orban Brînduşan őrnagy, honvédelem.⁸⁴ A tanácsnak ekkor még csak egyetlen magyar tagja volt, az „önjelölt” Antal István személyében.

December 22-ét követően Visky András és Formanek Ferenc vezetésével tárgyalások folytak Bilanici-csal a magyarok NMF-be való bekerülését illetően.⁸⁵ Minderre azonban csak az RMDSZ Szatmár megyei hivatalos megalakulását követően (december 26-án van az alakuló ülés) került sor, amikor is az egyik alelnöki tisztség megszerzése mellett sikerült elérni, hogy a magyarok arányaiknak megfelelően kerüljenek be a tanácsba. December 30-án Formanek Ferenc lett a megyei NMF alelnöke, a tanácsba pedig bekerült 10 magyar nemzetiségű személy.⁸⁶ Mind a helyi újság, mind a visszaemlékezők az RMDSZ megalakulásának

---

⁸¹ Törvényerejű rendelet a Nemzeti Megmentési Front Tanácsának és Nemzeti Megmentési Front területi tanácsainak a létrehozásairól, megszervezéséről és működéséről, *Szabad Szatmári Hírlap*, 1989. dec. 29. p. 1.

⁸² A korszakban a megye esetében is megyei polgármesteri hivatalról beszéltek.

⁸³ Az interjúk során egyik esetben sem jött elő ez a szerv, illetve senkinek nem kötődik hozzá élménye. Bár sok esetben Pécsi Ferencet, mint a város élén tevékenykedő alpolgármestert tartják számon, annak ellenére, hogy tisztsége szerint ő is megyei hatáskörben járt el.

⁸⁴ A Nemzeti Megmentési Front Megyei Tanácsának közleménye, *Szabad Szatmári Hírlap*, 1989. dec. 27., p. 1. A tömeggel azonnal közölték a tanács megalakulását, illetve annak összetételét, az újságban azonban csak napokkal később közölték a névsort (a román december 26.-án, a magyar december 27.-én).

⁸⁵ *Formanek Ferenc szóbeli közlése.*

⁸⁶ Méltányos képviselőnkért, *Szabad Szatmári Hírlap*, 1989. dec. 31., p. 3. Kereskényi Formanek alelnökké választását Visky Andrásnak tulajdonítja, akinek jó viszonyt sikerült kialakítania Bilanici-csal, míg

tulajdonítják a magyarok bekerülését a tanácsba, annak, hogy ettől kezdve már egy párt képviselőiként jelenhettek meg. Ugyanezen a napon elhatározták, hogy az NMF-en belül külön kisebbségi ügyekkel foglalkozó bizottságot hoznak létre. Ennek kezdetben Gerényi Zoltán, majd később András Imre lett a vezetője.⁸⁷

A tanács ezt követően is folyamatosan bővült, a végleges formáját csak január elején nyerte el. A magyarság esetében Visky, Parászka és Formanek válogatták ki az arra alkalmas embereket, vagyis volt egy bizonyos szűrő, arra vonatkozóan, hogy ki kerülhet be a tanácsba. Kereskényi így emlékszik vissza tanácsba való bekerülésére: *„Haza akartam menni, hogy megebédeljek és délutáni álmra hajtsam a fejem ... És ekkor egyszer csak, ahogy megyünk – még ma is látom magam előtt lelki szemeimmel – ... egyszer csak Formanek megragadja a karomat „te nem mész sehova, hanem bemegyünk most a nagy épületbe”. Én ... bementem Formanek Ferencel ... Tehát akkor mentem be először a nagy épületbe ilyen minőségemben, akkor már úgy mentem be, csak öt perc múlva tudtam meg ... Bilanici előtt állva, hogy én vagyok a Front új magyar tagja. Én például így kerültem be a Frontba, de gondolom, hogy sokan úgy kerültek be, hogy egyszerűen összeszedték őket az utcáról, mert szükség volt arra, hogy magyarok is megjelenjenek.”*⁸⁸ A NMF-nek január 6-án már 47 tagja volt. A 9 tagú végrehajtó bizottságnak 3 magyar tagja volt, közülük az egyik alelnöki minőségben, a 11 albizottság közül 3-at vezetett magyar, köztük a kisebbségügyi bizottságot. A végrehajtó bizottság tagjai: Bilanici Gheorghe ezredes, elnök; Ungur Horia Adrian ügyvéd, alelnök; Formanek Ferenc fizikus, alelnök; Biriş Anamaria vegyész, titkár; Manea Nicolae közgazdász, tag; Filep Ioan mérnök, tag; Nagy Gyula tanár, tag; Panea Alexandru fémforgácsoló, tag; Kibédi Katalin ügyész, tag. A megyei tanács keretén belül működő albizottságok és elnökeik: ipari újjáépítési és fejlesztési bizottság Iliescu Ioan Mircea mérnök; mezőgazdasági újjáépítési és fejlesztési bizottság Filep Ioan mérnök; pénz és bankügyi bizottság Manea Nicolae közgazdász; kereskedelmi és szövetkezetiügyi bizottság Antal István mérnök; egészségügyi bizottság Dragoş Dorina orvos; helyi államigazgatási a közönséggel való kapcsolattartás és a területrendezés bizottsága Chiriac Florin mérnök; ifjúsági bizottság Costea Cornel géplakatos; jogügyi és speciális szervek bizottsága Kibédi Katalin ügyész; művelődésügyi, tanügyi és tudományügyi bizottság Radu Ulmeanu tanár; környezetügyi és

---

Formaneknek végig konfliktusos volt a viszonya Bilanici-csal, ugyanis a politikai üldözöttnek számító Visky tudta hogyan kell eredményesen megszólítani egy román vezetőt. *Interjú Kereskényi Sándorral*, 40.

⁸⁷ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 42.

⁸⁸ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 21.

ökológiai bizottság Şuteu Valer mérnök; kisebbségügyi bizottság Gerényi Zoltán.⁸⁹ Kereskényi Sándor így emlékezett vissza a január eleji NMF-ra: „Másképp ennek a testületnek mégis volt egy legitimitása olyan szempontból, hogy úgy tűnt, hogy ha közgazdászok, pénzügyi szakemberek, jogászok, pedagógusok, mérnökök és természetesen munkások kerültek volna bele, akik képviseltek egyfajta változást, változási igényt. Ez nagyon fontos volt, hogy olyan emberek jelenjenek meg a színen, akikről többé-kevésbe elhihető az, hogy az országot át tudják vezetni egy helyzetből egy másik helyzetbe.”⁹⁰

Ezt követően január 10-én az NMF tanácsának határozata alapján megalakult a megyei hivatal (hivatalosan megyei polgármesteri hivatal) mint állami végrehajtó szerv, ami napjainkban a prefektúra intézményének felel meg. A hivatal összetétele: Főpolgármester Gheorghe Aurelian építész, alpolgármester Pécsi Ferenc közgazdász, titkár Popdan Aurel jogász. A megyei tanács tagjai: Morar Tiberiu mérnök, Răfan Teodor mérnök, Podolyák József mérnök, Todosiciuc Ioan közgazdász, Fodor Mihail tanár, Szász Csaba jogász.⁹¹ A megyei NMF mintájára az alelnöki tisztséget itt is az RMDSZ kapta meg.

A hónap végén megalakultak a városi szervek is. Ugyanaznap, január 30-án alakult meg az NMF városi tanácsa, és a polgármesteri hivatal. Az NMF tanács végrehajtó bizottságának tagjai: elnök Golban Petru alezredes, alelnökök Valer Marian ügyész és Simion Flaviu ügyész, titkár Kovács Antal mérnök, tagok: Spiridon Zavadovschi közgazdász, Cornel Sas közgazdász, Saska István al-mérnök, Ana Bîrta munkásnő. A tanács szakbizottságainak vezetői: ipari újjáépítési és fejlesztési bizottság Dumitru Bumbuc mérnök; mezőgazdasági, élelmiszer újjáépítési és fejlesztési bizottság Vasile Maier mérnök; kereskedelmi, szolgáltatási és kisipari Cornel Sas közgazdász; helyi közigazgatási bizottság Gheorghe Sipa közgazdász; tanügy, művelődés, tudomány és vallásügyi bizottság Mihai Moş tanító; egészségügyi, szociális és környezetvédelmi bizottság Flaviu Simu orvos; ifjúsági, sport és turisztika bizottság Popp Csaba munkás; jogügyi bizottság Valer Marian ügyész; nemzeti kisebbségügyi bizottság, Székely Ferenc színművész. A város polgármestere Horea Anderco, alpolgármester pedig Blaskó József lett.⁹² A városi tanácsnál már nem érvényesült a megyénél tapasztalható megoszlás, így itt nem voltak arányuknak megfelelően képviselve a magyarok.

---

⁸⁹ A Nemzeti Megmentési Front Megyei Tanácsának határozata, *Szatmári Friss Újság*, 1990. jan. 7., p. 1.

⁹⁰ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 27.

⁹¹ Megalakult a megyei polgármesteri hivatal, *Szatmári Friss Újság*, 1990. jan. 16., p. 4.

⁹² Nemzeti Megmentési Front Muncicipiumi Tanácsának közleményei, *Szatmári Friss Újság*, 1990. jan. 30., p. 1.

Az NMF tanácsainak megalakulása tovább folyt egész január folyamán, s kiterjedt az egész megyére. Információnk csak a tasnádi tanács megalakulásáról van, erre január 8-án került sor. Eszerint a városi NMF elnöke Ioan Petraş kereskedelmi dolgozó, alelnökök Katona Péter technikus, illetve Antal Romeo munkás lett, a titkári tisztséget Csizék Tibor tanár töltötte be. Ugyanekkor alakult meg a polgármesteri hivatal is: polgármester Horea Micu mérnök, titkár pedig Valer Lomblera mérnök lett. Így itt sem érvényesült a magyarság arányos képviselete, amit az újságíró is szóvá tett.⁹³

Nemzetiségi kérdés és az iskolaügy

A folyamatos átrendeződés és demokratizálódás ellenére január elején egy cikk jelent meg a magyar napilapban, az RMDSZ nevében, Muzsnay Árpád tollából. A cikkíró aggodalmát fejezte ki, amiért nem történt semmilyen előrelépés a kisebbségi kérdés megoldásában, s a visszarendeződéstől tart. Elsősorban az NMF-ben való nem megfelelő magyar képviseletet hozta fel (ekkor még csak Formanek volt vezető tisztségben, Pécsit csak ezt követően nevezték ki), illetve felrótta, hogy a városi polgármesteri hivatal az RMDSZ tudta nélkül alakult meg. Arányos képviseletre hivatkozva kérte mind Nagykároly, mind Tasnád esetében az NMF elnöki tisztét.⁹⁴ Kereskényi szerint a cikk megjelenése előtt vita alakult ki annak tartalmáról s csak az RMDSZ egyik szárnya értett azzal egyet. A Parászka–András–Muzsnay vonal már ekkor visszarendeződéstől tartott, míg Visky–Formanek–Kereskényi nem értett egyet ezzel, és azt hangsúlyozták, hogy szerintük idővel és megfelelő tárgyalási stílus alkalmazásával megoldhatóak lesznek a problémák a NMF-on belül.⁹⁵

A cikk ellenére az általános optimizmus volt tapasztalható mindkét népcsoport körében. A visszaemlékezők szerint az NMF ülései nyugodt hangnemben zajlottak, s a felmerült kérdésekben a viták ellenére sikerült egyezsége jutni, a magyarok által felvetett követelések kapcsán is. Ugyanakkor Kereskényi szerint a magyarok igyekeztek mindig mérsékelt kérésekkel előállni, s nem vitték szakítópróbára soha az ügyeket. Ő ekképpen jellemezte az 1990 januárjára kialakult magyar–román viszonyt: „... a magyarokban a több évtizedes alkalmazkodási, konformizálódási kényszerek hatására volt egy nagyon erős – ha nem is félelem, de – óvatosság. Egészen addig, amíg alulról jövő impulzusok nem indultak meg, az

⁹³ Tasnád város vezető szervei, *Szatmári Friss Újság*, 1990. jan. 13., p. 2.

⁹⁴ Nyíltan és nyilvánosan, *Szatmári Friss Újság*, 1990. jan. 3., p. 1.

⁹⁵ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 43.

emberek kezdtek mozgolódni, elképzeléseik támadtak erről-arról. Addig nem nagyon volt ilyen, hogy nem tudom miket kérjenek, mert nem volt erre egy kötelezettsége a vezetőknek, akik nem siettek és – ami a legsajnálatosabb – nem volt egy stratégiájuk arra, hogy bizonyos dolgokat fokozatosan kell kérni és megvalósítani. Nem volt miért konfliktus legyen az elején, mert ugyanakkor a románok sem kértek a magyaroktól semmit. Tehát annyit kértek, hogy akkor, amikor kiment például... a Front részéről emberek mentek ki vidékre, hogy ott sürgessék a váltást, akkor igényelték azt, hogy magyar részről is menjenek a románokkal emberek, és mutassák azt, hogy a magyarok együttműködnek a Fronttal. Tehát legitimálják a Frontot. Tehát ezt kérték, de semmilyen erőszakos vagy erőteljes vagy sürgető fellépés a román vezetésben magyar irányban nem volt. Még olyan értelemben sem, hogy a magyarok nem tudom milyen hűség nyilatkozatokat tegyenek. Amikor megkezdődtek ezek a kölcsönös hűségnyilatkozatokat kérő és sokszor már követelő dolgok, akkor a magyarok meg már megindultak egy olyan irányba, ami az intézmény visszaszerzés és rekuperálás iránya volt – lásd a Kölcsey-ügy. De ezek a feszültségek szerintem januárban jelentkeztek inkább, vagy inkább január végén. Vagy februárban.”⁹⁶

A magyarok körében uralkodó általános optimizmust az oktatás terén elért sikerek – elsősorban a Kölcsey Ferenc gimnázium megalakulása – is alátámasztották. Az önálló magyar iskola indítása már a december 23-i gyűlésen is felmerült, az Antal István által elmondott beszédben, a szatmári magyarok kérései között szerepelt. Mindez bekerült a megyei RMDSZ programjába is. A január elején megtartott RMDSZ vezetőségi gyűlésen kifejtették, hogy a szervezet egyik legfőbb célkitűzése a kultúra és oktatás terén az önállóság elérése. A cél érdekében oktatási reformjavaslattal álltak elő. Ebben már szerepelt a később megvalósuló terv, ami szerint javasolták, hogy a különböző líceumok között hajtsanak végre osztálycserét, ami révén létrejött az addigi 5-ös számú ipari líceum helyén az önálló magyar középiskola.⁹⁷ Az iskola létrehozásában kulcsszerepe volt Bura Lászlónak, aki egyben a NMF tanügyi bizottságának is tagja volt. Saját bevallása szerint a folyamat első lépése az volt, amikor őt megválasztották az 5-ös számú ipari líceum igazgatójává. Ezt követően ő megoldási javaslatként azt hozta fel, hogy minden líceumban indítsák be a magyar oktatást. Mivel ebbe a román tanügyi dolgozók nem mentek bele, áthidaló javaslatként felhozta az osztályok kicserélését. Mindehhez már január végére megnyerték az NMF tanügyi bizottságának

⁹⁶ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 41. Hasonló véleményt fogalmazott meg a többi interjúalany is, azonban az NMF gyűléseiről felvett jegyzőkönyvek kutathatóvá válásáig mindezt nem tudjuk megerősíteni.

⁹⁷ Nem többet csak ugyanannyit, *Szatmári Friss Újság*, 1990. jan. 11., p. 1.

vezetőjét, Fodor Mihailt, majd az NMF is megszavazta a döntést. Így januárban, a tanítás újrakezdésdekora az addigi 5. számú ipari líceumba hozták át a más iskolákban működő magyar osztályokat, összesen 16-ot, illetve itt működött tovább az addigi 3 román osztály is. Ugyanekkor elérték az is, hogy a jövőben az ipari osztályok mellett elméleti profilú osztályokat is indíthassanak. Emellett aláírásgyűjtési akcióba is kezdtek, s mintegy 200 ember írta alá a magyar líceum megindításáról szóló kérvényt, amit eljuttattak a minisztériumhoz, ami hozzájárulását adta a kezdeményhez. Bura László így mesélte el az iskolamegalakítás folyamatát: „...*Amikor ez a tanács elé került, akkor a tanácsnál rögtön felhördültek, hogy hohogy, mi lesz most, hogy magyar iskola. Hogy fogják ott tanulni a történelmet és a földrajzot, ez a régi mese. S ekkor hát én benne voltam én is, igen, hát én benne voltam a tanügyi bizottságban is, meg a kultuszban együtt s akkor mondtam nekik, hogy úgy, mint eddig, fogják tanulni, és... na de hát mi a biztosítéka annak, hogy ez így lesz, meg úgy lesz, hát – mondom – egyszerű, mert én vagyok az igazgató. Engem megválasztottak és én ezt így fogom csinálni. S akkor jött még egy segítség ... a románok készültek erre s meghívtak egy Eminescu-s diáklányt (a NMF ülésére). Hogy az Eminescu-nak, a román diákoknak mi a véleménye erről, hogy ez önálló legyen. Kérlek szépen, meghökkenem. Az a leányka kiállt amellet, hogy legyen, mert – azt mondja – én román vagyok, ha velünk lenne, fordított esetben mi is így szeretnénk csinálni, joguk van hozzá, legyen magyar, önálló az iskola. Kész ... ezzel lezáródott ez az ügy.*”⁹⁸ Január végén, az új évharmad kezdetekor megindult az oktatás az önálló magyar líceumban, ekkor még ipari líceumként. Az intézmény igazgatója Bura László, aligazgató Kasztovszki László, a nevelési igazgató Dobosi Ferenc lett.⁹⁹ A román közvélemény nem támogatta az iskola önállósulását. Szerintük ha mindez évközben történik meg, az negatívan fog hatni az oktatás mentére, illetve mind a diákokra, mind a tanárookra.¹⁰⁰

A látszólagos gyors siker ellenére az általunk tárgyalt időszakban, a magyar nyelvű oktatás fokozatos térnyerésével együtt végig maradtak megoldatlan problémák. Január folyamán a NMF tanácsában az RMDSZ-nek sikerült elérnie, hogy az ipari líceumban is indulhassanak magyar osztályok, azonban a rendeletet nem sikerült a gyakorlatban megvalósítani.¹⁰¹ Február

---

⁹⁸ *Interjú Bura Lászlóval*, p. 14. Formanek Ferenc szerint az iskola megalapításában és Tanácson való keresztülvitelében neki volt döntő szerepe, ugyanis ő terjesztette be a javaslatot szavazásra. *Formanek Ferenc szóbeli közlése*.

⁹⁹ Gondolatok a Magyar Liceumról, *Szatmári Friss Újság*, 1990. jan. 31., p. 3.

¹⁰⁰ Învăţământul şi minorităţile, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. jan. 25., p. 1.

¹⁰¹ Az RMDSZ közli, *Szatmári Friss Újság*, 1990. febr. 2., p. 2.

közepén az RMDSZ még arra panaszkodott, hogy az 5–8. osztályokat érintő kérdésekben nem sikerült semmilyen előrelépést elérni az oktatás terén, s a tanfelügyelőséggel sincs túl jó viszonyuk. Ekkor megyei szinten 56 magyar osztály és 37 óvodai csoport működött, bár ezek egy része csak papíron létezett.¹⁰² Április végére tovább javult a helyzet, talán az új tanfelügyelő helyettes, Nagy Gyula személyének köszönhetően is. Bevallása szerint a magyar nyelvű oktatás megindításában nem a tanároknak, hanem a szülőknek volt kulcsszerepük, április közepén a megyében 128 óvodában, 100 általános iskolában és 11 líceumban folyt magyar oktatás.¹⁰³

A sajtó

Mivel a tanulmány alapját az interjúk mellett elsősorban a helyi sajtó képviseli, mindenképpen szólni kell röviden a korabeli sajtóról, illetve az ebben bekövetkezett változásokról. E rövid rész a magyar sajtóorgánumot fogja érinteni, egyrészt mert a román sajtóorgánumokban bekövetkezett változásokról nincs elegendő információ, másrészt nem találtam bennük önreflexióra utaló cikkeket.

Az 1989-es eseményeket követően Szatmárnémetiben 3 román nyelvű és 1 magyar nyelvű napilap létezett. A *Croncia Sătmăreana* és a *Gazeta de Nord-Vest* a decemberi eseményeket követően azonnal megindultak, korábbi román lapok utódaként, az *Universul Sătmărean* kicsivel később. A *Cronica* a NMF Szatmár megyei tanácsának lapja, így egyben hivatalos orgánumnak is tekintendő, a *Gazeta* pedig önmeghatározása szerint „a demokratikus szabadság szolgálatába állított szociális politikai és kulturális napilap”. A harmadik napilap az *Universul Sătmărean* leginkább a *Vatra* álláspontját tükrözte, s az általunk tárgyalt periódusban folyamatosan közölt magyarellenes cikkeket.

1989-et megelőzően Szatmár megye magyar nyelvű napilapja a *Szatmári Hírlap* volt. Ez a megyésítést, 1968-at követően jelent meg, az RKP Szatmár Megyei Bizottságának és a megye Néptanácsának lapjaként. A lap semmiben nem különbözött más korabeli megyei napilapoktól, s a román nyelvű *Scânteia* híreit közölte le magyar fordításban, kiegészítve helyi párthírekkel.

---

¹⁰² Hogy az álomból valóság legyen, *Szatmári Friss Újság*, 1990. febr. 17., p. 1.

¹⁰³ Szemléletváltásra van szükség, *Szatmári Friss Újság*, 1990. ápr. 21., p. 1.

A hírlapnál az első változás már 1989. december 23-án észlelhető, s igazodva a korszakhoz, *Szabad Szatmári Hírlap*ként jelent meg. A szerkesztőségben azonban nagyobb változások nem történnek, a volt főszerkesztő Varga Aranka Magyarországra távozott,¹⁰⁴ lecsökkent az újságírók száma is, azonban ugyanazok írták tovább a lapot, mint előző nap. Az újság szerkesztőiként: Kádas József, Kőmíves Balázs, Krilek Sándor, Lapka Tibor, Schuller Mária volt feltüntetve. Az első lapszámban azonban történtek bizonyos reflexiók a múltra is, amikor is kéri az olvasókat, hogy továbbra is bízzanak meg bennük és igyekeznek majd mindent „jóvá tenni.”¹⁰⁵ A másnapi lapszámban jelent meg egy, a beköszöntő cikkénél jóval kritikusabb hangvételű írás, ebben a cikkíró elismerte, hogy „*Tudom, az évtizedek során – felső utasításra – sokszor biztattunk már hasonló hangnemben. Tudjuk, s restelljük, hogy a még-nagyobbat mondás igényével emberfeletti erőfeszítésre biztattuk önöket. Most embermércével mérhető és logikusan elvégezhető munkát kérünk csak önöktől. Olyan munkát, ami a valóban szabadabbá lett ember saját társadalmáért, demokráciájáért végezhet és végeznie kell.*”¹⁰⁶

A kritikus hangvételű cikkek ellenére, illetve amellet, hogy beszámoltak a városban zajló forradalmi eseményekről több újságcikk is korábbi hangnemben lett megírva. Így pl. beszámoltak a termelő szövetkezetekben elért rekordtermésről,¹⁰⁷ az ekkor zajló „téli ünnepélyről”¹⁰⁸ illetve az asszonyoknak új kötésmintákat ajánlottak. Egy héttel később szóvá is tette egy olvasói levél, hogy a címváltozáson kívül radikális tartalmi változás nem következett be a lapnál.¹⁰⁹ Mások ugyanakkor elismerően szóltak az újságról és gratuláltak a szerkesztőknek.¹¹⁰

Az igazi változás csak 1990. január elejétől következett be a lapnál. Ekkor az újabb címváltoztatás mellett – ettől kezdve *Friss Újság*ként jelentik meg – tartalomban is lényeges változás következett be. A január 3-i szám a „Hass alkoss, gyarapíts, s a haza fényre derül” idézettel indít, és demokratikus napilapként határozták meg magukat. Az ekkor közölt vezércikk szerint a Ceaușescu diktatúra teljesen szétzilálta a társadalmat. Célul tűzik ki a demokratikus társadalom felépítését, aminek szolgálatába kívánják állítani a lapot is: „E

---

¹⁰⁴ Interjú Kereskényi Sándorral, p. 19.

¹⁰⁵ Szatmár megye szabad polgárai, *Szabad Szatmári Hírlap*, 1989 dec. 23, p. 1.

¹⁰⁶ Munkával a demokráciáért, *Szabad Szatmári Hírlap*, 1989 dec. 24, p. 1.

¹⁰⁷ Önerőből, a jövedelmezőség útján, *Szabad Szatmári Hírlap*, 1989 dec. 23, p. 2.

¹⁰⁸ Téli népszokások seregszemléje, *Szabad Szatmári Hírlap*, 1989 dec. 23, p. 3.

¹⁰⁹ Tisztelni kívánt szerkesztőség, *Szabad Szatmári Hírlap*, 1989 dec. 30, p. 2.

¹¹⁰ Tisztelt szerkesztőség, *Szabad Szatmári Hírlap*, 1989 dec. 30, p. 2.

*munka szolgálatába kívánjuk, mi újságírók is állítani erőnket. Új szabad és demokratikus lapot indítunk, mert úgy véljük a Szatmári Hírlap a volt diktátor beszédeivel, az őt ajnározó cikkekkel végleg lejáratva magát az olvasó előtt.*¹¹¹A változás és az új szellemiség mindenképpen az ekkor a lap élére került új főszerkesztőnek, Veres Istvánnak volt köszönhető. Veress István a 70-es évek elején végezte el a magyar-német szakot a kolozsvári egyetemen. Már egyetemista korában tagja lett a pártnak, majd ennek elvégzése után Halmiba került tanárnak, ahol egyben a helyi kulturális otthon igazgatója is lett. Egyetemi évei alatt Markó Bélával volt szobatárs, s baráti jó viszonyukat ezt követően is megtartották. Veress a december 22-i események után napi kapcsolatban állt Markóval, akit már akkor nagyra tartott s az egyik jövődöbéli vezető személyiséget látta benne. A forradalmi napokban az újság szerkesztőségében is zűrzavaros események zajlottak, ugyanis az újságírók megtalálták egyik szerkesztőtársuk fiókjában a róluk szóló, félig kész jelentéseket. A szerkesztőség ezt követően két részre szakadt, aszerint, hogy a régi rendszerben ki volt a megbízható s ki volt a megfigyelt. Veress István ezen utóbbi csoport élére állt. Kereskényi Sándor visszaemlékezése szerint a főszerkesztői kinevezése úgy történt, hogy egyik nap megjelent a szerkesztőségben Parászka Miklós, oldalán Veressel s bejelentette, hogy ettől kezdve ő lesz a főszerkesztő.¹¹² Ettől kezdve az újság főszerkesztője Veress István lett, főszerkesztő helyettes Kiss Ferenc, szerkesztő titkár Kőmíves Balázs, szerkesztők Kádas József és Máriás József.

Január 7-étől ismét megváltozik az újság neve, s ekkor veszi fel a mai is használatos *Szatmári Friss Újság* elnevezést. Ez azonban inkább csak stilisztikai változásnak minősült, mivel sem tartalomban sem a szerkesztőségben nem következik be változás.

Az újságnál bekövetkeztet tartalmi változást jól tükrözte, hogy ettől kezdve hétvégeként irodalmi melléklettel is jelentkezett az újság. Az olvasók azonban panaszkodtak, s kérték, hogy a szerkesztőség legyen tekintettel az olvasók színvonalára is, mivel a rovatban leközölt írásokat nem értették meg.¹¹³ A rovatban Ady, Gellért, Visky Ferenc és Julio Cortazar írásaiból közöltek...

Veress István főszerkesztő személyének is köszönhetően a Szatmári Friss Újságra kezdetektől, mint az RMDSZ lapjára lehet tekinteni, habár a címlapon hivatalosan „Demokratikus napilapként”, majd 1990 januárjától „Független Demokratikus Napilapként”

---

¹¹¹ Köszöntjük az olvasókat, Friss Újság, 1990 jan. 3, p. 1.

¹¹² Interjú Kereskényi Sándorral, p. 19.

¹¹³ Kihez szól a Vasárnap délután?, Szatmári Friss Újság, 1990 jan. 30, p. 2.

határozta meg magát. Az újság napjaing is a megye legnagyobb példányszámú magya nyelvű napilapja, Veress 2007-ig látta el a főszerkesztői teendőket.

Harmadik szakasz, 1990. február 1 – 1990. március 15.: A demokrácia felé

Szatmár esetében a NEIT megalakulása nem számított szakaszhatárnak, mivel a pártok képviselőinek bekerülését leszámítva, a tanács vezetőségének összetételében semmilyen személyi változás nem született. Sokkal fontosabbnak tűnik a Vatra Românească szervezet megjelenése, illetve az ehhez kapcsolható utcai tüntetések.

Február 1-jén tömegtüntetésre került sor a város új főterén. Első ránézésre spontán megmozdulásnak látszott az akció, amiben főleg az Unio gyári munkások vettek részt. A tömeg követelte a NMF elnökének, Bilanici-nak, illetve alelnökének Horia Ungur-nak a lemondását, illetve a NMF átalakítását kérték, hogy abban üzemi és intézményi képviselők vegyenek részt. De a tömeg magával hozott transzparensi között Iliescu lemondását követelő is volt. A tüntetés másnap, február 2-án is megisméltődött. A követelések ugyanazok voltak. A tömeg megrohmozta az NMF székházaként működő palotát, és betörte annak ajtaját. A tiltakozás hatására mindkét vezető beadta a lemondását.¹¹⁴ A munkások ekkor egy bizottság létrehozását szorgalmazták, aminek célja az NMF átalakítása, ennek élére a gyár egyik mérnökét, Tudor Costeanut választották. Az akció időzítésében valószínűleg az is közrejátszott, hogy a szervezőknek tudomása volt róla, hogy Bilanici épp nem tartózkodik a városban. A munkások ekkor kérték Vasile Ciocan-nak, a határőrség parancsnokának a megjelenését, akit ad-hoc jelleggel meg is választottak a tanács új vezetőjének.¹¹⁵

A megmozdulásról szóló újságbeszámolókból nem derül ki, hogy ki állt a megmozdulás mögött, de utólag ez egyértelműen a Vatra első nyílt utcai megmozdulásának tekinthető. A szervezet hivatalosan ekkor még nem alakult meg a városban, azonban Pécsi szerint január óta már folyt a szervezése az Unio gyárban.¹¹⁶ Mindezekkel együtt továbbra is

---

¹¹⁴ Népgyűlés, *Szatmári Friss Újság*, 1990. febr. 2., p. 1; Három nap krónikája, *Szatmári Friss Újság*, 1990. febr. 7., p. 1, Manifestație de protest la Satu Mare. Mitingul din Piața 25 Octombrie, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. febr. 2., p. 1.

¹¹⁵ Az újság által Vasile Ciocannal készített interjú, „Mi-am asumat răspunderea pentru constituirea democratică a Consiliului Județean Provizoriu de Uniune Națională”. Interviu cu domnul maior Vasile Ciocan, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. febr. 3., p. 1.

¹¹⁶ *Interjú Pécsi Ferencsel*, p. 4.

kérdés marad, hogy kinek állt érdekében az akció megszervezése, kinek volt megfelelő hatalma a munkások kirendelésére, illetve Bilanici leváltására?

Kereskényi szerint az NMF-nek régóta voltak információi arról, hogy különböző szervezkedés folyik az Unio gyárban, illetve folyik a munkások „pálinkáztatása”. Mindezek ellenére nem történtek konkrét lépések ennek kivizsgálására. Bilanici-csal kapcsolatban több vádat is felhoztak. Egyrészt túl engedékenynek, a magyarokkal szemben túl barátságosnak tartották, másrészt nem tartották jó hazafinak, harmadrészt a bizonyos, a hatalomba visszatérni vágyó köröknek nem állt érdekében, hogy a tanács élén továbbra is a hadsereg képviselője, egy „erős ember” álljon. Kereskényi szerint, Bilanici eltávolításához azért volt szükség tömegmegmozdulásra, mert ebben az időben még nem alakult ki annak a gyakorlata, hogy miként kell valakit leváltani tisztségéből, illetve fontos volt a látszat fenntartása, hogy a forradalom még tart, a kezdemények alulról érkeznek, így Bilanici lemondatása is „népi igény”.¹¹⁷ Mások szerint a Bilanici ellen felhozott egyik legfőbb vád az volt, hogy segítséget nyújtott Bradeanak javai elszállításához, bár ő ezt hivatalos közleményben tagadta.¹¹⁸ Mindezekkel együtt meglepő Bilanici gyors lemondása. A visszatérte utáni gyűlésen tartott búcsúbeszédében arra hivatkozott, hogy „szükség van rá a seregben” ezért mondott le.¹¹⁹ Ehhez képest az újsághoz eljuttatott közleményében már arra hivatkozott, hogy nem akart destabilizációt okozni, illetve részben ő is értetlenül állt az események előtt, s annak szervezőit „senkiknek” nevezte, akik szerinte az egészet úgy állították be, mintha amögött a közvélemény elégedetlensége húzódna meg.¹²⁰ Kereskényi így emlékezett vissza a február eleji megmozdulásra: „... *de tömeggel nem szolgálhatott, csak az Unio. Tehát az, hogy embereket mozgósítsanak – román embereket – nem volt milyen alapon mozgósítsák őket, mert a románok ideológiai szempontból nem voltak mozgósíthatók. A pártstruktúra vagy ideológia már nem jelentett semmit, és nem úgy voltak, mint például a magyarok, akiket mozgósíthatott egy etnopolitikai értékrendszer például. Vagy egy távlatnak a keresése. És ezért a románokat a legegyszerűbben úgy lehetett volna mozgósítani, hogyha egy nagyüzemet felhasználnak mint tömegbázist ezekre az akciókra és akkor ennek a nagyüzemnek a különböző pozíciókban lévő ... – hát, hogy úgy mondjam káder kérdésekkel is foglalkozó,*

---

¹¹⁷ Interjú Kereskényi Sándorral, p. 49.

¹¹⁸ Interjú Radu Ulmeanuval, p. 4.

¹¹⁹ Interjú Kereskényi Sándorral, p. 50.

¹²⁰ Gheorghe Bilanici újsághoz eljuttatott közleménye, Aș vrea să știți, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. márc. 2., p. 1.

emberekkel tárgyaló, embereknek parancsoló elemei, ők voltak azok, akik onnan embereket mozgósíthattak, bevethettek.”¹²¹

Február 3-án rendkívüli közgyűlésre ült össze az NMF, hogy döntést hozzanak a tanács vezetőségéről. A közgyűlésre meghívták a vállalatok képviselőit is, így a rengeteg résztvevő be sem fért az ülésterembe, végig nagy volt a hangzavar.¹²² A tanács végül is úgy döntött, hogy nem oszlatja fel saját magát, csak új elnököt választanak. A választás végeredményeként Nicolae Popdant választották meg elnöknek, az alelnöki tisztségbe pedig Nicolae Manea került.¹²³ Mindkettőt szakértelmiségiként lehet meghatározni, akik nem voltak aktív tagjai az 1989 előtti nomenklatúrának. Mindezekből kiindulva nehéz meghatározni, hogy miért pont ez a két ember került előtérbe, s erre az interjúalanyok sem tudtak egyértelmű választ adni. Kereskényi szerint mindkettő: „jó szakember volt, értett a közigazgatáshoz, pénzügyekhez, de politikai kérdésekben már tanácsot kértek, tehát kiszámíthatók voltak,”¹²⁴ s épp emiatt volt bizonyos köröknek érdeke, hogy ők kerüljenek előtérbe. Ugyanakkor kifelé mindketten „jól mutattak”, mint demokratákat lehetett őket eladni.

Jelenlegi ismereteink szerint a február első két napján történeteknek két olvasatuk is van. Az egyik szerint ez egy újabb lépcsőfok volt a demokratizálódás útján, amikor is a hadsereg úgymond „elvégezte feladatát” visszavonult a közvetlen kormányzástól, s átadta a helyét a „polgári elemeknek” akik már nem kötődtek szorosán a korábbi elithez. Más megközelítés szerint ez volt az első nyílt tömegmanipulációként is felfogható esemény, amelynek az volt a célja, hogy kiderítse, lehet-e a tömegeteket utcára vinni, s ott meghatározott politikai célokra felhasználni? Így akár a március 15-i események „tesztjeként” is felfogható az esemény.

Ezt követően a Vatra Românească szervezet többször megjelent az újságokban. Február 7-én a Gazeta de Nord-Vest helyi román nyelvű lap a Vatra marosvásárhelyi megalakulásáról közölt híreket. A szervezet meghirdetett programjában az 1918-as egyesülés fontosságát hangsúlyozták, ami elhozta minden román „felszabadulását.” Hangsúlyozták, hogy a román nép mindig is egységes volt, s továbbra sem fogják túrni, hogy bármilyen különálló adminisztratív egység jöjjön létre, amit bizonyos csoportok szorgalmaznak, s ami többségi

---

¹²¹ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 49.

¹²² *Interjú Radu Ulmeanuval*, p. 4.

¹²³ Népgyűlés, *Szatmári Friss Újság*, 1990. febr. 2., p. 1; Három nap krónikája, *Szatmári Friss Újság*, 1990. febr. 7., p. 1, Manifestație de protest la Satu Mare. Mitingul din Piața 25 Octombrie, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. febr. 2., p. 1. Kereskényi szerint Manea-ról utólag kiderült, hogy a Securitate embere volt. *Interjú Kereskényi Sándorral*.

¹²⁴ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 55.

román lakosság kárára lenne.¹²⁵ Szatmárnémetiben a Vatra fiókja hivatalosan február 16-án alakult meg.¹²⁶

Mindezeket figyelembe véve meglepőnek tűnik, hogy az RMDSZ a magyar újságban közzétett február végi felhívásában üdvözölte a Vatra Kolozsváron közzétett felhívását, amiben párbeszédet sürgetett a nemzetiségekkel.¹²⁷ Kereskényi szerint e mögött az állhatott, hogy a sorra megalakuló pártok miatt az RMDSZ továbbra is nyitott, s tárgyalókész akart maradni minden román párt és szervezet irányába, így a Vatra irányába is. Másrészt nem volt semmilyen eszköz a kezükben, amivel kideríthették volna, hogy milyen csoportok, vagy érdekek álltak a Vatra mögött. Kereskényi vélekedése a Vatráról: „... *Ezért nem maradt más hátra, mint hogy az államszocializmustól örökölt szinte összeesküvő eszközökkel és módszerekkel hozzanak létre úgynevezett civil szervezeteket, ilyen akart lenni a Vatra. Civilnek álcázott, valójában paramilitáris és militáns nacionalista szervezet. Azt hiszem, így lehet jellemezni a Vatrát. S a Vatrának a legnagyobb problémája az volt, hogy igazából nem volt egy komoly nemzeti ideológiai profilja sem. Iliescu forgatókönyvében, vagy azok, akik Iliescu mellett állnak, azoknak a forgatókönyvében mindenképpen szükséges, ha másnak nem, mumusnak... A Vatrát nem is igazán vette komolyan senki, addig, amíg nem derült ki az, hogy valójában a Vatra olyan, mint egy gárda. Most nem akarok Vasgárdát emlegetni, de mindenképpen egy gárda, egy nemzeti gárda.*”¹²⁸

Február 7-én Bukarestben RMDSZ értekezletet tartottak, ahol többek között elhatározták, hogy február 10-én néma tüntetést szerveznek a magyar oktatás visszaállítása érdekében. A Szatmár megyei RMDSZ nem csatlakozott a felhíváshoz, értelmetlennek tartotta tüntetés szervezését, mivel elégedettek voltak az eddig elért eredményekkel, a véleményük szerint egy hasonló megmozdulás félreértésekre adott volna okot, csak provokálta volna a román lakosságot.¹²⁹ Kereskényi szerint e döntést megelőzően éles vita bontakozott ki az RMDSZ-en belül, mivel nem mindenki értett egyet ezen elhatározással. Azt végül is Formanek vitte keresztül, hogy ne legyen semmilyen megmozdulás Szatmárnémetiben, mivel szerinte az demonstratív fellépésnek minősülne, s ők nem akarnak újabb „túlzónak” tűnő követelésekkel

---

¹²⁵ O veste din Tîrgu Mureş, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. febr. 7., p. 3. A programban egyértelműen az 1950-ben létrehozott Magyar Autonóm Tartományra utalnak kimondatlanul is.

¹²⁶ Figyelmet érdemlő felhívás, *Szatmári Friss Újság*, 1990. febr. 22., p. 1.

¹²⁷ Uo.

¹²⁸ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 55.

¹²⁹ Közlemény az RMDSZ megyei vezetősége részéről, *Szatmári Friss Újság*, 1990. febr. 9., p. 1.

előállni. A véleményével legélesebben András Imre szállt szembe, de a két vezető személyiség között ekkor már több kérdésben is éles nézetkülönbség volt.¹³⁰

Közben mind András, mind Fromanek jelentős a megye határain túl nyúló kapcsolatrendszerrel működött. Formanek februárban több ízben járt Magyarországon is, elsősorban MDF-es kapcsolatokat keresve. Ezekre az útjaira Kereskényi Sándor és Kibédi Katalin kísérték el. Február végén meglátogatta (Kereskényi és Pécsi társaságában) Király Károlyt Marosvásárhelyen, ahol Kincses Elóddal is tárgyalt az ottani helyzetről. Arra törekedett, hogy minél tájékozottabb legyen a „tanügy kérdés” megoldását illetően.

December végétől kezdődően Szatmár vidékén is sorra alakultak újra a román pártok. Február végéig 4 román párt alakult meg: a Keresztény-Demokrata Parasztpárt (Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat), Nemzeti Liberális Párt (Partidul Național Liberal) Ökológiai Mozgalom (Mișcarea Ecologistă din România) és a Szociáldemokrata Párt (Partidul Social Democrat). Ekkor már működött az egyelőre nehezen meghatározható Vatra Românească, illetve az RMDSZ ellenlábasaként fellépő Független Magyar Párt is.¹³¹ Elsőnek a Nemzeti Liberális Párt alakult újjá december végén, ideiglenes vezetőségi tagjai: Gavril Moldovan ügyvéd, Valer Moș jogász, Ioan Pușcașu közgazdász, Horia Ciortin orvos, Emilian Penga jogász voltak.¹³²

A Vatra Românească szatmári szervezete az első kongresszusát csak áprilisban tartotta meg, ekkor elnöknek Vasile Moiş ügyvédet választották, első alelnök Spiridon Zavadovski közgazdászt, alelnököknek Valer Fărcașt, Livia Haidut Szatmárnémetiből, Dumitru Doncat Nagykárolyból, Otilia State-t Tasnádról, Dumitru Danciu-t Avasfelsőfaluból.¹³³

A román pártok közötti versengés akkor kezdett el élesedni, amikor a Front bejelentette, hogy párttá alakul, s részt vesz a választásokon. Mindennek az volt a célja, hogy az Iliescu vezette Front megőrizze addig megszerzett pozícióit. Ezt követően azonban a többi román párt is „részt kért” a hatalomból, és egy Bukarestben született megállapodás szerint az addig

---

¹³⁰ *Interjú Kereskényi Sándorral*, 47.

¹³¹ A Független Magyar Párt Szatmár megyei megalakítása Sófalvi György orvos nevéhez fűződik. Sófalvi 1936-ban született Szinérváralján, majd az orvosi egyetem elvégzése után Avasfelsőfaluba került, ahol évtizedeken át szolgált. Kereskényi Sándor jellemzése szerint Sófalvi – s ezáltal a Független Párt is – nem volt az RMDSZ mellett, de ellene sem. Megalakulását követően hamarosan szövetséget kötött az RMDSZ-el, s a korabeli sajtó alapján úgy tűnik nem is törekedett az RMDSZ-től független, önálló aculat megteremtésére. Sófalvi a 1990-es választásokon az RMDSZ színeiben indult képviselőjelöltként, de nem jutott be a parlamentbe. Népszerűsége részben annak is tulajdonítható, hogy a sorkatonai szolgálatot teljesítő fiát december 27-én, a bukaresti zűrzavaros események alatt lelőtték.

¹³² A reinviat Partidul Național Țărănesc, *Cronica Sătmăreană*, 1989. december 29., p. 3.

¹³³ Conferința filialei Satu Mare a Uniunii Vatra Românească, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. ápr. 7., p. 1, 4.

megalakult pártok képviselőit is be kellett venni az NMF-be, ami így átalakult a Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsává. Szatmáron minderre február 28-án került sor.¹³⁴ Az új tagok azonban csak a március 17-i ülésen lettek hivatalosan is beválasztva. Ekkor jutott be a tanácsba Petre Golban mint az NEIT megyei polgármesteri hivatalának elnöke, Ioan Rus, Eugen Mare, Székely Ferenc az ifjúság képviselőiként, Victor Onac, Rodica Grădinar, Emil Naghi a Szatmári Fiatalok Demokratikus Egyesületéből, Dan Mircea Manola, Gheorghe Gheorghe a Szociáldemokrata Pártból, Ioan Halmi, Gheorghe Pop, Vasile Moiş a Vatra Româneascăból, Ioan Bojan, Ignat Iosif Horvath, Iuliana Egresi a Romák Szatmár Megyei Egyesületének részéről, Victor Wagner pedig a Keresztény-Demokrata Parasztpártból. Az új tagok bekerülését leszámítva a vezetőségben semmilyen változás nem következett be, így meglátásunk szerint ez nem feltétlenül tekinthető korszakhatárnak. A NEIT a Front jogutódjának tartotta magát, s az áprilisi választásokig ez a testület irányította a megyét.

A Fronthoz képest a többi román párt sokkal inkább nemzetiesített volt, markáns nemzeti programmal léptek fel. Ezért a NEIT-be való bekerülésükkel a nemzetiségi kérdés is élesebben jelent meg a gyűléseken és a sajtóban. A NEIT tanácskozásai egyelőre a megszokott hangnemben zajlottak, az RMDSZ képviselői továbbra is el tudták érni a nekik fontos döntések meghozatalát, azonban ettől kezdve úgymond etnikai alapon „mindennek ára van,” illetve egyes kéréseket a román pártok képviselői már túlzónak minősítettek. Kereskényi így emlékezett vissza a pártok megjelenésére: „...*ahogy haladunk a történelmi pártok visszatérésének az irányába, ezeknek a visszatéréseivel egyre inkább felvetődik annak a gyanúja, hogy ezek nyíltan fogják propagálni azt a nacionalizmust, amit a posztkommunisták nem mernek nyíltan felvállalni és ezért ezek a magyarok számára nem is annyira rokonszenvesek.*”¹³⁵ Emiatt, március 15-ig a magyar képviselőknek rokonszenvesebbnek, elfogadhatóbbaknak tűnt a Front, illetve az Iliescu vezette vonal.

A március 15-i események. Remények zsákutcája

Március 8-án a szatmári RMDSZ – egyetértve a központi vezetés döntésével – bejelentette, hogy március 15-én a nemzeti ünnep alkalmából megemlékezést fognak szervezni. Ekkor született döntés arról is, hogy a megemlékezésnek két helyszíne lesz:

¹³⁴ Megalakult a Nemzeti Egység Ideiglenes megyei és Muncípiumi tanácsa, *Szatmári Friss Újság*, 1990. febr. 28., p. 1.

¹³⁵ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 57.

Szatmárnémetiben a Bălcescu szobornál és Erdődön a várnál lévő Petőfi emlékműnél. A megemlékezés megtartásáról hivatalosan tájékoztatták a megye vezetését is, illetve kértek rá engedélyt a rendőrségtől is. Március 14-én az újságban is leközölték a megemlékezés hivatalos műsorát, amely utólag visszatekintve nagyon visszafogottnak tűnik. A felolvasásra kerülő írások fele román nyelvű, az elhangzó beszédek is többnyelvűek voltak.¹³⁶ Az RMDSZ berkeiben mindenki egyetértett az ünnepség megszervezésével, azonban annak mikéntjéről már eltértek a vélemények. Muzsnay Árpád és Parászka Miklós egy radikálisabb, demonstratív jellegű megemlékezést szeretett volna, Formanek, Kereskényi és Bura pedig egy óvatosabb, körültekintőbb ünneplést. Végül is ez utóbbi vonal véleménye érvényesült. A visszafogott hangnemet jelzi az is, hogy kétszínű kokárdákat készítettek az ünnepségre, egyik felén a magyar, másikon a román nemzeti trikolor színeivel.¹³⁷ Kereskényi utólag így foglalta össze a megemlékezés célkitűzését: „*A szatmári magyarság életében március 15-e azt a pontot jelentette, amikor a magyarságot képviselő RMDSZ és az akkori vezetői úgy érezték, hogy színt kell vallanunk magyarságunk mellett. És ezt meg kell vallani, állást kell foglalni... óvatos, kiegyenlített román dolgokat is... pont ez volt a lényege, vagy ez lett volna a lényege, hogy azt mutassuk fel, hogy mi dialógus-készek, együttműködésre hajlandóak, elszántak vagyunk, és valószínű, hogy ez a fajta úgynevezett reálpolitikai körültekintés arra szolgált az RMDSZ elképzelése szerint, hogy kifogja a román nacionalizmus vitorláiból a szelet és úgy jelenjen meg, mint aki az etnikai méltányosság szószólója.*”¹³⁸

Mindezek ellenére március 14-én ismét tüntetésre került sor a város új főterén. Ez már a korabeli román újság szerint is a „*a Vatra helyi tagszervezetének első összejövetele*” volt. A megmozdulásra meghívták a marosvásárhelyi, kolozsvári és nagybányai tagszervezet képviselőit is. A szónoki emelvény a nemzeti hősök, Avram Iancu, Horea, Cloșca és Crișan arcképével volt feldíszítve. A szónokok hangoztatták a románok évszázados vágyát, hogy együtt békében éljenek a nemzetiségekkel, s harcoljanak a sovinizmus, irredentizmus, szeparatizmus ellen. Az emelkedett hangulat ellenére a tömeg randalírozásba kezdett és betörte több kétnyelvű kirakat ablakát.¹³⁹ A megmozduláson tömegként ezúttal is az Unio

¹³⁶ Megünnepeljük március 15-ét, *Szatmári Friss Újság*, 1990. márc. 8, p. 1.; A március 15-i Szatmárnémetiben a Bălcescu szobornál megrendezendő ünnepség műsora, *Szatmári Friss Újság*, 1990. márc. 14., p. 2.

¹³⁷ Formanek szerint ez az ő ötlete volt. *Formanek Ferenc szóbeli közlése.*

¹³⁸ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 64.

¹³⁹ Ieri, în Piața 25 Octombrie, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. márc. 15., p. 1. A Vatra helyi képviselőjének utólagos nyilatkozata szerint a kirakatokat amiatt törték be, mert: „*ha egy külföldi turista meglátja ezt, azt hiszi bábeli zűrzavar van az országban.*” Szatmáron eddig béke volt, *Szatmári Friss Újság*, 1990. márc. 16., p. 1.

gyár munkásai voltak jelen.¹⁴⁰ Ugyanakkor tiltakozásukat fejezték ki a március 15-e megünneplése ellen, és kérték Formanek és Pécsi, a magyarság két, tisztségben lévő helyi vezetőjének a lemondását. Az RMDSZ vezetői a tiltakozás ellenére sem mondtak le a megemlékezés megtartásáról, bíztak abban, hogy az békésen fog lezajlani, illetve bármilyen rendbontási kísérlet esetén a rendőrség „meg fogja védeni őket.”¹⁴¹ Ugyanakkor az esemény egyik résztvevője sem számított arra, hogy másnap bármilyen atrocitásra is sor kerülhet.¹⁴²

Március 15-én reggel az ünnepség a terveknek megfelelően kezdődött. Reggel 10 órakor ünnepi misét tartottak a város főterén álló római katolikus székesegyházban. Ezt követően a tervek szerint a tömegnek át kellett volna vonulnia a Bălcescu szoborhoz, ahol ünnepi műsor után koszorúzásra került volna sor. A mise végeztével azonban a szervezők már értesültek róla, hogy a szobornál lévő kis park tele van román tüntetőkkel, így változtatva az eredeti programon, a székesegyház mellett lévő Krisztus szobornál tartották meg a műsort, majd ide helyezték el a koszorúkat is. A műsor lefolyása alatta a román tömeg átvonult a főtérre, ahol kisebb összetűzésekre is sor került, megrongáltak pár magyarországi személygépkocsit, de ezt leszámítva nem történt nagyobb atrocitás. A szervezők többször is kérték a jelenlévő rendőrség közbelépését, azok azonban egy esetben sem avatkoztak be. Ezt követően az ünnepségen résztvevő magyar lakosság egy része elment Erdődre, az ünnepség második részére, a román tömeg pedig az új főtérre vonult, ahol újabb tiltakozó megmozdulásba kezdett. Az erdői megemlékezés a villanyvezeték elvágását – s ezáltal a hangosítás megakadályozását – leszámítva rendben zajlott le.

A Szatmárnémetiben 1990. március 15-én történekről mai napig nincs konszenzus, a továbbiakban az elbeszélések dzsungelében igyekszem felvázolni a legvalószínűbb forgatókönyvet, nem hallgatva el a különvéleményeket sem.

Az eseményekkel kapcsolatos egyik máig tisztázatlan kérdés a román tömeg kiléte, hogy azok a város román lakosai voltak-e, vagy más településről hozták be őket? Egyesek szerint ezeket március 15-én reggel szállították be a városba teherautókon és több százan lehettek. Több vélemény szerint nem az Avas-vidékéről (a legkézenfekvőbbnek ez tűnne, hogy a tömbromán vidékről hozták őket) hozták be őket, mivel egy ottani orvos megakadályozta a román tömeg

---

¹⁴⁰ Bura László szerint már március 14.-én behozták a városba a más településekről származó románokat, akik részt vettek az aznapi megmozduláson, majd ezt követően az Aurora szállodában szállásolták el őket *Interjú Bura Lászlóval*, p. 19.

¹⁴¹ *Interjú Pécsi Ferencsel*, p. 17.

¹⁴² *Formanek Ferenc szóbeli közlése*.

elindulását.¹⁴³ Nem kizárva a behozott románok tényét, a megmozdulás román résztvevőinek egy része mindenképpen a város munkásai közül került ki, elsősorban az Unio gyárból. Szemtanúk szerint az Unio gyári munkásoknak nem volt kötelező részt venni az eseményen, de a részlegvezetők szabadon engedélyezték bárkinek a távozását, így a magyarokét is, akik részt akartak venni a megemlékezésen.¹⁴⁴

A másik, máig tisztázatlan kérdés a magyar zászló ügye. A román sajtóban és a közvéleményben az a nézet terjedt el, hogy az ünnepség idején kitűzték a magyar zászlót a katedrálisra, s ez váltotta ki a román tömeg haragját.¹⁴⁵ Egy szemtanú szerint a gyári munkások az új főtéren gyülekeztek, majd a zászló kitűzése után döntöttek úgy, hogy átvonulnak a régi főtérre, majd egyikük le is tépte a zászlót.¹⁴⁶ Az interjúalanyok mindegyike cáfolta a zászló kitűzésének tényét. Megoszlanak a vélemények a magyarországiak ünnepségen való részvételt illetően is.¹⁴⁷ Formanek az ünnepséget megelőzően átutazott Magyarországra s kérte, hogy hivatalos küldöttség ne érkezzon a városba, elkerülendő a provokációt s véleménye szerint a magyarországiak száma is csekély volt, s nem volt náluk zászló. Ezzel szemben Pécsi Ferenc szerint több tucat magyarországi résztvevő volt, s több zászló is volt látható a tömegben.¹⁴⁸ A magyarországiak pontos számának megállapítása lehetetlen feladat, azonban sokatmondó az a tény, hogy csak a Szatmárnémetihez legközelebb fekvő Csengersima-Pete határátkelőn 1990. március 15-én 4600 személy lépte át a határt. (László-Novák 2012: 172). Ezen szám nem azt jelenti, hogy minden határátlépő a Szatmárnémetii megemlékezésre érkezett, azonban ez alapján feltételezhetjük, hogy több ezer magyarországi állampolgár volt jelen a városban.¹⁴⁹

Kérdés, hogy végül is mi állította meg a főtéren összegyűlt két tömeget, hogy ne legyen nagyobb összecsapás, figyelembe véve azt is, hogy a román tömeg egyes tagjai – a visszaemlékezők szerint – alkoholos befolyásoltság alatt álltak? Az interjúalanyok

---

¹⁴³ Pécsi és Kereskényi e véleményét osztja, Formanek szerint onnan jöttek, Bura szerint pedig nem is a megyéből, hanem távolabbi vidékekről érkeztek. *Interjú Pécsi Ferencsel*, p. 18; *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 69; *Interjú Bura Lászlóval*, p. 21.

¹⁴⁴ A munkások körében az a híresztelés terjedt el, hogy a magyarok kérik fogják Erdély elcsatolását, s ők ez ellen tiltakozásul vonultak ki a főtérre. *Egy Unio gyári munkás szóbeli közlése*.

¹⁴⁵ Tiltakozás, *Szatmári Friss Újság*, 1990. márc. 22., p. 1.

¹⁴⁶ *Egy Unio gyári munkás szóbeli közlése*.

¹⁴⁷ Román média közlése szerint 3700 magyarországi résztvevő volt jelen, ezt azonban az RMDSZ hivatalos közleményben cáfolta. Tiltakozás, *Szatmári Friss Újság*, 1990. márc. 22., p. 1.

¹⁴⁸ *Interjú Pécsi Ferencsel*, p. 21.

¹⁴⁹ László-Novák féle könyv közli a marosvásárhelyi Népújságban megjelent egyik beszámolót, ami szerint 4000 magyarországi volt jelen Szatmárnémetiben az ünnepségen.

egyértelműen azzal magyarázzák a helyzetet, hogy ők nyugalomra intették a magyar tömeget, illetve az nem válaszolt a provokatív viselkedésre.¹⁵⁰

A március 15-i események háttérében lévő mozgások felfejtése csak az interjúk során jött elő, azonban itt is megoszlanak a vélemények. Formanek szerint már március 14-én Bukarestből Szatmárnémetibe érkezett Jordan Rădulescu ezredes arra hivatkozva, hogy értesüléseik szerint a városban kiéleződtek az etnikai ellentétek, s ő ezt jött kezelni. Mind az RMDSZ, mind a NEIT más tagjai tagadták ennek valóságtartalmát.¹⁵¹ Az újság beszámolója szerint, a hivatalos ünnepek után a román tömeg a délutáni órákban tovább folytatta tiltakozó megmozdulását. A két fő szervezőt, Pécsit és Formaneket az erdői ünnepség idején egy rendőrautó beszállította Szatmárnémetibe, arra hivatkozva, hogy a tömeg őket akarja látni. Az NEIT székházaként is működő adminisztratív palota alagsori részén vitték be az ülésterembe őket, ahová már egy rögtönzött gyűlés volt összehívva, főleg a Vatra Românească képviselői voltak jelen. Innen számítva eltérnek a vélemények az események pontos menetét illetően.¹⁵² A gyűlésen őket tették felelőssé a kialakult helyzetért, illetve gazdasági visszaélésekkel és befolyással való üzérkedéssel vádolták a magyar vezetőket.¹⁵³ Az újság beszámolója szerint Pécsit és Formaneket kötelezték arra, hogy a kint összegyűlt, lemondásukat követelő tömeghez szóljanak, akik azonban kifütyülték őket. Ezt mindketten megtették, de a tömeg nem fogadta el nyilatkozatuk megfogalmazását és kérte, hogy lemondásuk indokaként ne a tömeg nyomását, hanem annak kérését jelöljék meg.¹⁵⁴

Ezt követően március 16–17-én is rendkívüli gyűléseket tartott a NEIT, megvitatandó a kialakult helyzetet, megválasztva a szervezet új vezetőit. A gyűlést minden esetben Rădulescu ezredes vezette és azon részt vett minden párt képviselője. A március 16-i maratoni ülésen (11 órát tartott) Rădulescu kihangsúlyozta, hogy az ünnepségre ájtott nagyszámú magyarországi résztvevő jelenléte sértette a románokat, akik történelmük egy szomorú epizódjára emlékeztek. Szerinte nem volt jól megválasztva az alkalom egy ilyen megmozdulás megszervezésére, mivel a románok és magyarok között feszült a légkör a belső

---

¹⁵⁰ *Interjú Pécsi Ferencsel*, p. 21, *Formanek Ferenc szóbeli közlése*.

¹⁵¹ *Formanek Ferenc szóbeli közlése*.

¹⁵² A két érintett, Pécsi és Formanek egymásnak ellentmondva nyilatkoztak arról, hogy a másik visszavonult, eltűnt az események forgatagában, s egyedül kellett részt vennie a gyűlésen.

¹⁵³ Pécsi szerint az egyik vádpont az is volt, hogy az ünnepségre készült plakátokon Petőfi képe mellett szerepelt az 1940-es, második bécsi döntésre emlékeztető évszám. Szerinte ez tévedésből került oda, mivel a plakát elkészítéséhez egy korabeli rézkarcot használtak, s az évszámot nem törölték le a plakátról. *Interjú Pécsi Ferencsel*, p. 19.

¹⁵⁴ Március 15-i esemény, *Szatmári Friss Újság*, 1990. márc. 16., p. 1.

problémák, illetve a magyarországi románellenes kampány miatt is. Több felszólaló is a szervezőket tette felelőssé, illetve a NEIT vezetőit, akik nem tettek tanúbizonyságot szilárdságról, a megfelelő döntés meghozatalához. Bizottság alakítását javasolta, ami kivizsgálná a felelősséget a románok és magyarok közötti ellenségeskedés szítása miatt. Ezt követően az NMF elnöke, Ioan Popdan is beadta a lemondását, Manea pedig bizalmi szavazástól tette függővé a maradását. A feszült légkör, illetve a folyamatos bekiabálások miatt a magyar résztvevők elhagyták az ülést.¹⁵⁵ Pécsi Ferenc szerint a magyar képviselők eredetileg nem is akartak részt venni a gyűlésen, csak Rădulescu ezredes rábeszélését követően mentek be, amikor biztosította őket, hogy a két vezetőnek nem kell lemondania.¹⁵⁶

Március 17-én folytatódott a NEIT gyűlése. Popdan, a NEIT elnöke továbbra is kitarzott lemondása mellett, ezért a tanács átalakítása mellett döntöttek. A szavazás eredményeként Orban Brîndușan Ioan-t választották meg elnöknek, Manea Nicolae, Molnar Gavril, Săvinescu Vasile, alelnökök lettek, Netila Vasile pedig titkár. Tagoknak Nagy Gyula, Avram Eugen, Olteanu Mircea, Borleșteanu Vasile, Damian Titus, Fodor Gavril, Sófalvi György lettek megválasztva. Formanek „nem kapta meg a további megbízatáshoz a bizalmat”.¹⁵⁷ Így ismét a hadsereg képviselője vette át a közvetlen irányítást a megyében. Hasonlóan történt a megyei tanácsként működő hivatal esetében is, Gheorghe Aurelian is beadta a lemondását, azonban neki továbbra is bizalmat szavaztak, Pécsi Ferencnek pedig nem, így ő is távozott tisztségéből.¹⁵⁸ Az RMDSZ-nek sikerült annyit elérni, hogy megtarthatták az alelnöki tisztséget, amely április elején került betöltésre. Akkor az RMDSZ újra jelölte Formaneket a tisztségre, de ezt a románok elutasították. Ezt követően Antal Istvánt, illetve András Imrét ajánlották, azonban a románok csak a kevésbé határozott, és mindig kompromisszumkész Antalt fogadták el. Utólag minden megszólaló hibának nevezte Antal jelölését. Kereskényi így emlékezett vissza a megválasztásra: „... *arra emlékszem, amikor szegény Antal Pista megérkezik Nyíregyházáról a két román társaságában és a Szakszervezetek Művelődési Házának a kis tanácstermében – tehát ott százvalahány ember fér el – ott zajlik ez az akció. Még meg van izzadva, kitesseklik az asztalhoz, és tisztelettel és*

---

¹⁵⁵ Sesiune extraordinară a Consilul Provizoriu județean și municipal de Uniune Națională, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. márc. 17., p. 1.

¹⁵⁶ *Interjú Pécsi Ferencsel*, p. 19.

¹⁵⁷ Többórás rendkívüli tanácskozás a Nemzeti Szövetség Szatmár Megyei Ideiglenes Tanácsánál, *Szatmári Friss Újság*, 1990. márc. 17., p. 1.

¹⁵⁸ *Interjú Pécsi Ferencsel*, p. 21.

örömmel és meghunyászkodva átveszi a vezetői pozíciót, és arra is emlékszem, hogy Parászka mellett ülök és elkeseredetten nézünk.”¹⁵⁹

A március 15-i tüntetésen, illetve a 16–17-i tanácskozásokon Pécsi és Formanek ellen felhozott vádak nyomán vizsgálat indult meg ellenük. A felhozott vádak kivizsgálására külön bizottságot hoztak létre, amit a megyei főügyész, illetve a rendőrparancsnok vezetett. Az ellenük felhozott egyik vád az volt, hogy Magyarország nemzeti ünnepe alkalmából propagandaanyagokat rendeltek meg a nagyváradai nyomdától s mindezt a NEIT nevében tették. A vizsgálat során kiderült, hogy a rendelést Formanek adta le a NEIT nevében, de a plakátokat az RMDSZ pénzéből fizették ki. A bizottság ezt követően megszüntette ellenük az eljárást, arra hivatkozva, hogy nem történt anyagi kár.¹⁶⁰ Formanek az újságban szereplő vádpontok mellett a hatalommal való visszaélést is említette. Beszámolója szerint egy kihallgatásra volt beidézve, ahol egy normál hangvételű beszélgetésen tisztázták a vádak alaptalanságát, s emlékezete szerint is az ügyet hamar lezárták.¹⁶¹

Utólag többféleképpen értékelik a résztvevők az eseményeket. A Vatra képviselői március 15-ét követően továbbra is kitartottak amellett, hogy hiba volt az ünnepség megszervezése. Véleményük szerint nem vették azt figyelembe, hogy Románia egy szuverén ország, s nem jelent semmit sem a román népnek, sem Bălcescunak március 15-e. Szerintük az lett volna a helyes, ha március 14-én rendeznek egy kisebb megemlékezést, majd március 15-én átmennek Magyarországra s ott ünnepelnek, amire ők is meghívást kapnak. Szerintük „... az a normális, ha valaki otthon ünnepel s nem a szomszédnál.”¹⁶² Kereskényi Sándor szerint a szervezésnél hibát vétettek, amikor nem gondoskodtak a tömegrendezvényeken szokásos belső rendfenntartók meglétéről,¹⁶³ akik kiszűrrik, s akár fizikai erővel is kiemelik a „rendbontókat” a tömegből, másrészt nem volt megfelelően kommunikálva az, hogy veszély esetén a magyarság meg fogja védeni magát.¹⁶⁴

---

¹⁵⁹ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 82.

¹⁶⁰ Jegyzék azon cselekmények kivizsgálására, melyekkel Formanek Ferenc és Pécsi Ferenc urakat vádolták a március 15-i népgyűlésen, *Szatmári Friss Újság*, 1990 márc. 18, p. 1.

¹⁶¹ *Formanek Ferenc szóbeli beszámolója*. Pécsi Ferenc a vele készült interjú során nem tett említést az eljárásról.

¹⁶² Declarația purtătorului de cuvânt al Filialei Satu Mare a Uniunii Naționale Vatra Românească, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. márc. 18., p. 1, 4.

¹⁶³ Véleménye szerint az 1989. december 26.-án lezajlott színházbeli RMDSZ alakuló gyűlésen ez jól meg volt szervezve, amikor az ülés ideje alatt ő pár „verőlegénnyel” folyamatosan járta az épületet, kiszűrve az esetleges rendbontókat. *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 37.

¹⁶⁴ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 65.

Az események után, a román vezetés részéről már egyértelműen a békítés jelei voltak tapasztalhatók. Rădulescu ezredes felszólította a magyarokat, hogy csináljanak valamit, és állítsák le a folyamatot, éreztetve, hogy nem akarnak újabb konfliktust a városban. Parászka Miklós kijelentette, hogy ha kell, a szatmári magyarság megvédi magát, azonban mindez csak szóbeli fenyegetőzés volt. Formanek végig elhatárolódott minden újabb provokációtól, s ezt az RMDSZ hivatalos közleményben is tudatta a lakossággal.¹⁶⁵ Kereskényi Sándor szerint ezekben a napokban Măgureanu is megjelent a városban, mint a román titkosszolgálat egyik embere, s ő is békéltető szándékkal lépett fel, s győzködte a magyarokat. Véleménye szerint amiatt nem eszkalálódott a szatmári esemény, s a románok azért léptek fel március 15-ét követően békéltető szándékkal, mert Magyarországról olyan nyilatkozat is elhangzott, hogy amennyiben Szatmárnémetiben konfliktus fog kialakulni, készek beavatkozni.¹⁶⁶ Több visszaemlékező szerint Rădulescu tábornok a városból Marosvásárhelyre utazott, ott szervezni tovább azt, ami Szatmárnémetiben nem sikerült.¹⁶⁷

A március 15-i események egyik közvetlen következménye volt Formanek Ferenc Magyarországra emigrálása. Az események hatására megfélemlített felesége még aznap elhagyta a várost, majd pár hónappal később ő is követte.¹⁶⁸ Így Visky András és Parászka Miklós¹⁶⁹ elvesztése után, immár a harmadik erős emberét veszítette el a szatmári RMDSZ.

Negyedik szakasz, 1990. március 15 – 1990. május: Az elhidegült felek

A további konfliktusok megakadályozása, illetve a kibontakozóban lévő választási kampány mederbe terelése érdekében már a március 17-i NEIT gyűlésén egy közös politikai platformot fogadtak el. A platformot magára nézve kötelezőnek tartotta minden politikai párt, beleértve a Vatrát is, illetve az összes sajtóorgánum. A gyűlésen 53 igen és 3 ellenszavazattal fogadták el a határozatot.¹⁷⁰ A platform szövege kimondta: „*be kell fejezni mindenfajta vádaskodást a sajtóban és a mass média minden területén, hogy megteremtődjön a feltétel az érdemi*

¹⁶⁵ Felszólítás, *Szatmári Friss Újság*, 1990. márc. 18., p. 1; *Formanek Ferenc szóbeli közlése*.

¹⁶⁶ Kereskényi Raffay Ernő, akkori államtitkárnak tulajdonítja ezt a kijelentést, azonban – a többi információhoz hasonlóan – más források ezt nem erősítették meg. *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 69.

¹⁶⁷ Mind Pécsi, mind Formanek, mind Kereskényi megerősítette ezt az információt. Pécsi szerint az ezredes Marosvásárhelyen megverte a magyar tömeget, ezt azonban már forrás nem erősítette meg. *Interjú Pécsi Ferencsel*, p. 20, *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 67.

¹⁶⁸ *Formanek Ferenc szóbeli közlése*.

¹⁶⁹ E két személy más városban kapott munkája miatt hagyott fel a Szatmáron való aktív politizálással.

¹⁷⁰ Ieri s-a continuat la Satu Mare sesiunea extraordinară a Consiliului Județean Provizoriu de Uniune Națională, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. márc. 18., p. 1.

*párbeszédre románok, magyarok és mindenféle nemzeti kisebbség között.*¹⁷¹ A megegyezés azonban nem érte el célját, főleg a Vatra lapjának számító *Universul Sătmărean* című napilap rendszeresen közölt le magyarellenes cikkeket, ami ellen az RMDSZ minden egyes alkalommal tiltakozott.¹⁷²

Ezt követően megváltozott a NEIT gyűléseinek a hangvétele is. Brândușan elnök teljesen más modorban lépett fel, mint korábbi elődje, Bilanici és a gyűléseken rendszeressé vált a kiabálás és a rendzavarás. Brândușan véleménye szerint az vezetett el az ellentétekhez, hogy először az RMDSZ lépett fel túlzott követelésekkel, majd a Vatra megjelenésével a helyzet kiéleződött.¹⁷³ Mindkét népcsoport kölcsönösen bizalmatlanná vált egymás iránt, a románok március 15-ét követően igyekeztek kiszorítani a magyarokat a hatalomból, illetve olyan emberek pozícióba kerülését támogatták, akiktől nem volt várható, hogy a románok által túlzottnak vélt követelésekkel fognak fellépni. Ezért kérték Antal István jelölését az alelnöki tisztségre. A visszaemlékezők a helyzet elmérgesedését többek között a Vatra tanácsba való megjelenéséhez kötik, ami ezáltal legitimálta magát.¹⁷⁴ Másrészt a NEIT egyre inkább leértékelődött „gittegyletté” vált, s a résztvevők szerint a fontos döntések már nem itt születtek meg. A feszült légkörre, illetve az eredménytelenségre való hivatkozással április elején az RMDSZ két meghatározó egyénisége, Parászka Miklós és Báthory Zoltán bejelentették kilépésüket a NEIT-ből.¹⁷⁵ Kereskényi így emlékszik vissza a március 15-e utáni ülésekre: *„Meghűl a viszony, hűvösebbé válik a viszony. A viszony olyanná válik, amikor kiderül, hogy itt tulajdonképpen már mindenfajta együttműködésnek csak irányított keretek között lehet helye. Tehát itt az együttműködést nem azok fogják eldönteni, akik együttműködnek, hanem valaki megmondja nekik, hogy hogyan működnek együtt.”*¹⁷⁶

A magyarellenes akciók ezt követően is folytatódtak, egyrészt a sajtóban, másrészt 1990. március 28-án ismeretlen tettesek felrobbantották az erdődi Petőfi emlékművet. Az akciót az RMDSZ-en kívül elítélte a román *Gazeta de Nord-Vest* napilap is, a Varta sajtóorgánuma, az *Universul Sătmărean* azonban nem.¹⁷⁷ A meginduló nyomozásnak nem sikerült kiderítenie a tetteseket. Kereskényi szerint az akcióra amiatt került sor, mert úgy

¹⁷¹ A sajtó kötelessége és felelőssége, *Szatmári Friss Újság*, 1990. április 3., p. 1.

¹⁷² Nyilatkozat, *Szatmári Friss Újság*, 1990. márc. 24., p. 1.

¹⁷³ Az újság által készített interjú Orban Brândușan Ioannal, a NEIT elnökével „E román országrész békéjén és csendjén fogunk örködni”, *Szatmári Friss Újság*, 1990. márc. 24., p. 3.

¹⁷⁴ *Interjú Pécsi Ferencsel*, p. 22.

¹⁷⁵ Sesiunea CJPUN, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. ápr. 10., p. 1.

¹⁷⁶ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 82.

¹⁷⁷ Emberek, mi ez?, *Szatmári Friss Újság*, 1990. márc. 30., p. 1.

éreztek, a magyarok nem ijedtek meg eléggé március 15-ét követően. Kereskényi utólag így kommentálta az eseményeket: „*Tehát valószínű, hogy – különben maga az akció jellege is olyan, hogy ijesztgetés, tehát nyilvánvaló, hogy nem akartak emberéletben kárt tenni. Azt, hogy kicsoda Petőfi, nem firtatták. Egy alak, magyar. Fel kell robbantani. Nem nagy kár érte. Tehát körülbelül így állhattak hozzá. Szerintem olyanok csinálták és hajtották végre, akik... nehezen hinném, hogy Vatrások lettek volna. Profik, akik kaptak egy feladatot.*”¹⁷⁸

A megváltozott helyzet egyik jeleként értelmezhető, hogy március 28-án a NEIT az 1661-es és az 2007-es számú rendeleteivel betiltotta a kétnyelvű feliratok használatát a megyében. A határozatot Orban Brândușan a NEIT elnöke és Gheorghe Aurelian polgármester írta alá. Az RMDSZ tiltakozását fejezte ki a határozat miatt, mivel szerinte az alkotmányellenes és továbbra is érvényben van az NMF december 22-i kiáltványa, ami lehetővé tette a kétnyelvűséget. Az RMDSZ már ezt megelőzően is kérte beadványban a kétnyelvű táblák használatának hivatalos engedélyezését, azonban beadványuknak nem lett semmilyen fogantaja.¹⁷⁹ Ennek ellenére a városban egyes üzletekben megjelentek kétnyelvű feliratok, illetve a magyar többségű falvakban az emberek automatikusan a magyart kezdték el használni a hivatalos adminisztrációban is. A március 2-i rendelet valószínűleg eme spontán mozgalmak elburjánzása elé akart gátat szabni. Kereskényi szerint a gyűlésen az RMDSZ a március 15-i események miatt ez ellen már nem mert határozottan fellépni.¹⁸⁰

Ugyanebbe a sorba illeszkedik a visszarendeződés elleni Temesvári kiáltvány¹⁸¹ néven elhíresült dokumentum támogatása körül kibontakozott vita is. A kiáltvány megszületéséről beszámolt a mérsékelt hangvételű *Gazeta* napilap is, azonban annak megszületését nem üdvözölte.¹⁸² A szatmári RMDSZ kinyilvánította csatlakozási szándékát és azt a NEIT április 4-i gyűlésén vitára is bocsátotta. A tagok arra való hivatkozással, hogy a kiáltványnak politikai üzenete van, elhatárolódtak a nyilatkozat megszavazásától, és megállapodtak abban, hogy minden párt egyénileg dönt a csatlakozásról. Vasile Goje az NMF Szatmár megyei

---

¹⁷⁸ Interjú Kereskényi Sándorral, p. 81.

¹⁷⁹ Az RMDSZ nagykárolyi szervezete vezetőségének tiltakozása, *Szatmári Friss Újság*, 1990. ápr. 14., p. 3.

¹⁸⁰ Interjú Kereskényi Sándorral, p. 81.

¹⁸¹ 1990 márc. 11-i Temesváron tartott gyűlésen, George Șerban felolvasta a később *Temesvári Kiáltvány*ként elhíresült szöveget, ami figyelmeztetésnek szántak a román koránynak. Ebben kérték a gazdaság liberalizálását, közigazgatás decentralizálódását, mivel szerintük a forradalmat eltérítették, s az nem kommunistaellenes csak ceauseșcuellenes. Szerintük a struktúra nem változott, csak az emberek cserélődtek ki. Szeretnék, ha a volt pártaktivistákat nem lehetne jelölni a választásokon, mivel megfertőzte őket a régi rezsim.

¹⁸² Ce vor, de fapt timișoreni?, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. márc. 13., p. 1.

vezetője már a gyűlésen kijelentette, hogy ők nem fogják azt támogatni,¹⁸³ s más román pártok is hasonlóan döntöttek később. Az RMDSZ a nyilatkozat melletti minél nagyobb kiállítás érdekében aláírásgyűjtési akcióba kezdett a munkások körében. A NEIT ez ellen is tiltakozott, mondván, hogy ezzel beviszik a munkahelyekre a politikát. Az RMDSZ ezt követően csak saját irodájában gyűjtötte tovább az aláírásokat.¹⁸⁴

A két népcsoport közötti megegyezési kísérletként értelmezhető a május elején megalakult Szatmári Román–Magyar Baráti Egyesület. Az egyesület alapszabályba foglalt célkitűzése: „*a hazánkban élő románok és magyarok barátságának következetes ápolása és elmélyítése, a megyénkben együtt élő nemzetiségek méltányolható hagyományainak szellemében: feladatának tekintve egyben a Románia és Magyarország közötti barátság előmozdítását, és megszilárdítását is.*”¹⁸⁵ Önmagukat politikamentes egyesületként határozzák meg. Tagjaik értelmiségiek és más társadalmi kategóriák képviselői, társelnökeik Anamaria Biriş és Lapka Tibor voltak. Az egyesületnek azonban semmilyen konkrét eredményt nem sikerült elérnie, nem sikerült enyhíteni a választási kampány miatt is egyre feszültebbé váló légkört.

Április közepétől egyre inkább a választási kampány foglalkoztatta a közvéleményt. Az RMDSZ a kampány nyugalmanak megőrzése, illetve a felmerülő vádak elhárítása miatt hivatalos közleményt tett közzé, amit eljuttattak minden román párthoz. Eszerint a szervezet legfőbb célja egy demokratikus Románia megteremtése, elvetik a határrevíziót, ezért kérték a többi pártot, hogy ne tegyenek ezzel ellentétes kijelentéseket. A vitás történelmi kérdések rendezésére indítványozták történész bizottság felállítását. A kampány időszakára a pártok képviselőiből összeálló bizottság létrehozását javasolták, ami azonnal összeül, ha olyan kijelentés hangzik el, amely sértheti a másik felet.¹⁸⁶ A felhívásnak nem lett számottevő következménye.

Április 21-én mutatták be az RMDSZ hivatalos képviselőjelöltjeit. Ezt megelőzően már sikerült választási szövetséget kötniük a szatmári magyar diákszövetséggel, (MADISZ) illetve a Független Magyar Párttal, majd ezt követően a Német Demokrata Fórummal is. Mindegyik előbb említett szervezet képviselője felkerült a jelöltek listájára. Pécsi Ferenc közgazdászt, Varga Attila jogászt, András Imre mérnököt, Zinner Martin orvost, Tempfli József mérnököt, Bura László tanárt és Sófalvi György orvost jelölték képviselőnek.

---

¹⁸³ Comunicat, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. ápr. 7., p. 1.

¹⁸⁴ A RMDSZ szatmár megyei felhívása, *Szatmári Friss Újság*, 1990. ápr. 3., p. 2.

¹⁸⁵ A Szatmári Román- Magyar baráti Egyesület alapszabálya, *Szatmári Friss Újság*, 1990. máj. 11., p. 3.

¹⁸⁶ Az RMDSZ Szatmár megyei szervezetének javaslatai, *Szatmári Friss Újság*, 1990. ápr. 24., p. 3.

Szenátorjelöltek: Szabó Károly mérnök és Tóth László tanár.¹⁸⁷ A választások előtt a 7 Szatmár megyei parlamenti helyből 3 megszerzését tartották valószínűnek.¹⁸⁸ A választások előtt közvélemény kutatást tett közzé a román újság, ami szerint a megkérdezettek 62%-a NMF-ot, 16%-a Liberális Pártot támogatta, 10%-a pedig bizonytalan volt választását illetően. A felmérés az RMDSZ-t a legkisebb támogatottsággal rendelkező pártként hozta ki, csak 3%-os támogatottsággal.¹⁸⁹

A választás végeredményét május 23-án tették közzé. Megyei szinten csak kevéssel előzte meg az NMF az RMDSZ-t. A magyar érdekképviselő listájára 90 ezren szavaztak, így sikerült teljesíteni az előzetes tervet és 3 képviselői, illetve 1 szenátori helyet kaptak meg. Az RMDSZ Szatmár megyei szenátora Szabó Károly lett, képviselői pedig Pécsi Ferenc, Varga Attila és András Imre.¹⁹⁰

A külföldi segélyek elosztása

Szatmár esetében a külföldi segélyek viszonylag hamar és nagy mennyiségben kezdtek el érkezni. Ez egyrészt a határ közelsége miatt volt, másrészt az 1970-es árvíz kapcsán is érkeztek a városba külföldi segélyek s ezek révén kiépült kapcsolatok megmaradtak (így került Szatmárnémeti testvérvárosi kapcsolatba a németországi Wolfenbüttellel). Így a csomagok nagy része Magyarországról illetve az NDK-ból és NSZK-ból érkeztek. Az első szállítmányok közvetlenül a forradalom után érkeztek a városba, december 23-án, ekkor a kórház kapott kötszereket és gyógyszert.¹⁹¹ Ezt követően ezek egyre inkább megsaporodtak, illetve állandósultak. Ezekről az újságok visszatérően beszámoltak. Wolfenbüttelből január végén érkezett meg az első, 3 teherautónyi segélyszállítmány. Ennek kapcsán a német város alpolgármestere is a városba látogatott.¹⁹² Áprilistól kezdődően a Szatmárról elszármazott svábok kezdték el segíteni egykori szülőhelyüket, immár nemcsak

---

¹⁸⁷ Jelöltjeink a választásokon, *Szatmári Friss Újság*, 1990. ápr. 21., p. 1.

¹⁸⁸ Választások előtt bemutatkozik a Romániai magyar Demokrata Szövetség, *Szatmári Friss Újság*, 1990. ápr. 14., p. 3.

¹⁸⁹ Campania electorală în plină desfășurare, *Gazeta de Nord-Vest*, 1990. ápr. 20., p. 1.

¹⁹⁰ Az RMDSZ megyei választmányának közleménye a május 20-i választásokkal kapcsolatban, A 31-es számú Szatmár megyei választókerület irodájától, *Szatmári Friss Újság*, 1990. máj. 23., p. 1.

¹⁹¹ Figyeljünk a hangosbemondóra, *Szatmári Friss Újság*, 1989 dec. 24., p. 4.

¹⁹² Wolfenbütteli vendégek, *Szatmári Friss Újság*, 1990 jan. 28., p. 1.

élelmiszerral. Ekkor 20 autónyi segílyt küldtek, ám nemcsak a segílyek, hanem az ezt elhozó autók is a város tulajdonába maradtak. Ezt megelőzően 5 mentőautót küldtek a városnak.¹⁹³

A segílycsomag körüli esetleges visszaélések 1990. január elejétől megjelentek az újságban is elszórva, azon nehéz megállapítani, hogy a valóságban mi is történt. Konkrét esetek vagy esetleges leleplezések felemlegetése nélkül felmerült, hogy főleg a kórházak és gyógyszertárakban dolgozó orvosok járnak élen a segílyek „eltulajdonításában”. Eme cselekedeteket egyértelműen elítélték, azonban az újságcikkek szerzői inkább magánvéleményüket fogalmazzák meg.¹⁹⁴ A szatmári esetleges „segélypanama” a március 15-i események kapcsán az országos médiába is bekerültek. Amikor az ott történt események kapcsán felemlegették, hogy az üzletek tele vannak külföldi élelmiszerekkel, ami segílyekből származnak. Ennek valóságtartalmát azonban cáfolta mind Gheorghe Aurelian polgármester, mind az RMDSZ.¹⁹⁵

Az interjúalanyok sem tudtak/akartak mondani semmi konkrétat a segílyszállítmányok ügyében. Nem tagadva a segílyek elsikkasztásának esetleges előfordulását annak mértékét, vagy konkrét eseteket nem említettek. Kereskényi említett egy esetet, amikor egyik RMDSZ helyi vezető úgy nyilatkozott, hogy „visszarántottam ... a züllés szakadékának a széléről” más párttársait, azáltal, hogy megakadályozta, hogy a segílyeket saját szükségletekre használják fel.¹⁹⁶

Következtetések

Az 1989-es eseményekről még nincs kialakulva egy egységes kép, így a szatmári események kapcsán is nehéz következtetéseket levonni. Az interjúalanyok közül, akik aktív részesei voltak az eseményeknek, egyikük sem nevezte az 1989-es eseményeket forradalomnak, véleményük megoszlott az orosz,¹⁹⁷ illetve a román titkosszolgálat által megszervezett forгатókönyv,¹⁹⁸ illetve a RKP-n belüli puccs között, amikor az RKP második vonalának

---

¹⁹³ Jelentős segítség Nyugat Németországból, *Szatmári Friss Újság*, 1990 ápr. 3., p. 1.

¹⁹⁴ Nyerészkedünk ma, *Szatmári Friss Újság*, 1990 jan. 4., p. 2.

¹⁹⁵ Polgármesteri cáfolat egy Rompres-hírre, *Szatmári Friss Újság*, 1990 márc. 20, p. 2; Tiltakozás, *Szatmári Friss Újság*, 1990 márc. 22., p. 1.

¹⁹⁶ *Interjú Kereskényi Sándorral*, p. 31.

¹⁹⁷ Formanek Ferenc.

¹⁹⁸ Pécsi Ferenc.

számító Iliescu és köre került előtérbe.¹⁹⁹ Ugyanakkor mindegyikük hangsúlyozta a diktatúra megdöntésének, illetve a demokrácia kibontakozásának fontosságát.

A Szatmáron lezajlott események több ponton is eltérni látszanak az országos, vagy más erdélyi városokban lezajlott eseményektől, tendenciáktól. Egyrészt meglepő a hadsereg 1989. december 22. előtti és alatti passzív magatartása, másrészt a hadsereg február eleji látszólagos visszavonulása. Ugyancsak eltérő az iskolakérdés gyors megoldása, aminek köszönhetően 1990 februárjában a helyi magyarság vezetői még elégedettek voltak a változásokkal. Ugyanakkor az eddigiekhez képest sokkal erőteljesebbnek és fontosabbak tűnik a Vatra szerepe, aminek akciói több esetben későbbi események előjátékaként is értelmezhetők. Mindezek megerősítése, vagy cáfolata további kutatást igényel, amiben döntő szerepet játszhat majd a korabeli helyi dokumentumok kutathatóvá válása.

Szatmár esetében az 1990. márciusi esemény mindenképpen döntő momentumnak számít a magyarság életében. Tovább erősödött a Magyarországra történő kivándorlás, másrészt a 1989-es fordulatot követően Szatmárnémeti nem tudta kihasználni a határmenti pozíciójából adódó lehetőségeket, így fokozódott mind gazdasági, mind a kulturális elmaradottságát, s mára egyértelműen perifériára szorult, ami fokozta a más városokba történő elvándorlást. Az 1990-es években ez főleg a magyar értelmiségiek eltávozásában nyilvánult meg. Mindez meglátszott a szatmári RMDSZ esetében is: az 1989-es eseményekben kulcsszerepet játszó személyiségek döntő többsége előbb-utóbb elhagyta a várost. Így a helyi szervezetnek a magyarság viszonylag nagy száma, illetve stabil támogatottsága ellenére nem sikerült soha befolyásos pozíciót kivívnia az RMDSZ országos vezetésén belül.

Jelenlegi információink szerint az 1989–1990-es események szatmári alakításában egyik egyház sem vett részt aktívan. Nevük az újságokban csak az ekkor lezajló új püspök kinevezése (1990. április elején nevezték ki Reizer Pált püspöknek), a forradalom mártírjaira való megemlékezésekkor tartott misék és istentiszteletek (1989. december 23-án minden felekezet istentiszteletet tartott a mártírok emlékére), valamint az ekkor meginduló Caritas mozgalom (1990 február 20-án a városba látogatott Cristoph Landstatter a bécsi Caritas elnöke, aminek nyomán itt is megalakult a szervezet) kapcsán jöttek csak elő. Ugyanúgy egyik interjúalany sem említette meg a papokat, mint az események szereplőit. Kérdés, hogy ez mennyire szatmári jelenség, vagy mennyire általános egész Erdély vonatkozásában?

---

¹⁹⁹ Kereskényi Sándor.

Az 1990. március 15-i eseményeket követő etnikai megosztottság napjainkra tompult, a mindennapokban már nem érződik a két népcsoport közötti megosztottság. Mindehhez hozzájárult az is, hogy a magyarság száma 1989-et követően tovább csökkent. Ennek ellenére mind a várost, mind a megyét 2012-ig RMDSZ-es képviselők vezették.

Bibliográfia:

Interjúk:

Bura László

Kereskényi Sándor

Pécsi Ferenc

Radu Ulmeanu

Sajtó:

Cronica Sătmăreană

Gazeta de Nord-Vest

Szatmári Hírlap

Szatmári Friss Újság

Armata 1994

Armata Română în revoluția din decembrie 1989. Studiu documentar – preliminar, coord. Costache Codrescu, București, 1994.

Iegar-Sárándi-Szőcs 2009

Iegar Diana-Sárándi Tamás-Szőcs Péter Levente, Direcții de evoluție urbană în istoria orașului Satu Mare, In. *Satu Mare Studii și comunicări*, Satu Mare, 2009, p. 19-38.

László-Novák 2012

László Márton – Novák Csaba Zoltán, *A szabadság terhe. Marosvásárhely, 1990. március 16-21.*, Pro-Print, 2012

Saini-Davies 2006

Peter Saini-Davies, *Revoluția română din decembrie 1989*, Humanitas, 2006.

Tátrai 2010

Tátrai Patrik: *Az etnikai térszerkezet változásai a történeti Szatmárban*. MTA, Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 2010, 67. p.

A változás pillanatai.

Rendszerváltás Székelyudvarhelyen 1989. december 16–1990. május 10.

A történész talán egyik legkényesebb és legnehezebb helyzetben akkor van, amikor a közelmúlt eseményeinek a zűrzavaros forgatagából egy tárgyilagos eseményfeltárás elvégzésére vállalkozik. Az 1989. decembere és 1990. májusa közti időszak az erdélyi magyarság sorfordító korszaka. Az akkori események óta több mint két évtized telt el. Azóta sajnos több olyan személy is elhunyt, akik meghatározó szereplői voltak az eseményeknek. Az élők közül pedig többen az akkori líder szerepüket elveszítették a perifériára szorultak és ebből kifolyólag visszaemlékezéseik alkalmával a sértődöttség, az akkori szerepük kidomborítása dominál. Mások éppen a rendszerváltás eseményeinek köszönhetően indultak el sikeres politikai karrierjük útján, a vállalkozó szelleműek pedig ekkor teremtették meg a mai vállalkozásuk anyagi alapjait. A fent említett időszakot éppen ezért érdemes több síkon vizsgálni, hiszen minden téren jelentős átalakulásra került sor.

Az alábbiakban az 1989. december és 1990. május közti székelyudvarhelyi eseményeket követem figyelemmel. Előre is jelzem, hogy ez nem egy befejezettnek tekinthető kutatás, reméljük, hogy újabb levéltári anyagok illetve visszaemlékezések által sikerül pontosabb képet nyernünk az akkori eseményekről.

A székely anyaváros, mint municipium

Székelyudvarhely modernkori történetének fordulópontját jelentette Csík és Udvarhely megyék összevonása és Hargita megye létrehozása 1968-ban. Az új megyeközpont kiválasztásának időszakában Székelyudvarhely előnyösebb urbanizációs feltételekkel rendelkezett, mint vetélytársa Csíkszereda. Az első tervek alapján Hargita megye közigazgatási központját Székelyudvarhelyre akarták helyezni. A hír hallatára Csíkszeredában 1968. február 13-án spontán tüntetés vette kezdetét. A tüntetők közül egy húsz tagból álló küldöttség alakult, amely Bukarestben tárgyalta Nicolae Ceaușescu pártfőtitkárral, aki mérlegelve a kialakult helyzetet, úgy döntött, hogy Hargita megye székhelye Csíkszereda lesz.

és közölte az új megyehatárokat.¹ Székelyudvarhely elvesztette közigazgatási központi szerepét, kárpótlásként municípiumi rangot kapott és hozzá csatolták Bethlenfalva és Kadicsfalva településeket. Jóváhagyták a városi kórház továbbfejlesztését, 500 lakrész építését, a gáz- és csatornahálózat kivitelezését.² Székelyudvarhely, habár külön rendelkezési jogot kapott ennek ellenére alárendelődött a megyeközpontnak Csíkszeredának, hiszen ide helyezték át a legfontosabb intézményeket és minden döntés itt vált végelegessé.³

A 60'-as évek végétől beinduló építkezéseknek köszönhetően Székelyudvarhely nemcsak a régió közigazgatási, oktatási és kulturális, hanem ipari és egészségügyi központja is lett. A városban nagyüzemek építése kezdődött el. Az 50-es évektől szövetkezeti keretek között működő szabók a 70-es évek elejére Készruhagyárrá nőttek ki magukat és a 80-as évek végére a gyár közel 3000 alkalmazottal rendelkezett. A Gábor Áron Fémipari szövetkezet Mezőgazdasági és Élelmiszer-Ipari Gépgyárrá alakult (Tehnoutilaj) és 1974-re már nagyüzemi módon állította elő a különböző mezőgazdasági és élelmiszeripari gépeket.⁴ A famegmunkálás több évszázados hagyományra tekint vissza Székelyudvarhelyen, 1972-ben elkészült a város déli kijáratánál az új Bútorgyár épülete, majd 1980-as évek közepén a hajdani városi fatelep helyén egy második bútorgyár épült. A két gyárban több mint 2000 személy kapott munkát.⁵ 1967-ben döntés született, hogy Székelyudvarhelyen épül fel az ország egyik legnagyobb és legmodernebb cérnagyára. A gyár építése 1968-ban kezdődött el és 1970. március 28-án sikerült beindítani a termelést. A 80'-as években több mint 2500 személy munkahelyét jelentette. A város legnagyobb ipari vállalata a Matricagyár 1977-ben kezdte el a termelést. A gyárban gumiabroncs-matricák, műanyagfröccsentő szerszámok, centrifugálisan öntött csövek készültek a vegyipar és a petrokémia részére. 1983-tól pótalkatrész és tömítés gyártó részleggel gazdagodott. 1989-re a gyár alkalmazottainak száma meghaladta a 4000 főt.⁶ Az 1989-es események jobb megértése érdekében szükséges megemlíteni, hogy a Tehnoutilaj, a Cérnagyár és a Matricagyár egymás mellett helyezkedett el az úgynevezett Kadicsfalvi réten.

---

¹ Demeter Csanád: *Székelyudvarhely municípiummá válása*. In: Areopolisz Történelem és társadalomtudományi tanulmányok XI. (szerk: Hermann Gusztáv Mihály-Kolumbán Zsuzsánna-Róth András Lajos) Székelyudvarhely, 2011. Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont Areopolisz Egyesület. 206.

² Uo. 207.

³ Demeter Csanád: *Hargita megye kialakulása (1986)* In: Areopolisz Történelem és társadalomtudományi tanulmányok VI. (szerk: Hermann Gusztáv Mihály-Kolumbán Zsuzsánna-Róth András Lajos) Székelyudvarhely, 2006. 221.

⁴ Vofkori György: *Székelyudvarhely várostörténet képekben*. II. kötet. Typografika, Békéscsaba, 2009. 98.

⁵ Uo. 99-102.

⁶ Uo. 102-105.

Az iparosítási hullámnak, a lakásépítéseknek köszönhetően a város lakossága, mint ahogy az alábbi adatokon is láthatjuk 25 év alatt több, mint 20 ezer fővel növekedett.

	1966	1977	1992
Magyar	17312	27688	39077
Román	836	866	851
Összesen	18244	28736	39959

I. Táblázat: Székelyudvarhely város lakossága és nemzetiségi megoszlása.⁷

Iskolavárosként Székelyudvarhelyen több középiskola is működött, amelyek az 1970-es években újabbakal egészültek ki: 1973-ra elkészült az 1. számú mai Bányai János Szakközépiskola, 1976-1979 között felépült a 2. számú Ipari Szakközépiskola (Matrica iskola) a mai Kós Károly Szakközépiskola. Ezek mindegyike magyar tanítási nyelvű volt. A városban egy román középiskola működött.⁸

Az 1959-re elkészült Művelődési Ház a város kulturális életének központja lett. Itt kapott helyet a városi könyvtár, több szakkör, énekkar, előadás, rendezvény, a székelyudvarhelyi Népszínház. A városban 19-ik század első feléig visszanyúló hagyománya volt a színjátszásnak. Az 1947-től működő műkedvelő színjátszó egyesület 1977-ben hivatalosan átalakult Népszínházzá, amely az ország 27-ik, egyben az első magyar nyelvű népszínház volt.⁹ A Népszínház vezetője 1978-tól 1988-ig Szász Mihálykó Attila, majd 1989-től Tárkányi János volt. 1989-ig összesen 24 felnőtt és 3 gyermekbemutatót tartottak. Szász Mihálykó Mária adatai szerint közel 250 fiatal és idős műkedvelőt vontak be a munkába.¹⁰ A 80-as évek második felétől a cenzúra fokozódásával egyre nehezebb lett az előadások megszervezése, akadt olyan darab is, amelynek a bemutatását betiltották. A Népszínház meghatározó szerepet töltött be a város magyar kulturális életében és a magyar kultúra és öntudat ápolásában és megőrzésében. Szintén a Művelődési Házban működött a jelentős történelmi múlttal rendelkező Székely Dalegylet, a város legrégebbi férfi kórusa, vagy a Balázs Ferenc és Nagy Ildikó vezette Vegyes Kórus.

⁷ Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I. Kovászna, Hargita és Maros megye Népszámlálási adatok 1850-1992 között*. Teleki László Alapítvány, Pro-Print Könyvkiadó, Budapest, Csíkszereda. 1998. 160.

⁸ Vofkori, II. kötet. 2009. 188.

⁹ <http://lexikon.kriterion.ro/szavak/4375/>

¹⁰ Lásd bővebben: Szász-Mihálykó Mária: *Az én népszínházam*. Infoprint Kiadó, Székelyudvarhely, 2002.

A 80-as évek végén helyi sajátosságként működtek a kis videóhálózatok. A külföldön élő rokonok, ismerősök videó készüléket küldtek az itthon tartozódóknak. Elterjedt a videó vendégeskedés, egy családi otthonban többen összeültek és Magyarországról becsempészett filmeket és tévéműsorokat néztek. A jelenséget megpróbálták nyilvánossá tenni a Művelődési Házban, de a Securitate az első nyilvános vetítés után betiltotta.¹¹ A videózási összejövetelekre többnyire péntek-szombat éjjel került sor, ezek fölött szemet hunyt a titkosszolgálat és rendőrség. A videótulajdonosok kockázatot vállalva kialakították a lakónegyedi kábeltévé hálózatokat.¹² Az első kábelhálózatok 1989 januárjában készültek el, egy videó készülék több mint 400 családot tudott ellátni műsorokkal és így 15-20 tömbház lakásait kapcsolta össze. A városban több ilyen hálózat működött, Katona Zoltán újságíró számításai szerint kb. 20-30 ezer emberhez jutott el a külföldről becsempészett film és híranyag.¹³ Az egyik ilyen videótulajdonos kiszámolta, hogy hálózatán 1989 májusától 1990 júniusáig összesen 893 filmet mutatott be, ez havonta kb. 70 filmet jelentett.¹⁴ Abban az időben egy mozijegy ára 6 lej volt, ezért az udvarhelyiek örömmel fizettek 50–100 lejt is a videósoknak és így esténként több filmet is megnézhettek otthoni környezetben, olyan filmeket amelyeket a mozikban tilos volt vetíteni. Egyes tulajdonosok megkockáztatták, hogy éjjeli időpontban levetítsék a Panoráma című politikai műsort.¹⁵ A lakosság az országban illetve a külföldön történő eseményekről a Magyarországról becsempészett híranyagok, a magyarországi rádióadások és a Szabad Európa Rádió magyar és román nyelvű adásainak hallgatása révén értesült. A kommunista diktatúra zárt világában rések nyíltak a külvilágra.

Egy nap Székelyudvarhelyen (1989. december 22.)

Az 1980-as években egyre több értelmiségi került a Securitate figyelmének a központjába. Az egész városban mindenki a Securitatet okolta Pálfi Géza római katolikus lelkész haláláért 1984 tavaszán, habár utólag tévesnek bizonyultak ezek a feltevések.¹⁶ Több értelmiségi csoportosulás létezett, amelyek baráti körben tiltott témákról beszéltek, tiltott könyveket és

¹¹ Katona Zoltán: *Antennák, majd kábelhálózat: „partizánmozgalom” Székelyudvarhelyen a 80-as évek végén.* In: <http://www.hhrf.org/korunk/9811/11k29.htm> (letöltve 2012-04-12)

¹² Uo.

¹³ Uo.

¹⁴ Farkas Antal: *Volt egyszer egy videós világ...* In: <http://www.szekelyhon.ro/aktualis/volt-egyszer-egy-videos-vilag> (letöltve: 2012-04-09)

¹⁵ Katona, <http://www.hhrf.org/korunk/9811/11k29.htm>

¹⁶ Lásd bővebben: Novák Csaba Zoltán-Denisa Bodeanu: *Az elnémult harang–Egy megfigyelés története–Pálfi Géza katolikus pap élete a Securitate irataiban.* Pro-Print, Csíkszereda, 2011.

zenéket cseréltek. Ilyen társaság volt a Tassaly Ildikó Kossuth utcai lakásában találkozó *Szenátus* amelynek tagja volt több olyan személy akik az 1989-es események majd az azt követő évek politikai eseményeinek irányítóivá váltak. Így például: Antal István, Asztalos Ferenc későbbi RMDSZ képviselők, Gönczi Béla orr-fül-gégész szakorvos, Sófalvi László a helyi RMDSZ későbbi meghatározó személyisége, majd a Hargita megyei tanács alelnöke, Murányi János tanár, muzeológus, Katona Ádám tanár, Pálhegyi Pál a 2. számú Ipari Szakközépiskola tanára, később igazgatója, Fülöp Gábor felsőboldogfalvi református lelkész. A társaságot a Securitate figyelte: „Ildikónak a tanítványai kaptak meg olyan kazettát, amit meghallgatva kiderítették, hogy az utolsó [szerk. megj.: december] 19. vagy 20-i csütörtök esti beszélgetés lehallgatása rajta volt ott. Ez azt jelenti, hogy figyelték ezt a csoportot, csak nem találtak mondjuk olyant, hogy vagy nem értékelték úgy, hogy szét kell zülleszteni.”¹⁷

A rádió hullámhosszain keresztül, a becsempészett videó kazettákon keresztül a helyi lakosság nagy része információkat szerzett a kommunista diktatúra rémtetteiről, disszidensekről, Tőkés Lászlóról vagy Doinea Corneáról. „A 80-as évek második felében azért már feszültté vált a helyzet és innen-onnan az ember, főleg baráti sűgásokból hallott dolgokat, de ezeket nem tudtuk ellenőrizni. Nyilván a hivatalos sajtóban semmi nem jelent meg.”¹⁸

A temesvári eseményekről a város lakossága az ott tanuló diákok, rokonok, rádión vagy éppen szakmai cserekapcsolat által ott tartózkodó személyeken keresztül szerzett tudomást: „Az egyik kollégánk Temesváron tartózkodott abba a periódusba amikor az események már olyan drámai fordulatot vettek, –hallottunk a Tőkés László körüli kibontakozó ellenállási mozgalomról – ő hívott fel valakit telefonon és értesítette, hogy gyerekek, Temesváron valami nagy dolog történik és ezt aztán nyilván nem csak mi hanem nagyjából az egész város hallott a Szabad Európa Rádióon keresztül.”¹⁹

Az események alakulását várakozással teli figyelemmel kísérte mindenki, egyre többen szereztek, igaz, többnyire felszínes információt a temesvári eseményekről. A továbbiakban időrendiségében követem végig az események alakulását. Uborny Mihálynak,²⁰ a Cérnagyár igazgatójának visszaemlékezése alapján „december 19-én és 20-án a szekusok összegyűjtöttek

---

¹⁷ Beszélgetés Antal István képviselővel. 2012. 01. 26.

¹⁸ Beszélgetés Murányi Jánossal. 2010. 12. 01.

¹⁹ Beszélgetés Sófalvi Lászlóval 2010. 11. 24.

²⁰ Uborny Mihály a bánsági Végváron született 1930-ban. 1962–1963 kézdivásárhelyi, majd 1963–1965 sepsiszentgyörgyi rajon első titkára, 1965–1970 Bukarestben volt, mint a mezőgazdasági szövetség országos alelnöke. 1970–1971-ben Csíkszeredában van, majd 1971–1979 között székelyudvarhely első titkára, 1979–1990 között a Cérnagyár igazgatója.

egy csomó embert, akit gyanúsnaak találtak politikailag. Felvitték őket a Securitátéra, ahol jelen volt Coman szekuparancsnok és egy verőcsoport, akik idegenből érkeztek, és reggelig verték, vallatták az összegyűjtött embereket. Mindezt Benedek Imrétől tudom, aki a Cérnagyár alkalmazottja volt, akit szintén elvittek, reggel öt óráig tartottak ott és megvertek, amiért következő nap nem tudott bejönni a gyárba. Másnap, amikor bejött, láttam rajta, hogy össze van verve, intettem neki, hogy jöjjön velem a gyáracsarnokba, mert ott a gépzúgás miatt nem lehet lehallgatni, hogy mit beszélünk. Hát ott mondta el, hogy mi történt. 20-án a gyárunkban — de nem csak nálunk — a hangulat nagyon forró volt. Érezni lehetett, hogy történni fog valami, különösen Gálra [a helyi párt- és városvezetőre] volt feldühödve a tömeg, mert ez az ember többszörösen visszaélt a hatalmával és együttműködött a securitátéval.”²¹

A temesvári események elítélésére a Hargita megyei Központi Bizottság a város legnagyobb üzemét a Matricagyárat szemelte ki, arra gondolva, hogy ha jól fog sikerülni a gyűlés, akkor a többi ipari létesítményekben hasonló megmozdulást fognak szervezni. A Matrica gyárban 1989. december 20-án az esti órában szervezték meg a gyűlést, benntartva a délutáni váltást és jelen volt már az esti váltás is. A gyűlésen jelen volt Gál Ferenc a városi első titkár, Costea Aurel megyei első titkár, Coman Dumitru a helyi Securitate parancsnoka. A gyűlést Lukácsi László vállalati párttitkár vezette. A szakszervezeti elnök, Korodi Vas Irma nem volt hajlandó felolvasni az előre megírt hozzászólást, egyes visszaemlékezők szerint sírva fakadt.²² A román nyelven vezetett gyűlésen a felszólalókat a begyűjtött munkástömeg lehurrogta. Lukácsi László nem tudta uralni a helyzetet, és ekkor Fábíán István igazgató magyarul szólalt meg, elvtársak megszólítás helyett barátainak nevezte a jelenlévőket. Ettől a kedélyek kissé megnyugodtak és gyorsan be lehetett rekeszteni a gyűlést. Hasonló jellegű gyűlés megszervezésére került sor a Tehnoutilajnál ahol előre megszerkesztett beszédeket akartak felolvasatni, amit többen a jelenlévők közül megtagadtak.²³ A Matricagyárnál és később a Tehnoutilaj-nál szerzett rossz tapasztalatok után a megyei pártvezetés már nem ragaszkodott további gyűlések megszervezéséhez.²⁴ Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy december 21-én a műszakváltáskor hazatérő munkások délben és este „megálltak a Matricagyár kapujánál és egy perces néma csenddel adóztak a temesvári halottaknak, ami mondjuk abban a pillanatban azért elég merész cselekedetnek tűnhetett. Mert nem lehetett tudni, hogy végül is

---

²¹ *Udvarhelyszék*, II. évf. (1999. december 22-2000. január 4.) 51-52 szám.

²² Beszélgetés Antal István képviselővel. 2012. 01. 26.

²³ Beszélgetés Balázs Árpáddal 2010. 11. 02.

²⁴ *Udvarhelyszék*, II. évf. 1999. december 22-2000. január 4. 51-52 szám.

mi történik, úgy tűnt, hogy végül is elfojtják a temesvári megmozdulást és annak nem lesz folytatása és aztán kiderült, hogy este már elindultak az események Bukarestben és amikor 22-én bementünk, az üzemben hát forrongott azért ott minden.”²⁵ Az akkori eseményekhez még hozzátartozik, hogy az 1989. decemberi temesvári események idején felgyúlt majd leégett a székelyudvarhelyi vasútállomás melletti raktárhelyiség amely a Bútorgyáré volt. Azóta sem tisztázódott, hogy az véletlen volt-e vagy azért gyújtották fel, hogy a Securitate indokolni tudja beavatkozását a helyi eseményekbe.²⁶

Az 1989. december 22-én történt események feldolgozása még tart, a rendelkezésre álló adatok alapján igyekszünk képet alkotni a nap eseményeiről. Reggel Dumitru Coman, a Securitate főnöke telefonon beszélt Fábíán Istvánnal a Matricagyár igazgatójával, aki erre így emlékezett vissza 1995-ben: „22-én reggel, amikor a szokásos telefonbeszélgetésünket elkezdtek Comannal, szabályosan kérdezni kezdett, hogy kik voltak azok, akik a gyűlés alatt hangoskodtak, hogy hívják azt a hölgyet, aki visszadobta a felszólalását, hogy ki mit csinált azon a gyűlésen. Ekkor én indulatosan ráordítottam: „Măi, Mitică, noi n-avem altceva de făcut astăzi?” [szerk. ford.: „Mitică, hát nekünk nincs egyéb fontosabb dolgunk a mai nap?!”] Tudtam, hogy közben a szekuriténél is megváltoztak az erőviszonyok, Coman már az idősebb garnitúrát képezte. Néha elmondta a belső ügyeket. A fiatal generáció az új szellemben másképpen látta az akkori helyzetet. Ők már másként értékelték Románia gazdasági és politikai helyzetét. Az idősebb generáció már lassan félre volt csúsztatva és ezt ők is tudták. Amikor azt kérdeztem, hogy szerinte ma mi fog történni, akkor azt mondotta: „Pista, ma nagyon nehéz napunk lesz! A te feladatod az, hogy nem szabad az üzemet elhagyjátok, mert ha elhagyjátok, akkor nagy baj lesz.”²⁷

Fábíán István és Fancsali Kálmán²⁸ igazgatók tudták, hogy löni fognak, ha tüntetés vagy randalírozás lesz a városban. Aurel Costea megyei első titkár telefonon hívta fel a figyelmét Fábíán István igazgatónak, hogy, ha az emberek elhagyják munkahelyüket, akkor az elhelyezett fegyveresek löni fognak.²⁹ December 22-én, kora délelőtt négyes-hatos sorokban, oszlopban vonultak a Matricagyár munkásai, mérnökök, tisztviselők a vállalat udvarára. Nicolae Ceaușescu fényképeit, az öt magasztaló transzparenszet együtt tűzre vetették.³⁰ Az

---

²⁵ Beszélgetés Antal István képviselővel. 2012. 01. 26.

²⁶ Uo.

²⁷ *Udvarhelyszék*, II. évf. 1999. december 22-2000. január 4. 51-52. sz.

²⁸ Fancsali Kálmán a Tehnoutilaj igazgatója.

²⁹ *Udvarhelyszék*, II. évf. 1999. december 22-2000. január 4. 51-52. sz.

³⁰ *Szabadság*, I. évf. 1989. december 23. 1 sz.

Élelmiszeripari Gépgyár, azaz a Tehnoutilaj dolgozói a gyár udvarán némán tisztelegtek, égő gyertyák mellett a temesvári és aradi áldozatokra emlékeztek, majd énekelve átvonultak a Matricagyárhoz.³¹

Vasilea Milea tábornok halála után, délelőtt 9:30 körül, Székelyudvarhelyt elhagyta a fegyveres katonai alakulat és a rendőrség is a fegyvereit szekrénybe zárta. Tehát valószínű, megkapták Bukarestből a parancsot, hogy át kell állni a nép oldalára. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy a rendszerváltás utáni székelyudvarhelyi rendőrparancsnok (Aurel Borș), az egykori rettegett gazdasági milicista, fegyvertelenül állt a Milícia épülete előtt és az egyre nagyobb számban összeseregülő tömegnek azt kiáltotta: „Suntem cu voi, suntem cu voi!” [Veletek vagyunk, Veletek vagyunk!].³²

A Ceaușescu házaspár menekülésének híre Bukarestből nagyon gyorsan elterjedt a helyi lakosság körében és déli 12 óra után egyre többen gyülekeztek spontánul Székelyudvarhely főterén. A városban már megjelentek a lyukas piros-sárga-kék lobogók. Elsőként, Kinda László fogorvos a lyukas zászlót autójával végig hordozta a főtéren.³³ Ezek a lobogók kivétel nélkül magyar nemzetiségű, udvarhelyi polgárok kezében voltak. Tehát az eseményeknek nem volt románellenes hangulata. A gyárakból a városközpontba érkező tömeg megrohmozta a Városházán a pártbizottság irodáit, ahol Gál Ferenc pártfőtitkárt kereste. Égetni kezdték a kommunista szimbólumokat és a Ceaușescu-képeket. A főtéren lévő könyvesüzletből a kommunista rendszer műveit kihordták és tüzre vetették. A pártbizottság büféjéből nagy mennyiségű szeszes ital, kávé és déligyümölcs került az utcára. A mámoros tömeg felborította, majd felgyújtotta néhány ismert párttag és milicista autóját. Itt vesztette életét az első áldozat, Székely Gábor tartalékos őrmester. Egykori felettesének autóját próbálta kimenteni a tömegből, ezért agyonverték.³⁴

A főtéren húsz-huszonkétezer ember gyűlt össze, melynek csak néhány százaléka viselkedett agresszíven. Nagyobb részük békésen ünnepelt, élte a forradalmat. Az agresszívek megfélemezésével többen próbálkoztak, így Katona Ádám tanár, Mika Dezső mérnök³⁵ és még

---

³¹ Szabadság, I. évf. 1989. december 23. 1 sz.

³² Udvarhelyszék, II. évf. 1999. december 22-2000. január 4. 51-52. sz.

³³ Beszélgetés Sófalvi Lászlóval 2010. 11. 24.

³⁴ Udvarhelyszék, II. évf. 1999. december 22-2000. január 4. 51-52. sz.

³⁵ Mika Dezső, a forradalom idején 37 éves állategészségügyi mérnök, Kolozsváron tanult karatézni, Székelyudvarhelyen karate-kört indított be, amelyet 1987-ben a rendőrség felkérésére fel kellett függeszten. Az edzések azonban tovább folytak titokban. Mika Dezső és karatést tanítványainak nagy szerepük van a székelyudvarhelyi 1989. december 22-i események idején a rendőrség alkalmazottainak testi épségének védelmében, majd a forradalom utáni rendteremtésben. (Szabó Barna: A szemtanú szomorúsága. In: *Magyar Szó*, (1990. január 13.) 17. sz.)

mások. A városházára érkező emberek egy része Gál Ferenc városi első titkárt kituszkoolta az épület erkélyére: „A tömeg hurrogott, letről a narancsokkal meg amiket kiszórtak a pártbüféből, üvegekkel dobálták. Ő védekezett-forma és bennem megfagyott a vér, hogy ezt az embert most dobják le és most láttok egy embert meghalni. Aztán valaki, azt hiszem Kinda doktor, visszarángatta a díszterembe, eltűnt. Őt se láttuk többet soha. Na, így kezdődött 22-e. S akkor, én megundorodtam attól amit láttam aztán, hogy ott micsoda pusztítás folyik.”³⁶ A feldühödött és részben alkohol hatása alatt lévő tömeg egy része a városházánál a pártkönyvek, a Ceaușescu piros könyvek mellett, az anyakönyvi hivatal iratait is kidobálta, összetaposta és elégette: „Hát a legnagyobb szám, az azt hiszem a 36-ik kötet volt, mert az anyakönyvi hivatal anyagát én szedtem rendbe, leltár, minden, utána visszaadtunk rendesen mindent. A 36. kötet, amire emlékszem, hogy annál nagyobb szám nem volt. De hiányzott vagy 12–15. A három fiannak egynek sincs meg a születési bizonyítványa, ezt tudom. Odaégett.”³⁷

A tömeg egy része, a pártbüféből kihozott alkohol hatására a Városházán tört-zúzott és mint ahogy a fenti visszaemlékezésből láthatjuk, több anyakönyvet is megsemmisített, amikor 15 óra körül megérkezett Mika Dezső mérnök és néhány karatés tanítványával megakadályozta a Városháza felgyújtását, további rombolását.³⁸ Az épületben lévő párttagok a városháza hátsó ablakain és az épület mögött csörgedező Varga-patak medrén keresztül menekültek el. Így megmenekültek az esetleges későbbi bántalmazástól vagy lincseléstől.³⁹

Az események a Városháza előtti térről áthelyeződtek a rendőrség épülete előtti térre, ahol kezdetben békés tömeg demonstrált. Lyukas román trikólórt lobogott, felcsendült a székely és a magyar himnusz, a tömeg a román forradalmat éltette. A Városháza előtti térről jövő agresszív csoport hatására a tömeg román nyelven skandálni kezdte: „Hoții, hoții!” („Tolvajok, tolvajok!”). Délután 3 óra körül a tömeg betörte a kaput, ledöntötték a kerítést és behatoltak a rendőrség épületébe.⁴⁰ A rendőrségi alkalmazottak egy része a közelben lévő Bútorgyár területére menekült, ahol a munkások öltözőjében levetették az egyenruhájukat és ki milyen civil öltözéket tudott szerezni, azzal menekült tovább. A Milícia fölötti emeleten a Securitate a titkos dokumentumok megsemmisítésével volt elfoglalva, miközben a milicisták egyre nagyobb számban próbálták elhagyni az épületet, letépték vállpántjukat és egy-egy

³⁶ Beszélgetés Murányi Jánossal. 2010. 12. 1.

³⁷ Uo.

³⁸ Szabó. i.m.

³⁹ Szabó Barna: A szemtanú szomorúsága. . In: *Magyar Szó*, (1990. január 14.) 18. sz.)

⁴⁰ Uo.

pofoonnal, fenékberúgással hazatérhettek otthonukba. A lincshangulat egyre fokozódott, a tömeg egy része az épületben talált bútorokat, papírokat kidobálta az ablakon és azokat meggyújtotta a rendőrség udvarán. A rendőrök és a szekusok azon része akik nem tudtak elmenekülni az épület padlásterében barikádozták el magukat. A rendőrség épületébe beözönlő tömegben ott voltak azok a magyar nemzetiségű besúgók is akik a zűrzavart kihasználva az együttműködésüket bizonyító iratokat keresték, azokat próbálták megsemmisíteni. A papírok égetése közben lobbant lángra az épület. A beszámolók szerint nagyrészt azok a személyek garázdálkodtak a rendőrség épületében is, akik ugyanilyen tetteket hajtottak végre korábban a városházán.

A padláson rekedt Aurel Coman Securitate-parancsnokot és több rendőrt és szekust sikerült a rendőrség hátsó részén lévő kisebb legénységi szállásra hátravinni. Itt látogatta meg őket Katona Ádám tanár, és megígérte, a hátsó falat kibontva kimenekíti őket. Innen Katona Ádám a kórházhoz sietett, hogy mentőt kérjen Cománék kimenekítésére. Az igazgató nem mert mentőt küldeni. A mentősök is féltek, hogy felborítják a mentőautót is, mert a rendőrség előtt és környékén több autó már kiégett. Délután 4 óra után Mircea Buie szekus hadnagy megpróbált eltávozni, de felismerték. A feldühödött tömeg fel akarta akasztani az egyik közeli fára, de Mike Dezsőnek és az általa toborzott embereknek sikerült megmenteniük, majd később kórházba juttatniuk.⁴¹ Időközben Dumitru Coman is úgy döntött, hogy kijön az épületből. Civil ruhában volt, valaki a közelben lévő Super élelmiszerüzlet előtt felismerte, és ekkor elkezdett szaladni. A kórház előtt leütötték, többen rugdosták a földön, majd a kerítésen át a Kórház udvarába dobták. Ekkor már nem élt. A Milícia és a Securitate épülete estére teljesen kiégett, az emberek szétszéledtek.⁴²

A zűrzavaros helyzetben, a városházán december 22-én este 6 órakor megalakult a Nemzetmentési Front székhelyudvarhelyi tanácsa, amelynek összetétele a következő napokban több esetben is változott. A tanács ügyvezető elnöke Ubornyai Mihály lett. A Tanács kihirdette a város lakosságának önrendelkezési jogát. A tanács tagjai: Ubornyai Mihály ügyvezető elnök, András Jenő, Balázs Árpád, Bálint Mózes, Bartha Levente, Berecz Dieter Ludwig, Bihari József, Bíró Dezső, Bodó Géza, Gălugăr Nicolae, Deák Zoltán, Elekes Tibor, Fábíán István, Fancsali Kálmán, Flórián Csaba, Gálfi Géza, Gellért Géza, Geréb Attila, Hegyi Sándor, Incze Béla, Iszlai József, Kali Pál Attila, Katona Ádám, Kinda László, Kolumbán Gábor, Kovács Sándor, Littassi Gyula, Major Sándor, Máthé László, Mátyus András, Mihály József, Miklós

---

⁴¹ Uo.

⁴² *Udvarhelyszék*, II. évf. (1999. december 22-2000. január 4.) 51-52. sz.

Ferenc, Petres Eugénia, Rűsz Domokos, Szabó Barna, Szabó Zoltán, Szalay Ernő, Szálasi János, Szász Dénes, Tomos András, Ursuleac Francisc, Vass Dénes, Vofkori László. A fenti személyek közül: Bálint Mózes, Berecz Dieter Ludwig, Bíró Dezső, Bodó Géza, Fábíán István, Hegyi Sándor, Káli Pál Attila, Kolumbán Gábor, Kovács Sándor, Major Sándor, Miklós Ferenc, Petres Eugénia, Rűsz Domokos, Szabó Zoltán a Nemzetmentési Front Tanács Intéző Bizottságának tagjai is voltak. Városi Nemzetmentő Tanács mellett működő Jogi Tanácsadói Testület tagjai: Szállasy János, Bíró Csaba, Kálmán Csaba, Nagy János, Gálfi Géza, Gothárd Béla, Kali Pál Attila, Kövendi József.⁴³

A város vezető tanácsában szerepet kaptak a székelyudvarhelyi vállalatvezetők, jelentős számban képviseltették magukat a Matricagyár mérnökei. Ubornyai első intézkedése az Anyakönyvi Hivatal helyreállítása és az élelmiszeradagok kiosztása volt. Rövid időn belül Ubornyai Mihály helyét azonban Kolumbán Gábor vette át. Kolumbán Gábor matricagyári fiatal mérnök a forradalmi események időszakában telefonszolgálatot teljesített a város legfontosabb telefonkészüléke mellett (ez volt a Gál Ferenc városi első titkár telefonja, ezen várták az utasításokat), és rajta keresztül történt meg a kapcsolatfelvétel Bukaresttel.⁴⁴ Kolumbán Gábor lett a Nemzeti Megmentési Front elnöke.

A lakosság hangulatának megnyugtatósára este 10 órakor gyertyás megemlékezésre került sor a forradalom mártírjainak tiszteletére, a Művelődési ház előtt. A város valamennyi bejáratát eltorlaszolták és népőrség szerveződött.⁴⁵ A nap végére a népbosszú áldozata lett Székelyudvarhelyen: Székely Gábor nyugalmazott székelyudvarhelyi rendőr-szakaszvezető, birkózó, gyúró. Dumitru Coman szekuritáté ezredes, székelyudvarhelyi városparancsnok. Székelykeresztúron: Ferencz Imre rendőrőrmester. Zetelakán: Gabriel Dănaïlă rendőrszakvezető.⁴⁶ Oroszhegyen Cheuchișan Liviu rendőrparancsnok.

A nép harag és az egyéni bosszú újabb áldozatot szedett december 24-én. Nagygálambfalván meggyilkolták személyi bosszúból Sándor Sámuel, a volt néptanács hajdani elnökét a nagygálambfalvi mezőgazdasági termelőszövetkezet elnökét. Betfalván is gyilkosság történt: megölték Balogh Imre molnárt, falufelölést.⁴⁷

A változások időszaka

⁴³ *Szabadság*, I. évf. (1989. december 23.) 1. sz.

⁴⁴ *Udvarhelyszék*, II. évf. (1999. december 22-2000. január 4.) 51-52. sz.

⁴⁵ *Szabadság*, I. évf. (1989. december 23.) 1 sz.

⁴⁶ *Szabadság*, I. évf. (1990. január 14.) 4. sz.

⁴⁷ *Hargita Népe*, I. (XXII.) évf. (1989. december 25.) 305. sz.

A helyi kommunista hatalom bukása után a legsürgősebb teendők a város védelmének, közéletének megszervezése, a megfelelő egészségügyi ellátás biztosítása, a külföldről érkező segélyszállítmányok fogadása és kiosztása voltak. A városban a december 22-ét követő napokban nem volt rendőr, katona, ezért Mika Dezső a helyi karatés fiatalokból megszervezte az első hatékony civil rendőrséget. A rendfenntartó csapat december 23-án számozott igazolványt és karszalagot kapott.⁴⁸ Kovács Sándor esperes javaslatára a városháza épületének homlokzatán elhelyezték a keresztet. Kovács esperes karácsonyra éjféli misét hirdetett a Krisztus-szobor előtt, a Szent Miklós-hegy lábánál.⁴⁹

Az első napok zűrzavaros állapota után a Nemzeti Megmentés Front Tanácsának feladatköre és személyzete fokozatosan kezdett kialakulni. A Nemzeti Megmentési Front tagjainak száma folyamatosan változott, december 28-án újabb lista jelent meg a székelyudvarhelyi városi NMF Tanácsának tagjairól: Kolumbán Gábor (30 éves) fizikus, Péter Péter (38) mérnök, Fancsali Kálmán (40) mérnök, Incze Béla (48) mérnök, Hosszú Attila (36) mérnök, Lőrincz Csaba (36) közgazdász, Berecz L. Dieter (40) orvos, Major Sándor (49) közgazdász, Kovács Sándor (41) római katolikus lelkész, Vofkori László (45) tanár, Mihály József (33) munkás, Sebestyén Sándor (28) munkás, Lőrincz György (43) író, technikus, Török János (51) mérnök, Gál István (52) tisztviselő, Elekes Tibor (28) tanár, Florin Isac (48) tanár, Csender István (30) munkás, Bencze Gyula (49) mester, Tomos András (42) mérnök, Mika Dezső (38) mérnök, Róth András (36) tanár, Bodó Géza (48) mérnök, Ferencz Károly (34) mérnök, Szász Viktor (33) munkás, Bíró Csaba (40) jogász, Cornel Colceriu (50) tanár, a város románságának képviselője, Balázs Árpád (32) munkás, Szalai Ernő (41) technikus, a szabad szakszervezet képviselője, Sinka Ignác (37) tanár, Bondor István (45) tanár. Létrejött egy ügyvédekből álló tanácsadó szervezet, amelynek képviselője Bíró Csaba volt.⁵⁰ Minden állami intézmény, ipari és mezőgazdasági egység megválasztotta a maga Nemzeti Megmentési Tanácsát amely az átmeneti időben vezette az intézményt. Ugyanakkor ezen tanácsok részéről megfogalmazódtak az illető intézmények sajátos gondjai, céljai, kérései is. A Nemzeti Megmentési Front Ideiglenes Tanácsa 1990. január 26-án egy Ügyintéző Bizottság megalakítását határozta el, a következő összetételben: Kolumbán Gábor elnök, Mika Dezső

⁴⁸ *Udvarhelyszék*, II. évf. (1999. december 22-2000. január 4.) 51-52. sz.

⁴⁹ *Szabadság*, I. évf. (1989. december 23.) 1 sz.

⁵⁰ Comunicatul. Nr. 2. Consiliul Municipal Provizoriu al Frontului salvarii nationale. 28 decembrie 1989. In. Haáz Rezső Múzeum. Dokumentációs Könyvtár Gyűjteménye.

alelnök, közbiztonság, Murányi János titkár, tájékoztatás, Lőrincz György művelődés, tanügy, Mihály József szociális kérdések, Major Sándor ipar, gazdaság, Balázs Árpád ifjúsági kérdések, Bartha Levente társadalmi kapcsolatok, Vass Dénes információs technika, Biró Csaba ügyvéd, a tanács jogi ügyvezetésével foglalkozik.⁵¹ „Gyakorlatilag átvettük a pártbizottságnak meg a polgármesteri hivatalnak a feladatát. Mert a pártbizottság az úgy szervezte a dolgokat, tehát mondjuk úgy, hogy elméletileg, eszmeileg, meg hatalmi szóval. A szakterületeket intézték. A városházának megvoltak erre a szakemberei, a kataszteri mérnököktől kezdve a város rendészig, Kaján János a főépítész, anyakönyvi hivatal, Forró Miki bácsi volt a mindenes. Na, ők megmaradtak a helyükön. A városháza apparátusa volt polgármesteri hivatalé, a régié, az a helyén maradt, onnan nem ment el senki. S akkor ők elfogadták azt, hogy mi mondjuk meg, hogy mit kell csinálni.” – Emlékezett vissza Murányi János.⁵²

A polgármesteri hivatal személyzete jelentős átalakulást nem szenvedett, a forradalom napjai alatt, a korabeli kimutatás alapján 1989. december 25-én a különböző ügyosztályokon összesen 51 személy dolgozott,⁵³ akik biztosították az átmeneti időszakban a városi ügyek megfelelő intézését. Ugyanakkor megtörténtek az előkészületek a városi polgármesteri hivatal újjá szervezésére. A Nemzeti Megmentési Front Ideiglenes Tanácsa 1990. február 13-án két személyt is megnevezett jövődöbeli polgármesternek: Ferenczy Ferenc állatorvos és Sófalvi László Matrica gyári mérnök. Az ülésen végül az a határozat született, hogy Ferenczy Ferencet nevezik ki polgármesternek visszamenőleges hatállyal 1990. február 1-től.⁵⁴ A város ideiglenes Polgármesteri Hivatalának vezető személyi összetétele 1990. február 13-án: polgármester dr. Ferenczy Ferenc, alpolgármester Laczkovics Albert, titkár Bodnár László, tagok: Albert Júlia az Élelmiszerkereskedelmi Vállalat aligazgatója, Dorel Ardelean az Építkezési Vállalat igazgatója, Bihari József a Pénzügyi Osztály főnöke és Kenyeres László a Közüzemek igazgatója.⁵⁵

A városnak továbbiakban is egyik legjelentősebb problémája a rend, közbiztonság fenntartása maradt. A városi NMF Tanácsa december 23-án és 24-én felhívást tett közzé, amelyben arra

---

⁵¹ Székelyudvarhelyi Polgármesteri Hivatal Levéltára (SzPHL) Székelyudvarhely Város Tanácsának Határozatai. 13/1990

⁵² Beszélgetés Murányi Jánossal 2010. 12. 01.

⁵³ Consiliul Municipal (CPUN) Odorheiu-Secuiesc Polgármesteri Hivatal megszervezése. 3 Dosar. 1-2
In: Haáz Rezső Múzeum gyűjteménye.

⁵⁴ SzPHL. Székelyudvarhely Város Tanácsának Határozatai. 16/1990

⁵⁵ Comunicatul. Nr. 9. Consiliul Municipal Provizoriu al Frontului salvarii nationale. 19 februarie 1990.
In. Haáz Rezső Múzeum. Dokumentációs Könyvtár Gyűjteménye.

kérték a lakosságot, hogy bízzanak bennük, a náluk lévő lőfegyvereket szolgáltatassák be. Kérték továbbá, hogy kerüljék és akadályozzák meg a személyi bosszút, fosztogatást és bűncselekményt. Ne higgyenek a kósza híreknek, kövessék figyelemmel a Szabad Román Televízió és Rádió hivatalos közléseit. Tartózkodjanak a mértéktelen alkoholfogyasztástól és ünnepeljék méltón az első szabad karácsonyt.⁵⁶ A NMF tanácsának nevében Kolumbán Gábor 1989. december 26-án újabb felhívásban kérte a lakosságot, hogy akik fegyverhez jutottak a forradalom ideje alatt azok adják le azokat a Tüzoltóságnak.⁵⁷

Vita tárgyát képezte, hogy mi legyen a felgyújtott rendőrség épületével. Építész szakemberek javasolták az épület lebontását és parkosítását. A rendőrségnek a volt tüzoltóság épületét akarták átadni.⁵⁸ A rendőrség bűnügyi, rendészeti és forgalmi osztálya, irodahelyiségei a polgármesteri hivatal épületében kapott kezdetben átmenetileg otthont, majd átköltözött a Tüzoltóság épületébe. A forradalom utáni hónapokban a rendőrség és Hazafias gárdák vegyes csapatai az egész város területén biztosították a rendet, együttműködtek a továbbra is kötelezően létező lépcsőházi civil őrökkel.

1990. februárjától a polgármesteri hivatal kialakításával és az RMDSZ megszervezésével a NMF szerepe csökkent, feladata a választásokig a politikai egyensúly megszilárdítása maradt. Az intézményekben létrehozott tanácsok fokozatosan beolvadtak a megalakuló szakszervezetekbe. A NMF tevékenységének fő irányvonalai az 1990-es év első felében: a magánvállalkozások lehetőségeinek tisztázása és támogatása, a korszak technológiai újításainak helyi gazdasági alkalmazásának támogatása, hatékony környezetvédelem, a városi költségvetés függetlenítése a megyei és központi költségvetéstől, saját rendőrség, városrendezési tervek, testvérvárosi kapcsolatok kialakítása, Orbán Balázs Kulturális Egylet létrehozása, a világi és a vallási-erkölcsi oktatás viszonyainak rendezése, a művelődési intézmények fejlesztése, ifjúsági szervezetek támogatása, Öregek Háza létrehozása, gyors és átfogó információs hálózat kiépítése.⁵⁹

A rendszerváltás után megalakultak az első érdekvédelmi szervezetek, így a Nyugdíjasok Demokratikus Szervezete Ideiglenes Szervező Tanácsa, amely magára vállalta az Udvarhelyi

---

⁵⁶ Consiliul Municipal (CPUN) Odorheiu-Secuiesc Polgármesteri Hivatal megszervezése. 3 Dosar – 4. In. Haáz Rezső Múzeum gyűjteménye.

⁵⁷ Consiliul Municipal (CPUN) Odorheiu-Secuiesc 9 Dosar. 8. In. Haáz Rezső Múzeum gyűjteménye.

⁵⁸ SzPHL. Székelyudvarhely Város Tanácsának Határozatai. 1/1989.

⁵⁹ 10. Közlemény. Székelyudvarhely Város Tanácsa. 1990. március 1. Haáz Rezső Múzeum. Dokumentációs Könyvtár Gyűjteménye.

medence nyugdíjasainak képviseleti és érdekvédelmi szervezetét.⁶⁰ 1990 januárjának elején megalakult a Székelyudvarhelyi Ifjak Szövetsége (SZISZ), amely január 5-én közzé tette programját: segíteni és közreműködni a városi Nemzeti Megmentő Tanáccsal, a város ifjúságának érdekeinek védelme és képviselése. Az ifjúság szórakoztatásának megoldása, néphagyományok ápolása, vidék természeti és történelmi kincseinek védelme, kapcsolat teremtése és fenntartása más ifjúsági szervezetekkel.⁶¹ A fiatalokat tömörítő szervezet, a SZISZ kezdetben a Városházán működött a volt KISZ irodáiban.

A helyi RMDSZ megalakulása

Országszerte a magyarság a forradalom kitörése utáni napokban helyi szinten megalakította politikai érdekvédelmi szervezetét a Romániai Magyar Demokrata Szövetséget. Domokos Géza Bukarestből felhívta a Székelyudvarhelyen élő Lőrincz György írókat és kérte, hogy a városban is szerveződjön meg az RMDSZ: „Fölálltam és elmondtam, hogy meg kell alakítani a Romániai Demokrata Szövetséget. Azt mondta Katona Ádám, hogy nekem igazam van és akkor meg is alakítsuk. Akkor úgy volt, hogy Ádám rögtön vett egy papírt és azt mondta, na ki akar tagja lenni?”⁶² „A tanácskozáson a nagy tanácsteremben, körbeadott egy fehér papírlapot, nem volt arra ráírva semmi csak a nevek, mindenki felírta a saját nevét. Ez az egy ív papír sajnos nem lelhető fel, de első feliratkozott volt úgy-e Lőrincz Gyurka, Kolumbán Gábor rajta van Katona, Major Sándor, ő mint bank igazgató az egyetlen banknak, ő is benne volt Major Sándor, Balázs Árpai még hét-nyolc név szerepelt, tehát ez tekinthető mondjuk az első pillanatnak.”⁶³

Székelyudvarhelyen végül 1989. december 24-én délelőtt alakult meg a Romániai Magyar Demokrata Szövetség ideiglenes helyi alapító-szervező bizottsága. Tagjai: Katona Ádám, Major Sándor, Bihary József, Szabó Máthé Barna, Lőrincz György, Elekes Tibor, Balázs Árpád, Vass Dénes, Bartha Levente, Király László, Kolumbán Gábor, Hegyi Sándor és Ivácsony József.⁶⁴ Tagtoborzóban négy követelést fogalmaztak meg:

1. Udvarhely megye létrehozása
2. a bányakatonáskodás megszüntetése

⁶⁰ *Hargita Népe*, I. évf. (1989. december 29.) 7. sz.

⁶¹ Consiliul Municipal (CPUN) Odorheiu-Secuiesc 9 Dosar. 26. In. Haáz Rezső Múzeum gyűjteménye.

⁶² Beszélgetés Lőrincz György íróval. 2012. 04. 28.

⁶³ Beszélgetés Sófalvi Lászlóval 2010. 11. 24.

⁶⁴ *Szabadság*, I. évf. (1989. december 30.) 2. sz.

3. az idegenbe szakadt szakemberek hazahozatala

4. a magyar nyelv második hivatalos nyelvként való elismerése

A szervezet lefoglalta a kommunista párt székelyudvarhelyi helyiségeit és itt fejtette ki tevékenységét. Az első napoktól két telefonnal és írógép rendelkeztek. Január elejétől Bedő Ibolya és Ilyés Cecília végezte a szervezést és adminisztrációt.⁶⁵ „Januárban, akkor még nem volt még külön városi, külön széki szervezet ennek elsősorban az elindítója Katona Ádám. Tagtoborzó ívek járták a vidéket, az üzemeket. Egyszerű volt, mert az egyik percről a másikkra megszűnt kommunista párt helyét automatikusan átvette az újonnan alakuló szervezet az RMDSZ. Amíg a párttörvény meg nem jelent valamikor a 90-es években, addig az üzemekben ment és az a természetesség, hogy tagsági díjakat amit a pártszakszervezetnek fizetünk azt most az RMDSZ-nek. Üzemből szedték össze azok nagyjából azok a megbízottak, akik ezzel foglalkoztak és ment az élet tovább és az RMDSZ-t elkezdtek szervezni, építeni. Úgy, hogy az volt az a momentum amikor több mint 70 ezer beiratkozott tag volt. Ezek az ívek megtalálhatók az RMDSZ-nek az irattárában. A tagtoborzó ívek, név lakcím és egy aláírás.”⁶⁶ A területi szervezet kialakításánál az alapot a nyugdíjasoknak a szervezete képezte. Nyugdíjasok Önszegélyező Pénztára városrészek alapon működő szerveződés. A nyugdíjasok voltak a legaktívabb szervezők.⁶⁷

1990. február 15-én került sor a székelyudvarhelyi Művelődési Házban az RMDSZ Udvarhely megyei Fórumára. A Fórum reggel 9-kor kezdődött, 348 küldött vett részt. Székelyudvarhelyről 184, vidékről 164 képviselő. Verestóy Attila az RMDSZ országos vezetőségének tagja beszámolt a bukaresti RMDSZ tevékenységéről. A Fórum a munkálatait az RMDSZ szándéknyilatkozatának ismertetése és az Ideiglenes Alapító-Szervező Csoport eddig kifejtett tevékenységének beszámolója követte. Megválasztottak egy 35 tagú megyei választmányt. A vidék 12, Székelyudvarhely 19 képviselővel szerepelt a választmányban.⁶⁸ A megyei választmány elnökséget választott. A 10 tagú elnökség tagjai: Kolombán Gábor elnök,

⁶⁵ Szabadság, I. évf. (1990. február 21.) 7. sz.

⁶⁶ Beszélgetés Sófalvi Lászlóval 2010. 11. 24.

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ Vidékről a következő jelöltek nyertek megbízatást: Oroszhegy és környéke - Bodó József állatorvos, Havasalja – Bíró Béla almérnök, Nagyhomoród mente – Forrai Tibor tanár, Kishomoród mente – Márkos Ella tanár, Bányavidék – András József tanár, Nyíkió mente – Balácsi Dénes tanár, Szabó Árpád tanár, Sóvidék – Bölöni Domokos és Szász Károly tanárok, Keresztúr és környéke – Kedei Mózes unitárius lelkész, Szávai Márton tanító, Székely Attila tanár. Az udvarhelyi tagok: Kolombán Gábor fizikus, Antal István mérnök, Katona Ádám tanár, dr. Venczel László orvos, Lőrincz György technikus, Tökés Zsolt tanár, dr. Vofkori László tanár, Barabás Albert gazdálkodó, Sófalvi László almérnök, Istvánfi Emma munkásnő, Barabás Piroska munkásnő, dr. Pál Gyula nyugalmazott ügyvéd, Márton Péter mester, Kelemen Dénes mérnök, Elekes Tibor tanár, Tóth Sándor almérnök, Marosi Albert mérnök, Miklós Csaba munkás.

Antal István ügyintéző elnök, Lőrincz György, Kedei Mózes, dr. Venczel László – alelnökök. Elekes Tibor titkár, Katona Ádám sajtó és információ. Sófalvi László szervezés. Dr. Pál Gyula jogvédelem. Eldöntötték, hogy február 25-én a Sepsiszentgyörgyi országos tanácskozáson az udvarhelyszéki szervezetet az elnökség hét tagja fogja képviselni.⁶⁹ A helyi RMDSZ a város életének aktív szervezője lesz a Nemzeti Megmentési Front és a polgármesteri hivatal mellett. Az RMDSZ hatalmas népszerűségnek örvendett helyi szinten, a tagok száma folyamatosan növekedett. A szövetségre hárult az a feladat, hogy a magyar közösség jogait védelmezze és érvényesítse helyi és országos szinten.

Gazdasági és társadalmi problémák

A rendszerváltást követően az egyik legnagyobb probléma a lakosság élelmiszerellátása és a kórház számára a szükséges gyógyszerek biztosítása volt. A székelyudvarhelyi Nemzetmentési Tanács már december 23-án közzétett közellátási tudósításából kiderül, hogy rendelkezett napi 25 tonna kenyérrel, volt minden személyre a hónap végéig 1 kg növénykukorica, napi 12 000 liter tej, személyenként fél kg sajt vagy túróféleség, 1 dr margarin, havi 10 tojás, havi 2 kg burgonya, 1 liter olaj, 1,5 kg cukor, korlátlan mennyiségű alma, zöldség.⁷⁰

A város volt polgármestere Gál Ferenc még december 22-én elhagyta a város területét, a lakását lefoglalták és az ott talált nagy mennyiségű élelmiszert átadták a forradalom segély alapjának.⁷¹ Nagy mennyiségű élelem, gyógyszer és más javak érkeztek segélyben Magyarországról és Ausztriából. A visszaélések elkerülése érdekében létrejött egy ellenőrző bizottság, amelynek irányítója Bartha Levente volt. A város élelmiszer ellátása 1990 januárjára javult, de sok vásárló szavára tette, hogy pultalatt adnak el termékeket. A NMF kérte a lakosságot, hogy a szilvesztert, ha lehet mindenki családi környezetben ünnepelje.⁷²

A Nemzeti Megmentési Front Ideiglenes Tanácsának ülésén 1989. december 29-én elhatározták az üzemanyag jegyrendszer felszámolását, és a szabad üzemanyag ellátás

⁶⁹ *Szabadság*, I. évf. (1990. február 21.) 7. sz.

⁷⁰ *Szabadság*, I. évf. (1989. december 23.) 1 sz.

⁷¹ Gál Ferenc, leánya Gál Gabriella, apja elmenekülése után is a városban maradt, a Pedagógiai Líceum végzős diákjaként, az 1989/1990-es tanév, utolsó év harmadában azt követően, hogy osztálytársai egy része átment magyar osztályba, vagy Maroshévízre, egyedül maradt a román osztályba, amely így egy személlyel működött tovább. Beszélgetés Popa Ioan Eneidával 2010. 10. 26.

⁷² Comunicatul. Nr. 2. Consiliul Municipal Provizoriu al Frontului salvarii nationale. 28 decembrie 1989. In. Haáz Rezső Múzeum. Dokumentációs Könyvtár Gyűjteménye.

bevezetését. Minden gépkocsitulajdonosnak napi egy tartálynyi benzin megvásárlására volt joga. Eldöntötték, hogy az üzemanyag halmozással próbálkozó személyek nevét nyilvánosságra hozzák és üzemanyag vásárlási jogukat felfüggesztik.⁷³ Tervbe vették egy helyi munkaügyi hivatal létrehozását.⁷⁴ A városi tanács 1990. január 6-i rendkívüli gyűlésén döntés született, hogy a hatályban lévő törvények alapján havonta egy szabad szombat kerül bevezetésre a hónap harmadik hetében. Ezen a napon a kereskedelmi egységek 8 órától 13-ig tartanak nyitva, míg a vendéglátói ipari egységek vasárnapi programmal dolgoznak.⁷⁵ Szintén az illető nap elhatározták, hogy a helyi rendőrség parancsnokának Aurel Borş századost, helyettes parancsnokának Kiss Benedek őrnagyot nevezik ki, akinek feladatává tették a helyi útlevélosztály megszervezését.⁷⁶ A közbiztonság, a rendfenntartás azonban továbbra is a Mika Dezső által irányított polgári erők feladata volt, mivel a rendőrség személyzete 10 főt tett ki.⁷⁷ Ezt az állapotot az 1990. február 22-én hozott városi tanácsi határozat megerősítette, kimondva, hogy míg nincs elegendő rendőri személyzet a városban addig 20-24 tagú polgári rendfenntartó erő vigyáz a város rendjére.⁷⁸

A Matricagyár dolgozói 1990. januárjában tiltakozó felhívást tettek közzé, amelyet a helyi NMF-nek címeztek, ebben felszólaltak az ellen, hogy más helységről toboroznak rendőröket. Kérték, hogy a rendőrségi állomány többsége legyen magyar nemzetiségű és a szakmai visszaéléseket elkövető rendőröket bocsássák el. A volt Securitate tagjai felelősségteljes munkát soha ne tölthessenek be. Tudassák a néppel a volt helyi Securitate tiszték illetve a helyi párt vezetők hollétét és indítsanak eljárást ellenük (Gál Ferenc, Márton Ferenc, Rezan, Nicolae Luncan,⁷⁹ Eva Naghi).⁸⁰ Kérték továbbá a besúgók listájának azonnali felfedését.

A fenti kérésekből nem valósult meg egy sem, a besúgók listája nem került nyilvánosságra, a városi és megyei pártvezetők vagy a szülővárosukba, vagy az illető megyébe kerültek vissza ahol továbbra is fontos szerepet tölthettek be, a rendőröket pedig szintén más megyékbe helyezték át. Többen közülük később megkapták a forradalmár címet.

---

⁷³ SzPHL. Székelyudvarhely Város Tanácsának Határozatai. 2/1989.

⁷⁴ Székelyudvarhelyi Városi Tanács Határozatai 1989. dec. 28–1990. július 31. dosar 1. 4. In. Haáz Rezső Múzeum. Dokumentációs Könyvtár Gyűjteménye.

⁷⁵ Uo. 7.

⁷⁶ Uo. 8.

⁷⁷ Consiliul Municipal (CPUN) Odorheiu-Secuiesc 9 Dosar. 43. In. Haáz Rezső Múzeum gyűjteménye.

⁷⁸ Székelyudvarhely város tanácsi határozatai (1989. dec. 28–1990. július 31.) 1 Dosar – 20. In. Haáz Rezső Múzeum gyűjteménye.

⁷⁹ Gál Ferenc városi párttitkár helyettese.

⁸⁰ Székelyudvarhely Városi Párt Bizottság Propaganda titkára.

A kormány 1990. január 24-én hozott határozata értelmében minden ipari létesítménynél és intézménynél a Fronti tanácsok és a szakszervezet szervezésében február 5-ig közgyűléseket kellett tartani a vállalati vezetőknek állásukban való megerősítése vagy új személyek választása céljából. Több intézménynél személycserék voltak, több személy ellen vádak fogalmazódtak meg, hogy a régi rendszer emberei voltak visszaéltek a hatalmukkal és saját rokonaikat, ismerőseiket juttatták jól fizető állásokba. A forradalmi lázban élő lakosság több értekezleten, beadványban kérte a régi rendszer ideje alatt meghonosodott korrupció, csalás ellen a fellépést. Sokan felszólaltak a kereskedelmi egységekben, cukrászdákban, vendéglőkben tapasztalható visszaélések, a nem megfelelő kiszolgálás, az eldugott áruk, vagy a drágában eladott termékek, a segélycsomagok nem megfelelő szétosztása ellen.

A forradalom kitörésével szinte egy időben Magyarországról és Nyugat Európából nagy mennyiségű segélyszállítmány érkezett Romániába, így Székelyudvarhelyre is: „A legelső a békéscsabaiak voltak, azok már Karácsony után itt voltak.⁸¹ Ők még novemberben, az események előtt testvérvárosnak nyilvánították Udvarhelyt, de utána jöttek a többiek is. Aztán mindenhol, Svájctól elkezdve Hollandiáig. Oroszhegybe vittem belga szállítmányt. Volt olyan, hogy minden nap volt valami. Legalább egy-kettő, kétautónyi rakomány, de volt olyan, hogy 10 is. Gyógyszer, ruha, élelmiszer, műszaki felszerelés, írógépek, még rádiót is hoztak a Kossuth rádióból egy leírt és használaton kívül levő stúdió felszerelést amit aztán kiderült, hogy nem lehet már üzemeltetni. Na, abból lett volna az udvarhelyi rádió, de az meghalt, tehát az valahova elkallódott.”⁸²

Az év utolsó napjaitól egymás után érkeztek a segélyszállítmányok Budapestről, Egerből, Sopronból, Mór és környékéről, Kaposvárról. A debreceni kórház a székelyudvarhelyi számára küldött élelmiszerszállítmányt, Báthori Erika budapesti lakos saját kocsiján hozta el az adományt. Ausztriából érkezett 5 tonna szállítmány.⁸³ A helyi egyházak szintén jelentős segélyadományokat kaptak a magyarországi és nyugat-európai testvéregyházaktól, közösségektől. A segélyek szétosztása nem mindig működött megfelelően, sokan valós és vélt vádakkal illeték azokat a személyeket vagy intézményeket, amelyek a segély szétosztásánál tevékenykedtek.

---

⁸¹ December 28-án küldöttség jött Békéscsabáról. Comunicatul. Nr. 2. Consiliul Municipal Provizoriu al Frontului salvarii nationale. 28 decembrie 1989. In. Haáz Rezső Múzeum. Dokumentációs Könyvtár Gyűjteménye.

⁸² Beszélgetés Murányi Jánossal 2010. 12. 01.

⁸³ Comunicatul. Nr. 3. Consiliul Municipal Provizoriu al Frontului salvarii nationale. 30 decembrie 1989. In. Haáz Rezső Múzeum. Dokumentációs Könyvtár Gyűjteménye.

Ami a város gazdasági életének helyzetét illeti, Murányi János így emlékezik vissza: „Gazdasági téren sokat nem lehet mondani, mert még működtek a nagyvállalatok, tehát az embereknek munkája volt. Nyilván, hogy ez egzisztenciát biztosított, a nagytömeg messzebb nem tekintett, a nagyok pedig már meghallották, hogy beindul a privatizáció és akkor igyekeztek sokan helyezkedni. A privatizációban minél jobb pozícióból tudjanak jutni. Sok magánvállalkozás indult be, valamikor januárban jelent meg a törvény, utána februárban, már aki csak tehette, mindenki vállalkozott. Öngyújtó töltéstől kezdve, szállítási vállalatig mindent el lehet képzelni Udvarhelyen. Az első években Udvarhely nagyon dinamikus volt ilyen szempontból, elsősorban az embereknek a vállalkozó kedve játszott itt nagy szerepet, valószínűleg, hogy volt anyagi háttér is, mert egy vállalkozáshoz tőke kell. De mondom, hogy lángos sütéstől, öngyújtó töltéstől a jó isten tudja, minden utcáson volt egy bódé.”⁸⁴ A fenti visszaemlékezésből is látható, hogy gazdasági téren egy nagyon dinamikus korszak kezdődött. A nagy üzemek mellett megjelentek a magánvállalkozások első formái. 1990. februárjában létrejött a Küküllő Taxi magánvállalkozás is.⁸⁵

A városi tanács 1990. február 22-én elfogadta Székelyudvarhely első negyedéves költségvetését. Bevételi szempontból a város jövedelmének fele a kisipari termelő és fogyasztási szövetkezetek valamint a lakosságtól befolyó adókból és illetékekből állt. A legtöbb pénz az egészségügyi és tanügyi intézmények fenntartására kellett.⁸⁶

A városi tanács 1990. március 1-én elhatározta az utcanevek egy részének megváltoztatását és új névtáblák kifüggesztését. Így eltűntek a kommunista rendszernek közkedvelt megnevezései és a helységhez nem kapcsolódó történelmi személyek nevei.⁸⁷ Szintén ezen a tanácsülésen elhatározták, hogy a Siculus Ifjúsági ház a város átadja állandó használatra a Székelyudvarhelyi Ifjúsági Szervezetnek.⁸⁸

A cenzúra megszűnésével megalakultak a különböző egyesületek, sajtóorgánumok, és a határok megnyitásával egymás után érkeztek a különböző magyarországi előadók. December 23-án megjelent a Szabadság című lap. Felelős szerkesztője Katona Ádám volt. A

---

⁸⁴ Beszélgetés Murányi Jánossal 2010. december 1.

⁸⁵ *Hídő*, I. évf. (1990. február 4.) 2. sz.

⁸⁶ Székelyudvarhely város tanácsi határozatai (1989. dec. 28–1990. július 31.) 1 Dosar – 27. In. Haáz Rezső Múzeum gyűjteménye.

⁸⁷ Székelyudvarhely város tanácsi határozatai (1989. dec. 28–1990. július 31.) 1 Dosar – 33. In. Haáz Rezső Múzeum gyűjteménye.

⁸⁸ Székelyudvarhely város tanácsi határozatai (1989. dec. 28–1990. július 31.) 1 Dosar – 35. In. Haáz Rezső Múzeum gyűjteménye.

szerkesztőbizottság tagjai: Bágyi Bencze Jakab, Lukács István, Sófalvi László.⁸⁹ 1990. január 10-én sor került a Hídfő művelődési lap alapító ülésére, majd január 19-én megjelent az első lapszám. Felelős szerkesztő: Fábrián Lajos, szerkesztőbizottság: Antal T. Áron, Antal T. Ildikó, Hermann Gusztáv Mihály, Szabó M. Barna, Tamás Timea, Thamó Csaba.⁹⁰ 1990. áprilisától megjelent a Székely Útkereső a székelyudvarhelyi Szabad Szakszervezetek Szövetségének közéleti, művelődési-irodalmi lapja. Az öttagú szerkesztőbizottság: Deák Zoltán, Lőrincz József, Pálhegyi Pál, Róth András, Szállasy János. A lap felelős szerkesztője Beke Sándor, aki a kiadvány első számában megfogalmazta a lap céljait: „Mindannyiunk elé tárni székely közéletünket, s egy elnyomott embertelen kisebbségi sors koromsötét emlékéből feloldani lebilincselte közművelődésünk, kultúránk, történelmünk és irodalmunk értékes pillanatait.”⁹¹

Az első hetekben tervbe vették egy helyi Tv-állomás megszervezését is. A rendszerváltást követően művelődési, sport tanácsok, ifjúsági szervezetek alakultak, megfogalmazva az illető szakterület gondjait, követeléseit és célkitűzéseit. Romániában elsőként, Tankó Albert vezetésével, 1990. február 27-én újra alakult a cserkészmozgalom.⁹² A cserkészcsapat a Budvár nevet vette fel.⁹³

Iskolakérdés, román-magyar konfliktus

A 80'-as években fokozatosan szinte minden intézmény élére román nemzetiségű személyek kerültek, ugyanakkor az oktatási intézményekbe számos román nemzetiségű tanár érkezett.

*Az 1988–1989-es tanévben a székelyudvarhelyi oktatási intézmények adatai.*⁹⁴

	Általános iskolás diákok								Középiskolás diákok				
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	XIII.
Román tanítási nyelvű osztályban	27	23	19	25	29	35	41	40	1100	1128	643	565	174

⁸⁹ Szabadság, I. évf. (1989. december 30.) 2. sz.

⁹⁰ Hídfő, I. évf. (1990. január 19.) 1. sz.

⁹¹ Hargita Népe, II. évf. (1990. április 19.) 86. sz.

⁹² Tankó Albert (1934–2011) életét az ifjúság nevelésének, néphagyományok ápolásának szentelte. Megszervezte a Romániai Magyar Népművészeti Szövetséget, amelynek hosszú éveken át vezetője volt. <http://www.rmcssz.ro/fajo-szivvel-bucsuzunk> (letöltve: 2012-03-27)

⁹³ Szabadság, I. évf. (1990. április 20.) 12. sz.

⁹⁴ Szabadság, I. évf. (1990. január 6.) 3. sz.

magyar diákok													
Román anyanyelvű tanulók	14	7	6	5	11	28	36	27	268	160	70	61	8
Magyar tanítási nyelvű osztályokban	719	738	720	745	774	713	777	801	2034	1865	1081	902	262

A fenti adatokból jól látható, hogy a középiskolás magyar diákok jelentős része kénytelen volt román tannyelvű osztályokba járni, ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a magyar tanítási nyelvű osztályokban több tantárgyat román nemzetiségű tanárok oktatnak román nyelven. Az 1989-es események után következő napokban elsősorban a kényszerrel ide került román tanárok jelentős része elhagyta a várost és visszatért szülővárosába, ugyanez történt a Kárpátokon túlra kihelyezett magyar nemzetiségű tanárokkal, akik igyekeztek visszatérni. A szülők és diákok kérték magyar osztályok indítását, illetve a különböző tantárgyaknak a magyar nyelven való tanítását. A helyi Nemzeti Megmentési Front tanácsa 1990. január 6-án foglalkozott a város oktatásügyével. Elhatározták, hogy minden iskolában meg kell szervezni a magyar és román tannyelvű iskolák szétválasztását, fel kell mérni, hogy hány magyar és román tannyelvű iskolára van szükség, lépéseket kell tenni megfelelő számú szaktanár alkalmazásához, hogy így biztosítani lehessen az anyanyelvű oktatást.⁹⁵

A forradalom után azonban rövid időn belül a román nyelvű médiában többször jelent meg az a vád, hogy a székely településekről erőszakkal elűzik a román ajkúakat és a december 22-i események románellenes hangulatban folytak. 1990. január 4-én Ștefan Danciu, Irina Croitor (89-es forradalom előtt Hargita megyei főtanfelügyelő helyettes) és Ioan Oancea (a forradalom előtt a Hargita Megyei Kultúra Tanács elnöke) a csíkszeredai románok nevében memorandumot intézett a Nemzeti Megmentési Front Országos Tanácsához, amelyben a megye magyar lakosságát sovén, átfogó románellenes akciók szervezésével, atrocitásokkal és lincseléssel vádolták. Külön kiemelték a székelyudvarhelyi eseményeket, azt állítva, hogy az ottani rendfenntartó erők még mindig nem urai a helyzetnek.⁹⁶ Azok a román személyek, akiknek a változások következtében megszűnt munkahelyük, vezető beosztásuk, különféle hazug vádakkal illeték a székely településeket a médián keresztül.

⁹⁵ Székelyudvarhelyi Városi Tanács Határozatai 1989. dec. 28–1990. július 31. dosar 1. 6. In: Haáz Rezső Múzeum. Dokumentációs Könyvtár Gyűjteménye.

⁹⁶ *Erdélyi Figyelő*, II. évf. (1990. március. 5-6.) 10. sz.

1990. január 8-án a Szabad Európai Rádió román nyelvű adása hírül adta, hogy Székelyudvarhelyen a magyar lakosság más nemzetiségű ártatlan embereket gyilkol.⁹⁷ Ezeknek a híreknek a hatására január 9-én a városban járt Adrian Donea, a miniszterelnök kabinetfőnöke, hogy kivizsgálja a város lakosságával szemben megfogalmazott románellenes vádak.⁹⁸ A Nemzeti Megmentési Front Országos Tanácsának a megbízásából egy jogi és katonai személyekből alakított bizottság Adrian Donea vezetésével megvizsgálta a memorandumban felsorolt vádak és megállapították, hogy az említett akciók nem a román nemzeti egység, hanem a Ceaușescu-bérencek ellen irányultak. Ugyanakkor elismeréssel méltatták a Kolombán Gábor által vezetett székelyudvarhelyi tanács működését.⁹⁹

Az Egészségügyi Líceum több román diákja, akik nagyrészt Bodzaforduló térségéből származtak, januárban elhagyták a tanintézményt, amit a román sajtó román ellenes cselekmények hatásaként állított be. A román tagozatot Brassóba helyezték át.¹⁰⁰

1990. február 1-én kerül sor az első nagy tüntetésre a magyar anyanyelvű oktatás érdekében. Több mint húszezer személy vett részt a néma tüntetésen. A tanfelügyelői tiltás miatt nem vehettek részt az általános iskolák és néhány középiskola hangadó tanára is elzárkózott. Szintén hiányzott a SZISZ ifjúsági szervezet, de ott volt a tüntetésen a munkásfiatalokat tömörítő DISZ. A tüntetésen jelen voltak a székelykeresztúriak, sóvidékiek, almásiak, szentkeresztbányaiak. Külön színfoltot képeztek a rókavárosi cigányok, akik szintén a magyar nyelvű oktatást követelték. A tüntetésen felolvasták az RMDSZ által megfogalmazott 5 pontos Memorandumot.¹⁰¹ A következő megmozdulásra 1990. február 10-én szombaton délután 3-tól került sor. Több mint 15 ezer ember némán kezében könyvel és gyertyával vonult fel Székelyudvarhely főterén és kérte az anyanyelvi jogokat és a magyar iskolahálózat újjászervezését. A városháza előtt felvonuló tömegnek Katona Ádám magyar és román nyelven felolvasta a tüntetésre szólító felhívást, amely egyebek mellett hangsúlyozta a nemzetiségek önrendelkezési jogát, az anyanyelvű iskoláztatás biztosításának lehetőségét Romániában.¹⁰²

A román tévében hírül adták március 18-án, hogy Székelyudvarhelyen megszüntették a Pedagógiai Líceumban a román tagozatot. Nem kizárt, hogy ez a tévéhír és a román tanárok

---

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ *Hargita Népe*, II. évf. (1990. január 13.) 9. sz.

⁹⁹ *Erdélyi Figyelő*, II. évf. (1990. március 5-6.) 10. sz.

¹⁰⁰ *Adevărul Hargitei*, I. 4 februarie 1990. Nr. 37., *Adevărul Hargitei*, I. 19 aprilie 1990. Nr. 95.

¹⁰¹ *Szabadság*, I. évf. (1990. február 8.) 6. sz.

¹⁰² *Hargita Népe*, II. évf. (1990. február 11.) 34. sz.

és diákoknak az eltávozása egy összehangolt esemény volt, mintegy okként hozva fel miért hagyják el Székelyudvarhelyt.¹⁰³ A következő napon, március 19-én a székelyudvarhelyi Pedagógiai Líceum tantestületének döntése alapján az iskola képviselőiben két tanár és két román diák Bukarestbe utazott, hogy megcáfolja a Tv hírt. Popa Ioan Eneida a Pedagógiai Líceum igazgatója, történelem tanár, Lukács István történelem tanár, Scărlătescu Noémi és Dachim Judith IX-es román diáklányok Bukarestbe utaztak. A RTV Magyar Nyelvű Adásának szerkesztősége felvételt készített velük arról, hogy milyen a román diákok helyzete Székelyudvarhelyen és remélték, hogy a felvételt bejuttassák a késő esti híradóban is. A román híradó szerkesztősége azonban végül nem játszotta be a felvételt. A felvétel elkészítése után a két tanár és diák hazatért így március 20-án Székelyudvarhelyen voltak.¹⁰⁴

A Pedagógiai Líceum ügye azonban tovább borzolta a kedélyeket. Áprilisban az Adevărul Harghitei napilapban megjelent egy felhívás, hogy a székelyudvarhelyi Pedagógiai Líceum román tagozata a maroshévízi Elméleti Líceumba költözik a tanév harmadik évharmadával kezdődően. A székelyudvarhelyen tanuló román diákok egy része szüleik segítségével április 19-én el akarták hagyni az iskolát. Az iskola vezetősége azonban nem kapott semmilyen értesülést a maroshévízi iskolában beinduló pedagógiai osztályról és ezért nem akarta elengedni a diákokat.¹⁰⁵

Vodă Valer románszakos tanár, a volt Pedagógiai Líceum igazgatójának vezetésével a tavaszi vakációban a román diákoknak nagy része átment Maroshévízre.¹⁰⁶ Vodă hagyott egy levelet a helyi igazgatóságnak, hogy a román diákok átköltöznek Maroshévízre.¹⁰⁷ Ezt követően április 26-án a székelyudvarhelyi Pedagógiai Líceum igazgatósága tiltakozó felhívást tett közzé a sajtóban. Tiltakoztak az 1990. április 9-én kiadott 19135 sz. Oktatási Minisztérium által kibocsátott intézkedés ellen, amely elrendeli a székelyudvarhelyi líceum román tagozatának elköltöztetését a maroshévízi ipari líceumba a tanév harmadik évharmadával kezdődően. Elutasították azokat a vádakot, miszerint a líceumban nem lennének biztosítva normális körülmények a tanulók képzésére. A líceum igazgatósága kijelentette, hogy továbbra is biztosítani fogja a pedagógiai oktatás mind román, mind magyar nyelven történő zavartalan

---

¹⁰³ Beszélgetés Popa Ioan Eneida 2010. 10. 26.

¹⁰⁴ Uo.

¹⁰⁵ *Hargita Népe*, II. évf. (1990. április 24.) 90. sz.

¹⁰⁶ Beszélgetés Popa Ioan Eneida 2010. 10. 26.

¹⁰⁷ Popa Ioan Eneida beszámolója, 2010-10-26.

lebonyolítását.¹⁰⁸ A tanév harmadik félévétől a tanítóképző 73 diákjából 51 Maroshévízre távozott, 22 a régi iskolájában folytatta tanulmányait.¹⁰⁹

A márciusi események

Közel egy félévszázad után ismét szabadon lehetett ünnepelni március 15-ét. Az akkori ünneplő tömeg közül azonban senki sem gondolta, hogy az 1990-es év márciusa, mint a magyar-román etnikai konfliktus kerül be a történelembe. A városban igyekeztek méltóan emlékezni március 15-re. A székelyudvarhelyi nyugdíjasok egyesülete koszorúzási ünnepséget tartott a római katolikus és református temetőben. Délután negyed négytől megszólaltak a város harangjai, majd fél négytől kezdetét vette az ünnepi megemlékezés a Márton Áron téren.¹¹⁰ Az ünnepségen megkoszorúzták a Székely Fafaragókör fiatal mesterei által a szabadságharc hőseinek emlékére készített kopjafákat, amelyeket a Márton Áron téren állítottak Pro Patria felirattal.¹¹¹

Március 17-én a Székelyudvarhelyi Ifjak Szövetsége (SZISZ) déli 12 órától néma tüntetést szervezett, amelyen kifejezték szolidaritásukat a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet diákjaival.¹¹²

A március 19-én Marosvásárhely történt eseményekről szóló hírek késő éjjel és a következő nap reggelén jutottak el a székelyudvarhelyi lakossághoz. Legelőször az RMDSZ és a NMF vezetői szereztek tudomást az eseményekről, akik folyamatosan kapcsolatban álltak a bukaresti RMDSZ székházban tartózkodó személyekkel.¹¹³ Ugyanakkor a Matricagyárban több mint 700 olyan személy dolgozott, akik Marosvásárhelyről és környékéről származtak. Kincses Előd marosvásárhelyi ügyvéd március 19-én este érkezett Székelyudvarhelyre bírósági tárgyalásra. Másnap kora reggel értesült az eseményekről és arról, hogy a székelyudvarhelyi munkások tiltakozásképpen letették a munkát és Marosvásárhelyre akarnak

¹⁰⁸ *Hargita Népe*, II. évf. (1990. április 26.) 92. sz., *Hargita Népe*, II. évf. (1990. május 9.) 100. sz., *Adevărul Hargitei*, I. 21 aprilie 1990. Nr. 97.

¹⁰⁹ *Hargita Népe*, II. évf. (1990. május 9.) 100. sz., *Adevărul Hargitei*, I. 25 aprilie 1990. Nr. 100., *Adevărul Hargitei*, I. 28 aprilie 1990. Nr. 103. *Adevărul Hargitei*, I. 3 mai 1990. Nr. 105. *Adevărul Hargitei*, I. 5 mai 1990. Nr. 107. *Adevărul Hargitei*, I. 19 mai. 1990. Nr. 113.

¹¹⁰ *Március 15. szórólap*.

¹¹¹ *Hargita Népe*, II. évf. (1990. március 16.) 61. sz.

¹¹² *Hargita Népe*, II. évf. (1990. március 17.) 62. sz.

¹¹³ Beszélgetés Antal Istvánnal 2012. január 26.

utazni, hogy az ottani magyarok segítségére siessenek.¹¹⁴ A helyi vezetők és Kincses Előd március 20-án délelőtt a Matricagyárban és a Bútorgyárban tartottak beszédet arra kérve mindenkit, hogy nem kell beavatkozni, ez egy provokáció.¹¹⁵ Sor került a város főterén a Patkóban is egy nagygyűlésre 13 órától, ahol több mint 12 000 ember gyűlt össze. Beszédet mondott Kincses, ismertette a marosvásárhelyi eseményeket és az erőszak elkerülésére szólította fel a székelyudvarhelyieket. Az RMDSZ székelyudvarhelyi vezetősége táviratot küldött Ion Iliescu kormányfőhöz és a Szabad Román Televízió elnökéhez a marosvásárhelyi illetve a nemzetiségi kérdés megoldása és pontos tömegtájékoztatás érdekében,¹¹⁶ amelyet Sófalvi László mérnök olvasott fel román és magyar nyelven.¹¹⁷ Időközben Kincses Elődöt arról értesítették, hogy utazzon vissza Marosvásárhelyre mert Ion Iliescu és Király Károly is oda utaznak.¹¹⁸ Székelyudvarhelyen várakozó álláspont alakult ki, több gyárban gyűléseket tartottak és várták, hogy milyen irányba alakulnak a marosvásárhelyi események. A délutáni és esti váltások is bent maradtak, buszok álltak készenlétben.¹¹⁹ Döntés született, hogy egy kocsival elmegy Marosvásárhelyre megtudni, hogy mi történik ott. Késő éjjel telefonáltak a városba, hogy a magyaroknak sikerült a románokat kiszorítani Marosvásárhelyen a főtérről és nem kell menni.¹²⁰ Szükséges még megemlíteni, hogy néhány autóbusz elment egészen Parajdig, a megyehatárig, és onnan várták, hogy kell-e tovább menni vagy sem.¹²¹

Azt követően, hogy megtörtént a hadsereg bevonulása Marosvásárhelyre és a feszült helyzet némiképpen csillapodott, március 22-én a Márton Áron téren a székelyudvarhelyi RMDSZ, a Szabad Szakszervezetek és a Székelyudvarhelyi Ifjak Szövetsége (SZISZ) tömegtüntetést szervezett amelyen több mint 20 ezer személy vett részt. A résztvevők követelték:

1. A Vatra Românească szélsőséges fasiszta szervezet azonnali feloszlatását, törvényen kívül helyezését.

2. A marosvásárhelyi pogrom szervezőinek a tömegek bántalmazásában részt vevő tetteseknek, felbujtóknak és bűnrészeseknek azonnali azonosítását, nyilvános tárgyaláson való felelősségre vonását, jog szerinti elítélését.

---

¹¹⁴ Kincses Előd: *Marosvásárhelyi fekete március*. Püski, Budapest, 1990. 82.

¹¹⁵ Beszélgetés Antal Istvánnal 2012. január 26.

¹¹⁶ *Hargita Népe*, II. évf. (1990. március 21.) 64. sz.

¹¹⁷ Beszélgetés Antal Istvánnal 2012. január 26.

¹¹⁸ Kincses, 1990. 82.

¹¹⁹ Beszélgetés Antal Istvánnal 2012. január 26.

¹²⁰ Uo.

¹²¹ Beszélgetés Sófalvi Lászlóval. 2010. november 24.

3. Az eseményeket kivizsgáló bizottságban marosvásárhelyi, temesvári és más városok RMDSZ- és független képviselőinek a bevonását.

4. Az ország lakosságának a tömegtájékoztatási szervek, központi és kisebbségi napilapok, rádióállomások, a Rompres által történő elfogulatlan tájékoztatását, a Szabad Román Televízió útján hiteles helyszíni felvételek sugárzását.

5. Minden nacionalista, sovinszta megnyilvánulás és uszítás megszüntetése érdekében azonnali törvényes intézkedések meghozatalát, beleértve a bűnügyi felelősségre vonás lehetőségét is.

6. Az Ideiglenes Nemzeti Egység Tanácsa által elfogadott összes állampolgári és nemzetiségi jogok életbe lépésének azonnali gyakorlati biztosítását az 1918-as gyulafehérvári határozat és az 1946-os nemzetiségi státútum szellemében.

A rendkívüli fegyelmezett tömegtüntetés részvevői felhívást fogadtak el, melyet Románia népeihez, kormány szerveihez és az ENSZ-hez intéztek. Felhívást intéznek az RMDSZ valamennyi szervezetéhez, hogy csatlakozzanak Románia népeihez, kormány szerveihez és az ENSZ-hez intézet felhívásukhoz és haladéktalanul kezdjen aláírásgyűjtést felhívásuk támogatására. Székelyudvarhely és környékének lakossága mintegy 37 ezer aláírásával erősítette meg a felhívásban megfogalmazottakat.¹²²

A visszaemlékezők körében mind a mai napig felmerül, hogy mi volt a helyes döntés? Az interjúban megkérdezett személyek szerint az volt a helyes döntés, amit akkor hoztak, hogy nem engedték meg a székelyudvarhelyi munkások bevonulását kézzel Marosvásárhelyre, így sikerült elkerülni egy nagyobb méretű vérontást. A marosvásárhelyi események azonban kiábrándították a romániai magyarságot az újonnan alakuló román demokráciából és mindenki számára egyértelművé vált, hogy az események háttérében az akkori román vezetés, a katonaság és az új köntöst felöltő Securitate állt.

Az első szabad választás

A rendszerváltást követően a régi pártállami struktúra politikai és állami szervezete megszűnt. Az ország irányítását a Nemzeti Megmentési Front Ideiglenes Tanácsa vette át. 1989. december 26-án a Nemzeti Megmentési Front Tanácsa Elnökévé Ion Iliescut választották

---

¹²² Szabadság, I. évf. (1990. április 9.) 11. sz., Hargita Népe, II. évf. (1990. március 22.) 65. sz., Hargita Népe, II. évf. (1990. március 23.) 66. sz.

meg, aki az Ideiglenes Kormány élére Petre Romant nevezte ki. 1990. február 1-én megalakult a Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa, az ország ideiglenes parlamentje. A parlament tagjainak felét a Nemzeti Megmentési Front, a másik felét az időközben megalakult politikai pártok küldték. Az ideiglenes parlament által elfogadott 92/1990-es törvényrendelet 1990. május 20-ra tűzte ki az országgyűlési és államelnök választásokat.¹²³ Az RMDSZ Hargita megyében képviselőnek: Borbély Ernő, Csutak István Ferenc, Incze Béla, Borsos Géza József Nagy Benedek és Major Sándor személyeket, szenátornak Verestóy Attilát és Hajdú Menyhárt Gábort jelölte. Székelyudvarhely város vezetősége 1990. március 26-án döntést hozott arról, hogy a választási plakátokat csak az általa kijelölt helyre lehet kifüggeszteni. 1990. május 17-én a Sportcsarnokban a képviselő és szenátor jelöltek jelenlétében műsoros választási kampányra került sor. A választásokon az RMDSZ Hargita megyében egyértelmű győzelmet aratott. Megválasztott szenátorai: Verestói Attila, Hajdú Menyhért Gábor. A megválasztott képviselői: Borbély Ernő, Csutak István Ferenc, Incze Béla, Borsos Géza József és Nagy Benedek. A szenátori szavazatok 85,65% 193 329 szavazatot RMDSZ, 10,37% 23418 szavazatot a NMF, 1,82% 4098 szavazatot az Erdélyi Románok Szövetsége, 0,84% 1895 szavazatot a NLP kapta. A képviselő választáson: 85,23% 191925 szavazatot az RMDSZ, 11,04% 24854 szavazatot a NMF, 1,38% 3100 szavazatot az Erd.Rom.Szöv. 1,04% 2346 szavazatot a NLP kapta. Az elnökválasztáson: 1. Radu Campeanu (NLP) 76,58% 164 076 szavazatot. 2. Ion Iliescu (NMF) 19,56% 41915 szavazatot. 3. Ioan Ratiu 3,85% 8256 szavazatot kapott.¹²⁴

A Nemzeti Megmentési Front szerepe az 1990. májusi választásokat követően megszűnt: „Megalakult a kormány s akkor fentről már ezeket az ügynevezett tanácsokat feloszlatták. Úgy, hogy nem volt rá többlet szükség, mert a polgármesteri hivatal az beindult közbe. Tehát azt, amit mi csináltunk, egy-két hónapig, a kemény napokban azt Ferenczy Ferenczék utána szépen átvették. Úgy, hogy gyakorlatilag az RMDSZ is kivált, a politika leszakadt a Frontról. Nem volt mit csinálni tovább. Akkor összerendeztük az iratokat, átadtuk és eljöttünk. Aztán mindenki kereset magának helyet.”¹²⁵

Összegzés egy fél év történéseiről

---

¹²³ Bakk Miklós: *Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után.*

In: http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf242.pdf

¹²⁴ *Hargita Népe*, II. évf. (1990. május 23.) 111. sz.

¹²⁵ Beszélgetés Murányi Jánossal 2010. december 1.

A romániai társadalom történelmi fordulópontját képezik az 1989-es események, de azok a változások is amelyek az ún. forradalom után következtek. A tanulmány az 1989. decembere és 1990. májusa közti időszak felvázolására törekedett. A székelyudvarhelyi lakosság 1989. december 22-ét és azt követő napokat igazi katarzisként élte meg. A kollektív, de az egyéni emlékezet is fel tudja eleveníteni, hogy hol volt és mit tett Ceaușescu elmenekülése előtt és utána. Az 1989. december 22-én helyi szinten történt események egy része azonban nem példaértékű. A helyi kommunista elit és a karhatalmi erők önkényes hatalmának felszámolása erőszakos úton ment végbe. Csak egy pár ember példaértékű hozzáállásának, józan gondolkodásának köszönhetően nem történt több lincselés a városban. Ki kell azonban emelni, hogy a városháza és a rendőrség feldúlása után, sikerült megalakítani a városi Nemzeti Megmentési Frontot, amely hatékonyan tudta megszervezni a város ellátását, a lakosság tájékoztatását és az adott keretek között a város lakosságának védelmét. Az átmeneti zűrzavaros napokat követően helyreállt a polgármesteri hivatal ügyintézése, megalakult a helyi RMDSZ, megszerveződtek minden intézményben, gyárban a helyi Nemzeti Megmentési Front Tanácsok. Ugyanakkor a helyi társadalom szembetalálta magát az úgynevezett privatizáció vadhajtsaival és elburjánzásával, amelyet egyes személyek ügyesen kihasználtak és megalapozták jövőjüket.

A Ion Iliescu vezette új román államhatalom magyarelles politikája 1990. januárjától egyre inkább éreztette hatását a városban is, a tanítóképzőben és az egészségügyi technikumban tanuló román diákok ügye megtévesztő módon volt tudósítva a román nyelvű médiában, hamis vádak terjedtek el a székelyudvarhelyi lakosságra vonatkozóan. A román–magyar ellentétek csúcspontja a marosvásárhelyi márciusi események voltak, amelyeket a székelyudvarhelyi lakosság figyelemmel kísért és készen állt, hogy a marosvásárhelyi magyarság segítségére siessen. A marosvásárhelyi eseményeket követően az erdélyi magyarság kénytelen volt rájönni az új román államhatalom kétszínűségére. Rövid időn belül egy újabb konfliktus magjai lettek elhintve Székelyudvarhelyen a csereháti kiségitő iskola ügyével.

A rendszerváltozással szembe mindenki illúziót, reményt táplált, a romániai események sajátos változásai azonban a társadalom nagy részében csalódást hoztak 1990-től. Az 1989. decemberre és 1990. májusa közt történt események feldolgozása még tart, talán érdemes ezt az időhatárt tovább szélesíteni, ez a tanulmány egy elkezdett kutatás részeredménye.

